SOSYAL BİLİMLERDE YAKLAŞIMLAR ve METODOLOJİLER

ÇOĞULCU BİR PERSPEKTİF

KÜRE YAYINLARI

DONATELLA DELLA PORTA
MICHAEL KEATING

Yüksek lisans ve doktora öğrencilerini sosyal bilimlerdeki başlıca araştırma yaklaşımları ve metodolojilerle tanıştıran çarpıcı yeni bir ders kitabı. Seçkin bir akademisyen topluluğu tarafından yazılmış olan bu çalışma, öğrencilere kendi araştırma yaklaşımlarını seçme, bu yaklaşımı temellendirme ve onu disiplinin içinde bir yere oturtma gücü verecektir.

Kitap, sosyal bilimin ontolojisi, epistemolojisi ve felsefesi gibi sorunları ele alıyor ve sonra iyi bir araştırma önerisi üretmek için gerekli olan metodoloji ve araştırma tasarımı konularına geçiyor. Aynı zamanda araştırmacılara sosyal bilim metodolojisindeki başlıca tartışma ve inanç konularını tanıtıyor, ortak yanları, tarihsel süreklilikleri ve benzersiz farkları saptıyor.

Donatella della Porta, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde (Floransa) sosyoloji profesörü ve Floransa Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörü.

Michael Keating, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde (Floransa) siyaset bilimi ve sosyal bilimler profesörü ve Aberdeen Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörü.

SOSYAL BİLİMLERDE YAKLAŞIMLAR VE METODOLOJİLER

Çoğulcu Bir Perspektif

Donatella della Porta • Michael Keating

Çeviri
Sabri Gürses

KU RE YAYINLARI

KÜRE YAYINLARI / 146. Kitap
Sosyal Teori 11

Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler
Çoğulcu Bir Perspektif

Donatella della Porta, Michael Keating

Approaches and Methodologies in the Social Sciences
A Pluralist Perspective

© Cambridge University Press, 2008
© Küre Yayınları, 2009

Çevirl
Sabri Gürses
Yayına Hazırlayan **Nermin Tenekeci**

Birinci Basım Mart 2015

ISBN 978-605-9125-10-9

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika no: 15813

Tasarım/Kapak **Salih Pulcu**
Tasarım Uygulama **Sibel Yalçın**

Baskı/Cilt Aktif Matbaa ve Reklam
Sertifika No: 13978
Sögütlüçesme Mah. Halkalı Cad.
No: 245/1-A
Küçükçekmece/İstanbul
Tel: 0212 698 93 54

KÜRE YAYINLARI

Vefa Cad. No: 48 Kat: 3
Fatih / İstanbul
Tel 0212 520 66 41-42
Faks 0212 520 74 00
www.kureyayinlari.com
kure@kureyayinlari.com
facebook.com/kureyayinlari
twitter.com/kureyayinlari

Gündelik işlerin arasına karışmadan tarih yazmış olan kalem erbabı ve bütün vakitlerini bir şeyleri, onları anlatmayı hiç düşünmeden oldurarak geçiren politikacılar arasında yaşadım. Hep şunu gördüm: İlk kesim her yerde genel nedenler görüyor ama diğer kesim, günlük hayatın birbiriyle bağlantısız olguları arasında yaşarken, her şeyin belli olaylara atfedilmesi gerektiğine ve ellerinde tuttukları küçük güçlerin dünyayı hareket ettiren güçlerle aynı olması gerektiğine inanıyor. Bence ikisinin de yanıldığına inanmak gerekir.

Alexis de Tocqeville, *Souvenirs*

İÇİNDEKİLER

Şekiller 9
Tablolar 10
Katkıda Bulunanlar 11
Önsöz 13

1. **Giriş**
   Donatella della Porta ve Michael Keating 17

I. Kısım **EPİSTEMOLOJİ VE SOSYAL BİLİMLERİN FELSEFESİ** 35

2. **Sosyal Bilimlerde Kaç Yaklaşım Var? Epistemolojik Bir Giriş**
   Donatella della Porta ve Michael Keating 37
3. **Normatif Siyaset Kuramı ve Ampirik Araştırma**
   Rainer Bauböck 61
4. **Nedene Dayalı Açıklama**
   Adrienne Héritier 85
5. **Konstrüktivizm: Nedir (Ne Değildir) ve Nasıl Bir Önemi Vardır?**
   Friedrich Kratochwil 107
6. **Kültür ve Sosyal Bilim**
   Michael Keating 129
7. **Tarihsel Kurumsalcılık**
   Sven Steinmo 151
8. **Oyun Kuramı**
   Christine Chwaszcza 175
9. **Rasyonellik ve Tanıma**
   Alessandro Pizzorno 201

II. Kısım **ARAŞTIRMA TASARIMI** 215

10. Kavramlar ve Kavram Oluşumu
Peter Mair 217

11. Karşılaştırmalı Analiz: Vaka-Yönelimliye Karşı Değişken-Yönelimli Araştırma
Donatella della Porta 241

12. Vaka İncelemeleri ve Süreç Takibi: Kuramlar ve Pratikler
Pascal Vennesson 271

13. Nicel Analiz
Mark Franklin 291

14. Sosyal ve Politik Araştırma Tasarımı
Philippe Schmitter 319

15. Etnografik Yaklaşımlar
Zoe Bray 357

16. Yaklaşımları, Yöntembilimleri ve Yöntemleri Karşılaştırmak: Bazı Sonuç Gözlemleri
Donatella della Porta ve Michael Keating 379

Kaynakça 387

Sözlük 427

Dizin 441

Şekiller

10.1 Vakalar ve özellikler arasındaki takas 230
13.1 Muhafazakar bir seçim zaferinin olasılıkları 305
14.1 Sosyal ve politik araştırma çevrimi 320
14.2 Vakaların seçimi için bir şema 334
14.3 Sosyal ve politik araştırma çevrimi ve onun dört mantığı 354

Tablolar

2.1 Sosyal bilimlerde kaç ontoloji ve epistemoloji var? 42

2.2 Sosyal bilimlerde kaç yöntembilim var? 53

8.1 Oyun 1: Mahkum ikilemi (1) 184

8.2 Oyun 1: Mahkum ikilemi (2) 185

8.3 Oyun 2: Trafik 187

8.4 Oyun 3: Sosyal tuzak 187

8.5 Oyun 4: Cinsiyet savaşı 189

8.6 Oyun 5: Geyik avı 195

10.1 Sartori'nin soyutlama merdiveni 228

11.1 Durkheim'a karşı Weber: "Mantıklar" 247

11.2 Değişkene-dayalı ve vakaya-dayalı karşılaştırmalarda araştırma tasarımı 253

13.1 Yönetişim ve sosyal şebekeler 292

13.2 Yönetişim ve sosyal şebekeler (ek incelemelerin ardından) 292

13.3 Girişimcilik ve şebekeler 294

13.4 Bölgesel politika toplulukları 294

13.5 Avrupa seçim oy kullanımı (1) 299

13.6 Değişken türleri 300

13.7 Korelasyonun gücü 307

13.8 Avrupa seçim oy kullanımı (2) 312

13.9 Avrupa seçim oy kullanımı (3) 313

Katkıda Bulunanlar

Rainer Bauböck, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde (Floransa) sosyal teori ve siyaset teorisi profesörü.

Zoe Bray, Serbest sanatçı ve araştırmacı ve Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde doktora ve doktora sonrası araştırmacı.

Christine Chwaszcza, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde sosyal teori ve siyaset teorisi profesörü.

Donatella della Porta, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde sosyoloji profesörü ve Floransa Üniversitesi'nde siyaset bilimi profesörü.

Mark Franklin, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde karşılaştırmalı siyaset profesörü.

Adrienne Héritier, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde kamu politikası profesörü.

Michael Keating, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde siyaset bilimi ve sosyal bilimler profesörü ve Aberdeen Üniversitesi'nde siyaset profesörü.

Friedrich Kratochwil, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde uluslararası ilişkiler profesörü.

Peter Mair, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde karşılaştırmalı siyaset profesörü.

Alessandro Pizzorno, Emekli profesör ve Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde misafir öğretim görevlisi-araştırmacı.

Philippe Schmitter, Emekli profesör ve Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde misafir öğretim görevlisi-araştırmacı.

Sven Steinmo, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde kamu politikası profesörü.

Pascal Vennesson, Avrupa Üniversite Enstitüsü'nde uluslararası ilişkiler ve güvenlik politikası profesörü.

Önsöz

Bu kitabın başlangıcı 2000'lerin başına, Avrupa Üniversite Enstitüsü'ndeki (European University Institute - EUI) bir grup doktora araştırmacısının "nitel yöntemlerin" ihmal edilmesinden yakınmaya başlamasına kadar uzanır. Fakültede özellikle nicel yöntemlerle çalışanların sayısı azdı, o yüzden geri kalanların da (tıpkı Moliere'in M. Jourdain'inin belagatli biri olması gibi) nitel yöntemlerle çalıştığını sanıyorduk. Yaptığımız tartışma ve görüşmeler sonucunda onların çoğu kez başka bir şeylerden bahsettiklerini, bir yöntemden değil özgün bir epistemolojiden bahsettiklerini ve bunun da anlamı disiplin içinde sürekli esnetilen bir şey olduğunu keşfettik. "Nicel" ile ne kastedildiğini saptamak zor olsa da, "pozitiviste" muhalif olarak tanımlandığı görülüyordu; birçok profesörün kendileri için kabul etmekte zorlandığı ve ayrıca önemli ölçüde esnetmeye tabi olan bir tarifti bu.

EUI bunun tek örneği değildi, çünkü sosyal bilimcilerin kendilerini muhalif taraflar olarak tanımlamaya sürüklendiği bir Maniciliğin en son ifadesiydi bu sadece. İki yaklaşım için ortak bir isim ya da sözlük de bulamayınca, sorunun çok daha karmaşık olduğunu düşündük. Ele alınan birçok konunun yeni olmayıp felsefe, sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarında klasik zamanlara dek uzanan tartışmaları yankıladığı ortadaydı. Özellikle Birleşik Devletler'de, çok sayıda bilim fakültesine yol açan kültür savaşlarına dalmak yerine, çeşitli ekoller ve yaklaşımlar arasında bir tartışma açmak ve söz konusu sorunları araştırmak istedik. Sosyal bilim alanındaki doktora öğrencileri için asgari ihtiyaç, bize göre, mevcut tartışmalara aşina olmak ve bir çalışmayı eleştirel bir şekilde okuyup onun perspektifini, nere-

den gelirse gelsin anlamaktır. Aynı zamanda kendi çalışmalarında seçtikleri perspektifin bilincinde olup onu savunabilmeleri gerekir. Eğer başka perspektifleri eleştiriyorlarsa, bu bir bilgi konumundan yapılmalı. Son olarak, farklı perspektifleri tutarlı bir araştırma tasarımında birleştirmenin nasıl ve ne ölçüde mümkün olduğunu da bilmeleri gerekir.

Bunun sonucunda siyaset bilimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, siyaset teorisi ve sosyal teori alanındaki doktora öğrencileri için ortak bir ilk yıl semineri oldu. Bu öğrenciler bizim en şiddetli eleştirmenlerimiz oldu, berraklık ve tutarlılık için ısrar ettiler, fakülteyi birbiriyle tartışmaya zorladılar. Eğer seminerin doğrudan etkisi araştırmayla ilgili fikirlerini karıştırmak ve karmaşık hale getirmekse, umuyoruz ki sonunda nerede durdukları konusunda daha açık bir fikre sahip olmuşlardır; aynı zamanda ele alınan konuların belki de ilk göründüğünden daha az olduğunu anlamışlardır. Akademinin yeni kavramlar icat etme, eskilerini genişletme, başkalarını yeniden isimlendirme ve kendilerini çatışan hiziplere bölme eğilimi zaman içinde sadece arttı ve bugünkü lisans öğrencileri belki de bunun sadece kurbanları oldular.

EUI'ye bağlı Robert Schuman İleri İncelemeler Merkezi'nin yöneticisi Helen Wallace'ın önerisiyle bir kitap hazırlamaya yöneldik. Bu da bizi içerik ve tutarlılık üzerinde daha özenli düşünmeye zorladı, ama iki yıl boyunca bir arada çalışan yazarların deneyiminin, konuları berraklaştırmamıza yardımcı olduğuna inanıyoruz. Sosyal bilimlere tek bir yaklaşım sunmuyor, mevcut olanları bir bütün haline getirmeye çalışmıyoruz. Bu girişim çoğulcu bir girişim, tek bir "en iyi yol" diye bir şey olmadığı inancını taşıyor ve çeşitlilikten vazgeçmemeyi ve farklı yaklaşımlara hoşgörüyü savunuyor. Fakat bu yaklaşımlar arasında, ortak muhakeme standartları kullanarak bir tartışma yapmanın mümkün olduğuna inanıyoruz; bu sayfalarda da böyle bir tartışma yürütmeye çalıştık.

Avrupa Üniversite Enstitüsü'nün bazı özellikleri bu tartışmayı eşsiz değilse de daha zorlu hale getirdi. Siyaset ve Sosyal Bilimler Bölümü, bir yandan siyaset bilimi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler ve siyaset

kuramı ve sosyal kuramı temel bileşenleri sayarak daha fazla disiplinlerarası olmakla kalmıyor; aynı zamanda bütün AB üyesi devletlerden ve başka yerlerden gelen doktora öğrencileriyle birlikte bir Avrupa kurumu oluyor. Bu öğrenciler zengin ve değişik arkaplanlar getiriyorlar; sadece kendi ülkelerinin bilgisini değil, aynı zamanda o ülkelerde çeşitli disiplinlere yapılmış özgül katkıların bilgisini de getiriyorlar. Sonuçta, sürekli olarak bizi kendi bireysel arkaplanlarımızın ötesine gitmek için hareketlendirip zorlamakla kalmıyor, aynı zamanda ana-akım Anglofon sosyal bilim edebiyatının da ötesine geçmeye zorluyorlar. Bizi başka dilleri öğrenmeye, başka dilleri okumaya ve değişik ulusal geleneklerden gelen fikirleri birbirine bağlamaya sevk ediyorlar; ve günlük etkileşimlerinde de, sosyal bilimlere gerçekten ulusötesi bir yaklaşım inşa etmeye yardım ediyorlar.

Bu da bizim girişimimizi özünde Avrupalı hale getiriyor. Bunu söyleyerek sosyal-Amerikalı tarzla karşıtlaştırılabilecek olan tek bir Avrupalı sosyal bilim yapma tarzının olduğunu söylemiyoruz. Rasyonel seçim, konstrüktivizm ya da tarihsel kurumsalcılık yandaşları Atlantik'in iki yanında da aynı. Fakat Avrupa'da, daha büyük bir yaklaşım çoğulluğu var. Ulusal entelektüel gelenekler çok ve tek bir yaklaşımın herhangi bir zamana ya da herhangi bir kuruma hakim olması için de eğilim pek yok. Avrupalı projenin kendisinde olduğu gibi, farklı perspektifler ve beklentiler daha büyük ya da az uyumla bir arada yaşamalı.

Analojiyi daha da sürdürürsek farka yönelik üç tutum saptayabiliriz: Özgül bir yaklaşıma bağlanıp herkesin de ona uyması gerektiğine inananlar var. Kendi tercihlerine sahip olup onun hakim olmasını isteyenler de var, ama bunun pratik olmadığını ve tek bir yaklaşım olsa bunun kendi yaklaşımları olmayacağını fark ediyorlar; bunlar pragmatik çoğulcular. Son olarak, çoğulculuğu kendi içinde olumlu görenler var, çünkü entelektüel çoğulculuk araştırma deneyimini bizi birbirinden öğrenip ödünç almaya sevk ederek zenginleştirebilir. Bizi bu derlemeyi hazırlamaya sevk eden şey bu son perspektif oldu. Sosyal bilimin asla herhangi bir ortodoksluğun esiri olmaması ve sürekli olarak başka disiplinlerden ve yeni gelişmelerden öğre-

nerek, kendi geçmişini yeniden ziyaret ederek kendini yenilemesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu bizim "her şey gider" diye düşündüğümüz ya da araştırmacıların herhangi bir fikri, yaklaşımı, kuramı ya da yöntemi hevesine göre karıştırıp uydurabileceğine inandığımız anlamına gelmiyor. Yöntembilim önemli, entelektüel katılık bütün yaklaşımların içinde temel ve berraklık ve tutarlılık hayati.

EUI başkanı Yves Meny'ye bu projeye desteği için, Sarah Tarrow'a katkıları yayına hazırladığı için ve doktora araştırmacılarımıza esin ve eleştirileri için minnettarız.

1.

Giriş

Donatella della Porta ve Michael Keating

Bu kitap sosyal bilimlerdeki yaklaşım ve yöntembilimlere bir giriştir. "Yaklaşımlar" genel bir terim, kuram ya da yöntembilimden daha geniş olarak kullanıyoruz. Epistemolojiyi ya da bilgi kuramıyla ilgili soruları; ister anlama, açıklama ya da normatif değerlendirme olsun araştırma amaçlarını; ve içinde belli kuramların yer aldığı "meta-kuramları" içeriyor. Kitabın ilk kısmı bu yaklaşımların bazılarının, onların gelişiminin ve ele aldıkları temel konuların ana hatlarını çıkarıyor. Projenin ruhu içinde bir bütün olarak çoğulcu bir kitap bu ve okurlar bölümlerin tek bir resim oluşturmasını beklememeli. Tersine, bunlar farklı araştırma geleneklerini ve yönelimleri sunuyor, bunların bazısı üstüste binerken diğerleri sertçe karşı karşıya geliyor.

İkinci kısım yöntembilim sorularına, bir araştırma sorununu nasıl kullanışlı bir tasarıma dönüştürürüz ve yöntemler hakkında yapılacak temel seçimler nedir sorularına geçiyor. Yöntemlerin ayrıntılarına girmiyor; bunun için, öğrencilerin mevcut rehber kitaplara başvurmaları gerekli. Fakat buradaki bölümler onların hem kendi seçimlerine rehberlik etmeye, hem de farklı yöntembilimlerine dayalı araştırmayı okuyup anlamalarına yardımcı olur. Okurlar onları adım adım son hedeflerine götüren bir yol haritası bulmayacak. Her katkı farklı üslupla yapılıyor, hem bireysel ve ulusal tercihleri yansıtıyor, hem de çeşitli yaklaşımların nasıl

geliştirildiğini, bazen birbiriyle etkileşim içinde yansıtıyor. Yazarlar bir araştırma tasarımının ve uygulanışının çeşitli adımları için farklı kural ve örnek karışımları, seçkin yöntembilim tartışması değerlendirmeleri ve somut "nasıl yapmalı" önerileri sunuyor.

Büyük Sorular

Bu derleme boyunca birçok büyük soru yer alıyor. Bunların biri temel bir sorun olan epistemoloji, yani ne biliyoruz ve nasıl biliyoruz sorusu. Bu felsefenin en eski konularından biridir ve asla herkesi tatmin edecek şekilde çözülemez. Neyseki hep bu temel konulara dönmek zorunda kalmadan da ilerleyebiliyoruz; ama buna rağmen, araştırmamızda hangi epistemomojik varsayımları yaptığımız konusunda açık olmamız önemli. Sosyal bilimciler vakitlerinin büyük kısmını kavramlarla, az çok inceledikleri sosyal dünyanın soyut temsilleri olan kavramlarla geçirirler. Aslında, sınıf, devlet ve toplum gibi temel nosyonlar olmasa herhangi bir ilerleme kaydedip kaydedemeyeceğimiz sorulabilir; fakat bu kavramları kökten farklı biçimlerde kullandığımız zaman, sıradan bilgi ve hatta bilgi sahibi olanların anlaşmazlığı bile olanaksız hale gelir.

Önemli bir başka konu da analiz birimleridir. Sosyal bilimlerin bir geleneği, bireycilik geleneği, sadece bireylerin gerçekten var olduğunu (ontolojik bireycilik) ya da sadece bireylerin eylemde bulunduğunu savunur, bu yüzden de sosyal bilim bireylerin ne yaptığının incelenmesidir (yöntembilimsel bireycilik). Rasyonel seçim kuramının birçok versiyonu bireyden başlar ve daha geniş süreçleri bireysel eylemlerin kümelenmesi olarak açıklar. Fakat diğer yaklaşımlar daha geniş, sınıf, etnik grup ya da devlet gibi toplulukları ve kurumları da içeren analiz birimleri kullanır. Analiz düzeyi konusu bununla bağlantılı bir durumdur: Sadece mikro-düzey davranışıyla ilgilenip ondan daha geniş sosyal süreçleri ve değişimi mi (makro-düzeyi mi) çıkarıyoruz, yoksa sosyal kümelenmeler düzeyinde akıl yürütebiliyor muyuz? Sözgelimi, uluslararası ilişki uzmanları tek tek devletlerin davranışıyla ilgilenebilir, ya da uluslararası ilişkilerdeki kalıbın kendine has mantığı olan bir sistem oluşturduğunu düşünebilir; "gerçekçi" yaklaşımı eleştirenler devletlerin kendilerinin tek aktör olmadığında ısrar eder. Buna karşılık analiz birimi incelenecek ampirik maddelerin bir seçimidir, analiz düzeyi kuramla ve hangi açıklamaların

işlemek üzere koyutlandığıyla ilgilenir. Bu kitaptaki yazarlar bu konuda ve mikro-makro bağlantıda farklı görüşler benimser ve okurun buna dikkat etmesi önemlidir.

Sosyal bilimde sıkça tekrar eden şu tartışma da eylem kuramlarıyla ilgilidir: İnsanlar niçin yaptıkları gibi yapar? Bazı sosyal bilimciler bireyci bir perspektif benimser, bireylerin öz-çıkarla harekete geçtiğini ve kendi çıkarlarını azamiye götürecek her şeyi yapacağını söyler – sonuççuluğun mantığı. Bu varsayım en rasyonel seçim kuramının altında yatar, ama bazı rasyonel seçim yandaşları öz-çıkar fikrini diğerkam davranışı da içerecek şekilde genişletir. Eleştirmenler bu varsayımı temelsiz, hatta bütün davranışları içerecek şekilde uzatıldığı zaman da totolojik bulur. Davranış için farklı bir açıklama da onun öğrenilmiş normların ve sosyalleşmenin bir ürünü olmasıdır. Burada kuramlar, hem rasyonel seçim için itki vererek hem de sosyalleşme mekanizmaları sağlayarak önemli rol oynar. Ek olarak, insanlar ideoloji ya da etik ölçütlere göre doğru buldukları şeye dayanarak eylemde bulunabilir. Son yıllarda, sosyal ve politik hayattaki çıkarların tersine fikirlerin rolüne; ve çıkar algılarının nasıl fikirler tarafından koşullandığına yeniden ilgi gösterilmeye başlanmıştır.

Sosyal bilim araştırmasının amaçları sıkça tartışılır. Bazılarına göre amaç sosyal davranışın açıklanmasıdır; bunu söyleyenler onun bilinebilen ve ölçülebilen nedenleri olduğu varsayımına dayanırlar. Artık sosyal bilimin Newton mekaniği gibi, öngörülebilir sabit mekanizmalarla çalıştığına çok az insan inanıyor. Fakat bazı sosyal bilimciler bunu yaklaşık olarak elde etmeyi hedefler; eğer bunu hep başaramıyorlarsa, bunun nedeni, ilke olarak tedarik edilebilen bir kayıp bilginin var olmasıdır. Tarihsel kurumsalcılıktaki çalışmaların bir kısmı bu fikirden esinlenir. Fakat bazı sosyal bilimciler açıklama ve nedensellik fikrini toptan reddeder, davranışlarında önceden belirlenmemiş olan aktörlerin güdü ve hesaplamalarını anlamaya çalışmayı yeğler. Bu da doğal bilim analojisini toptan yıkan bir şeydir ve tarihçilerin yaklaşım ve yöntembilimine daha yakındır. Modern sosyal bilimde aracılık ve yapısal açıklamalar arasındaki seçim olarak ifade edilen bu ikilem, özgür iradeye insanların ne kadar sahip olduğuyla ilgili eski bir felsefi tartışmaya birçok açıdan karşılık gelir.

Sosyal bilimlerde malzemelerini değişkenler halinde parçalamayı yeğleyenlerle bütün vakaları ele almayı yeğleyenler arasında ısrarlı bir

bölünme vardır. Bizim deneyimimize göre, sosyal bilim mezunları arasındaki daha büyük kafa karışıklığının sebebi daha azdır, bunların birçoğu bütün vakaları ele alırken değişkenlerin diliyle konuşmakta ısrar eder, ya da bazen tam tersi olur. Bundan sonraki bölümlerde fark edileceği üzere, bazı yazarlar değişkene-dayalı yaklaşımda ısrar ederken diğerleri bütüncü yöntemleri seçecek. Donatella della Porta savı daha açık seçik ele alıyor. Bizim görüşümüze göre analiz yapmak için tek bir "doğru" yol yok. Hem değişkeni hem de vakayı izleyen araştırmalar daha önceden yapılmış kavramsallaştırma ve kurumsallaştırmanın ürünleridir, çünkü ne vakalar ne de değişkenler nesneler olarak var olur. Eğer nedenlerin ne olduğu konusunda cimri açıklama ve genellemelerle ilgileniyorsak, o zaman değişkenleri yalıtıp onların değişik vakalardaki etkilerini incelemek yararlı olur. Eğer bağlamla ve sonuçlarımızın karmaşıklığıyla ilgileniyorsak, o zaman bütün vakalar daha çok anlayış sağlayabilir. Bir yaklaşım sonucun bir kısmını çok sayıda vakayla açıklayabilir, buna karşılık başka bir yaklaşım sonucun büyük kısmını çok az sayıda vakayla açıklayabilir.

Sosyal bilimcileri yöntemler de ayırır. Çok genel anlamıyla, katı yöntemler (genellikle pozitivist bir epistemolojiye ve sosyal kavramların gerçekliğine olan inanca dayanırlar) ve yumuşak yöntemler (yoruma daha çok dayanırlar) arasında bir ayrımdan bahsedebiliriz. Fakat konular pratikte çok daha karmaşık hale gelir, farklı analiz biçimleri için farklı enformasyon biçimleri uygun olur. Yöntemleri çeşitlendirme yoluyla birleştirmek için bir alan vardır, ama bunu yapmak için, her birinin altında yatan varsayımlardan ve onların uyumsuz olmadığından emin olmamız gerekir.

Birçok bilimin üzerinde anlaşılmış bir kavram kümesi ve ortak bir sözlüğü vardır, o yüzden konu üzerinde anlaşma olmasa bile, en azından ne konuda anlaşmazlık yaşandığını biliriz. Sosyal bilimlerde kavramlar genellikle açık değildir ya da tartışmalıdır; küreselleşme, kapitalizm ya da Avrupalılaşmanın farklı anlamlarını düşünün. Bunlar ortak anlam ihtimali olmadığı zaman "özünde tartışmalıdır"; çünkü farklı epistemolojik öncüllere dayanırlar ya da kökten farklı dünya-görüşlerini desteklerler. Kavramlara bilinçli olarak itiraz edilmese bile genellikle ortak bir sözlük olmaz ve aynı sözcük farklı disiplinlerde, hatta aynı disiplinin içinde farklı olarak kulllanılabilir. Sözcüklerin çok belirgin anlamlara sahip olduğu

yerde bu akıl karıştırıcıdır. Anlamların sadece kısmen uzlaşıp örtüştüğü yerde daha da akıl karıştırıcı olur. Okurların bu sorun için tetikte olması gerekir, biz de kitabın sonunda bazı temel terimlerin anlamları için bir sözlük hazırladık.

Son olarak, sosyal bilimlerdeki normlar ve değerler konusu var. Bir düşünce ekolü, şiddetle, yine doğal bilim modeliyle, değerden bağımsız sosyal bilim arar. Normlar kendi içlerinde inceleme konusu olabilir, yeter ki işleme geçirilip ölçülsünler; ama sosyal bilimcinin kendi değerlerini bir kenara bırakması gerekir. Diğerleri karşı çıkar, dilimizdeki birçok şeyin ve normatif içeriğe sahip olan birçok kavramın –barış, demokrasi ve yasallık gibi terimleri düşünün– bu içerik olmadan anlaşılamayacağını savunur. Bazıları daha da ileri gidip yirminci yüzyıla dek, sosyal bilimlerin insan topluluğunu geliştirmeye dönük koşullarla ilgilendiğini ve insan bilimlerinin açıklama ve öngörüde değil bunda iyi olduğunu ve buna dönmeleri gerektiğini savunur.

Ulusal Gelenekler ve Karşılıklı-Ulusal Etkiler

Sosyal bilimler (felsefenin tersine) on dokuz ve yirminci yüzyılda ulus-devletle birlikte ortaya çıktı. Sık sık ulusal varsayımlarla ve deneyimlerle sınırlı kaldılar; hatta politik ve sosyal veriler bile ulusal kümeler içinde gelme eğilimi gösterdi. Sonuç, iki biçim alan belli bir "yöntembilimsel ulusalcılık" oldu. Biri insanın kendi ülkesinden genelleme yapma eğilimidir, ülke genellikle modernliğin taşıyıcısı ve geleceğin modeli olarak gösterilir. Diğeri de istisnacılık mitidir, buna göre insanın kendi ülkesi genel gelişme kurallarına göre istisnadır ve bu yüzden özel ilgi gerektirir. Sözgelimi, birçok ülkede belli bir ülkenin hiç gerçek bir "burjuva devrimi" yaşamamış olması yüzünden istisna sayıldığı bir düşünce ekolü vardır. Paradoksal bir şekilde, hemen bütün ülkelerin ortak olarak sahip olduğu şey kendilerinin istisna olduğu fikridir.

Ulusal geleneklerden bahsetmek onları şeyleştirme ve var olmayan bir tekdüzelik ima etme tehlikesi taşır, fakat bazı fikirler bazı ülkelerde yine de vurgulanır; özgül yaklaşımlar da öyle. Örneğin, devlet kavramı Fransa ve Almanya'da Birleşik Devletler ya da Birleşik Krallık'ta aktarılması güç bir anlama sahiptir. Buna karşılık, Amerikalı uzmanlar, iç politikada devlet kavramını önemsiz gösterirken, genellikle ona uluslararası

ilişkilerde büyük önem verirler. Fransız sosyal bilimi geleneksel olarak soyutlama eğilimi gösterir, bu da İngilizce konuşulan dünyanın ampirisizmiyle çelişir. On dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başında çıkan disiplinler olan siyaset bilimi ve sosyoloji bazı ülkelerde daha eski tarih ve hukuk disiplinleriyle bağlantılıdır ve bu miraslar hâlâ görünmektedir. Birçok ülkede, uluslararası ilişkiler karşılaştırmalı siyasetten ayrı bir disiplin olarak ortaya çıktı. Siyaset bilimiyle sosyoloji arasındaki ayrım Birleşik Krallık ve Birleşik Devletler'de Fransa ya da İtalya'dakinden daha keskindir. Bazen bu karşıtlıklar söz konusu ülkelerin politik ve sosyal gerçekliklerindeki farkları yansıtır. Fransa geleneksel olarak güçlü bir devlete sahip olmuştur. Amerikan politikası daha dar tanımlanmış denebilecek bir değer sistemi içinde, çıkar grubu çoğulculuğu çevresinde gelişmiştir (en azından dinsel bölünme canlanıncaya dek). Fakat entelektüel vurgudaki fark her zaman altta yatan bir sosyal gerçeği yansıtmaz, politika ve toplum hakkında düşünmenin farklı biçimlerini yansıtır. Bu yüzden kavram ve fikirleri bir ülkeden alıp onları karşılaştırmalı olarak uygulamaya çalışmak; ve daha genel olarak hem karşılaştırmalı araştırmaya bir yardım olarak hem de yöntembilimsel ulusalcılığa panzehir olarak seyahat eden kavramlar aramak çok yararlıdır.

Fikirler alanında uluslararası bir pazar her zaman oldu, bazen Rönesans ya da on sekizinci yüzyıl Aydınlanmasındaki gibi doruğa ulaştı; ama yirminci yüzyılda bu büyük ölçüde yoğunlaştı. Yaygın bir dilin varlığı, yani peşpeşe Latin, Fransızca ve İngilizce bunu cesaretlendiriyor, ama kendi başına da fikirleri ve onların algılarını şekillendirebilir. Bizim açımızdan iki saha önemli: Avrupa içindeki fikir piyasası ve Amerika Birleşik Devletleri sosyal bilim araştırma dünyası içinde hakim bir konuma tırmanırken yaşanan transatlantik ticaret. Örneğin, 1960'lardaki "davranışçı devrim" köken olarak Amerikalıydı ama 1970'lerden sonra Avrupalı düşüncenin güçlü etkisine girdi, evrenselciliği, nicelleştirmeyi ve katılığı vurguladı. 1980'lerden sonra çok etkili olan rasyonel seçim kuramı Amerikan tekeli değildi ama orada çok güçlüydü ve küresel piyasada ABD sosyal biliminin gücünden destek aldı. Diğer fikirlerin de daha karmaşık tarihleri var. Örgüt analizi 1950'lerde Birleşik Devletler'den Michel Crozier ve diğerleri tarafından ithal edildi, onu özellikle Fransız bir bilim biçimine, "örgütler sosyolojisine" çevirdiler. Bu da İngiliz uzmanlar ta-

rafından devralındı ve İngilizce konuşan dünyaya geri getirildi. Burada da benzer fikirlerle çalışan, farklı bir temelden davranışçılık ve rasyonel seçime bir tepki olarak başlayan "yeni kurumsalcılıkla" buluştu. Avrupa sosyolojisi Amerikan yaklaşımlarından etkilenmişti, ama ayrıca kendine has fikirlerle gelişti ve karıştı. Toplum kuramını geliştirirken, başkalarının yanısıra Fransız sosyolog Alain Touraine de Parsonscu işlevselciliğin etkisi altındaydı; Avrupalı etno-yöntembilimcilerse Erwin Goffman'ın. Bütün bu alanlarda, Avrupalı uzmanların geliştirdiği fikirler Atlantik'in diğer kıyısına yolculuk etti ve iktidar (Foucault), iletişim (Habermas) ve kültür (Bourdieu) gibi konularda kuramsallaştırma ve araştırma üzerinde güçlü etkiler bıraktı.

Zaman içinde fikirler gelip gittikçe benzer bir geridönüşüm yaşandı. Kurumların incelenmesi ortaya çıktı, kaybolup gitti ve yeni bir biçimle döndü. Tarih incelemesi ve hem politika hem sosyolojideki kültürel yaklaşımlar da öyle. Davranışçı devrim sırasında bir kıyıya itilen normatif kuram da güçlü bir dönüş yaptı. Eski fikirleri yeniden icat edip onlara yeni etiketler takma alışkanlığı büyük karışıklığa yol açtı. Ayrıca öncülerinin basitleştirilmiş bir karikatürünü sunmak üzere yeni fikirler (ya da sadece yeni terimler) ortaya atma, böylece bizim geçmiş bilginin üzerine çıkıp kuramsal ve yöntemsel olarak gelişmemizi önleme gibi bir eğilim de vardır.

Bu derlemenin editörleri olarak, birleşik bir global sosyal bilimin mümkün olduğuna ve de, ele alınan konuların doğası düşünülürse, bunun arzu edilir bir şey olduğuna inanmıyoruz. Fakat çapraz-döllenme ve sentez için eskisinden daha çok fırsat var, uzmanlar birbirini dinlemeden yapılan tartışmalardan yoruldu. Çeşitli yaklaşımların nasıl kesiştiğini ve farklılık noktalarıyla birlikte ortaklık noktalarını göstermeyi umut ediyoruz. Bundan sonraki bölümler birleşik ya da sürekli bir bütün olarak okunamaz. Yazarları betimledikleri yaklaşımın ayırt edici özelliklerini öne çıkarmaya cesaretlendirdik; okurlar da her birinin kendi yorum ve perspektifini getirdiğini görecektir.

Bölümler

Della Porta ve Keating imzasını taşıyan bir sonraki bölümde sosyal bilimlerde kaç yaklaşım bulunduğu ve onların birbirleriyle ne kadar uyumlu

olduğu soruluyor. Ontolojilerle epistemolojileri ya da sosyal dünyayı nasıl bildiğimizi birbirinden ayırırız; yöntembilimler, tutarlı araştırma tasarımlarıdır; ve yöntemler, iş aletleri. Bunlar birbirine bağlıyken, bir düzeydeki seçimlerden başka düzeydekilere uzanan birebir bağlantı yoktur. Epistemolojik tartışmalar genellikle pozitivist ya da gerçekçileri zorlar, onlar, insani algı ve yorum üzerinde duran konstrüktivist ya da yorumcuların tersine sosyal fenomenlerin somut gerçekliğine inanır. Konuların daha karmaşık olduğunu, bu aşırılar arasında konumların bir tayf halinde yer aldığını savunuruz. Yöntembilimsel tartışmalar genellikle pozitivistlerin kullandığı nicel yöntembilimlerle konstrüktivist ve yorumcuların kullandığı nicel olanlar arasındaki bir çarpışma olarak çerçevelenir. Gerçekten de somut veri (*hard data*) nicelleştirmeye bağlı kalan bir pozitivist uzman ekolü vardır, soyut veriyi (*soft data*) yorum için kullanan bir ekol de vardır. Yöntemlere gelince, bunlar sadece bilgi elde etmenin yollarıdır. Anketler, görüşmeler ve metin analizleri çok çeşitli amaçlar için ve farklı epistemolojik zeminlerde kullanılır. Bölümü farklı yaklaşım ve yöntembilimlerin nasıl birleşebileceğini ve birleşemeyeceğini göstererek sona erdiriyoruz, bu soruya son bölümde yine döneceğiz.

Yirminci yüzyılın büyük kısmında, sosyal bilim, sonuçları katı bir nedensel tavırla, bütün değer yargılarını ortadan kaldırarak açıklayabilecek politika ve toplum kuramları aradı. Değer ve "iyi toplum" soruları felsefeye bırakıldı, orada da soyut bir tarzda ele alındılar. Bu bazı klasik sosyologların ve siyaset analistlerinin bilinçli olarak sosyal kurumları geliştirmenin yollarını aradığı daha eski bir gelenekle çelişir. Rainer Bauböck, 3. Bölüm'de, son on yıllarda normatif değerlendirmelerin nasıl sosyal bilime geri geldiğini, sosyal adalet kuramlarından kendi kaderini tayin hakkına ve liberalizmle demokrasinin birbiriyle rekabet eden kavrayışlarına geçerek gösteriyor. Normatif soruların sosyal bilimde kaçınılmaz olduğunu, çünkü kavramların genellikle normatif yük taşıdığını, özellikle de iktidar ve onun yasallaştırılması sorularını ele alırken durumun böyle olduğunu savunuyor. Bauböck normatif kuramla ampirik araştırmanın, ampirik tutum ve inanç incelemesinde; kurumsal olarak iliştirilmiş normlarda; yasal yargıları içeren nicel vaka incelemelerinde; ve nicel karşılaştırmalı vakalarda nasıl birleştirilebileceğini gösteriyor. Normatif kuram yapma-

nın etiği ve günümüzdeki politik tartışmalarda siyaset kuramcısının konumu üzerine bazı görüşlerle bölümü tamamlıyor.

Sonraki iki bölüm genellikle karşıt-kutuplu yaklaşımlar denen yaklaşımları ele alıyor. Adrienne Héritier sosyal bilimde nedensel analizin bir değerlendirmesini sunarken pozitivist öncüllerden yola çıkıyor; bu analiz dünya hakkında genellenebilir bilgiyi, dünyanın gerçek, düzenli, yapılanmış ve bilinebilir olduğu varsayımına dayanarak yaratmaya çalışır. Daha önceki olaylar daha sonrakilerin nedeni sayılır ve biz, biriktirilen bilgiyle, belli nedenlerin ardından belli etkilerin geleceğini keşfedebiliriz. Genellikle bu bilgi başka etkenlerin de işbaşında olması nedeniyle olasılıkçıdır, ama ilke olarak bunlar bilinebilir ve gerekli bütün bilgi elde edilebilirse hesaba katılabilir. Bazen kuramlar belli vakaların bilgisinin biriktirilmesiyle inşa edilir, ama sosyal bilimin büyük kısmı bir kuramla, belli bir nedenin ardından gelecek olanla ilgili bir hipotez olarak ifade edilen bir kuramla başlar, kuram da daha sonra gerçeklikle sınanır. Bu tür hipotezler içsel olarak tutarlı, mantıksal olarak tam ve yanlışlanabilir olmalı. Bir nedenle bir etki arasında bir yakınlık ortaya konduğu zaman, nedensel mekanizmaları bulmanın yolu bulunmuştur. Başka bir nedensel analiz biçimi de bilinen bir sonuçtan geriye doğru işler ve her biri sonucun bir kısmını açıklayan modüller aracılığıyla karmaşık açıklamalar arar.

Nedensel analizin bazı varsayımlarını eleştirel olarak tartışan Friedrich Kratochwil 1. Bölüm'de ortaya atılan temel sorulardan birini, ne biliyoruz ve nasıl biliyoruz sorusunu ele alır. Konstrüktivist perspektifte, sosyal bilimciler verili, nesnel ve tartışmasız bir gerçek dünyayla değil, kavramlarla ilgilenirler. Kavramlar ve kuramlar asla ayrı bir gerçekliğe göndermeleriyle çürütülemez; daha çok, başka kavram ve kuramlarla karşı karşıya gelirler. Bu da beraberinde bazen konstrüktivistlere atfedilen iki başka önermeyi –yani fiziksel dünyanın sadece hayalgücünün bir ürünü olduğu önermesiyle herhangi bir önermenin kanıt ya da ispat ihtiyacı olmaksızın geçerli diye öne sürülebileceği önermesini– *getirmez*. Tersine, hangi çerçeve içinde doğruluk iddiasında bulunduklarını belirtmek sosyal bilimcilere kalmıştır. Sosyal davranışı açıklarken, aktörlerin algı ve motivasyonlarına dikkat gösterilmesi gerekir. Sosyal davranışın açıklamaları çok sayıda olabilir, farklı düzeylerde işlerler ve farklı türden

sorular sorarlar – sözgelimi yaklaşık nedenler, aktör motivasyonu, büyük yapılar ya da nedensel zincirler hakkında sorular sorarlar.

Sosyal bilimin tarihinin, daha iyi kuram ve yöntemlere doğru ilerleme konusu olmadığını, sosyal dünyayı kavrayıp kendileri de farklı olabilen sorulara yanıt vermeye yönelik peşpeşe gelen çabalar olduğunu savunduk. Bütün dünyayı içine alırken kapsayıcı olan ve birbiriyle üstüste örtüşmemek anlamında dışlayıcı olan, tam bir kavramlar kümesi arayışı değildir bu. Bir ara, kültür kavramı ulusal toplumlar arasındaki farkları açıklamak için özensizce kullanılıyordu. Davranış devrimi sırasında, bu yaklaşım, uzmanların evrensel kalıplar ve bağlamdan özgür bilgi araması, toptan ortadan kaldırma niyetiyle kültürel açıklamaları kıyılara itmesiyle bir kenara bırakılmıştı. Son yıllarda, yukarıda ana hatları verilen büyük soruların bir kısmını çözmenin bir yolu olarak geri dönüş yapmıştı. Michael Keating onun bireyin kolektif düzeyle, fikirlerin çıkarlarla ve geçmişin şimdi ve gelecekle olan ilişkisini ele aldığını savunuyor. Her şeyin bir açıklamasını sunmuyor ve başka kavramlarla örtüşüyor. Kültür ne bireysel düzeyinde duruyor ne de şeyleşmiş bir toplum düzeyinde; öznellikler-arası düzeyde duruyor, orada grup sınırlarını tanımlamanın, olayları yorumlamanın ve değer biçmenin bir aracı oluyor. Pozitivist dilin bağımsız ve bağımlı değişkenleriyle sınırlanamaz. Ezeli ya da değişmez değil, onları şekillendirirken bile olaylara uyum sağlar. Kültürü ölçmenin çok zor olduğu bilinir. Anketler bireyler arasındaki değer farklarını yakalayabilir ama kolektif düzeye geçtiğimiz zaman her zaman güvenilir olmazlar. Basmakalıplar toplumların gerçekten nasıl çalıştığının anlaşılmasının yoluna çıkabilir. En iyi yaklaşımlar anket yöntemlerinin, etnografik çalışmaların ve vaka çalışmasının ortalamasının alınmasından oluşur.

Sonraki bölümler sosyal bilimlerdeki temel bazı kuramsal gelişmeleri ele alıyor. Sven Steinmo 1960'ların evrenselleştirici, davranışçı değerlendirmelerini düzeltmek üzere yeni kurumsalcılığın yükselmesini anlatıyor. Eski "kurumsalcılar" (aralarında birçok Avrupalı sosyal bilimci de vardır) kurumları bağlayıcı kural kümeleri olarak ele almıştı, ama yeni kurumsalcılar daha sosyolojik bir kavrayışa sahip. Yeni kurumsalcılığın üç çeşidi var. Rasyonel seçim kurumsalcıları için, kurumlar karar alan bireylere açık olan teşvik ve tasdiklerin kalıbını şekillendirir. Sosyolojik

kurumsalcılar insanları kurumlar tarafından sosyalleşen şeyler olarak görür, yani davranışları uygun olarak görmeyi öğrendikleri şeyle şekillenir. Tarihsel kurumsalcılar bu iki değerlendirmeyi de kabul edebilir, ama olayların bağlamıyla tarihsel sırasının önemli olduğunu vurgular. Tarih bağımsız olaylar zinciri değil, bir olanın bir başka olanı etkilediği bir dizilimdir. Bu şekilde, bu uzmanlar hem süreklilik hem de zaman içinde değişimi değerlendirmeye çalışır. Çeşitli yöntembilimler kullansalar da, tarihsel kurumsalcılar sosyal bilimlere tarihi geri getirmeye dönük yöntembilimsel mücadeleyi paylaşır. Her birinin etkisini ölçmek üzere yalıtılabilecek olan bağımsız değişkenler fikrine karşı kuşkucudurlar, çünkü etkenler sürekli birbiriyle etkileşim içindedir. Eğer bilimsel bir analoji varsa, fizikle değil biyolojiyle olabilir. Tarihsel kurumsalcılar özgül vakalarla ve çok sayıda vakadan yapılan genellemelerle değil az sayıda vakanın karşılaştırılmasıyla ilgilenir.

İki bölüm eylem kuramlarını inceliyor. Rasyonel seçim kuramına ayrı bir bölüm koymadık. Bu kuramla ilgili eski tartışmalar biraz tükendi ve rasyonel seçim kuramının kendisi de yıllar geçtikçe daha seçkin ve çeşitlenmiş bir hal aldı. Klasik itiraz, insanların rasyonel olarak hesap yapan yararlılık-azamileştiriciler olduğunu söyleyen rasyonel seçim varsayımının ya yanlış (çünkü bazı insanlar özgecidir) ya da totolojik (eğer yararlılık özgeci davranışı da kapsayacak şekilde genişletilmediyse) olduğunu söyler. Bu konuyu tartışmak bizi çok ileri götürmez. Bunun yerine, Christine Chwaszcza bizi oyun kuramına götürüyor. Rasyonel seçim kuramının klasik varsayımlarından –sonuççuluk, yararlılık kuramı ve yöntembilimsel bireyselcilik– başlar. Açıklamaya dönük bireyselci rasyonel seçim yaklaşımları bireylerin fiilen nasıl karar verdiğiyle ilgili talepkar varsayımları ve başkalarının eylemlerini ve bağlamı hesaba katmakta başarısız kalması nedeniyle eleştirilmiştir. Oyun kuramı başka aktörleri de hesaba katarak ve herkes kendi hedefini azamileştirmeye çalışır varsayımını ferahlatarak bu sorunların çevresinden dolanmaya çalışır. Fakat bu yine de katı sonuççu düşünmeye bağlıdır, aktörlerin mahkum ikilemi gibi, her aktörün her birine daha kötüsünü bırakacak olan seçeneği seçeceği paradokslarda kendilerini bulabilmesine yol açar. Bazen bunlar iki denge durumudur, her biri toplam refahı azamileştirir (sözgelimi yolun sağında ya da solunda araba kullanmayı seçmek gibi); ama

rasyonel seçim ve oyun kuramı da kendi içinde hangi bireysel aktörü seçmesi gerektiğini belirtmez. Çoklu dengesi olan vakalar daha karmaşıktır, bunlarda çeşitli taraflara gelen yararlar dengesizdir. Bu sorundan çıkış yolları arasında yinelenebilir oyunlar, aktörlerin nasıl tepki vereceklerini öğrendiği oyunlar ve aktörlerin ortamlarını öğrendiği, ona uyum sağlayıp sinyal vermeyi öğrendiği evrimci oyun kuramı yer alır. Bu da bizi sosyal açıdan daha iliştirilmiş eylem biçimlerine götürür, burada kurumlar ve normlar bireylerin eylemlerini şekillendirmeye yarar. Savı bu yönde götüren Chwaszcza rasyonel seçim ve oyun-kuramı yaklaşımlarının nasıl bu kitapta tartışılan başka yaklaşımlarla, tarihsel kurumsalcılık (Steinmo) ve kültürel yaklaşımlarla (Keating) bağlantı kurabileceğini gösterir. Oyun kuramı her ne kadar sosyal davranışın tam bir değerlendirmesini sağlamasa da, özgül ayarlarda değerli bir analiz aleti, bir akıl yürütme tarzı ve hipotez ve araştırma sorunu üretmenin bir yolu olarak durmaktadır.

Alessandro Pizzorno motivasyon ve eylem sorununu başka bir yöne götürür. Sosyal bilimlerde eylemin nedenlerini araştırmaktan ziyade gerekçeleri araştırmanın doğru olduğunu düşünür; böyle bir çaba, eylemde bulunmaya karar veren bireye bakmayı da araştırmaya dahil eder. Fakat konuyu nedenin bireyselci kendini düşünme motiflerine indirgenebileceği fikriyle birlikte ele alır ve insanın özünde bağlantısal bir aktör olma karakteri üzerinde, tercihleri, çıkarı ve kimlikleri sosyal bilim analizine dahil olarak düşünme ihtiyacıyla birlikte değerlendirme özelliği üzerinde durur. Yani, bunlar zaten var olarak kabul edilmeyip sosyolojik analizin çekirdeğine konmalıdır. İnsanların yalıtılmış ve sadece kendi yararlarıyla ilgilenir olduğunu varsaymak yerine, Pizzorno onları sosyal bir bağlama yerleştirir, başkalarının görüşü onların kendi refah hesaplarının özsel bir parçası olur. Böylece, rasyonellik sadece eylemden önce gelen niyetin bir işlevi değil, aynı zamanda bir eylemin içinde yer aldığı kültür içinde kabul edilip yorumlanma tarzlarının da bir işlevidir. Bu bölüm özellikle bir kabul kuramının entelektüel arkaplanını yeniden inşa etmeye odaklanır, onu Adam Smith'in nötr bir "öteki"nin beğenilen yargısının öngörülmesine verdiği rolde, *regard des autres*'e (*ötekinin bakışı*'na) duyulan Rousseaucu ilgide, Hegel'in öznelliğin yapısının temeli olan kişiler arası ilişkilere odaklanmasında, Weber'in sosyal eylem kuramına ve Durkheim'ın bireysel eylemi sınırlayan "sosyal kuvvetlere" odaklanmasında saptar. Kitap-

taki başka bazı katkılar gibi bu da bireysel davranışın mikro analiziyle sosyal değişimin makro-düzeyi arasında bir bağlantı kurmaya çalışır.

Kitabın ikinci kısmı bizi bu genel anlayış tarzı sorunlarından alıp araştırma tasarımına götürür.

Peter Mair daha önce Friedrich Kratochwil tarafından tartışılmış bir konuyu, kavramlar ve kavramsallaştırma sorununu ele alıyor. Kratochwil kavramlar nosyonunu, onların gözlemcinin yorumundan nasıl çıkıp analitik amaçlar için var olduğunu göstererek sorunsallaştırmıştır – kavramlar gerçek dünyadaki "şeylere" karşılık gelmezler. Mair diğer yönde, işlemselleştirmeye ve sınıflandırmaya doğru ilerliyor. Kratochwil epistemolojik bir sorunu, konstrüktivist bir perspektiften ele alıyor, Mair'se daha pozitivist varsayımlara yöneliyor. Buna rağmen orta yerde ya da "meso"da buluşarak, ikisi de sosyal bilimin kavramlar üzerine inşa edildiğini ve kavramsal berraklığın araştırma ve savlama için temel olduğunu savunuyorlar. Mair'in yaklaşımıyla, kavramlar kategorilerdir, böylece her bir değişken ya da başlık daha genel bir şeyin örneğidir. Kategoriler Sartori'nin soyutlama merdivenine göre düzenlenebilir, böylece bir düzeyde farklı şeylerin örneği olan iki başlık, başka bir düzeyde aynı kategoride olabilir; sözgelimi, elmalarla armutlar farklıdır ama ikisi de meyvedir. Kategoriler dışlayıcıdır, o yüzden hiçbir başlık aynı soyutlama düzeyindeki iki sınıfa ait olamaz; kategoriler ayrıca tüketicidir, o yüzden bütün başlıklar bir yerde konumlanır. Araştırmacılar araştırma sorusuna göre soyutlama düzeyini seçebilir. Mair'e göre, en verimli soyutlamalar genellikle orta düzeyde yapılmaktadır. Fakat bütün kavramlar bu kadar düzgünce yerleştirilemez. Bazı durumlarda, farklı özellikler oluşturabilir kategoriyi, hepsinin zorunlu ya da yeterli olması gerekmez. Bu durumda, taksonomiler yerine, sosyal bilimciler ideal tipleri, bütün zorunlu sıfatları içeren soyut kategorileri kullanabilir. Gerçek vakalar radikal kategoriler yaratan özelliklerin herhangi birine sahip olup olmadıklarına göre tanımlanabilir. Bir seçenek de Wittgenstein'ın aile benzerlikleridir, burada her üye başka her bir üyeyle en az bir özellik paylaşır, ama hepsine tek bir özelliğin ortak olması zorunlu değildir.

Donatella della Porta karşılaştırmalı araştırmadaki değişkene-dayalı ve vakaya-dayalı yaklaşımlar arasındaki seçimi ele alıyor. Karşılaştırmalı siyaset içinde yöntembilim tartışmasının ne şekilde geliştiğini hatır-

lattıktan sonra, Durkheim ve Weber'in çalışmasındaki farklı araştırma mantıklarını, değişken-yönelimli ve vaka-yönelimli stratejilerin altında yatan yöntembilimsel varsayımlara odaklanarak sunuyor. Değişken-yönelimli araştırmayı bütün sosyal bilim araştırmalarının uyması gereken standardı belirleyen bir araştırma saymaya karşı uyarıyor. Ortak standartları kabul etmenin aynı kuralları benimsemek anlamına gelmediği konusunda uyarıyor. Bölüm bazı yöntembilimsel seçimleri de ele alıyor: İlgili analiz birimi; vaka sayısı; en benzer ve en farklı tasarımlar arasındaki takas; zaman boyutunu ele alma tarzları. Aynı zamanda iki yaklaşım arasındaki uçurumu, özellikle de nitel karşılaştırmalı analizle (NKA) kapatmaya yönelik yeni çabaları ve vaka-yönelimli strateji üzerine son düşünceleri de tartışıyor. Şu ya da bu mantığın seçilmesini etkileyebilecek olan koşullar arasında, çevre koşulları (bir araştırma çevrimindeki aşamalar ya da mevcut veri tipleri gibi koşullar) ve araştırmacıların yaklaşım konusundaki epistemolojik tercihleri ve onların yöntembilimsel hünerleri de vardır.

Vaka incelemesi genellikle sosyal bilimde betimleyici ve kurama ya da daha geniş anlayışa bir şey katmayan bir şey olarak bir kenara itilmiştir. Bu açıdan vaka incelemeleri, karşılaştırmalı ya da istatistik analiz için sadece bir ek görevi görebilir. Pascal Vennesson bunun hatalı olduğunu ve düzgün şekilde yapılırsa, vaka incelemelerinin bilgiye önemli bir katkıyı temsil ettiğini savunuyor. Vaka incelemesinin beş biçimi vardır: (i) betimleyici/konfigüratif; (ii) yorumlayıcı, kuramı bir vakayı açıklamak için kullanmak ve sonra kuramı iyileştirmek; (iii) hipotez üretme, başka çalışmalar için temel yaratma; (iv) yeni hipotez ve kuramlar önermek için sapkın-vaka; (v) ve kuram-değerlendirme. Vakaların kendileri dünyadan verili değildir, kendileri kuramın ve kavramsallaştırmanın ürünüdür – tıpkı bir şeyin neyin vakası olduğunu sorduğumuz, vakanın sınırlarını belirlediğimiz ya da onu anlamak üzere kavramsal aletleri kullandığımız zaman olduğu gibi. Vaka incelemeleri süreç takibi, ya da analitik anlatı diye bilinen, sonucu açıklamak üzere olayları birbirine bağlayan yolla yapılabilir. Önemli olan, Vennesson'un bunun ya pozitivist ya da yorumcu bir çerçeve içinde yapılabileceğini belirtmesidir. Bir pozitivist değişkenleri nedensel mekanizmalar, genel etkiler genel nedenlere atfedilince geriye kalan boşluğu ("karakutuyu") doldurmaya dönük mekanizmalar

olarak tanımlayacaktır. Bir yorumcu aktörlerin anlayış ve motivasyonlarını inceler; rasyonel yararlılık-azamileştirme gibi varsayımlar burada eleştirel inceleme konusu olabilir. Bazen pozitivist ve yorumcu yaklaşımlar birleştirilebilir. Vennesson daha sonra vaka incelemeleri yapmakla ilgili pratik sorunları, kuram kullanmayı; ampirik kaynakları; ve araştırmacının bilişsel taraflarını da katarak inceliyor.

Sonraki üç bölüm bizi araştırmanın pratik yönlerine götürüyor, ama hiçbiri bunu yapmanın tam bir değerlendirmesi olma niyetinde değil. Mark Franklin nicel analizi ele alıyor. Yaklaşım pozitivist, nedensel mantığa dayanıyor. Buradaki fikir, çok sayıda vaka kullanarak, nedenler (bağımsız değişkenler) ve etkiler (bağımsız değişkenler) arasında bağlar kurmak. Franklin bizi nicel analizin mantığı, sözlüğü ve pratiğinde adım adım gezdiriyor. Birincisi kaynaklar ve verinin niteliği. Sonra veri düzene sokuluyor ve bir küme halinde düzenleniyor. Aralık, sırasal, isimsel ve kukla değişkenler tanımlanıyor. Sonra analiz birimlerini ve düzeylerini ve bunlarda ortaya atılan ortak sorunları, bulguların önemini ve bunların nasıl değerlendirildiğini tartışıyor. Sonra da, Franklin bizi çoklu değişken ve regresyon analizinde gezdiriyor. Son olarak, nicel araştırmadaki yaygın bazı tuzaklar konusunda uyarıyor.

Philippe Schmitter'in bölümü bizi temelde pozitivist bir perspektiften, nedensel analizin mantığını izleyerek ama bunu olası tek araştırma amacı olarak sunmaksızın, araştırma sürecine götürüyor. Diğer bölümlere göre daha didaktik bir üslupla, bir "araştırma çevrimi" içinde yer alan, bizi bir fikirden onun bir başlığa, bizim enerjimizi odaklamamızı gerektirecek kadar önemli sayılan ve aynı zamanda uygulanabilir bir projeye dönüşmeye uygun bir konuya dönüşmesine doğru götürüyor. Konuyu bir sorundan (ya da bir yapbozdan) bir projeye çevirmek üzere izlenecek bir dizi stratejik seçimi aydınlatıyor. Bir saat metaforunu kullanan Schmitter, bir bilimsel sorunun (ya da inceleme nesnesinin) seçilmesinden analiz edilecek temel boyutların kavramsallaştırılmasına ve onların tanımı ve işlemselleştirilmesine, vaka ve yöntem seçimine, veri toplanması ve yorumlanmasına dek bütün bir araştırma projesinin izini sürüyor. Bu sırada, normatif konuları araştırmak, anlamak, açıklamak ya da nedensel analiz olabilecek olan araştırma amacıyla ilgili seçimleri de katıyor. Schmitter'in kendisinin de vurguladığı üzere, tek bir araştırmacının tek

bir doktora tezinde bütün bu adımları izlemesi ya da sonuna kadar gitmesi nadir görülür. Hatta bir doktora projesi kapsamında bu olanaksızdır, o yüzden nedensel analizle ilgilenenlerin daha önceki adımları mevcut kuramları ve kavramları kullanarak kısa yoldan aşması gerekebilir. Başkaları tam da yeniden kavramsallaştırmayla, normatif konularla ya da açıklamaya karşıt olarak anlamayla ilgilenebilir (2. Bölüm'de açıklanmaktadır bu). Yani okurların bu bölümün bütün araştırma tasarımları için "tek en iyi yolu" ortaya koyduğu gibi bir izlenime kapılmaması gerekir; Schmitter'in vakalardansa değişkenleri kullanmakta hep ısrar etmesinin, başkalarının yanısıra, della Porta, Vennesson ve Bray tarafından, kendi bölümlerinde desteklenmediğini fark edebilirler. Fakat birçok okur Schmitter'in çıkardığı listeden, yani araştırmacıların akılda tutması gereken şeyler ve kaçınmaları gereken hatalar listesinden yararlanacaktır.

Zoe Bray veri derleme ve analizine, etnolojik ve etnografik yönteme, yorum ve anlam arayışıyla bağlantılı farklı bir yaklaşım getiriyor. Etnografi genellikle antropolojiyle ilişkilendirilmiştir, ama Bray altta yatan yaklaşımın ve yöntemlerin sosyal bilimlerde daha geniş bir uygulama sahibi olabileceğini savunuyor. Etnografik yaklaşım sosyal fenomenlere mikro-perspektiften bakar, ama bu makro-perspektifin bir vekili değil bir tamamlayıcısı olabilir. Aktörlerin kendi eylemlerine verdiği anlama odaklanır, motivasyon hakkında önceden varsayımlar getirmez. Bağlamsaldır, sosyal durumları soyut değişkenler, etkileri ayrı olan değişkenler halinde parçalamaz. Kuram araştırma için önemlidir, ama duruma dayatılmamıştır ve araştırma sürecinde geliştirilir. Araştırmacı yeni yorumlara ve düşünmeye açık olmalıdır. Araştırmanın kendisinin üç safhası vardır. Önce, araştırmacı kuramsal ya da pratik önemlerine dayanarak vakaları seçer. Sonra, vaka ayrıntılı olarak, genellikle uzun bir tutulma dönemiyle, araştırmacının inceleme altındaki durumun bir parçası olması riskini de unutmadan, ayrıntılı olarak incelenir. Daha sonra, etnografik yazarlık not almayı ve son raporun analitik yazarlığını içerir. Yöntemler arasında katılımcı gözlemi, görüşme ve sözlü kayıt ya da notlar biçiminde kaydetme yer alır. Bu yaklaşım bu yüzden pozitivist ve değişkene-dayalı sosyal bilimden ayrıdır. Bütün vakalara bakar ve genişliğe (birçok vaka konusunda az şey anlamak) karşı derinliği (bir vaka konusunda çok şey anlamak) vurgular. Fakat kendi kanıt standartlarıyla bilimseldir, ken-

di yordam ve araştırma etiğiyle onay ya da çürütmeye tabidir. Etnografik yaklaşımı toptan kabul etmesek de, daha pozitivist yaklaşımlar için değerli bir karşılık olabilir. Sözgelimi, anket araştırması görünüşte katı veri üretir, ama bunlar sorulan soruya bağımlıdır, bu da kuramsal varsayımlardan ve soruları tasarlayanın eğilimlerinden kaynaklanır. Etnografik araştırma insanların bu sorulara verdiği yanıtları yorumlama ve daha iyilerini tasarlama için değerli olabilir. Etnografik yaklaşımlar aynı zamanda politik süreçlerin ve kurumların incelenmesinde de kullanılmıştır, orada kurumsal ve rasyonel seçim analizini tamamlarlar.

Son bölümde, kaç mantığın var olduğu ve bunların nasıl birleştirilebileceği sorusuna dönüyoruz. Tartışılan yaklaşımlar arasındaki ortaklık ve tamamlayıcılık noktalarını, temel farkları aydınlatarak saptıyoruz.

I. KISIM

EPİSTEMOLOJİ VE SOSYAL BİLİMLERİN FELSEFESİ

2.

Sosyal Bilimlerde Kaç Yaklaşım Var? Epistemolojik Bir Giriş

Donatella della Porta ve Michael Keating

Sosyal Bilimlerdeki Paradigmalar

> Taraf olanlar konumlarını tutku ve yoğunlukla dile getirir, fakat onları bölen şeyin doğasını sabitlemek zordur. Bazen arşiv araştırması, etnoloji, metin eleştirisi ve söylem analizi kullanan "nitel" uzmanlarla; matematik, oyun kuramı ve istatistik kullanan "nicel" uzmanlar arasında bir mesafe olduğunu duyarız. Eski gelenekten uzmanlar sözde yeni, hiper-sayılı siyaset bilimi yaklaşımlarını saydamsız ve aşırı soyut bularak sevmezler, buna karşılık son dönemin uzmanları politikayı "eski" inceleme tarzlarını empresyonist ve kesinlikten yoksun bulurlar. Bu mezhepçilik disiplinin asıl özlemiymiş gibi görünür – politik yaşamın bilimsel bir açıklamasının mümkün olduğuna, bizim insan davranışının fiziksel yasalarına yakın bir şey türetebileceğimize inananlarla öyle olmadığına inananlar arasında... Bazen de rakipler, çalışmaları bireylerin rasyonel öz-çıkar (genellikle ekonomik, bazen değil) azamileştirmecileri olduğu varsayımıyla harekete geçen "rasyonel seçim kuramcıları" ve insan motivasyonlarının daha zengin bir menziline izin verenler olan kişiler tasvir edilir. (Shapiro, Smith ve Masoud 2004a: 1)

Problems and Methods in the Study of Politics adlı bir kitabın girişinden yapılan bu alıntı, genel olarak sosyal bilimler için temel bir yöntembi-

limsel konuyu ele alıyor: Disiplindeki öğrenciler için ne kadar yaklaşım/yöntem mevcuttur? Ve bunlar ne şekilde bölünmüştür?

The Structure of Scientific Revolutions adlı çalışmasında, Thomas Kuhn (1962) olgun bilimsel disiplinlerin neyin inceleneceğini (sosyal fenomenlerin önemi), neden inceleneceğini (açıklayıcı hipotezler dile getirmek) ve nasıl inceleneceğini (hangi yöntemler aracılığıyla) tanımlayan bir paradigmaya dayandığını söyler. Normal zamanlarda, bir disiplindeki daha önceki kazanımlara dayanan bir paradigmanın varlığı, bilginin birikmesine izin verir. Karışıklık zamanlarında, bilimsel devrimler paradigma değişimleri yaratır. Bir paradigmanın önemli bir öğesi onun belli bir disiplinde etkin olan bilimciler topluluğunun tamamı tarafından kabul edilmiş olmasıdır. Kuhn'a göre, 1960'larda sosyal bilimlerde bir paradigmanın varlığı açık bir soruydu; 2000'lerde hâlâ öyledir.

Bazı sosyal bilimciler sosyal bilimlerde tek bir yaklaşım (ve bu yüzden de tek bir paradigma) olduğunda ısrar ediyor. King, Keohane ve Verba (1994: 6) "herhangi bir fiili nicel ve nitel araştırma idealinin" şu "bilimsel araştırma" idealini hedeflemesi gerektiği sentezine vardılar:

1. Hedef çıkarımdır. Bilimsel araştırma dünya hakkındaki ampirik enformasyon temellerinde betimleyici ya da açıklayıcı çıkarımlar yapmak üzere tasarlanmıştır...
2. Yordamlar kamuoyuna açıktır. Bilimsel araştırma açık seçik, kurallı ve kamusal yöntemleri güvenilirlikleri de bu şekilde değerlendirilebilen veriler yaratmak ve analiz etmek üzere tasarlanmıştır...
3. Sonuçlar kesin değildir...
4. İçerik yöntemdir... bilimsel araştırma geçerliliğinin bağlı olduğu bir çıkarım kuralları kümesine bağlı kalır.

Fakat bütün sosyal bilimciler bütün bu varsayımları paylaşmaz, hatta bilimsel araştırmanın ortak bir tanımının olasılığına bile inanmaz. Bazıları sosyal bilimin pre-paradigmatik olduğuna inanır, hâlâ birleştirici ilke ve standartlar kümesi arayışında olduğuna inanır; başkaları onun post-paradigmatik olduğuna, belli bir modernlik kavrayışına (postmodern yaklaşım) bağlı olan bir bilimsel varsayımlar kümesini hazırladığına inanır. Fakat başkaları da onun non-paradigmatik olduğuna, tek bir hegemonik yaklaşım ve standartlar kümesi olamayacağına, ama sosyal dünyanın çok tarzda anlaşılması gerektiğine, bunların her birinin belli

amaçlar için geçerli olabileceğine inanır; hatta onun çok paradigmalı olduğuna, farklı paradigmaların ya birbiriyle mücadele ettiğine ya da birbirini görmezden geldiğine inanırlar.

Bazı sosyal bilimciler özellikle bu konuya eğilirler, sosyal bilim felsefesi ve bilgi kuramında uzmanlaşırlar. Başkaları temel konuları verili kabul edip ampirik araştırmaya yoğunlaşır. Bütün sosyal bilimcilerin filozof olması gerekmediğini kabul ediyoruz ve elbette birçok sosyal bilim önce var olmak ve bilmekle ilgili temel sorunları çözmemiz gerekseydi, asla yola çıkamazdı. Buna rağmen, bilginin temelleri üzerine biraz düşünmek bütün araştırmalar için bir hazırlıktır.

Biz alanın büyük kısmını, tek bir doğruyu dayatmadan, belli sav türetme standartları getirip yaklaşımlarda ve kanıt tiplerinde farklar olduğunu kabul ederek ele almanın mümkün olduğunu savunuyoruz. Bunlar kaçınılmaz olarak kökten farklı dünya-görüşleri oluşturmasa da, hepsinin birbirine uyumlu olması da şart değildir. Araştırmacıların çeşitli yaklaşımların, aralarındaki farkların ve ne ölçüde birleştirilebileceklerinin farkında olması gerekir.

Yaklaşımlar hakkındaki tartışmalar genellikle iki temel yaklaşımın ikici bir karşıtlığına dayalı retorik bir biçimdir (genellikle pozitiviste karşı hümanist, nicele karşı nitel olur) (Creswell 1994). Diğerleri daha ince ayrıntılı "iki-artı-bir" yaklaşımı izler, daha aşırı iki konum ve bir tanesinin daha ılımlı versiyonu (Corbetta'da [2003] olduğu gibi). Aşağıda, onların içkin mantığını araştırmak üzere rakip yaklaşımların bazı basitleştirilmiş ideal tiplerini inşa ettik. Eğer söz konusu temel konuları açıkça anlayacaksak, bu tür yöntemler kaçınılmaz olur, ama pratikte sosyal bilim araştırması daha karmaşıktır ve farklı yaklaşımlar çeşitli biçimlerde karışır. Herhangi bir sosyal bilimcinin tam da bu formüllere uyacağını öne sürmüyoruz, ama aşağıda tartışılan konuların birçoğu, araştırma yaparken sıkça yapmak zorunda olduğumuz yöntembilimsel seçimlerle ilgili kılavuz çizgilerini sağlar.

Neyi ve Nasıl Bilebiliriz? Sosyal Bilimlerdeki Ontolojiler ve Epistemolojiler

Genellikle, sosyal bilimlerdeki rakip yaklaşımlar (a) gerçek ve nesnel bir dünyanın var olmasıyla bağlantılı olarak, *ontolojik* zeminde; (b) bu

dünyayı bilmenin olasılığıyla ve bu bilginin alacağı biçimlerle bağlantılı olarak, *epistemolojik* zeminde; (c) bu bilgiyi elde etmek üzere kullanılan teknik aletler açısından, *yöntembilimsel* zeminde karşı karşıya gelir (Corbetta 2003: 12-13).

Ontolojik soru *neyi* incelediğimizi sorar, yani soruşturma nesnesini. Fiziksel bir dünyanın varlığıyla ilgili tartışmalar antik çağa dek uzanır. Burada söz konusu olan bu değil, çünkü çok az kişi fiziksel nesnelerin varlığını tartışmaya kalkışır.[1] Sorun bu değil, dünyanın nasıl bir arada durduğu ve bizim onu nasıl anlamlandırdığımızdır. Doğal bilimler hâlâ doğal fenomenleri nasıl tanıdığımızla ilgili savlar barındırır, sözgelimi türlerin taksinomileri gerçekten doğada var mıdır yoksa bilimsel sınıflandırma ürünü müdür? *Nominalistlere* göre kategoriler sadece onları keyfi olarak yarattığımız için vardır. *Gerçekçilere* göre[2] kategoriler orada keşfedilmeyi bekler. Yine de bu noktayı abartmamalıyız. Tartışılmayan bazı kategoriler ve uzlaşma ürünü olan, herkesin kabul ettiği kategoriler vardır. Hemen herkes canlı biçimlerle cansız nesneler arasındaki bir ayrımı kabul eder, birçoğu insanlarla diğer hayvanlar arasında bir ayrım olduğunu da kabul eder. Diğer yandan, 2006 yılında güneş sisteminde, uzun yıllar gezegen sayılmış olan Pluton'dan daha küçük cisimlerin keşfedilmesinden sonra gezegen denen şeyin tanımı konusunda da tartışma yaşandı. Bu, olgularla (yeni cismin büyüklüğü ya da varlığıyla) ilgili bir tartışma değil, tanımlarla ilgili saf nominalist bir tartışmaydı (Kratochwil, 5. bl., aynı örneği kullanıyor).

Nominalistlerle gerçekçiler arasında doğal bilimlerde yaşanan tartışmaların çoğu sınırlardadır, konvansiyonel kategoriler ve etiketlere de, yanıltıcı olmaları ya da tam olarak nesne değil kavram olarak görülmesi gereken şeyleri şeyleştirmeleri açısından karşı konulabilir. Sosyal bilimlerde sosyal fenomenlerin dünyasının hangi derecede gerçek ve nesnel olduğu, insan aklının dışında otonom bir varlığa sahip olup öznenin ona verdiği yorumdan bağımsız olduğu konusunda çok farklı yorumlar vardır (Corbetta 2003). Bazılarına göre, tek "gerçek" nesne bireysel insandır, di-

1 Ya maddi dünyayı kabul ettikleri için ya da yanıtlanamayacak ve yanıtlanması gerekmeyen, bu yüzden de tartışılması boşuna olan bir soru olduğu içindir.

2 Bu, sosyal bilimde çok sayıda anlamı olan terimlerden biridir. Uluslararası ilişkilerde burada verilenden biraz daha farklı bir anlamı vardır (bkz. Kratochwil, 5. bl.).

ğer bütün birimler yapıntıdır. Bu "yöntembilimsel bireyselciliğin" ve hepsi değilse de, birçok rasyonel seçim yaklaşımının temelidir.[3] Fakat birçok sosyal bilimci sınıf, cinsiyet ya da etnik gibi, bunların ne ölçüde gerçek nesnel ayrımlar olduğu, bizim kendi kategorileştirmemizin ürünü olduğu, ya da sadece kavram olduğu gibi tartışmalara yol açan daha büyük kategoriler kullanır.[4]

Epistemoloji şeyleri nasıl bildiğimizle ilgilenir. "Doğa, kaynakları ve bilginin sınırları" sorusunu (Klein 2005) ele alan felsefe dalıdır bu. Burada bilgi *önermesel* bilgidir – bir şeyin öyle olduğunu söylerken nedenler belirtmemize ve potansiyel olarak başkalarını ikna edebilmemize ihtiyaç duyduğu için "inançtan" ayrıdır. Yine, soru doğal bilimlerde de belirir; ama onlar ortak kanıt, sav ve mantık standartlarına sahiptir. Sosyal bilimlerde durum böyle değildir, bazen sosyal bilimciler doğal bilimlerinkine benzer nesnel kanıt çağrısında bulunur, buna karşılık başkaları diğer bilgi biçimlerinin mümkün olduğunda ısrar eder. Sözgelimi, pozitif sosyal bilimde kullanılan yaygın bir araç, yaygın olarak paylaşılan inanç olan "mit" ile ampirik araştırmayla ortaya çıkarılan "gerçekliği" karşı karşıya getirmektir; sosyal bilimcinin amacı bu yanlışı ortaya çıkarmak ve ampirik açıdan doğrulanabilir ya da yanlışlanabilir olmayanı bir kenara atmaktır. Fakat birçok antropolog bu iş yapma tarzını, mitler ve inançların diğerleri kadar geçerli veriler olduğunu ve (özellikle de başka kültürlerdeki) başka insanları onların dünya inşasının, sadece farklı değil, yanlış olduğunu söyleyemeyeceğimizi savunarak reddeder. Daha az radikal bir şekilde, birçok sosyal bilimci mitlerin kendi içlerinde önemli etkenler olduğunu ve onların sosyal davranıştaki rollerinin onların doğru ya da yanlış olmasından bağımsız olduğunu kabul eder. Elbette, sosyal bilimin kendisi mitlere dayanarak var olmakla suçlanabilir, sözgelimi –neoku-

3 Aslında, ontolojiyi bireysel insana indirgeyen bireyselci çözüm bile bu soruyu kesin olarak yanıtlamaz; kendine saygı duyan rasyonel bireyin bile sosyal bilim yöntembiliminin bir yapıntısı olduğunu ve doğal olarak ortaya çıkmayan bir şey olduğunu, çünkü insanların özgün durumunun grup olduğunu savunabiliriz. Adam Ferguson'un (1966) 1767'de yazdığı, Aydınlanma klasiği, *Essay on the History of Civil Society*'sinde bu savunulur.

4 Bunun klasik bir örneği cinsiyet vakasıdır. Cinsel farkların varlığını kimse reddetmese de, cinsiyet kategorisi üzerinde büyük tartışma vardır, bu kategori cinsiyet farklarına yansıtılan bir sürü başka sıfat ve rol içerir.

rumsal örgüt analizine göre– modern toplumlarda hakim olan rasyonelleşmiş kurumlar miti böyledir (Meyer ve Rowan 1983: 27). Başka alanlarda olduğu gibi, bu modernist mit de çağdaş toplumların postmodern karakterini zorlayan başka söylemlerle karşılaşır.

İki boyutu bir arada ele alırsak, dört yaklaşımı tanımlayabiliriz (Tablo 2.1). Yine de, bunlar katı kategoriler (ya da sabit etiketler) olarak değil, en pozitivist olandan en hümanist olana giden bir tayf üzerindeki konumlar olarak kabul edilmelidir.

Tablo 2.1. Sosyal bilimlerde kaç ontoloji ve epistemoloji var?

	Pozitivist	Post-pozitivist	Yorumcu	İnsancıl
Ontolojik konular				
Sosyal gerçeklik gerçekten var mıdır?	Nesnel; gerçekçilik	Nesnel, eleştirel gerçekçilik	Özde bağlantılı olan nesnel ve öznel	Öznel: ruhun bilimi
Gerçeklik bilinebilir mi?	Evet ve yakalaması kolaydır	Evet ama yakalaması kolay değildir	Bir şekilde, ama insan öznelliğinden ayrı olarak değil	Hayır; insan öznelliğine odaklanır
Epistemolojik konular				
Uzman ile nesnesi arasındaki ilişki	Düalizm: uzman ve nesne iki ayrı şeydir; tümevarımsal prosedürler	Bilgi uzmanın etkisi altındadır; tümdengelimsel prosedürler	Öznel bilgiyi anlamayı hedefler	Nesnel bilgi mümkün değildir
Bilgi biçimleri	Doğal yasalar (nedensel)	Olasılıkçı yasa	Bağlamsal bilgi	Empatiye dayalı bilgi

Pozitivizmdeki geleneksel yaklaşım (Comte, Spencer ve bazılarına göre Durkheim'ın yapıtında temsil edildiği haliyle)[5] sosyal bilimlerin bir-

5 Van Langenhove (2007) yirminci yüzyıl sonu sosyal bilimcilerinin klasik sosyologları genellikle olduklarından daha basitçe pozitivist tasvir ettiğini öne sürer.

çok açıdan diğer (fiziksel) bilimlere benzediğidir. Dünya nesnel bir mevcudiyet olarak, gözlemcinin aklının dışında vardır ve ilke olarak bütünüyle bilinebilir. Araştırmacının hedefi bu gerçekliği betimlemek ve analiz etmektir. Pozitivist yaklaşımlar, doğal olduğu gibi sosyal bilimlerde de, araştırmacının araştırma nesnesinden ayrılabileceği ve bu yüzden de onu tarafsız biçimde ve gözlenen nesneyi etkilemeksizin gözleyebileceği varsayımını paylaşır. Doğal bilimlerde, inceleme nesnesini yöneten, kendileri de ampirik araştırmaya açık olan sistemli kurallar ve düzenlilikler vardır. Emil Durkheim'ın (1982: 159) ifadesiyle, "Nedensellik yasası doğanın başka alanlarında doğrulandığına ve gitgide yetkisini fiziksel ve kimyasal dünyadan alıp biyolojik dünyaya genişlettiğine, oradan da psikolojik dünyaya genişlettiğine göre, haklı olarak onun aynı şekilde sosyal dünya için de doğru olduğunu kabul edebiliriz."

Neo-pozitivizm ve sonra da *post-pozitivizmde* bu varsayımlar gevşetilir. Gerçeklik nesnel sayılır yine (insan aklına dışsaldır), ama sadece kusurlu bir şekilde bilinebilir. Nedensel bilgiye olan pozitivist güvenin yerini bazı fenomenlerin nedensel yasaların değil, en iyisiyle, olasılıkçı yasaların idaresinde olduğunun kabul edilmesi almıştır. Bu, doğal bilimlerle keskin bir kopuşu temsil etmez ama modern bilimsel gelişmeleri izler (Delanty 1999). Eğer düzenlilik arayışıyla pozitivizm geleneksel bilimsel yöntemi (ya da Newton fiziğini) çok andırıyorsa, post-pozitivizm belli bir belirsizlik derecesini kabul eden modern bilimsel yaklaşımlara daha yakındır. *Eleştirel gerçekçi* epistemoloji bir gerçek maddi dünyanın var olduğunu ama bizim ona ait bilgimizin genellikle sosyal olarak koşullandığını ve itiraza ve yeniden yoruma açık olduğunu savunur.[6] İnsani işleri yöneten, gözlenmemiş ve gözlenemez olan mekanizmalar vardır, ama bu yüzden bunlar hesaptan düşülemez. Yine, bu doğal bilimlerde de geçerlidir, orada kuramlar genellikle altta yatan nedensel mekanizmalar açıklanmadan önce formülleştirilip uygulanır.

6 Eleştirel gerçekçilik "bizim dünya bilgimizin şeylerin-gerçekten-olduğu-hale gönderme yaptığını öne süren felsefi bir bilim ve/veya teolojisi görüşüdür, ama bilgi geliştikçe kaçınılmaz olarak gözden geçirilecektir" diye tanımlanmıştır. Christopher Southgate, www.meta-library.net/

Benzer fikirler (*sosyal*) *konstrüksiyonizmde* de vardır (bazen konstrüktivizm[7] de denir). Bu yaklaşım, bazen sanıldığı gibi, fiziksel dünyanın kendisinin de sosyal bilimcinin hayalgücünün ürünü olduğunu söylemez; tersine, o dünyayı düzene sokan odur. Hacking'in (1999: 33) açıkladığı gibi: "Sosyal konstrüksiyonistler sınıflandırmaların dünyanın nasıl olduğuyla belirlenmediğini, ama onu temsil etmenin makul yolları olduğunu savunma eğilimindedir." Kuramlar keşfedilebilecek birtakım gerçekliğe birebir karşılık gelmeleriyle değerlendirilecek olan betimlemeler değildir, dünyayı anlamanın kısmi yollarıdır, birbirleriyle açıklayıcı güçleri açısından karşılaştırılmaları gerekir (Kratochwil, 5. bl.). Dünya ampirik araştırma tarafından keşfedilmek üzere orada beklemez; bilgi araştırmacının benimsediği kuram aracılığıyla süzülür.

Bu ontolojiler ve epistemolojiler *yorumcu* yaklaşıma doğru çekilir. Burada, nesnel ve öznel anlamlar çok içiçe geçmiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda mekanik yasaların sınırlarını vurgular ve insan iradesi üzerinde durur. İnsanlar "anlamlı" aktörler olduğundan, uzmanların aktörlere dışsal kalan evrensel yasalara güvenmek yerine onların eylemlerini harekete geçiren anlamları keşfetmeyi hedeflemesi gerekir. Öznel anlam bu bilginin özündedir. Bu yüzden de tarihsel olayları ya da sosyal fenomenleri bireylerin dışarıdaki dünya hakkında sahip olduğu algılara bakmadan anlamak imkansızdır. Yorum çeşitli biçimleriyle uzun zamandır tarih incelemesini, kusurlu bilgiye ve karmaşık motivasyonlara sahip olan, kendileri de karmaşık kültürel ve sosyal etkilerle biçimlenmiş olsa da, bir derece özgür irade ve yargıyı koruyan aktörlerin bir dünyası olarak nitelemektedir.[8]

Tarihçiler aynı zamanda yorumun genellikle tarihçinin kendisinin yorum ve ilgilerine bağlı olduğunu ve geçmişin yeniden yorumlanmasının (revizyonizm) genellikle şimdinin politik gündemiyle harekete geçtiğini

7 Farkın tartışması için bkz. Hacking (1999: 47-9). "Konstrüktivizm" terimini matematikçilere bırakmayı tavsiye ediyor.

8 Bu da felsefede uzun zamandır deterministlerle özgür iradeyi öne çıkaranlar arasında yaşanan bir bölünmeye uzanıyor. Aziz Augustine ve John Calvin için determinizm ilahi seçim konusuyken, modern sosyal bilimciler için de ya bir genetik programlama, sosyal koşullama ya da kurumsal teşviklere verilen öngörülebilir bir tepki konusu sayılabiliyor. Özgür iradeye inananlar tanım gereği başka bir aktörün nasıl davranacağından, hangi sınırlamalara tabi olurlarsa olsunlar, emin olamazlar.

kabul ederler. Bu tür geleneksel yorum biçimlerine postmodernist öncüllerden türetilmiş yeni bir yorumculuk ekolü katılmıştır (Bevir ve Rhodes 2003). Bu ekol sosyal bilimin büyük kısmının epistemolojik sabitleri üzerine gölge düşürür, bunları tekdüze bir şekilde düzen, nedensellik ve ilerlemeyle ilgili modernist varsayımlardan etkilenmiş olarak görür (bunlar da on dokuzuncu yüzyıl doğal biliminden türetilmiştir). Yorum iki düzeyde çalışır. Dünya nesnel bir gerçeklik olarak değil, toplum içindeki insanların kendi konumlarından yaptığı bir dizi yorum olarak anlaşılabilir; sosyal bilimci de bu yorumları yorumlar. Daha dönüşlü bir hamleyle, sosyal bilimcilerin yorumları insanları edebiyat ve medyadan geçerek besler, onları bir kez daha etkileyerek Giddens'ın (1976) "çifte hermenötik" dediği şeyle etkiler. Geçmişte sahip olunan ilişkilere gelecekte sahip olunamayabileceğinin bir nedeni budur (Hay 2002).

İnsancıl yaklaşımlar vurguyu daha da öznele doğru kaydırır. Bu perspektifte, insani bilimleri doğal bilimlerden ayıran şey, insan davranışının hep incelenen insanlar ve araştırmacıya göre dışsal olan gerçekliğin öznel anlayışlarıyla süzülmesidir. Bu yüzden sosyal bilim, Clifford Geertz'in (1973: 5) öne sürdüğü sıkça alıntılanan tanımla, "Yasa arayışında olan bir deneysel bilim değil, anlam arayışında olan yorumcu bir bilimdir." Bu yaklaşımın en radikal versiyonlarında, gerçeklik çeşitli aktörlerin onun hakkında sahip olduğu (göreceli ve kısmi) imgelerin ötesinde var olmaz. Bu yüzden gerçekliği bilmek olanaksızdır ve uzmanlar empati bilgisi aracılığıyla anlama odaklanmalıdır.

Sosyal Bilimlerde Kaç Yöntembilim Var?

Yöntembilimsel soru bilgi elde etmek için kullandığımız araç ve tekniklere göndermedir. Bir düzeyde, az önce ele alınan ontolojik ve epistemolojik sorulardan bağımsızdır bu, çünkü her bilgi tipini elde etmek için çok yol vardır. Pratikte, bağlantılı olma eğilimi gösterirler, çünkü pozitivist sosyal bilim kendisini doğal olarak "katı" yöntemlere bırakır, ikirciksiz veriler, somut kanıt ve kural ve düzenlilikler arar, buna karşılık daha yorumcu yaklaşımlar ikirciklilik ve olumsallığa izin veren ve araştırmacıyla araştırma nesnesi arasındaki karşılıklı oyunu kabul eden "daha yumuşak" yöntemler gerektirir (ama bkz. aşağıya). Bütün bu farklar araştırmanın farklılık gösteren son kapsamıyla bağlantılıdır.

Pozitivist gelenekte, araştırma nedensel açıklamaları öne çıkarmayı hedefler, değişkenler arasında bir neden-sonuç ilişkisi olduğu varsayımına dayanır (bkz. Héritier, 4. bl.). Araştırmacılar yapısal ve bağlamdan-özgür olan, genellemeye ve evrensel davranış kurallarının keşfedilmesine izin veren bir açıklamayı hedefler. Bu tür yasalar iki şekilde keşfedilebilir. *Tümevarımsal* yaklaşım, pragmatizmle ve davranışçılıkla ilişkilidir (Hay 2002) ve çok sayıda vakadaki özgül gözlemlerden genellemeler türetmeyi içerir. Fakat daha bilimsel gelenekteki pozitivistler insanın bir kuramla yola çıkacağını, sonra da hipotezler yaratacağını (beklenen bir durum), bunların da sonra katı olguların sınamasından geçeceğini ve ancak eğer sınavdan geçebilirlerse kabul edileceklerini savunur (bkz. Héritier, 4. bl.).[9] Bu *hipotetik-tümdengelimsel* (tümdengelimsel-ampirik) yöntemdir,[10] burada sosyal gerçekliğin incelenmesi doğal bilimlerin kavramsal çerçevesini, gözlem ve ölçüm tekniklerini, matematiksel analiz araçlarını ve çıkarım prosedürlerini kullanır (Corbetta 2003: 13). Sosyal bilimlerde deney yapmak nadiren mümkün olduğu için, neden ve etkileri katı bir şekilde saptayıp yalıtmak ve tek bir açıklamaya varmak için büyük veri kümeleri ve istatistik analizler kullanılmaktadır. Buradan pozitivistlerin sadece nicel yöntemleri kullandığı anlamı çıkmaz; ama diğer (nitel) yöntemleri kullandıkları zaman, aynı çıkarım mantığını izlerler. Başlıca hedef "rakip açıklamaları saptamak, değerlendirmek ve ortadan kaldırmaktır" (Collier, Brady ve Seawright 2004a: 229).

Buna karşılık, yorumsal/nitel araştırma, olayları insanların davranışlarına atfettikleri anlamları ve dış dünyayı keşfederek anlamayı hedefler. Odak noktası değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri keşfetmek değil, insan doğasını, toplumların ve kültürlerin çeşitliliğiyle birlikte anlamaktır. Daha özgül olarak, Weber'den sonra, bu tip sosyal bilim insan davranışının arkasında yatan motivasyonları anlamayı (*verstehen*) hedefler, bu da herhangi bir önceden tanımlanmış öğeye indirgenemeyen, kültürel perspektife yerleştirilmesi gereken bir konudur; burada kültür ortak an-

9 Pratikte, sosyal bilimciler projelerini çerçevelemeye çalışırken genellikle tümevarımsal ve kurama bağlı yaklaşımlar arasında gidip gelirler.

10 Bunun saf tümdengelimsel yöntemle karıştırılmaması gerekiyor; orada sonuçlar öncüllerden saf akıl yürütmeyle türetilir, ampirik araştırma söz konusu olmaz. Héritier (4. bl.) pozitivist gelenekte tümevarımla tümdengelim arasındaki bağı açıklıyor.

lam ve değerlerden oluşan bir ağı belirtir (bkz. della Porta, 11. bl. ve Keating, 6. bl.). Kuram önemlidir, ama tümdengelimsel-ampirik yaklaşımda olduğu gibi, her zaman araştırmadan önce saptanmaz. "Temellendirilmiş kuram" biçiminde, araştırma sırasında inşa edilebilir, ama sonra başka araştırma ve başka vakaların incelenmesi için hazır olabilir. Vakalar değişkenlere bölünmez, bağımsız bütünler olarak kabul edilir; genelleme, vakaları sınıflara atayıp onları ideal tiplere yaklaşıklaştırarak elde edilir. Bağlam en önemlisi sayılır çünkü insan etkinliği üzerine araştırma bir bireyin durumsal öz-yorumunu ele almalıdır (Flyvbjerg 2001: 47). Öngörülebilirlik olanaksızdır çünkü insanlar zaman ve mekanda değişir ve Bourdieu'nun (1977: 109) sözleriyle, "Pratiğin kendine özgü bir mantığı vardır, mantığın mantığı değildir bu." Bu durumda araştırmanın sonucu vakalara dair özgül açıklamalar biçimini, ama aynı zamanda daha sonraki vakaların analizinde kullanılacak iyi tanımlanmış kavramlar biçimini de kazanır.

Bu araştırma tipi, tıpkı pozitivist yaklaşım gibi, sosyal sonuçlar için açıklamalar arar ama bunları evrensel kurallardan türetmeyi umut etmez. Onun yerine, açıklama, eylemleri için insanların güdülerinin yorumlanmasından gelir. Ferejohn (2004: 146) "dışsalcı" ve "içselci" açıklamalar arasındaki bu ayrımı açıklığa kavuşturur:

> Dışsalcılar eylemi onun nedenlerini göstererek açıklar; içselciler eylemi onu haklı göstererek ya da en iyisi bir failin perspektifinden göstererek açıklar. Dışsalcı açıklamalar pozitivist ve öngörüseldir; içselci açıklamalar normatif ve hermenötiktir. Dışsalcılar kendilerine siyaset bilimci deme eğilimi gösterir; içselcilerse siyaset kuramcısı. Ve hem dışsalcılar hem de içselciler, başka çok az şeyde anlaştıkları halde, farklı girişimlere kalkıştıklarını kabul ederler.

Bazen bu fark nicel (pozitivist) ve nitel (yorumcu) yöntemler arasındaki bir karşıtlık gibi sunulur (Creswell 1994; Corbetta 2003). Bu hatırı sayılır bir karışıklık kaynağıdır, bir yandan ontoloji ve epistemolojiyi diğer yandan yöntemler ve yöntembilimi bir araya getirir. Nicel yöntem büyük sayılar kullanarak gelişmiş veriye dayanır; sosyal bilimde yaklaşım açısından hem pozitivist hem nicel olan bir dal vardır kesinlikle. Brady, Collier ve Seawright (2004) regresyon analizi kullanımına ve nedensel çıkarımı ölçmeyi hedefleyen birbiriyle bağlantılı tekniklere dayalı bir

yaklaşım olarak bir "ana-akım nicel yöntem" tarif eder; ama pozitivist gelenekteki çalışmanın aynı zamanda vaka incelemeleri, çift kıyaslamalar, görüşme kayıtları ve hatta saha araştırması ve yorumda etnografik yaklaşımlardan da yararlandığına dikkat edin. Brady ve Collier'deki (2004) bölümlerde nitel yöntemlerin nicel yöntemlerin kucaklayamayacağı alanlara uzanabileceği, ama aynı pozitivist epistemolojik çerçevede kalacağı belirtilir. Her katılımcı gözlemi genellikle "kurama-dayalı" araştırma tasarımlarının içinde kullanılmaktadır (Lichterman 2002). Laitin de (2003) anlatısal yaklaşımların geçerliliğini kabul eder, ama sadece istatistiklerle ve biçimsel modellemeyle kesişim içindeki üç parçalı bir yaklaşımın bir parçası olarak. Laitin'e göre, anlatılar biçimsel modeller için makullük testleri, bağımlı ve bağımsız değişkenleri bağlayan mekanizmalar ve hâlâ modellenmesi gereken değişkenlerin yeni özelliklerini araştırmak için fikirler sağlayabilir.

Fakat etnografi ve antropolojiden türetilmiş olup artık sosyal bilimlerin başka alanlarına da ulaşmış olan yorumcu yaklaşımla bağlantılı nitel yöntemlere verilen biraz farklı, daha özgül bir anlam da vardır.

> Nicel araştırma gözlemciyi dünyaya konumlandıran yerleşik bir etkinliktir. Dünyayı görünür kılan bir yorumcu pratikler kümesi içerir. Bu pratikler dünyayı dönüştürür. Dünyayı, saha notları, görüşmeler, sohbetler, fotoğraflar, kayıtlar ve kendi kendine notlarla birlikte, bir temsil dizisine dönüştürür. Bu düzeyde, nitel araştırmacılar şeyleri doğal ortamlarında inceler, fenomenleri, insanların onlara getirdiği anlamlar açısından anlamlandırmaya da ya yorumlamaya çabalar.

Bunun için tercih edilen yöntemler dağınık görüşmeler, odak grupları, metin analizi ve içerik analizidir (Bkz. Bray, bl. 15). Fakat tıpkı pozitivistlerin görüşmelerden, vaka incelemelerinden ve hatta katılımcı gözleminden yararlanması gibi, yorumcular da bazen nitel yöntemi kullanır. Gelişmiş bilgisayar yazılımı konuşmanın ve metnin içeriğini analiz ederek anahtar sözcükleri, simge kalıplarını, kodları ve göndermeleri saptamak üzere hazırdır. Bu da bir kez daha epistemoloji konularını yöntembilim ya da araştırma tekniği konularıyla karıştırmamamız gerektiğini gösterir.

Yöntembilimden Yönteme

Bu yüzden pozitivist ve yorumcu epistemolojiler arasındaki ayrıma karşılık gelen bir nicel ve nitel yöntemler ayrımı olduğunu söylemek aşırı basitleştirme olacaktır. Yöntemler veri elde etme yollarından öteye geçmez. Fakat yöntemlerle ilgili sorular, *yöntembilim* hakkındaki, yöntemlerin nasıl kullanıldığını gösteren tartışmalardaki epistemoloji ve kuramın beraberinde gelir. Burada az çok biçimsel olarak yapılaşmış yaklaşımların ve "daha sert" ya da "daha yumuşak" yöntemlerin yönünü gösteren seçimlerle karşılaşırız.[11] Onları araştırmak için, önce araştırma tasarımı ve yöntem seçiminde yapılması gereken basitleştirilmiş bir seçim kümesi sunarız (ayrıca bkz. della Porta, 11. bl.).

İlk seçim araştırma sorusunun çerçevesini çizerken yapılır. Pozitivistler genellikle kuramdan ve daha önceki bilgiden tümdengelimsel olarak türetilmiş bir hipotezle başlar. Tipik olarak bu, olayların beklenen bir halini ya da nedensel ilişkiyi koyutlayacak ve ampirik açıdan yanlışlanabilir olacaktır. Bunu söyleyerek onun fiilen yanlış olduğunu değil, sadece hangi koşullarda reddedilebileceğinin belirtildiğini söylüyoruz. Eğer yanlışlanmazsa, o zaman, sadece söz konusu sorun için değil aynı özelliklere sahip bütün vakalar için, doğru olarak kabul edilebilir. Yorumcular (ya da sınırlı anlamıyla nitel araştırmacılar) daha tümevarımsal çalışır, araştırma sorusunu araştırma sırasında yapar ve araştırma ilerlerken tasarımı değiştirmeye hazırdır. Bu yüzden araştırma tasarımıyla onun kullanılması arasında açık bir zaman ayrımı yoktur, çünkü bunlar sürekli geri beslemelerle iç bağlantıya sahiptir. Pozitivistler kavramlarını ve hipotezlerini bilimsel ve genel terimlerle işlemselleştirmeye özen gösterir, yorumcularsa kavramların çalışmanın kendisinden çıkmasını bekler.

Başka bir fark da analiz edilen vakaların sayısıyla ve onları seçme ölçütleriyle ilgilidir. Pozitivistler azami genellenebilirliği elde etmek ve en çok çeşitlenme kaynağı yakalamak için genellikle çok sayıda vaka se-

11 Bu terimler değer yüklü bir şekilde, birinin diğerinden daha iyi olduğunu ima etmek üzere kullanılmaz. 'Sert' yöntemler sosyal bilimin fiziksel bilimlere benzetilebileceği görüşüne karşılık gelir; 'yumuşak' yöntemler de sosyal gerçekliğin çok daha ele avuca sığmaz olduğu fikrine.

çerler. Bunun yanısıra az sayıda vaka seçerler, ama bunları farkları kesin bir şekilde belirtilebilecek şekilde seçerler. J. S. Mill'in (1974) klasik formülüne göre, iki vaka ortak tek bir sıfatı paylaşacak şekilde, ya da tek bir sıfatta farklılık gösterecek şekilde seçilmelidir. Bu yaklaşımda, sayıların kullanılması zorunlu değildir ve vakalar da az sayıda olabilir; fakat buradaki mantık, istatistik bir analiz tipine, (istatistik) temsil edilebilirlik, geçerlilik ve güvenilirliğe eğilimi olan bir tipe yakınlaşmaktır. Nicel olmayan tekniklerin de bu yüzden aynı mantık yapısını ve bilimsel çıkarım kurallarını izlemeleri gerekir (King, Keohane ve Verba 1994).[12] Diğer yandan, yorumcular, vakaları içkin ilgilerine (sözgelimi paradigmatik vakalara) dayanarak seçer, bir kategori için tipik olmalarına göre değil, bize karmaşık sosyal süreçler hakkında ne söylediklerine göre seçerler.

Pozitivistler genellikle değişkenler diline başvurur. Yani, bu anlamda vakalarla değil, vakaların onların farklılık göstermesine yol açan özellikleriyle ilgilenirler. Genel ya da evrensel yasalara ilgi gösterdiklerinden, hangi etkenlerin sosyal yaşamda hangi sonuçlara neden olduğunu bilmek isterler; örneğin ekonomik büyümeyle demokratikleşme arasındaki nedensel ilişkinin ne olduğunu bilmek isterler. Bu da ekonomik büyümenin ve demokratikleşmenin işlemsel bir tanımını ve onları ölçme yollarını geliştirmelerini gerektirir. Daha sonra bunlar, ekonomik büyümenin "bağımsız" ya da neden olunmuş değişken ve demokratikleşmenin de "bağımlı" ya da neden olunmuş değişken olarak yer aldığı analiz değişkenleri haline gelir. Elbette, tek bir bağımsız değişkenin her yerde ve her bağımlı değişken üzerinde aynı etkileri üretmesi nadiren görülür, ama bu sadece daha fazla değişkenin eklenmesi gerektiği anlamına gelir; böylece, sonunda, bütün çeşitlilik hesaba katılacaktır. Przeworski ve Teune'ün sözleriyle (1970), hedef son aşamada "özel isimleri ortadan kaldırmaktır" – yani sosyal süreçleri bireysel vakalardan bahsetmeden genel kurallara göndermeyle değerlendirmektir, çünkü bunların hepsi genel kuralların içinde değerlendirilecektir (Corbetta 2003). Bu sosyal bilimciler için bağlam sadece hâlâ uygun şekilde belirlenmesi gereken değişkenlerden ibarettir (Laitin 2003).

12 Sözgelimi, vaka incelemeleri ya bir hipotezi çürütmek için (çünkü bir kuralı çürütmek için sadece bir vakayı alır) ya da genel test etme için hipotezler formülleştirmenin bir temeli olarak kabul edilebilir. Kendi içlerinde değer verilebilir değildirler.

Neo-pozitivist yaklaşımlar bilginin bağlamdan özgür olduğu ve değişkenler arasındaki aynı ilişkilerin her yerde ve her zaman geçerli olacağı varsayımını rahatlatmıştır. Onun yerine, tikel ve yerele ve etkenlerin farklı koşullarda birleşme tarzına daha çok vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamsal etkiyi yakalamak üzere, araştırmacılar gitgide ayrı ayrı teşvik ve onay kalıplarının taşıyıcıları olan kurumlar fikrine ve bir vakitte alınan kararların daha sonra yapılacak olanı sınırlama tarzına başvurmaktadır. Bu kurumsal etkenler değişkenler biçiminde ifade edilebilir, ama önemli bir rolü az sayıda vakanın karşılaştırmalı bir incelemesi oynamaktadır, burada çeşitlilik kurumsal yapı ve onun tarihsel evrimidir (bkz. Steinmo, 7. bl.). Neo-pozitivistler bağlamın etkisini kurumsal yapılar biçiminde ifade etmeye ve işlemselleştirilmesi imkansız ve genel kuramlaştırmaya düşman olduğu için de kültür kavramından kaçınmaya çalışırlar. Fakat başkaları da kurumlardan kültüre geçmiş, yorumcu ve pozitivist yaklaşımlar arasında bir köprü kurmuştur (bkz. Keating, 6. bl.).

Yorumcu analizler holistik bir odağı koruyor, (bireysel, bir topluluğa ya da başka sosyal kolektifliğe ait olabilecek) vakaların karmaşık mevcudiyetler olduğunu vurguluyor (della Porta, 11. bl.) ve bağlamın önemi üzerinde duruyor. Kavramlar yönlendiricidir ve araştırma sırasında geliştirilebilir. Verinin sunumu genellikle kaba anlatılar biçiminde olur, metinlerden (görüşmeler, belgeler ve etnografik notlar) yapılan alıntılar örnek olarak sunulur. İşbaşındaki birçok etken arasında karşılıklı etki olduğu varsayımı her koşulda nedenlerle etkiler hakkında akıl yürütmeye ya da genelleme yapmaya yönelik bütün çabaların cesaretini kırar. Gerçekliği anlamak "kendimizi söz konusu aktörler hakkında enformasyona boğmayı ve hem empati hem hayalgücünü kullanarak onların kimlik duygularının güvenilir değerlendirmelerini inşa etme"yi gerektirir (Smith 2004: 43). Böyle bir girişimde, genellikle nitel olarak etiketlenen –yorumcu metin analizleri, etnografik saha çalışması, biyografi incelemeleri ya da katılımcı gözlemi gibi– yöntemler temeldir (bkz. Bray, 15. bl.).

Başka bir fark da araştırmacının araştırma nesnesiyle olan ilişkisidir: Gözlenecek olan durumda ne kadar katılıma izin verilebilir? Araştırmacı ne kadar yabancı olmalı? Araştırma nesnesine karşı bakış açısı ne kadar duygudaş olmalı? Pozitivist, gözlemciyle gözlenen arasında tam bir ayrılık getirir, araştırmayı onun bir parçası olarak "kirletmemeye" özen

gösterir. Standartlaşmış anketler ve görüşme takvimleri, anonimleştirilmiş anketler, yanıtların katı şekilde kodlanması ve genellikle de nicel teknikleri yeğler. Yorumcu da, buna karşılık, kendisini incelenen duruma sokma, nüfusla empati kurma ve onları onların perspektifinden görme eğiliminde olur. Antropologlar sahada uzun süre geçirerek içeriden bilgi elde etmeye çalışırlar. Müdahale sosyolojisi (Alain Touraine'in öncülüğünde) araştırmacıların inceledikleri sosyal hareketlerle ve aktivistlerle ortak bir yolda çalışmasını, bu şekilde onların durumu yorumlamalarına yardımcı olup karşılıklı öğrenmeye başlamalarını hedefler. Araştırmacılarla araştırma nesnesi arasındaki etkileşimlerin rolünün kabul edilmesi birçok etik konuyu öne çıkarır; başkalarının yanısıra, kimin sponsor olarak kabul edileceği, görüşülen kişilere araştırma hakkında ne kadar şey söyleneceği, onların mahremiyetlerinin nasıl korunacağı, işbirlikleri için onlara nasıl karşılık verileceği, onların araştırmanın sonuçları hakkında nasıl bilgilendirileceği ve manipülasyondan nasıl kaçınılacağı gibi konular öne çıkar.

Yaklaşımları farklılaştıran bir başka eleştirel sorun da değer-tarafsızlığıyla ilgilidir. Pozitivist perspektifte, araştırmacı araştırmaya normatif, ideolojik ya da politik perspektif katmaz. Sadece süslenmemiş doğruyu arıyordur. Eleştirmenler bunun genellikle normatif bir gündemi sakladığını ve aslında pozitivizmin kurucu varsayımlarının da bir değer seçimini yansıttığını savunacaktır.[13] Pozitivistler, eğer durum buysa, o zaman bütün normatif eğilimlerin en baştan ilan edilmesi gerektiğini savunur. Bu anlamda normatif çalışma, bu perspektife göre ayrı bir çabadır, etik felsefe alanına aittir. Yorumcular ampirik ve normatif çalışma arasında keskin bir ayrım yapmama eğiliminde olmalıdır; en son noktasına götürüldüğünde, bu yaklaşım olgularla değerler arasındaki ayrımı toptan reddeder. Daha ılımlı versiyonları birçok dil ve konuşma eylemlerinin içlerinde hem betimleyici hem normatif öğeler barındırdığını, kavramların kendilerinin genellikle normatif içeriğe sahip olduğunu ve araştırmacının bunun farkında olması gerektiğini savunur. Son zamanlarda, felsefeden türetilmiş normatif çalışmayı ampirik araştırmayla bir araya getirmeye

13 Bu belki de en açık şekilde rasyonel seçim analizinde görülür. Bu analiz katı bir pozitivist temel öne sürer ama bazı güçlü varsayımlar içerir ve aşırı normatif sonuçlara yol açma eğiliminde olur.

dönük bilinçli çabalar görülmüştür (bkz. Bauböck, 3. bl.). Bir bakıma yeni olsa da, bu da sosyal düşüncenin klasik çağına bir dönüşü temsil eder. Flyvbjerg (2001) tartışmalı bir şekilde, dünyanın doğası nedeniyle doğal bilimlerin açıklama gücünü asla elde edemeyecek olan sosyal bilimlerin, bu daha eski çağa dönüp refleksif analiz ve praksise yönelik değer ve çıkar tartışmaları sağlamaya, yani, daha iyi bir toplumun gerçekleşmesine katkıda bulunmaya çabalaması gerektiğini öne sürmüştür. Bu da bazı eleştirel itirazlara yol açmıştır (Laitin 2003).

Tablo 2.2. Sosyal bilimlerde kaç yöntembilim var?

	Pozitivist	Post-pozitivist	Yorumcu	İnsancıl
Hangi yöntembilim?	Ampirisist, gerçekliği bilmeyi hedefliyor	Büyük ölçüde ampirisist, bağlamı kabul ediyor	Göreceli olarak anlamlara, bağlama odaklanıyor	Değerlere, anlama ve amaçlara odaklanıyor
Hangi yöntem/ler?	Doğal yöntemi taklit ediyor (deneyler, matematik modeller, istatistik analiz)	Doğal yönteme yakınlaştırmalara dayalı (deneyler, istatistik analiz, nicel görüşmeler)	Anlam arıyor (metin analizi, söylem analizi)	Araştırmacılarla araştırma nesnesi arasındaki empatik etkileşimler

Dörtlü sınıflandırmamıza dönersek, bahsedilen itirazları da unutmadan, bazı temel yöntembilimsel varsayımları özetleyebiliriz (Tablo 2.2).

Bilgiye Giden Kaç Yol Var?

Yöntembilimsel seçeneklerimiz ne kadar dışlayıcı olmalı? Epistemolojik anarşizme yer bırakmalı ve başka "paradigma" ile çalışan uzmanlarla alışveriş yapmaya güvenmeli miyiz? Hatta ikisi arasında gidip gelmeli miyiz? Yoksa bilginin inşası sadece tek bir paradigma içinden mi mümkün? Yaklaşımların-yöntemlerin bileşimi her yöntembilimin sınırlarını

aşmak için yararlı mı? Yoksa ampirik sonuçların sağlamlığını çökertme riski mi taşır?

Bu konularda sosyal bilimlerde üç yaklaşım öne çıkarılabilir:

(a) *Paradigmaya dayalı, dışlayıcı yaklaşım*: Kuhn'un paradigmanın rolü kavrayışı ışığında, bazı sosyal bilimciler paradigmatik bir bilimi hedefler, burada tek bir paradigma doğru paradigma, kuram, yöntemler ve standartları, genellikle ayrıştırılamaz bir karışım halinde bir araya getiren paradigma sayılır (Kuhn 1962: 109). Sosyal bilimleri paradigmatik olarak görenler bilgiye tek bir yol göstermenin (ya da dayatmanın) önemi üzerinde durur.

(b) *Anarşist, hiper-çoğulcu yaklaşım*: Diğer aşırı uçta, "doğru" bir bilgi konusundaki kuşkuculuğu bilgiye giden farklı yollarla deney için coşkuyla birleştiren bir "kapsayıcı" konum vardır. Bu konuma bağlananlar çeşitli derecelerde Feyerabend'in anarşizmini ve onun şu inancını destekler:

> Araştırmak istediğimiz dünya büyük ölçüde bilinmeyen bir mevcudiyettir. Bu yüzden seçeneklerimizi açık tutmalıyız. (...) Epistemolojik reçeteler başka epistemolojik reçetelerle kıyaslanınca enfes görünebilir (...) ama onların sadece birkaç yalıtılmış "olguyu" değil de doğanın derinde yatan sırlarını da keşfetmek için en iyi yol olduğunu nasıl garanti edebiliriz? (Feyerabend 1975: 20).

(c) *Ölçülebilir bilgi arayışı*: Bu iki aşırı uç arasında, bilgiye giden yollardaki farkları kabul edip "daha iyi bir tanenin" varlığını inkar eden, ama yine de farkları uyumlu hale getirmeyi hedefleyen konumlar vardır.

Bu üçüncü perspektif içinde –bu kitapta bunu takip etmeye çalışıyoruz– her yöntem ve yöntembilimin üstünlük ve geriliklerini karşılaştırmak ama aynı zamanda hepsinin uyumlu olmadığının farkında olmak önemlidir. Aynı zamanda azamileştirilemeyen hedefler arasında kavramların uygulanmasında verimliliğe karşı kesin iletişim aramak, kaba tariflere karşı titiz açıklamalar aramak ve basitliğe karşı genellenebilirlik aramak da vardır (Collier, Brady ve Seawright 2004a: 222). Bu yüzden bir üstünlüğü diğeri için bırakmak gerekebilir. Bu seçim araştırmacının yanıtlamaya çalıştığı temel soru temelinde yapılacaktır – sözgelimi, belli bir vakayı açıklamaya; nomotetik bilgi elde etmeye (genel kurallar keşfederek); ya da daha iyi bir toplum elde etmenin yollarını aramaya çalışıp

çalışmadığına bağlı olarak. Araştırmacının tercihlerine ve güvenilir istatistik veriler ya da sahada uzun süre bulunmuş olmayı gerektiren ayrıntılı saha verisi de dahil olmak üzere mümkün her tür veriye bağlıdır.

Yaklaşım seçimi sosyal bilim araştırmasındaki başka bir seçimle bağlantılıdır: Bir kuramla mı, yöntemle mi yoksa bir sorunla mı başlamalı? Paradigmatik bir sosyal bilim hedefleyenler bir kuramla başlar, onu tanıtlamak, çürütmek ya da değiştirmeye yönelik bir görüşle onu sınamaya çalışır ve böylece evrensel bilgiye katkıda bulunurlar. Bu genellikle incelemelerin çoğaltılıp karşılaştırılmasını sağlayan belli bir yöntembilimle bağlantılıdır. Özgül bir sorunla ilgilenenlerse, vakayı anlama yoluyla daha çok şey sunar gibi görünen yöntemi ve yaklaşımı arayıp bulma eğiliminde olacaktır. İlk yaklaşımı savunanlar yöntemleri kendi adlarına incelemekle ve sadece o yönteme uygun olan konuları seçmekle suçlanır – eğer elinizdeki tek alet bir çekiçse her sorunu çivi gibi görürsünüz deyişi bunun bir özetidir (Green ve Shapiro 1994; Shapiro 2004). Buna karşılık sorunlara odaklananlar da, tarihçi ve gazetecilerin yazdıklarına hiçbir şey eklememekle suçlanır (Shapiro, Smith ve Masoud 2004a).

Bilgiyi birleştirme yolları sentez, çeşitlendirme, çoklu perspektifler ve çapraz-döllenme olarak nitelenebilir. Sentez farklı yaklaşımların öğelerini tek bir bütün halinde kaynaştırmayı içerir ve çeşitli düzeylerde yapılabilir. Farklı epistemolojileri sentezleme tam olarak imkansızdır, çünkü sosyal gerçeklik ve bilgi hakkında farklı varsayımlara dayanırlar. Yöntembilimleri sentezlemek daha kolay olabilir, çünkü gördüğümüz üzere, kaçınılmaz olarak özgül epistemolojik varsayımlara bağlı değildirler. Teknik ve yöntemler en kolay birleştirilenlerdir, çünkü belirttiğimiz gibi, birçoğu farklı araştırma amaçlarına uyarlanabilir. O yüzden karşılaştırmalı tarih ve tarihsel kurumsalcılık karşılaştırmalı siyaset, tarih ve sosyolojiden teknikleri değişim süreçlerine yeni anlayış katmak üzere almış ve uyarlamıştır.

Çeşitleme farklı araştırma yöntemlerini birbirini tamamlamaları için kullanmaktır. Yine, ayrı ayrı epistemolojileri çeşitlemek zordur, yöntembilimlerle daha kolaydır ve yöntemlerle çok yaygındır. Yani pozitivistler görüşmeleri ve metin analizini kendi araştırma tasarımlarına katabilirler, ama bunları somut veri olarak kullanmak yorumcuların tavrıyla olduğundan daha zordur. Vaka incelemeleri sık sık büyük-N istatistik ana-

lizlerini açıklamanın "karakutusunu" açma yolları olarak tamamlamak üzere kullanılmıştır (bkz. Héritier, 4. bl.). Anket araştırması etnografik çalışmayla tamamlanabilir, bu çalışma soruların nasıl anlaşıldığını ve yanıtların anlamlarını araştırır.

Çoklu perspektifler bir durumun onu nasıl gördüğümüze bağlı olarak birden fazla yorumunun olabileceğini ima eder. De Tocqueville (1999) hayatı boyunca dünyadaki olayların her şeyini genel nedenlere borçlu olduğunu düşünen kuramcılarla ve dünyayı günlük olay ve eylemlerin döndürdüğünü düşünen sıradan insanlarla karşılaştığını – ama ikisinin de yanıldığını yazmıştı. Allison'ın (1971) Küba Füze Krizi incelemesi aynı olayları farklı çerçevelerle inceleyerek farklı açıklamalara varmıştır.

Herkesin ya bir Aristotelesci ya bir Platoncu olarak doğduğu söylenir (Hacking 1999: 84), fakat artık dünyanın kendisini bize yorumsuz olarak sunduğuna inanan naif bir ampirist olan sosyal bilimci pek bulunmaz. Buna karşılık, ana-akım sosyal bilimde kimse fiziksel dünyanın varlığını reddetmez ya da gerçekliğin tümüyle öznel ve akıllarımızın içinde olduğunu savunmaz. Bu da geniş bir orta zemindeki çapraz-döllenmeyi cesaretlendirir.

Sosyal bilimlerdeki kavramlar genellikle farklı yollardan, biraz farklı başlangıç noktalarından türemiştir ama benzer yerlerde sona ererek ortaya çıkar. Sözgelimi, siyaset analizinde insanların bir siyaset konusunu ya da sorununu tanımlamak ve kavramsallaştırmak için kullandığı farklı yolları belirtmek üzere yaygın olarak kullanılan "çerçeveleme" kavramı, anti-pozitivist ve yorumcu bir konumdan türetilebilir (Fischer 2003) ama pozitivist bir konumdan da türetilebilir. Sosyal hareket araştırmasında kolektif aktörlerin yaptığı stratejik eylemle ilgilenen (David Snow gibi) uzmanlar tarafından yaşanan "kültürel-sapma"dan çok daha önceden beri kullanılıyordu, ama bilişin mikro-dinamiğiyle daha çok ilgilenen (William Gamson gibi) başkaları tarafından da kullanılıyordu. Bütün örneklerde, düşünülen şey, durumların aynı olgu kümesinden farklı tepkiler uyandırmak üzere farklı biçimde sunulup farklı biçimde yorumlanabileceğidir. Farklar tam olarak nesnel dünyaya ne kadar ve onun yorumuna ne kadar ağırlık verildiğinde görülür. Yorumcuların çok kullandığı kültür kavramı pozitivistler ve rasyonel seçim analistleri tarafından reddedilir

ama sonra politika topluluklarını destekleyen normatif kurumsalcılık ya da paylaşılan anlamlar ve anlayışlar olarak geri getirilir (bkz. Keating, 6. bl.). Bağlam etnografik ve yorumcu yaklaşımlar için merkezdedir, orada derinlemesine dokulu ve zengindir, ama aynı zamanda neokurumsalcı analizde kullanılır ve hatta en katı regresyon analizlerinde yer alır (orada zorlu bütün vakalar kukla değişkenler olarak ifade edilir). Yeni kurumsalcılar sosyal bilimlere birkaç kapıdan geçerek gelmiştir: Siyaset biliminde, bağlamdışılaştırılmış rasyonel seçim yaklaşımlarına bir tepki olur; sosyolojide örgütlenme kuramına yaslanır; ekonomide ekonomik sosyolojiye yaslanır. Sonuç çok benzer olan ama ayrı kökenleri ve sözlükleri nedeniyle asla pek özdeş olmayan bir kavramlar kümesidir.

Ayrıca kuramı geliştirme ve kullanma tarzları arasında da büyük bir çakışma vardır. Belirtildiği gibi, *temellendirilmiş* kuram tümevarımsal olarak üretilmiş bir hipotezle değil deneyimle başlar; buna rağmen, ardından daha yaygın uygulanabilirliği olan genel kuram inşa etmeye geçer. Kökleri "gerçekçi" bir ontolojide olan Amerikan pragmatist geleneğine çok şey borçludur, ama daha yorumcu yaklaşımlarda genişletilmiş ve süslenmiştir. Bu arada, Birleşik Devletler'de, aynı gerçekçi ontoloji, bireysel kişinin sağlam temeline dayandığı düşünülen, ama pratikte tümevarımcı akıl yürütmeden türetilmiş ideal tip inşası ve modeller kullanan rasyonel seçim yaklaşımı çeşitlerine evrildi. Hatta rasyonel seçim yaklaşımlarının kendileri de hem (tercihlerin bilinebilir ve sonuçların da bireysel kendi kendini azamileştirmeden öngörülebilir olduğu varsayımıyla) determinizmle uyumlu görünüyor, hem de (bireyin seçimi yapması açısından) özgür iradeyle. Sosyal bilimin büyük kısmı kuramla vakalar arasında, birini ötekini anlamayı geliştirip derinleştirmek için kullanarak ileri geri giderek ilerler.

Bazen çapraz-döllenme açıkça kabul edilir. Anlamlı şekilde *Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards* adı verilen bir kitaba yaptıkları katkıda, Collier, Seawright ve Munck (2004) iyi kuramlarla ampirik yöntemlerin önemi üzerinde duruyor, ama aynı zamanda kavram oluşumu ve hassas betimlemeye yorumcu çalışmanın katkısını da takdir ediyorlar. Sosyoloji ve siyaset bilimindeki birçok klasik eser genel kuramların örnek, çoğaltma ve yayma aracılığıyla geliştirildiği yorumcu vaka

incelemeleri biçimini almıştır (Van Langenhove 2007). Bunun örnekleri Alexis de Tocqueville'in *De la democracie en Amerique* ve *L'ancien regime et la revolution*'udur, ama ayrıca Barrington Moore Jr. ekolündeki daha yakın tarihli tarihsel sosyoloji de var. Nitel analiz ayrıca çarpıcı vakalara, etkinin en açık görüldüğü ve ayrıntılı mekanizmaların incelenebileceği yerlerde odaklanarak nedensel etkilere ışık tutmak üzere kullanılmıştır. Bu şekilde, sosyal bilimciler aynı nedenlerin aynı etkilerle ilişkilendirildiği korelasyondan, neden ve nasıl açıklamalarına geçebilirler.

Etkiler sadece disiplin içinden değil başka bilim alanlarından da geliyor. Yasa ve sabit arayışıyla Newton fiziği de pozitivist sosyal bilim için esin kaynağı olmuştur; buna karşılık muhalifleri modern fiziğin altında yatan belirsizliklere ve bilimcilerin aralarında seçim yapması gereken büyük epistemolojik varsayımlara (örneğin bir ya da paralel evrenlerin varlığı) dikkat çekmiştir. Evrimci biyoloji de artık tarihsel kurumsalcılara esin kaynağı oluyor (bkz. Steinmo, 7. bl.).[14] Rasyonel seçim uzmanları neoklasik ekonomistlerden esinlenirken, kurumsal ekonomistler sosyolojiden bir şeyler öğreniyor. Tarih uzun zamandır Britanya'da politika incelemesi için model ve alet sağlıyor, birçok Avrupa ülkesindeyse onun temeli hukuktu. Sosyal bilimlerin kendi özgüllüğü konusunda ısrar ettiği bir dönemin ardından, birçok uzman tekrar tarihe dönüyor, buna karşılık hukuk uzmanlığındaki gelişmeler (bağlam içinde hukuk, eleştirel hukuk kuramı ve anayasacılık) siyaset bilimi ve sosyolojinin ilgileriyle tekrar bağlantı kuruyorlar. Edebiyat açıklanıp çözülmesi gereken dramatik durumları tasvir ederek ve bireysel aklın içindeki çelişkilere dikkat çekerek "sosyolojik hayalgücüne" esin vermeye yardımcı oluyor.

Fakat çapraz-döllenme, düzenli temas ve tartışma içindeki araştırma topluluklarının, uzman gruplarının varlığı ya da yakınlaşmasıyla yasaklanmıştır; bunlar ortak ilgilerini bağımsız bir konu, yöntembilim ya da her ikisiyle birden tanımlayabilirler (Sil 2004). Bunlar kendileri de, belli yaklaşımlarla kaynaşmış dergilerin varlığı, tek tek bölümlerin ya da fakültelerin yönelimi, mezun yönlendirmesi ve yakınlığının kalıpları, rutin-

14 Doğal ve sosyal bilimlerin birliğinin böylece onarılabileceği anlamına gelmez bu, çünkü birçok kişi sosyal bilimlerin kendine özgü yanının inceleme nesnelerinin bilinç sahibi olması ve kendi iradeleriyle hareket edebilmesi olduğunu söyler.

leştirilmiş değerlendirme yordamları ve kariyer gelişimine giden yollar da dahil olmak üzere, her biri sosyolojik analize değer olan süreçlerle şeyleştirilip sürdürülürler. Araştırma toplulukları hem mevcut başlık hem de yöntemle tanımlanırken, engeller yüksek olabilir ve bilgi her yöntemin başetmeye en uygun olduğu sorunlarla, dışsal uyaran ve rekabetlerden uzak olarak kalır. Diğer yandan, engeller daha akışkan olduğu zaman, bilginin farklı biçimlerinin ortakölçülebilirliğinden de, "bulanık" ve kötü tanımlanmış standartlardan da sorun çıkar (Ruggie 1998). Bu da araştırmacılar için sahayı bilmeyi ve standartları ve savları farklı topluluklardan gelenlerle karşılaştırmayı daha önemli kılar. Bu da Sil'in (2004) eklektizm etiketiyle önerdiği şeydir, burada ortakölçülebilirlik sorunları mutlak değildir ve kıyaslar sahalar arasında hem ampirik bilginin hem de kuramsal yeniliğin yararına yapılabilir.

Kavram ya da ifadelerin moda haline gelme ve sonra da özgün ya da herhangi bir yararlı anlamlarının ötesine çekilme eğilimiyle başka sorunlar doğar. Sözgelimi, "yönetişim" sözcüğünün son yıllarda kullanımı arttı. Bazı uzmanlara göre, yönetimden ayrı ve işlemselleştirmeye yetenekli bir özgül fenomen bu, ama başkalarına göre de sözcük hâlâ yönetimle (hükümetle) değişimli olarak kullanılıyor. Daha başkaları onu yönetimden az bir şey, geleneksel kurumsal yönetimin yanısıra, şebekeler aracılığıyla yönetmenin özgül bir yolu olarak görüyor. Başkaları onu, yönetimin de bir altkategorisi olduğu sosyal düzenlemenin daha geniş bir kategorisi olarak görüyor. Bazıları onu yönetime alternatif olarak görüyor – onlara göre biz bir yönetim dünyasından yönetişim dünyasına geçiyoruz. "İnşa (konstrüksiyon)" ya da "sosyal inşa" da aynı şekilde hemen her şeyi örtecek şekilde uzatılıyor (Hacking 1999); bir süre için "icat" da böyleydi. Söylem analizi bazen, kendi ontolojisi (bizzat söz edimleri) ve kendi teknikleri olan özgül bir yöntembilim olarak kullanılıyor; başka zaman da metin ve görüşme kullanmayı içeren herhangi bir tekniğe uygulanıyor. Bazen bütün bu karışıklığın suçu uzmanların söyleyeceklerini söylemek için mevcut paradigmanın içine girmeleri gerektiğini düşünmesinde yatıyor; genellikle de bu sadece trend olan bir başlık arayışında olan yayımcıların işi.

Elbette, her şey yöntembilimsel açıdan sağlıklı değil ve eklektizm etiketi, kuralları değilse de, en azından burada temel yaklaşımlar olarak

sunduğumuz davranış kurallarını ihlâl eden melezleri haklı çıkarmak üzere kullanılmamalı. Çeşitli yöntem ve yöntembilimlerin aynı araştırma projesi içinde çeşitlenmesi genellikle güvenilirliği artırıp anlayışımızı geliştirse de, girişimin farklı parçaları içsel tutarlılığa saygı göstermeli. Eğer nicel ve nitel tekniklerin "eklektik bilgisi" araştırmacının müfredatını zenginleştiriyorsa, insani sınırlar, en nitel ve nicel tekniklerin artan sofistikasyonuyla birlikte, bazı özelleştirmeler dayatıyor. Bunu izleyen bölümler ontoloji, epistemoloji ve yöntembilimdeki farklılaşan yaklaşımları ortaya koyuyor, ama aynı zamanda ortaklık ve örtüşme noktalarını da belirtiyor.

3.

Normatif Siyaset Kuramı ve Ampirik Araştırma

Rainer Bauböck

Giriş

Normatif kuram ve ampirik araştırma sosyal bilimin ayrı dalları oldu. Fakat önereceğim üzere, ampirik araştırmaya normatif kuram rehberlik edebilir; ve normatif kuram da ampirik araştırmayla geliştirilebilir. Bu her zaman iyi yapılmaz. Ampirik araştırmacılar sık sık *ad hoc* normatif varsayımlara başvurur. Diğer yandan, sosyal sorunları inceleyen bazı kuramcılar hâlâ, eldeki ampirik kanıta rağmen, hipotetik savlara yaslanır; bu arada başkaları ampirik araştırmayı naif bir şekilde zorunlu eleştirel bilgiden yoksun olarak tanımlamıştır (Favell ve Modood 2003).

Dahası, farkı toptan silmemeliyiz. Normatif sorunlar asla analitik açıklama ya da hermenötik yorum aracılığıyla tam olarak çözülemez, normatif kuram içindeki anlaşmazlık da ampirik varsayımları sınayarak aşılabilir. Birleşik bir siyaset kuramı hedefi yanılsama olmakla kalmaz, bu girişimin doğasını da çok yanlış anlamıştır. Normatif siyaset kuramı yurttaşlar arasındaki, kavramsal analiz yoluyla da ampirik kanıttan çıkarım yoluyla da çözülemeyen, sadece politika aracılığıyla çözülen politik anlaşmazlıkları yansılar. Siyaset kuramının politik tartışmalara katkısı tartışmaları yoluna koymak değil savları açıklığa kavuşturmak ve siyasi seçimlerde söz konusu olan değerleri aydınlatmaktır. Bu tür bir kuram sosyal bilim araştırması tarafından gerçek-dünya koşullarını ve onun

normatif önermelerinin savunduğu seçimlerin sonuçlarını belirlemek üzere desteklenmelidir.

Bu bölümün ilk kısmına göre, normatif kuramın liberal ana-akımındaki gelişmeler farklı kuramsal ve tarihsel bağlamlardaki siyasi kurumları karşılaştırarak bir pişmanlık zemini hazırlamıştır. İkinci kısım, siyaset bilimi (güç ilişkilerinin incelenmesi olarak anlaşılmıştır) içindeki normatif soruların kendine özgü öne çıkışını açıklar ve bir yanda normatif kuramla diğer yanda açıklayıcı modeller ve tarihsel perspektifler olacak şekilde yaşanan bölünmeyi, her iki taraftan da bakarak araştırır. Üçüncü kısım, belli bir normatif sorunun nasıl ampirik yöntembilimler ve veri arayışına rehberlik edebileceğini gösterir. Akademik tartışma ile politik müdahale arasındaki sınırları geçmekten doğan normatif kuramın etik meydan okumaları üzerine düşüncelerle sona erdiriyorum.

Siyaset Kuramında Normatif Dönüş / Sapma

Normatif siyaset kuramı nedir? Bir tanım önermek yerine, onu özgül tartışma kiplerini özgül bir soru kümesini ele almak üzere kullanan bir akademik disiplin olarak betimlemek daha yararlıdır.

"Normatif kuram yapmanın" yolları, anlatı üsluplarından analitik felsefeden ödünç alınan tekniklere dek, büyük ölçüde çeşitlilik gösterir. Ortak zeminleri, reçetemsi ya da değerlendirmeye dönük ifadelerinin içsel olarak tutarlı olması gereken ve karşı görüşlere karşı savunulması gereken *önerme kümeleri* olarak ele alınması, yani geçerlilikleri tartışma yoluyla ortaya konamayan öznel *görüşler* olarak ele alınmamalarıdır.

Antik Yunanistan'daki kökenlerinden beri, disiplinin çekirdek soruları politik topluluk yoluyla gerçekleştirilen ortak iyi, politik iktidarın yasallığı, böyle bir otorite altında yaşayanların hak ve özgürlükleri ve politik yükümlülüklerin doğası ve bağlayıcı kuvveti olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda sosyoloji ayrı bir disiplin olarak yükselmeden önce, siyaset kuramındaki neredeyse bütün eserler normatif ve ampirik iddiaları bir araya getiriyordu. Aristoteles'i ele alalım: "Amacımız hangi politik topluluk biçiminin kendi ideallerini hayattayken gerçekleştirebilecek herkes için en iyisini düşünmektir. Bu yüzden sadece bunu değil başka anayasaları da incelemeliyiz; hem iyi yönetilen devletlerde var olan anayasaları

hem de onun kuramsal biçimlerini incelemeli, böylece iyi ve yararlı olanın günışığına çıkarılmasını sağlamalıyız" (Aristoteles 1999, kitap II.1: 30-1). En iyi yönetme biçimini keşfetme hedefi normatif bir hedeftir, ama onu bulmak üzere, karşılaştırmalı siyaset bilimine ihtiyacımız var.[1]

Yirminci yüzyılın başlarında, hukukta ve sosyal bilimlerde pozitivizmin yükselişi normatif siyaset kuramının alanını daralttı ve ampirik yönelimli, davranışçı siyaset bilimine ve açık seçik hedefi sosyal ve politik olguları değer yargıları getirmeksizin açıklamak olan davranışçı siyaset bilimine zemin hazırladı. Siyaset bilimi içinde, normatif kuramlar genellikle geçmişin bir mirası olarak, fikirler tarafının bir altdisiplini olarak incelenecek bir şey olarak görülüyordu. Bu gelişmenin dönüm noktası John Rawls'ın 1971 tarihli *A Theory of Justice*'iydi; bu kitap, normatif siyaset kuramını, o sırada yürürlükte olan liberal demokratik toplumlar içindeki siyasi kurumları gerekçelendirmek ya da eleştirmek çalışmasına yönlendiriyordu. 1970 ve 1980'lerde yapılan sosyal adalet tartışması komşu disiplinlere, özellikle de ekonomiye sıçradı ve orada Rawls'ın adil dağılımlarla ilgili bazı fikirleri ampirik olarak sınandı (Frochlich ve Oppenheimer 1992). Siyaset kuramcıları arasında, ilk tepki ampirik uygulamalardan çok felsefi temellere odaklanmıştı (Nozick 1974; Sandel 1982). Amerikan ana-akımında, bu tartışmalar normatif kuramı siyaset biliminin içindeki bir temel alan olarak sağlam bir şekilde yeniden kurdu.

Avrupa'daki gelişmeler zaman içinde Amerika'daki gelişmelerle çakıştı. Almanya'da, 1960'ların sözde pozitivizm tartışması (*Positivismusstreit*), sosyologları, eleştirel rasyonalistler ve Theodor W. Adorno, Max Horkheimer ve Jürgen Habermas'ın temsil ettiği Frankfurt okulu yandaşları diye ikiye böldü. İlk grup Karl Popper'ın görüşünü savunuyordu; yani bütün diğer bilimsel kuramlar gibi, sosyal bilim kuramlarının da ampirik açıdan yanlışlanabilir hipotezler çevresinde inşa edilmesi gerekir. Frankfurt ekolü bunun yerine sosyal bilimde değer yargılarından kaçmanın imkansız olması üzerinde durdu ve kuramcıları geç dönem kapitalist toplumların temel yapıları üzerine odaklanan eleştirel bir perspektif benimsemeye sevk etti. Önceleri Frankfurt ekolünün ikinci kuşağını temsil eden Jürgen Habermas, daha sonra bir sentetik iletişimsel eylem kuramı

1 Aristoteles karşılaştırmalı görevi çok ciddiye aldı. Onun ya da öğrencilerinin yaptığı çalışmalar arasında 158 Yunan anayasası derlemesi de vardır.

geliştirdi (1981); bu kuram daha sonra onun ahlak felsefesine (1983) ve siyaset ve hukuk kuramına (1992) doğru ilerlemesine bir temel oluşturdu. Bugün, Habermascı ve Rawlscı perspektifler Atlantik'in iki kıyısındaki normatif kuramcılar tarafından alternatif kuramsal çerçeveler olarak kullanılıyor.

Kurumsalcı ve Bağlamsalcı Sapma

1990'larda, ilkeler ve onların felsefi temelleriyle ilgili tartışma bir çıkmaza vardığı zaman, tam olarak uygulamalı normatif kuram denebilecek olan bir şeye doğru yönelen siyaset kuramcıları normatif-ampirik ayrımı üzerine köprüler kurdular. Kurumsalcı bir odak zaten Rawls'ın "adalet sosyal kurumların ilk erdemidir" diye ilan etmesinde zaten dile getirilmişti (Rawls 1971: 1), böylece vurgu adaleti öncelikle bireysel insan eylemlerinin bir erdemi olarak gören ahlak felsefelerinden uzaklaşmıştı. Fakat Rawlscı kuram tümdengelimsel olarak yapılmıştı ve sosyal ve siyasi kurumları tarif ederken çok genel bir düzeyde kalıyordu. Normatif kuramdaki yeni kurumsalcı yaklaşımlar, daha çok liberal demokrasilerdeki fiili kurumsal düzenlemeleri incelemeye yönelmişlerdi ve bu kurumların yeni meydan okumalara verdiği tepkilerden tümevarımsal bir şekilde genellenebilir normlar çıkarmaya çalıştılar.

Bu kurumsalcı sapma doğal olarak bağlamsal çeşitlenmeye daha güçlü bir ilgi gösterilmesine yol açtı.[2] Geçmişte, reçeteye dayalı adalet ve demokrasi kuramlarının bağlamsal açıdan ele alınması, genellikle ekonomik gelişme düzeyinde olmuştu; artık, tarihsel geleneklere ve kültürel açıdan özgül norm ve dünya görüşlerine daha çok ilgi gösteriliyordu. Geç dönem yazılarında, Rawls liberal olan ve açıkça liberal olmayan toplumlardaki adalet kavramlarını birbirinden ayırdı (Rawls 1993, 1999). Fakat yeni uygulamalı normatif kuramlar Rawls'ın kendi kuramının değişen yorumlarından değil onun yaklaşımının görünen sınırlamalarından etkilendi. 1990'ların bazı önemli katkılarını inceleyerek, bunların Rawls'ın bir yana bıraktığı ya da ihmal ettiği sorunlara nasıl odaklandığını görebiliriz. Burada Rawls sonrası liberal eşitlikçi kuramda öne çıkmış olan bu tür temaların dört tanesini sıralayacağım.

2 Bkz. Steinmo (7. bl.), karşılaştırmalı siyaset bilimindeki paralel gelişmeler.

İdeal-olmayan kuram

Rawls kasten "ideal kuram"la başlamıştı, yani herkesin adaletin gerektirdiği şeye tam olarak uyduğu koşullarla başlamıştı.[3] Kısmi uyumdan doğan, suça ve telafiye dayanan adalet ya da haklı savaşlar gibi sorunlara geçmeden önce, ideal koşullar altında adaletin ne demek olduğunu ortaya koyması gerektiğini savundu (Rawls 1971: 8). İdeal kurama verilen bu öncelik, 1970 ve 1980'lerin çelişkilerinin ideal olmayan dünyalara odaklanan açıklamacı siyaset kuramcılarının yaptığı tartışmaların büyük ölçüde önemsiz bulunması demekti. Rawls'ın ideal olan ve olmayan kuramın hedefleri arasındaki katı dizilim önermesine, idealist ve gerçekçi yaklaşımlar arasında gidip gelmeyi savunan Joseph Carens (1996) karşı çıktı. İdealist yaklaşım "Adalet neye ihtiyaç duyar?" sorusuna yanıt verir ve temel kurumların köklü bir eleştirisine yol açabilir. Sözgelimi, Carens küresel bir perspektifle, modern devlet sistemindeki yurttaşlığın miras alınan ayrıcalığın ya da dezavantajın feodal statüsüne benzediğini ve bu yüzden de eşit saygınlık ve fırsat gibi liberal ideallerle uyumsuz olduğunu öne sürüyor. Buna karşılık gerçekçi yaklaşımlar şu soruya yanıt verir: "Bütün bunlar düşünülürse ne yapmamız gerekir?" Bu soruya yanıt vermek için birçok koşulun verili kabul edilmesi gerekiyor. Bu iki normatif sorgulama hattı birbirinden yapay biçimde ayrılmamalı. Göçmenlik politikası gibi tartışmalı bir temayı ele alırken, kuramcı her iki düzeyde de dile getirilen suçlamaları çözebilmek üzere ikisi arasında gidip gelmelidir.

Küresel adalet

Rawls yurtiçi adaletin bir değerlendirmesiyle başlar ve oradan, çok daha kısa bir evrensel insan hakları listesi ortaya çıkaran daha zayıf bir uluslararası adalet kavramına geçer (Rawls 1999). Bu görüşe göre, başka toplumların üyelerinin temel ihtiyaç ve haklarıyla ilgili insancıl kaygılar özünde ortak bir yönetim altında yaşayan yurttaşlar arasındaki eşitlikçi adaletten farklıdır (ayrıca bkz. Dworkin 2000; Nagel 2005). Çok sayıda

3 Bu açıdan ideal normatif kuram ütopyalardan farklıdır. Ütopyalarda adalet ilkelerine çok ihtiyaç duyulmaz, çünkü insan arzularını tatmin etmenin birçok yolu vardır ya da insan doğasının kendisini dönüştürmesi söz konusudur.

eleştirmen bu iki aşamalı yaklaşımı reddetmiş, liberalizmin insanlara küresel olarak eşit saygı ve ilgiyi yaymâsı gerektiğinde ısrar etmiştir (Beitz 1979; Pogge 1998). İlk bakışta, bu eleştiri gerçekçi yaklaşımlardan, basitçe mevcut olmayan bir dünya yönetimine yönelt-ilmiş küresel adalet ilkeleri tasarlayarak, bir adım uzaklaşmış gibi görünüyor. Fakat toplumların artan karşılıklı bağımlılığı ve ulusötesi yönetişime katılan politik ve ekonomik kurumların yoğunluğu, aynı zamanda küresel adalet sorunlarını ele almak için kurumsal önkoşullar da yaratabilir. Bazı kuramcılar küresel adaletin sadece devletler arasında yeniden dağıtımı gerektirmediğini, aynı zamanda küresel etkisi olan politik kararlar için demokratik yasallık da gerektirdiğini savunur (Held 1995; Held ve Archibugi 1995). İdealizm suçlamalarına karşılık, küresel ölçekte dağıtılmış adalet de demokratik güvenilirlik de bir ilkenin öne sürülmesinden ampirik temele sahip bir reform yandaşlığına geçmiştir.

Kapalı toplumlar

Rawls toplumların egemen devletler halinde örgütlendiğini ve yurttaşların da bütün hayatlarını onların toprak sınırlarının içinde geçirdiğini varsaymıştı. Olgulara ters düşen bu varsayım Rawls'ın işbirliğinin kuşaklararası şemaları gibi toplumlar modellemesini sağladı. Daha sonra göçmenlik sorununu ele aldığı zaman, onu yeniden, bireyler arasındaki küresel adalet olarak değil, devletler arasındaki uluslararası adalet sorunu olarak çerçeveledi. Burada kastedilen, liberal devletlerin kendi kamusal kültürlerini korumak üzere ve bazı insanların "toprağa ve onun doğal kaynaklarına özen göstermedeki sorumsuzluklarını telafi etmelerini" (Rawls 1999: 39) önlemek üzere göçmenliği sınırlamakta özgür olmalarıdır. Bu görüş liberal adaletin bir gereği olan açık sınırlarla ilgili savlarla keskin bir karşıtlık içindedir (bkz. Carens 1987; Bader 29005). Bu tür bir sav, göçmenliği küresel yeniden dağılımın olası bir vekili olarak görür: "Eğer ihtiyacı olan insanların bulunduğu yere yeterince para götüremiyorsak, o zaman olabildiğince çok sayıda ihtiyaç sahibi insanı paranın olduğu yere götürmeye yönelmemiz gerekir" (Goodin 1992: 8). Başkaları serbest dolaşımın temel bir özgürlük olduğunu savunur –ona getirilecek sınırlamaların göçmen olabilecek olanlar için de geçerli kılınması gerekir– fakat ekonomik amaçlı göçmenliğin demokratik yurttaşlık

ve sosyal adalet için gerekli yurtiçi koşulları korumak üzere sınırlanabileceğini kabul ederler (Bauböck 1997). İlk sav serbest dolaşımı ülkeler arasındaki farkların denkleştirilmesinin bir aracı olarak savunur, diğeri içinse azalan dengesizlikler serbest dolaşımın bir önkoşuludur. İkisi de haklı olsaydı bir kısırdöngü yaratabilirlerdi, açık sınırlar göçmenliğin artık sorun olmayacağı koşulları yaratırdı. Fakat bu biraz iyimser görüş sadece kuramsal spekülasyonla, göçmenliğin çıkış ve varış toplumlarına ekonomik ve politik etkisi, devletlerin göçmenliği düzene sokma yeteneği ve mültecilerin ortaya attığı farklı kabul tiplerini, ailenin bir araya gelmesini ve ekonomik göçü incelemeden desteklenemez.

Kendi kaderini belirleme ve göçmenlik hakları

Rawls'ın kuramı bağımsız halkların kolektif özyönetimine büyük değer verir (Macedo 2005). Bu da onun egemen devletlerin sistemine karşı koymada, sınırlar ötesinde eşit fırsatlar ve yeniden dağıtım talep etmede, ya da serbest dolaşımı en azından potansiyel olarak evrensel bir hak olarak görmede isteksiz olmasını açıklar. Eğer biri adalet kapsamındaki bütün bu sınırlamaları kabul edecek olursa, kendilerini yönetme hakkı olan halkların hangileri olduğu gibi akıl karıştırıcı bir soru kalır geriye. Rawls insanları ahlaki doğa ve çıkarları açısından devletlerden ayırsa da, halkların ve devletlerin sınırlarının örtüştüğünü varsayar. Fakat gerçek dünyada, toprak sınırları ve ulusal kimlikler genellikle çekişir. Kendi kaderini belirleme mücadeleleri, sadece otoriter rejimlerde değil büyük ulusal ya da yerli azınlıkları olan liberal devletlerde de salgındır. 1990'ların başında sosyalist federasyonların çözülmesi azınlık hakları ve ayrılma için bir normatif kuramlar dalgasını başlattı. Liberterler için, kültürel azınlıkların ayrılma hakkı ve otonomisi basitçe devlet iktidarına karşı birleşme özgürlüğünü savunmaktan gelir (Beran 1984; Kukathas 1992; Gauthier 1994). Bunlara karşı, liberal eşitlikçiler demokratik yönetimin toprak bütünlüğüne ihtiyaç duyduğunu ve ayrılmanın bu yüzden kesin olarak telafi niteliğinde bir hak olduğunu, sadece ezilen bir grubun şiddetli acılarına yanıt olması durumunda geçerli olabileceğini öne sürdü (Buchanen 1991). Üçüncü bir grup da liberal ulusalcılardır. Onlar ulusal kendi kaderini belirlemenin önemli olduğunu düşünürler, çünkü ya bir ulusa üye olmak bireylere otonomileri için gerekli kültür kaynaklarını

sağlar (Tamir 1993; Kymlicka 1995; Gans 2003), ya da bir ulusla devlet arasındaki anlaşma yurttaşlar arasındaki dayanışma ve onların sosyal adalet ihtiyaçlarına rıza gelmesi için bir önkoşuldur (Miller 1995). Kymlicka'nın çalışması çokkültürlü toplumlardaki evrenselci bir adalet kuramından liberal modellerin azınlık uyum modellerinin tarihsel önkoşullarını ve bunları etnokültürel azınlık haklarının hâlâ devlet güvenliğine bir tehdit olarak algılandığı toplumlara ihraç edilmesinde yaşanan güçlükleri kabul eden karşılaştırmalı ve bağlamsalcı bir yaklaşıma geçiş olarak göstermektedir (Kymlicka 2007). Büyük ve toprak açısından yoğunlaştırılmış ulusal azınlıkların liberal uyumlandırılmasındaki en önemli araç, iktidarın azınlık egemenliği altındaki otonom yönetim kurumlarına dağıtılması olmuştur. Çokuluslu federalizm tartışması (Gagnon ve Tully 2001; Keating 2001) o zamandan bu yana Rawls'ın halklar kavramındaki bir başka kör noktayı ortaya çıkardı. Federal olarak çokuluslu devletlerde ya da ulusüstü Avrupa Birliği'nde kümelenmiş olan halk kümelenmeleri yurtiçi ve uluslararası adalet arasındaki, Rawlscı kuramda çok kesin hatlı görünen ayrımı dizginleyen yeni sorulara yol açar.

Rawls sonrasındaki normatif kuramda, 1990'larda keşfedilen temalar listem kurumsalcı ve bağlamsalcı sapmayı çok kapsamlı olmadan gösteriyor. Başka temalar da eklenebilir. Sözgelimi, feminist kuramcı Susan Okin Rawls'ın kamusal ve özel alan ayrımına ve onun aile içindeki iç ilişkileri adalet ilkelerinin uygulanmasından ayırır görünmesine karşı çıktı (Okin 1989). Carol Gilligan'ın çalışması (1982) Rawls'ın bir cehalet örtüsü arkasında tarafsızlık olarak adalet kavrayışının karşılıklı bağımlılık içinde olan kişiler arasındaki kadınsı ilgi etiğini ve akrabalık adaletini ihmal ettiğini söyleyen komüniteryen feministlere esin kaynağı oldu.

Rawls'ın kuramı normatif kuramdaki kurumsalcı ve bağlamsalcı sapma için kesinlikle tek önemli referans noktası değil. Habermas ihtiyatlı demokrasi konusunda gelişen literatüre önemli bir etkide bulunmuştu (Benhabib 1996; Bohman 1996; Gutmann ve Tmohpson 1996; Dryzek 2000). Bu yaklaşım ana-akım demokrasi kuramlarına bir seçenek sunar, bunlar arasında Joseph Schumpeter'in elit rotasyonu (1942) ve Anthony Downs'un seçim piyasaları (1957) kuramları da vardır, örgütlü çıkarların temsiline (Dahl 1971) ya da bölünmüş toplumlarda elit işbirliğine (Lijphardt 1977) odaklanmış çoğulcu kuramlar da. İlkine karşı, ihtiyatlı

demokrasi kuramları yurttaşların ve onların temsilcilerinin bireysel tercihlerinin sav alışverişi sırasında dönüşebileceğini savunur; buna karşı, hizip çıkarlarının eğer demokratik süreç etkilenen herkesin seslerini, alınan kararları topluca bir araya getirerek içine katan bir süreçse, kısmi çıkarların aşılabileceğini savunurlar. Adaletin temel konularına odaklanmak yerine, ihtiyatlı demokratlar sık sık siyasi kurumlar ve kararlar için daha güçlü bir yasallık sağlayacak prosedürleri savunmuştur. Fakat bu alandaki eğilim post-Rawlscı kuramdakiyle aynı gibi görünüyor: "İdeal bir söz durumundan" türetilmiş ilkelerin tartışılmasından yurttaşlar ya da onların çeşitli kurumsal ortamlardaki temsilcileri arasında fiili ihtiyatlılığı teşvik eden siyaset yönelimli reform önerilerine doğru bir geçiş söz konusudur (Ackerman ve Fishkin 2004).

Uygulamalı normatif kurama yönelik bu eğilimi 1970'lerin ve 1980'lerin adalet kuramlarındaki çözülmemiş sorunlar ve anlaşmazlıklardan çıkan bir şey olarak sundum. Fakat bu endojen gelişme politik ortamdaki eşzamanlı değişiklikler tarafından dayatılmıştı. Doğu Avrupa komünist rejimlerinin çöküşünden sonraki dönem tek bir liberal toplum modeline doğru yaklaşma beklentilerini (Fukuyama 1992) çürüttü ve temsili demokrasinin sorun çözme yeteneklerine karşı güven kaybına yol açtı. Normatif kuramcılar da sosyal bilimciler de sadece akademik toplulukların üyeleri değil aynı zamanda liberal ilke ve demokratik prosedürlerin hazır yanıtlar sağlamadığı zorluklarla ilgili politikleşmiş söylemlerin katılımcılarıdır. Bu yüzden kuramcıları gerçek dünyanın sorunlarını ele almaya ve ampirik araştırmacıları normatif sorular sormaya yönelten şey bir politik aciliyet duygusu olabilir.

Normatif Kuram ve Sosyal Bilimler: Aradaki Boşluğa Bir Köprü Kurulabilir mi?

Normatif kuramdaki kurumsalcı ve bağlamsalcı sapma, alanda çalışanları siyaset biliminin ilgili altdisiplinleri tarafından sağlanan karşılaştırmalı ve tarihsel bilgiye karşı daha açık hale getirmiştir. Bazıları normatif soruların sahalarına uygunsuz şekilde ithal edileceğinden ve disiplinin bir bilim olma statüsünü çökerteceğinden korkabilir.

Bu suçlamaya verilecek bir ilk yanıt normatif kuramın bilim olmadığı, kuramcının etik tercihlerinin basit bir dile getirilmesi olduğudur. Başka

birçok sosyal bilimle soyut ve somut özellikleri paylaşır. Bunlar gibi (ve neoklasik ekonomiden farklı olarak), içsel olarak çoğulcu ve eklektik bir konudur (Vincent 2004), temel yöntembilimi ve birleştirici paradigması yoktur. Liberalizm ana-akım olarak tanımlansa da, onun çeşitli ekolleri arasındaki anlaşmazlık genellikle onun başlıca rakipleriyle olan farklar kadar büyük görünebilir. Fakat genel olarak sosyal bilimlerde olduğu gibi, bu iç çeşitlilik normatif kuramın terimin özgün anlamıyla (yani özgül kurallara uyan ve incelenip öğrenilebilecek olan bir pratik ya da sanat anlamıyla) bir disiplin olmadığını göstermez: Yurttaşlar olarak, hepimizin ahlaki inançları ve sezgileri, ayrıca politikaya dair belli bir ampirik bilgi ve pratik anlayışı vardır. Fakat siyaset kuramcıları olarak, normatif yargılarımızı süregiden bir akademik söylem içinde tutarlı ve savunulabilir yapmaya çalışmalıyız, tıpkı sosyal bilim açıklamalarımızı ampirik açıdan temellendirilmiş itirazlara ve yorumlarımızı da alternatif perspektiflere açık kılmamız gerektiği gibi.

Normatif kuram özgül bir altdisiplin olsa da, normatif sorular sosyal bilimlerde kaçınılmaz olarak üç farklı biçimde ortaya çıkar. Birincisi, bütün bilimsel araştırmaların araştırma nesnelerinin seçimi, yöntemlerinin bireyler, toplum ya da çevre üzerindeki etkileri ve onun araştırma sonuçlarının olası kullanımları ve kötüye kullanımları hakkındaki etik sorularla yüzleşmesi gerekir. İkincisi, sosyal araştırmada bu etik itirazlar araştırma nesnelerinin klinik olarak yalıtılamayacağı olgusuyla tamamlanır. Sosyal bir fenomeni ampirik açıdan incelerken, araştırmacı, o fenomenle kendisi bir sosyal ilişki içine girmiş olur ve daha geniş bir toplum içindeki algısına doğrudan katkıda bulunur. Bu sadece saha araştırmasındaki bireylerle doğrudan etkileşim için doğru değildir. Sözgelimi, işsiz gençlikle ilgili istatistik veri analizi, "gençlik" ve "işsizlik"in sosyal kategorilerini ve anlamlarını inşa ederken ima eder.[4] Bütün bu tür kategori ve yorumlar normatif olarak yüklüdür, çünkü insan davranışı ve sosyal kurumların performansı hakkında reçete niteliğinde beklentiler yaratırlar. Üçüncüsü, şimdi daha geniş şekilde tartışacağım üzere, siyaset bilimi için özgül bir meydan okuma söz konusudur; siyaset biliminin, sadece topluma ait arayışının *bağlamının* değil, aynı zamanda araştırma *içeriğinin* de mad-

4 Ayrıca bkz. Kratochwil (5. bl.)

desi olan politik iktidarın ve otoritenin yasallığıyla ilgili normatif soruları ele alması gerekir. Bütün bu nedenlerle, normatif soruların sosyal bilimleri arındırma çabası yanlış yönelmektedir.

John Gerring ve Joshua Yesnowitz normatif ve ampirik analiz arasındaki aralığın yapay bir aralık olduğunu savunur. "Normatif kuramsallaştırmanın olgularla tıpkı ampirik çalışmanın değerlerle ilgilenmesi gerektiği gibi ilgilenmesi gerekir" (Gerring ve Yesnowitz 2006: 108). Bu önermenin ilk kısmı genellikle uygulamalı normatif kuramcıların desteğini alsa da, ikinci kısmına pozitivist sosyal bilimciler itiraz edebilir. Onlar akademik eğitim ve araştırmaya rehberlik eden değerlere kesinlikle bağlıdır ve değerleri ampirik olarak sosyal yaşamın olguları olarak analiz edebilirler, yani bireylerin savunduğu inançlar ya da örgütlerin ilan ettiği ilke ve hedefler olarak; ama değerlerin onların ampirik tasarımını ya da onların veriden yaptıkları kuramsal çıkarımları belirlemesi gerektiğini düşünmezler.[5] Fakat pozitivistler genellikle değerlerin sosyal bilimlerin konu başlığı seçiminde kaçınılmaz ve yasal bir rol oynadığına inanmaz. Gerring ve Yesnowitz Frankfurt okulunun *Positivismusstreit* (pozitivizm tartışması) sırasındaki eski savını, bu seçime rehberlik etmesi gereken bir sosyal ilgi normu koşutlayarak tekrar ederler: "Sosyal bilimlerdeki ampirik inceleme eğer normatif bir manası varsa ama ikircikliyse yanıltıcı olacaktır. Bu önemlidir, ama nasıl önemli olduğunu bilemiyoruz" (Gerring ve Yesnowitz 2006: 133). Sosyal bilim sadece ilgili sorunlara odaklanmakla yetinmemeli, aynı zamanda bu sorunları ele alırken bulgularının imaları hakkında da açık seçik olmalıdır. Bu önerme Ian Shapiro ve Donald Green'in yöntem güdümündeki siyaset bilimi yerine sorun güdümündeki siyaset bilimi çağrısı yapmasını yankılar (Green ve Shapiro 1994). Bu norm genel olarak kabul edilmiş olsa bile (ki edilmemiştir), yine de ampirik yönelime sahip sosyal bilimcileri normatif analize girmeye ya da bir sorun için özgül çözümler savunmaya sevk etmeyecektir.

Bu yüzden siyaset biliminin onu diğer sosyal bilim ve insan bilimlerinden ayıran özgül bir normatif itkiye sahip olup olmadığını düşünmeliyiz. Robert Nozick "sorunların nedenlerinin ne olması *gerekir*" diye inceleme yapan normatif bir sosyoloji fikriyle haklı olarak alay etti (Nozick 1974:

5 Nedene dayalı açıklamanın neden değerden yoksun olacağının ifadesi için bkz. Héritier (4. bl.).

247). Normatif analizi siyaset biliminin bütünleşik bir parçası olarak düşünmek neden daha az saçma olsun?

Gerring ve Yesnowitz'in yanıtının saygıdeğer bir Aristoteles geleneği vardır. Politikayı "bütün topluluğa ait normatif bir ideale doğru yönelmiş ya da ona göre yargılanan karara dayalı eylem" olarak tanımlarlar (Gerring ve Yesnowitz 2006: 113). "Politikayı aynı zamanda kamu yararı üzerindeki... etkisini de düşünmeden düşünmek imkansızdır" (114). Öyleyse, siyaset bilimi, bir ortak iyi kavrayışına doğru yönelen eylemlerin incelenmesidir. Siyaset bilimciler de birer toplum üyesi olduğundan ve bulguları ortak iyiyle ilgili bir kamusal söyleme katıldığından, araştırmalarına ortak iyinin açık seçik bir kavrayışının rehberlik etmesi gerekir.

Gerring ve Yesnowitz'in politika tanımına yönelik olası bir itiraz onun Hitler ya da Stalin'inkiler gibi, bütün topluluğa ait olan ama ortak iyinin versiyonları olarak anlaşılamayacak olan idealleri takip eden totaliter rejimler için geçerli olmadığını söylemek olabilir. Totalitarizm birçok açıdan politikanın bir inkarıdır. Bazı ortak iyi kavrayışlarının politika incelemesinin arkaplanı olarak önem taşıyor olması, bu tür rejimlerin, onları söz konusu toplumlar üzerindeki etkileri hakkında herhangi bir değer yargısı vermeden analiz etmenin güç olduğunu göstermektedir. Totalitarizmin ortak kötüsü konusunda uzlaşmak kolay olsa da, liberal ve çoğulcu toplumların ortak iyisi konusunda uzlaşmak bilindiği üzere zordur. Bu derin anlaşmazlığın belli bir düzeyde aşılabileceğini varsaysak bile,[6] politikanın paylaşılan bir ortak iyi kavrayışına referansla *açıklanıp açıklanamayacağı* sorusu duruyor. Politikacılar bu tür idealleri yarım ağızla dile getirebilir, ama eylemlerinin açıklaması onların iktidardaki çıkarlarına ya da temsil etmekten iktidar biriktirmek üzere yararlandıkları topluma yönelik özel çıkarlarına bırakarak daha iyi yapılabilir. Shapiro bu yüzden ortak iyinin, demokrasi kuramları için bile birleştirici hedef olması konusunda uyarmıştır. "Demokrasiyi ortak iyiyi keşfetmek ya da imal etmek için bir araç olarak görmek yerine, insanların kendilerine ait –bireysel ya da paylaşılan– iyi kavrayışlarını takip ederken katıldıkları

6 Gerring ve Yesnowitz anlaşmazlığın derinlerde, sadece felsefi ilke düzeyinde olduğuna inanır, ama ekonomik büyüme, ırksal eşitlik ya da insani gelişme gibi arzu edilen siyaset sonuçlarında da çok fazla anlaşma vardır (Gerring ve Yesnowitz 2006: 129).

etkinliklerin iktidar boyutlarını yönetmenin bir aracı olarak görebiliriz" (Shapiro 2002: 240).

Politik İktidar Hakkında Üç Görüş

Politik iktidar siyaset biliminin incelediği temel fenomendir, ama onun çeşitli ekolleri neredeyse çaprazlamasına karşıt iktidar perspektiflerine sahiptir. Buna rağmen, bu bölümde tartışılacağı üzere, başlıca iktidar görüşlerinin her biri normatif tutum ya da sorular kümesi üretmeye eğilimlidir.

Hannah Arendt'in belirttiği gibi, politik iktidar kuvvet ve şiddetle eşitlenmemeli. Şiddet başkalarını kişinin iradesine göre eylemeye zorlamakta araçsaldır, buna karşılık iktidar bir toplumun kolektif eylem yeteneğinin dışavurumudur ve bu yüzden de içkin olarak yasallaştırılma ihtiyacı taşır (Arendt 1970). Açıkça ortak iyiye doğru yönelmiş olmadığı yerde bile, politik iktidar her zaman normatif bir yasallık söylemi aracılığıyla sağlanır. Bu kadarında, sosyal bilimciler uzlaşma sağlayabilir. Normatif kuramcıları sadece açıklayıcı ve yorumcu yaklaşımlardan değil, aynı zamanda birçok politik filozoftan da ayıran şey iktidara her zaman kuşkuyla ya da onaylayarak bakılıp bakılmaması gerektiği sorusudur; siyaset kuramı politik otoritenin yasal olarak görülebileceği koşulları ortaya çıkarabilir. Bu soruya kabaca üç farklı yanıt saptayabiliriz.

İlk yanıta "politik iktidarın karanlık görüşü" denebilir. Bütün politika bir iktidar arayışının güdümündedir, ama iktidar içkin olarak öngörülemez, sorumsuz ve etkisi açısından ikna edicidir. Söylemsel yasallaştırma iktidarın başarılı kullanılması için özsel bir koşuldur ve onların tabiliklerine tabi kalanları kör eder. Politik iktidarın bütün normatif değerlendirmeleri, (doğruluk, adalet ya da ortak iyi gibi başka değerler yerine) iktidar arayışına katılmış olmaları anlamında ideolojiktir. Bu yüzden, ideolojik hegemonyanın aletleri olabilecek olan savlar tedarik ederek politik iktidarı biriktirmeye ya da dengelemeye yardımcı olan normatif kuramcılar için bir kaçış rotası yoktur. Bu görüşü dile getirenlerin en ünlüsü Michel Foucault'dur, ama bunun izine Niccolo Machiavelli'den Antonio Gramsci'ye dek birçok yazarda rastlanabilir.

Gramsci ve Foucault versiyonlarında, bu görüş normatif bir itkiden yoksun değildir. Bu kendisini mevcut iktidar yapılarını sarsmaya çabala-

yan hareketlere yönelik politik sempatilerde gösterir. Devrimci umutlar ve projeler terk edildiğinde bile, mevcut iktidarın normatif açıdan yasal olamayacağına ikna olan kuramcı direnişe ve yeni sosyal hareketlere taraf olmak ve yıkıcı ve ihlalci fenomenlere odaklanmak gibi bir seçim yapar (Connolly 2004: 344-5).

İkinci görüşe "rasyonalist" denebilir. Politik iktidar arayışı bireysel ya da kolektif faillerin araçsal rasyonelliğinin rehberliğindedir. İktidar öncelikle tercihlerin tatmini için bir araçtır; ve politik eylem o amaca giden bir araç olarak anlaşılabilir. Bunun dışında, rasyonel failler, eğer iktidarı kullanmak güçlü tercihlerinden biriyse ya da –siyasi partiler gibi kolektif failler söz konusu olduğunda– onların örgütsel amacıysa iktidar uğruna iktidar peşinde olabilir. İktidarı bu kıt bulunan iyi için rekabet koşulları altında azamileştirmek eylemleri için bir *explanans* rolü görebilir.[7] Rasyonel çıkar bu yüzden insan davranışı için, bilimsel bir kurum içinde tutarlı olarak ifade edilebilecek olan genellenebilir açıklamalar ve sosyal kurumlar sağlar. Bu açıklamalar politik faillerin kendilerinin önerdiği söylemsel gerekçelendirmeye üstündür. Hem kendi özel çıkarlarını öne sürmek üzere iktidar arayanlar hem de iktidar için iktidar arayanlar, popüler destek elde etmek ya da politik otorite kullanmalarına daha fazla itaat elde etmek üzere ortak iyi fikirlerine çağrıda bulunma eğilimi gösterirler. Bu rasyonalist görüşle, söylemsel yasallaştırma bu yüzden açıklama amacı için ya geçersizdir ya da doğrudan yanıltıcıdır.

Fakat iktidar hakkında karanlık görüşte olduğu gibi, rasyonalist görüşün de normatif savdan çekilmesi gerekmez. Ekonomide, siyaset biliminde olduğu gibi, rasyonel seçim analizi sık sık, kolektif eylem ikilemlerini çözecek ya da öz-çıkarları rasyonel failler arasındaki rekabeti düzene sokarak Pareto-optimal sonuçları yaratan kamuoyu politikalarını savunmak üzere, reçete gibi kullanılmıştır. Akademisyenler mevcut siyasi kurumları rasyonel çıkarlar aracılığıyla açıklamaktan onları gerekçelendirmeye ya da alternatif olanlarını tasarlamaya geçtiği zaman, örtük bir şekilde, politik kararların ve kurumsal reformun sadece verili tercihlere dayalı eylemlerin sonucu olmadığını, aslında ortak iyinin bazı versiyonlarına seslenen savlardan etkilenmiş olabileceğini kabul etmiş olurlar.

Bu son türden inanç açık seçik şekilde üçüncü politik iktidar görüşüne dayanır, bu görüşe tam olarak, diğer ikisinden daha kapsamlı bir

7 Ama siyaset biliminde sıkça kullanılan oyun kuramı modellerinin stratejik etkileşimlerin sonuçlarının bireysel yarar azamileştirilmesi tarafından belirlendiğini varsaymadığına dair bir sav için bkz. Chwaszcza (8. bl.).

anlamda, normatif bir görüş denebilir. Politik iktidarın genellikle ortak iyiye doğru yöneldiğini varsaymak naiflik olsa da, normatif siyaset kuramcılarının en azından iktidarın potansiyel olarak bu terimlerle gerekçelendirilebilme yeteneğine sahip olduğunu ve bu yüzden de onun hangi koşullar altında yasal sayılabileceğini incelemenin anlamlı olacağını varsaymalıdır.

Bu görüş çok az düzeyde Hobbes'un politik iktidarın yokluğunun ya da çökmesinin kurumsallaşmış iktidar biçimlerinin (kesinlikle hepsinden olmasa da) çoğundan daha kötü olduğu inancına dayanır. Ona politik iktidarın ortak iyiye hizmet edecek şekillerde örgütlenmiş olması *gerektiği* fikri rehberlik etmektedir. Bu ortak iyinin neyi içerdiği çeşitli düşünce ekolleri arasında tartışılmaktadır. Kavram gerçekten de, sadece iyi düzenlenmiş bir rejim içinde gerçekleştirilebilecek olan bazı değerler bileşimi için bir yer tutucu gibi görülmelidir. Bunlar arasında, refah, bireysel otonomi ve kolektif kendi kendini idare gibi temel insan çıkarlarını sayabilirim. Yukarıda da belirtildiği gibi, normatif kuramcıların yasallık tarzları aykırı ve büyük olasılıkla yasallık sağlayamayacak olan normlara dayalı politik rejimlerin var olmuş olması gerektiğini kabul eder, ama karanlık görüşün insan olmanın bir özelliği diye genellenmesine itiraz ederler. Birçok normatif kuramcı aynı zamanda iktidarın rasyonalist değerlendirilmesini de kabul etmektedir, ama politik iktidarı yasallaştırabilecek olan normatif ilkelerin kendilerinin öz çıkar sahibi failler tarafından yapılmış bir rasyonel seçim nesnesi olarak görülmemesi gerektiği üzerinde durur[8] ve bu yüzden de farklı bir siyaset kuramı tipi talep ederler.

Sorun Güdümlü ve Gelenek Güdümlü Yaklaşımlar

Buraya dek, normatif kuramla açıklayıcı kuramı karşılaştırdım ve normatif kuramı güçlü bir şekilde sorun güdümlü yaparak aradaki boşluğu daralttım. Fakat birçok uzman analizine yöntem güdümlü ya da sorun güdümlü değil de gelenek güdümlü denebilir. Bu özellikle politik fikirlerin tarihinin incelenmesinde görülür. Her disiplin sadece yöntembilim-

8 Başlangıçta adil bir pazarlık konumunda bulunan, rasyonel öz-çıkarlı failler arasındaki anlaşmadan ahlaki ilkeler türetmeye yönelik bir çaba için bkz. Gauthier (1986). Bir eleştiri için bkz. Barry (1989: 360-2).

lerden ibaret değildir aynı zamanda gelenekleri de içerir. Disiplinin tarihinin incelenmesi bütün sosyal bilimlerde özsel bir altdisiplindir. Son iki yüz yılda disiplin olarak ortaya çıkmış olan antropoloji ya da sosyolojinin tersine, politika incelemesi çok daha eski bir soya sahiptir ve tarihçilere zengin bir kayıt bütünü sunar.

Yöntembilim açısından, politik fikirler tarihi insanbilimlere çok daha yakındır çünkü hedefi genellikle açıklayıcı değil yorumcudur. Fikirler ya eşsüremsel olarak köken bağlamları içinde, ya da artsüremsel olarak onlara daha önceki ya da sonraki fikirlerle bağlantılandırarak ve böylece gelenekleri ve onların zaman içindeki evrimlerini saptayarak yorumlanır.

Fikirler tarihiyle uğraşmak sadece profesyonel tarihçiler için değil, bütün akademisyenler için önemlidir. Onların daha önceki anlayışlardan yararlanmalarını sağlar ve tekerleği yeniden icat etmelerini önler. Sosyal bilimlerdeki ilerleme asla çizgisel değil de yığılmacı olduğundan, bir sosyal sorunun, gelişmiş matematiksel modeller kullanılarak kuramsal modellendirilmesi bile hipotez ve çıkarımların daha eski bir tarih döneminde dile getirilen fikirlerin ışığında ele alınmasıyla geliştirilebilir. Fakat birçok sosyal bilimci için, geleneklerle uğraşmanın amacı onları savunmak değildir. Bilimsel sorgulamanın rekabetçi doğası ödülün eski fikirleri yeniden dile getirmeye değil yenilikçiliğe gitmesini sağlar. Geleneklerin değeri geleneğin ötesine geçen yeni yorumlar için sağladıkları esinde yatar.

Bu perspektifle, fikirlerin tarihinin incelenmesi en az çağdaş toplumların incelenmesi kadar sorun güdümlü olabilir. Birleşik Devletler'de hakim olan Leo Strausscu yaklaşımda bu çok âşikar olmayabilir. Orada, odak daha çok metinsel şerhte ve içkin yorumdadır, ama Platon ya da Aristoteles'in metinlerinin belli bir kavrayışındaki anlamın gelişmiş tartışmalarının arkasında yatan çağdaş kaygıları saptamak genellikle çok zor olmaz. Önde gelen üyeleri John Pocock ve Quentin Skinner olan Cambridge tarihçi ekolü, kanonun tarihsel metinlerini çağdaşlar arasındaki sorun güdümlü bir diyaloğa yapılmış müdahaleler olarak okur. Benzer bir şekilde, Alman tarihçi Reinhard Koselleck'in başlattığı kavramlar ve kolektif bellek tarihi de büyük ölçüde çağdaş toplumlarda süregiden öneme sahip politik fikirlerin kökeninin soykütüğünü ve bağlamını yeniden inşa etmekle ilgilenmektedir.

Fakat fikirlerin tarihçileriyle normatif siyaset kuramcıları arasında önemli bir fark duruyor. Tarihçinin üslubu ve tutkusu normatif değil her-

menötiktir. Bu farkı iptal etmek olgulara ters düşen tarihler yazmaya yol açar, bu da romancılar için değerli bir iş olabilir,[9] ama tarihçiler için değildir. Nasıl sosyal sorunların nedenlerinin ne olması gerektiğini tartışmak anlam taşımıyorsa, artık var olmayan bir politik rejim tarafından alınması gereken kararlar hakkında kuram yapmak da pek anlam taşımaz. Hiç anlam taşımaz demeyip "pek" taşımaz dedim, çünkü bunu yaparak en azından bütün tarihsel gelişmenin içkin olumsallığının farkında olmamız ve böylece tarihsel determinizme karşı uyanık olmamız sağlanabilir. Ama bütün bu tedbir etkisinin ötesinde, geçmişe ait bir normatif kuram biraz amaçsız olurdu, çünkü reçeteleri için bir alıcıdan yoksun olurdu.

Fikir tarihçilerinin tersine, uygulamalı siyaset kuramcıları çağdaş toplumların sorunlarıyla harekete geçer. Onların geçmişle ilgisi altın arayan ve bir madenbilimcinin dağın kökeniyle ilgili anlattıklarıyla pek ilgilenmeyen bir altın arayıcının düşüncelerini hatırlatır. Temel bir madenbilim bilgisi olsa bile, altın kazıcı kazacak doğru noktayı bulabilecek gibi değildir ve değersiz bir madeni altın sayma tehlikesi vardır. Bu yüzden, özel hedeflerini terk etmeden, normatif kuramcıların fikir tarihçilerini dikkatle dinlemesi gerekir. Ve on dokuzuncu yüzyıl öncesi siyaset bilimi geleneği çok aşırı ve açıkça normatif olduğundan, öğrenmeleri gereken çok şey vardır.

Şimdi bir kez daha bölünmenin diğer yandan nasıl göründüğüne bakalım. Fikir tarihçileri normatif kuramcıların onların hedeflerini tamamlayıcı bir hedefi gerçekleştirdiğini düşünür mü; onları kendi sahalarına girmeye eğilimli rakipler olarak, ya da zaten orada olan ve haklı olarak tarih uzmanlarına ait olan bir topraktan kovulması gereken yasadışı işgalciler olarak mı görür? Bunu yapmaya yönelik bir çaba Kari Palonen'in Kosselleck ve Skinner tarafından temsil edilen tarihsel ekolün "dolaylı siyaset kuramsallaştırmasıyla" uğraştığını öne sürmesi, yani "kavramların kullanımındaki örtük normatif içeriğe ve açıklamaya" odaklanarak normatif kurama kökten yıkıcı hareket ettiğini öne sürmesidir (Palonen 2002: 91). "Olumsallığa, rekabete ve değişime çağrı yapan bir siyaset kuramının reddettiği şey temel terimlerde çaba harcamaya değer olan şeyi tanımlamaya dönük bütün çabalarla ilgilidir" (103).

9 Yeni bir örnek için bkz. Roth (2004).

Bu bana normatif kuramla fikir tarihi arasındaki ilişki için kabul edilmez bir görüş gibi geliyor. İlk hedefi tümden çökertmek yerine, politik kavram ve normların tarihsel olumsallığını, rekabetini ve değişimini incelemek yukarıda ana hatları çizilen bağlamsalcı sapmayı güçlendirir. Normatif kuramcılar sadece ilkelerin politik ve kültürel sınırların ötesine yolculuk ederken nasıl değiştiğini incelemekle yetinmemeli, aynı zamanda mevcut yorumları kendi tarihsel kökenleriyle karşılaştırıldığı zamanki değişimi de incelemeli. O zaman, sözgelimi, evrensel insan haklarını zamandışı bir kavram olarak yorumlamaktan vazgeçip onları modern devlet iktidarının tacizinden gelen standart tehditlere verilen yanıtlar olarak (Shue 1980) ve insan saygınlığının aşırı gelişmiş ve karşılıklı bağımlılığı olan küresel toplum ve devlet sistemi içinde nasıl bir saygı gerektirdiğinin özgül bir yorumu olarak görebilirler. Bu örneğin gösterdiği gibi, bu tür tarihsel bağlamsallaştırmanın hiçbir şekilde çağdaş topluma yönelik normatif yargıların geçerliliğini azaltmaması gerekir. Tersine, önerilen bir norm yorumunun zamanımızın özgül koşullarına ve sorunlarına nasıl yanıt verdiğini göstermeye yardımcı olabilir.

Diğer yandan, fikir tarihçileri genellikle politik düşüncenin kayıp dallarını onarmaya yönelirler, çünkü bunların hâlâ günümüzde bir önem taşıdığına inanırlar. Fakat bu tür fikirleri tutarlı bir normatif kuram olarak yeniden formüllendirmek tarihçinin görevi değildir. Sorun güdümlü bir perspektiften, bu iki gündemin açık şekilde birbirinin yerini alan değil tamamlayıcı şeyler olarak görülmesi gerekir.

Normatif Kuramla Ampirik Araştırmayı Nasıl Birleştirmek Gerekir?

Bu sorunun olası birçok yanıtı vardır. Bu bölümde kısaca gösterilecek olan şey özgül ampirik araştırma başlığı ve yöntembilimlerinin seçimini gösterebilir.

Normatif tutumların ve inançların ampirik incelenmesi

Sosyal, politik ve hukuki normlar hedefi normatif önermeleri savunmak olmayan ampirik incelemelerin bir nesnesi olabilir. Özellikle, yurttaşların sahip olduğu normatif inançlar onları onaylamadan ve eleştirmeden

araştırılabilir.[10] Yine de, bu tür ampirik soruşturmalar normatif kuramlar için de önemli olabilir. Eğer komüniteryen kuram onun belli bir normu yorumlamasının belli bir topluluk içinde paylaşılan anlam ve anlayışlara dayandığına inanıyorsa. O zaman ampirik kanıtın bu topluluğun birçok üyesinin fiilen o yorumu onayladığını gösterebilmesi yararlı olacaktır.[11] Eğer ihtiyatlı demokrasi kuramcıları belli bir kurumsal ortam ya da prosedürün inançlarımızda ihtiyatlılık aracılığıyla düşünümsel bir değişikliğe yol açacağını öne sürüyorsa, o zaman bu yine sınaması yapılabilecek ampirik iddiaları içerir. Sadece politik kararların yurttaşların verili normatif tercihlerine daha yanıt verir olması gerektiğini öneren, daha minimalist bir demokrasi kuramı bile aynı zamanda varsayılan çelişki üzerine belli ampirik kanıt toplamalıdır. Bu vakaların her birinde, doğru türden ampirik yöntembilimi seçmek normatif kuramcının önerebileceği özel bir uzmanlığa sahip olmadığı bir konudur. Tek söyleyebileceğimiz normatif fikirlerin karmaşık ve tartışmalı kavramlar içerdiğidir. Ve bu nedenle büyük-N nicel anketler aracılığıyla daha büyük temsil edilirlik elde etmek ile öznel yorumlara daha hassas olan nitel yöntemler aracılığıyla daha büyük geçerlilik elde etmek arasında özellikle güçlü bir takas vardır.

Kurumsal olarak iliştirilmiş normları incelemek

Normlar sadece akıldaki fikirler olarak değil aynı zamanda insan eylemlerinin özgül tiplerini sınırlayan ya da teşvik eden kurumsal kalıplar olarak da var olurlar.[12] Demokrasi ya da ekonomik piyasalar, insan eylemini düzenlemekteki etkinlikleri, bu normlara olan desteklerden ve öznel bireysel inançlardan görece bağımsız[13] olan kurumsal olarak iliştirilmiş norm kümeleri olarak tasvir edilebilir.

Kurumsallaştırılmış normlar açık seçik ve resmi ya da örtük ve gayriresmidir, bu durumda sadece kurumların nasıl işlediğini ampirik olarak gözlemekten çıkarsanabilirler. Bu yüzden, çağdaş uygulamalı normatif

10 Etkili bir örnek Kaase ve Newton'dur (1998).

11 Uygulamalı komüniteryen araştırmanın klasik bir örneği Bellah'tır (1985).

12 Bkz. Steinmo (7. bl.).

13 Kurumsal normlar sadece görece olarak karşılıklı bağımlılık içindedir, çünkü bireysel faillerin büyük kısmı etkin bir şekilde temel normları reddedip buna göre hareket ettiği zaman kurumlar parçalanır.

kuram, genellikle politik otoritenin yaşallığı için önemli sayılan –demokratik anayasalar ya da kamusal uluslararası hukuk gibi– kurumların işleyişinden türetilen örtük normların evrimi hakkında tümevarımsal akıl yürütmeye dayanır. Uluslararası hukukta halkların kendi kaderini tayin etme, otodeterminasyon normunu düşünün, aynı ölçüde önemli olan devletlerin toprak bütünlüğü normuyla apaçık gerilim halinde durur. Geleneksel olarak, bu iki norm halkların devlet ya da sömürgelerin toplam nüfusu olarak kavranmasıyla uzlaşmaya sokuluyordu (Cassese 1995). Yugoslavya'nın dağılmasından sonraki devlet tanıma pratikleri ve ulusal azınlıklar ve yerli halklar tarafından gelen kendi kaderini tayin iddialarıysa, bu normda sonucu hâlâ belirsiz olan bir evrim başlattı (Ratner 1996; Buchanan 2004).

Kurumların zaman içinde ve toplumlar içinde karşılaştırmalı ampirik incelenmesi belli bir normun sadece ahlaki açıdan savunulabilir olduğu değil, aynı zamanda işlemsel olarak etkili olduğu iddialarını desteklemek için gereklidir. Normatif savın mevcut kurumların ahlaki olarak kusurlu olduğunu öne sürdüğü yerde bile, onların bazı normatif idealleri canlandırmak üzere nasıl dönüştürülebileceğini göstermek önemlidir; bu da yine, onların tarihsel evrimi ve mevcut çeşitleri hakkında ampirik bilgi gerektirir.

Nitel vaka incelemeleri

Ampirik uygulamaları tartışırken, normatif siyaset kuramcıları bir vaka incelemesi yaklaşımı kullanır. Kendi normatif savlarını belli bir vakayla örneklerler, vaka genellikle önemli sayılan birkaç özelliğe indirgenmiştir. Yargı kararları siyaset kuramcılarına özellikle çekici gelir, çünkü karmaşık vakaları yargılarken, yargıçlar yasal normlara ince ayar yapmak ve onları birbirlerine karşı dengelemek zorunda kalırlar. Fark normatif kuramcıların belli karardan çok (hukuki pozitivist düşünce de kabul edilen) bir özgül normun geçerliliğini ortaya koymakla ilgilenmesinden kaynaklanır. Sözgelimi, ABD Yargıtay'ının *Yoder-Wisconsin* (1972) kararını ele alın; burada ortodoks Amiş ailelere mecburi eğitimin son iki yılında muafiyet verdi, böylece çocukları kendi dinsel topluluklarının modern öncesi yaşam tarzına yabancılaşmayacaktı. Yargı dinsel ibadet özgürlüğüyle devletin gelecekteki yurttaşlarını eğitme görevinin nasıl dengele-

neceği konusunda büyük bir normatif literatüre yol açtı.[14] Yöntembilimsel açıdan ilginç şey, hem yargıçların hem normatif kuramcıların eldeki vakanın ayrıntılarını ele alması gerekmesidir, ilk grup bir karar vermek üzere, diğeri de söz konusu normlara dair kendi tercih ettikleri yorumu göstermek üzere yapar bunu. Bağlamsalcılar bir adım daha ileri gider. Vaka incelemelerinin sadece önceden belirlenmiş bir normatif savı saptamaya hizmet etmekle yetinmeyip yeni normatif anlayışları yaratmak için gerçekten bir başlangıç noktası olması gerektiğine inanıyorlar. Joseph Carens tuhaf ve alışılmadık vakaların kaba tariflerinin (Geertz 1973) normatif kuramcının kendi normatif yargılarında kültürel taraftarlığı aşabilmesine yardımcı olduğunu savundu (Carens 2000: 4-6, 200-59).[15]

Nicel karşılaştırmalı incelemeler

Siyaset kuramcıları büyük-N sosyal araştırmasından gelen bulgularla normatif tahminleri çok sık desteklemez. Bu kısmen felsefe ve fikir tarihi incelemiş olan siyaset kuramcıları arasında sosyal bilim araştırma yöntembilimleri eğitiminin eksik olmasından kaynaklanır. Fakat hatanın bir kısmı da, yöntem güdümlü sosyal bilimlere aittir. Meta-etik konularla ve yöntem güdümlü pozitivist bilimlerle ilgilenen filozoflar arasında iletişim ihtiyacı ya da ortak bir zemin pek olmasa da, sorun güdümlü sosyal bilim açıklayıcı görevleri (sorunun sebebi nedir?) normatif görevlerle (ona nasıl yanıt vermeli?) birbirine bağlayan araştırma sorularından başlar. Sorun güdümlü sosyal bilimin bu iki yönünü birbirinden ayırmak zordur. Uygulamalı normatif kuram politika reçetelerine yol açtığı zaman, bu tür politikaları dayatmak için gerçek dünya koşullarını da dikkate alması gerekir. Nicel ampirik araştırma önerilen bir politika için destek elde etme koşulları ya da onun muhtemel (ve genellikle niyet edilmemiş) yan etkileri hakkında geçerli genellemelerle sonuçlandığı ölçüde, uygulamalı normatif kuram için geçerli olacaktır. Çok sık olarak, normatif kuramcılar önermek ya da eleştirmek istedikleri bir politikanın gerçek dünyadaki içerimleri konusunda sadece spekülasyon yapma eğiliminde olurlar.

14 Karşıt görüşler için bkz. Arneson ve Shapiro (1996) ve Galston (2002).

15 Neden tek ya da küçük-N vaka incelemelerinin aynı zamanda açıklayıcı bazı amaçlar için de çekici olabileceğini görmek için bkz. della Porta (11. bl.), Vennesson (12. bl.) ve Bray (15. bl.).

Normatif literatürde ortaya atılan bazı hipotezleri ampirik olarak sınamaya dönük nadir çabalardan biri de Keith Banting ve Will Kymlicka'nın refah rejimleri üzerinde çokkültürlü kamuoyu politikalarının etkileri üzerine yaptığı incelemedir (Banting ve Kymlicka 2007). Kymlicka etno-ulusal çeşitliliğe yanıt olarak çokkültürlü politikaları savunur. Bu tür politikalar son zamanlarda liberal eşitlikçilerin saldırısına uğradı. Bu politikaların ilgiyi sosyal eşitsizliklerle mücadeleden uzaklaştırdığını, sosyal marjinalleşmeyi kültürel hakimiyetin bir etkisi diye yanlış yorumladıklarını ve farklılığı vurgulayıp toplumu kültürel kesimler halinde ayrıştırarak yeniden dağıtıma verilen desteğe zarar verdiklerini söylediler. Bantin ve Kymlicka bunları, sırasıyla, dışlama (*crowding-out*), yanlış teşhis ve yıpratma etkileri olarak adlandırır. Bütün bu itirazlar kendi kuramsal makullükleri açısından uzun uzun tartışılabilir. Fakat ayrıca ampirik olarak çokkültürlü politikaların gücünün artan eşitsizlikle ya da yeniden dağıtım için azalan destekle korelasyon içinde olup olmadığını inceleyerek de sınanabilir. Bu tür bir karşılaştırmalı araştırmanın bağımsız ve bağımlı değişkenlerin işlemselleştirilmesini, az sayıda vakadan yapılan istatistik çıkarımı ve gözlenen korelasyonların nedene dayalı yorumlarını içeren sorunlarla karşılaştığı bilinir.[16] Bu yüzden, buna benzer ampirik incelemeler normatif bir tartışmayı pek çözemez. Banting ve Kymlicka'nın incelemesinin sonuçlarına –çokkültürlü politikaların yeniden dağıtım üzerinde sistemli bir olumsuz etkisi olmadığını gösterirler– yöntembilimsel zeminde itiraz edilebilir. Bunun dışında, normatif kuramcılar da kanıtı kabul edip kendi çokkültürcülük eleştirilerini, zaten normatif tartışmalarda ilerlemeyi temsil eden farklı terimlerle ifade edebilirler.

Normatif kuramlaştırmanın etiği

Bir özet yapmak yerine, uygulamalı normatif kuramlaştırmanın bir uyarısıyla bitireceğim. Bu tür etkinliğe giren siyaset bilimciler genellikle meslektaşları tarafından tek bilimsel hedef olan değerden yoksun açıklamayı terk etmek ve onun yerine politik yandaşlığa yönelmekle suçlanırlar. Fakat eğer kitle medyasındaki siyaset bilimcilerin kamuoyu müdaha-

16 Bkz. Héritier (4. bl.), Mair (10. bl.) ve Franklin (13. bl.).

lelerini incelersek, normatif kuramcıların pek de aşırı temsil edilmediğini görürüz. Fark onların temel akademik çalışmalarını sivil toplumda süregiden politik söylemden tümüyle ayrı bir şey olarak görmemelerinden kaynaklanabilir. Bir siyaset kuramı dergisindeki bir makale, gazeteye verilen bir köşe yazısından farklı bir okura seslenecek ve daha farklı bir üslupla yazılacaktır. Fakat makale bir kamuoyu politikasını savunan ya da eleştiren normatif bir savı geliştiriyorsa, doğal olarak politik bir müdahaleye çevrilebilir şekilde olacaktır. Bu alandaki normatif kuramcının avantajı onun akademik disiplininin ona normatif tercihlerini açık seçik dile getirme ve onlara yöneltilen en güçlü itirazları ele almayı öğretmiş olmasından gelir. Bu onun normatif "*ad hoc*'culuktan" ve tutarsızlıktan kaçınmasına yardımcı olur, bunlar ampirik araştırmadan çıkarılan politik çıkarımlarda bolca bulunabilir.

Buradaki tehlike filozof-kralın politik kararlarda ayrıcalıklı bir ses sahibi olması gerektiğini varsaymaktır. Sorun güdümlü sosyal bilim de normatif kuram da politik söylemlere önemli katkılar yapar, ilki bunu kuramsal açıklamalar ve ampirik bilgi sağlayarak yapar, diğeri söz konusu ilkeleri ve savları aydınlatarak yapar. Sosyal bilimcilerin çok güçlü bir etkisi vardır, bu da mahkum ikilemi ve sıfır sonuçlu oyunlar ya da etnik ve cinsiyet gibi akademik kavramların popülerleştirilmesi olarak ölçülebilir. Onların akademi dışındaki başlıca görevleri, sivil toplumda daha büyük düşünümselliği teşvik etmektir, yöneticilere politika tavsiyeleri vermek değil. Eğer böyle tavsiyeler verirlerse, bunu kamuoyuna açık olarak yapmaları, kendi yurttaşlarına yurttaşlar olarak konuşup onları önerdikleri politikaya ikna etmeleri gerekir. Demokratik terbiyenin gerektirdiği şey budur.

Fakat bu politik iktidardan uzak duran kamuoyu entelektüeli rolü de normatif kuramcı için etik bir sorun yaratır. Politikacılar ve kamusal makam sahipleri, verdikleri kararların bütün içerimlerini tartmalı ve kariyerlerinin onayladıkları politikaların başarı ya da başarısızlığına bağlı olabileceğini kabul ederek, Max Weber'in "sorumluluk etiği" dediği bir şeye uymalıdır. Normatif kuramcının müdahaleleri de *Gesinnungsethit* (iyi niyet ve vicdan etiği) rehberliğinde olabilir, bu etik bir ideali onun politik kararlara çevrilmesindeki takaslara ve ikilemlere ilgi göstermeden savunur. Kuramcı genellikle felaketle sonuçlanan politikaları savunması

yüzünden sorumlu tutulamaz. Sorumlu tutulmamalıdır, çünkü onu akademiden kovmak akademik hayatın özü olan düşünce özgürlüğünü ağır şekilde sınırlayacaktır. Bu ikilemin asıl çözümü normatif kuramı toptan terk etmek ya da onu gizli akademik söyleme sokmak değildir, bunun yerine onu normatif fikirler için uygulama bağlamını analiz eden ampirik temelli araştırmanın ve açıklayıcı kuramın eleştirisine sokmaktır. Böyle bir eleştiriyi önlemek isteyen normatif kuramcıya verilecek tavsiye basittir: Sosyal bilimin diğer dallarından da olabildiğince çok şey öğrenmeye ve onları kendi çalışmanıza katmaya çalışın.

4.

Nedene Dayalı Açıklama

Adrienne Héritier

Giriş

Bu bölüm özgül ampirik politik ve sosyal fenomenlerin sistemli açıklamasına yönelik bir küme yaklaşım sunuyor. Bu yaklaşımlar söz konusu fenomenler için kuramsal, genellenebilir bilgi yaratmaya çabalıyor. Genelleme terimleri arayışı açısından; derinlikli anlayış ve belli bir ampirik politik ya da sosyal fenomenin eşsiz ve tekil yönlerinin ideografik betimlemesinin peşinde olan bir arayıştan farklılık gösterirler (bkz. Bray, 15. bl.). Bir bakıma, kuram gelişimi ve ampirik vaka ya da gözlemlerin örnek olarak ya da hipotezlerin ve kuramların test edilme yolu olarak kullanılması üzerinde yoğunlaşırlar (Von Wright 1971: 19). Bu tip sosyal bilim, söz konusu davranış ya da olayın (*explanandum*) ortaya çıkışından sorumlu olan bir ya da birkaç önceki etkeni (*explanans*) saptamaya çalışan "neden" sorularına yanıt vermeye çalışır (Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976). Gerring'in (2005: 170) belirttiği gibi: "Nedensel olmak için, söz konusu nedenin varsayılan etkiyi türetmesi, yaratması ya da üretmesi gerekir."

Açıklamanın burada tartışılan prosedürlerinin hepsi de "dışarıdaki" dünyada tanınabilir düzenlilikler ve tanınabilir düzen olduğu yolundaki *ontolojik* (kanıtlanmamış) varsayımlara dayanır. Dünyanın nasıl işlediği hakkında bir dizi varsayım yapmadan bir nedensel sav getirilemez: "Belli

derecede bir düzen ve yapı vardır ve değişimin kendisi kalıplara sahiptir ve anlaşılabilir" (Gerring 2005: 169).[1] Bilimsel bilgide yapılan "doğruluk" iddialarının nesnel olarak ve saydam bir şekilde ispatlanması gerekir (Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976: 8). Bilimsel savların geçerliliğini desteklemek üzere kullanılan bilginin ampirik olması, algı, deneyim ve gözlemlere dayanması gerekir. Bunlara da mevcut bakış açıları ve kuramlar rehberlik eder (Popper 1961: 106).

Burada ele alınan nedensel açıklamaya yönelik bütün yaklaşımlar düzenlilik ve genelleme, güvenilirlik ve çoğaltılabilirlik, geçerlilik, öngörü ve sadelik arayışındadır, ama son ikisi için bunun dereceleri farklılık gösterir. *Düzenlilik ve genelleme* kavramlar arasındaki ilişkilere gönderme yapar (bkz. Mair, 10. bl.). Bu ilişkiler bağımlı ve bağımsız bir değişken arasındaki bir bağlantının hipotezleri ya da önermeleri olarak dile getirilir, bir değişken nedensel dizilimi betimleyen bir kavramın ampirik açıdan ölçülebilir bir yönüdür[2] (Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976; King, Keohane ve Verba 1994). Bu hipotezler olasılık önermeleri, yasalar ya da zorunlu ve yeterli koşullar olarak (Ragin 1987), savların hangi evrende geçerli olma iddiası taşıdıklarını açıkça ifade ederek formülleştirilebilir. *Güvenilirlik ve çoğaltılabilirlik* kuralı hipotezlerin hangi adımlarla ampirik değerlendirmeye tabi olduğunu açıklama ihtiyacına gönderme yapar. Bu da bu adımları takip etmeyi, incelemeyi çoğaltıp sonuçları yeniden değerlendirmeyi olası kılacak şekilde yapılmalıdır. *Geçerlilik* kuralı iç ve dış genellemeyle ilgilidir: Değişkenlerin ampirik değerlerini ölçmek üzere kullanılan belirteçler ölçmeye niyetlendikleri şeyi (içsel geçerliliği) ölçer mi? Bir vaka için yapılan iddialar başka vakalara da genellenebilir mi ve bu ne ölçüde olur (dışsal geçerlilik)?[3] *Teşhis ya da öngörü –ceteris pa-*

1 Sosyal bilim nesnel koşullarla değil aynı zamanda aktörün bu koşullara ait algısıyla ve aktörün tercihleriyle şekillenir (Scharpf 2006: 7). Aktörlerin algı ve tercihleri de öznel olup karşılıklı olarak doğrudan gözlenebilir olmadığından, kurumlar sosyal bilim analizinde önemli bir rol oynar. Kurumlar aktörlerin algı ve tercihlerini karşılıklı olarak öngörülebilir kılar, bu yüzden de insan davranışını açıklamakta önemlidir (Scharpf 2006: 8).

2 Ya da ısrar koşulları ya da yapıların verimliliği.

3 Bu da bir açıklamanın belirlenemezliği gibi zorlu bir soruna yol açar. İddiamın dışsal geçerliliğini ampirik olarak değerlendirmek için kaç vakaya ihtiyacım vardır? Çok sayıda vaka söz konusu olduğu zaman, rastgele bir örnekleme seçimi ve çoklu ➡

ribus varsayımlar altında– mevcut onaylanmış hipotezlerden çıkarımlar kullanır ve bunları diğer gözlenmemiş fenomenlere yayar. Sadelik neden hipotezlerinin sayı ve karmaşıklığının sınırlı olması gerektiğini ve birbirlerinden çıkarsanamaması gerektiğini koyutlar (Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976).[4]

Belli bir fenomenin nedenleri olarak genel savlar formülleştirme ve bu savları sistemli olarak ampirik titizliğe tabi tutmak hedefi burada tartışılan bütün yaklaşımlar için ortaktır, buna rağmen kullanılan özgül prosedürler açısından farklılık gösterirler. Aşağıdaki önemli ilerleme yolları karmaşık politik ve sosyal fenomenleri açıklamaya çalışırken özellikle yararlı görünür:

- Tümdengelimsel ve tümevarımsal yaklaşımlar,
- Karşılaştırmalı istatistik,
- Nedensel mekanizmalar,
- Açıklayıcı çerçeveler ve modüler açıklamalar,
- Nedensel rekonstrüksiyon.

Tümengelimsel ve Tümevarımsal Yaklaşımlar

Belli bir *explanandum* için geçerli olacak nedensel ilişkileri saptarken, *tümdengelimsel* ya da *tümevarımsal* olarak ilerlemeyi seçebilir kişi. Eğer seçim *tümdengelimsel* ilerlemekse, bir olayın bir açıklaması onu ortaya çıkaran süreçlerle ilgili kuramsal bir hipotezden türetilir (Little 1991: 7). Araştırma sorusuna verilecek olası yanıtlar için mevcut kuramlar gözden

bir regresyon analizi genellikle geçerlilik sorununu yanıtlamaya yardımcı olacaktır. Az sayıda vakalar ve kasıtlı bir tasarım durumunda, vakalardan daha çok açıklayıcı değişkene sahip olma sorunundan kaçınmak gerekir. Vakaların sayısı farklı zaman aralıkları boyunca boylamasına çoğaltılabilir, ya da (örn. altbirimler) bütünleştirerek, başka neyin öngörülebileceğini belirleyen bağımsız değişkenlerin değerlerini çoğaltarak ya da açıklayıcı değişkenlerin sayısını daha az sayıdaki temel değişkene indirgeyerek çoğaltılabilir (King, Keohane ve Verba 1994).

4 Gerring bir nedensel savın karşılaması gereken ölçütlerin sayısını büyütür: (i) belirleme, (ii) kesinlik, (iii) genişlik, (iv) sınırlanmışlık, (v) tamamlık, (vi) sadelik, (vii) farklılaştırma, (viii) öncelik, (ix) bağımsızlık, (x) olumsallık, (xi) mekanizm, (xii) analitik yararlılık, (xiii) anlaşılabilirlik, (xiv) ilgi, (xv) yenilik, (xvi) karşılaştırma (Gerring 2005: 170).

geçirilir. Bu yanıtlar iki kavram arasında bir ilişki kuran, söz konusu fenomen için geçerli hipotezler olarak formülleştirilir.[5] Eldeki açıklama amacı için olası aday olarak görülen kuramlardan, "en uygun" olanı gösteren bir kuram seçilir.[6] Başka deyişle, önerdiği hipotetik yanıtlar *explanandum*'a sadece gevşekçe bağlı sayılmayıp onun için geçerli sayılacak olan fenomeni hedef alır.

Bir kuramdan türetilen hipotezler aynı zamanda içsel olarak tutarlı, mantıksal olarak tam ve yanlışlanabilir olmalıdır (Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976; King, Keohane ve Verba 1994). Bir kuram eğer içerdiği hipotezler birbiriyle çelişmiyorsa içsel olarak tutarlıdır. Hipotezleri mantıksal olarak karşılıklı olarak tutarlı olan, verili sayılan varsayımlardan türetildiği zaman tamdır (Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976). Bir örnek verirsek, kusursuz enformasyon gibi davranışsal varsayımdan ve eksik sözleşmeler varsayımından başlayıp, sonra da uygulama sırasında bir sözleşmeye uyma yoksunluğunu inceleyebiliriz. Tam enformasyon sahibi aktörler bu tehlikeyi öngörür ve onu bekler, onu kuralın *ex-ante* tasarlanmasında görürler (Karagiannis 2007).

Tümdengelimsel bir şekilde ilerlerken, kuramsal analizin hedefinin model olduğunu, gerçekliğin birebir yansıtılması olmadığını unutmamalıyız. Başka deyişle, hedef gerçeklikte bütün ayrıntılarıyla verilen bir durumu ayrıntılı olarak tarif etmek değil, insanın durumun en önemli yanı saydığı şeye odaklanmasıdır. Bu da durumun bir miktar önceden, kuram rehberliğinde kavramsallaştırılacağını önvarsayar. Bu kavramsallaştırma bileşenlerinin açıklanacak olan somut ampirik durumun temel öğelerini bütünleştireceği varsayılan bir modele çevrilir. Bunu yaparken, kuramsal analizin sonuçları aynı zamanda modelin açıklaması düşünülen gerçek-dünya durumuna ışık tutacaktır (Hedström ve Swedberg 1998: 13-14).

Açıklayıcı bir modelin alternatifi hiç model kullanmamak değil, alternatif bir kurama dayalı alternatif bir model kullanmaktır (Hedström

5 Bir kuramdan türetilen her hipotez daha somut ya da işlemselleştirilmiş terimlerle tanımlanması gereken soyut kavramlar içerir.

6 Doğrusunu söylemek gerekirse, araştırmacılar özgül bir ampirik fenomeni değerlendirmek için özellikle yararlı saydıkları bir kuram fikriyle yola çıkar. Buna rağmen, aynı zamanda alternatif açıklayıcı programları da dikkate almaları gerekir.

ve Swedberg 1998: 14).[7] Eğer bu tür bir açıklama egzersizinin ana hipotezleri ampirik olarak onaylanmıyorsa kuramı yine de koruyabiliriz, ama modeli ve hipotezleri ek bir değişken ekleyerek değiştirip belirlememiz gerekir. Bu da açıklayıcı iddianın kapsamının indirgenmesini gerektirir: Daha az açıklar (Little 1991; King, Keohane ve Verba 1994).

Bir kuramın yanlışlanabilir olması için, totolojik olmaması ve ampirik çürütmeye açık olabilecek kadar somut olan hipotezlerin tümdengelimine izin vermesi gerekmektedir. Kuramsal açıklama yukarıda tasvir edilen bir modele çevrildiği zaman, ampirik açıdan sınanabilen, bu ilişkilerin doğasıyla ilgili önermelere izin verir (Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976: 43-4). Önermeler açık, özgül ve değerden yoksun olmalıdır.[8] Bir hipotezi ampirik olarak geçerli kılmak için, hipotezde belirtilen bütün değişkenlerin tanımlanmış ve işlemselleştirilmiş olması, başka şeylerin yanında önermenin geçerli olması, beklenen zaman ve uzam koşullarının da belirtilmesi gerekir. Ayrıca gönderme yaptıkları, devletler, kişiler ya da kurumsal kurallar gibi soruşturma öğesini, analiz birimini de tanımlar (Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976: 52). Hipotezlerin nedensel analize açık olması için değerden yoksun olması gerekir. Bu yüzden, "politik sistem demokratik kurumsal kurallara göre yönetilmelidir" önermesi ampirik doğrulamaya tabi olamaz.

Bizim hipotezlerimizin geçerli olacağı zaman ve uzamdaki sınırları belirleyerek, onların "evrensel yasaların" (David Hume) doğasına sahip olmadığını kabul ederiz. Belirlenimci önermeler, "yani eğer X olayı olursa, o zaman Y olayı ya da davranışı da ardından gelecektir" önermeleri, sosyal bilimde nadir görülür. Zaman ve uzam koşullarına tabi bir hipotez

7 Analitik açıklama modellerinin standart bir eleştirisi de yapılan varsayımların ampirik kesinliğini sorgular. Bu eleştiri soyutu somutla karıştırma gibi mantıksal bir yanılgıya düşer. Belli bir sosyal durumu betimlemek üzere kullanılabilecek birçok analitik model hep olacaktır. Tanım gereği, bütün modeller gerçeklikten, betimlemeyi düşündükleri özellikleri seçerler. Bu yüzden, bir modelin seçimi yapılan varsayımların "doğruluk değerine" dayanamaz, modelin eldeki amaç için yararlılığına dayanır (Heström ve Swedberg 1998: 14-15).

8 Somut araştırmada içkin olan değer öncülleri çok açık seçik ifade edilmelidir (Mrydal 1944: 1043). Değer yargıları, politik ve sosyal önemi olduğuna inandığımız belli bir konuyu seçimimizde sık sık söz konusu olabilir. Kullandığımız kavramlar değer öğeleri de taşıyabilir. Bu yüzden, demokrasi kavramı topluma ait pozitif değerler için geçerlidir.

dile getirirken, bu koşulların sorgulanan bir ampirik nesne durumunda da geçerli olup olmadığını titizce sorulamalıyız (Hedström ve Swedberg 1998: 8). Kuramsal iddialarımızın sınırlı (ya da orta-menzilli) kapsamı (Sartori 1970) kuramlar sadece açıkça belirlenen koşullar altında, sözgelimi bir Batı meclis demokrasisinde bulunan koşullarda geçerlilik iddia ettiği zaman dikkate alınır. Örneğin, Batılı meclis demokrasisinin zorunlu koşulu verilirse, bir Batı meclis demokrasisindeki veto oyuncularının* sayısı belli bir siyaset sonucu için yeterli koşul sayılabilir; veto oyuncusu birkaç kişinin olduğu bir meclis demokrasisinde yüksek derecede politika yeniliği beklenir ve *vice versa* (tam tersi).

Kuram rehberliğindeki ampirik araştırmaya yönelik, *tümevarımsal bir yaklaşım*, *tümdengelimsel yaklaşımın* tersine, ilgilenilen fenomenin ampirik soruşturulmasıyla başlar (Merton 1968). Hedef ampirik inceleme sahasında önemli olan şey hakkında yeni bir görüşü, onu ona katılan aktörlerin perspektifinden görerek elde etmektir. Farklı veri kaynakları kullanarak, ampirik düzenlilikler özenle tarif edilir. Daha ileri bir adımda, ampirik enformasyon kavramsal olarak yorumlanır, yani veriyi, sistemli çeşitlenme kalıpları saptanabilecek şekilde toparlayıp ölçmeye yardımcı olan kavramlara atfedilir. Bu da sistemli bir şekilde standart bir hipotez sınama yöntemiyle bağlantı kurulup ona tabi kılınabilecek olan hipotezlerin biçiminde koyutlanabilir (Glaser ve Strauss 1967; Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976: 47). Belli politik sistemlerin karmaşık işleyişine dair tümevarımsal olarak geliştirilmiş, sınırlı kapsamı olan kuramların ünlü örnekleri: İngiliz parlamentarizminin Westminster modeli (Wilson 1994); İsveç ya da Hollanda demokrasisinin ortaklıkçı modeli (Lehmbruch 1967, 1974); Amerikan politikasının çoğulcu modeli (Dahl 1967); Alman federalizminin ortak karar modeli (Scharpf, Reissert ve Schnabel 1976; Scharpf 1988); ve Avusturya ve İskandinav ülkelerindeki çıkar aracılığının neokorparist modeli (Schmitter ve Lehmbruch 1979; Scharpf 1997: 32).

Sık sık, tümdengelimle tümevarım arasındaki bir yinelenebilir prosedür uygulanır. Bu yöntem, her iki süreci, önce mevcut kuramlardan

---

* George Tsebelis'in 2002 yılında geliştirdiği "veto oyuncusu" kavramı, yapılacak siyasi seçimi önleme yeteneğine sahip olan politik aktörü karşılamak üzere *Veto Players: How Political Institutions Work* adlı çalışmasında kullanılmıştır. (Çev.)

hipotezler geliştirerek, sonra da, yeni hipotezin üretilmesi için "esin" bulmak üzere araştırmacı saha araştırmasına girerek birbirine bağlamaya çalışır. Öyleyse bu sonuncular ilgili kuramların mevcut stoğuyla karşı karşıya kalır, büyük olasılıkla bu da daha önceden var olan hipotezlerin değiştirilmesine ve tümevarımsal olarak elde edilen hipotezleri daha büyük bir kuramsal çerçeveye koymaya yol açar. Bu değiştirilen hipotezler de *yeni* veriyle birlikte sistemli ampirik geçerlileştirmeye tabi tutulur. Bu, tümdengelimle tümevarım arasında tekrar etme prosedürüne "kaçırma" denmiştir.

Yaklaşım ne olursa olsun, eğer belli bir politik ya da sosyal sonucu olabildiğince yaygın şekilde açıklamaya çalışıyorsak –belli bir kuramın ya da hipotezin açıklayıcı gücünü değerlendirmiyorsak– çoklu açıklamalar sorunuyla karşı karşıya kalırız. Kural olarak, birkaç kuram söz konusu fenomeni değerlendirmeye açıktır; ve bir sonucu açıklamak için sadece tek bir tanesinin makul bir şekilde kullanılması da nadir olur. Bu da farklı kuramlar arasındaki mantıksal ilişki ve onların ortakölçülebilirlikleri konusu gibi güç bir sorun doğurur (Jupille, Caporaso ve Checkel 2003: 18). Jupille, Caporaso ve Checkel, kuramları karşılaştırmak için, karşılıklı olarak anlaşılabilir olan kavramları kullanma güvencesi vermemiz gerektiğini vurgular: Bağımlı ve bağımsız değişkenler karşılaştırmaya izin verecek bir şekilde kavramsallaştırılır (Jupille, Caporaso ve Checkel 2003: 19).[9]

Kuramlar ve onların kavramları için yeterli ölçüde bir ortakölçülebilirlik varsayan yazarlar kuramlar arasında üç önemli diyalog kipi ayırt eder: (a) rekabetçi ampirik değerlendirme, (b) kuramların uygulanması ve dizilimi gibi tamamlayıcı sahalara dayalı ek ilişki, (c) kapsama ilişkisi (Jupille, Caporaso ve Checkel 2003: 19). *Rekabetçi bir ilişki* altında, önermeler birbirleriyle rekabet edecek şekilde hazırlanmıştır (Campbell ve Stanley 1963; Jupille, Caporaso ve Checkel 2003: 20). İki kuramın am-

9 Yazarlar kuramların sınırlı karşılıklı çevrilebilirlikleri olan farklı dil sistemleriyle karşılaştırılabilir olduğunu savunuyor. Sözcükler (ya da bilimsel terimler) farklı kurumlarda farklı gözlenebilirlere karşılık gelir. "Ampirik dünyayı farklı biçimlerde dilimleyip paketlerler. Her kuram kendi işini veri düzeyinde yapar – ilgili verilerin ne olduğunu belirler" (Jupille, Caporaso ve Checkel 2003: 18). Dahası, kuramlar (diller gibi) yine "gönderme özellikleri" içerir, yani terimlerle gönderenler arasındaki ilişkiler hakkında anlam şebekeleri kurarlar (s. 19).

pirik gücünün değerlendirilmesi sonucun gözlemine dayanmaktadır – A kuramının öngördüğü sonuç mu yoksa B kuramının öngördüğü sonuç mu gözlenebilir. *Tamamlayıcı bir ilişki* altında, iki kuramın geçerli olduğu karşılıklı sahalar saptanır. Sözgelimi, kesin yeniden dağılımsal sınırları olan politika alanlarındaki karar vermenin sonucu rasyonel kurumsalcı pazarlık açıklamasına daha yatkın olabilir. Kürtaj gibi bir alanda politika belirlemenin sonucu sosyal normlara dayanan sosyolojik kurumsalcı bir açıklamaya daha yatkın olabilir. Kuramsal açıklamaların *dizilimi* bir kuramsal değerlendirmenin geçici olarak belli bir sonucu açıklamak üzere diğerine bağlı olduğu anlamına gelir. Bu yüzden, Avrupa Birliği'ndeki verili bir resmi anlaşma provizyonu liberal yönetimlerarasıcı kuram sayılabilir (Moravcsik 1993). Resmi kuralların uygulanmasının bir sonraki safhası resmi kuralları temel bir şekilde değiştiren gayriresmi kuralların ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu safha pazarlığa dayalı endojen kurumsal değişim kuramıyla yakalanabilir (Farrell ve Héritier 2003; Héritier 2007). *Kapsama* bir kuramsal değerlendirmenin mantıksal olarak bir başkasıyla bütünleştirilebileceğini gösterir (Jupille, Caporaso ve Checkel 2003: 23). Bu yüzden, sosyolojik kuramsalcılar yararlılık-azamileştirme davranışının değer rehberliğindeki davranışın bir altbiçimi sayılabileceğini savunmuştur. Ya da tersine, rasyonel seçim kuramcıları fikir ve değerler anmanın belli politika hedeflerini takip etmek için bir araç olabileceğini ve bu yüzden de rasyonel bir stratejiyle kapsanabileceğini savunmuştur.

İster tümdengelimsel ister tümevarımsal olarak, tek kuramlık açıklamaya ya da çoklu etken (kuramlar) açıklamasına dayanarak ilerleyelim, belli bir *explanandum*'a karşılık gelecek çok çeşitli prosedürler vardır. Bir karşılaştırmalı istatistik alıştırması yapabilir, nedensel mekanizmaları saptayabilir ya da modüler kuramsal açıklamalara ya da nedensel rekonstrüksiyona katılabiliriz.

Karşılaştırmalı İstatistik

Sosyal bilimsel sorgulamanın hedefi sonuçları açıklamak ve eğilimleri ya da olayları gözlemektir. Vurgulandığı üzere, karmaşıklıkları nedeniyle siyaset bilimciler ve sosyologların araştırdığı birçok fenomen birkaç bağımsız açıklayıcı etken ya da değişkenin değerlendirilmesini gerektirir. Bir bağımsız değişken bağımlı değişkendeki, değerlendirilecek olan fe-

nomendeki çeşitliliğin belli bir parçasını açıklar. Sözgelimi, eğer politik katılımı değerlendirmek istiyorsak, sosyal sınıfın önemli bir rol oynadığı kabul edilebilir; ama cinsiyet ve eğitim de aynı ölçüde önemli açıklayıcı etkenler olabilir. Buna göre, *explanandum*'un çeşitlenmesini daha da değerlendirmek üzere daha çok bağımsız değişken devreye sokulmaktadır.[10]

Bu çoklu etken açıklaması sorunuyla ilgilenirken, karşılaştırmalı istatistik iki vakanın karşılaştırmasına dayanan bir düşünce deneyi ya da kavramsal deney kullanır. Altta yatan fikir, seçilmiş vakaların bütün diğer özelliklerini sabit tutarken bir özelliği değiştirmek, bu çeşitliliğin sonuç üzerinde nasıl etki bırakacağını tahmin etmektir.[11] Eğer sonuç değişirse, buna söz konusu bağımsız değişkenin özelliğinin çeşitlenmesinin neden olduğu sonucuna varırız. Bir örnek verelim: Yararlılıklarını azamileştirmeye çalışan aktörler varsayımına dayanan stratejik bir rasyonel seçim yaklaşımı altında, sonucun aktörün tercihlerindeki ya da ortamdaki değişikliklerle, eldeki eylemlerle ve mevcut kurumsal kurallarda sıkıştırılmış enformasyonla nasıl etkilenebileceğini sorardık. Bir kavramsal deney tercihlerin ya da aktörlerin (başkalarının tercihleri hakkındaki) inançlarının özelliklerini değiştirir, içinde etkileşime girdikleri ortam özelliklerini (enformasyon/kurumlar) sabit tutar, böylece tercihlerin çeşitlenmesinin ampirik etkisini tahmin eder. Diğer, daha sık kullanılan kavramsal deney ortamın özelliklerini, kurumsal kuralları çeşitlendirir ve kurumsal kurallardaki bir çeşitlenmenin sonuca nasıl etki yaptığını ampirik olarak tahmin etmek üzere aktörlerin tercihlerini sabit tutar (Lake ve Powell 1999: 9-12). Karşılaştırmalı istatistiğin altta yatan mantığı olası bütün etki etkenlerinin eşzamanlı olarak oyuna katılması değildir, sonuçları açıklarken bu değişir. Biri dışında hepsinin sabit tutulması gerekir (Gourevitch 1999: 137).

İlgilenilen bir açıklayıcı değişken dışında bütün özellikleri sabit tutarak, aslında bağımlı değişkende çeşitliliğin ortaya çıkmasından sorumlu *olmayan* bağımsız değişkenlere açıklayıcı güç atfetme riskini azaltırız;

10 Bu da olabildiğince çok değişiklik için değerlendirme yapma arayışı gibi temel bir kararı önvarsayar.

11 Bir nedenin bir bağımsız değişken üzerindeki etkisinin tahmin edilmesine odaklanırken, ihmalin, yani sonuç üzerinde etkisi olabilecek olan önemli bir etkeni dışarıda bırakma eğiliminin farkında olmalıyız (King, Keohane ve Verba 1994).

bunlar yanıltıcı ilişkiler olurdu.[12] Eğer ilgili bütün değişkenlerin etkileri ortadan kaldırılırsa (ya da denetime alınırsa) ve bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ampirik ilişki sağlanırsa, o zaman ilişki yanıltıcı olmayan bir ilişki sayılır (Nachmias ve Frankfort-Nachmias 1976: 56). Bunun karşılaştırmalı politik araştırmadaki "en benzer sistemler tasarımıyla" belli bir benzerliği vardır (karşılaştırmalı istatistiğin stratejik etkileşim yönü eksiktir), burada, iki vakayı karşılaştırırken, açıklayıcı gücünü ampirik olarak değerlendirmek isteyeceğimiz bir tanesi dışında bütün özellikler sabit tutulur (ayrıca bkz. J. S. Mill'in anlaşma yöntemi).[13] Bir örnek verecek olursak: Aktörün tercihlerinin çeşitliliğini varsayarak, çok sayıda veto oyuncusu olan bir sistem tarafından yönetilen bir sistemdeki politikada, resmi birkaç veto oyuncusu olan bir politik sistemdeki politikaya göre daha az yenilikçi politika benimsenmesini bekleriz. Kurumsal idarenin etkisini birkaç vakada ampirik olarak değerlendirirken, ekonomik gelişme düzeyi ya da harici şoklar gibi başka potansiyel etkili etkenleri de denetlememiz gerekebilir.

Açıklama alıştırmasında karşılaştırmalı istatistik uygularken, analiz birimlerinin "birim homojenliğini" (ya da koşullu bağımlılığını) gözetmek ve endojenlikten ya da çoklu bağlantılılıktan kaçınmak gerekir. *Birim homojenliğini* gözlerken, değişen değerlere sahip birkaç vakayı karşılaştırırken, her vakanın bağımsız değişkenlerinin beklenen değerlerinin, bizim açıklayıcı değişkenimizin belli bir değeri aldığını, ya da o kadar kesin olmamak üzere, en azından bir "sabit etkinin" (King, Keohane ve Verba 1994) bulunduğunu varsayarız.[14]

Endojenlik nedensel etkinin her iki yöne de gidebilmesi sorunu belirtir. Bağımsız değişken bağımlı değişkenden etkilenmiş olabilir. Bu da çevremizdeki dünyanın –büyük ölçüde– insan aktörler tarafından şekillendirilmiş olması olgusuyla bağlantılıdır. Przeworski ekonomik büyüme üzerinde demokrasilerle diktatörlüklerin etkilerinin kıyaslanması ör-

12 Yanıltıcı bir ilişki diğer değişkenlerle açıklanabilecek olan bir ilişkidir.

13 "En farklı sistem tasarımı" (Przeworski ve Teune 1970) bizim çok sayıda vakaya ait bir bağımsız değişkenler çeşitliliğinin içinden ortak bir açıklayıcı etkenler kümesi çıkarabilmemizi sağlar. Eğer belli sonuçlar ortaya çıktığı zaman mevcut değillerse neden etkenlerini dışlamamızı sağlar (Rogowski 2004).

14 Birim homojenliği varsayımının bir eleştirisi için bkz. Collier, Brady ve Seawright (2004b).

neğini ele alır; bu etkenlerin birbirlerinden bağımsız olmadığını, çünkü demokrasilerin ekonomik krizler karşısında diktatörlüklerden daha kırılgan olduğunu savunur. Politik rejimlerin ekonomik büyüme üzerinde sahip olduğu etkiyi ampirik olarak değerlendirmek üzere, ampirik gözlemlerin harici nedene sahip olmayabileceğini düşünmeliyiz. "Endojenliğe bakılırsa, demokrasilerde, özellikle de zayıf demokrasilerde zayıf ekonomik performans göremezsiniz pek... Demokrasiler kötü ekonomik koşulla karşılaşınca ölürler ve artık onları göremez oluruz" (Przeworski 2004: 10). Gözlenen vakalarda, demokrasiler daha iyi olur; ama bunun nedeni ekonomik krizlere daha hassas olmalarıdır. Dağıtımın gözlenmemiş, kesik kısmını doldurmak üzere karşı olgular kullanarak düzeltebileceğimiz bir seçim önyargısıyla karşı karşıyayız (Przeworski 2004: 10). Karşı olgusal düşünce deneyi, demokrasilerde, eğer diktatörlük koşulları yaşamış olsalardı nasıl bir ekonomik büyüme olacağını belirlemek için yararlı olabilir (Przeworski 2004: 10).

Çokyönlülükten kaçınmak bir *explanandum* için kullanılan çeşitli açıklayıcı etkenlerin birbirlerinden öngörülebilir ya da türetilmiş olmaması gerektiği anlamına gelir. Eğer onlar açıkça bağlantılıysa, bir açıklayıcı değişken haline gelebilirler (King, Keohane ve Verba 1994). Sözgelimi, veto oyuncusu olanların sayısı ve bağımsız bir merkez bankasının varlığı, bir politikanın neden kolayca ya da daha kolayca iç politika reformlarını benimsediğini açıklayan önemli etkenler sayılabilir. Birkaç resmi veto oyuncusu olan bir sistemin az sayıda veto oyuncusu olan bir politikadan daha az yenilikçi olan politika yeniliğini benimsemesi beklenir. Burada, bağımsız bir merkez bankasının varlığı veto oyuncularının sayısıyla korelasyon içinde ve basitçe bağımsız değişkenin yanındaki birkaç veto oyuncusunun değeri altında çökmüş sayılabilir.[15]

Karşılaştırmalı istatistik deneyleri *tümdengelimsel* olarak –mevcut bir kuramdan türetilerek– ya da *tümevarımsal* olarak –başlangıçta mevcut ampirik gözlemlerden önerilmiş ve sonra da sistemli ampirik değerlendirmeye tabi tutulmuş olarak– yürütülebilir.

15 Fakat Collier, Brady ve Seawright "bu hedeflere [çoklu bağlantılılıktan kaçınma hedefine] yönelik aşırı ilginin analistleri uygun şekilde test edilebilir olsun diye yeniden tasarlamaya itebileceği" konusunda uyarırlar (Collier, Brady ve Seawright 2004b: 8).

Nedensel Mekanizmalar

Bir neden ile belli bir sonuç arasında sistemli bir ilişkiyi ampirik olarak gözlediğimizi varsayarsak, biraz daha ileri gidip sürecin doğasını, bağımsız değişkeni bağımlı değişkene bağlayıp böylece altta yatan nedensel mekanizmayı saptayarak titizce incelemek isteyebiliriz (Elster 1989: 3-10; Little 1991). Sözgelimi, bir oybirliği kuralıyla özgül bir siyaset sonucu arasında veya bir oybirliği kuralıyla siyaset sonuçlarındaki yenilik eksikliği arasındaki gibi geçerli bir ilişki saptadıysak, bu süreci ve yapılarını betimleyen bir kuram oluşturmak üzere, bu sonuca götüren temel süreci daha yakından tanımak isteyebiliriz (Little 1991: 7).[16] Pazarlık kuramı söz konusu belli sonucu açıklayabilir: Aykırı tercihler varsayarak, bir oybirliği kuralının altında anlaşmak isteyen aktörlerin sayıları ne kadar büyük olursa, yenilikçi siyasi sonuç üretmekte o kadar daha az yetenekli olacaklardır, çünkü her aktörün karara rıza göstermesi gerekecektir. Bu "mekanizma yaklaşımının" avantajı "sahici nedensellikle tesadüfi ilişkiyi ayırt etmeye" yardımcı olması ve "gözlediğimiz şeyi neden gözlediğimizi daha fazla anlamayı" sağlamasıdır (Hedström ve Swedberg 1998: 8-9). Elster'in dediği gibi, "neden hikayesinin ayrıntılarını anlamak yanıltıcı açıklamalar (nedenselliği korelasyonla karıştırma) riskini azaltır" (Elster 1998: 49).[17]

Bu açıklama tarzı Hempel'in (1942), neden etkenleriyle sonuçları birbirine bağlayan mekanizmanın önemini en aza indiren bir "karakutu açıklamasına" dayalı, olasılıkçı açıklama modeli olan kapsayıcı yasadan açıkça uzaklaşır (Little 1991: 15-17; Hedström ve Swedberg 1998: 10). Nedensel mekanizmaları "Eğer p ise o zaman bazen q" biçiminde yapamayız (Elster 1998: 52). "Karakutu açıklamasının" en sistemli biçimi, nedensel modelleme (Duncan 1975) X, Y ve Z'yi W'ye bağlayan regresyon analizine ve bir sonuç üzerindeki birkaç ilgili değişkenin etkilerini ölçen regresyon katsayılarına dayanır. Bu açıdan, açıklayıcı mekanizmalara çok az

16 Bir mekanizmanın tersi bir bilimsel yasadır. Bilimsel yasa belli başlangıç koşulları verildiği zaman, verili tipte bir olayın (nedenin) her zaman başka tipte bir olay (sonuç) ortaya çıkaracağını öne sürer (Elster 1998).

17 Fakat, "mekanizmalar için çağrı bu tür açıklamalar başarısız olduğu zaman... tekrar anlatı ve betimlemeye dönmeliyiz fikrine karşı bir sav değildir" (Elster 1998: 49).

ilgi gösterme eğilimindedir (Von Wright 1971: 7; Hedström ve Swedberg 1998: 7).

Fakat Gerring'in de haklı olarak vurguladığı üzere, fark abartılmamalı, çünkü bütün mekanizmalara aynı zamanda nedenler (ya da aracı değişkenler) olarak bakılabilir (Lazarsfeld 1972; King, Keohane ve Verba 1994) ve dahası, *explanans* ile *explanandum* arasındaki eşçeşitlenmeli (kovaryasyonel) kalıplara ilgi göstermeyen bir nedensel mekanizma savı boşuna olacaktır (Gerring 2005: 166). Korelasyon neden ile etki arasındaki bir eşçeşitlenme kalıbına gönderme yapar, bu arada mekanizmalar bildirilen neden ile onun etkisi arasındaki bağlayıcı sürece işaret eder ve sorun, bir nedensel açıklamanın *sadece* X ile Y arasındaki çağrışım kalıplarına, onları neyin birbirine bağlayabileceğini düşünmeden odaklanıp odaklanmadığıdır daha çok; ya da *sadece* neden ile etki arasındaki çağrışım kalıplarını gözardı eder. Her ikisi de nadirdir. Bazı korelasyon tarzı analizler nedensel mekanizmaları anmaz çünkü bu âşikar ve açık seçik bir inceleme gerektirmez görünür. Buna karşılık, X ile Y arasındaki eşçeşitlenmeyi işaret etmeyen bir nedensel mekanizma savı anlam taşımaz. Dahası, önerilen nedensel mekanizma (doğrudan gözlenemeyebilecek bir) bir aracı değişkenler kümesi arasında çağrışım kalıpları halinde ayrıştırılabilir (Gerring 2005: 166).

Bir neden etkeniyle bir sonuç arasındaki temel nedensel mekanizmayı saptarken, basitçe özgül bir vakaya uyan *ad hoc* bir hikaye geliştirmek yeterli olmaz. Onun yerine, belli genelliği olan bir açıklama öne sürmemiz gerekir (Hedström ve Swedberg 1998: 10) ve bu amaçla, mevcut kuramlara başvurmamız gerekir (Boudon 1976). Hedström ve Swedberg'in kullandığı bir örneği tartışacak olursak, sosyal sınıfla sağlık arasındaki neden bağlantısı tekrar tekrar ampirik olarak onaylanmıştır, ama korelasyon bunun neden böyle olduğu hakkında bir şey söylemez. İlişkinin altında yatan bir nedensel mekanizma gelire-bağlı tüketime ve yaşama koşullarına ve onların sağlık üzerindeki etkisine gönderme yapabilir. Bir başkası çalışma koşulları ve onların sağlık üzerindeki etkisiyle bağlantılı olabilir; fakat bir başkası da daha iyi eğitim sayesinde artan sağlık farkındalığı olur.

Nedensel mekanizmalar, altta yatan yapı ve mekanizmalar gibi, *explanandum*'u üretmek üzere kuramlaştırılıp hipotezleştirilebilir. Ne-

densel mekanizmalar gözlenmemiş analitik inşalardır, bunlar neden faillerini çağırarak, bir ilişkiyi bir sürecin bazı yönlerini öne çıkarıp diğerlerini ihmal ederek anlaşılır kılabilir (Little 1991; Elster 1998). Yöntembilimsel bireycilik ilkesi nedensel mekanizmaların çekirdek fikriyle yakından bağlantılıdır (Hedström ve Swedberg 1998: 46). Yöntembilimsel bireyciliğin katı bir versiyonu açıklayıcı etkenler gibi sosyal kümelenmelere dayalı açıklamaları kabul etmese de, o kadar sert olmayan versiyon kolektif kurumsal kurallar ve şirket-aktör davranışı gibi (dönüp bireysel eyleme bağlanmayan) sosyal kümelenmeleri dikkate almaz.[18] Hukuki kurallara ya da politik örgütlenmeye dayalı birçok siyaset bilimi açıklaması, eğer bu makro-kuralların ya da şirket aktörlerinin/örgütlerinin her biri öncelikle –yöntembilimsel bireyciliğin katı bir versiyonunun iddia ettiği gibi– özgün mikro-aktörlerin davranışına kadar geriye dönük izlenemezse, üstlenilemez.

Ünlü bir nedensel mekanizma da Granovetter'in (1978) geliştirdiği kolektif eylemin eşiği kuramıdır. Bir bireyin kolektif bir eyleme katılma ya da katılmama kararı genellikle kısmen başka kaç aktörün daha katılmakta olduğuna bağlı olur. Bu bireysel eşik kuramı, söz konusu aktör bunu yapmaya niyetlenmeden önce gruba ne kadar insan katılması gerektiğini betimler. Eşiklerdeki en ufak farkların bile kolektif sonuçlarda büyük farklar yaratabileceği kanıtlanabilir (Hödström ve Swedberg 1998: 19). Bir başka, edebiyatta sıkça paylaşılan bir ünlü kuramsal neden mekanizması da Merton'ın (1968) tarif ettiği kehaneti yerine getirmektir; buna göre bir olayın bireysel algısı bir bireysel davranışa yol açar, bu da kümelenme etkisiyle bireyin en başında beklemiş olduğu sonuçlara yol açar, Bu bağlamda sıkça anılan örnek de bir bireyin inancıdır... Bu bağlamda sıkça anılan bir örnek bir bireyin, bir bankanın muhtemel ödeme

18 Güçlü versiyon uygulamayı talep eder çünkü sosyal fenomenlerin uzun ve karmaşık neden tarihleri vardır (Hedström ve Swedberg 1998: 12). Güçsüz versiyon "güçlü versiyonu bütün sosyal kurumların ilke olarak sadece bireylerin eylemlerinin niyetlenilen ve niyetlenilmeyen sonuçları aracılığıyla açıklanabileceğini varsayarak kabul eder." Ama neredeyse sonsuz uzunluktaki neden tarihlerinden ibaret bir dünyayla karşılaşınca, pratikte tek umabileceğimiz onların en yakın tarihi konusunda bilgi vermek olur... Bazı makro-düzey halleri verili kabul edip onları açıklamayla bütünleştirerek, önerilen açıklamanın gerçekçiliği ve kesinliği büyük ölçüde artar" (Hedström ve Swedberg 1998: 13).

sıkıntısı yaşayacağına inanması, bu yüzden de birikimini çekmeye yönelmesi, bunun da gerçekten bankanın sıkıntı yaşamasına neden olmasıdır (Merton 1968).

Coleman (1986) kolektif eylem için farklı nedensel mekanizma düzeylerini birbirinden ayırdı: Makro-mikro ve mikro-makro mekanizmalar. Makro-mikro modeller makro-düzey etkenlerin, sözgelimi uyuşma içinde karar-vermenin etkisinin, bireysel davranışı, pazarlık yapmanın nedensel mekanizma aracılığıyla, politik yeniliğin muhtemelliği üzerinde nasıl etkilediğine odaklanır. Mikro-makro bir nedensel mekanizma için, bir bankadan toplu para çekmenin kendi kendini yerine getiren kehaneti ya da daha önce anılmış belli bir kolektif eyleme katılımın eşik modeli olabilir. Bu tür mikro-makro nedensel mekanizmanın başka bir ünlü örneği de "ortak mülk trajedisidir" (Hardin 1968), burada doğal sınırlı kaynakların kullanımındaki bireysel rasyonel davranış –erişebilirlik ve rakip tüketim sağlandığında– bu kaynakların makro-düzeyde azalmasına yol açabilir (Ostrom 1990). Bu mikro-makro mekanizması bireylerin –mikro-aktörlerin– verili koşullarda, kendi eylemleri aracılığıyla, X mekanizması yüzünden makro-düzeyde belli bir sonucu nasıl üreteceğini (Gambetta 1988), kasıtlı ya da kasıtsız olabilecek dönüşümsel bir darbe üreteceğini gösterir (Hedström ve Swedberg 1998: 23)[19] (ayrıca bkz. Chwaszza, 8. bl.).

Elster nedensel mekanizmaları kullanırken dikkate alınması gereken bir sorunu işaret eder. Mekanizmaların genellikle çift halinde geldiğini vurgular ve farklı tipleri birbirinden ayırır. İlk çift (buna A tipi der) iki nedensel mekanizmanın karşılıklı olarak dışlayıcı olmasını gerektirir. Dünyanın insanın isteyebileceğinden farklı olan bir yönüyle karşılaşınca ortaya çıkan bireysel heveskar düşünme örneğini ele alırken, bireysel tepkinin ya bu heveskar düşünmeye katılmak ya da "ekşi üzümler mekanizmasına" başvurmak olabileceğini işaret eder – yani insanın dünyanın belli bir yönünü küçülterek ve onun daha az arzulanır görünmesini sağlayarak tercihlerini değiştirmesi mümkündür. Bu iki tepki karşılıklı olarak birbirini dışlar. Ama *ex ante* (uygulama öncesi), hangisinin ortaya çıkacağını bilmiyoruz.

19 Üçüncü bir mekanizma da mikro-düzeyde bulunur, bireysel arzuların, inançların ve eylem fırsatlarının özgül bileşimlerinin nasıl özgül bir eylem yarattığını gösterir. Bunlar bilişsel dizonans kuramı gibi psikolojik ve sosyo-psikolojik mekanizmalardır (Hedström ve Swedberg 1998: 23).

Başka bir nedensel mekanizma çiftinde (Elster buna B tipi der), iki mekanizma eşzamanlı olarak işleyebilir, bağımlı değişken üzerinde karşıt etkiler bırakabilir (Elster 1998). Le Grand'ın tartıştığı bir örnek verirsek, bir yandan yüksek bir marjinal vergi oranı boş vaktin fırsat masraflarını (ya da fiyatını) azaltır ve insanları daha çok boş vakit tüketip daha az çalışmaya sevk eder (vekalet etkisi). Diğer yandan, bireysel gelirleri azaltır ve bu yüzden insanları yaşam standartlarını korumak üzere daha çok çalışmaya sevk edebilir (gelir etkisi). Karşılıklı olarak dışlayıcı olmadıkları zaman, bu iki mekanizma karşıt yönde çalışır ve ortak etkileri sadece kuramdan tahmin edilemez (Le Grand 1982: 148). B tipi mekanizmalara başka örnekler de saçılma etkilerinden gelir. İnsanların işyerlerinde karar-vermeye katılmaları durumunda, politikaya katılmaya da eğilimli olacakları beklentisi (Pateman 1970, aktaran Elster 1998: 54) onaylanmış olur. Ama işyerindeki bir katılım tam tersi sonuç da çıkarabilir: Dışlama etkisi. Sınırlı zaman verilirse, işyerindeki katılım diğerinin zararına olur (Elster 1998: 55).

Genel sonuç, nedensel mekanizmaların bir belirsizlik yönünün olabileceğidir. Nedensel mekanizmalara bağlı belirsizlik yönü A tipi mekanizmanın altında, *ex ante*, hangi mekanizmanın tetikleneceğini bilmeyiz. Fakat aracı değişkenleri ölçerek (Lazarsfeld 1972), şu ya da bu olup olmadığını saptayabiliriz. B tipi mekanizma durumunda, iki karşıt mekanizmanın net etkisini ancak tahmin edebiliriz (Elster 1998: 50). Ama yine, süregiden süreçler için aracı değişkenleri ölçerek, şu ya da bu mekanizmanın ortak bir etki üretmekteki göreceli önemini saptayabiliriz.

Nedensel mekanizmalar Scharpf'ın geliştirdiği modüler açıklamalar prosedürünün önemli yapı taşlarındandır, bu da bir sonraki kısımda ele alınacak.

Açıklayıcı Çerçeveler ve Modüler Açıklamalar

Bir siyaset sorununun, çözümünün ne olduğunu bildiğimiz siyasi sonuçlarını açıklamayı hedefliyorsak, söz konusu siyasi sonuçları olabildiğince büyük ölçekte değerlendirmemiz gerekir; *tek* bir kuramın ya da etkenin açıklayıcı gücüne yaslanmamalıyız. O özgül siyasi sonuca yol açan ilgili etkenleri saptamak için zamanda geriye gitmemiz gerekirdi. Dahası, politik etkiye açık etkenleri de aramamız gerekecektir. Belli bir açık-

layıcı değişkenin, sözgelimi karşılaştırmalı istatistik altındakinin etkilerini araştıran, ileriye dönük bir yaklaşımın tersine, geriye dönük bir yaklaşımı gerektirir (Scharpf 1997: 24). Siyaset biliminin rejimiyle ilgili bir araştırmada, sorulan sorular genellikle bu geriye dönük yapıda olur, *explanandum*'dan başlar ve belli bir politika seçiminin sonucunu politik fizibilite perspektifinden açıklamaya çalışır. Nedensellik zincirinin bütün menzili, bağımlı değişkenden "pragmatik açıdan yararlı bağımsız değişkenlere, yani ya politik açıdan yönlendirilebilir olan ya da sonucun politik denetim olduğunu ya da onun ötesinde olduğunu gösterecek olan açıklamalara izin veren değişkenlere" kadar hepsini içerecek denli uzun olmalıdır (Scharpf 1997: 25). Nedensellik zincirinin uzunluğu gitgide artarken, ilgili nedensel ve müdahaleci değişkenlerin sayısı artar.

Siyasi sonuçlar için geçerli etkenlerin böyle çok olmasına bakarak, doğrudan ampirik fenomenlere uygulanacak hipotezler ortaya çıkarmaya yetecek kadar özgül bir kuramdan hipotezler çıkarmak zordur. Scharpf, Elinor Ostrom'un ana hatlarını çizdiği yaklaşımı izler (Keohane ve Ostrom 1995; Ostrom 1995); Ostrom politika etkileşiminin mikro, mezo ve makro düzeylerindeki bütün değişkenleri, eldeki siyasi sorunun (tipinin) belli özelliklerini, kurumsal ortamı, söz konusu aktörleri ve onların etkileşim tarzlarını listeleyen bir analitik çerçeveden başlar. Bir örnek verecek olursak, Ostrom aşırı kullanım tehdidi altında olan ortak bir havuz kaynağının onayı için geçerli olabilecek bütün açıklayıcı değişkenlerin listesini çıkarır. Bu liste sistemli olarak bütün değişkenleri ve onların potansiyel ilişkilerini betimler, karmaşık fenomen için geçerli olabilecek çoklu "kısmi kuramları ya da işbaşındaki daha sınırlı nedensel mekanizmaları" da betimler (Scharpf 1997: 30).

Her nedensel mekanizma sadece sınırlı bir kapsama sahip olduğundan, onu karmaşık bir politik fenomen için geçerli olabilecek bir modüler inşadaki çeşitli kısmi kuramlara bağlamamız gerekir (Scharpf 1997: 31). Bu modüller arasındaki bağlar anlatılar aracılığıyla kurulabilir, ya da –mümkünse– yine kısmi kuramla kurulabilir (Scharpf 1997: 30). Nedensel mekanizmalarla ilgili kesimde tartışıldığı gibi, Scharpf aynı zamanda rasyonel bir stratejik etkileşimin mekanizmalarını işaret eder;[20] sözgelimi Granovetter'in (1978) "tercih edilen/eşik modeli" ve mahkum

20 Oyun kuramında uygulandığı gibi.

ikilemine dayalı olan "ortak mülk trajedisi" (Hardin 1968), ayrıca yüksek çatışma kümelenmelerinin zorunlu uzlaşmalar aracılığıyla çözülmesi gerektiği durumlarda olması çok muhtemel olan şeyi tarif eden "ortak-karar-tuzağı" adlı, kendisine ait nedensel mekanizmayı işaret eder (Scharpf 1997: 31).

Modüler açıklama yaklaşımını örneklemek üzere, Scharpf 1980'lerdeki enflasyon karşıtı politikanın başarısına ve başarılı olmamasına dair karşılaştırmalı analizini (1991) ele alır. Siyasi sonuçları değerlendirirken, tek bir nedensel mekanizmaya bağlı kalamayıp her biri özgül aktör kümelenmeleriyle, etkileşim tarzlarıyla ve kurumsal sınırlamalarla nitelenen beş farklı kuramsal modül inşa etmek zorunda kaldığını gösterir. Merkez modül hükümet ile sendikalar arasındaki etkileşimdir. Ek bir modülle, sendikalar arasındaki stratejik etkileşim ("sendika – sendika" modülü) ya rekabet eden ya da eşgüdümleyen bir etkileşim tarzı olarak kuramlaştırılır, çünkü sendikalar birleşmiş bir aktör oluşturmaz. Dahası, "gönüllü-örgütlenme" modülüyle, sendikaların içindeki süreç de kuramsal olarak yakalanır, sendikaların üyelerinin sadakatini sağlarken karşılaştığı güçlüklere odaklanılır ("sendikalar-arası" modül). Dahası, etkileşimler farklı aktör kümelenmeleriyle, farklı etkileşim tarzları ve farklı kurumsal ortamlarla nitelenen bir "hükümet-merkez bankası" modülüyle kavramsallaştırılır. Son modülde, "hükümetin" tercihleri güçlü bir şekilde oy veren kamuoyuyla oynanan üç köşeli "seçim oyununun" etkisinde olarak kavramsallaştırılır (Scharpf 1997: 32).

Netice siyasi olanın ya da siyasi sonuçların, çeşitli kuramsal modüllerden beslenen sağlam bir açıklamasıdır; bunların bazısı zaten mevcut literatürde belirlenmişti, diğerlerinin ilk kez geliştirilmesi gerekti. Hepsi de ampirik açıdan sınanabilir kuramsal ifadeler ortaya çıkarır. Farklı modüllerin sonra nasıl birbirine bağlandığı sorusunu ortaya atan Scharpf, onları bir anlatı aracılığıyla ya da –daha zarif bir şekilde– nedensel mekanizmaların birkaçını ya da hepsini birbirine bağlayan, özellikle de çoklu düzeylerde stratejik etkileşim kuramına karşılık gelen bir kuram aracılığıyla birleştirmeyi önerir (Scharpf 1997: 32).[21]

21 Bu "aynı zamanda bileşik açıklamanın kendisinin *ad hoc* olma suçlamalarına karşı hassas durumda kaldığı anlamına gelir" (Scharpf 1997: 32). "Umut vaat eden bazı çabalar olsa da (Putnam, 1988; Tsebelis, 1990), 'bağlantılı oyunların' iyi kuramsal

Bir sonucun bu tür bileşik modüle dayalı açıklaması olduğunda, (önemli bir vaka olarak ele alınan) belli bir vakadaki ampirik *onay verme* (Eckstein 1975)[22] birkaç çıkarıma izin verir: Zorunlu bir öğe, kuramsal bir modül kayıp olabilir; ya da iki kuramsal modül arasındaki bağlantı doğru şekilde belirtilmemiştir. Bu kaçınılmaz olarak bütün bileşik modeli sorgulamaya yol açmaz. Onun yerine, bu vakayı daha önce açıklanan vakalardan ayıran ek etkenler arayabiliriz. Fakat orijinal hipotezin geçerliliğini sınırlamak ancak ek olgusal kanıt "*genellikle* farklı bir sonuç ortaya çıkarabilecek olan bir nedensel mekanizmanın saptanmasına" dayalıysa kabul edilebilir (Scharpf 1997: 34, vurgular eklenmiştir). Eğer istisnayı gerekçelendirecek bir genel hipotez tanımlayamazsak orijinal hipotezimiz yanlışlanır.

Nedensel Rekonstrüksiyon

Mayntz'ın "nedensel rekonstrüksiyon" dediği şeyin amacı soyutlama ve azami basitleştirme değil, somutlaştırma ve zorunlu karmaşıklıktır. Nedensel rekonstrüksiyon –karmaşık süreç izi sürme yaklaşımlarına benzer bir açıklayıcı program olarak (Hall 2003; George ve Bennet 2005; Vennesson 12. bl.)– birim homojenliğini, değişkenlerin bağımsızlığını, çoklu bağlantılılığın olmayışını ve yukarıda betimlendiği gibi endojenliği varsayan, ama politik sonuçların karmaşık etkileşim etkilerinin ve çeşitli çoklu nedensellik biçimlerinin sonucu olduğunu vurgulayan bir siyasi ontolojiyi sorgular (ayrıca bkz. Hall 2003). Bu yöntem vaka sayısı küçük olduğu, açıklayıcı etkenler birbirlerine aşırı bağımlı olduğu ve değişkenler arasında etkileşim etkileri olduğu zaman uygundur (Hall 2003).

Nedensel rekonstrüksiyon kökenindeki etkenlerin karşılıklı bağımlılıklarını ve süreçleri saptayarak bir makro-fenomen ortaya koymaya çalışır (Mayntz 2002: 13). Bu amaçla soruşturma altındaki konunun derinlikli ve ayrıntılı bilgisini gerektirir. Bu bilgiyi elde etmek "varoluş önermeleri", belli bir fenomenin varlığıyla ilgili önermeler, ayrıca bireysel

---

modellerinin (aynı zamanda 'iki düzeyli' ya da 'içiçe geçmiş oyunlar' diye anılırlar) hâlâ genel olarak ulaşılabilir olmadığını söylemek makul olur" (Scharpf 1997: 32).

22 Önemli bir vaka bir kuramın bütün ilgili değişkenlerini temsil eder ve bu anlamda kuramın geçerli sayılması için "önemlidir." Eğer vaka kuramın onaylanmasını sağlarsa geçerli sayılır, eğer izin vermezse çürütülmüştür.

fenomeni betimleyen "bireysel önermeler" ve onların (buraya dek tartışma konumuz olan) "genel önermelerle" ilişkisinin incelenmesiyle başlar. İnceleme altındaki belli bir alanı ne kadar az bilirsek, bu tür "varoluş önermeleri" ve "bireysel önermeler" o kadar daha önemli olur (Mayntz 2002: 14). Politik ve sosyal soruşturmanın aşırı karmaşık alanlarındaki bir makro-fenomeni, özellikle de dolaysızca (küreselleşme ya da yönetişim gibi) bir birlik olarak tanınabilir olmadığı zaman kavramsallaştırmaya yönelik bu ilk adım talepkar bir girişim oluşturur (Mayntz 2002: 15).

Karmaşık bir politik ya da sosyal makro-fenomeni değerlendirirken birkaç neden etkeninin dikkate alınması gerekir. Dahası, bu etkenler nedensel olarak bağlantılı olabilir. İkinci bir adımda, nedensel rekonstrüksiyonun açıklayıcı programı belli, olumsal koşullar saptar, bu koşullar altında bağımsız değişkenlerin karmaşık neden yapıları ortaya çıkar. Böylece, nedensel rekonstrüksiyon açıkça karşılaştırmalı istatistikten farklıdır, bu istatistik makro-fenomenleri karşılaştırırken ilgili neden etkeni olarak görülen bir özellik dışında bütün özellikleri sabit tutan bir varsayıma dayanır. Buna karşılık, nedensel rekonstrüksiyon *ceteris paribus* varsayımların karakutusunu açmaya çalışır. Benzer bir tartışmada, Peter Hall sosyal bilim araştırmasının birçok başlığı için –iddia tek bir etkenin, *ceteris paribus*, özgül bir sonuç üzerinde etkisi olduğu yönünde olsa da– diğer değişkenlerle olan karmaşık etkileşimler aracılığıyla bir etki sağlanabileceğini söyler (Hall 2003: 388-91).

Belli olumsal koşullar altında karmaşık bir nedensel karşılıklı bağımlılık saptanınca genelleme sorunu ortaya çıkar. Ancak birkaç vakayı karşılaştırarak genel neden kalıpları ya da neden eşdeğerlikleri saptanabilir ve özgül olumsal koşullarla onların kapsam koşulları daha genel terimlerle ifade edilebilir (Mayntz 2002: 22-3). Özgül koşullar altında ortaya çıkan yapıları ve süreçleri betimleyen nedensel rekonstrüksiyonlar da "nedensel mekanizmalara" işaret eder. Fakat Elster'e (1989) ve Little'a (1991) tezatla, Mayntz süreçle mekanizma arasındaki ayrımı vurgular. "Süreç" neden-sonuç ilişkilerinin zaman boyutu ve dinamik karakteri üzerinde dursa da, "mekanizm" onun "mekaniğine", bir nedenin adım adım belli bir sonuca "nasıl" gittiğine işaret eder. Dahası, "mekanizmalar" genellenebilir neden-sonuç ilişkilerini betimler, buna karşılık somut bir "süreç" de biricik olabilir (Mayntz 2002: 25).

Makro-fenomenler bir süreç ya da mekanizma aracılığıyla ya da birkaç karşılıklı bağımlılığı olan etken aracılığıyla etkilenebilir. Eğer bir makro-fenomen birkaç kısmi sürecin ya da mekanizmanın sonucuysa, kısmi süreçlerin bir mega-model altına sokulup karmaşık bir olumsal neden-etki sistemi olarak sunulup sunulamayacağı sorusu ortaya çıkıyor. Eğer durum böyleyse, toplam bir kuramsal model sonuç için geçerli olabilir. Eğer farklı kısmi süreçlerin *ortak* bir etkisini üreten ayırt edilebilir bir kalıp yoksa, biz "geçişimle" (Mayntz 2002) ya da tesadüfi etkilerle, ya da Boudon'un (1984: 168, 183, aktaran Mayntz 2002: 36) Cournot etkileri dediği şeyle karşı karşıya kalırız. Bir sonucun bu şekilde tesadüfi ya da konjenktürel açıklaması yapısal nedenlerin ve olayların özgül birbirine bağlanışının tekrarlanması imkansız olabilecek olan biricik sonuçlar üretebileceğini gösterir (Paige 1999: 782, aktaran Mayntz 2002: 26n32).

Çoklu nedenselliğin bir biçimi olan *geçişim*, der Mayntz, tipik olarak aşırı farklılaştırılmış makro-sistemlerin bağlamında bulunabilir. Bunlar bir makro-sistem işlevinin farklı düzeylerindeki ve farklı sektörlerindeki süreçler farklı mantıklara göre, beklenmedik ve eşgüdümsüz nedensel ilişkilere girince ortaya çıkar. Bir sosyal sistem içindeki iki etkinin tesadüfi çakışmasından da doğabilirler, dışarıdan gelen dışsal bir etkinin çakışmasıyla da olabilirler. Geçişimler, sistemli açıklamaya engel olmasa da, sosyal düzenliliklere dayalı sosyal makro-fenomenlerin açıklamasına yakın sınırlar getirir. Fakat sadece genellemeleri değil somut makro-fenomenlerin tatmin edici bir açıklamasını da arayan nedensel rekonstrüksiyonun tesadüfi etkilerin saptanmasını içermesi gerekir (Mayntz 2002: 37).

Sonuç

Bu bölümde anlatılan politik ya da sosyal sonucu açıklamaya dönük farklı prosedürleri değerlendirirken, hangisinin en iyisi olduğu gibi bir soru doğar. Yanıt şöyle olmalıdır: Duruma bağlı. Değerlendirilecek belli bir sonuca ve onun karmaşıklığına bağlıdır. Ama aynı zamanda daha önceki bir karara da bağlıdır: Araştırma sorun güdümlü mü olacak yoksa kuram güdümlü mü? Araştırmacı belli bir politik ya da sosyal sorunu olabildiğince büyük ölçüde değerlendirmek istiyor mu, yoksa belli, iyi tanımlanmış bir kuramın bir sonucu açıklarken bizi nereye götüreceğini mi sınamak istiyor?

Bu ilk temel seçimin konumundan bakılırsa, kısmi kuramların/nedensel mekanizmaların ve nedensel rekonstrüksiyonların birbirine bağlı modüllerine dayalı bir yaklaşım, sorun güdümlü açıklama amacı için, daha az açıklayıcı değişkenle çalışan ve bütün diğer mühafele eden değişkenleri denetleyen karşılaştırmalı istatistikten daha yararlı olacaktır. Karşılaştırmalı istatistik kendisini kuram güdümlü araştırmaya daha kolay teslim eder, en büyük kaygı bir kuramın açıklayıcı gücünün bizi nereye kadar götürebileceğini ampirik olarak değerlendirmek olur. Her seçim bir takas gerektirir: İlk durumda açıklamanın yaygınlığından kazanılan şeyin bedeli, açıklama çabasının daha büyük karmaşıklığıyla ödenir; ikinci durumda açıklamanın cimriliğiyle kazanılan şeyin bedeli, açıklamanın kısmi doğasıyla ödenir.

5.

Konstrüktivizm: Nedir (Ne Değildir) ve Nasıl Bir Önemi Vardır?

Friedrich Kratochwil

Giriş

Sosyal bilimin temel konularından biri ne bildiğimiz ve onu nasıl bildiğimizle ilgilidir (bkz. della Porta ve Keating, 2. bl.). Konstrüktivizm bu konuları ayrı, ama genellikle yanlış anlaşılan bir şekilde ele alır. Uzun bir süre, konstrüktivistler diğer "refleksivistlerle"[1] birlikte sosyal bilimin kıyılarına itilmişti, çünkü alışılmış yöntembilimsel aletleri kullanmamışlardı. Diğer yandan, onların doğruyu reddetmek ya da görececiliği vaazetmek açısından "dekonstrüksiyonistlerle"[2] karıştırılmamaları gerekir. Artık ara yerde durmaya (Adler 1997: 319-63) ve bilime bağlı oluşlarıyla ikisini de yapmadıklarını göstermeye çalışıyorlar. Bütün bunlar gerçekliğin doğası ve güvenilir bilgi yaratma olasılığı konusunda hassas sorunlar yaratıyor.

---

1 Bu biraz tuhaf niteleme Robert Keohane tarafından, konstrüktivistlerle Marksistleri bir araya yığarken kullanılmıştı; bkz. Keohane (1988: 379-96).

2 Sonuncusu zaten birkaç karşılaştırmalı edebiyat bölümünü Derridacı böceği serbest bırakarak, her şeye "metin" gibi davranarak, bu arada da onların yetkin bir okumasının mümkün olduğunu reddedip modernliğin "logos-merkezciliğine" saldırarak tüketmişti. Bkz. Derrida (1982).

Elbette, dekonstrüksiyon gibi bazı postmodern yaklaşımlara karşıt olarak, konstrüktivizmin ne olduğunu anlamadan önce; ve belli bir araştırma projesinin konstrüktivist perspektiften ne kazanabileceğini göstermeden önce bazı şeyleri düzene sokmamız gerekiyor. Bu yüzden, bu bölümde ayrıntılı bir konstrüktivizm incelemesi sunmadan önce biraz ortalığı temizleyeceğim. Aşağıdaki kısımlar konstrüktivist bir perspektiften ele alındığı zaman sosyal kuramdaki bazı önemli konulara (kavram oluşumu ve inceleme) ayrılmıştır.

*Idola fori et theatri**

Konstrüktivist meydan okumanın hangi zeminde durduğunu göstermek üzere, bazı yanlış fikirleri göstermek istiyorum. *Birincisi*, konstrüktivizm ampirisizm gibidir, ne bir kuramdır ne de politikaya yönelik bir yaklaşım.[3] Tersine, her iki durumda da meta-kurumsal bir konu ortaya atılır: Şeyler ister basitçe duyularımız tarafından verilmiş ve doğruca algılanmış olsun (ampirisizm), ister algıladığımız şeyler kavramsallaştırmalarımızın ürünü olsun (konstrüktivizm). Onlar hangi konular, değişkenler, kurumlar vb. belli bir konuya dair kuramlarımızı inşa ettiğimizle ilgili sorulardan çok "nasıl biliyorsunuz?" gibi soruları yanıtlarlar. Yani bir ampirist yaptığı şeyi haklı çıkarmak üzere kuramsal terimlerin işlemselleştirilmesini ve ölçümünü işaret edecektir. Diğer yandan, konstrüktivist, para ya da otorite gibi sosyal fenomenlerin doğal türler olmayıp tümüyle uzlaşımsal olduğunu işaret edebilir. Yanıtlar farklı bir düzeye yerleşmiştir ve kuramsal konulardan çok meta-kuramsal konuları işaret ederler – ama hem bizim temel kuramlarımız hem de seçtiğimiz yöntemler için içerimleri vardır.

Buradan, *ikinci* ve aynı ölçüde önemli bir sorun çıkarılabilir: Doğruluk ve görecelik konusu. Bir doğruluk savının en basit örneği, bekarların evlenmemiş erkekler olduğu gibi analitik bir doğruyu dile getirdiğimizde olduğu gibi, zorunlulukla gelen bir şeydir. Ama geometride bile, "düz çizgi iki nokta arasındaki en kısa uzaklıktır" cümlesinin hâlâ saf analitik olup

3 Bkz. bu sorunun Guzzini tarafından ilginç bir tartışması (2000: 147-82).

* "Forumun ve tiyatronun putları" anlamındaki Latince deyim, günlük hayattan ve düşünce ürünlerinden elde edilen fikirleri ifade etmek üzere ilk kez Francis Bacon *Novum Organum*'da kullanmıştır. (Çev.)

olmadığı sorusu doğabiliyor. Bu sorunlar felsefede ve mantığın temelleriyle ilgili tartışmalarda ateşli bir şekilde tartışılmıştır ama burada bizi ilgilendirmez. Bizim için, alınacak ders gerçek dünyayla ilgili kuramlarımızda mantık kullanmaya kalkıştığımız zaman bazı güçlüklerle karşılaşmamızdır. Burada dışlanan orta –bir şey ya vardır ya yoktur, başka bir olasılık yoktur– ilkesi özellikle önemli, çünkü deneysel bilim bu ilkeye dayanır. Hepimizin umudu doğaya açık bir soru sorduğumuz zaman onun bu ikili şemaya uygun olarak tarafsızca yanıt vermesidir.

Bununla bağlantılı bir konu sadece mantığa dayanarak gerçek dünyadaki bir şeyin varlığının çıkarımıdır (tümdengelimsel ciddiyeti bırakmadan). Descartes'ın Tanrı'nın varlığına dair kanıtı böyle bir örnektir. Çok mükemmel bir varlık düşünebildiğime göre, onun var olması gerekir çıkarımını yapar (Descartes 1980). Elbette böyle bir şey olmaz, benim bir Pegasus düşünmem de onu var etmez. "Var olan" teriminin belirsizliği iki farklı semantik sistemle bağlantılıdır. Benim düşünmem söz konusu olduğu ölçüde, düşündüğüm şey vardır (*qua* düşünce). Fakat benim hayalgücümle düşündüğüm şeyin ontolojik statüsü (ya da fiili varlığı) arasında bir fark kalır. Model-inşacılar dünyanın halleri hakkında, daha sonra kendi mantıksal yapılarını taşıyacak olan öngörüler yaparak çözmeye çalışır bu sorunu, bazen olaylarla eylemlerin aşırı belirlenmiş olabileceğini unuturlar ve bu yüzden de (yanılarak) yanlış olan doğruluk savlarını onaylarlar.

Bu biraz soyut değerlendirmeler doğruluk ve görececilik konularını berraklaştırmakta yararlıdır. Yukarıdaki örneğin gösterdiği gibi, şeyler ya da nesneler "doğru" olamaz; sadece *nesnelerle ilgili iddialar* olabilir. Bu çerçevede, doğruluk "dışarıdaki dünyanın" bir özelliği değildir, saf analitik önermeler bir yana, hep bir semantik sisteme görecelidir. Ama son durumda bile, doğruluk belli savları analitik kılan dil geleneklerine bağlı olacaktır – eğer daha en baştan bu analitik ve sentetik önermeler ayrımını korumak istiyorsak.[4] Fakat sözde yazgıların hiçbiri bu gerçeklikten çıkmaz: Ne kendimizi keyfiyet ya da kendine özgülükler uçurumuna atarız, ne de genel bir doğruluk reddetmesine varırız. "Her şey gider" çıkarımını haklı çıkarmaktan uzak bir şekilde, doğruluk savlarını hangi çerçeveler içinde yapıp savunduğumuzu belirlemeye özen göstermemiz gerekir.[5]

4 Bkz. bu ayrımın Quine tarafından inkar edilmesi (1953).

5 Daha geniş bir tartışma için bkz. Kratochwil (2007: 1-15).

Yukarıda verilen Descartes örneğindeki hata tam olarak bir iddianın bağlı olduğu semantik sistemin konusunu incelemekteki başarısızlıktan gelir. Descartes gerçek epistemolojik sorunun düşünce sisteminin dünyayla nasıl bağlantı kurduğu konusunda bulunduğunu çok iyi biliyordu, ama onun yanıtı, eleştirel niyeti bir yana, tümüyle teolojiktir. Kavramlarımızın ve dışarıdaki dünyanın sahiden karşılık geldiği garantör olarak Tanrı'yı ortaya atar.[6] Sırf sistemli olarak kötü bir cin tarafından kandırılmadığımız konusunda kaygılanmamak için açıkça ve belirgin şekilde algıladığımız şeyin doğru olduğundan ve buna bağlı olarak, bu yöntemi izleyerek vardığımız sonuçların da doğru olduğundan emin olabiliriz.

Bu bağlamda *üçüncü* bir sorunun da ele alınması gerekiyor. Deneyleri test ettiğimiz ya da yürüttüğümüz zaman doğaya açık sorular sorduğumuzu sansak da, ikirciksiz yanıtlar konusundaki umudumuz aslında çok iyimserdir. Öncelikle, doğanın bizi kandırmak istediğine inanmak için bir nedenimiz olmasa bile, o, deyim yerindeyse, bir dil kullanmadığı sürece bize yanıt veremez. Bu dili de elbette kavram ve kuramlarımız sunmaktadır; ve sorularımız bu şekilde kurama bağımlı olduğu için asla doğayı test edemeyiz. Basitçe kavram ya da kuramlarımızın arkasına geçiş yoktur ve şeylerin kendilerine de doğrudan seslenemeyiz. Onun yerine, soru ve deneyler üzerinde, ancak farklı kuramlar ya da farklı kavramlar kullanırsak düşünebiliriz. Sonra başka kavramsallaştırmaların kör noktaları öne gelir ve doğrudan yanıt sandığımız şeyin aslında çok farklı bir anlama geldiğinin farkına varırız. Bu ikilemi kabul etmek, elbette, dünyanın bağımsız varlığını reddetmekle aynı şey değildir. Bu son kabulden çok az şey çıktığını gösterir. Dünyanın –ya da Kant'ın terminolojisiyle "kendinde şeyin"– *var olduğunu* bilmekle kalmayıp onun *ne olduğuna* da karar vermek için kavram ve kuramlara ihtiyacımız vardır, bunlar da bizim yaratımlarımızdır, şeylerin nasıl olduğuyla ilgili tarafsız betimlemeler değildir.

Yani mantıkta üçüncü olasılık olmasa da, fiili araştırmada, şeyler çok daha hızla karmaşıklaşır. Fizikçi ve filozof John Ziman'ın (1978) öne sürdüğü gibi, sorunlar sadece verilerin yorumundan değil, aynı zaman da kararlaştırılamazlıktan da çıkar. Testler genellikle "-dir" ya da "değildir" sınıfına istisnai şekilde atfetmeyi haklı çıkarırken nihai olmaktan

6 Bkz. Descartes (1980), özellikle de Beşinci Meditasyon.

uzaktır. Buna bağlı olarak, kanıtın tartılıp tartışılması gerekir. Metafizik görüşlerden (örneğin Einstein'ın kuantum kuramına karşı çıkışı: Tanrı zar atmaz!) analojilere, en iyi pratiklere ya da sahadaki otoritelere ya da gözlem grubunun değerlendirmesine kadar uzanan çok değişik yetkin kaynaklara bağlı olarak tartışmalar yapılır. Çok açık bir şekilde, bu tür savlar ve tartışmalar mantık ve matematikten bilinen (ne kadar karmaşık olurlarsa olsunlar) açık ispatlardan ya da ampirist test aracılığıyla kanıtlara olan inançtan farklıdır.

Hatta bu tartışmalarda hem kuramsal hem de meta-kuramsal savlar etkileşim içinde olur ve genellikle olgulara daha katı bakarak çözülemezler. Buna bağlı olarak, praktisyenler topluluğu neyin bilgi sayıldığını belirlerken kesin bir rol oynar (Knorr-Cetina 1981; Fuller 1991). Ne ölçüde olduğu konusunda anlaşmazlıklar bolcadır ve sahici bilim –bir Üçüncü Dünya'da bulunan (Popper 1972: 3. bl.)–, incelemeye açık ve doğru yöntemi izleyen herhangi birine açık olan bir kendi kendini haklı çıkaran karşı çıkılamaz, zamandışı ve evrensel doğrular kümesinden çok farklı bir iştir. Burada, bilim tarihi, Kuhn'un bilimin ders kitabı kavranışına yönelttiği eleştiri (1970) ve bilginin nasıl üretildiğine dair sosyoloji kuramları (bkz. Bourdieu 2004) sıkça anılan bilim resminin asla var olmamış bir bilime ait olduğunu göstermeleri açısından yararlı düzeltmenler oldular (bkz. Toulmin 2001).

Konstrüktivist Perspektif

Artık konstrüktivizmi daha yakından incelemeye geçebiliriz. Özgül bir kuram mevcut olmadığı için, birçok geleneksel epistemolojik tartışmanın mirasçısıdır. Burada Descartes'ın projesinin Giambattista Vico'ya (1999) ait hümanist eleştirisini anabiliriz; Vico kesinlik ile meşgul olmanın tarihsel dünyaya ve pratiğe dair düşünümsel anlayış için zararlı sonuçlar doğuracağını savunmuştu. Kant'ın çabası da bir başka daldır: Kant, bilginin temelini ne –Platon'dan skolastiklere dek uzanan ontolojik geleneketekilerin yaptığı gibi– şeylerin kendilerine, ne Kartezyen ya da Leibnizci akıl-dünya paralelliğine olan inanca, ne de Hume gibi hiç ölçüp biçmeden alışkanlıklardan ve psikolojik etkenlerden bahseden kör amprisizme dayandırmamak için çabalamıştı. Kant'a göre sadece akıl mutlak bir temel sağlayabilirdi; çünkü o kendi mahkemesine sahipti (engizisyona liderlik

eden bir yargıcı da vardı: *Bestallter Richter*) ve böylece bilgi sayılacak şeyi eleştirel bir şekilde ortaya koyuyordu (Kant 1787: B xiii). Tek bir bilimsel yöntem belirlemese de –bilimlerin kendilerinin çözmesi gereken bir sorundu bu–, bilimin nasıl mümkün olduğunu anlamak için ölçüt sağlıyordu (Hoeffe 1994).

Geçen yüzyılda, konstrüktivizm, determinizm ile öngörülebilirlik/eşsizlik arasındaki bağı koparan sibernetikten ve modern sistemler kuramından çok etkilendi. Poincare'ın üç-cisim sorununun çözümünün haber verdiği gibi (Toulmin 2001), aynı sonuca farklı bir yoldan da varılabilirdi, ya da aynı yol farklı bir sonuç da üretebilirdi, bizim "nedensel zorunluluğu" anlamamız için açık içerimleri olurdu. Aynı şekilde, geleneksel epistemoloji için çok önemli olan o mutlak temel fikrinden de vazgeçmek gerekti. Mutlak temeller, geleneksel ontolojinin varsaydığı gibi, şeylerde bulunmayacaktı artık, çünkü şeylerin kendileri üründü ve değişebilir ve ebedi mevcudiyetler değildi. Bu ayrıca gözleyen öznenin aklının kategorileri (Kant) açısından da anlaşılamazdı, çünkü kategori çerçeveleri basitçe doğal değildi, özgül kavramsal gelişmelerin sonucuydu. Uzam ve zamanın bile basitçe verili olmadığı gösterildiği zaman, anlayışımızı, zamandışı ve evrensel akıl kategorilerine dayanarak kurma çabamızı bırakmak zorunda kaldık, oysa bilim girişimini bütün olarak teleolojik olmayan bir evrim nosyonu olarak anlayabiliyorduk (Luhmann 1997).

Böylece, daha önceki o ardışık aydınlanma ve ilerleme nosyonlarının tersine, modern sistem düşüncesi önceden sıralanmış son-haller ya da teleolojilerden uzak durdu ve eşdeğer ama farklı çözümlere izin verdi. Fakat bilimsel anlayıştaki bu yeni birliğin artık katı bilimlerden [doğa bilimlerinden] türetilmiş kuram ve yöntemleri sosyal fenomenlere uygulamaya dayanmadığını, o eski madde-akıl ayrımının karşısında duran bir enformasyon ve iletişime yönelik odaklanmadan geçtiğini belirtmek önemlidir. Yani, doğada olduğu gibi, sosyal sistemler için de çoğalmalarını sağlayacak farklı olasılıklar mümkündür. Bütün süreç nedensel olarak üretilmiş özdeş öğelere dayanan basit bir mekanik aynılığın sonucu değildir, evrimci sıçramalar yoluyla elde edilen bir artan farklılaşmanın sonucudur.

Sibernetik, bir sistemin, Waltz birimleri gibi (genellikle kitle ve kuvvete benzetilerek kavramsallaştırılırlar; 1979: 5. bl.) elle tutulur öğelerine değil de enformasyona odaklandığı için, sosyal bilimlerde çok iyi bili-

nen o fizik kıskançlığına kapılmadı. Ayrıca, gördüğümüz gibi, maddi ve fikirsel etkenler şeklindeki geleneksel ayrımdan da her şeyin temelinin gerçekten ne olduğuyla ilgili verimsiz tartışmalardan da kurtulmuştur. Bir sistemin denge içindeki varlığı değil de çoğalması, yani devam etme yeteneği temel bilmece haline geldiği için eski sözlük engel olmaya başladı; çünkü çıkmazlara yol açıyor ve sistemlerin çoğaltma görevlerini nasıl yerine getireceğini aydınlatamıyordu. Aynı şekilde, verimli nedensellik ve genel yasalar da artık sistemlerin nasıl işlev gördüğünü açıklamakta çok yararlı olmuyordu. Bunun yerine, ilgimizi dışsal uyaranın sistemin mantığının içine alınmasına ve tercüme edilmesine ve onun bu uyarımlarla başa çıkıp yeni yanıtlarla gelme yeteneğine yöneltmemiz gerekiyordu. İlk konuya örnek, göze inen darbe olabilir: Böyle bir darbe gözde eğer tümüyle fizikselci değerlendirmeye odaklanırsak anlamanın imkansız olacağı ışık etkileri üretir, fizikselci değerlendirme *actio est reactio* [Newton'un düsturu olan "etki tepkidir"] boyutu üzerinde duracak ama sistemin fiili işleyişini açıklamak üzere başka höristik ipuçları sağlamayacaktır.

Belki de konstrüktivist bir perspektif için ilk itkinin sosyal bilimlerden gelmemiş, biyolojide başlatılmış (Maturana ve Varela 1992) ve çok daha sonra sosyal bilimlere sosyolog Nikolas Luhmann tarafından katılmış olması bir tesadüf değildir. Böylece, sosyal sistemini eski sistem perspektifi içinde geliştirmiş olan Talcott Parsons'unkinden (Parsons 1968) çok farklı bir toplum perspektifi geliştirdi. Parsons öğelerle (eyleyenler [aktörler] ve eylemler) başladı ve Hobbes'un düzen sorununu sistem ve altsistem ayrımını kullanıp onlara özgül işlevler atamak gibi klasik araçlar aracılığıyla çözmeye çabaladı.

Bu iki sistem kavrayışı arasındaki önemli farklarla burada ilgilenmemiz gerekmiyor. Sonuçta, konstrüktivist bir perspektife sonradan katılanların çoğu konstrüktivizmle sibernetik ve sistem kuramının yeni formüllendirilmesi aracılığıyla değil, Parsons'un çalışmasının eleştirisi aracılığıyla, Mead'in (1934) öncülük ettiği simgesel etkileşimcilik ve Goffmann'ın (1990) büyüleyici mikro incelemeleri aracılığıyla tanıştı. Berger ve Luckmann'ın *Social Construction of Reality*'deki (1967) sosyolojik manifestoları ve John Searle'in buna *Construction of Social Reality*'de, söz edimlerinin daha yaygın bir topluluğa açarak verdiği yanıt da özellikle etkili oldu. Son olarak, felsefe ve sosyal analizde, geç dönem Wittgens-

tein'ının etkisi ve bilimi doğanın bir aynası olarak gören başat anlayışın pragmatist eleştirisinin (Rorty 1980) etkisiyle genel bir dilbilimsel sapma yaşandı.

Konstrüktivist tarzdaki sosyal bilim literatürüne aşina olanlar, elbette, bu değişik konstrüktivizm kaynaklarının farklı yazarlar üzerinde farklı etkiler bıraktığını fark edecektir. Kuramsal yaklaşım ve yöntembilimlerin engin çeşitliliğine bakılırsa, gerçekten de bütün bu yazarların ne paylaştığını, böyle bir kuramlaştırmayı esinlendiren çekirdek bir inanç ya da bağlılık olup olmadığını merak edebiliriz. Bence konstrüktivizmin minimal çekirdeği olarak iki temel bağlılık saptanabilir. Birisi sosyal yaşamda failliğin önemli olmaması ve bu yüzden de, faillerin onların arkasında çalışan –maddi ya da fikirsel– yapıların basit çıktıları olmamasıdır. Elbette, ilkini kaba Marksizm temsil ederken, ikincisi kurallara göre davranan düzgün şekilde sosyalleşmiş bireye odaklanır. Burada sosyolojideki çatışma ekolü (bkz. Dahrendorf 1959) ve Goffman'ın günlük sosyal yaşamdaki stratejik manipülasyonlar üzerine incelemeleri (1971, 1980), Parsons'un normatif bütünleşmeyle ilgili, aktörleri az çok normatif senaryoların basit oyuncuları haline sokan savlarına önemli bir panzehir oldu. Benzer bir eleştiri, modernlikteki inancın en yeni versiyonunu temsil eden, Stanford sosyoloji ekolüne (Thomas, Boli, Ramirez vd. 1987) karşı yöneltilebilir. Uluslararası politik oyunda ciddi oyuncu sayılmak isteyen bütün devletlerin aynı örgütlenme biçimlerini seçmesi gerektiği doğrudur. Ama bu, politik gelişme literatüründen ve başarısız devletlerin deneyimlerinden öğrendiğimiz gibi, fiili politika hakkında çok az şey söyler. Aynı şekilde, tam da bu benimsemeler yerel geleneklerle uyum sağlamadığı için direnişe yol açabilir ve böylece de büyük olasılıkla, hem Batılı politik projeye hem de insan haklarının sözde evrenselciliğine yönelik köktenci meydan okumanın önerdiği gibi "tarihin sonunu" haber vermez. Konstrüktivistlerin ikinci temel inancına göre, eğer insan dünyasının bir yapıntı olduğuna inanıyorsak, o zaman aktörlerin kendi eylemleri hakkında sahip olduğu nosyonların önemi yoktur. Eylemlerin betimlemelerinin ve açıklamalarının haricinde bırakılamazlar, varsayımla da çözülemezler, çünkü varsayım genellikle ilk bağlanmayla çelişen doğallaştırıcı bir hamleye yol açar. Bu aynı zamanda tümüyle verimsiz olan çıkar mı yoksa fikirler mi önce gelir tartışmasını sona erdirmemize yarar.

Sonuçta, çıkarlar ne evrensel ne de kendi kendini açıklayıcıdır.[7] Çünkü büyük kısmı aktörlerin hangi oyuna karışmış olduğuna bağlıdır. Bir kaynak sayılan şey bile dramatik olarak, çerçeve koşullara bağlı olarak değişir. Sözgelimi, vücut gücü ve büyüklüğü ancak biri futbol oynuyorsa bir değer olabilir, ama bunlar teniste biraz engel, hatta satranç oynamak için tümüyle önemsizdir.

Yaygın olarak kabul edilen bir kötülükten (şiddetle ölümden) kaçınmayı politika sayar gibi göründüğü için, doğalcılığını genellikle beğendiğimiz Hobbes bu doğallaştırma hamlesinin çok sorunlu olduğunu biliyordu. Buna rağmen, kendi hayatlarını onur ve diğer büyük değerler için tehlikeye atan cadı ve köktenci inananları,[8] mutluluk, mülkiyet ve tüketim peşinde olan düzgün öznelere çevirmek ikna edici bir stratejisinin bir parçasıydı. Onun ikna stratejisinin başarılı olması, böylece onun *politik bir proje* karakterini saklayıp doğal bir şey gibi sunması, bizi sonuçta bunun bir proje olarak kalmış olması gerçeğine kör etmemeli. Eğer benimsenirse, içiçe yapıları genellikle gözardı edilen bazı tip aktör ve politik yapılarla sonuçlanır. Ayrıca bu sürecin başarısını aklın irrasyonelliğe hakim gelmesi gibi gösterir. Diğer politik projeler daha sonra modernliğe giden basit basamaklar haline gelir, ya da gericidirler, çok uzun zaman önceki zamanlara uzanırlar. Ek olarak, saf araçsal düşünmeye indirgenen rasyonellik de bir eylem üzerindeki tek yasal düşünüm biçimi olarak görülür – bunun, Sen'in (1999) terminolojisini kullanırsak, bizi de rasyonel budalalar haline getirmekle tehdit eden sınırlamalarını bir yana bırakalım.

Hobbes'un doğal olmayan inşa edilmiş temelleri ve onun rasyonellik kavramıyla ilgili bu kısa değerlendirmeler aynı zamanda rasyonel seçim yaklaşımlarının (bkz. Chwaszcza, 8. bl.) ve konstrüktivizmin seçime ve sosyal gerçekliğin üretimine ortak vurgu yapmalarına rağmen neden farklı olduğunu gösterir. Rasyonel seçim yandaşları konstrüktivistlerle ilk bağlılığı paylaşsalar da, ikinci yol ayrımında yolları gözle görülür şekilde ayrılır.[9] Konstrüktivistler genellikle bu iki bağlılığı paylaşsa da,

7 Bkz. Mansbridge'in tartışması (1990: 1. bl.).

8 Bkz. bu yüzden Hobbes'un yapıtındaki ikna edici boyut üzerinde duran, onun "more geometrico" bir bilim kurma çabalarıyla ilgilenmeyen modern Hobbes yorumları. Bkz. Johnston (1986) ve Skinner (2002).

9 Fakat "katı" rasyonel seçim savunucuları asıl konunun seçim değil, "fırsatları doğru yakalamak" olduğunu düşünür, o yüzden asıl sonuç zorunlulukla gelir ve artık bir sonuç değildir. Bkz. Satz ve Ferejohn (1994: 71-87).

aralarında önemli farklar olur. Bazı konstrüktivistler, sözgelimi Wendt, görünüşte bilimsel gerçekçiliğin konstrüktivist bir perspektifle uyumlu olduğuna inanır (Wendt 1999: 2. bl.); bu da bana tutarsız görünüyor. Bilimsel gerçekçiler çok alacalı bulacalı bir ekip olmalarının yanısıra, şeylerin nasıl olduğu konusunda tek bir gerçek betimleme olduğu konumunu da desteklemek zorundadır. Artık "öz" gibi terimler kullanmasalar da, şeylerin kendilerine gidip onları bazı katı veriyle yakalayabilmekte temelselci bir inanç vardır.

Burada, ampirik araştırmaya haksızlık etmek ya da nicel analizlerin asla yararlı olmayacağını, çünkü elbette, hep epistemoloji ve felsefi konularla hesaplaşması gereken derin sorular sormadığını öne sürmek istemiyorum. Epistemolojiye ve kendini belli kamplara konumlamaya olan abartılı ilgi iyi bir panzehiri bütün derin soruların yanıtlanamayacağını fark etmektir. "Neden hiçbir şey değil de, bir şey var?" kesinlikle derin bir sorudur ama yanıtlanamaz. Aynı şekilde, her seferinde bütün soruların yanıtlanması gerekmez, çünkü genellikle ortaölçülemez evrenlerde hareket etmeyiz. Çoğunlukla birbirimizin çalışmalarından anlam çıkarabilir, onları eleştirebilir ve bazen hatta onu bu nihai soruları ele almadan da geliştirebiliriz. Sürekli özel bir kulübün ya da partinin daimi üyesi olduğumuzu belirten bir simge takmamız gerektiği inancı bana kesinlikle tuhaf geliyor.

Buna rağmen, katı verinin aynı zamanda kavramsal seçimlere dayanan inşalar olduğunu, bu yüzden de kendi adlarına konuşamayacağını savunuyorum. Buna bağlı olarak, onları sanki doğal olgularmış gibi ele almamaya büyük özen göstermek gerekir. Bir bakıma, karşılaştırmalı araştırmanın uygulayıcıları, bu tür büyük olasılıkla doğal olan olguları herhangi bir sosyal sistem içinde evrensel olarak verili saymanın felakete yol açabileceği konusunda uyarmışlardır. Bildiğimiz üzere, kırk yaşında bir New York seçkini büyük olasılıkla gücünün ve nüfuzunun doruğundadır, buna karşılık Bolivya'daki bir köylü kadın için, tam olarak hiç seçeneği kalmadığı için yaşam bitmiş olabilir. Aynı şekilde, sosyolog Ulrich Beck de ulus-devlet gibi büyük ölçüde gücünü kaybetmiş olan, ama zombi gibi hâlâ çok sık katedilen kuram yollarını tıkayan ve sanki canlı gibi hareket eden "zombi kavramları" kullanma konusunda bizi uyarmıştı (Williams ve Beck 2004: 1. sohbet).

Bu kısa tartışma dilin, kavram oluşumunun, anlam ve yorumun rolünün konstrüktivizmin zarif bir versiyonunu seçerek aşılamayacağını gösteriyor. Konstrüktivizm kesinlikle ne bir kuram ne de bir yöntembilim olmasa da, bu perspektifi benimsemek savımızı ortaya koyarken, bizim araştırma tasarımlarımızı ve alet seçimimizi ortaya çıkarıyor ve sınırlıyor. Buradan sonra, bu açıdan özel önemli olan bazı alanları tartışmak istiyorum. Önce, kavram oluşumu ve kuramsal terimlerimizin anlamı konularını ele alacağım. Geleneksel işlemselleştirme, taksonomik katılık ve açık referans konularının tersine, bu ölçütlerden gelen tavsiyelerin birçoğunun dikkatle ele alınması gerektiğini savunacağım: Şeylerin olduğu gibi betimlemesi yoktur; kavram oluşumu klasik taksonomi ölçütlerine uymaz; ve son olarak, birçok kavram da bu yüzden tartışmalıdır, özellikle de sosyal bilimlerde. Tarafsız-gözlemci değildirler, özreferans içerirler; bu yüzden de anlamları basit gözlem ve hassas betimlemeyle ortaya çıkarılmaz, onların gramerlerini, daha geniş bir semantik alan içindeki işlevlerini anlayarak ortaya çıkarılır. İkincisi, konstrüktivist bir perspektiften değerlendirilen açıklama konularını ele almak istiyorum.

Betimleme, Sınıflandırma ve İşlemselleştirme Sorunları

Bilimsel yöntemin standartlarına göre, önce nesnelerimizi, tesadüfi özellikleri (örneğin rengi) bir şeyin ne olduğunu, örneğin "köpek" ya da "ev" olmasını belirleyenlerden açıkça ayırarak betimlememiz gerekir. Ardından, onları her zamanki taksonomik gereklere (örneğin tarafsız atfetmeye izin veren sınıfların istisnalığı) göre ve son olarak da, eğer açık referans noktaları yoksa –demokrasi ya da egemenlik gibi soyut sorunları ele aldığımız zaman olduğu gibi– onu ne tür işlemlerle tanımlamak ya da ölçmek istediğimizi göstererek, kavramı işlemselleştirmek zorundayız. Son örnekte içinde değerlerimizin de bir rol aldığı nitel yargılar vermek zorunda kaldığımız zaman –benim demokrasim sizin faşizminiz olabilir– bilimsel kanon tarafsız bir gözlem duruşu gerektirir. Bu da insanın tercihlerini ya da değerlerini işinin önüne koymaması anlamına gelir, ama aynı zamanda ampirik veri ve nesnel ölçülere dayanmak anlamına da gelir. Fakat üç örneğe uymak, bu değerlendirmenin sorunlu doğasını gösterir. Yükselen basamaklar halinde katı bir şekilde ayırmanın pratikte zor olması bir yana, kuramsal ya da değer kirlenmesinden özgür, tarafsız bir betimleme fikri

elde edilemez bir fikirdir. Bu olanaksızlığın bilimsel bir çalışmaya uygun olmayan değerlerin ya da kişisel tercihlerin araya girmesiyle pek bir ilgisi yoktur (*de gustibus non est disputandum*). Son olarak, kavramsal güçlüklerin çevresinden açık işlemsel tanımlar aracılığıyla dolanmanın mümkün olduğu varsayımı da bunun gibi hatalıdır.

Bir kavramı mekandaki fenomenlerle örtüştürme, ona uygun bir betimlemeye sokma gibi bir prosedürle başlayalım. Bir gezegen kavramını örtü gibi kullanacağım, çünkü bu dünyanın bir *res extensa*'sını bir *res cogitans* kavramıyla örtüştürme gibi, doğrudan bir örnek sağlayabilir gibi görünüyor. Bütün göksel cisimler kütle sergilese de, bazıları yerine sabitlenmiş gibi görünürken, bazıları dolanıyor. Eğer sabit göksel cisimler evren genişlediğine göre sahiden sabit değilse, ayrım yine de geçerlidir ve bu iki cisim sınıfının gözlenebilir davranışı açısından önemli enformasyon sağlar. Buna bağlı olarak, gezegenler sınıfı ortalıkta dolanan bazı kuyrukluyıldızlar gibi Venüs ve Dünya gibi cisimleri de içerir. Peki ya göktaşları ya da aylar? Onlar da buraya ait midir, yoksa başka bir sınıftan mıdır? Aylar söz konusuyken, onların ayırt edici özelliğinin onların "Murat 132" olması, göktaşlarınınsa basitçe uzayda dolanan hurda ya da çöp olması olduğunu söyleyebiliriz. Bu son durumda, büyüklük önemli bir karakteristik midir? Öyleyse, bir gezegen sayılmak için kitlenin ne kadar büyük olması gerekir? Büyüklüğü önemli boyut yapıp az çok keyfi ama üzerinde anlaşılmış bir sınır seçmek bu bilmeceleri çözer ve kavramın nesnel ve ampirik açıdan sağlam bir işlemselleştirmesini sağlar.

Fakat bir gezegen tanımı üzerinde anlaşmaya varmak için Uluslararası Astronomi Birliği'nin öneri ve tartışmalarının gösterdiği gibi (Prag'daki Ağustos 2006 toplantısı), olaylar biraz daha karmaşıktır.[10] Yeni tanıma göre kuyrukluyıldızlar artık gezegen değildir, göktaşları olarak kabul edilirler – resmi olarak "güneş sistemi içindeki küçük nesneler" denir. Bizimki gibi bazı aylar da o sınıf içinde yer alır; fakat Plüton'un ayı olan Charon bir gezegen olabilirdi, ama Plüton'un kendisi de o konumda değil artık. Bunun nedeni, eski örnekte, yerçekimi merkezinin Dünya/Ay sisteminin iki cisminden birinin içinde bulunması, Plüton ve Charon'da durumun böyle olmamasıdır. Bizim kendi Ay'ımız için umutlar tüken-

10 Bkz. "Flexibler Mond", *Frakfurter Allgemeine Zeitung*, 23 Ağustos 2006, s. N2.

medi, çünkü birkaç milyon yıl içinde o da gezegen olmaya terfi edilecek. O vakte kadar Dünya'dan uzaklaşmış olacak –lazer ölçümlerinin gösterdiğine göre, yılda yaklaşık 3 cm hareket ediyor– ve devridaimi şimdiki yirmi sekiz gün yerine kırk yedi gün sürecek.

Bu hikaye bir şeyi adlandırmanın basit bir ampirik örtüştürme işlemine benzemediği gerçeğini çok iyi gösteriyor, ama gözlemlerimize rehberlik eden kuramsal varsayımlarımıza bağlıdır. Dahası, büyüklük önemli bir boyut olsa da, bu sınıflandırmada belli bir rahatsızlık var: Buna göre sınıflandırılmak için nesnelerin ne kadar küçük (ya da ne kadar büyük) olması gerektiği sorusu, önemli bir kuramsal konu. Bir konsensus tanımı elbette yararlı olur, çünkü sınıflandırmadaki karışıklıklardan uzak durur; fakat aylarla ilgili örnek, bizim kuramsal olarak daha bilgilendirici ayrımlar aradığımızı gösteriyor. Sonuçta, sınıflandırmalar ayrımların dayandığı önemli bir kuramsal öğeyi (yerçekimi merkezi) yansıtır. Kısacası, arzulanabilir olan şey nesnelerin özelliklerine açık bir referans değil, *kuramsal açıdan ilgili* bir ayrımdır.

Bu tür belirlemelerin ve onları saran itirazların ölçümlerin olgusal konuları nesnel olarak kaydedip etmediğiyle, ya da yola çıkabilecek değerlerin sözde belirlenemezliğiyle ilgili olmadığına dikkat edin. Uzlaşımsal olarak öne sürüldüğü üzere, bu sonuncusu bilimle ilgisi olmayan basit kişisel tercihlerdir ve ne olursa olsun bunlardan kaçınmak gerekir. Ama sorunu bu şekilde koymak özünde yanıltıcıdır. Betimsel olarak büyük ya da küçük diye geçen şey olgulara daha sert bakarak belirlenebilir değildir. Belki her zaman açık seçik dile getirilmemiş olsa da, yine de önemli olan, sahaya bağımlı ölçütlere dayanır. Bir milimetre bir saatçi için ya da mikroçip üreticisi için büyük bir sapma olabilir, ama elli katlı bir ofis kulesi inşa eden mimar ya da mühendis için –küçüklüğü nedeniyle– önem taşımaz. Filozofların diyeceği gibi, bir başvuru sahasının dışında doğru yoktur. Ayrıca, örnek bir kavramın anlamının –sadece betimlediği söylense bile– doğrudan göndermesi tarafından değil, daha çok daha büyük semantik saha içindeki konumuyla sunulduğunu göstermektedir.

Şu durumu da aynı çerçevede değerlendirin. Çalışma odama girdiniz ve masa, sandalye ve lamba dışında, bazı kağıtları tutan birkaç kağıt ağırlığı görüyorsunuz. Neden iki parça mermer ya da Murano camı değil de kağıt ağırlığı görürsünüz? Elbette, özdeşleştirmenin dolayımsız algıyla

pek ilgisi yoktur.[11] Öyleyse masamda iki taş ya da cam parçasının durduğunu söylemem daha mı doğru olurdu? Pek değil, çünkü bu nesnelerin işlevini saklamış olurdu bu söz, taşların doğada böyle bir işlevi yoktur. O özgül amaca hizmet etmedikleri zaman da doğru betimlemenin "kağıt ağırlığı" olacağını söylemek de doğru olmaz. Genel olarak, bu nesnelerin bir ve sadece bir kesin betimlemeye açık olduğunu savunmak mantıklı mıdır? Bu nesnelerin ne olduğu elbette onların kullanımından bağımsız değildir; kesin betimleme gözlemcinin belli bir kültürün gelenek ve alışkanlıklarına aşinalığına bağlıdır, onların maddi özelliklerine değil. Bir bideyi pisuarla karıştırmış olan herkes bu "olguları" doğrulayabilir.

Bu çerçevede, maddi altkatmanda sadece gerçek betimlemenin yer aldığını savunmak biraz gülünç olacaktır. Bu doğru olsaydı –her seferinde maddi verililere dönmemiz gerektiği doğru olsaydı– asla bir "süpürgeyi" algılayamaz ve şöyle yönergeler kullanmak zorunda kalırdık: "Püsküllleri olan bir sapla onları bir arada tutan bir tel görüyorum." Yine, burada anlamın *referans* değil *kullanım* olduğunu fark ediyoruz. Bir terimi kullanıyoruz, çünkü bir nesneye onun özgül kullanımına göre isim veriyoruz; sapın ahşap mı metal mi olduğu, püsküllerin plastik mi doğal mı olduğu, hepsini telin mi ipin mi bir arada tuttuğu önemli değildir.

Bu değerlendirmeler demokrasi ya da egemenlik gibi tartışmalı kavramlarla ilgilendiğimiz zaman daha da önemlidir. Ama neden gezegenleri sınıflandırırken karşılaştığımız anlaşmazlıklardan daha tartışmalı olsunlar ki? Bunun kısa ve basit yanıtı demokrasi ve egemenlik gibi kavramların dışarıdaki dünyanın nesnelerine gönderme yapmıyor olmasıdır. Ne demokrasi, ne uluslararası sistem ne de egemenlik kara bir köpek gibi ortalıkta dolanır, o yüzden geriye kalan tek soru onun bir labrador mu, kara çoban köpeği mi yoksa bir sokak köpeği mi olduğu sorusudur. Bir ismin yanlış kullanımı bile nesneleri belirtmeye benzerlik taşıyorsa, biraz düşündükten sonra çıkarabileceğimiz tek referans, *bir pratikler ve eylemler topluluğudur*.

Fakat bir olay ile bir eylem arasında bir ayrım yaptığımıza göre –ilki sadece deprem ya da fırtına gibi doğal kuvvetlerin sonucudur– sözlüklerimiz her iki örnekte önemli ölçüde farklılık gösterir (Conolly 1983). Eylemler söz konusu olduğunda, övgü ya da suçlama, sorumluluk, başarısızlık,

11 Daha ileri bir tartışma için bkz. Searle (2001), özellikle 2-4. bl.

hata yapma, hatta belki aşırı yakarı bile söylemimizi şekillendirmez; elbette olaylar için kullandığımız sözlüğün bir parçası değildir bu tür kaygılar. Bu yüzden, bir eylemi birisinin başka birini terk ettiğini söyleyerek betimlersek –birinin kapıyı açtığını, içinden geçip gittiğini fark ettiğimizi söylemezsek– eylemin özel karakterine dikkat çekmek isteriz. Genellikle doğru olan şeyi (birinin gitmeden önce kapıları açması gerektiğini) dile getirmek tümüyle anlamsız olacaktı.

Körlemesine bir şekilde genelleme aramak ya da dilimizi bütün (değer yüklü) bakış açılarından temizlemek birbirimizde etkileşime girdiğimiz ve eylemleri değerlendirdiğimiz zaman bizi en çok ilgilendiren şeyi kaçırmamıza yol açabilir.[12] Genellemeler tutarsızlıklara ya da kısa vadeli şeylere güvenmememizi sağlasa da, hem betimleme hem de övgüye karşı ilgisizliğe iyi bir panzehir değildir. Geleneksel sosyal analiz de bu yüzden bizi, özellikle de karşılaştırmalı bir bağlamda, kolayca genellemelere kapılmaya karşı uyarır, çünkü kavramlar ne kadar genel olursa o kadar uzaklaşırlar bilgilendirici olmaktan (Sartori 1970: 1033-53). Buna bağlı olarak, orta-menzilli kavramlar ve orta-menzilli kuramları kullanmakta yarar vardır. (Bkz. burada Mair, 10. Bölüm, farklı bir konumdan aynı sonuca geliyor.) Ayrıca, bu tür bir prosedür bizim kavramları nasıl biçimlendirdiğimizle de uyumludur. Sosyal psikolojideki bilişsel devrimin de ima ettiği gibi (Lakoff 1987), paradigmatik bir en iyi örnekten yola çıkarak akıl yürütür ve oradan analojik akıl yürütmeyle başka vakalara geçeriz (Davis 2005). Bu da kaçınılmaz olarak klasik taksonomilerin izin vereceğinden daha bulanık kavramlara yol açar ve analiz için yeni meydan okumalar getirir; ama bu tür bir strateji genellikle açık olmayan kavramlarla ilişkilendirilen zararlı sonuçları beraberinde getirmez.[13]

Ama egemenlik örneğine dönelim, dediğimiz gibi o bir şey değildir, belli pratikleri ve eylemleri, ya da daha doğrusu belli pratiklere ve eylemlere olan *hakları* temsil eder. Buna bağlı olarak, egemenlik homojen bir nitelik ya da konum olarak, naif bir şekilde Brüksel'e devredildikten sonra egemenliğin nerede bulunduğunu sorduğumuzda olduğu gibi, kavramsallaştırılamaz. O bir *statünün*, bir aktörün vazgeçemeyeceği şey-

12 Bu nokta güçlü bir şekilde Rorty tarafından söylenir (1994: 3. bl.).

13 Burada Charles Ragin'in yapıtı özellikle ilginçtir. Bkz. Ragin (2000).

leri yapmasını sağlayan bazı serbest bırakıcı hakların ve sınırlayıcı yükümlülüklerin verilmesidir. Sadece devletler elçiler gönderip anlaşmalar yapabilir, sadece üniversiteler unvan verebilir ve bir şirket adına yapılan eylemler aynı kişilerin gayriresmi olanaklarıyla yaptıklarından çok farklıdır. Kısacası, olgulara bakmak çok şey anlatmaz. Bu da başarısız devletlere, kamuoyu iktidarı kullanmasına çok itiraz edilen ve tek bir iktidar sahibinin üstünlük iddia edemeyeceği devletlere (Jackson 1990), ya da iktidardaymış gibi bile yapmayan sürgün hükümetlerine egemenlik atfedilebilmesini açıklar.

Norveç AB'ye katılmadığı için, AB'de olan Fransa'dan daha mı egemendir? İsviçre, ilki Büyük Güçler tarafından tarafsızlaştırılmış olduğu için müttefiklerle serbestçe sözleşme yapamadığı için İtalya'dan geri midir egemenlikte? Lüksemburg sınırlarını bile korumakta güçlük çektiği halde, gerçekten egemen miydi? Bütün bu sorular, eğer egemenliğin gözleyebileceğimiz bir şey gibi ele alınan bir şeye karşılık geldiğini varsayarsak akıl karıştırıcı olur. Fakat o zaman bile basit gözlem işe yaramaz, çünkü kabuller (dışlama hakkımdan feragat), ihlaller (yasadışı giriş) ve bu hakkı öne sürmedeki başarısızlıkları birbirinden ayırt etmeliyiz. Bütün sorunlar basit gözlemlere değil *anlayışlara* ihtiyaç duyar.

Sağduyu düzeyinde bile, gözlem ve ölçüm saplantısında tuhaf bir şey vardır. Diğerleriyle bir teması olmayan ve herhangi bir sosyal girişime katılmayan bir ülke, bir ilişkiler ağına derinlemesine yerleşmiş ve (ayrıca bu yüzden) gerekli bağlantıları kurabilen bir ülkeden daha mı egemendir? Bu, tabii, eski Robinson Crusoe sorunudur, çünkü Robinson müdahaleden neredeyse tümüyle özgürdü. Ya da, bizim için, özgürlük içkin bir şekilde anlamlı seçenekler, faillik, otonomi, saygı, savunmak ve üyelik gibi nosyonlarla bağlantılı değil midir (Berlin 2002: 188-217)? Kısacası, bu terimlerin anlamı *onların onaylama olanaklarını içermez*, çizdikleri sınırlara ve diğer kavramlara kaynaştırdıkları bağlantılarda yer alır. Buna bağlı olarak, sadece onları oluşturan kurallarla anlaşılabilirler, dış dünyanın olay ya da fenomenleriyle değil. Bir gol ancak futbolu anlarsam bir gol olur; ve bu da top ne zaman ağlara girse bir gol olmadığı anlamına gelir! Ofsayt, faul ve (bu kararı vermekle yetkilendirilmiş) hakem hataları açıkça söz konusu olanın gözlemler değil, ilgili olguları oluşturan ortak anlayışlar olduğunu ispatlar.

Bu örnekler "Yürüyen merdivene köpekler binemez" levhası örneğinin de gösterdiği gibi, yorum konularına dönerek bazı sorunlar yaratır. Eğer köpeğim Ulysses'i yürüyen merdivene bindirirsem ve görevli bana ceza yazarsa, kuralın geçerli olmadığını, çünkü bir köpeğin değil köpeklerin yasaklandığını söyleyebilir miyim? Görevli herhalde bundan pek etkilenmez, ama ertesi gün yeni bir levha asılır: "Yürüyen merdivene herhangi bir cinsten herhangi bir köpek binemez." Neyse ki yanımda küçük puma cinsi Mao'm vardır ve yine kuralın geçersiz olduğunu söylerim. Mao elbette bir köpek değildir. Benden yaka silken görevli elbette kuralın zarar gelmesini önlemek için konduğunu açıklayarak bana ceza keser, merdivenin aralıklarına patisini sokup paniğe kapılan hayvanlardan bahseder. Sonunda, üçüncü gün "Yürüyen merdivene hayvan binemez" levhasını görürüm; ama neyse ki, omzuma rahatça doladığım eğitimli boa yılanım Sling-sling vardır yanımda. O da bir hayvandır tabii ama yürüyen merdivene binmiş sayılmaz, bir önceki günün işlevsel savları da geçerli değildir. Ayrıca, önümde bir kafesin içinde budgerrigar cinsi köpek taşıyan bir kadın görürüm, görevlinin yanından rahatça geçip gider.

Daha başka saçmalıklarla devam edebiliriz, ama bunlar sadece bir kuralın anlamının basitçe onun betimleyici içeriği demek olmadığını ve hepimizin öznelerarası anlayışlarda durumun ne olduğunu ve nasıl devam edebileceğimizi söyleyen şeyler paylaştığımızı çok iyi bildiğimiz için önemlidir. Bu yüzden, kurallar sosyal sistemin çoğaltılması için vazgeçilmez olsa da, bu çoğaltma asla otomatik, özdeş ya da ikonik çoğaltmalar yayan türden değildir. Tersine, tam da yorum ihtiyacı olduğu için, yeni koşullara yeni bir kural icat etmek zorunda kalmadan uyum sağlayabiliriz. Bu şekilde, denge ve değişim bu çoğaltma sürecinde uyumlanabilir. Ayrıca kuralın kapsamının genellemeler yoluyla zenginleşmediğine (ya da basit sınıflayıcı araçlarla sınırlanmadığına), analojiler ve istisnalar yoluyla zenginleştiğine, bu yüzden olgu ve normlara dikkatle özen göstermenin önemli bir rol oynadığına dikkat edin. Bu yüzden bir tabanca ya da bir bıçak, ya da bir buz kıracağı en basmakalıp anlayışla silah olsa bile, bir kurşunkalemin (hepsinin değil) öfkelenen bir öğrencinin öğretmenine saldırırken kullanması durumunda bir silah olduğunu, ya da tam da kasasını açtığı sırada bir dükkan sahibinin gözlerine püskürtülen gazoz köpüğünün onu soymak isteyen gençler tarafından silah olarak kul-

lanıldığını çok iyi anlarız. Aynı şekilde, insanların sazdan çatıları olan kulübelerde yaşadığı geleneksel bir toplumda, kıvılcım saçan bir kişi bir yangının sebebi olarak gösterilip suçlanabilir. Araba, lokomotif, elektrik hattı ve uçaklardan çıkan kıvılcımların etrafı sardığı bir sanayi toplumunda, sazdan çatı yapmakta ısrar eden bir evsahibi de, yangına sebebiyet veren yanıcı malzemeler kullandığı için suçlu görülebilir.

Açıklama Konuları

Bu son değerlendirmeler bizi doğruca açıklama sorununa götürüyor. Söylenene göre, bütün bilimsel açıklamaların açıklama sayılmak için özgül bir biçim sergilemesi gerekiyor. Burada, genel bir yasanın altında kapsanma ya da bir nedensel mekanizmanın saptanması en yaygın özelliklerdir. Fakat bir kapsama modelinin yandaşlarıyla nedensel mekanizmaları vurgulayanlar arasındaki anlaşmazlık (bkz. Héritier, 4. Bölüm) zaten bilimsel açıklamaların hepsinin aynı kumaştan çıktığı fikrini yıkıyor, kurucu açıklamalarla ilgili son savlar belli açıklama biçimlerini kanonlaştırma çabalarına daha da kuşku düşürüyor. Bu yüzden, bir işaretin para yerine geçtiğini gösterirsem, bir sebebi savunmuş olmam, onun bir toplumda nasıl işlev gördüğünü ve onunla bağlantılı biriktirme, satın alma ve devretme pratiklerinin nasıl yürüdüğünü göstermiş olurum. Ayrıca, bütün bilimsel açıklamaların açıklamayla öngörü arasındaki mantıksal eşdeğerliği öne sürmesi gerektiğini koyutlayan mantıksal pozitivizmlerin tersine, biyolojideki evrim kuramı açıklayıcıdır ama öngöremez. Çoğaltma ve seçim mekanizmalarındaki rastgele çeşitlenmeler aracılığıyla değişiklikler yaşanır ve sık sık yaşaması imkansız görünen türler ortakyaşam ya da niş bulma yoluyla hayatta kalır.

Son olarak, bir bağlam çeşitliliği içinde açıklama istiyor, sadece tek bir açıklamanın doğru olan olduğunu savunmayı güçleştiriyoruz. Sözgelimi, bir cinayet davasında hem adli tıp görevlisi hem savcı kurbanın ölümüne yol açan şeyi değerlendirir, adli tıp görevlisi cinayet silahıyla açılan yaralar üzerinde durur, savcıysa katilin niyetlerinin ve onu sahneye yerleştiren kanıtın üzerinde durur. Farklı açıklama tiplerinin varlığını kabul etmeye hevesli olsak da, "bilimsel açıklama" terimini yasaları ve etkin nedenleri kullananlara ayırmak eğiliminde olsak bile, öngörüyle açıklamaların mantıksal eşdeğerliğine duyulan ihtiyacı da bir kenara bıraka-

biliriz.[14] Böyle bir hevesin sorunu sadece onun kurucu açıklamaya özen göstermemesi değil, aynı zamanda bizi ilgilendiren (suç ya da sorumluluk gibi) çok önemli olan konuları ortadan kaldırmasıdır. Bu, dolaylı da olsa, neden nosyonunun niçin daha geniş olması gerektiğini gösterir.

Gördüğümüz gibi, kurallar ve haklar eylem için neden sağlayabilir, ama etkin nedenler gibi iş görmezler. Bu da sık sık maddi etkenlerin ya da kendi kendini açıklayan çıkarların açıklamayı yaptığının sanıldığı gibi bir postulata yol açar. Ama en kararlı yapısalcılar arasında bile bu tür konstrüksiyonlara kuşku gölgesi düşürenler vardır. Waltz müsadeci nedenlerden (1959: 233) bahseder, zorunluyla yeterli arasındaki geleneksel ikiliğe bir kategori daha ekler. Fakat etkin nedenselliğe getirilen sınırlamanın geçerli olamayacağının kabul edilmesi, Aristoteles'in nedenselliği bir tek tiple sınırlamak yerine, farklı tiplerin (etkin, maddi, nihai ya da biçimsel) küme-kavramı olarak ele alma stratejisini destekler. Aynı şekilde Wendt de (1999) kısa süre önce açıklamaların iki tip olduğunu göstermeye çalıştı: Biri olasıyı açıklayan (X eylemi nasıl mümkündür), diğeri de fiiliyi açıklayan (Y yerine X'i ortaya çıkaran nedir). Olasının analizi için yapısal açıklamalar türeterek eski açıklayıcı/anlayışçı çelişkiyi ele alır; burada anlayış gereklidir, fiiliyse geleneksel analiz tarzlarına saklanır. Ama bu da çok sabittir. Sorun fiili seçimleri açıklamak için yine zorunlu ve yeterli koşullara ve de etkin nedenlere ayrıcalık vermektir. Ama bu, yaygın olarak kullandığımız, nihaici açıklama (herhangi bir "şunu yapmak üzere" savı), hiç açıklama mı demektir, çünkü beraberinde etkin nedenler getirmez? Bu da, elbette, vaka incelemeleri ve sundukları derinlikli tek analizde kullanılan açıklamalar için içerimlere sahiptir (bkz. Venesson, 12. Bölüm).

Ayrıca, şu vakayı da bu bağlamda değerlendirin: Bir binadaki yangına neden olan şeyin ne olduğundan emin olmaya çalıştığımız zaman, doğal olgularla eylemleri birbirine bağlayan çeşitli adımlardan geçeriz, sonunda da nihai bulgu sabit bir neden değerlendirmesinden çok bir anlatıya benzer. Sözgelimi, yangının kaynağı açık kalmış bir kahve makinesidir. Fakat cam açık olmasaydı ve rüzgarla hareket eden perde sıcak tablaya dokunmamış olsaydı (ben de kahve sürahisini oraya koymayıp lavaboya

14 Bu Popper ve Hempel'in "kapsayıcı yasa (*covering-law*) modeli" için önemli bir savdı. Bkz. Popper (1965), özellikle 3. bl. ve Hempel (1965).

bırakmış olsaydım) yangına neden olmayacaktı. Fakat perde bile zarar vermeyebilirdi, ilk alevler kap kacak dolabının üstündeki eski kağıtlara kadar yükselmese ve bozuk bir sensörün bozduğu su fışkırtma sistemi çalışmış olsaydı eğer. Başka deyişle, zorunlu ve yeterli koşullarla tartışmak yerine, sadece daha olumsal iddialarda bulunabiliyoruz.

Mackie'nin (1976) gösterdiği gibi, genellikle açıklamaların GYGY tipi olduğu durumlarla karşılaşırız: Saptanan neden ya da nedenler, bir sonucun ortaya çıkarılması için kendi başına Gereksiz ama Yeterli olan bir kompleksin Geçersiz olmayan Yetersiz bir öğesidir. Elbette nedensel yasalar bir yerde işbaşındaysa, çeşitli malzemelerin yanabilirlik ve yanma noktalarına karşılık geliyorsa, ilgilendiğimiz sorun için görece az şey yaparlar; ek olarak, eğer genelleme arayışına girmiş olsaydık çok fazla şey kazanmazdık. (Bütün yangınları açıklamak mı? Yoksa sadece doğal nedenler ve eylemlerin etkileşime girdiklerini açıklamak mı? Yoksa sadece elektrik yangınları gibi belli tipleri mi?) Bu son sorular, eğer yangınların benzerliğini ortaya koymak, daha iyi ürünler tasarlamak ya da geçerli sistemler yaratmakla ilgileniyorsam, kesinlikle takip etmeye değer. Ama bu vakaların bu tür bir olayın açıklamalarıyla çok ilgisi yok, daha çok gerçek ya da hipotetik süreçlerin incelenmesi temelinde saptanmış riskleri idare etmekle ilgili.

Tarihsel vaka inceleyenler (ayrıca bkz. Steinmo, 7. bl.) ve süreci izleyen iradeyi inceleyenler, elbette, bir savaşın başlaması ya da bir krizin kökeni gibi karmaşık bir fenomeni açıklarken karşılaştıkları güçlüklerin benzerliğini tanırlar. Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi gibi bir örneği alalım. Silah ve taşımacılık sistemlerinin etkileşimini (Kayzer Wilhelm'in seferberliği lağvedemediğini, etseydi yetersiz birliklerin Doğu cephesinde olacağını ve Schlieffen planını tehlikeye düşüreceğini unutmayın); yanlış anlamaları (Neden Büyük Britanya tarafsız kalmadı?); ve Avusturya'ya *Nibelungentreue* (koşulsuz sadakat) ilan edip onun elinin rahatlatılması gibi şeyleri dikkate almamız gerekir. Bu tür bir olayı açıklamak teknik olduğu gibi sosyal koşulları da, savaş ve diplomasi ya da aktörün bir sistem içinde hareket etmeye yönelik çabasının rolü (denge kurucu olarak Büyük Britanya) gibi kurumsal pratikleri de anlamayı zorunlu kılar. Böyle bir durumda, biz bir açıklama eskizinin güvenilirliğini onu başkalarıyla karşılaştırarak, karşı olguları ve analojik akıl yürütme-

yi yaşanan vakayı ortaya koymak üzere kullanırken, makul neden değerlendirmeleri ya da eylemlere yönelik *prima facie* nedenler düzeyinde durmak işe yaramayacaktır.[15]

Bu yüzden, anlatacak sadece iki hikayeden çok daha fazlasının olduğunu, Smith/Hollis ile Wendt arasındaki anlama/açıklama tartışmasının da gösterdiği gibi, anlamalıyız. Heikki Patomäki'nin gösterdiği üzere:

> Birbirinden farklı "X eylemi nasıl olasıdır?" sorularını birbirinden ayırt edebiliriz. X'in kimliğiyle ilgilendiğimiz zaman, ilgili kurucu kuralların bir değerlendirmesine ihtiyaç duyarız. Bu analiz, deyim yerindeyse, söz konusu sosyal dünyayı dondurur. Sonra tarihsel ... etkileşim dünyasına geçip sorabiliriz: O eylemi olası kılan GYGY koşulları nelerdir? Bu düzeyde açık sistemlerdeki süreçsel kompleksleri analiz ediyoruz, bu yüzden de X'in genel zorunlu koşullarını bulamıyoruz. Bunun yerine, X'i olumsal açıdan olası kılan koşulların fiili takımyıldızıyla ilgileniyoruz. Diğer takımyıldızları da onu olumsal açıdan olası kılabilirdi. Bunun ardından sorabiliriz: Y'yi değil de X'i fiili kılan nedir? Bu soruyu sorarken, çeşitli aktörlerin etkileşimli eylemlerine olduğu gibi, söylemler olarak örgütlenen nedenlerle, gerekçelendirmelerle ve benzeriyle ilgileniyoruz. Son olarak, bu soykütüksel sorgulamayı yapabiliriz: X'in kimliği ve ilgili kurucu kurallar tarihsel etkileşim sürecinde nasıl üretildi? (1996: 126)

Olası yorumların çoğulluğunu kabul etmek bizim kendimizi onun biçimlerinden biriyle açıklamanın yanlış şekilde özdeşleştirilmesinden kurtarmamızı sağlar. Bizim ilginç soruları araştırma programından bilimin sorunlu bir anlaşılması yüzünden kaldırmak yerine sormamızı sağlar.

Aslında, sosyal analizin ironilerinden biri de konumuzu olabildiğince doğallaştırmaya çalışmış olmamız, sosyal dünyayı oluşturan öğelere çok fazla ilgi göstermemiş olmamızdır. Ama eylemler olaylar değildir, sebepler nedenler (etkin nedenler anlamında) değildir, sistemler içlerindeki uyaranların *actio est reactio* yasasına göre yanıt doğurabileceği basit çıktılar değildir, değerler arzulardan ya da zevklerden farklı işlev görür, güç elle tutulur şeylerin basit bir işlevi değildir ve kurumların rolü engellerle

15 Karşı olgular için bkz. Tetlock, Lebow ve Parker (2006); ayrıca bkz. Tetlock ve Belkin (1996).

sınırla ya da akraba değildir. Sosyal dünya bizim yaptığımız bir şeydir ve bizim dünya, yapmamızın sorularını ciddiye alan bir *episteme*'ye ihtiyaç duyar ve bilimin ya da yöntemin dogmatik bir kavrayışı temelindeki bir sorgulamayı dayatmaz.

6.

Kültür ve Sosyal Bilim

Michael Keating

Bir Kültür Kavramına İhtiyacımız Var mı?

Sosyal bilimler davranışı anlamak ve açıklamakta dört kalıcı sorunla karşı karşıyadır. Birincisi toplumların içinde hem süreklilikler hem de zaman içindeki değişimin nasıl değerlendirileceği sorunudur. İkincisi mikro-düzeyli değişimler ile daha büyük, makro-düzey değişimler arasındaki bağlantıyı açıklamaktır. Üçüncü ve bununla bağlantılı sorun, bireysel kararlarla bütün olarak bir toplumun kümelenme davranışı arasındaki bağlantıyı açıklamaktır. Dördüncüsü de sosyal dünyanın katı olgularıyla bunların insanlar tarafından yorumlanma tarzı arasındaki ilişkidir. Bu kitabın birkaç bölümü bu konuları ele alıyor. Yöntembilimsel bireycilik bireye odaklanır ve kolektif davranışı bireysel eylemlerin toplamı olarak değerlendirmeye çalışır. Chwaszcza'nın bölümü bunun oyun kuramı aracılığıyla nasıl yapıldığını gösteriyor, ama aynı zamanda bu açıklama biçiminin sınırlarını da gösteriyor. Pizzorno farklı bir yaklaşım benimsiyor, toplum içindeki bireyi bir karşılıklı anlayışlar kümesi içinde saptıyor. Kratochwil bizim dünya anlayışımızın kullandığımız kavramsal araçlarla şekillendiğini savunuyor.

Bu bölüm bağlantıyı kültür kavramı aracılığıyla kurmaya çalışıyor. Sosyal fenomenlerin kültürel açıklamaları doğruca kolektif düzeye gider, özünde sosyaldirler ve birçok açıdan (ama her zaman değil) yöntembi-

limsel bireyselciliğe bir meydan okumayı temsil ederler. Aynı zamanda dışsal açıklamayı, sosyal dünyaya referansla ve bireysel yorum ve karara dayalı olan içselci açıklamalarla birleştirmeye çalışırlar. Kültür, –ulus, sınıf, cinsiyet ya da bölgeler gibi– gruplar arasındaki davranış farklarını saptamayı ve açıklamayı sağlıyor olsa da, bu her tür tacize açık olan, aşırı ele avuca gelmez ve kaygan bir fikirdir. Gerçekten de, onu kullanmak o kadar güçtür ki birçok sosyal bilimci onu toptan, anlamsız ya da tembel düşünmenin bir bahanesi sayarak bırakmıştır. Bu bölümün savına göre kültür sosyal ve siyasi kurum ve davranışları anlayıp açıklayabilir, ama sadece gelişmiş bir şekilde yapılırsa yapabilir bunu. Onu işlemselleştirmek ve ölçmekte sayısız güçlük yaşanacak olsa da, bunlar tümüyle aşılamaz değildir.

On dokuzuncu yüzyılda, devletler arasında politik davranış ve kurumlar arasındaki görülen farkları "ulusal karaktere" atfetmek yaygındı. Bu uzun dönemler içinde devam eden ve hem bireylerin hem devletlerin davranışını açıklayan bir kökleşmiş tutumlar kümesiydi. Buna göre İngilizler (bazen Britanyalılarla birlikte) pragmatik ve aşamalı değişime açıktı, Fransızlarsa dogmatik ve devrime hevesliydi. Almanlar saldırgan ve hükümrandı, İtalyanlarsa örgütsüzdü ve İspanyollar gururlu ve inatçıydı. Bu basmakalıp vizyonlar büyük ölçüde bilimdışı, aşırı genelleme ve ölçülemez diye bir kenara bırakıldı (ama ulusal akademik üsluplar hakkındaki eğlendirici bir basmakalıplar kümesi için Galtung 1988'e bakın). Genellikle zevke göre övmeye ya da lanetlemeye eğilimli ulusalcı entelektüellerin yaptığı propagandadan ya da başka şekilde açıklanamayan olayların akılcılaştırılmalarından başka bir şey değildiler. Açıklamanın *ex post* doğası on dokuzuncu yüzyıl boyunca görülen basmakalıplardaki hızlı değişikliklerde görülebilir; İsveçliler savaşçı dağlılar olmaktan çıkıp barışçı ve uzlaşmacı yurttaşlar, Almanlarsa âlimler olmaktan çıkıp saldırgan savaşçılara dönüşmüştür. Bu tür karakterleştirmeler kolayca bir kenara bırakılabilir olsa da, şaşırtıcı bir inatçılıkları vardır ve sosyal bilim çalışmalarına bile sızmaya devam etmektedirler.

Daha gelişmiş bir kültür kavramı Weber'in klasik sosyolojisinde ve (belli ölçüde) Durkheim tarafından kullanılmıştı; Durkheim kültürel etkenlerin kabul edilmesinin geniş ölçüde pozitivist bir ontolojiyle ya da analitik ciddiyetle uyumsuz olduğunu düşünmüyordu. Fakat on do-

kuzuncu yüzyıl sosyolojisinden türeyen modernleşme kuramı rasyonel araçsal eylemin bir biçimini vurgulamaya, diğer "rasyonel olmayan" değerlendirmelerle birlikte kültürü de ortadan kaldırmaya eğilim gösteriyordu. Kültür sosyal bilimlerin bazı alanlarında, özellikle de antropolojide (Geertz 1973) bir inceleme nesnesi olarak kaldı. Fakat antropolojinin diğer sosyal bilimler üzerindeki etkisi, son yıllara kadar, onun bir zamanlar "ilkel toplumlar" diye bilinen toplumlar, modernliğin erişmediği, modern öncesi, araçsal olmayan ve irrasyonel inançların hayatta kalabileceği yerler üzerinde yoğunlaşma eğilimiyle sınırlıydı. Bask Bölgesi gibi Avrupa'dan birkaç yer bu listeye eklenebilirdi ve antropologların orantısız ilgisini çekerdi. Fransız *Annales* tarihçileri sık sık açıkça kültürden bahsetmemiş olabilir, ama yaptıkları çalışma yerel toplumların özgüllüklerini ve onların zaman içindeki sürekliliklerini inceliyordu. Emmanuel Todd gibi Fransız siyasi coğrafyacılar (1990), davranıştaki sürekliliklerin, bölgeler arasında ve uzun dönemler boyunca izini sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki İtalyan politika incelemeleri Katolik, Komünist ve sıradan kutuplara dayanan altkültürlerin sürekliliği ve onların ülkenin belli bölgelerindeki hakimiyeti üzerinde durmuştur (Parisi ve Pasquino 1985).

Siyaset bilimi içinde, kültürel açıklamalar Almond ve Verba'nın incelemeleriyle (1965, 1980) başlayan, bireylerin tutumları hakkında modern anket araştırmasına dayalı olan ve bunları politik gelişmeyi ve kurumsal performansı değerlendirmek üzere kullanan politik kültür literatüründe varlığını sürdürdü. Özellikle de, "politik gelişme" literatürünün bir parçası olarak, onların hedefleri liberal demokrasinin taleplerini nüfusun tutumlarını ölçerek saptamaktı. Elde ettikleri sonuçlar ve arkalarındaki yöntembilim çok eleştiri aldı. İncelemelerin en gelişmiş toplum olarak Birleşik Devletler'i ve evrensel değerler olarak Amerikan değerlerini kabul ederek etnosantrik davrandığı söylendi. Özünde bireyselci bir alet, bireysel yurttaşların anketini, bütün olarak toplum düzeyinde çıkarımlar yapmak üzere kullanmışlardı. Eyaletleri biraz sorunsallaştırmadan geçerli analiz birimleri olarak kabul etmişler, ama onlar içindeki sosyal kategorilerin tutumlarını incelemişlerdi. Politik kültür incelemeleri Birleşik Devletler'de Ronald Inglehart (1988) gibi akademisyenler tarafından sürdürüldü, ama daha önceki çalışmalarla aynı eleştirilerle karşılaştılar (Seligson 2002).

Fakat büyük ölçüde, sosyal ve siyaset bilimi savaş sonrası yıllarda kültürel açıklamaları "davranışçı devrimin" bir parçası olarak ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Bu tutum onun insan davranışı ve eylemi hakkındaki evrenselci varsayımlarından ve her yerde geçerli olabilecek bir politika ve toplum bilimi arayışından kaynaklanıyordu. Evrensel geçerliliği ve yasaları olan doğal bilimlerin yöntem ve yaklaşımlarını taklit etme çabaları da buna katkıda bulunuyordu. Ayrıca normatif bir öğe de vardı, o kültürel açıklamalar ve onunla bağlantılı basmakalıplar, sömürge halklarının kendilerini liberal özyönetim aletleriyle donatamayacağını ya da Batılı yaşam standartlarına özlem duyamayacağını savunan kişilere destek veren bir ezelicilik, hatta ırkçılık biçimi olarak da görülebilirdi. İlericiler, tam tersine, kurumların ve prosedürlerin evrensel olarak uygulanabilir olduğunu ve sosyal mühendisliğin toplumları dönüştürebilip onları modernliğe götürebileceğini savunuyordu. Muhafazakarların Talcott Parsons gibi, sosyal düzeni sürdürmek için paylaşılan inançlara ve değerlere olan ihtiyacı vurgulayan akademisyenlerden türetilmiş işlevselci sosyolojiyi benimsediği zaman, ilericilerin inançları daha da güçlenmiş oldu. Hatta solun bazı kesimleri Durkheim'ı "burjuvazinin bekçi köpeği" diye kınadı (Poggi 2000: 11). Siyaset bilimciler, özellikle de Birleşik Devletler'de (Eatwell 1997),[1] din bağlantısından bahsetmekte çok isteksizdi, belki de seküler eğilimleri nedeniyle.

Başak pozitivist sosyal bilimin amacı konuları sadece evrensel olarak uygulanabilir değişkenler kullanarak açıklamak, böylece "özel isimleri ortadan kaldırmaktı" (Przeworski ve Teune 1970). Eğer toplumlar farklılık gösteriyorsa bunun nedeni bu evrensel değişkenlerden, sözgelimi sanayi yapısı ya da gelişme düzeylerinden düzensiz bir şekilde etkilenmiş olmalarıydı, toplumun kendinde içkin olan herhangi bir şey yüzünden değildi. Kültürel açıklamalar totolojik ya da geçersiz diye, ya da daha bilimsel bir şekilde değerlendirilmeleri daha iyi olacak olan farkları yeniden betimlemeye yönelik çabalar diye bir kenara bırakılıyordu. Rasyonel seçim ve yöntembilimsel bireycilik, 1980'lerden sonra başat olmaya başladıkça, kültüre daha az yer ayırmaya başladı, bireyle kolektif arasındaki bağları oyun kuramı aracılığıyla gördü. Yeni kurumsalcılık bireyle kolektifi ve geçmişle şimdiyi birbirine bağlamanın başka bir yoluydu; ama en

1 Birleşik Devletler'in Batı toplumlarının en az sekülerleşmiş olanı olmasına rağmen.

azından ilk biçimleriyle, bu da yöntembilimsel bireycilikten besleniyordu, kurumlar sınırlamalar dayatıyor ve bireysel aktörler için fırsatlar yaratıyordu. Bir süre için, sanki kültürel açıklamaların yaptığı bütün çalışma başka yollarla da yapılabilirmiş gibi göründü. Daha önce metafiziğin başına geldiği gibi, kültür de bilimsel ilerleme karşısında geri çekilebilirdi.

Kültürün Geri Dönüşü

1990'lardan bu yana, kültürün yeniden keşfedilmesi gibi bir şey yaşandı. Sosyolojide buna "kültürcü sapma" dense de, siyaset bilimi sık sık başka etiketler kullanmış, böylece daha önceki yaklaşımların karşılaştığı eleştirileri canlandırmamak istemiştir. Evrenselcilik ve bütün o modernist paradigma, toplumların tek bir modele yakınlaşmasıyla ilgili varsayımlarıyla birlikte yaygın bir şekilde sorgulanmıştır. Ayrıca evrenselcilikle tikelciliğin etik statüsünde de bir değişim yaşanmıştır. 1960'larda bu tartışmalı yakınlaşma kuramları ezelici ve özselci olmakla ve Avrupalı olmayan halkların gelişme ve modernliğe varma yeteneğini değersizleştirmekle suçlanmıştı. Şimdi modernlik vizyonunun kendisinin etnosantrik olduğu ve sahici bir evrenselciliğin değil de Amerikan ve Avrupalı kültürel değerlerin hakimiyetinin ürünü olduğu kabul edilmektedir. Daha önceki varsayımlar belli ölçüde tersine dönmüştür; politik solun büyük kısmı artık farklılığı öne çıkarırken sağın büyük kesimleri de evrenselcilik ve birlik üzerinde ısrar etmektedir. Bu nokta Francis Fukuyama'nın *The End of History* (1992) üzerine yapılan tartışmada kaçınılmaz olarak yerini buldu; bu kitap açıkça Batılı liberal kapitalizm modelinin tarihin kendisinin doruk noktası olarak evrensel zafer kazandığını ilan ediyordu. Normatif kuramda çokkültürcülük fikri ve demokratik bir rejimde olası ya da arzulanabilir olabilecek olan farklılığın ölçüsü konusunda canlı bir tartışma vardır (bkz. Bauböck, 3. bl.). Aşırı uçlarda, bu postmodern, büyük anlatılara ya da tarihsel ilerlemeye hiç yer verilmeyen analiz biçimlerine ya da içinde bütün kültürel değerlerin eşit sayıldığı bir ahlaki görececilik biçimine girer. Kökenleri edebiyatta olan ve sosyal alanın çoklu yorumları için olasılıklara ve öznel olana vurgu yapan kültür incelemeleriyle buluşur. Burada o yolu izlemeni önermiyorum, ama kolektif inanç sistemlerinin davranışı etkilediği fikri sosyal bilimin çok daha ampirik biçimlerini bile etkilemeye başlamıştır.

Kültürün yeniden keşfedilmesi aynı zamanda yöntembilimsel bireycilik ve rasyonel seçim eleştirileriyle hareketlenmiştir. Rasyonel seçim insanların kendi bireysel özçıkarlarıyla hareket ettikleri varsayımı yüzünden totolojiyle suçlanmıştır. Eğer özçıkar sadece maddi yarara karşılık geliyorsa, varsayım açıkça yanlıştır; eğer bireyin değer verdiği her şeyi kapsıyorsa, kuram totoloji riski taşır (bkz. Chwaszcza, 8. bl. ve Pizzorno, 9. bl.). Kültürel yaklaşımlar bizim bireyleri, içinde kendi değerlerinin, özlemlerinin ve birliklerinin biçimlendiği ve seçimlerine anlam katıldığı bir sosyal bağlam içinde saptamamıza yardımcı olur. Ayrıca rasyonel seçimin hesapçı dilinde kolayca açıklanabilir olmayan duygusal eylem biçimlerini de devreye sokmamızı sağlar. Hatta eğer insan davranışının çeşitli kaynaklarını dikkate alırsak, rasyonel seçim sadece diğerlerinin arasındaki kültürel açıdan belirlenmiş bir eylem biçimi, kendisi de açıklama gerektiren bir biçim olarak görülebilir. Bu da rasyonel seçim literatürünün tam merkezindeki varsayımı teşhir eder: Sadece kolektif eylem açıklanmaya ihtiyaç duyar, çünkü insani varlıkların olağan konumu bireyciliktir. Fakat Aydınlanmanın en derin düşünürlerinin bir kısmı (sözgelimi Ferguson 1966) bireyin kendisinin de toplumun bir ürünü olduğunu, toplumun zaman içinde özünde kolektif eylem biçimlerinden bireye dayalı biçimlere doğru evrildiğini belirtmişlerdi, Durkheim'ı da ilgilendiren bir sorundu bu.

Sosyal bilimlerde büyük açıklamalardan ve evrensel kuramlardan daha bağlamsallaştırılmış incelemelere ve sınırlı karşılaştırmalara doğru belli bir geri çekilme oldu. Bu büyük ölçekli karşılaştırmanın sahadaki bütün değişkenlerin denetlenmesinin olanaksızlığı düşünülürse, genellikle ilginç ya da yararlı bir şey söylemede başarısız kalmasına atfedilebilir. Bu aynı zamanda bağlamın kendisinin de önemli ve karmaşık olduğunun, bir değişkenler kümesine indirgenemez olduğunun kabul edilmesinden de kaynaklanır. Aşırı noktaya götürülürse, sosyal ve politik analizin bağlamsal biçimleri bireysel bir vaka incelemeleri dizisinden başka bir şey çıkmayabilir, hepsinin farklı olduğu sonucuna varılır. Fakat düzgün şekilde yapılırsa, bütün vakaların karşılaştırılması daha genel anlayışa katkıda bulunabilir (bkz. della Porta, 11. bl. ve Vennesson, 12. bl.).

Daha önceki politik kültür incelemeleri kültürel farkların egemen devletlerin sınırlarına karşılık geleceğini varsaydığı için haklı olarak eleştirilmişti. Bu, sosyal bilimlerdeki daha geniş bir sorunun, analiz biri-

mi olarak "ulus-devlet"in sahip olduğu öncelik sorununun bir parçasıdır. Hatta bir keresinde, devlet çerçevesi o kadar güçlüydü ki kabul bile edilmiyordu, sosyal ve politik süreçlerin görünmez kabı olarak hizmet ediyordu. Karşılaştırmalı siyaset farklı devletlerin incelenmesiydi, genellikle onların farklı kurumsal düzenlenmelerine odaklanıyordu. Bir kez daha, John Stuart Mill (1972) ve daha yakın bir tarihte, Ralf Dahrendorf (1995, 2000) gibi liberaller tarafından küçük ve devletsiz ulusların reddedilmesi ve büyük devletlerin evrensel değerleri temsil ettiğinin varsayılmasında olduğu gibi, bazen saklı bazen açık olan normatif varsayımlarla karşı karşıyayız.

Fakat küresel baskılar, devletaltı mobilizasyon ve piyasanın ilerleyişi sosyal bilimcileri onu kısmi ve sınırlı bir sosyal biçim, genellikle ulusötesi rejimler, devletaltı rejimler, piyasalar ve etnik ve kimliğe dayalı topluluklar gibi diğer çerçevelerle rekabet eden bir biçim olarak kabul etmeye zorlamıştır. Tarihsel olarak olumsal bir biçimdir, zaman içinde sınırlarını, işlevlerini ve statüsünü değiştirir ve evrensel değerlerin değil özgül kültür normlarının kışkırtıcısıdır, diğerleri onu tamamlar ve bazen de meydan okur ona. Devletin ve onun sivil toplum içindeki uzantılarının yasallığı olduğu gibi kabul edilemez, açık seçik normatif geçerlilik sağlanmalıdır. Devlet gizeminden kurtarılır ve diğerleri gibi bir kurum olarak görülürken, bu da kurumların nasıl işlediği ve insanların onlara nasıl boyun eğdiği sorusunu ortaya çıkarmıştır.

"Yeni kurumsalcılık" geniş bir fikir ve uygulama menzilini kapsar (March ve Olsen 1984; Steinmo, Thelen ve Longstreth 1992; Hall ve Taylor 1996; Peters 2005; bkz. Steinmo, 7. bl.). En az üç farklı yorum kabul edilmiştir. Rasyonel seçim kurumsalcılığı kurumların rasyonel aktörlerin kendi özçıkarlarını nasıl takip edeceklerini belirlerken yanıt vereceği teşvik ve engelleri sağladığını koyutlar. Böylece birey kendi arzularını bilir, ama kurumlar bu hedefleri nasıl takip edeceği konusunda dolayımsız seçimleri kalıba sokar. Tarihsel kurumsalcılık "yol bağımlılığı" aracılığıyla zaman içindeki sürekliliği açıklar, bir vakitte alınan kararlar daha sonraki bir aşamada alınan kararları sınırlar. Sosyolojik kurumsalcılık içinde bir bireyin yaşadığı kurumların, sosyalleşme ve öğrenme aracılığıyla, o bireyin değerlerini ve arzularını nasıl şekillendirdiğini gösterir.[2] Bu yüz-

2 Héritier (4. bl.) "sosyal normlara dayalı kurumsalcı açıklamalar"dan bahseder.

den kültürü geri getirmenin bir yoludur bu, ama savaş sonraki davranışçı sosyal bilimde ve örgütlenme kuramındaki kökenleri onu savunanların genellikle zamanlarının kültürel yaklaşımlarına tiksintiyi miras aldığını ve "kültür" teriminden genellikle kaçındıklarını ortaya koyar.

"Sosyal sermaye" tartışması da bizi yine kültüre geri götürür, ama terimden kaçınır. Bu kavram, rasyonel seçim kuramının sınırlamaları ve onun bireysel özçıkarla ilgili varsayımları düşünülürse, insani işbirliğini açıklamaya yönelik yeni bir çabadır (Coleman 1988). Sosyal sermaye fikrine göre toplumlar güven ve işbirliği norm ve pratikleri oluşturabilir, bunlar zaman içinde olumlu sonuçlarıyla birbirlerini güçlendirecektir. Güçlü bir fikirdir bu ama tanım ve işlemselleştirmede ürkütücü sorunlara yol açar. Çok sık olarak, sosyal sermaye ne olduğuyla değil ne yaptığıyla tanımlanmıştır (Portes 2001), bu da etkilerden nedenlere doğru geriye doğru yönelik teleolojik bir açıklamadır. Diğerleri sosyal sermayeyi ilişkicilikle özdeşleştirir ve onu bireyin ait olduğu ilişkilerin sayısını sayarak ölçmeye çalışır. Buradaki sorun ilişkilerin geniş sosyal işbirliğine tercih edilebilir olması, ya da tersine, veto-noktaları, kâr-arayışı ve egemenlik mekanizmaları olmasıdır (Olson 1982; Portes 2001).

Dağınık karşılıklılık –yani iyilik görenin zaman içinde, büyük olasılıkla bir dizi birey aracılığıyla, iyiliğe karşılık vereceği bilgisiyle eyleme geçme hevesi– önemlidir. Güven normu, yani insanın kişisel olarak tanımadığı insanlara güvenme hevesi de öyledir. Teleolojiyi ele almak için sosyal sermayenin kökenlerini bugün dışavurduğu yerlerde değil de tümüyle başka bir alanda aramamız gerektiği konusunda genel bir anlaşma vardır. Sözgelimi, bir dini pratik dönemi süresince şekillenen norm ve pratikler daha sonra modern bir refah toplumundaki sosyal dayanışmayı destekleyen araçlar olarak işlev görebilir. Bu da bizi ister istemez tekrar kültüre ve normların zaman içinde yaratılması, desteklenmesi ve dağılmasına götürür.

Bu fikirler ekonomik davranış ve gelişmenin incelenmesi üzerinde güçlü bir etki sahibidir. Ekonomi biliminde ve birçok piyasa tasvirinde rasyonel seçim ve bireyci açıklamaların hakim olduğu düşünülürse bu şaşırtıcıdır. Fakat kapitalist piyasaların sadece rekabetle işlemediği, rekabet ve işbirliğinin bir dengesine dayandığı uzun zamandır bilinen bir şeydi. Kurumsal ekonomi neoklasik paradigmadan kurtulup ekonomik

karar vermeyi şekillendirmede kurumların önemine odaklanmak için bir çabadır. Daha sonra sosyoloji ve siyaset bilimine gelen neokurumsalcılığa çok benzer. Kültüre bir açıklama olarak başvurma isteksizliği erken başlamıştı ve bir rasyonel seçim kurumsalcılığına bağlanma eğilimi ortaya çıkmıştı. Buna rağmen, Douglass North'un yakın tarihli bir çalışmasında daha zengin ve daha normatif açıdan bilgili bir kurumlar kavramı benimsenir ve "kuşaklararası norm, değer ve fikir transferi" olarak tanımlanan kültürden uzak durulmaz (2005: 50).

Kapitalizmin kendisi de kısmen rasyonel özçıkarla açıklanabilir, çünkü kapitalistlerin kendi tüketme kapasitelerinin çok ötesinde olan bir serveti biriktirmelerine bağlıdır. Weber ve daha sonra Tawney aşkınsal bir açıklama aradılar, dünyevi servet işaretlerine yönelik arzu beslemekte ve girişimciliğe karşı olan Katolik normlarını kırmakta Protestanlığın bir rolü olduğunu savundular. Katolikliğin ekonomik büyüme için bir engel olduğu varsayımı yaygın olarak terk edilmiştir ve hatta yeni çalışmalar onun gelişmeyi nasıl teşvik ettiğini gösterir (Berthet ve Pallard 1997); ama bunlar sadece bir amaç için şekillendirilmiş dinsel inançlarla dünyevi servetin dünyevi dertleri arasındaki bağlantıyı, birinden diğerine geçen inanç, norm ve pratiklerin sahtesinin yapılması yoluyla sağlamlaştırmaya hizmet eder. Artık kapitalizmin çeşitleri konusunda bir literatür oluşmuştur, bu da tek bir kapitalist piyasa düzeninin değil çeşitlemelerin olduğunu gösterir. Yine, bunlar genellikle kurumsal çerçevelere ve tarihsel yol bağımlılığına göndermeyle açıklanır, "kültür" teriminden kaçınılır; ama normlar ve değerler de yer alır.

Kurumlar ve sosyal sermaye yerel ve bölgesel ekonomik gelişmeyle ilgili yeni literatürde önemli ölçüde yer almıştır (Bagnasco ve Trigilia 1983; Storper 1997; Cooke ve Morgan 1998; Scott 1998; Crouch, Le Gales, Trigilia vd. 2001). Bunlar bölgelerin ve yerelliklerin artık geleneksel faktör donatımlarıyla, ham malzeme ve piyasalara erişimle açıklanamayacağı bulgulara dayanırlar. Onun yerine, yerelliğin ya da bölgenin sosyal konstrüksiyonu ve firmaların, hükümetlerin ve diğer sosyal varlıkların örgütlenme tarzı onların servetlerini daha iyi açıklar. Bu da Alfred Marshall'ın on dokuzuncu yüzyıl Britanya'sındaki sanayi bölgeleri üzerine eski bir yaklaşımını hatırlatır. Bu bölgelerdeki firmaların yığma ve uzmanlaşma ekonomilerinden yararlanabildiğini gösterdikten sonra, bu nesnel

etkenlerin tamamı olmadığını ve "havada bir şeyler" olduğunu söyledi. 1970'lerden beri, hem Kuzey Amerika hem de Avrupa'daki akademisyenler sanayi bölgelerine tekrar ilgi göstermektedir. Hepsi de yerel etkenlerin ve bu bölgelerin sosyal konstrüksiyonu, dağınık karşılıklılık ve yaygın güvenin önemi üzerinde dururlar. Bazısı, özellikle de ABD merkezli yazarlar, kurumların rolünü ve karşılıklı bağımlılık sistemleri yaratma teşviklerini vurgular, başkaları da (özellikle İtalya'da) örgütlenme sosyolojisine yaslanır, karşılıklı öğrenmenin nasıl gerçekleştiğini ve bireysel ve kolektif rasyonelliklerin nasıl bir araya getirildiğini gösterir. Bu da rasyonel seçim kuramına dayanan "işlem masrafları" yaklaşımıdır. Daha başkaları doğrudan normlara, değerlere ve geleneklere uzanır.

Daha tartışmalı bir şekilde, bazı akademisyenler sosyal sermayeyi bütün bir yerel toplum modelinin temelinin sosyal sermaye olduğunu koyutlarken ekonomik gelişmenin ötesine gitmeye çalışmıştır. Putnam (1993) bu tartışmanın biraz daha basitleştirilmiş bir versiyonunu, İtalya'nın bölgelerinin göreceli başarısını açıklamak üzere kullanır.[3] Ekonomik girişimciliği, yurttaşlık sorumluluğunu ve demokratik olgunluğu kapsayan bir bileşke olarak genişletilmiş "yurttaşlık edinme" terimini ortaya atar ve çeşitli şekillerde onu ölçmeye çalışır. Kitap yeni kuramsalcılık diliyle yazılmıştır, ama sonuç büyük ölçüde daha önce Banfield (1958) tarafından üretilmiş olan basmakalıp İtalya vizyonunu tekrarlar. Amin (1999: 373) bazı bölgelerin "hizmetlerin tedariğinde kamu sektörü verimliliğini; sosyal ve ekonomik hayatın bütün alanlarındaki yurttaşlık otonomisini ve inisiyatifi; ilişki ekonomisini kolaylaştıran bir karşılıklılık ve güven kültürünü; sosyal kırılmanın ve çatışmanın yüksek masraflarının kısılmasını; ve sosyal güven ve olanağa dayanan ekonomik yenilik ve yaratıcılık için potansiyeli" sergilediğini savunmuştur. Başkaları daha dikkatli davranmış. Sadece bölgesel düzeyde ekonomik gelişmeyle sosyal dayanışma arasında yeni bir sentez olabileceğini savunmuştur (Cooke ve Morgan 1998; Keating, Loughlin ve Deschouwer 2003).

Putnam ve takipçileri, bireysel olandan doğruca kolektif davranışa doğru akıl yürüterek, bir önceki politik kültür incelemeleri kuşağının düştüğü tuzağa düşme riski yaşarlar. Normatif savlar genellikle yüzeyin hemen altındadır, çünkü sosyal sermaye ideolojisi ya da yurttaş olma ne-

3 Kapsamlı bir eleştiriler kümesi için bkz. *Politics and Society* 24 (1) (1996) özel sayısı.

oliberallerin dizginsiz piyasalarına ve solun devletçi geleneklerine bir alternatif sunuyormuş, buna karşılık politik açıdan doğru olmayan kültür sahalarına girmiyormuş gibi görülür. Aynı zamanda bir "çifte hermenötik" örneğini temsil eder (bkz. della Porta ve Keating, 2. bl.), böylece akademik fikirler politik aktörler tarafından benimsenir ve sonra da tekrar araştırmacılara yansıtılır.

Politika incelemeleri de benzer bir şekilde normları ve paylaşılan değerler sürecini yeniden keşfetmiştir. Bir ara, politika süreci hedef yönelimli bir etkinlik, genellikle sorun tanımlamaktan başlayıp politika formüllendirmeden geçerek uygulamaya giden ayrı ayrı aşamalarla inceleniyordu. Daha sonra bu çoklu aktörlerin çeşitli aşamalardaki farklı hedef ve stratejilerini, genellikle bireylerin özçıkarlarına dayalı rasyonel seçim perspektifinden vurgulayan yaklaşımlara yol açtı. Daha yakın bir zamanda, politika topluluklarındaki, "yandaşlık koalisyonlarındaki" (Sabatier ve Jenkins-Smith 1999) ya da "episteme topluluklarındaki" insanları bir araya getiren fikirlere ve paylaşılan anlayış ve anlamlara dönüş yaşandı. Yine, bu yazarlar da "kültür" teriminden çekinmektedir, ama konuştukları şey genellikle antropologların terimi kullanma tarzına yakın durur.

Kültürün bir başka örneği de ulusalcılık ve etniklikle ilgilidir. İkinci Dünya Savaşı'ndan bir süre sonra, geçmişin bir mirası, ama neyse ki aşılmış bir miras olarak görülen ulusalcılık hakkında çok az şey yazılıyordu. Sömürge sonrası toplumlar bile, diye düşünülüyordu, ulusalcılığı sadece kendi kendini yönetmek için bir mekanizma olarak kullanacak, sonra da geçip gidecektir. 1970'lerde sanayi toplumlarındaki ulusalcı canlanmalar ve sömürge sonrası toplumlardaki etnik ayrımların devam etmesi yeni bir literatür dalgasına yol açtı. Bu yazarların büyük kısmı ulusalcılığı, modern öncesi çağdan bir kalıntı olarak değil modernliğin kendisinin bir ürünü olarak gördü (Anderson 1983; Gellner 1991). Ezeli yaklaşımları kınayıp ulusun konstrüksiyonu üzerinde durarak, kültürel etkenleri hafifseme ve ekonomik ve sosyal değişimi vurgulama eğiliminde oldular. Fakat modernliğin ulus fikrini nasıl yaratmış olduğunu bazen ikna edici bir şekilde gösterseler de, neden *belli* ulusların ortaya çıkmış olduğunu açıklamakta nadiren başarılı oldular. Eleştirmenler sosyal modernleşmenin farklı şekillerde etkilediği temel bir kimlik katmanının olması gerektiğini savundu. Etniklik kavramı da kimlik politikasının canlanması bağ-

lamında güçlü bir dönüş yaptı. Modern akademisyenlik bunun şekillendirilebilir bir fikir olduğunu, etnik kimliklerin sürekli olarak yapıldığını, yeniden yapıldığını ve uzlaşıldığını gösterdi. Bunlar saf öznel ölçütlerle anlaşılamaz ya da tanımlanamaz, özbilinçle ve ortak referanslarla anlaşılabilirler. Bu da bizi o eski radikal etniklik kavrayışlarından alıp daha kültürel bir kavrayışa götürür.[4]

Kültürel bir şekilde çerçevelenen şey sadece etniklik ve ulusalcılık değildir. 1960'ların başında, E. P. Thompson'ın (1980) *Making of the English Working Class* adlı kitabı sosyal sınıfları üretim araçlarıyla nesnel ilişkilerin sonucu olduğunu savunan Marksist ortodoksluktan ayrıldı. Thompson'a göre, işçi sınıfı kendi geleneklerine, pratiklerine ve normlarına göre özgül yerlerde oluşmuştu. Daha yakın zamanlarda, belli gruplar arasındaki yetersiz başarının, kuşaklar boyunca aktarılan bir başarısızlık kültürüyle ya da "bağımlılıkla" bağlantılı olabileceği tartışılmıştır. Bunu savunanlar böyle bir anlayışın daha ayrıntılı bir sosyal müdahale ihtiyacına işaret ettiğini ve piyasanın bir sosyal içerme mekanizması olarak sınırlarını gösterdiğini savunmuştur. Eleştirmenler bunun bir "kurbanı suçlama" biçimi olduğundan ve dikkati yapısal sorunlar ve kamusal politikalardan uzaklaştırdığından yakınır.

Kültürü Geri Getirmek

Sosyal bilimlerdeki kültürel etkene yönelik yeni yaklaşımlar geçmişin, davranış özelliklerini ve gelenekleri belli toplumlara kök salmış, rasyonel davranıştan büyük ölçüde değişmez ve uzak gören indirgemecilik ve özselciliğinden kaçınmaya çalışır. Bunun yerine, kültür rasyonel eylem koşullarını şekillendiren, kurumların işleyişini açıklayan ve zaman içinde sosyal pratikleri destekleyen, ama kendileri değişebilir ve insan eylemine uygun olan bir etkiler kompleksi olarak ele alınır. Çeşitli bileşenleri vardır.

Birinci adım referans grubunu –bu ister bir etniklik, bir sosyal sınıf ya da sosyal ya da politik bir hareket olsun– tanımlamaktır. O eski modern ya da sanayi toplumu kategorileri gücünü kaybeder gibi görünür-

4 Ama artık ırkçılar da zemin değiştirdi, diğer gruplara, oldukları şey için değil kültürleri yüzünden karşı çıktıklarını söylüyorlar.

ken, sosyal bilimde kimlik yeni bir şöhret kazandı. En kötü biçimiyle, bu ezelicilik ya da özcülük halini alır, burada bireyler atfedilmiş (yani kendilerince seçilmeyen), davranışa rehberlik edip onu açıklayan kimliklerle donatılır. "Kültür" ve "kimlik" terimleri genellikle akıl karıştırıcı bir şekilde kullanılmıştır, bazen örtüşür bazen çakışırlar. Bazı makalelerde kimliğe bir ana kategori gibi davranmak ve tıpkı geçmişte sınıf için söz konusu olduğu gibi (sosyal sınıf için) gelir ve servet, (cinsiyet söz konusu olduğunda) cinsiyet, (etniklik için) ezeli özellikler gibi nesnel etkenlere dayanmış olarak sunulur.

Daha gelişmiş yaklaşımlar sosyal ve siyasal kimlikleri yapılandırılmış, karşı çıkılan, değişime açık ve genellikle de ikircikli olarak sunar. Bireyler birden fazla, genellikle farklı sosyal rollere –sözgelimi bir ebeveyn, ulusal bir grubun üyesi, bir sınıfın üyesi rolüne– karşılık gelen kimliğe sahip olabilir. Bu anlamda kimlik bir kültürün içine sosyalleşmeyle elde edilir; kültür, içinde ortak bilgi ve yorumların da bulunduğu, grup üyelerine kendi öz kimliklerini dayatıp birbirlerini tanımayı sağlayan ayrıntılı bir dizi kuraldan oluşur. Bazı kültürel farklar büyük olabilir ve farklı yaşam tarzı ve sosyal değerleri belirtirler, ama bu onların grup işaretleri olarak iş görmeleri için zorunlu değildir. Daha çok, kapsama ve dışlama mekanizmalarına dayanan bir grup dayanışması ve aidiyet duygusu inşa edilir. Grup üyeleri arasındaki farkların başka şekilde görünmediği ve temel değerlerdeki farkların önemsiz olabileceği toplumlarda hassas kurallar ve işaretler önemlidir. Kuzey İrlanda'da, "tahmin etme" diye bilinen ayrıntılı bir prosedür vardır, buna göre iki birey, ilk karşılaşmada, diğerinin hangi topluluğa ait olduğunu anlayabilir. Birçok dilin içindeki aksanlar bölgesel ve sınıfsal kökenler için ipucu verir ve grup yakınlığını sergilemek ya da gizlemek için kullanılır.

Kültürün ikinci bir öğesi de yorum için ve dünya vizyonları kurmak için bir çerçevedir. İnsan toplumu çok karmaşıktır ve bireyler çok çeşitli uyaranlarla ve deneyimlerle karşılaşırlar. Bu yüzden de seçmeleri, fikirleri birbirine bağlayıp yorumlamaları gerekir. Tarihsel olarak bilimsel çaba fiziksel dünyanın bir anlam kümesini ve yorumunu ortaya koymaya yönelik olmuştur ve pozitivist sosyal bilim on dokuzuncu yüzyıldan bu yana benzer heveslere sahip oldu. Fakat fiziksel nesnelerden farklı olarak, insanlar kendi kendilerinin, kendilerinin ve diğer insanların durum-

larının yorumunu yapar ve sosyal bilimciler de yorumları yorumlamak zorunda kalır. Bunun apaçık bir örneği dinsel inançlardır, onlar kendi kozmolojilerine sahiptir, hem fiziksel hem ruhsal dünya için araçsal hesaba indirgenemeyecek olan vizyonlar içerirler. Bireysel ve kişiler arası düzeylerde, Geertz'in (1973) göz kırpma örneğini vererek gösterdiği gibi simge ve jestler için ortak anlamlara ihtiyaç vardır; göz kırpma biçimsel olarak gözkapağının basit bir fiziksel kasılmasıdır ama kültüre göre derin anlamlarla yüklüdür (bkz. Kratochwil, 5. bl.).

Üçüncü bir öğe de belli eylem ve tutumlara verilen değerle ilgilidir. Burada kültürel yaklaşımlar rasyonel seçim yaklaşımlarını tamamlayabilir (Lane ve Ersson 2005). Eğer rasyonel seçim analizi insanların kendi yararlılık işlevini azamileştireceğini varsayıyorsa, kültürel analiz o yararlılık işlevinin ne olduğunu açıklamaya yardımcı olur. Servet arayışı bir hedef olabilir, ama çok az insan bunun insan davranışının tek güdüsü olduğunu öne sürebilir, üstelik servete de farklı nedenlerle değer verilebilir. Bazıları için, servet yüksek düzeyde kişisel tüketime ve maddi rahata izin verir; başkaları için sosyal prestij verir; daha başkaları serveti bir iktidar aracı olarak görür. Bazı kültürler farklı şekillerde yorumlanan onura bir öncelik verir. Bazı sosyal normlar bireyciliğe değer verir, bazıları da topluluğa daha yüksek bir statü atfeder. 1980'lerden bu yana "post-maddecilik" literatürü refah toplumlarındaki insanların ne kadarının yaşam kalitesi, özgürlük ya da kültür gibi maddi olmayan konular üzerinde durduğunu göstermiştir (Inglehart 1990).

Bu üç öğenin hiçbiri toplumların homojen ve monolitik ya da zaman içinde değişmez olduğunu ima etmez. Toplumsal kültürler davranış ve başarının değerlendirmeleri evrildikçe hemen her zaman karşı çıkışla karşılaşır ve onların daha açık seçik ifade edilmelerine yol açan şey de bu niteliktir.[5] Dünyayla ilgili yorumlar yer değiştirir ve asla kısmen paylaşılmanın ötesine geçmez. Grup üyeliği tanımlarına sınırda karşı çıkılır, orası kültür üzerine en ilginç işlerin yapıldığı, çok sayıda ve genellikle çelişkili sinyal alınan yerdir. Kültürel topluluklar nadiren kapalı olur ama birçok noktada üstüste biner ve bağlantı kurarlar. Yani bir insan din olarak Katolik olabilir, sol kanat politik altkültürün bir üyesi ve bir Basklı

5 Bunun iyi bir örneğini Giner, Flaquer, Busquet vd. (1996) veriyor, Katalan kültürünün içindeki çelişkili öğelerin bütün oluşturmaya doğru gittiğini gösteriyorlar.

olabilir, bunların hepsi de politik açıdan önemlidir ama her zaman aynı yönü göstermezler. Evrime ve değişime izin veren şey tam da bu karşı çıkma ve tartışma biçimidir, böylece herhangi bir toplum içinde kendi dönüşümünün tohumlarını içerecektir.

Kültürel yaklaşımlar simgeleri ve onların kullanımlarını vurgular. Bunlar ritüeller, bayraklar, isimler ya da şarkılar olabilir; bunlar bir gruba ait olmayı ve onun sınırlarının ve örtük anlamlarının savunulmasını içerir. Ortaya çıkan politikayı "basit" simgecilik diye, içkin bir değere sahip olmayan şeylere irrasyonel bağlanma diye bir kenara itmek kolaydır. Fakat önemli olan şey simgeler değil simgeledikleri ortak yorumlar, üyelik sınırları ve değerler için bir kısaltma gibi olan şeylerdir. Birleşik Devletler'de ulusal bayrağa o kadar yüksek bir değer verilir ki Kongre düzenli olarak ona hakaret edilmesini yasaklamak üzere bir anayasa maddesinin istenip istenmediğini tartışır. Uluslar genellikle bütün halkın temsilcisi olarak kabul edilen simgesel yerlere sahip olacaktır. İşçi hareketleri, dinsel topluluklar ve ulusalcılar gibi birçok hareket yürüyüş yapma, değerleri övme ve grup üyeliğini ortak bir etkinlikle sağlamlaştırma gibi belirgin bir araçsal değeri olmayan geleneklere sahiptir.

Genellikle yanlış anlaşılan bir terim olan mit de önemli bir rol oynamaktadır. Mitler etkileri doğru ya da yanlış olmalarından çok bağımsız olan inançlardır. Tipik olarak yorum katmanlarıyla örtülmüş bir olgu çekirdeğine sahip olurlar, böylece grubun, onun kimliğinin ve değerlerinin ortak bir hikayesini yaratırlar. Bu hikayeler ve onların ortaya çıkışı ve aktarılması da önemli bir inceleme konusudur. Kültürler aynı zamanda kendi tarih yazımlarına ve geleneklerine sahiptir, bunlar da geçmişin nesnel değerlendirmeleri değildir, baskın yorum, grup tanımı ve değer kümesi için yasallaştırıcı araçlardır.

Kültür özünde sosyal gruplara uygulanabilen kolektif bir kavramdır, ortak anlamlar ve yorumları içerir ve bizim basitçe bireylerin eylemlerinin ya da daha kötüsü, bireysel psikolojiyle ilgili ifadelerinin yığılması olan sosyal süreç açıklamalarının ötesine geçmemizi sağlar. Diğer yandan, onu bir kolektifliğe içkin bir şekil olarak, etki tek yönlü olmak üzere, bireye çarpan bir şey olarak görmek de hatadır. Böyle bir yaklaşım haklı olarak kültürel açıklamaların topluluğu şeyleştirdiğinden, ona kendine ait bir kimlik ve irade verdiğinden ve bireyi topluluğun etkisinin pasif alı-

cısı durumuna indirgediğinden kuşkulananlar tarafından eleştirilmektedir. Dışarıdan gelen nesnel bir kuvvet ya da sadece bireyin hayalgücünde var olan saf öznel bir fenomen olmak yerine, kültürün öznellikler arası sahada, sosyal alışverişle ortak anlamların konstrüksiyonunun sahasında yer alması gerekir (Ross 1997). Bireyi ve bilincin kolektif düzeyleriyle eylemi bireyleri ortak anlamlarda sosyalleştirerek birbirine bağlar, bireyler de onu yeniden şekillendirmeye yardımcı olur. Bu davranıştan ve sosyal yapıdan ayrı değildir, onların bir parçasıdır (Geertz 1973).

Sosyal ve politik kültürlerin ne ölçüde elitler tarafından icat edilip yönlendirilebileceği zor bir sorudur, sadece ampirik araştırmayla yanıtlanabilir; ama en azından politik eylem için bir marjin vardır. Ek olarak, başka bir liderler kümesi için kendi yorumlarını geçmişe ve şimdiye dayatıp toplum için yeni bir vizyon yaratmanın mümkün olduğu kritik zamanlar ve dönüm noktaları da olabilir. Bu devrim zamanı olabilir, insanların kendi açmazlarını açıklamak için yeni hikayelere açık olduğu bir kriz ya da hızlı sosyal değişim zamanı olabilir. Sözgelimi, Fransız Devrimi, bir süredir tohumlanmakta olan radikal yeni hikayelerin kamu sahnesine gitmesinin ve yeni kolektif mitler ve kimlik biçimleri şekillendirmesinin yolunu açtı. Bu devrim örneğinde, devlet ve ulusla ilgili yeni düşünme tarzının zaferi yüz yıllık bir mücadele gerektirdi; ama bu da günümüzde Fransız benlik imgelerini güçlü bir şekilde etkileyen cumhuriyetçi bir kültür ve geleneği sağlamlaştırmaya yardımcı oldu. Bütünsel bir yenilginin travmasının ardından Almanya ve Japonya militarist benlik imgelerini bırakıp pasifist olanlarını benimsedi. Diğer ülkeler (büyük olasılıkla birçok ülke) liderlerin ihtiyaca göre canlandırabileceği birden fazla ulusal imgeye sahiptir.

Bunlar bazen ulusal gelenekler olarak anılır, zaman içinde bir inanç ve pratik sürekliliği kastedilir. Yine, bunun ne ölçüde yönlendirilebilir olduğu tartışmalıdır. Hobsbawm (1983) "geleneğin icadı" fikrini, yani (kendisinin özünde modern olarak gördüğü) ulusal kimliklerin eski gösterilen ama aslında yeni olan tören ve ritüellerle desteklenebileceği fikrini yaygınlaştırdı. Bu tez tartışmalıdır, özellikle de icatların tersine, nesnel bir tarihsel gerçeklik keşfedebileceğimiz varsayımıyla tartışmalıdır. Buna rağmen, bu tartışma tarih incelemesine ve diğer sosyal bilimlere yeniden sokulan, kültürel simgelerin nasıl üretildiği, onların kimlikleri ve

inançları çökertmeye nasıl hizmet ettiği ve değişen koşullara nasıl ayak uydurdukları sorusunu yeniden gündeme getirdi. Tarih incelemesi her zaman seçmeyi ve yorumu içerir, anlamla birlikte analitik bir anlatı sunar. Bu, sosyal bilimdeki yola bağımlı kuramlarda genellikle ihmal edilen bir şeydir, bu kuramlarda bilinebilir ve bilinen olarak varsayılan geçmiş olayların şimdiyi etkilediği gösterilir. Fakat eğer tarihsel yorumu ciddiye alacaksak, sadece geçmişe ve onun şimdiye olan etkisine değil, aynı zamanda geçmişin nasıl kullanıldığına ve şimdiki kaygıların ışığında nasıl yeniden yorumlandığına bakmamız gerekir. Yani sadece tarih incelemesi değil, aynı zamanda tarih yazıcılık incelemesi ve onun zaman içinde nasıl değiştiği de önemli olur. Özetlersek, kültür ne ezelidir ne de yönlendirilmiştir, sıkıca eylemin kendisine bağlıdır (Delanty 1999).

Kültürü İncelemek

Bu kadar çok sosyal bilimcinin kültür kavramından kaçınıyor olmasının bir nedeni de onu işleme sokmanın güç olmasıdır. Kültürel etkenleri diğer etkilerden yalıtmak zordur ve genellikle heves olabildiğince başka etkenleri kullanmak, kültürü diğer her şeyi açıklayacak kalıntı olarak bırakmaktır. Fakat sosyal açıklamadaki diğer etkenlere anlam veren şey kültürdür. Sözgelimi, yüksek sosyal statünün değer verilen iyiliği farklı kültürlerde çok farklı biçimler alabilir; bu bazen maddi servet, bazen eğitimdeki başarı, bazen de verilen unvan ya da toprak olur. Sosyal sınıf birçok toplumdaki seçim davranışında önemli bir değişkendir, ama belirteçleri değişir. Genellikle maddi servetle ilişkilendirilir, ama başka öğeler, bir toplumdan diğerine değişen, aksan, görgü, soy, toprak sahipliği, eğitim ve her şeyi içeren profesyonel statü öğeleri de mevcut olabilir. Ulus politik sömürüye açık olabilir, ama ulusalcılığın anlamı bir örnekten diğerine değişecek, saldırganlık, ırkçılık, hoşgörü, demokrasi ve diktatörlükle bağlantılı olacaktır. Fakat eğer onu diğer etkenlerden yalıtamazsak, aynı zamanda tam tersi bir hatadan, ona her şeyi açıklamaya çalışıp hiçbir şey açıklamamakla sonuçlanan bir ne olsa yapar aracı gibi davranmamalıyız. Bu, kavramı terk etmek için bir sebep değil, sadece ona özenle yaklaşma çağrısıdır.

Başka bir güçlük de analiz birimidir. Eğer kültür özünde sosyal ya da öznellikler arası bir kavramsa, o zaman grubu ve üyelerini saptamamız

gerekir. Geçmişte, kültürleri ulus-devletlerle özdeşleştirme eğilimi vardı. Fakat bu sadece bir sosyal birimi şeyleştirmek için olur, o birimin kendisi de iktidar politikasının ürünüdür ve genellikle başka ilgili kimlik, aidiyet ve ortak değer birimleri öne süren hareketler tarafından ona itiraz edilir. Tıpkı geçmişte akademisyenlerin ulusal karakter ve onun uyuşmazlıkları hakkında rahatsız edici genellemeler yapmaları gibi, şimdi de aşırı genellemeler küresel fenomenler için yapılıyor. Bunların en ünlüsü Samuel Huntington'ın (1996) medeniyetler çatışması tezi, yeni bir kültürel sınırlar kümesinin dünya politikasındaki eski ayrımların yerini alıyor olması. Bu içsel olarak aşırı farklı olan birimler hakkında genelleme yapar ve kültür ve politikanın diğer boyutları için ortaklıkları hafife alır. Aynı zamanda kolayca yönlendirilebilir. Bu yüzden, daha eski çalışmasında, Hungtington Hristiyan/Batı alanına Meksiko ve Güney Amerika'ya da yer veriyor, daha sonraki bir çalışmada (Huntington 2004) Birleşik Devletler ile Latin Amerika arasında yeni bir uygarlık sınırı çiziyor.[6]

Uygun analiz birimi araştırma sorusuna bağlı olmalı, yani eğer sınıf kültürüyle ilgileniyorsak sosyal sınıflara bakacağız. Fakat onların ölçüsünü belirlemek de her zaman sorunludur, çünkü kültürler genellikle sınırlara itiraz eder ya da başkalarınınkine karışırlar. Bir yaklaşım çekirdeğe odaklanır, bir kültür tarafından çok açık şekilde ele geçirilmemiş olan ve onun özelliklerine en büyük ölçüde sahip olduğu varsayılabilen bireylere. Bir başkası da sınıra bakar, kültür normlarının komşu olanlara tezatla en açık seçik şekilde dile getirilebileceği yere. Sözgelimi, ulusalcı liderlerin genellikle söz konusu grubun marjinal kısımlarından geldiği ya da başka kültürlerde sürgün dönemleri yaşamış olduğu belgelenmiştir.

İnançları, kimlikleri ve ortak değerleri araştırmak için birkaç yöntem vardır. Bunlar (i) kültürü nasıl kavramsallaştırdığımıza; (ii) makro-mikro bağlantısına; ve (iii) bizim açıklamaya ya da anlamaya çalışan bir sosyal bilime çok yönelmiş olup olmamamıza bağlıdır (bkz. della Porta ve Keating, 2. bl.). En açık araştırma aracı bir ankettir. Bu tipik olarak (i) kültürü inançlar ve tutumlar diye kavramsallaştırır; (ii) onu bireysel

6 Yine, normatif bir gündem var. Kitap sadece kültürel farkların bir değerlendirmesi değil devlet içindeki kültürel homojenlik için bir çağrı: "Amerika'nın bunu yapabileceğine ve Amerikalıların kendilerini Anglo-Amerikan kültürüne, geleneklerine ve değerlerine yeniden adamaları gerektiğine inanıyorum" (Huntington 2004: vii).

düzeyde saptar; ve (iii) neden ve açıklamanın ampirik mantığına dayalıdır, kültürü bağımsız değişken olarak görür (Lane ve Ersson 2005). Yani bireylere kendi kimlikleri, değerleri ve genel olarak diğer insanlara ve özel olarak diğer gruplara güveni hakkında sorular sorulur. Bu da yukarıda belirtilen sivil kültürün ve Inglehart'ın yaptığı post-maddecilik çalışmasının (1998) temelidir. Bu tür anketler değerler ve yönelimler ve onların ısrar ve değişimleri hakkında çok yararlı bilgiler ortaya çıkarmıştır. Sosyal ve politik eylemi şekillendirmede, basit çıkarların tersine fikir ve sosyalleştirmenin önemine ışık tutmuşlardır. Fakat anketlerin ana sorunu bir analiz düzeyinden diğerine çıkarımlar yapmanın güçlüğüdür (Seligson 2002). Anket araçları bireylere yöneltilmiştir, sosyal bağlamlarından çıkarılmış ve sonra genellikle toplum düzeyine genellenmiştir. Fakat kültür, belirttiğimiz gibi, özünde bir özneler arası kategoridir, belli durumlardaki bireyler arasındaki ilişkiler hakkındadır. Bir toplum kültürü konularla ilgili bireysel tutumlar kümelenmesinden daha fazla bir şeydir ve özgül bağlamlardaki sosyal etkileşimle hem aktarılır hem de yeniden yaratılır.

Bu basit teknik gevezelik değildir sadece, çünkü eğer kültüre mikro ya da makro düzeyde bakarsak farklı sonuçlar elde edebiliriz. Sözgelimi, incelemeler Avrupa üzerindeki politik değerlerin güçlü yakınlaşma işaretleri sergilediğini göstermiştir (Chauvel 1995), ama politik davranıştaki yerel ve bölgesel farklar, en azından, taraflar politik konumları farklı biçimlerde sentezleyip yerel ve tarihsel kültürel referanslar dayatabildiği zaman artmıştır. Bazı anket çalışmaları bunu bireysel-düzey tutumlarını yanıt verenlerin bütün olarak kendi kültür gruplarına yönelik görüşleriyle karşılaştırarak aşmaya çalışmıştır. Katalanlar bireysel olarak kendilerini geleneksel ve aileye bağlı görürler, ama Katalonya hakkında ne düşündükleri sorulunca herkesçe ilan edilen girişimcilik ve modernizm nitelikleri üzerinde dururlar (Keating, Loughlin ve Deschouwer 2003). Başka araştırmalar bireysel tutumlarla insanın kendi kendisine dair ya da bütün olarak başka bir topluluğa dair görüşüne dayalı basmakalıplar arasındaki farkları araştırmıştır (Sangrador Garcia 1996). Bu da yine grubun kolektif imgesinin sadece bireysel tutumların kümelenmesinden ibaret olmadığı, makro-düzeyde de değerlendirilmesi gerektiğini gösterir.

İkinci bir yaklaşım etnolojik yaklaşımdır. Burada araştırmacı, aktörlerin davranışlarına verdiği anlamları kavramak üzere kendisini toplu-

ma katar (bkz. Bray, 15. bl.). Antropolojiyle yakın sayılan bu yaklaşım, modern sosyal ve politik yapıların incelenmesinde gitgide daha çok kullanılmaktadır. Kültürün (i) geniş biçimde kimlik, yorum ve değerler olarak tanımlanacağı (yukarıya bakınız); (ii) özneler arası (hem bireysel hem kolektif) olduğu; ve (iii) nedensel açıklamada kullanılabilir olmaktan çok yoruma açık olduğu fikrine dayalıdır. Abélès'in (1989) Burgundy bölgesindeki politika incelemesi devlet ve yerel hükümet kurumlarından değil, bireylerin davranışından ve mantığından başladı. Bulguları Fransa'daki merkezi-yerel güç ağları üzerine olan siyaset bilimi literatürünün büyük kısmını doğruladı, ama bireylerin çeşitli sahalarda inşa ettiği ve çeşitli sahalarda nüfuz elde etmek üzere kullandığı bir sosyal ve politik statü biçimi olan *notoriété* kavramına yeni bir yaklaşım getirdi.

Kültürü bu şekilde araştırmak bizim onu bir referans noktaları dizisi olarak görmemizi sağlar, aktörler bu diziyi eylem ya da politika sistemleri yapmak üzere kullanır. Bunu söylemek aktörlerin kolayca yeni kültürel referanslar icat ettiği ya da herhangi bir amaca referansı büktüğü anlamına gelmez; simgelerin, anıların ve ortak normların farklı amaçlar için düzenlenebileceğini gösterir. Bu da bizim Almond'dan Verba ve Putnam'a dek, doğruca kültürden (bağımsız değişken) gelişmeye (bağımlı değişken) akıl yürütmüş olan çeşitli kişiler tarafından, kültür ve gelişme incelemelerinde ortaya atılmış olan soruna yeni bir bakış getirmemizi sağlar. Aktörler ve inisiyatifi devreye sokarak aynı zamanda "yanlış" kültüre sahip olan kültürlerin başarısızlığa mahkum olduğunu varsayma kaderciliğinden kaçınmayı sağlar. Yerel ve ulusal toplumlardaki gelişme ve değişmenin incelemesi birçok örnek sağlar. Kötü giden yerlerde, aktörler genellikle gelenekselcilik, kolektivizm, girişimcilik ruhundan yoksunluk ya da sosyal grupların hileli davranışa eğilimli olması gibi kültürel basmakalıplara sıkça başvururlar. Başarılı toplumların ortak kimlik, kültürel kaynaşma, sosyal sermaye ve işbirliğiyle ilgili kendilerine ait kendi kendini tebrik hikayeleri vardır (Keating, Loughlin ve Deschouwer 2003). Çarpıcı olan şey bu hikayelerin bileşenlerinin sıklıkla aynı olması, sadece olumlu ya da olumsuz bir yorum verilmiş olmasıdır. İrlanda 1990'lardan bu yana, İrlanda ekonomisiyle birlikte imgesini de dönüştürmeyi başardı, böylece geleneksel müzik ve hatta İrlanda pub mekanı da gerikalmışlık simgesi olmaktan çıkıp postmodern kozmopolitizmin uç noktasına katıl-

dı. Elbette, iki betimlemede de doğruluk öğeleri vardı, ama biri kamusal alanı fethedip toplum hakkında paylaşılan bir anlatı kurmayı başardı. Hem Hristiyanlığın hem İslamın mirası ve sonuçları modern politikada, her ikisinin de içinde yer alan birçok akım tarafından, her biri kendi tarihsel referans noktalarından olmak üzere, itirazla karşılaşmaktadır. Ulusalcılık modernistlerin tahmin ettiğinden çok daha ısrarcı bir kuvvet olduğunu gösterdi, sadece insanlar doğuştan gelen ulusal kimliklere sahip olduğu için değil, aynı zamanda politik toplulukları yeniden tanımlamak ve kapatmak için güçlü bir simgeler kümesi sağladığı için, politik girişimciler de zaten bunu yapmak istiyor ve koşullar buna uygun.

Bu da bu hikayelerin nasıl üretilip çoğaltıldığını göstermek üzere derin bir araştırma ve kültür bilgisi gerektiğini gösteriyor. Bu şekilde, belki pozitivist sosyal bilimin talep ettiği katı neden mantığına ulaşamasak da, betimleyici bir inançlar değerlendirmesinin ötesine geçip söz konusu toplum ya da rejim içindeki kolektif ve bireysel eylemin mantığının açıklamasına doğru ilerleyebiliriz. En umut veren yaklaşım vaka karşılaştırması oldu, burada anlamların konstrüksiyonu ve inanç sistemlerinin yaratılması benzerlik ve fark kalıplarını araştırmak üzere doğrudan karşılaştırılabilir.

Kültürel ve Diğer Yaklaşımları Birleştirmek

Kültür bir ana anlatı, sosyal ve politik davranışın her şeyi kapsayan açıklaması değildir. Daha dar anlamıyla, sonuçları yöneten bağımsız bir değişken olarak yapılanmıştır. Bu nedenle, kurumsal analizle birleştirilebilir; hatta yeni kurumsalcılığın sosyolojik versiyonu, daha önce de ima edildiği gibi, kültürel açıklamaya çok yaklaşır. [Yeni kurumsalcılığın sosyolojik versiyonu] rasyonel seçim biçimleriyle ve insanların tercih ve motivasyonlarının daha en baştan nasıl biçimlendiğini açıklamak için kullanılan kültürle uyumsuz değildir.[7] Hatta kültürel ve rasyonel seçim açıklamalarının daha derin bir düzeyde uyumlu olabileceği öne sürül-

7 Güdülerin sadece geçerli bir neden mantığına uygun olduğu müddetçe geçerli olacağını varsaymadığımız sürece (Ross 1997) [bu böyledir]. İnsanların, kendilerine daha iyi hava şartları vermesi için tanrılara kurban verdiğini söylemek, motivasyona ilişkin iyi bir gerekçe olabilir; fakat bu, bütün bir nedensel açıklama zincirinin sadece bir parçasıdır.

müştür, çünkü kültürel normlar kolektif eylem sorunlarına verilen tarihsel olarak eğitimli tepkiler olarak görülebilir (Kiser ve Bauldry 2005). Gelenek kavramı tarihsel açıklamaları da, inançların zaman içinde nasıl aktarıldığını, benimsendiğini ve yeniden icat edildiğini göstererek bilgilendirebilir (ve tarihsel kurumsalcılığı tamamlayabilir). Weber'e dönersek, kültürel değerlerin ve kurumsal yapıların nasıl etkileşip karşılıklı olarak birbirlerini, ikisi de tek başına belirleyici olmaksızın dayatabildiğini araştırabiliriz (Lichbach 1997). Kültürün karmaşıklığı konusunda farklı yöntemleri birleştirerek ve çeşitlendirerek elde edilebilir (Ross 1997). Yani anketler bize popüler tutumlar hakkında çok şey söyleyebilir, etnografik çalışmaya da onların anlamlarını araştırmak için ihtiyaç duyulur. Sosyal davranışı şekillendirmek konusunda kültür karşısında kurumların önemli olduğunu tartışmak bireylerin davranışını açıklarken doğa (genetik etkiler) ve beslenme (ortam) arasındaki tartışmaya benzer. Daha önce bu rakip görüşler konusunda şiddetle ayrılan bilimciler, günümüzde bunların bağımsız, ayrı değişkenler olmadığı, sürekli etkileşim halinde olduğu görüşüne eğilim gösterirler.

7.

Tarihsel Kurumsalcılık*

Sven Steinmo

Tarihsel kurumsalcılık ne belli bir kuram ne de özgül bir yöntemdir. En iyi şekilde politika ve sosyal değişimi incelemeye yönelik bir *yaklaşım* olarak anlaşılır. Bu yaklaşım diğer sosyal bilim yaklaşımlarından gerçekdünyaya ait ampirik sorulara ilgi göstermesi, tarihsel yönelimi ve kurumların yapılanma ve davranışı ve sonuçları şekillendirme biçimlerine ilgi göstermesiyle ayırt edilir. "Tarihsel kurumsalcılık" terimi 1990'ların başına dek uydurulmamış olsa da,[1] yaklaşım yeni sayılmaktan uzaktır. İlginç ve önemli politika incelemelerinin büyük kısmı –Karl Polanyi'nin klasik *Great Transformations*'ından Thedo Skocpol'un *States and Social Revolutions*'ına ve Philippe Schmitter'in *Still a Century of Corporatism?*

* Bu bölüm Ellen Immergut ve Bo Rothstein'la yapılan bir dizi sohbetten doğdu. Onların katkısı metnin her yerinde bulunabilir, ama tüm hatalar bana aittir. Ayrıca John Campbell, Carl Dahlstrom, Peter Mair, Mark Thatcher ve Kathleen Thelen'e ilk taslak üzerindeki anlayışlı ve yardımsever yorumları için teşekkür ederim.

1 Terim Ocak 1989'da Boulder, Colorado'da yapılan küçük bir atölyede ortaya atıldı. Katılımcılar arasında Douglas Ashford, Colleen Dunlavy, Peter Hall, Ellen Immergut, Peter Katzenstein, Desmond King, Frank Longstreth, Jonas Pontusson, Bo Rothstein, Theda Skocpol, Sven Steinmo, Kathleen Thelen, Geroge Tsebilis ve Margaret Weir vardı. *Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Politics* (Steinmo, Thelen ve Longstreth 1992) bu atölyeden çıktı.

kitabına dek hepsi– bugün yazılmış olsalardı tarihsel kurumsalcı olarak sınıflandırılacaklardı.[2]

Tarihsel kurumsalcılığı (TK) açıklamanın en iyi yolu bu yaklaşımı tarihsel ve karşılaştırmalı bir bağlama yerleştirmek, yaklaşımın nereden çıktığını ve sosyal bilimlerdeki diğer yaklaşımlardan ne kadar farklı olduğunu göstermektir. Kısacası, burada verilen şey tarihsel kurumsalcılığın bir TK değerlendirmesidir. Bölüm bu yaklaşımların "bilim" olarak siyaset bilimi ve sosyal bilim anlayışımıza ne kattığının tartışmasıyla sona erer.

Kökenler

Kurumsal kuram politika incelemesi kadar eskidir. Platon ve Aristoteles'ten Locke, Hobbes ve James Madison çok uzun zaman önce politik davranışı yapılandırmada siyasi kurumların önemini anladı. Platon'un *Cumhuriyet*'i (*Devlet*) farklı hükümet biçimlerini karşılaştırır, burada kurumların politik davranışı nasıl şekillendirdiğini anlamaya çalışır. Aristoteles'in *Politika*'sı siyasi kurumların incelemesini sürdürür: Kendine özgü bir şekilde kurumsal yapıları inceledi çünkü onların politik inisiyatifleri ve normatif değerleri şekillendirdiğine inanıyordu. Siyaset kuramcısı olarak anılmaları nadir olsa da, Amerikan cumhuriyetinin kurucuları tam da aynı sorularla ilgileniyorlardı. Madison'ın "politikanın bilimi" farklı kurumsal düzenlemelerin farklı tip politik eylemi nasıl cesaretlendireceği ve/veya cesaretini kıracağı konusunun bir incelemesiydi.

On dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başında sosyal bilimler modern akademik bir disiplin olarak ortaya çıkmaya başlayınca, bu klasik gelenekler büyük bir etki yarattı (Almond 1996). Hem Avrupa hem de Birleşik Devletler'de, politika öğrencileri özellikle anayasal tasarım

2 Bu ifade kullanıma girmeden önce yazılmış ama bugün açıkça "tarihsel kurumsalcı" diye tanımlanabilecek olan başka bazı sosyal bilim analizi örnekleri arasında Wilson (1891), Polanyi (1944), Selznick (1949), Truman (1951), Rustow (1955), Eckstein (1960), McConnell (1966), Polsby (1968), Eisenstadt ve Rokkan (1973), Schmitter (1974), Tilly ve Ardant (1975), Zysman (1977), Katzenstein (1978), Dodd ve Richard (1979), Skocpol (1979), Huntington (1982), Rothstein (1982), Skowronek (1982), Esping-Anderson ve Korpi (1983), Skocpol ve Ikenberry (1983), Katznelson ve Weir (1985), Gourevitch (1986), Skocpol ve Amenta (1986) ve Rokkan vd. (1988) bulunmaktadır.

ve politik (ve hatta ahlaki) davranış arasındaki ilişkiyle ilgileniyorlardı. Aslında, ilk dönemde siyaset bilimi denebilecek şeylerin büyük kısmı kusursuz anayasa tasarlamakla ilgiliydi. Büyük politik ve sosyal kalkınma zamanıydı bu, akademisyenler bazen daha iyi toplumlar inşa etmeye yardımcı olabilecek kurumları tasarlamaya davet ediliyordu. Belki de bunun en iyi örneği (ve en ağır talihsizlik) Weimar Almanya'sı oldu. Kaiser'in yenilmesinden sonra, anayasa mimarları dünyanın en kusursuz demokrasisi olduğuna inandıkları şeyi tasarlamaya çalıştılar. Bu tarihsel fırsat gerçek dünyaya "siyaset bilimini" uygulamak için neredeyse eşsiz bir fırsat sağladı. Yeni Alman Cumhuriyeti'nin başkalarının da taklit edeceği model bir demokrasi olacağına kesin olarak inanılıyordu. Ne yazık ki, olaylar öyle sonuçlanmadı.

Weimar demokrasisinin başarısızlığı kurumsal analize daha çok karşı çıkmaya yol açtı. Bu karşı çıkış savaş sonrasındaki yıllarda –düşmanlığa değilse de– kuşkuculuğa yol açtı. Savaştan önce demokrasinin düzgün kurumlarla inşa edilebileceğini hayal etmek mümkünken, yüzyıl ortasına geldiğimizde böyle bir savı desteklemek olanaksız oldu. Büyük Avrupa imparatorlukları dağılırken, genellikle eski sömürgelerinde en iyi çalışmalar ve kurumlar olarak gördükleri şeyleri geride bırakmaya çalıştılar. Fakat ne yazık ki, gelişmekte olan dünyada, hassas şekilde tasarlanmış demokratik kurumlar diktatörlüğe, otokrasiye ve hatta kaosa sürüklendi. Ne tür kurumlar yapılırsa yapılsın, hepsi de demokratik toplumun işlev görebilmesi için gerekli olan politik davranış türünü üretmekte başarısız oldu.[3]

Sosyal bilimciler gitgide kurumların büyük ölçüde politikanın içinde gerçekleştiği kaplar olduğuna inanmaya başladı; önemli olan şey kapları neyin doldurduğuydu. Bu anlayış çerçevesinde, hem siyaset bilimi hem sosyoloji bölümleri iki ayrı yönde ilerledi. Bir yandan, birçokları bilimsel olmak için sosyal bilimin daha kuramsal olması gerektiğine inanıyordu. Aynı zamanda, başkaları da politika ve toplum incelemesinin bağımsız olarak ölçülebilen, incelenebilen ve analiz edilebilen kurucu değişkenlere ayrılabileceğini savunuyordu. Süreç içinde, kurumlar analizden büyük ölçüde çıktı.

Sosyal bilimin daha geniş bir siyasal ve tarihsel bağlam içinde büyüdüğünü hatırlamakta yarar var. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda,

3 Benzer bir analiz için bkz. Blyth (2006).

fizik bilimleri hızla ilerliyordu ve sosyal bilimlerde hatırı sayılır bir "fizik kıskançlığı" vardı.[4] Ciddiye alınmak için, sosyal bilimin de bir "gerçek" bilim olması gerektiği düşünülüyordu bazen. Birçokları gerçek bilimin bir bilimsel yöntem izlemesi gerektiğine inanıyordu. Eğer sosyal bilim bilim olacaksa, diyordu bu reformcular, onun da yanlışlanabilir ve sınanabilir öngörüsel kuramlar inşa etmesi gerekiyor. Mark Blyth, 1944 yılında *American Social Science Review*'da şöyle yazan Karl Lowenstein'dan alıntı yapıyor: "Geçmişteki hataları aşmak için karşılaştırmalı siyasetin 'sosyal mühendisliğin bilinçli bir aracı' olması gerekiyor, çünkü disiplinin deneyimimizi diğer uluslara taşımak gibi yerine getirmesi gereken bir misyonu var... taşımak ve böylece onların kurumlarını evrensel bir hükümet kalıbına bilimsel olarak katmak" (aktaran Blyth 2006: 493).

Sonuçta, yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizlik, savaş ve azgelişmişlik sorunları 'gerçek' bilimciler tarafından incelenen her şey kadar önemlidir. Bilimcilerin yaptığı şey, bu naif görüşe göre, fiziksel dünyanın kendilerine ait parçasını analiz etmek, bazı özelliklerin nasıl çalıştığıyla ilgili hipotezler üretmek ve bu hipotezleri tekrar tekrar deneylerle sınamaktır. Bu 'gerçek' bilim değerlendirmesinde, bilimciler izledikleri yöntembilimde karmaşık bir fenomeni onu oluşturan parçalara ayırır ve bu parçaları ayrı ayrı ve bağımsız olarak analiz ederler. Hedef en temel birimleri ve süreçleri analiz edip anlamak ve onları yöneten yasaları keşfetmektir. Temel Kartezyen ilkeye göre dünya –ve içindeki her şey– temel yasalarla yönetilmektedir. Eğer bu yasaları anlayabilirsek, içinde yaşadığımız dünyayı anlayabilir ve sonuçta denetleyebiliriz. Bu bilim paradigması Newton'ın düşen bir elmaya dair ilk gözleminden çıkıp yerçekimi kuvvetinin daha temel bir anlaşılmasına, dünyanın güneş çevresinde neden ve nasıl döndüğünü daha genel anlamaya ve sonunda da uzaya gemi gönderip ayda yürüyebilmeye yol açtı.

Bu daha bilimsel olma çabasında (özellikle de Amerika'da, Ulusal Bilim Vakfı gibi kurumlardan fon almanın cazibesiyle), sosyal bilimin sınırı tarihsel analizden ve "kaba betimlemeden" uzaklaştı. Önce, daha katı ve nicel olmaya yönelik ciddi bir baskı vardı. Birçoklarının gözünde, geçmiş çalışmaların büyük kısmı basitçe tarihsel ve betimleyiciydi. Tarih ilginç-

4 Aslında, birçok devlet ve/veya siyaset dairesinin isimlerini "siyaset bilimi" olarak değiştirmesi savaş sonrası yıllarda oldu.

ti belki, ama kendisini sınanabilir ve yanlışlanabilir önermelere kolayca bırakmıyordu. Bu bilim değildi.[5] Sosyal bilim, "davranışçı" düşünce, tekillerden uzaklaşmalı ve vakaları değişkenler üzerine değer kümeleri olarak ele almalıydı. Ayrıca sosyal bilimin kendisini ölçülebilen, sayılabilen ve sonra da karşılaştırılıp analiz edilebilen etkenlerle sınırlaması önemliydi. Bu da bizim, neredeyse tanım gereği eşsiz olan *kurumları* değil, ölçülebilir olan *davranışları* (sosyal ya da ekonomik konum, tutumlar ya da oylar gibi şeyleri) incelememiz gerektiği anlamına geliyordu. Elbette, diyordu davranışçı, sosyal bilim bebeklik aşamasında olan bir bilimdi. Modeller kaba sabaydı, yöntemler kabaydı ve veriler acıklı bir şekilde eksikti; ama bütün bunlar fizik ve kimya için de doğruydu.

Elbette, diye savunuyordu yeni siyaset bilimci, insan dünyası davranış ve eylem yasalarıyla yönetiliyor – tıpkı fiziksel dünya gibi. Eğer öyleyse, o zaman sosyal bilimcinin işi bu temel yasaları keşfedip bizim de öngörüde bulunabilmemizi, içinde yaşadığımız dünyayı idare edip olumlu bir şekilde şekillendirebilmemizi sağlamaktır. "Neden bazı ülkeler ya da insanlar yüksek düzeyde demokrasiden, büyümeden ve gelişmeden yararlanırken diğerleri yoksulluk, diktatörlük ve şiddet kısırdöngüsüne yakalanmış durumda?" gibi sorular büyük ve karmaşıktır. Ama eğer kimyacıların hastalığın altında yatan karmaşık fenomenlerin yapısını sökmesi gibi, politikanın mekanizmalarının ve süreçlerinin de yapısını çözersek daha iyi bir dünya inşa edebiliriz bir gün – böyle düşünüyorlardı.

Davranışçılar bu yüzden bilimsel süreçteki rollerini kimyacının yapabileceği kadar gördüler. Çevremizdeki büyük dünyayı anlamak üzere, önce dünyayı onun bileşenlerine parçalamalı ve o parçaları birbirinden bağımsız olarak anlamaya çalışmalıyız. Bir gün "Politikanın Periyodik Tablosu"nu elde edeceğimize inanıyorlardı sanki.

Diğer yandan, büyük kuramcılar için –ister Marksist, yapısal işlevselci, sistem kuramcı, modernleşme kuramcısı ya da rasyonel seçim kuramcısı olsun– temel sorun uluslar, kültürler ve tarih içinde politikayı hareke geçiren temel süreçleri ve mekanizmaları anlamaktı. Tarih boyunca bütün ülkeler asırlık, temel sorunlarla karşı karşıyaydı (Parsons ve Smelser 1956); bilimcinin bu büyük kuvvetlere odaklanması gerekiyor-

5 Aslında, bu noktaya dek tarihsel betimleyici çalışmanın büyük kısmındaki vurgu incelenen belli bir tarihsel dönemin, ülkenin, bölgenin ya da devrimin sıradışı karakterini açıklamaya yönelik olmuştu.

du, ayrıntılara ve kurumlara değil. Kurumlar ya sosyal sorunlara işlevsel çözümlerdi ya da politik mücadelelerin gerçekleştiği basit sahalardı. Her iki durumda da, bu arenaların kendine özgü konstrüksiyonu savaşların sonuçların belirlemek için önemli bir değişken sayılmıyordu (March ve Olsen 1989; Steinmo, Thelen ve Longstreth 1992).

Bu büyük kuramcıları politikanın "fizikçileri" olarak düşünmekte yarar var. Onların ana hedefi pratik değildi; tersine, tutkuları daha büyüktü, çünkü çabalarını sosyal bilimin Kutsal Kâse arayışına odakladılar: Politikanın Yasaları.[6] Sözgelimi, Adam Przeworski ve Henry Teune etkileyici *Logic of Comparative Social Inquiry*'de şöyle yazdılar: "Bu analizin temelinde yer alan varsayıma göre sosyal bilim araştırması ... sosyal fenomenler hakkında genel önermelere ulaşabilir ve ulaşmalıdır. Bu varsayım insan davranışının gözlem yoluyla elde edilen genel yasalarla açıklanabileceğini ima eder" (Przeworski ve Teune 1970: 4). Davranışçılar Politikanın Periyodik Tablosu'nu ararken, büyük kuramcılar da "Her Şeyin Kuramı"nı arıyorlardı.

Gerçek Dünyayı İncelemek

Böylece, 1960 ve 1970'lerde, sosyal bilimin sınırları çok farklı yönlerde ilerlemişti: Bir yanda politik davranışın büyük ölçüde kuramdışı mikroanalizleri vardı; diğer yanda Marksizmin, işlevselciliğin, sistem kuramının ve rasyonel seçimin makro- (ve belirgin şekilde ampirik olmayan) kuramsallaştırması vardı. Büyük kuramcıların ve onların davranışçı kardeşlerinin çalışması genelde kesişmese de, birçok siyaset bilimi bölümünde politik bir ittifak sağlandı. Bu gelişmeler Birleşik Devletler'deki devlet üniversitelerinde daha belirgindi, orada kurumsal fonun önemli hisseleri bilimsel burs örgütlerinden geliyordu.[7] Hükümetin üniversitelerdeki bilimsel araştırma fonunun düzeyleri birçok Avrupa ülkesinden

6 Bu görüşlerin çarpıcı ve düşünceli bir sergilenişini görmek üzere bkz. Wallerstein (2001).

7 Rektörler ve bölüm başkanları Kurumsal Maliyet Telafi (Institutional Cost Recovery - ICR) paralarının üniversite ve bölüm bütçelerine önemli ölçüde katkıda bulunacağını anlamıştı. Bu yüzden, Ulusal Bilim Vakfı (National Science Foundation - NSF) gibi (katı bilim normlarıyla hareket eden) vakıflar bu değişime katkıda bulundu.

önemli ölçüde düşük olduğu için, katı bilim [doğa bilimi] normlarını ve pratiklerini sosyal bilim programlarının fonuna yardımcı olsun diye benimsemek konusunda daha az baskı vardı. Belli ülkeler ve belli ülkelerdeki üniversiteler arasındaki hareketlilik Avrupa'da ABD'dekine göre çok daha sınırlıydı. Buna bağlı olarak, yeni bilim anlayışları daha yavaş benimseniyordu, politika ve sosyolojideki bilinen profesörler kendilerine katı bilimleri model almak için çok daha az nedene sahipti.

Fakat birçok siyaset bilimci politika ve tarih incelemekle ilgilenmeyi sürdürdü. Hatta bazen tarihsel kurumsalcılığın elli yıldan fazla bir zaman hakim olan bir sosyal bilim türüne doğru döndüğü söyleniyor. Bazı açılardan bu bir hakaret anlamındaydı (TK modası geçmiştir); başkaları için bu siyaset bilimi ve sosyolojideki birçok klasiğin bugün tarihsel kurumsalcıların tanıdık bulacağı türden bir bilimsel araştırmaya girişmiş olmasıydı. Max Weber, Stein Rokkan, David Truman, Karl Polanyi, Alexander Gershenkron, E. E. Schattschneider ya da Hugh Heclo bugün yazıyor olsalardı TK akademisyenleri olarak tanımlanırlardı, çünkü özellikle gerçek-dünya sonuçlarını açıklamaya, tarihi analitik alet olarak kullanmaya çalışıyorlardı *ve* kurumların hangi şekillerde politik sonuçları şekillendirdiğiyle çok güçlü şekilde ilgileniyorlardı.

Bilim olarak sosyal bilim hedefini reddetmeksizin, birçokları *mezo*-düzey analizle ve orta-menzilli kuramla ilgilenmeyi sürdürdüler (bkz. Mair, 10. bl.). Büyük kuramla hayalkırıklığına uğrayan ve sıkılan ya da sadece davranışçılığın teknik yaklaşımıyla ilgilenmeyen birçok siyaset bilimci gerçek-dünya sonuçlarıyla ilgilenmeyi sürdürdü. İşte burada tarihsel kurumsalcılık kuruldu. Bazılarının inancına göre, siyaset bilimciler aslında önemli gerçek-dünya olaylarını açıklamaya çalışmalıydı. "Gerçek-dünya *sonuçları* niye sergiledikleri şekillerde değişiklik gösterirler?" gibi sorular sormaya başladıkları zaman, kurumlar analizlerine girmeye başlar. Bunların en ünlüsü, Theda Skocpol'un büyük devrimlerin kaynak ve kalıplarını açıklamak istemesiydi (Skocpol 1979). Ama farklı kalıpları sınıf yapısının ya da elit gücünün açıklayacağını *varsaymak* yerine, gerçek devrimleri incelemek ve onları karşılaştırmalı ve tarihsel bağlamlara koymak gibi ağır bir işe girişti. Sonunda, Skocpol devrim öncesi dönemdeki devlet kurumlarının yapısının devrimci sonuçlar için büyük yollar açtığını fark etti. Geriye dönüp bakıldığında bu âşikar sanılabilir, ama

o dönemde devletin önemli olması birçok (özellikle de Amerikalı) sosyal bilimci için bir vahiy gibiydi.[8]

Skocpol önemli gerçek-dünya olaylarını açıklamakla ilgilenen tek sosyal bilimci değildi, ama onun fikirlerinin ardından gelen genç akademisyen kuşağında önemli bir etki bıraktığına şüphe yok. 1970 sonu ve 1980'lerin başında karşılaştırmalı siyaset araştırmasında buna uygun bir hareketlenme oldu, öğrenciler "değişkenleri" bırakıp gerçek-dünya vakalarını karşılaştırmaya başladı (della Porta, 11. bl. ve Vennesson, 12. bl). Bir kez daha, bugünden bakıldığında tuhaf görünebilir bu, ama o dönemde karşılaştırmalı siyaset büyük ölçüde belli ülkelerin, sendikaların, hareketlerin ya da siyasi partilerin ayrıntılı incelemelerinden oluşuyordu büyük ölçüde. Kendisininkinden farklı bir ülkeyi inceleyen kişi görünüşte bir karşılaştırmacıydı.

Bu açıdan en önemli kitaplardan biri Peter Katzenstein'ın (1978) *Between Power and Plenty* adlı çalışmasıdır. Bu çalışma da bir grup akademisyenden farklı ülkelerin nasıl ve niye ekonomik değişikliklere karşılık geldiğini ve 1970 başındaki petrol fiyatı şoklarının yarattığı sıkıntıları analiz etmesi istenen bir projenin sonucunda ortaya çıktı. Çarpıcı bir kitaptı bu çünkü çok özenli ve odaklanmış (ülke uzmanlarına ait) kıyaslamalar sunuyordu. Bir kez daha, devlet kurumlarının yapısı hızla neredeyse bütün bu akademisyenlerin analizlerine girdi.

Tarihsel Kurumsalcılık

Tarihsel yöntemleri kullanan ve vaka incelemelerine kalkışan bütün siyaset bilimciler ya da sosyologlar *kurumsalcı* değildir. Kurumsalcılar kurumların davranışı yapılandırmakta kurumların oynadığı role özel bir vurgu yapan akademisyenlerdir. Nedir kurumlar? Kurumlar için en yaygın tanım şöyledir: Kurallar. Bu gelenekteki bazı öğrenciler biçimsel kurallara ve örgütlere odaklanır (Streeck ve Thelen 2005), başkalarıysa gayriresmi kuralları ve normları ele alır (Hall 1989; Marcussen 2000). İster resmi kurumları ister gayriresmi kural ve normları kastedelim, bunlar politika için önemlidir, çünkü verilen karara kimin katıldığını ve eşzamanlı olarak da onların stratejik davranışını şekillendirir.

8 Burada bu olgunun birçok Avrupalı için âşikar göründüğünü ve pek de yenilik gibi gelmediğini söylemekte yarar var.

Bazı örnekler aydınlatıcıdır. Ellen Immergut sağlık hizmeti rejiminin politikası analizinde dosdoğru bir soru sordu. Neden bazı ülkeler kapsamlı bir ulusal sağlık hizmeti sistemi geliştirirken diğerleri merkezilikten uzak ve parçalı sigorta programları geliştirir? Birkaç Avrupa ülkesinin politik tarihini inceledikten sonra, her ülkenin siyasi kurumlarının yapısının farklı çıkar gruplarına ait veto noktaları[9] ortaya attığını, bunlarla uzlaşma sağlanması gerektiğini gözledi. Özgül vakalara daha derinlemesine bakınca, kurumların sadece belli rejim seçeneklerine engel çıkarmakla kalmadığını, aynı zamanda son aşamada farklı rejimlerde bulunabilen seçenek mönüsünü de yapılandırdığını gördü (Immergut 1992). Bu farklı sonuçlar belli tarafların ya da çıkar gruplarının ortaya koyduğu farklı temel hedef ya da amaçların ürünü değildi – ama çıkar grupları ve taraflar farklı ülkelerde, bireysel anayasaların ortaya çıkardığı farklı siyasi/kurumsal düzenlemeler sayesinde farklı politik stratejiler izlemek zorunda kalıyordu. Başka deyişle, politika sonuçlarındaki varyasyonları, ulusal siyasi kurumların hem sağlık sigortası politikalarına *kimin* katıldığını hem de katıldıkları "*oyunun kurallarını*" yapılandırma tarzını açıklamadan açıklayamayacağını keşfetti. Bu kurallar (özellikle de diferensiyal erişim ve veto noktalarının var olup olmaması) farklı ülkelerde farklı siyasi stratejilere yol açtı ve son aşamada farklı siyasi sonuçları şekillendirdi.

Aynı şekilde, Steinmo neden bazı ülkelerin diğerlerinden çok daha büyük refah devletlerine sahip olduğunu anlamakla ilgileniyordu. Onun ilk hipotezi politik kültür ve/veya kamu tercihlerinin bu önemli farkları açıklayacağıydı. Ama modern refah devletlerinin fiili gelişimine daha yakından baktığı zaman, tutumlardaki çeşitliliğin ülkelerin neden ve nasıl böyle büyük bir çeşitlilik geliştirdiğini açıklayamadığını gördü. Kanıt yurttaşların kamu harcamalarından hoşlandığını gösteriyordu; bütün ülkelerin yurttaşları kamu desteği gerektiren en önemli ve pahalı sahalarda kamusal harcamada artışlar olmasını istiyordu (ve istemeye devam ediyor). Bu geniş ve yaygın tercihlere getirilen en büyük sınırlama, görünüşe bakılırsa, finansaldı. Bu yüzden, o da ulusal gelir sistemlerinin gelişmesini incelemeyi seçti. Eğer kamu harcamasına yönelik arzu sabitse, belki vergilerden korku ya da vergiye direnç de çeşitlilik

9 Burada bu olgunun birçok Avrupalı için âşikar göründüğün ve pek de yenilik gibi gelmediğini söylemekte yarar var.

gösteriyordu. Bir kez daha, tutumlar ve hatta politik kültürün çok büyük analitik değeri olmadığı görülüyordu. Bu iki değişken de İsveç gibi ülkelerin yoksulları ve işçi sınıfını zengin ve kapitalist sınıftan daha ağır vergilendirmesini açıklayamıyordu. Daha da tuhaf bir şekilde, Birleşik Devletler'in İsveç'ten bile *daha artan* bir vergi sistemine sahip olmasıydı. Birkaç vakanın ayrıntılı tarihsel analizi bu yazarı kamu ve elit tercihlerinin rejim haline çevrilmesini sağlayan çok farklı siyasi kurumların fiili vergi rejimi sonuçlarının yapısı üzerinde büyük etkilere sahip olduğu sonucuna ulaştırdı. Fiili vergi politikası seçeneklerinin zaman içinde neden benimsendiğini en iyi açıklayan şey –Amerika'da dağınık çoğulcu kurumlar bulunmasına karşı– İsveç'te şirketçi karar verme kurumlarının bulunmasıydı. Bu özgül seçenekler çok farklı gelir sistemlerine ve buna bağlı olarak da sağlık hizmeti, eğitim ve emek piyasası rejimi gibi popüler programlara finans sağlamak için farklı yeteneklere sahip olmaya yol açıyordu (Steinmo 1993).

Başka birçok benzer örnekle devam edebilirdik.[10] Sözgelimi, neden bazı ülkelerin diğerlerinden daha yüksek sendikalaşma oranına sahip olduğunu anlamak isteyen Bo Rithstein, ulusal işsizlik sigortası kurumlarının bazı ülkelerde sendikalar için çok önemli bir harekete geçirici ve örgütleyici araç olduğunu, ama başka ülkelerde böyle olmadığını keşfetti. Ghent işsizlik sigortası sistemini kullanan ülkeler ona sahip olmayan ülkelerden çok daha büyük sendika hareketlerine sahipti (Rothstein 1992). Victoria Hattam Amerika'daki işçi hareketinin zayıflığını açıklamak istedi ve Amerikan partilerinin ve seçim kurumlarının yapısının sendika örgütçülerinin politik bir strateji benimsemesi için teşvik sağladığını keşfetti. Yani Amerikan İstisnacılığının bu önemli özelliği Amerika'nın eşsiz politik kültürünün bir ürünü değildi, onun eşsiz bir şekilde parçalı olan siyasi kurumlarının bir ürünüydü (Hattam 1993).

Buraya dek bu analizleri ayırt eden üç şey olduğu anlaşılmış olmalı. Birincisi, akademisyenler bir savda ısrar etmek ya da bir yöntembilimi zorlamak arzusuyla hareket etmiyorlardı. İkincisi, gerçek-dünyanın ampirik sorularına yanıt verme arzusuyla hareket ediyorlardı. Son olarak, *ampirik sorgulama aracılığıyla* kurumsal yapıların politik stratejileri,

10 Veto noktaları fikrini ortaya atmanın şerefi sık sık yanlış bir şekilde George Tsebilis'e atfedilir.

sonuçları ve son aşamada, politik tercihleri şekillendirmede derin etkileri olduğunu keşfettiler.

Üç Kurumsalcılık

Bugün sosyal bilimlerde en az üç tip kurumsal analiz var: Rasyonel seçim, sosyolojik kurumsalcılık ve tarihsel kurumsalcılık.[11] Bu biçimler arasındaki tartışmalara girmeyip tarihsel kurumsalcılarla diğerleri arasındaki temel fark olarak gördüğüm şeyi saptamaya çalışacağım. Birincisi, kurumsalcılar arasında hepsinin de kurumları davranışı yapılandıran kurallar olarak görmeleri açısından hatırı sayılır bir *anlaşma* vardır. Farklılık gösterdikleri yer eylemleri ya da davranışı yapılandırılan varlıkların doğasını anlamak üzerindedir. Rasyonel seçim ekolü insanların karşılaştıkları seçimlerdeki masraf ve kârları hesaplayan rasyonel bireyciler olduğunu savunur. Rasyonel seçim kurumsalcıları kurumların sırf bireyin strtejik davranışını çerçeveye soktukları için önemli olduğunu düşünür. İnsanların kişisel ya da bireysel kazançlarını azamileştirmek isteyen stratejik aktörler oldukları için kurallara uyduklarına inanırlar.[12] İşbirliği yaparız, çünkü işbirliği sayesinde onun yokluğunda elde ettiğimizden fazlasını elde ederiz. Kurallara uyarız, çünkü bunu yaptığımız zaman bireysel olarak daha iyi durumda oluruz.

Buna karşılık, sosyolojik kurumsalcılar insanları temelde sosyal varlıklar olarak görür. Bu görüşle, insanlar ne öz-çıkarlı ne de rasyonel seçim akademisyeninin bakışıyla "rasyoneldir" (March ve Olsen 1989); alışkanlıkla harekete geçen "tatmincilerdir." Sosyologlara göre, kurumlar insanların dünyayı görme tarzını çerçeveler ve sadece onların içinde çalıştığı kurallardan ibaret değildir. Sosyolojik kurumsalcılar, insanları, öz-çıkarlarını azamileştirmek üzere kurallara uymak yerine, genellikle bir "uygunluk mantığı" izlerler – yani kendilerine "X'ten ne alırım?" diye sormak yerine, insanlar önce "Ne yapmalıyım? Nedir uygun olan?" diye

11 Bu üç tipin kapsamlı bir tartışması için Peter Hall ve Rosemary Taylor'ın (1996) enfes analizine bakın.

12 Burada standart rasyonel seçim (RS) ekolünü kastediyorum. Elbette, bu varsayımları önemli ölçüde gevşetmiş olan birçok RS uzmanı vardır. Açıkçası, bunu ne kadar çok yaparlarsa, o kadar tarihsel kurumsalcı gibi konuşmaktadırlar. Bkz. Weingast (1996), Bates, Greif, Levi vd. (1998) ve Ostrom (1998).

sorarlar. Bu görüşe göre, önemli kurumlar (kurallar) günlük hayatı ve sosyal etkileşimi yöneten sosyal normlardır.[13]

Tarihsel kurumsalcılar bu iki görüşün arasında bir yerde durur: İnsanlar hem norma uyan kural takipçileridir hem de öz-çıkarları olan rasyonel aktörlerdir. İnsanın nasıl davrandığı, bireye, bağlama ve kurallara bağlıdır. Bu önerme apaçık görünse bile, politikayı nasıl incelememiz gerektiği konusunda büyük içerimleri vardır. Bu üç değişken de (bireyler, bağlam ve kurallar) seçim durumlarında önemliydi, o zaman politik sonuçları açıklamaya çalışırken insanın ne inceleyeceğini bilmesinin *a priori* bir yolu yoktur. Bir tarihsel kurumsalcı, insanların basit kural takipçisi olduğuna ya da çıkarlarını azamileştirmek üzere kuralları kullanan stratejik aktörler olduklarına *inanmaz*. Bir tarihsel kurumsalcı hatta bu konularda biraz bilinmezci olabilir. TK akademisyeninin bilmek istediği şey belli bir seçimin neden yapıldığı ve/veya belli bir sonucun nasıl ortaya çıktığıdır. Büyük olasılıkla, herhangi bir önemli politik sonuç en iyi şekilde hem kural takip etmenin hem çıkarı azamileştirmenin bir ürünü olarak anlaşılabilir. Hangisinin daha önemli (öz-çıkarlı, özgeci/kolektif ya da basitçe alışkanlık) davranışı olduğunu nasıl bilirsiniz? Tarihsel kurumsalcı (kanıt olarak da bilinen) tarihsel kayda girip bulmaya çalışırdı.

Tarihi Ciddiye Almak

Bu anlayışların önemli içerimleri vardır, hem neyi incelediğimiz hem de onu nasıl incelediğimiz açısından. Tarihsel kurumsalcılar tarihi incelerler çünkü önemli olduğuna inanırlar, sadece analiz için gerekli referans noktalarını artırmak için (zaman-dizi analizinde yapıldığı gibi) yapmazlar bunu. Tarihin önemli olduğu en az üç önemli şekil vardır. Birincisi, politik olaylar tarihsel bir bağlamda olur, bu bağlamın kararlar ya da olaylar için doğrudan bir sonucu vardır. Bunun ilk örneklerinden biri Alexander Gershenkron'un ünlü çalışmasıdır, Gershenkron bir ülkenin *ne*

13 Yine de bu ayrımları korumak zordur. Sözgelimi, yaygın olarak bilinen, Paul DiMaggio ve Walter Powell'ın hazırladığı "sosyolojik kurumsalcı" metin, *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, açıkça, politik davranışı çerçevelemenin önemli değişkenleri olarak iktidar ve zorlamayla, ayrıca norm-inşası ve kalıp geliştirmeyle ilgilenmişlerdi (DiMaggio ve Powell 1991). Bana bunu hatırlattığı için John Campbell'a teşekkür ederim.

zaman sanayileştiğinin *nasıl* sanayileştiğini kaçınılmaz olarak etkilediğini savunmuştu. Geç kalanların neden ilk geliştirenlerin izlediği o uzun deneme-yanılma sürecinden geçemeyeceğini gösterir bize.[14] Başka deyişle, sanayileşme süreci özünde geç geliştirenler için ilk geliştirenler için olduğundan farklıdır. Geniş ölçekli nicel, çapraz-ulusal karşılaştırmalarda, genellikle veriyi kıtalar ve zaman dilimleri arasında havuzlayan ve zaman/mekanı önemsiz sayan (ya da onun analizden "silineceğini" sanan) karşılaştırmalarda kolayca kaçırılan önemli bir anlayıştır bu.

Tarihin önemli olmasının ikinci nedeni de aktör ya da faillerin deneyimden öğrenebilecek olmasıdır. Tarihsel kurumsalcılar davranış, tutum ve stratejik seçimlerin belli sosyal, politik, ekonomik ve hatta kültürel bağlamlarda gerçekleştiğini anlar. Bütün politik eylemleri sanki temelde aynıymış gibi, zaman mekan ya da bağlama aldırmadan ele almayan tarihsel kurumsalcılar, açık seçik ve kasıtlı bir şekilde değişkenlerini uygun bağlama yerleştirmeye çalışırlar. Böylece, tarihsel moment ve onun içindeki aktörlerle ilgili anlayışlarını derinleştirip zenginleştirerek, araştırdıkları özgül olaylar için, zamansal boyut dışındaki değişkenlerini ele aldıklarından, daha kesin açıklamalar sunabilirler.

E. E. Schattschneider'in gümrük politikası üzerine ilk çalışmaları, A zamanında yapılan siyasi seçimlerin B zamanı için ne kadar önemli sonuçlara sahip olduğunu gösterdi. Bu çalışmasında "yeni rejimlerin yeni politikalar yarattığını" savunmakla ünlendi.[15] Schattschneider'i izleyen Paul Pierson da birkaç önemli çalışmada, belli bir noktadaki rejim seçimlerinin nasıl ve niye zaman içinde daha sonraki noktalardaki seçimleri etkilediğini gösterdi.[16] Aynı şekilde, Esping-Andersen ünlü *Three Worlds of Welfare Capitalism*'de, işsizlik sigortası, sağlık sigortası, emeklilik programları gibi şeylere sahip modern refah devletlerinde yaşıyor olmamız gibi bir olgu çerçevesinde, "Kişisel yaşamımız da, bütün ekonomi-politiği-

14 Politikanın dışından bir örnek aydınlatıcı olabilir. Birçoğumuz ilk çocukların ikinci (ya da sonraki) çocuklardan çok farklı bir gelişim deneyimi olduğunu kabul ederiz. İlk çocuktan sonra sadece anne baba deneyimli hale gelmez, aynı zamanda bu kez birden fazla çocuğa bakmaktadırlar. Son olarak ve aynı ölçüde önemli olarak, daha sonraki çocuklar büyük kardeşlerin olduğu bir evde yetişir – ilk çocuğun, tanım gereği, sahip olamadığı bir durumdur bu.

15 Aktaran Pierson (1993: 595).

16 Sözgelimi bkz. Pierson (1993, 2000, 2004).

miz de refah devleti tarafından yapılandırılmıştır" diye belirtti (Esping-Andersen 1990: 141). Refah devletinin varlığı, modern politik yaşamda, bizzat kendisi onu geliştiren ülkelerdeki politikayı, beklentileri ve rejimi *şekillendirir*.

Son olarak, Pierson'ın gösterdiği gibi, beklentiler ayrıca geçmişle de kapılanmıştır. Amerika'nın Irak'taki deneyiminin basit bir güç politikası ve/veya petrol talebi olduğunu belirtenler olsa da, bir tarihsel kurumsalcı bu ülkenin 9/11 bombalamalarına neden bu şekilde davrandığını anlamak için geçmiş savaşların kalıbına bakmaya eğilimli olacaktır. Elbette yanılıyorlardı, ama Amerika'nın Almanya ve Japonya'daki geçmiş başarılarının –yüzyıl sonunda Komünizm karşısında elde edilen belirgin zaferleri bir yana– Yönetimdeki rejim-yapıcılarının Amerikan gücünü dayatıp diktatörlük olan bir yere başarılı kapitalizm ve demokrasi getirme iddiasında bulunmasını sağladığına kuşku yoktur.[17]

Özet olarak, tarihsel kurumsalcılar için *tarih bağımsız olayların bir zinciri değildir*. Bu temel noktada ima edilen şey zamansal boyuttan daha fazla bir şeydir. Tarihi ciddiye almak sonuçta akademisyenin değişkenlerin birbirinden bağımsız olduğu fikrinden de kuşkuda olduğu anlamına gelir. Buna karşılık, tarihin önemini kabul etmek önemli değişkenlerin birbirlerini şekillendirebileceği ve bunu sıkça yaptığı konusunda açık seçik bir farkındalık olduğunu gösterir. Tarihsel kurumsalcılar, bazı başka geleneklerdeki siyaset bilimcilerden daha fazla olarak, çoklu neden değişkenlerinin karşılıklı bağımlılığı üzerinde bu etkileşimli etkilerle açıkça ilgilenmektedir.

Tarihsel kurumsalcı bir çevresel biyoloğa benzer, o da belli bir organizma ya da davranışın kendine özgü kaderini anlayabilmek için o organizmayı içinde yaşadığı ekoloji ya da bağlamda ayrıntılı olarak incelemek zorundadır. Bu da fizik ve kimya gibi katı bilimlerde yaygın olarak görülenden daha farklı bir bilimsel ontoloji gerektirir. Evrimsel biyolojinin kökünde analiz nesnelerinin –canlı organizmaların– temelde cansız maddeden farklı olduğu varsayımı yatar. Fiziksel dünyadaki nesneler genellikle basit doğa "yasalarına" başvururken, biyolojik organizmalar, karmaşıklıkları yüzünden, genellikle onları temel bileşenlerine indirgeme

17 Tam da Irak deneyiminin Amerikan dış politikasını gelecek on yıllarda şekillendireceği gibi.

çabalarını püskürtür. Bu yüzden, önemli evrimci biyolog Ernst Mayr'ın da belirttiği gibi, biyolojinin bilim olarak gelişmesi sadece canlı organizmalar için geçerli olan "ek ilkelerin" araştırılmasını gerektirmiştir. Mayr şunu savunur: "Bu da bilimin kavramsal dünyasının, o dönemde kimsenin hayal edemediği kadar köklü bir şekilde yeniden yapılanmasını gerektiriyordu" (Mayr 2004: 26).

Tarihsel kurumsalcılık sosyal bilimdeki bu ontolojik hamle gibi bir şeyi temsil eder. Tarihsel açıdan özgül olayları ve uzun vadeli siyasi sonuçları anlamak için, zaman ve mekan içinde sabit ilişkilere sahip olan değişmez değişkenlerin incelenmesinden çıkarılan yöntem ve epistemolojileri katı bir şekilde uygulayamayız. Bu, elbette, onun bilim olmadığı anlamına gelmez – yeter ki bilim tanımımız biyolojiyi de dışlasın; burada söz konusu olan, daha çok, uygulanan bilimsel yöntemlerin incelenen konuya uyması gerektiği ima edilmektedir.

Gündemler

Son yıllarda, kurumsalcı akademisyenlik içinde iki önemli entelektüel gündem belirdi. İlki kurumsal değişimin mekanizmalarını daha iyi anlama çabasıdır; ikincisi de politika ve tarihteki fikirlerin rolünü kavramaya yönelik bir çabadır. İkisini ayrı ayrı ele alıp sonra da bu konuların bir arada değerlendirildiği zaman daha iyi anlaşıldığını savunacağım.

Son zamanlara kadar kurumsalcı literatürün büyük kısmının *değişim* için tam olarak kuramsallaştırılmış bir açıklamaya sahip olmadığını savunmak basmakalıplaşmıştı. Hatta birçok kurumsalcının beklentisi değişimin zor olacağı yönündeydi. Bunun birkaç nedeni vardır. Birincisi, verili herhangi bir kurum (ister resmi kurum ister bir norm olsun) daha büyük bir kurum kümesinin içine yerleştirilmiştir. Bir kural kümesini değiştirmek başkalarını da etkileyebilir ve genellikle etkiler; bu yüzden, geniş bağlamda üstünlük sahibi olanlar açısından değişime karşı anlamlı bir direnç olacaktır. İkincisi, insanlar verili bir kurallar/kurumlar kümesi çevresinde beklentiler biçimlendirir. Kuralları değiştirmenin öngörmesi zor ya da olanaksız olan uzun vadeli etkileri olabilir. Bu durumda, birçok kişi basitçe sahip oldukları kurallarla yola devam etmeyi tercih eder – bu

sahip oldukları kurallar optimal olmasa bile. Üçüncüsü, kurumlar kilitlenebilir çünkü insanlar kuralları öğrenmeye yatırım yapar. Kuralları değiştirmek önemli ön maliyetler çıkarabilir ve herhangi bir yeni maliyete katlanmak istemeyenler buna karşı koyabilir. Son olarak, kurumlar davranışı etkilediği için, zaman içinde de tercihleri etkileyebilirler. İnsanlar verili bir kurumsal düzenlemeyi alıştıkları şey o olduğu için tercih etmeye başlayabilir.

Denge için bütün bu kaynaklar verildiği zaman, değişimi nasıl açıklayacağız? Son zamanlara kadar, başat açıklama "delikli denge" olmuştu (bkz. Thelen ve Steinmo 1992). Buradaki temel fikre göre kurumlar özünde dengeli (denge noktasında) kalır, ama bir dış (dışsal) şokla karşılaşıncaya dek. Fakat gitgide artan bir şekilde, birçok tarihsel kurumsalcı bu mantığı eleştirmeye başladı, dışsal şokların insanlara herhangi bir aracılık vermediğini savundu. Politik ve kurumsal değişimin tümüyle kaderin bir ürünü olduğu fikrinde, temelde hatalı olan bir şeyler olduğunu savunuyorlar.

Son zamanlarda bir dizi akademisyen bu gündemi, hatırı sayılır bir başarıyla ele aldı. Kathleen Thelen ve Wolfgang Streeck genç akademisyenlerden bir grubu bir araya getirdi ve her birinden farklı siyasi kurumların küresel rekabetçi baskılar ve demografi değişimleri bağlamında benimsediği ya da evrilttiği tarzları araştırmasını istedi.[18] Özenli tarihsel zemine sahip analizler aracılığıyla, bu yazarlar kurumsal değişimin ortak bir kalıplar kümesini çıkartmayı başardı. Böylece kurumsal değişimin ortak tiplerini araştırdılar. Ne yazık ki, Thelen ve Streeck kurumsal değişimin bir açıklamasını ya da bir kuramını önermiyor aslında. Onun yerine kurumsal değişimin çeşitli kalıplarını araştırıyorlar.[19]

Kurumsal değişimi açıklamak için, "fikirleri" kurumsal analize sokmak gerekir. Eğer siyaset bilimci değilseniz, günümüzdeki sosyal bilim analizinde fikirlerin kesinlikle hiçbir rol oynamadığını öğrenince şaşırır-

18 Ayrıca bkz. John Campbell (2004), *Institutional Change and Globalization.*

19 Thelen ve Streeck'in saptadığı kurumsal değişimin beş modeli şunlardır: (a) "yerdeğiştirme" - bir kurum diğerinin yerini alır, (b) "kaplama" - bir kurum eski işlevlerin üzerine yeni işlevleri yerleştirir, (c) "kayma" - bir kurumun içinde var olduğu ortam değişir, ama kurum aynı şekilde uyum sağlamaz (ayrıca bkz. Jacob Hacker'ın Thelen ve Streeck'in kitabında yer alan bölümü), (d) "dönüşme" - kurumlar yeni işlev, hedef ya da amaç benimser ve (e) "tükenme" - kurumsal çöküş ve başarısızlık.

sınız. Marksizm, rasyonel seçim ve pluralizm, bunların hepsi de çıkarların politikanın itici kuvveti olduğuna ve fikirlerin ya aklamalar ya da basitçe "gürültü" olduğuna inanır. Buna karşılık geleneksel davranışçıların fikirlerin politika açısından önemsiz olduğunu savunmak için *a priori* bir nedeni yoktur ve bu yüzden de bunlar pratik nedenlerle analizden dışlanır. Fakat tarihsel kurumsalcılar belli bir büyük kurama ya da özgül bir yöntembilime de bağlanmamıştır; bu çerçevede, "fikirler" analizlerinde merkezi bir yer sahibi olmuştur.[20]

Peter Hall, Keynesci ekonomik düşüncenin büyümesini analiz ederken ekonomik fikirlerin gücünden etkileyici bir şekilde bahsetti, ekonomik idareyle ilgili belli fikirlerin nasıl ve neden yaklaşık aynı tarihsel dönemde, birçok ülkede hakim olmaya başladığını araştırdı (Hall 1989). Hall bu fikirlerin, bir kez yerleştikten sonra, çerçeveleme etkisi yaptığını ve bunun sonucunda da diğer politik kararların alınmasını sağlayan temel şablonlar haline geldiğini gösteriyor. Hall'ın analizini başlangıç noktası sayan Mark Blyth de Birleşik Devletler ve İsviçre'de Keynesciliğin yükselişi ve düşüşünü araştırdı; bunu yaparken hem fikirlerin *nasıl* gelişip insanları etkilediğini, hem de onların *nasıl* politik mücadelelerde silah olarak kullanılabileceğini anlamak gibi bir niyeti vardı (Blyth 2002). Başka çalışmalarda, Blyth çıkar kavramının kendisinin bireylerin kendi çıkarlarını nasıl anladığı değerlendirilmediği sürece bir anlam taşımadığını güçlü bir şekilde savundu (ayrıca bkz. Kratochwil, 5. bl. ve Pizzorno, 9. bl.). Başka deyişle, fikirler politik davranışın kökünde yer alır.[21]

Bana göre, günümüzde tarihsel kurumsalcı gelenekte yer alan en ilginç çalışmaların birçoğunu tam da fikir, değer ve inançların tarihi ve politikayı nasıl etkilediğini daha iyi anlamaya çalışan ve bu anlayışları genel olarak kurumsal değişimi anlamaya uygulayan çalışmalar oluşturuyor (McNamara 1998; Marcussen 2000; Lieberman 2002; Katznelson ve Weingast 2005). Bu akademisyenler için, kurumsal değişim aktörlerin sahip olduğu fikirlerdeki değişimin ürünüdür. Yani "fikirler" burada fikirlerin *kolektif eylem sorunlarına yaratıcı çözümler* olması gibi özgül

20 Elbette, bütün tarihsel kurumsalcılar özellikle politik fikirlerin rolü ya da gücüyle ilgilenmez, ama birçoğu ilgilenmektedir; bkz. Campbell (2002).

21 Bkz. Blyth (1997, 2003), ayrıca bkz. Marcussen (2000), Pasotti ve Rothstein (2002) ve Steinmo (2003).

bir anlamda kullanılır. Sözgelimi, normal bir biçimde "Bir fikrim var!" dediğimiz zaman, aslında bir soruna bir çözümümüz olduğunu söylemek isteriz. Bu şekilde bakılırsa, kurumsal değişim tam da güçlü aktörler yeni fikirler lehine kurumları değiştirme iradesi ve yeteneğine sahip olduğu zaman yaşanır. Bir grup ya da kolektif belli bir fikrin "iyi bir fikir" olduğunu, eğer çözülmesi gereken bir sorun varsa, kabul edebilirler *ve* bu fikrin gerçekten de sorunu çözebileceğini kabul ederler. Bu şekilde bakıldığında, fikirler "irrasyonel" değildir, hem rasyonel hem duygusal zeminlerde değerlendirilebilecek olan yaratıcı uyumlanmalar olarak anlaşılmaları daha doğru olur.[22]

Bu söylenenleri göstermek üzere, yirminci yüzyılın temel refah devleti kurumlarını örnek olarak ele alalım (işsizlik sigortası, emeklilik maaşı ya da bankacılık düzenlemeleri). Birincisi, başlangıçta bu önerilerin basitçe sınanmamış fikirler (yaratıcı sorun çözümleri) olduğu, yirminci yüzyıl ortasındaki kapitalist ekonominin yarattığı sosyal ve ekonomik sorunların (ekonomik çözülme, işsizlik, artan yoksulluk) bir kısmını çözmeye yardımcı olmayı vaat ettikleri âşikar olmalı. Toplum içinde ekonomik açıdan zarar görebilecek durumda olanların Batı demokrasilerinde oy sandığı sayesinde gitgide daha çok iktidar elde etmesi ve düzene sokulmamış kapitalizmin ekonomik başarısızlıklarının gitgide görünür hale gelmesiyle birlikte, elitlerin fikirleri değişti. 1920 ve 1930'ların ekonomik deneyimleri birçok insanı bu konuları asıl sorunlar olarak görmeye yöneltti. Ayrıca, II. Dünya Savaşı sırasında hükümetlerin performansı (ekonomik idare, üretimin düzene sokulması ve tarihin en büyük savaşının çarpışılması/kazanılması) birçok kimseyi hükümetlerin yeni işlerin idaresinde iyi bir iş çıkarabileceği konusunda ikna etti. Sonra, zaman geçtikçe, kapitalizmin düzene sokulabileceği ve sokulması gerektiği ve hükümetin ekonomiyi idare etmek ve o ekonomide yaratılan serveti dağıtmakta uygun bir role sahip olduğu konusunda yaygın bir uzlaşma vardı. Sonraki otuz-kırk yıl içinde devreye sokulan spesifik vergi, refah ve düzenleme politikaları zaman içinde pratiğe sokulan (kurumsallaştırılan) fikirlerden başka bir şey olarak anlaşılamaz.

22 "Fikirsel" analizi "rasyonel" seçimle, kişinin kararları ya fikirlere ya da rasyonel hesaplamalara dayandıracağını savunur gibi görünecek bir şekilde, karşı karşıya getirme gibi talihsiz ve gereksiz bir eğilim vardır.

Ama, elbette, modern demokratik kapitalizm yerinde durmadı (bir denge yoktu). Yükselen yaşam standartları ve artan eşitlikle birlikte beklentiler de büyümüştü. Dahası, siyasi liderler karşılamakta gitgide daha çok zorlandıkları vaatler vermeyi sürdürüyordu. Özellikle de 1970 başlarındaki petrol şoklarından ve ardından gelen stagflasyondan sonra halk, hükümetlerin aşırı ağır düzenlemelere gittiği, vergilendirmede adil davranmadığı ve genel olarak verdikleri sözlerin çok azını tutabildiklerine inanmaya başladı.[23] Neoliberal fikirler yirminci yüzyılın son on yıllarında popülerliğini artırdı, çünkü gitgide daha çok insan (özellikle de zengin ve güçlüler), Ronald Reagan'ın ünlü sözünü alıntılarsak, "hükümet çözüm değil sorundur" diye inanmaya başladı. Neoliberal piyasa yanlısı politikalar gitgide ikna edici hale geldi, çünkü artan sayıda insan (elitlerle birlikte sıradan yurttaşlar da) neoliberal savın mantığına ikna olmuşlardı; sorun tanımını kabul ettiler ve sonra da sorun çözümünü kabul etmeye başladılar. Neoliberal politikaların bu sorunları ele alacağı konusunda hiçbir "kanıt" olmadığını anlamamız önemlidir. Yeni politikalar (vergi kesintileri, program kesintileri ve piyasa yanlısı yeniden düzenleme) sadece Keynesci çağın enflasyoncu eğilimlerini azaltmayı, yeniden yatırım yapabilecek kapitalistlerin eline daha fazla para vermeyi ve "israfçı" hükümet harcamalarını sınırlamayı vaat eden "fikirlerden" ibaretti. Bir kez daha, bunların iyi "fikirler" olduğuna inananlar kapitalist demokrasilerin karşılaştığı sorunlarla ilgili bir düşünceyi paylaştılar ve neoliberal rejim çözümlerinin bu sorunların çözülmesine yardımcı olacağına inandılar.

Elbette, hem refah devleti kurumları hem de neoliberal politikalar onları savunan elitlerin ekonomik çıkarına olan şeyler olarak görülebilirdi. Ama bu şekilde bakmak bizim modern ekonominin aslında nasıl işleyeceği konusunda kesin ve nesnel bir anlayışımız olduğunu ve bir aktörün "öz-çıkarını" anlamanın nesnel ve kolayca bilinebilen bir yolu olduğunu varsayar. İkisine de sahip olmadığımızı savunmak mümkündür. Birincisi, modern kapitalist ekonomi en gelişmiş matematiksel araçların bile hassas ve kesin bir şekilde modellemeyi umut edemeyeceği kadar karmaşık ve olumsaldır. İkincisi, bir bireyin (ya da bir grubun) çıkarının te-

23 İlginç bir şekilde, bu açıdan önemli bir çeşitlilik vardı. Çok belli ki bazı hükümetler vaatlerini diğerlerinden çok daha etkin ve adil bir şekilde yerine getirmeye yetenekliydi (sözgelimi İsviçre'yle Birleşik Devletler'i karşılaştırın). Bu çeşitlemeler için en iyi açıklama, elbette, farklılık gösteren kurumsal yapılardır (bkz. Steinmo 1993).

meli de özünde onların (dünyanın nasıl işlediğiyle ilgili) inançlarına, (iyi sonuçların ne olduğuyla ilgili) değerlerine ve bu sonuçların en iyi şekilde nasıl elde edileceğine (sorun çözümleri) kök salmıştır.

Şu soruyu bir düşünün: 1980'lerdeki vergi kesintileri büyümeyi harekete geçirip vaat edildiği gibi hükümet gelirlerini artırdı mı, yoksa sadece tarihin en büyük bütçe açıklarını mı yarattı? Bu sorunun yanıtı kime sorduğunuza bağlıdır. Sözgelimi eğer neoliberal ekonomi kuramına inanan (Nobel Ödülü almış ya da almamış) bir ekonomiste sorarsanız, size kesin olarak vergi kesintilerinin işe yaradığını ve ekonominin 1990'larda vergi kesintileri yüzünden büyüdüğünü söyleyecektir (ayrıca size bunu gösterecek geniş bir ekonometri modeli de sunabilir). Eğer neoliberal ekonomiye inanmayan (Nobel Ödülü almış ya da almamış) bir ekonomiste sorarsanız, size yine ikna edici bir şekilde vergi kesintilerinin vaat edildiği gibi çalışmadığını ve ekonomiyi tekrar rayına oturtmak için 1990'lardaki vergi artışlarına ihtiyaç duyulduğunu savunacaktır. O da savını "kanıtlamak" üzere çok karmaşık bir matematiksel model sunabilir. Hangi ekonomiste inanmayı yeğlediğiniz size kalmış. Ama burada temel nokta şudur: Eğer ekonomistler bile, geçmişteki ekonomik kural ya da kurumların etkileri konusunda en basit düzeyde anlaşamıyorsa, o zaman geleceğe dönük rejim fikirlerinin çok daha büyük inanç sıçramalarına ihtiyaç duyduğunu anlamamız gerekir. İkincisi, eğer geçmiş fikirlerin etkilerini bilemezsek, gelecekteki rejim fikirleri için kendi öz-çıkarımızı nasıl rasyonel bir şekilde hesaplayabiliriz?

Öyleyse, fikirleri bizim kurumsal değişim anlayışımıza sokmak, kurumsal analize failleri geri getirir. Geçmişte kurumsalcılığın temel zayıflığı olarak, aktörlerin, içinde yer aldıkları kurumların basit birer esiri oldukları ileri sürülebilirdi. Fikirleri analizle bütünleştirmek, kurumları hem sınırlayıcı/inisiyatif verici bir güç hem de politik rekabet nesnesi yaparak bu sorunu ele alır.

Fikirleri özellikle kurumsal analize sokmak bu yüzden kurumsal evrimin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Küçük, ama büyüyen bir tarihsel kurumsalcılar grubu aslında bu yönde ilerliyor, kurumsal değişime özellikle evrimci kuramları ve fikirleri katmaya çalışıyorlar.[24] Bu kuramları ele

24 Bu yönü işaret eden yakın tarihli çalışmalar için bkz. North (2006) ve Lewis ve Steinmo (2007).

almak bu bölümün kapsamının dışında kalıyor, ama temel sav kurumları, fikirleri ve ortamı evrime yardımcı olan bir süreç içinde görmektir. Bu perspektif tarihi ve politikayı sürekli evrilen dinamik süreçler olarak görür, tarihi bir dengeden diğerine gidip gelen bir süreç olarak görmez. Dahası, evrimci yaklaşım, sonuçları olumsal ve öngörülmez sayar, çizgisel ve öngörülebilir saymaz. Son olarak, evrimci yaklaşım kendine özgü bir şekilde güç ilişkilerini araştırır ve analize failliği katar, aktörleri içinde yer aldıkları kurumların mahkumları olarak görmez.

Siyaset Bilimi ve Sosyal "Bilim"

Sosyal bilim içindeki en derin ve en zorlu mücadelelerin birçoğunun kalbinde bilimin anlamı üzerine temel bir mücadele yatar. Birçokları için, bilim sistematik düzenlilikler ve genellenebilir yasalar aramak demektir. Bu görüşe göre, ampirik dünya sadece, kuramı inşa edip sınamayı sağlayan kanıt sunduğu için inceler. Belli vakalar ya da özgül olaylar ilginç olabilir –tıpkı iyi bir romanın ilginç olması gibi– ama sosyal bilimin hedefi belli herhangi bir olayı anlamak değildir; birçok (hatta bütün) olayları açıklamak için kullanılabilecek kuramlar inşa etmektir. Bu akademisyenler için, gerçek sonuçları anlamak en önemli şey değildir; bir politika kuramı yaratmak, geliştirmek, mükemmelleştirmek önemlidir (Weingast 1996). Morris Fiorina bilimsel yönelimlerini şu şekilde anlatır: "Bizler gerçek bir kurumun ya da tarihsel fenomenin kapsamlı şekilde anlaşılmasıyla ilgilenmiyoruz, daha çok TK akademisyenlerinin çoğu için, genişlik derinlik getirir; bir vakadaki çeşitliliğin %90'ını anlamak dokuz vakanın her birinin %10'unu anlamak kadar önemli bir başarı değildir, özellikle de eğer vakalar zaman ve mekan içinde değişiyorsa" (Fiorina 1995: 110-11).

Bu da tarihsel kuramsalcılarla onların daha "rasyonalist" kurumcalcı kardeşleri arasındaki farkı sergiler. Tarihsel kurumsalcılar özgül vakalarla ilgilenmektedir. Dokuz vakadaki çeşitliliğin %10'unu açıklayabilmek büyük olasılıkla ukala bir tahminden öteye geçmez ve özellikle yararlı ya da ilginç değildir. Eğer önemli olayları açıklayabilseydik (neden devrimler olur, neden bazı ülkeler büyük refah devletlerine sahiptir, neden bazı ülkelerde işgücü çok zayıftır), sanırım birçok TK akademisyenleri %90'dan bile azıyla mutlu olacaktır.

Tarihsel kurumsalcılar (hem siyaset bilimciler hem sosyologlar) sosyal bilimin büyük hevesleri karşısında kuşkucudur –en azından Newton fiziği olarak anlaşıldığı zaman. Bu akademisyenlerin birçoğu için hedefler yaklaşıktır ve ideal kuram çok görkemli olmasa da olur. TK akademisyeni öncelikle *açıklamayla* ilgilenir– öngörüyle değil (bu ayrım için bkz. della Porta ve Keating, 2. bl.). Nadiren açık seçik ifade edilir belki, ama bu sosyal bilim görüşünün temel bir varsayımı anlamlı öngörünün olanaksız olmasıdır. TK akademisyenleri için öngörüler sadece yaklaşık ve öngörü olabilir, bu da biz araçlardan, modellerden, veri kümelerinden ya da hesaplama gücünden yoksun olduğumuz için *değil*, olumsallık yüzünden ve *karşılıklı* bağımlılığı olan değişkenlerin zaman içindeki karmaşık etkileşimi yüzündendir. Tarih içinde, incelememizin nesneleri (kurumlar ve insanlar) değişir, uyum sağlar ve tarihin kendisinden etkilenirler. Öngörü ve onunla bağlantılı bilim kavrayışı birbirinden ayırt edilebilen ve birbirlerine öngörülebilir şekillerde tepki veren değişkenlerin çizgisel bir analizini gerektirir (bkz. Héritier, 4. bl.). Birçok sosyal bilimci için bu tür analiz, içinde yaşadığımız dünyanın gerçeklerini reddeder.[25] Bu görüşe göre, politika incelemesi fizik gibi değildir ve olamaz, çünkü incelediğimiz ve açıklamak istediğimiz şeyler mutlak, değişmez ve sabit yasaların geçerli olduğu cansız nesneler değildir. Tarihi fizikten türetilmiş yöntemler ve modellerle incelemek şiiri cebirle incelemek gibidir.

Bazılarının belirttiği gibi, TK akademisyenleri önemli ve görece nadir görülen olaylarla ilgilenme eğiliminde olurlar. Gerçek dünyaya ait bulmacalara ve nadir olaylara olan bir ilgiyle harekete geçen bir araştırma programının, tarih ya da politikanın genel yasalarını bulma arzusuyla harekete geçen bir programa karşı üstünlüğü vardır. Bu gelenek dışındaki bazı yöntembilimcilerin TK yaklaşımının geçerliliğini, "bağımlı değişken seçmeye" yöneldiği için sorguladığı da bilinir.

Elbette, özellikle önemli vakalara ve büyük bulmacalara odaklanan bir araştırma stratejisi seçme taraflılığının apaçık tehlikelerinden sıkın-

25 Sözgelimi, temel istatistik analizinde öğrencilere çokyönlülüğe dikkat etmeleri ve içinde bir denklemdeki çoklu değişkenlerin ayrı ayrı saptanabileceği soruları incelemeye özen göstermelerini söylemek yaygın olarak görülür. Bunun nedeni gerçek dünyanın çalışma tarzı değildir, kişi bu tedbirleri almadığı zaman yapılan istatistik çıkarımlar yöntembilimsel açıdan geçersiz olacaktır. Elbette sorun kullandığımız yöntemin sorduğumuz soruları çok kolay tanımlayabilmesidir.

tı çekebilir. Bu burada dikkate almaya değer, önemli bir eleştiridir. TK akademisyenlerinin ilgilendiği türden soruların doğası bile, onların eserlerinin bilimsel güvenilirliğini çökertir mi?

Birincisi, Pierson ve Skocpol'un (2006) belirttiği gibi, sosyal bilim akademisyenlerini, "güçlü bir sonuç birikimini, yanlışlamalarla birlikte sağlam tartışmaları" ortaya çıkartan "çok kuşaklı bir araştırma topluluğu" olarak düşünmeliyiz. Her yeni inceleme bizim tarihsel olaylar hakkındaki bilgi dağarcığımıza yeni bir şey kadar; daha önce yapılan analizleri tekrar sınar ve tekrar inceler. İkincisi, Dietrich Rueschemeyer'in savunduğu gibi, vaka incelemeleri kuramsal fikirler yaratmaktan çok daha fazlasını yapabilir. Kuramsal önermeleri sınayabilirler ve ikna edici nedensel açıklamalar getirebilirler (Rueschemeyer 2003: 318). Tarihsel vaka incelemesi çalışmasına yönelik ısrarlı kuşkuculuğa dikkat çeken Rueschemeyer, haklı olarak, bunun tek bir vakanın tek bir gözlem demek olduğu fikrine yaslandığını savunur. Analitik yönelime sahip iyi tarihsel analiz vakayı birçok noktadan ele alır, böylece açıklayıcı önermeleri çoklu veri noktalarıyla karşı karşıya getirir (bu fikirlerin geliştirilmiş hali için bkz. Vennesson, 12. bl.).

Ayrıca bu araştırma stratejisinin birkaç yöntembilimsel üstünlüğe sahip olduğunu da hatırlamakta yarar var. Yukarıda belirtildiği gibi, TK akademisyenleri tarihin kendisinin sonuçları nasıl şekillendirdiğiyle ilgilenir. Bu yüzden, zaman içindeki kalıpları özgül ve özbilinçli bir şekilde incelerler. Zaman çerçevesini genişleterek, önce, gözlem sayısını genişletiriz ve böylece yukarıda belirtilen küçük-N sorununun çözülmesini sağlarız. Ama tarihsel süreç takibi aynı zamanda akademisyenin nedensellik okunu basit korelasyon analizinin yapamayacağı bir şekilde sınamasını sağlar. Son olarak, süreç takibi araştırmacının zaman sınırlarına, dönem etkilerine, özgül nedensel savların öne çıkarılması çerçevesinde hassas olmasına da yardımcı olur (bkz. Vennesson, 12. bl.). Eğer tarih önemliyse, o zaman süreçlere zaman içinde bakmak araştırmacının belli olayları belli zamana –bu arada içinde yer aldıkları kalıpları da gözden kaçırmaksızın– yerleştirmesini sağlar. Sonuçta, en çarpıcı ve ilginç bağımlı değişkenleri veren şeyler bu kalıplar olmaktadır. Tarihsel kurumsalcılar, başka deyişle, ağaçlarla birlikte ormanlara da bakar (Pierson ve Skocpol 2006).

Elbette, ayrıca büyük, tarihsel açıdan ilginç bulmacalara *bakmamanın* da ciddi tehlikeleri vardır – çünkü onlar nadir bulunur, ya da rast-

gele dağıtılmamışlardır, ya da en önemlisi, çünkü bu büyük olaylar daha sonraki bütün olaylar üzerinde etki bırakır. Tarihsel değerlendirmeler olmazsa önemli sonuçlar gözlenmemiş olarak kaybolur, nedensel ilişkiler hatalı bir çıkarıma sahip olur ve son olarak, önemli hipotezler fark edilmek bir yana, hiç test edilemez. Demokratik ve otoriter rejimlerdeki akademisyenliğin ve araştırmanın birkaç on yılını incelemiş olan Jim Mahoney (200b) şu sonuca vardı: "Eğer bütün karşılaştırmalı tarihsel araştırmayı kayıttan silecek olsaydık, bugün demokrasi ve otoriterlik hakkında bildiklerimizin büyük kısmı kaybolurdu." Aslında, King, Keohane ve Verba'nın (1994) savunduğu soruşturma mantığını katı bir şekilde izlersek, o zaman –sadece birkaç klasiği anarsak– Reinhard Bendix'in *Nation Building and Citizenship*, Barrington Moore'un *Social Origins of Dictatorship and Democracy*, Samuel Huntington'ın *Political Order in Changing Societies* ve Theda Skocpol'un *States and Social Revolutions*'ı yazılamazdı.[26]

Sonuç

"Siyaset biliminin" büyük kısmının gerçek dünya hakkında önemli sorular sormaktan uzaklaşmış olduğu ne yazık ki doğru olabilir. Birçok siyaset bilimcinin "yanlışlanamayan" analizleri gözardı edip nicelleştirilemeyen değişkenlerden uzak durmamız gerektiğine inandığı da kesinlikle doğrudur. Böylece politikaya ve tarihe sanki bir Petri kabında büyüyormuş ve santimetre ya da kiloyla ölçülebilirmiş gibi davranırlar.

Tarihsel kurumsalcı siyaset biliminin o kadar dar olması gerektiğini kabul etmez. Elbette, politika incelemesine resmi, davranışsal ve tabii deneysel yaklaşımlardan birçok ilginç şey öğrenilebilir. Ama tarihi "denklemlerimizden", kurumları modellerimizden ve gerçek insanları analizlerimizden dışlamak bize yoksullaşmış, sözde bir bilim bırakır. Bu önermeyi kabul eden herkes kendisine bir tarihsel kurumsalcı demez. Ama eğer tarih ve fikirlerin önemli olduğunu, kurumların aktörlerin seçimlerini yapılandırdığını ama aktörlerin kendileri tarafından değişime tabi olduğunu ve gerçek insanların verdiği kararların her zaman verimli ya da tümüyle öz-çıkarlı olmadığını düşünüyorsanız, o zaman büyük olasılıkla bir tarihsel kurumsalcısınız.

---

26 Bu apaçık olguya dikkatimi çeken Jeffrey Kopstein oldu.

8.

Oyun Kuramı

Christine Chwaszcza

Giriş

Oyun Kuramı Bayesci[1] rasyonel seçim kuramı (RSK) denen şeyin bir dalıdır. İki ayrı uygulama biçimi vardır:

(i) Bireylerin sosyal ortamlardaki davranışını onların güdüleri ve nedenleriyle açıklamak;

(ii) Sosyal yapının analizi için soyut bir model olarak, yöntembilimsel bireyciliğin (YB) paradigması içinde.

Oyun kuramı sadece bireylerin güdüleri ve nedenlerini uygun şekilde modellediği ölçüde açıklayıcı açıdan yararlı olacaktır. Buna karşılık, modelleme dünyayı çoğaltmayı değil, potansiyel ya da dinamiklerini incelemek üzere özelliklerini yapay biçimde yalıtmayı hedefler.[2] Açıklayıcı bir yaklaşım eğer gözlenebilir gerçek-yaşam davranışını açıklayamazsa başarısız olur. Buna karşılık, soyut bir model, tam da başarısız olduğu zaman bize neden başarısız olduğunu, modelin nasıl zenginleştirilip, de-

1 Bu bölüm Bayesci olmayan yaklaşımları ele almayacak.

2 İki uygulama arasındaki ayrım bazen bulanıklaşıyor, çünkü genellikle bireysel güdü ve nedenlerin varsayımla verildiği ya da inceleme nesneleri geniş-N-kişili sahneler olduğu için önemsiz olduğu düşünülüyor, ya da bunların inceleme altında olan sosyal sahnenin özellikleri tarafından belirlendiği kabul ediliyor.

ğiştirilip uyarlanabileceğini söyleyecek kadar hassassa çok verimli bir analitik alet olabilir. Soyut modellemeden elde edilen anlayışların kendileri fenomenleri açıklamaz ama açıklayıcı hipotezlerin geliştirilmesinde ya da hatta kavram-oluşumunda kullanılabilir; ama bu hipotezlerin de o zaman bağımsız olarak sınanması gerekir.

Bu bölümün ilk kısmı RSK'nın temel kavramlarını ve varsayımlarını aydınlığa kavuşturur: Rasyonel seçim, tercih, beklenen yararlılık ve modern yararlılık kuramının yapısı. Daha sonraki kısım tam olarak oyun kuramına yönelir ve onun daha geniş olan RSK kavramıyla ilişkisi üzerinde durur. Bu amaçla, iki "denge" kavramı getiriyoruz –von Neumann-Morgenstern dengesi ve Nash'ın denge kavramı; ve en çok incelenmiş iki tip oyun– mahkum ikilemi (Mİ) denen şey ve bir eşgüdümlenme oyunları çeşitliliği. Oyun kuramının sosyal bilimlerde en iyi şekilde analitik bir araç olarak kullanıldığı savunulur.

Yinelenebilir ve evrimci oyunların daha yakın tarihli gelişmesine bakarak, son kısım işbirliği ve eşgüdümün modellenmesindeki başarısızlığın nasıl bu sorunların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunduğunu gösterir.

Bayesci Rasyonel Seçim Çerçevesi: Temel Kavramlar ve Varsayımlar

Oyun kuramı sosyal etkileşim durumlarında rasyonel karar vermek için bir modeldir. Burada sosyal etkileşimin Max Weber'in verdiği anlamda anlaşılması gerekir: İki ya da daha çok kasıtlı aktörleri içeren ve diğer(ler)inin nasıl davranacağı konusunda karşılıklı beklentilerin rehberlik ettiği eylem. Bu açıdan bu bir eylem ya da tam olarak davranış için değil, *akıl yürütme* için bir modeldir.

Başlangıçta, oyun kuramı daha geniş olan rasyonel seçim paradigmasının üç dalından biri olarak geliştirilmişti: Karar kuramı, sosyal seçim kuramı ve oyun kuramı.[3] Temeldeki fikir gündelik araç-sonuç akıl

3 RSK'nın bütün dallarına yapılan önemli katkıların kapsamlı bir derlemesi için bkz. Allingham (2006). Kamusal seçim kuramının sosyal seçim kuramına oyun kuramına dayalı bir seçenek sunduğu düşünülebilir (Buchanan ve Tullock 1965; Mueller 1989).

yürütmesi kavramının (yani belli bir sonuca ulaşmak için en iyi aracın seçilmesi gerekir) *olasılıkçı* akıl yürütmeyi bütünleştiren bir karar verme kalkülüsünün içinde geliştirilmesidir (Savage 1954). Bu geliştirme modern yararlılık kuramının (MYK) gelişmesiyle mümkün oldu. Oyun kuramı MYK'yla rasyonel seçim paradigmasının diğer dalları kadar yakından bağlantılı olmasa da, başlangıçta o çerçeve içinde von Neumann ve Morgenstern (1944) tarafından geliştirilmişti.

MYK başlangıçta uygulamalı matematik içinde risk özelliği gösteren etkileşimsel olmayan durumlardaki kararlar için geliştirilmişti. Daha yalın olarak, bu, sonuçları başka olaylara bağlı olduğu için kesin olarak öngörülemeyen bir dizi seçimle karşı karşıya kalan tek bir bireyin nasıl karar vereceği anlamına gelir.

MYK'yı harekete geçiren sezgisel fikir çok sağduyusaldır. Farklı eylem yönleri arasındaki bir seçimin rasyonel olması için, elbette hevesli düşünmenin peşinden gitmemesi gerekir: Her şey yolunda giderse, sizin en çok tercih ettiğiniz sonuçları çıkartacak olan eylem yönünü seçmek. Fakat tedbir –en sıradan anlamıyla bile– sadece her sonucun arzulanabilirliğini düşünmekle kalmayıp aynı zamanda onun ortaya çıkmasının, dışsal olayların varlığına bakılarak, olasılığını da düşünmemizi gerektirir. RSK'nın temel fikri insanın kendisinin *beklediği yararlılığı* azamileştiren eylem yönünü seçtiğini gösterir, yani bir eylem yönünün bütün pozitif ve negatif sonuçlarının toplamının onların ortaya çıkma olasılığıyla birlikte tartılması gerekir.

Bu olasılık tahminlerinin genellikle sayısal terimlerle verildiği düşünülürse, bir olayın sonucunun onun ortaya çıkma olasılığıyla birlikte tartılması, eğer arzulanabilirlik de sayısal terimlerle ifade edilebilirse bilgilendiricidir – ya da daha kesin olarak, eğer "arzulanabilirlikler" aynı zamanda bir sonucun bir başkasına karşı ne kadar arzulanır olduğu hakkında bilgi sağlayan bir kardinal ölçek üzerinde ölçülebilirse. Bu kardinal ölçümlere genellikle "yararlılıklar" denir; modern yararlılık kuramı arzulanabilirliklere hangi (biçimsel) koşullarda sayısal değerler atanabileceğini tanımlar, böylece yararlılık ölçülerini inşa eder.

İlk adım sorunla ilgili özellikleri tanımlamaktır. Aksiyomatik bir kuram olan RSK katı bir şekilde, aksiyom temellerinde belirtilen koşul ve terimlerle tanımlanır. Aksiyomlarda verilen ya da onlardan türetilebilen

hiçbir kavram ya da varsayım kuram içinde ifade edilemez. Kararların sadece seçeneklerin açık olduğu yerde gerekli olduğu düşünülürse, bir karar durumu (i) bütün kullanılabilir seçenekler kümesi ve (ii) kişinin eyleminin sonuçlarını (akıbetlerini) etkileyebilecek olan olası bütün olaylar kümesi tarafından tanımlanır, burada sonuçların olası bütün bileşimler için belirtilebileceği ve ikili kıyaslar aracılığıyla karar verici fail tarafından değerlendirilebileceği varsayılır.

Bu ikili kıyaslar bir failin tercihlerini, yani iki seçenek, A ve B arasında kurulan, birinin diğerinin üstüne yerleştirilmesini sağlayan bir ilişkiyi temsil eder. Kavramın ilkel olduğu ve egoist, özgeci ya da hazcı değerler gibi özgül birtakım değer tutumlarını ya da iyi yaşam diye özgül bir ideali temsil etmeye yönelik olmadığı kabul edilir. En yaygın olanı, faillerin tercihleri ampirik olarak verili sayılır, ya da modelin varsayımları tarafından verilecek sayılır. Ekonomide bu genellikle kârların azamileştirilmesi ya da para ödemesidir, ama öyle olması gerekmez.

Bir failin olası bütün sonuçları arzulanırlıklarına göre, yani en iyiden en kötüye doğru sıralayabileceği varsayılır. Eğer bu sıralama tutarlılığın belli taleplerini karşılarsa, kardinal bir sıralamada tercihleri sonuçların üstünde saymaya yönelik bir matematiksel fonksiyonun var olduğu kanıtlanabilir. Bu fonksiyona genel olarak bir yararlılık fonksiyonu denir. Modern yararlılık kuramında, tanım kümesi tercihlerin sonuçlara karşı sırasal dizilimiyle verilir, bu arada değerler kümesi de rasyonel sayılar kümesidir. İki en önemli tutarlılık talebi tamlık (yani bütün seçenek çiftleri sıralanabilir) ve geçişliliktir (yani eğer A'yı B'ye ve B'yi de C'ye tercih edersem, o zaman A'yı C'ye tercih etmem gerekir); daha başka talepler de matematiksel özellikler ve olasılık kalkülünün kurallarının uygulanabilirliğiyle ilgilidir.[4]

Kardinal bir sıralama ve sayısal ölçümlerin atanması yapıldığında, artık her sonucun yararlılığını onun ortaya çıkma olasılığıyla birlikte tartmak ve her eylem yönünün beklenen yararlılığını bir fail için açık olan bütün seçeneklerin anlamlı bir kıyasını sağlayacak şekilde belirlemek mümkündür. Artık her eylem yönünün beklenen yararlılığını onun olası her bir sonucunun yararlılığının onun ortaya çıkma olasılığıyla tar-

4 Yer sebebiyle, bu konuların ayrıntısına burada girilmeyecek. Bunun en açık sunumu hâlâ Luce ve Raiffa'dadır (1957: 2. bl.).

tılmasının toplamı olarak tanımlayabiliriz. Sonra da en yüksek beklenen yararlılığa sahip eylem yönünü seçebiliriz.

Beklenen yararlılığı azamileştirmek, *karar kuramında* rasyonel seçim için tavsiye edilen ölçüttür (bunu aşağıda oyun kuramı için niteleyeceğiz). *Rasyonelliğin* rasyonel seçim kavramı öncelikle bir yararlılık fonksiyonu inşa etmek üzere karşılanması gereken tutarlılık talepleri tarafından tanımlanır. Beklenen yararlılığı azamileştirmenin ölçütü risk altında karar vermek için amaç-araç rasyonelliği şeklindeki sağduyu kavramının genişletilmesidir. Amaç-araç rasyonelliğinin aydınlatılması için karar kuramının katılması o ölçütle uyum içinde akıl yürütmek ya da eyleme geçmek için yerine getirilmesi gereken koşulların belirlenmesinden ibarettir.

Buna uygun olarak, RSK'daki akıl yürütme modelinin *mantıksal* bir akıl yürütme modeli olarak nitelenmesi gerekir. O kesinlikle *psikolojik* bir değerlendirme değildir, altında özgül bir akıl yürütme değerlendirmesinin, beklenen yararlılığın azamileştirilmesinin iyi sağnımlanmış çözümler getirdiği ideal koşulları belirleyen biçimsel bir değerlendirmedir.

RSK'daki koşulların aşırı teknik ve çok talepkar olduğunu kabul etmek için aksiyomların ayrıntılarına girmek gerekmeyecek; elbette, insanların olasılıkçı akıl yürütme konusundaki gündelik pratikleri genellikle matematiksel olasılık kalkülünü gerektirmez. Ama tamamlık (bütün sonuç çiftleri kıyaslanabilir) ve geçişlilik bile, değerlendirmelerin çoklu perspektifleri ve boyutları içerdiği yerdeki karmaşık durumları düşünürsek, önemsiz talepler olmayacaktır (Khneman ve Tversky 1981).

Bu da matematikçileri ya da ekonomistleri kaygılandırmaz. Onlar böyle bir fonksiyonun anlamlı (matematiksel) yorumu olarak yeterli olan bir yararlılık fonksiyonu inşa etmenin biçimsel temsilini aramaktadırlar. Ne *sırf* yararlılıklarla –ya da tercihlerle– ne de gerçek yaşamdaki karar vermeyle ilgilenirler.

Fakat tutarlılık koşullarının teknik doğası ve model tarafından talep edilen bir yararlılık işlevinin inşası, gerçek yaşam durumlarındaki kişilerin davranışını açıklamakla ilgilenen sosyal bilimcilerin beklenti ve taleplerini karşılamak zorunda değildir. Ortalama kişiler matematiksel olasılık kalkülünün standartlarını karşılayabilecek olasılık tahminle-

rine girişmez (Allais 1953). Ayrıca kişilerin beklenen yararlılığı azamileştirmeyi hedeflemesi gerektiği fikri de Simon tarafından çok talepkar bulunarak eleştirilmiştir (1982), o azamileştirme yerine "tatmin etme" düzeyini hedefleyen daha ılımlı bir kusurlu araçsal rasyonellik modeli önermişti. MYK'ya getirilen ilk eleştirel itirazlar dalgası uygulanan rasyonellik kavramının çok dar olması değildi, onun çok talepkar olmasıydı.

Üzerinde durmak gereken ikinci nokta da MYK'da kullanılan değerlendirmenin örtük değerlendirmesinin tümüyle *sonuççu* –yani sonuç yönelimli– ve araçsal olmasıdır. Sonuççuluk amaç-araç akıl yürütmesi bağlamı içinde ve kararların başka kişileri etkilediği düşünülmediği zaman masum bir varsayım gibi görünür. Ama iki önemli şartla birlikte gelir:

(i) Tercihlerin alternatif eylem yönlerinin ahlaki ya da sosyal betimlemeleri açısından tarafsız olmasını gerektirir – sözgelimi, bir eylem sosyal ya da ahlaki normlara uyuyor mu, onları çiğniyor mu;

(ii) Sonuççuluk *kesin olarak ileriye bakar*.[5] Sonuççuluğun geçmişteki olaylara verilen tepki olan –başka kişilerin eylemleri ya da geçmiş bağlılıklar ve vaatler gibi– eylemler ya da normlardan türemiş, alışkanlıklara dayalı vb. eylemler için rasyonel açıklamalar sunamadığı bilinir (Hollis ve Sugden 1993; Nida-Ruemlin 1993; Zintl 2001).[6]

Sonuççu olmayan özellikler genellikle gerçek yaşam kişileri için akıl yürütme ve karar verme süreçlerinde önemli olur, ama aksiyomatik kuramın yapılanma tarzına bakılırsa, bu özellikler çerçeveye büyük değişiklikler yapmadan bütünleştirilemez. Bazı kuramcılar "bu iyi" der, çünkü araç-araç akıl yürütmesini tek pratik rasyonellik biçimi olarak düşünmez, birçokları arasından sadece bir tanesi olarak görür. Diğerleri de bununla ilgilenmezler, çünkü bu diğer özelliklerin irrasyonel olduğunu düşünür-

5 Fakat bu ne kaçınılmaz olarak ahlakdışı ne de egoistçedir; yararcılık da sonuççudur.

6 Eylem yönünün olumlu ve olumsuz değerlendirmelerinin, eğer eylemin özgül bir yönünün performansına eşlik eden, çalmak yerine satın almak gibi "psikolojik maliyetleri" düşünürsek, bütünleştirilebileceği görüşü savunulmuştur. Bir eşyaya onun sahipliği hırsızlık yoluyla elde ediliyorsa sahip olmayı tercih etmek ve sahipliği başka bir kişiden hukuki aktarım yoluyla elde ediliyorsa sahip olmayı tercih etmek, aynı şey olmak zorunda değildir. Böyle bir hamle ilke olarak kesinlikle olasıdır, ama modelin mantıksal ruhuna ters düşer.

ler. Ama sonuççuluk modelin genel uygulanabilirliğine ciddi sınırlamalar getirir. Sadece özgül seçim tiplerine uyar, yani sonuçların değerlendirmenin eşsiz –ya da en azından en önemli– özellikleri olduğu yerlere uyar.

Bu iki nokta sosyal bilimlerdeki rasyonel seçim kuramının en önemli yetersizlikleri gibi görünür. Oyun kuramında olasılıkçı akıl yürütme daha önemsiz bir rol oynasa da sonuççuluğun mantığı aynıdır.

Etkileşim İçindeki Rasyonellik: Dengelerin Aranması

Oyun kuramı faillerin eldeki seçeneklere bakarak en iyi sonuçları elde etmeyi umacağı bir eylem yönünü seçeceği varsayımı aracılığıyla modern yararlılık kuramına bağlıdır. Fakat beklenen yararlılığın dosdoğru azamileştirilmesinin sosyal etkileşimle nitelenen durumlarda rasyonel bir seçenek olmadığını kabul eder.

Oyun kuramındaki rasyonel seçim ölçütü bir *denge noktasını* hedeflemektir. Denge noktaları hakkında farklı kavramlar vardır, hepsi de beklenen yararlılığın azamileştirilmesiyle özdeş değildir. Ama hepsi de kesin olarak sonuççudur. Oyun kuramı insanın eylem yönünün sonuçlarının kısmen kendi kararıyla, kısmen de etkileşime girdiği kişilerin kararlarıyla belirlendiği durumlardaki rasyonel karar vermeyle ilgilenir.

Sosyal etkileşimin zorluğu faillerin seçimlerini diğerinin nasıl karar vereceğiyle ilgili karşılıklı beklentilere dayandırması gerektiği için ortaya çıkar. İkinci kişinin kararı onun ilk kişinin ne seçeceğini düşündüğüne bağlı olduğu için, ilk kişinin seçimini ikinci kişinin ilk kişinin seçiminin ne olduğunu düşündüğüne nasıl tepki vereceğiyle ilgili beklentisine dayandırması gerekir vb.

Seçimlerin karşılıklı bağımlılığı faillerin sonunda beklentiler hakkında sonsuz bir gerileme ya da çevrimsel beklentilere varması tehdidini doğurur. Karşılıklı beklentilerle ilgili düşünmenin varabileceği bir rasyonel durak saptayamadıkları sürece, faillerin, rasyonel denmeyi hak edecek bir seçim yapmasının bir yolu yoktur. Burada rasyonellik için zorluk *azamileştirme* değil *sağlamlıktır*: İnsanın başka bir kişi onun nasıl karar vereceğini bilse bile değiştirmeyeceği bir seçime varmak. Denge kavramının yanıt verdiği sorun budur.

Denge noktasına varmak kişinin öznel tercih tatminini azamileştiren bir eylem seçmekle örtüşebilir, ama şart değildir. Oyun kuramının ortaya çıkmasına yol açan, John von Neumann ile Oscar Morgenstern'in kanıtladığı asgazami (minimax) teoremi,[7] iki kişi sabit-toplamlı oyunların oyunculara, sırasıyla, azami asgari kazanç ve asgari azami kaybı, eğer karışık stratejiler kabul edilirse garanti eder.

Sabit-toplam oyunları tanım gereği bir kişinin kazancının diğerinin kaybına eşit gelecek şekilde tanımlanmıştır – oyun *kesinlikle çelişkilidir*. Karışık bir strateji bir failin elde edebileceği bütün (saf) stratejiler üzerindeki bir olasılık dağıtımıyla sağlanır. Kullanılacak stratejiyi, sözgelimi, mevcut eylem yönleri arasında karar vermek için rastgele bir araç kullanarak seçer. Sözgelimi, eğer bir fail ya X ya Y yapabiliyorsa ve 2/3 olasılıklı X'i ve 1/3 olasılıklı Y'yi seçme gibi karışık stratejisi varsa, bir zar atabilir ve eğer 1, 2, 3 ya da 4 gelirse X'i yapabilir, 5 ya da 6 gelirse de Y'yi yapabilir. İlke olarak, mevcut stratejiler üzerinden olası her olasılık dağılımı bir karışık stratejidir. Rasyonel aktörlerin kayıpları asgariye indiren ya da kazançları azamileştiren bir karışık strateji seçmesi beklenir. Ne yazık ki, asgazami teoreminin biraz sınırlı bir ufku olduğu anlaşılıyor.

Asgazami teoremi bütün iki kişilik sabit-toplam oyunları için, oyuncular için en az bir karışık strateji bileşimi olduğu ve aynı oyun yeterince yüksek sayıda tekrarla oynanacak olursa, karışık stratejiyi oynamak azami kaybı asgarileştirecek ve oyuncuların asgari kazancını azamileştirecektir; ve eğer bu tür karışık strateji bileşimi birden fazlaysa, ortaya çıkan bütün dengeler eşdeğer olacaktır. Elbette, buradaki varsayım oyunun aslında çok sayıda tekrarlanacağı değildir, insanın sanki böyle olacakmış gibi seçmesi, oyun sadece bir kez oynansa bile böyle yapması gerektiğidir.

Asgazami teoreminde kullanılan rasyonellik kavramı Laplace'ın yetersiz neden ilkesinin bir çeşitlemesidir: Eğer bir insanın inancının bir başka inançtan daha doğru olduğunu düşünmek için iyi bir nedeni yoksa, o insanın her birine eşit ölçüde doğruymuş gibi davranması gerekir. (Benzer bir pratik akıl yürütme kuralı için bkz. Neurath [1913]).

7 İsminden de anlaşıldığı gibi, asgazami teoremi, kanıtlanabilen bir kuramsal önermedir. Belirsizlik altında karar vermeye yönelik asgazami ölçütü denen eyle karıştırılmaması gerekir; daha fazla ayrıntı için bkz. Luce ve Raiffa (1957) ya da karar ve oyun kuramıyla ilgili herhangi bir ders kitabı.

Bu tür bir akıl yürütme akademik dersliklerin dışında kasıtlı bir rasyonel yöntem olarak kabul edilemez: Daha matematik düşünceli kuramcılar bile bazı kuşkulara sahip gibidir, sırf katı çelişki durumları –iki kişilik sabit-toplam oyunlarının model oluşturduğu gibi– çok sık görülmediği için olsa bile. Birçok sosyal etkileşim durumları –yani bir oyuncunun kazançlarının diğerinin kayıplarına eşit olmadığı, çünkü mesela ikisinin de kayıp ya da kazanç yaşayabilecek olduğu durumlar– karışık-güdülü oyunlar denen şeylerdir. Von Neumann-Morgenstern karışık stratejiler dengesinin seçenekleri vardır ve onlar da sadece belirlemesi çok daha kolay olmakla kalmaz, aynı zamanda psikolojik açıdan çok daha az talepkardır. Oyun kuramında çok yaygın olarak kabul edilen denge kavramı Nash'ın kavramıdır,[8] o da insanın diğer kişinin (kişilerin) seçiminin ne olacağı konusundaki beklentisinin yerine en iyi karşı-stratejiyi seçmesi gerektiğini söyler. Nash dengesi kavramının kişinin birlikte oynadığı kişinin fiili seçimine göreceli olarak tanımlandığına dikkat edin.

Nash'ın bir denge noktası kavramının, sonuçlar karşısında sadece sırasal bir tercih sıralamasının verili olduğu oyunlara bile uygulanabilen rasyonel bir ölçüt sunma gibi önemli bir üstünlüğü vardır. Fakat mahkum ikileminin gösterdiği gibi, Nash dengelerinin faillerin tercih tatminini azamileştiren eylem yönünü seçmesi zorunlu değildir.

> Oyun 1: Mahkum ikilemi (Mİ)
>
> İki şüpheli gözaltına alınır ve ayrı ayrı hücrelere konur. Bölge savcısı belli bir suç işlediklerinden emindir, ama onları mahkemeye çıkaracak yeterli kanıta sahip değildir. Her mahkuma iki seçenekleri olduğunu söyler: Polisin yaptıklarından emin olduğu suçu itiraf etmek ya da etmemek. Eğer ikisi de itiraf etmezse, o zaman savcı küçük bir suçu üzerlerine yıkacağını ve ikisinin de önemsiz cezalar alacağını söyler; eğer ikisi de itiraf ederse yargılanacaklardır, ama savcı en ağır cezayı talep etmeyecektir; fakat biri itiraf eder de diğeri etmezse, itirafçı devlete delil sunduğu için ceza indirimi alacak, diğeriyse ağır ceza alacaktır (Hergreaves Heap, Hollis, Lyons vd. 1992: 99).

İki mahkumun, Peter ile Paul'ün her birinin elde ettiği sonuçlar Tablo 8.1'de gösterilmiştir.

8 Oyun kuramı için mükemmel ve güncellenmiş bir giriş çalışması: Hargreaves Heap, Hollis, Lyond vd. (1992).

Tablo 8.1. Oyun 1: Mahkum ikilemi (1)

Peter, Paul	İtiraf etmemek (İşbirliği (İş))	İtiraf etmek (İhanet (İh))
İtiraf etmemek (İşbirliği (İş))	3, 3	1, 4
İtiraf etmek (İhanet (İh))	4, 1	2, 2

Not: Burada ve aşağıda her zaman 4 > 3 > 2 > 1

Alternatif bir standart sunum (burada Peter için sonuçlar gösteriliyor) Tablo 8.2'de yer alıyor.

Kolayca görüleceği üzere, eğer ikisi de İh yerine İş'i seçerse her iki fail için de daha iyi olacaktır çünkü her ikisi için de (İş, İş) > (İh, İh). Aynı zamanda, eğer biri kendisini İş'i seçmeye zorlarsa her ikisi de tek taraflı zarar görecektir, çünkü sonuç (İş, İh) başka herhangi bir seçenekten daha kötüdür. Oyun kuramı –modern yararlılık kuramı gibi– katı şekilde sonuççudur, her failin diğerinin uygulanabilir eylem yönleri değerlendirmesinin öncelikle verili durumda yaşayacakları sonuçlara dayalı olmasını beklemelidir. Bu yüzden, her ikisi de, eğer diğerinin İş'i seçmesini bekliyorsa İş'i seçmeyecektir, çünkü ikisi için de (İh, İş) > (İş, İş). Bu çerçevede, her biri İş seçiminin hiçbir koşulda ikisi için de rasyonel olmadığını bilir, bu da İh'i baskın strateji[9] ve (İh, İh)'i oyunun tek dengesi haline getirir.

Bu ikileme verilen yaygın bir tepki onun öz-çıkara kapılmış egoist ya da kişilere yönelik bir sorunu modellemesidir. Fakat tepki bir yanlış anlamadan kaynaklanır, çünkü ikilem oyunun yapısal özelliklerinden kaynaklanır, herhangi bir varsayılan motivasyon kuramından değil. Oyunun yapısı ödüllerde verildiği şekliyle faillerin tercihlerini temsil eder. Bu yüzden de özgecilerin İh yerine İş'i ya da (İh, İş) yerine (İş, İş)'i "tercih edecek" olması anlamlı olmaz, çünkü eğer özgeciliğe karşı egoizm buradaki değerlendirmede herhangi bir rol oynuyorsa, zaten seçeneklerin sıralanmasına bu yansımış olmalıdır.

9 Başat bir strateji başka bir failin seçtiği olay ya da stratejilerin olası bütün yönleri için hazır olan bütün diğer stratejilerden daha iyi sonuçları olan bir stratejidir.

Tablo 8.2. Oyun 1: Mahkum ikilemi (2)

Peter, Paul	İşbirliği (İş)	İhanet (İh)
İşbirliği (İş)	Ö = ödül	R = rezil
İhanet (İh)	H = heves	C = ceza

Daha anlamlı bir soru şu olurdu: Mahkum ikilemi durumu bencil olayan failler arasında da görülebilir mi? Bu soru, elbette, öncelikle ampirik bir sorudur. Gerçek yaşam faillerini, özgeci olduğu kadar bencil olan tutumları da içeren karışık bir motivasyon yapısına sahip olarak düşündüğümüz zaman, yanıt "evet" olacak gibidir. Bu tür failler bildiğimiz sıradan insana benzer ve bu tür failler kendilerini yapısal olarak mahkum ikilemini andıran durumlarda bulacaklardır. Eğer iki kişilik mahkum ikilemi işe yaramazsa, o zaman en azından N-kişilik mahkum ikilemi –"Ortak mülk trajedisi" denen ikilem (Hardin 1968)– sosyal yaşam açısından biraz daha yaygın yapısal durumu temsil eder gibidir.

> *Ortak mülk trajedisi*
>
> Ortak mülk bir köyün bütün çobanlarına açık olan bir otlaktır. Her çoban ortak mülkte hayvanlarının bir kısmını tutabilir, diğerlerini kendi arazisine götürür ve her çoban sürüsünü ortak mülke gönderdiği hayvan sayısını artırabilir. Eğer bunu her çoban yaparsa, ortak mülkte ot kalmaz.

Bu örnek kolektif eylem gerektiren ya da kamu mallarının tedariğini ve gözetimini gerektiren birçok gerçek yaşam durumu için uygulanmıştır (bkz. örneğin Olson 1971; Taylor 1987; Ostrom 1990).

İlginç bir şekilde, gerçek yaşam failleri genellikle sonunda Pareto-suboptimal denge noktasına varmazlar, fiilen işbirliği yaparlar – sadece günlük yaşamda değil, deneysel ortamlarda da böyle yaparlar (Rapoport ve Chammah 1965).

Modelde yanlış giden şeyin ne olduğu konusunda başka bir varsayım da sonuççuluğu sorun olarak gösterir. İşbirliğinin gerçek yaşam ortamlarında neden başarılı olduğu konusunda sezgisel bir yanıt (zorlayıcı) kurumların ve (ahlaki) norm ve pratiklerin, sözgelimi işbirliğini destekleyip

kolaylaştıran ve rasyonel bireyciliğin sınırlarını aşan vaatler ya da sözleşmeler gibi şeylerin var olmasıdır. Fakat bu kurumsal çözüm kuramsal çerçeveye eğer onun kurulması ve bakımının bir denge olduğu gösterilebilirse katılabilir. (Bu soru yinelenebilir ve evrimci oyunların gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır, bu daha sonra ele alınacak.)

Basit bir kerelik oyunda (Oyun 1), norma-itaat tutumlarına referansın ikna edici olmadığı temel modelin sonuççu yapısı yüzünden kolayca gösterilebilir. Varsayalım Paul, Peter'e İş'i seçeceğine söz veriyor. Bu Peter'e –modern yararlılık kuramının varsayımlarına uygun olarak– aynı şekilde İş'i seçmek için bir "neden" verir mi? Rasyonel seçim kuramcılarının yanıtı hayır olur. Bunun da iki nedeni vardır, biri basit diğeri daha gelişmiştir. Basit yanıta göre, Paul'den söz alan Peter ondan yararlanmaya heves edecektir – tabii bunu Paul de öngörebilir ve bu da ona sözünü en baştan bozmak için inisiyatif verir, ki bu da Peter tarafından öngörülebilir ve Paul'ün sözüne güvenmemesine yol açar. Söz verme kurumuna sahip olsalar ikisi de daha kazançlı çıkabilirdi, ama ikisinde de buna uyacak rasyonel inisiyatif yoktur. Mahkum ikileminin yapısını kurumların riayet (ya da zorlama) düzeyinde kendisini tekrar eder.

Daha karmaşık olan yanıt, sonuççuluğun geçmişte kurulan –söz gibi– bağlılıklar (yükümlülükler) için bir yer bırakmaması sorununa işaret eder. Bu tür bağlılıklar karşılıklı olarak yararlı olsa bile, değerlendirmenin sonuççu yapısı nedeniyle modele katılamazlar. Seçilecek bir alternatif yol da "diğer işbirlikçiyle işbirliği yapmak", "bir hainle karşılaşınca ihanet et" gibi daha karmaşık stratejiler getirmektir; ama bu da oyunun yapısını değiştirir: Mahkum ikilemi bir *eşgüdümleme oyunu* haline gelir (bkz. aşağıda Oyun 5).

Sonuççuluğun sınırları sosyal etkileşim ortamlarında çok açık görünür, ama bireylerin politik kararlarının rasyonel seçim analizinde de yine gözlenebilir. Sözgelimi, Downs'ın (1957) ekonomik demokrasi kuramını düşünün. Zintl'e (2001) göre bu demokrasinin oylar için elit rekabeti gibi kavramsallaştırmalarının –ya da daha genel bir şekilde söylenirse, *Homo economicus* modelinin– sınır ve kapsamını değerlendirmek için analitik bir test sağlar. Downs'ın ideal ekonomik demokrasi modeli oylama davranışını yararlılığın azamileştirilmesi olarak ve parti davranışını da parti

üyelerinin konumlarını azamileştirmek üzere oylar için yapılan rekabet olarak analiz eder. Bu varsayım, doğruca *oy veren paradoksuna* götürür – yani oy vermek irrasyoneldir sonucuna. Tek tek her oyun asgari etkisi düşünülürse, bir kişinin oy atmasının maliyetleri ondan elde edilecek potansiyel kazançtan daha fazladır. Bu yüzden de, yararlılık azamileştiricilerin bundan geri durması gerekir. Aslında ideal kuram sadece bir boşluğu dile getirir, Downs da burada *prima facie* irrasyonel tutumların (sözgelimi ideolojilere yandaşlığın) rolü ve önemiyle ilgili hipotezler geliştirir, ama ne ideal ne de ideal olmayan model oy veren paradoksundan bir kaçış sağlamaz. Bunun ardından ne geleceği pek belli olmasa da, bu kesinlikle hem yararlılık azamileştirmenin sınırlarını, hem de daha genel olarak sosyo-politik davranışın açıklaması içinde sonuççu akıl yürütmenin sınırlarını gösterir.[10]

Tablo 8.3. Oyun 2: Trafik

Ann, Rosalind	Sol tarafta gitmek	Sağ tarafta gitmek
Sol tarafta gitmek	2, 2	0, 0
Sağ tarafta gitmek	0, 0	2, 2

Tablo 8.4. Oyun 3: Sosyal tuzak

Jules, Jim	Restoranda buluşma (A)	Kütüphanede buluşma (B)
Restoranda buluşma (A)	2, 2	0, 0
Kütüphanede buluşma (B)	0, 0	1, 1

Denge noktaları arayışıyla rasyonel seçimi özdeşleştirmenin farklı ve ikinci sorunu da, oyunun birçok tipinde, birden çok dengenin var olmasıdır; oyun kuramı hangisinin seçileceğini belirtmez. Bu tür durumlara genel olarak *eşgüdümleme sorunları* denir ve genellikle kendi kendini dayatan koşulları modelledikleri kabul edilir (Lewis 1969). Standart bir eşgüdümleme oyunu şöyledir:

10 Eleştiri ve daha sonraki gelişmeler için bkz. örneğin Tsebelis (1990) ve Brennan ile Hamlin (2000).

Oyun 2: Trafik

Ann ve Rosalind adlı iki sürücü arabayı sağ tarafta da sol tarafta da kullanabiliyor. İkisinin de bir tarafı diğerine tercih etmesi söz konusu değil, ama ikisi de çarpışmamak için yolun aynı tarafından gitmeyi tercih ediyor.

Bu oyunun kazançları Tablo 8.3'te gösterilmiştir. Oyun kuramı sorun için sağlam bir çözüm getirmiyor, çünkü iki sürücü de yolun hangi tarafından gidecekleri konusunda bağımsız karar verebilme imkanına sahip değil.

Daha yoğun olarak incelenen sorunlar birkaç eşdeğer olmayan dengeye sahip eşgüdüm sorunları olmuştur, şunlar gibi:

Oyun 3: Sosyal tuzak

Jules ve Jim adlı iki kişi buluşmak istiyor. Buluşabilecekleri iki seçenek var: Restoran ve kütüphane. İkisi de restoranı tercih ediyor.

Oyun 3 (Tablo 8.4) iki Nash dengesine sahip, (A, A) ve (B, B) ile her iki fail için (A, A) > (B, B). Fakat Hollis ve Sugden'in (1993) gösterdiği gibi iki failin de A'yı seçmesi için bir neden yoktur, çünkü bu ancak biri diğerinin de A'yı seçmesini ya da seçmemesini bekliyorsa "rasyonel" olacaktır; ama diğer failin seçimine karşı en iyi karşı-strateji olarak anlaşılan (B, B) en az (A, A) kadar *rasyonel* bir seçimdir. Nash dengesi kavramı birini diğerine tercih etmek için bir neden vermez. Sezgisel olarak, rasyonel faillerin doğal olarak bütün taraflar için daha iyi olan dengeyi seçeceği söylenebilir. Ama böyle bir hamle Oyun 4'teki gibi eşgüdümleme sorunlarında (aşağı ve Tablo 8.5) sınırlı ölçüde yardımcı olacaktır; burada iki denge (4, 3) ve (3, 4) verir, bir durumda Harry'yi diğerinde Sally'yi ödüllendirir.[11]

11 "Tavuk" denen, tehdit etme modeli olarak yaygın bir şekilde kullanılan oyun, çok daha girift bir eşgüdüm sorunudur: "Dean ve Brando adlı iki yetişkin bir tartışmayı, bir yolun ortasında birbirlerine doğru araba sürerek çözmeye karar veriyorlar. Direksiyonu ilk sağa kıran kaybeder. Eğer ikisi de dümdüz devam ederse, çarpacak ve ciddi bir şekilde yaralanacaktır" (Hargreaves Heap, Holis, Lyons vd. 1992: 106). Kazançlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Dean, Brando	Dümdüz gidiyor	Sağa kırıyor
Dümdüz gidiyor	0, 0	4, 1
Sağa kırıyor	1, 4	2, 2

Bu yüzden o Nash dengesi kavramının yerini alamaz, ama ek bir kavram tanımlar ve böylece eşgüdüm sorununu daha yüksek bir düzeyde yineler, çünkü böyle bir rasyonel seçim kavramını benimsemek ancak diğer kişi de aynısını yaparsa rasyonel olacaktır.[12]

Tablo 8.5. Oyun 4: Cinsiyet savaşı

Harry, Sally	Buluşma noktası boks maçı	Buluşma noktası bale
Buluşma noktası boks maçı	4, 3	2, 2
Buluşma noktası bale	1, 1	4, 3

Oyun 4: Cinsiyet savaşı

Harry ve Sally akşamı birlikte geçirmek gibi bir hedefe sahip, fakat Harry bir boks maçına gitmelerini istiyor, Sally de baleye gitmelerini tercih ediyor, her ikisi de kendi kişisel eğlence tercihini savunuyor. Buluşma noktaları hakkında iletişim kurma olanakları yok, ama birbirlerinin tercihlerini biliyorlar.

Eşgüdüm sorunlarının hassaslığı Schelling (1960) tarafından, gerçek kişilerle deneysel sahneler içeren *The Strategy of Conflict*'te geniş bir şekilde tartışıldı. Ampirik sonuçların ışığında, Schelling deney katılımcılarının onları seçmelerini sağlayacak "özel bir anlama sahipmiş" gibi görünmeleri anlamında "öne çıkan" bazı dengeler olduğu sonucuna vardı. Schelling öne çıkma niteliğini belirtmek için *dikkat çekme* terimini kullandı. Ama aynı zamanda dikkat çekmenin rasyonel seçim kuramının kuramsal çerçevesinde yeterince ifade edilemediğini, çünkü onun ortak bir semantik pratiği önvarsaydığını da açıkça dile getirdi. Bu nokta önemsiz olmaktan çok uzaktır. Schelling oyun kuramının Bayesci rasyonel seçim kuramının çerçevesiyle süreklilik taşımadığını ima etti (Schelling 1960; Spohn 1982).

Başka kuramcılar daha da ileri gidip ortak bir semantik pratiğin öne çıkmasının, oyun kuramının önemli varsayımlarından biri olan yöntembilimsel bireyciliği de (YB) yıkıp yıkmadığı sorusunu ortaya attılar, çün-

12 Kapsamlı bir tartışma için bkz. Hollis ve Sugden (1993).

kü *dikkat çekme* bir holizm biçimi gerektirir – "ortak bir anlayış" ya da "anlam holizmi" (Hollis ve Sugden 1993). Anlam holizmi herhangi bir iletişim biçimi ve makul etkileşim için temel ve köklü bir önkoşul olsa da, özgül herhangi bir sosyal ontolojiyi desteklemez. Bu yüzden de, YB yandaşlarıyla holizm arasındaki tartışmaya karar vermek yetersiz görünür; ama kesinlikle YB tarafındaki savların yükünü artırır.

"Kurama yazık!" diyebilirler. Eğer oyun kuramı ve rasyonel seçimin rasyonel davranış için dosdoğru bir açıklayıcı yaklaşım getirmesi bekleniyorsa böyle denebilir. Oyun kuramının mahkum ikilemi gibi durumlarda suboptimal dengeyi seçmeyi öğütlemesi gibi bir olgu, hatta rasyonelliğin rasyonel seçim kuramının kendi kendini yenen sonucu olarak kutlanmıştır. Fakat eşgüdümleme sorunlarında saptanan rasyonel seçim sınırları da, rasyonel seçimin, önemli sayıda oyunlar için kötü tanımlanmış olması –yani tek bir çözüm sunmaması– fikrini uyandırmaları açısından daha da yıpratıcıdır. Hollis ve Sugden'in (1993) belirttiği gibi, oyun kuramı buraya dek, bize dar bir koridorda karşılaşan iki kişinin ne yapmayı seçeceği konusunda yeterli bir değerlendirme yapmakta başarısız kalmıştır.[13]

Envanter çıkarmak

Başa dönersek, oyun kuramı ve rasyonel seçim kuramının genel olarak yararlılığıyla ilgili bir yargı sadece kuramın *açıklama kapasitesine* değil, *ondan elde edilen yarara* da bağlıdır. Başarısızlıklar, eğer sağduyuya dayalı bir itiraza ya da basit dogmatik muhalefetin ötesine giden hassas bir teşhise ve kuramsal iyileştirmeye izin veriyorsa, çok bilgilendirici olabilir. Analitik amaçlarla kullanıldıkları zaman çok bilgilendirici olurlar.

Artık sosyal bilimlerde oyun kuramının olası kullanımları ve uygulamaları konusuna dönebiliriz. Oyun kuramının sosyal kuramcılar için çekici olması bir dizi motivasyondan kaynaklanır. Bunların en yaygın görünen üç tanesi şunlardır:

(i) Rasyonel seçim kuramının açıklayıcı bir yaklaşım sunması ölçüsünde, onun insan aklının "karakutusunu" açarak davranışçılığa bir seçenek sunması beklentisi olmuş gibi görünüyor (Monroe

13 Rasyonelliğin rasyonel seçim kavramının yetersizliklerinin sağlam ve bilgili bir tartışması için bkz. Green ve Shapiro (1994) ve Friedman (1996).

2001). Failliğe ait nedensel açıklamaların (düzenli) psikolojik mekanizmalar hakkında belirtiler talep ettiği düşünülürse (Hedsrom ve Swedberg 1998), karar verme ve akıl yürütme değerlendirmeleri açıkça çekici olur (bkz. Héritier, 4. bl.).

Fakat oyun kuramı, akıl yürütmenin özgül bir değerlendirmesinin modeli olarak, aynı zamanda insan davranışını güdüler ve nedenlerle açıklamayı hedefleyen ama farklı "pratik rasyonellik", "pratik kasıt" ya da "eylem nedenleri" değerlendirmelerini onaylayan diğer yaklaşımlarda da rekabet eder. Araç-sonuç rasyonelliğinin ve *Homo economicus* modelinin ekonomik değerlendirmesi bazen, hem siyaset bilimi hem de sosyolojide açıklayıcı amaçlar[14] için ideal bir tip olarak kullanılmıştır. Fakat daha sık bir şekilde, davranışsal açıklamaların daha gerçekçi ve alternatif değerlendirmelerinin gelişmesi için bir araç olarak kullanılmıştır.[15] Sonuçları da kurumsal gelişmenin ve değişimin Scharpf (1993), Aoki (2001), Congleton ve Swedenborg (2006) ve Héritier (2007) tarafından yapılan açıklayıcı değerlendirmelerinde dönüştürülmüştür. Fakat evrimci oyun kuramı yöntembilimsel bireyciliğe (YB) olan bağlılıktan kısmen uzaklaşır.

(ii) Daha soyut bir düzeyde, oyun kuramı *yöntembilimsel bireyciliğin* sosyal bilimlerdeki yapısalcı ve işlevselci yaklaşımlara bir alternatif olmasını savunanlar tarafından fail yönelimli bir yaklaşım olarak karşılanmıştı. Osborne ve Rubinstein'ın (1994: 1) belirttiği gibi, oyun kuramı modelleri "gerçek-yaşam durumu sınıflarının aşırı soyut temsillerini" sağlarlar. Bu modeller kurumlar, normlar ve gelenekler gibi makro-fenomenlerin dinamik gelişimi ve yapı analizi için sosyolojide (Coleman 1990) ve siyaset kuramının hem analitik hem de normatif dallarında, özellikle de sosyal sözleşme kuramında (Ullmann-Margalit 1977; Axelrod 1984; Taylor 1987; Bicchieri 2006) yaygın olarak kullanılmıştır. Çekicilikleri soyut-

14 Genel bir eleştiri için bkz. Sen (1977).

15 Simon'un "sınırlı rasyonellik" değerlendirmesi (Simon 1982) ve Elster'in irrasyonellik, tercih değişimi ve "rasyonelliğin yıkılması" üzerine incelemeleri için (Elster 1979, 1983, 2000). Oyun kuramının sosyolojideki uygulamaları için krş. Abel (1991), III. Bölüm.

luklarında yattığı için bu incelemeler genellikle saf biçimsel modellerle çalışır.

(iii) Hassas aksiyom temellerine bakılırsa, rasyonel seçim paradigması sosyal bilimlerde "*pozitif* (siyasal) kuramın" –ya da *kuramlaştırmanın*– geliştirilmesi için bir yol olarak beğeniliyordu. Onun bir yöntembilim olarak elde ettiği başarı, oyun kuramının bizim sadece yanlışlanabilir olmakla kalmayıp, aynı zamanda *nerede* ve *niye* hatalı olduklarını da hassas bir şekilde gösterme üstünlüğüne sahip olan hipotezler ve açıklayıcı modeller türetmemize ne ölçüde izin verdiğine bağlıdır (Riker ve Ordeshook 1973; Riker 1997). Rasyonel seçim paradigmasının hassas aksiyom temelleri onun modellerinin yetersizliklerinin tartışmalı yorumlarını tümüyle dışlamasa bile, aslında araştırma sorularının sürekli gelişmesi için verimli bir yöntem ve –istatistiğin ve bilgisayarlı modellemenin gelişmesiyle birlikte– aynı zamanda gelişmiş modeller sunduğu anlaşılmıştır.[16]

Hem siyaset bilimi hem sosyolojide, oyun kuramı asıl olarak kuram inşası için analitik alet olarak kullanılmış, bireysel davranışın ya da özgül olayların açıklaması için düz bir değerlendirme olarak kullanılmamıştır.[17] Zintl'in (2001) gözlediği gibi, siyaset biliminde iki temel uygulama alanı vardır. Birincisi kurumsal ve sosyal yapıların onları oluşturan bireylerin güdü ve nedenlerinin önemsiz olduğu bir düzeyde analiz edilmesidir – örneğin, ele alınan fenomenler birçok farklı tutuma ya da nedene sahip olan çok sayıda kişinin eylemleriyle oluşturulan makro-fenomenler olduğu için olabilir bu. Bunun örnekleri genel normlar, sosyal

16 Evrimci oyun kuramındaki gelişmiş modellerin bazısı deneysel sahnelere doğal olmayan bilimlerde ne kadar mümkünse o kadar yaklaşmış gibidir (Skyrms 2004).

17 Bunun bir istisnası pazarlık kuramıdır, bu kuram söz konusu soruların istisnai olmadığı düşünülürse –ya da düşünüldüğü sürece– ekonomik modellerin uygulanması için uygun bir etkileşim pratiği oluşturur gibidir. Ama elbette, pazarlığa rehberlik eden şey sadece mantıksal seçim stratejileri değil, aynı zamanda psikolojik özelliklerdir; ikincisi ne kadar önemli sayılırsa, rasyonel seçim modelleri o kadar daha güvenilmez olur. Oyun kuramının pazarlık ve anlaşma sorunlarına uygulanmaları ve analizi için bkz. sözgelimi Brams (1990), Brams ve Taylor (1996) ve Raiffa ve Richardson ve Metcalfe (2002). Rasyonel seçim kuramının psikolojik yetersizliklerinin bir eleştirisi için bkz. Mercer (2005).

alışkanlıklar ya da geleneksel pratikler gibi fenomenlerdir – ya da sosyal ya da kurumsal sahnenin analizinde, bireysel güdülerin kişilerin içinde etkileşim içinde olduğu ortamın yapısal özellikleri tarafından belirlenmiş sayıldığı yerlerde.

Fakat oyun kuramının ikinci ve en vaatkar uygulaması insanın incelemek istediği sorunların ya da bulmacaların kavramsallaştırılması, serimlenmesi ve açıklayıcı hipotezlerin konstrüksiyonu düzeyinde olur. Zintl (2001) bu tür uygulamaları "gelişmiş" diye adlandırır, onları *Homo economicus*'un, kendisinin "naif" dediği davranışsal açıklama için bir model olarak doğrudan onaylanmasıyla karşıtlaştırır.

Oyun kuramının politik davranışı açıklamak üzere incelikli bir şekilde uygulanmasının klasik bir örneği de Riker'in *Theory of Political Coalitions*'ıdır (1962). Minimal koalisyonların oluşumunun kendi üyeleri için konumlarını optimumlaştırmaya çalışan taraflar için ideal rasyonel seçim olduğu varsayımından beri, minimal olmayan koalisyonların sıklığı koalisyon inşasındaki güdülerin ve teşviklerin daha odaklanmış bir araştırılması için bir araştırma bulmacası oluşturmuştur.

Fakat oyun kuramının başlıca uygulama alanı kurumların analizi oldu. Uygulamaların kapsamının tatmin edici bir resmini tek bir makale veremeyeceği ve oyun kuramı incelemeleri uygulamalar değil sorunlarla harekete geçtiği için bu bölümün geri kalanı mahkum ikilemi oyunlarıyla bağlantılı olan en önemli analitik gelişmelere odaklanacak.[18]

Elbette, oyun kuramının yararlılığı konusundaki son yargıyı okurun vermesi gerekiyor. Ama belli bir rehberlik sağlamak için, son kısımda oyun kuramındaki en son gelişmelerin bir kısmı genel hatlarıyla verilecek.

Oyun Kuramına Dayalı Modellerin Analitik Amaçlarla Kullanılması

Mahkum ikilemi oyunu büyük olasılıkla oyun kuramının en yaygın incelenen modelidir, tam da onun oyun kuramına dayanan çözümü sezgiye ters düştüğü için. İlginç bir şekilde, gerçek yaşam durumları mahkum

18 Ama bu gelişmenin aynı zamanda bilgisayar teknolojilerinin iyileşmesinden de destek bulduğunu söylemek gerekir.

ikileminin yapısına uyuyor gibi görünse de, karar vermeyi kolaylaştıran şey Mİ vakalarında işbirliğini destekleyen sosyal ve bilişsel kaynakların varlığıyla kolaylaştırılır. O kaynakların ne olduğu konusunda daha temiz bir görüntü alma çabası daha fazla analitik gelişmeye yol açmıştır.

Modellerin uyarlanabileceği, değiştirilebileceği ve gözden geçirileceği ölçüde, onların incelenmesinin de bazı çözümlerin mümkün ya da dengeli olması için karşılanması gereken koşulları ortaya çıkarması beklenir. Araştırmayı sürükleyen ilgi modeli gerçekliğe yakın kılmak –ya da gerçekliği modele uygun kılmak– değil, bazı sosyal yapı biçimlerinin denge ya da dengesizlik koşullarını, dinamiğini ve yapılarını berraklaştıracak hipotetik senaryoların gelişmesidir. Ne kadar çok çeşitleme elde edersek o kadar çok bilgi elde ederiz. Sözgelimi, bir kerelik oyun kuramının özgün modeli meta-oyun, yinelenebilir oyun ve evrimci oyun modellerine gelişmiştir, bu çeşitlemelerden elde edebileceğimiz başlıca anlayış, bireysel davranış kalıpları olarak anlaşılan bazı sosyal yapıların gelişmesini kolaylaştıracak ya da engelleyecek koşullarla ilgilidir.

Bölümün geri kalanında, oyun kuramının, Mİ ve eşgüdümleme oyunlarının tartışmasıyla bağlantılı olarak üç sonucunu ve diğer gelişmeleri işaret edeceğim:[19] Mİ oyununun "geyik avı" da denen, "güven" oyunu (GO) denen oyuna dönüşmesini içeren norm yaklaşımı; yinelenebilir Mİ oyunlarından grup büyüklüğüyle ilgili ilginç bir sonuç; ve evrimci oyun kuramında (EOK) kullanılan bazı aletler.

Norm yönelimli nedenler ve karşılıklılığın meydan okuyuşu

RSK'nın ilk eleştirisi şu biçimi almıştır: Onun işbirliğine dayalı davranışın modern yararlılık kuramının temel varsayımlarıyla tutarlı bir değerlendirmesini sunmadaki başarısızlığı egoizm lehine bir taraflılık yüzündendir. Kişisel tercihlerin sadece egoist kaygılarda değil sosyal –ya da ahlaki– tutumlarda mevcut olduğunu varsaydığımız zaman, Mİ'nin nitelediği etkileşim yapısı ortaya çıkmaz. Onun yerine, rasyonel failler bir karşılıklılık sorunuyla karşı karşıya kalır: Seçim basitçe (a) işbirliği

19 Dördüncü bir gelişme, psikolojik oyunlar, bu bölümün kapsamının dışında kalıyor; ilgilenen okurlar Hargreaves Heap ve Varoufakis (2004: 7. bl.) bakabilir.

yapmak ve (b) ihanet etmek arasındaki bir seçim değildir, (a') işbirliği yapmaya da hevesli olan kişilerle işbirliği yapmak ve (b') kendisi de hain olan biriyle karşılaşınca ihanet etmek gibi davranışlar için stratejiler ya da maksimler arasında yapılan bir seçimdir. Bu tür maksimlere meta-stratejiler denebilir. Yeni yorumu modelleyen bir oyun da, Rousseau'nun kitabındaki ünlü bir bölümle anılan "geyik avı" oyunudur (Tablo 8.6).

Tablo 8.6. Geyik avı (Güven)

Peter, Paul	Geyik avı (C')	Tavşan avı (D')
Geyik avı (C')	3, 3	0, 2
Tavşan avı (D')	2, 0	1, 1

Oyun 5: Geyik avı

İki avcı ya birlikte bir geyik avlarlar (yetişkin bir geyik ya da biraz büyük bir öğün) ya da tek tek bir tavşan avlarlar (lezzetlidir, ama özünde o kadar doyurucu değildir). Geyik avlamak çok zordur ve karşılıklı işbirliği gerektirir. İkisinden biri tek başına bir geyik avına çıkarsa başarı şansı düşüktür. Birlikte hareket ederek geyik avlamak en yararlısıdır ama avcılar arasında büyük güven gerektirir. Bu (C', C') ve (D', D')'de iki dengesi, Pareto-superior olmak üzere karşılıklı işbirliği (C', C') olan bir eşgüdüm oyunudur.

Eşgüdüm oyunları kuramsal açıdan Mİ oyunlarından daha az sorunlu değildir. Rasyonel aktörleri tavşan avcılarıyla işbirliği yapmaya teşvik eden bir şey yoktur ve geyik avının ancak bir geyik avcısı bir başkasıyla buluşursa dengeye ulaştığı düşünülürse, geyik avının RCT açısından belirgin bir çözümü yoktur. Geyik avı oyununun ortaya koyduğu karşılıklı işbirliği sorunu (a) işbirlikçilerini ve hainleri saptamak ve (b) işbirlikçileri eşgüdüme sokup böylece birbirleriyle etkileşime girmelerini sağlamayı içerir.

Ne yazık ki, iki sorun da klasik oyun kuramının getirdiği kuramsal kaynaklarla çözülemez. Buna rağmen, eleştiri bu tartışmaya önemli bir adım attırdı. Mahkum ikileminin kişileri *bilişsel* değil daha ahlaki yaparak aşılabilecek olan egoist güdülenme sorunu olmadığını açıkça gösterdi.

Yinelenebilir oyunlar – bedava binmenin zorluğu

Mİ ikilemini aşmak için bir diğer çaba da yinelemeli işbirliğinden elde edilen kazançların sürekli karşılıklı itişmeye üstün geldiği ve hatta karşılıklı işbirliği yeterince sık ortaya çıkacak olursa münferit istismarın yerine de geçebileceği düşüncesinden çıktı. Bu çaba daha geniş rasyonel seçim paradigmasının sonuççu (sonuç yönelimli) yapısı içinde kalır, ama bu modeli kapsamlı bir şekilde tekrara ve deneyimden öğrenmeye izin vererek zenginleştirdi. Sonraki gelişme (a) yinelenebilir oyunlar geliştirmek ve (b) karar vermeyi ilk turun sonuçlarıyla ilgili bilgiye dayandıran stratejiler programlamak aracılığıyla mümkün kılındı. Bunların en ünlüsü olarak, Axelrod profesyonel olan ve olmayan topluluklar tarafından gönderilen stratejilerle çalıştırılan Mİ oyunları için eşit zamanlı (*round-robin*) bilgisayara dayalı turnuvalar düzenledi. Turnuvalar yinelenebilir Mİ oyunu için, failler arasında değil stratejiler arasında etkileşim modelledi ve iki yönlü karşılaşmalar için yinelenebilir raundlar yürüttü. Bu stratejilerin bazısı sömürücüydü, bazıları işbirlikçiydi ve biri kazanmak –"kısasa kısas"– bir karşılıklılık stratejisi oynadı: "Kısasa kısas" hep ilk hamlede işbirliği yapar ve sonra ilk raundda ortağının seçtiği stratejiyi oynar.

Yinelenebilir oyunlar ve evrimci oyunlara olan ilgi seçim ya da stratejik mantık sorularıyla değil, bazı sonuç ya da stratejilerin hangi koşullarda elde edilebileceğiyle ya da dengeli olmasının beklenebileceğiyle ilgilidir. Buna bağlı olarak, bu oyunların incelenmesinin çekiciliği ilgili parametreleri saptayıp etkilerini incelemek üzere onları değiştirmeyi içerir.

Axelrod (1984) birkaç genel sonucu özetliyor. Turnuva işbirliği stratejilerinin başarısının büyük ölçüde stratejik ortama bağlı olduğunu gösterdi; ayrıca, tek bir denge yok ve birkaç denge mümkündür. Koşulsuz ihanet hep bir denge olsa da, işbirliği dengeleri de bazı koşullarda ortaya çıkabilir, ama ancak işbirliği karşılıklı olma koşuluna dayalıysa ve ihanet cezalandırılıyorsa. Koşulsuz işbirliği sömürü stratejilerini cesaretlendirir. En yüksek ortalama bedeli alan strateji, kısasa kısas Rapoport ve Chammah'ın (1965) yürüttüğü ampirik deneylerden türetilmiştir.

Axelrod turnuvasının sonuçlarını iyimser bir şekilde "egoistler arasında işbirliğinin evrimi" diye özetlemiş olsa da, vardığı sonuçlar biraz

sınırlıdır çünkü turnuva birkaç raundda bir başka her stratejiyle her bir stratejinin yinelenebilir ve kümelenmiş iki taraflı buluşmalarını içeriyordu. İşbirliği yapılarının ve/veya işbirliğinin *genel* sosyal normlarının incelenmesi için daha ilginç bir vaka da, mahkum ikilemi oyununun kamu mallarının tedariğini modelleme için yaygın olarak kullanılan gerçekten N-kişilik bir çeşitlemesi olurdu (Hardin 1985; Taylor 1987).

İki kişilik vakayla *N*-kişilik vaka arasındaki çarpıcı fark, kazançların tümüyle ilk vakada iki strateji arasındaki etkileşim tarafından belirlenirken, ikinci vakada bunların aynı zamanda kişinin etkileşim içinde olmadığı oyuncularla işbirliği derecesine de bağlı olmalarıdır.[20] Yapıdaki bu fark yinelenebilir oyunda ciddi bir bedava binen sorunu ve fiilen işbirliğini boykot etmeye yönelik bir teşvik yaratıyor. Bu tür oyunlar Taylor (1987) tarafından yapıldı ve analiz edildi, o yinelenebilir *N*-kişi Mİ oyunlarında bir işbirliği dengesinin dışlanmadığını, ama onu ortaya çıkarabilecek koşulların onların pratikte asla gerçekleşmemesini çok muhtemel kılacak kadar katı olduğunu keşfetmişti.

Bir yan etki olarak, Axelrod ve Taylor'ın yinelenebilir Mİ oyunları incelemesi çok sayıda sosyoloji kuramcısının savunduğu bir varsayıma ışık tutuyor, yani, grup büyüklüğünün bir fark yaratabileceği ve ikililerin, iki taraflı ilişkilerin çok taraflı etkileşim biçimlerinden çok farklı bir dinamiğe uyduğunu saptıyor. Genel olarak, oyun korumanın bütün oyunlar için keskin denge çözümleri yalıtamaması yinelenebilir oyunlar incelemesinde tekrar su yüzeyine çıktı.

Evrimci oyunlar – İşbirliğinin dengesizliği

Evrimci oyun kuramı (EOK) önceden programlanan stratejilerin hangi koşullarda dengeli davranış kalıpları haline gelebileceğini inceler. EOK öncelikle zaman içinde dinamik dengeler arayan bir nüfus içindeki özgül stratejilerin sıklığıyla ilgilenir. Bu da insanın aynı zamanda bireyler ve sosyal çevre arasında geçerli olan karşılıklı etki ya da bağımlılığı ana-

20 Küçük bir adayı selden korumak üzere bir baraj inşa etme sorununu düşünebiliriz. Eğer baraj 18 kişiyle vaktinde yapılabiliyorsa, adada da 25 kişi yaşıyorsa, o zaman 7 kişi diğer 18 kişinin işbirliği kazançlarına ihanet etmeden işbirliği yapmaktan kaçınabilir.

liz etmesini sağlar. EOK farklı sosyal ortamların hem stratejileri hem de konstrüksiyonu için etkileyici bir çeşitleme hattı geliştirmiştir. Sözgelimi, evrimci simülasyonlar, "öğrenme" ya da "sinyal vermeye" yetenekli stratejiler kullandı; diğerleri, stratejilerin uzamsal yeri gibi "çevresel" sahnelerde, yani yalıtılmış ya da küme halinde olması açısından ve "semtlerin" konstrüksiyonu üzerinde rastgele bileşimlerden eş seçme mekanizmalarına dek uzanan bir çeşitlilik sergiler.

Sosyal bilimler için en ilginç olan şey EOK incelemesinin iki görünür motivasyonudur: (i) onun sosyal (stratejik) etkileşimdeki rasyonelliğin gelişmesinin ve failliğin daha iyi anlaşılmasını sağladığı umudu; ve (ii) kolektif faillerin (kurumların) rolünün ve kendiliğindene karşı konstrüksiyon emirlerin verimliliğinin daha iyi bir şekilde anlaşılmasına ulaşma umudu.[21]

Evrimci modellere doğru önemli bir adımı biyolog Maynard Smith ve Price (1973), *evrimci denge stratejisi* (EDS) kavramını geliştirerek attı. Maynard Smith ve Price birey grupları içindeki davranış kalıplarının seçim dinamiğiyle ilgileniyordu. Ele aldıkları bulmaca bireylere ya da işgalci gruplarına karşı davranış kalıplarının sağlamlığıyla ilgileniyor. Yapısal olarak tavuk oyununa benzeyen (bkz. 11. not) "şahin-güvercin" oyunu, bir güvercin nüfusunun şahin işgalini atlatabileceği koşulları ve *vice versa* (tam tersini) belirlemek üzere kullanılır. Bu amaçla, evrimci bir denge stratejisi bir Nash dengesi kavramından tanıdık gelen iki özellikle nitelenir: (i) kendine verilecek en iyi yanıttır ve (ii) çevredeki başka herhangi bir stratejiye verilecek en iyi yanıttır.

EDS kavramını Axelrod da (1984) Mİ durumlarının, yinelenebilir oyunlardan zaten elde edilen sonucu destekleyen evrimci bir simülasyonu için kullandı: (Koşulsuz) işbirliği evrimci denge stratejisi değildir. Koşulsuz bir ihanet hep EDS olsa da, koşullu işbirliği (kısasa kısas mantığını izleyerek) özgül ortamlarda da dengeli olabilir.

Evrimci modellemede kullanılan başka bir araç da replikatör dinamiği denen şeydir. Replikatör dinamiği modeli stratejisi yinelenebilir oyunlarda belli bir nüfus içindeki strateji sıklığını şu şekilde değiştirerek değişebilir: Ortalamadan daha iyi olan bir strateji sıklığını ortalamadan

21 Daha kurama içkin bir ilgi de, elbette, denge noktalarının seçimi sorununu içeriyordu.

kötü yapan stratejilerin hilafına, artırır.[22] Bu incelemelerdeki temel ilgi parametre değiştirmelerinin etkisiyle ilgilidir, ki bunu özetlemek zordur. Fakat replikatör dinamiğinin çeşitli oyunlardaki (tavuk, şahin-güvercin, Mİ, geyik avı) incelenmesinden çıkan iki genel sonuç şöyle gibi görünüyor:

(i) EDS için denge hep aynı zamanda Nash dengeleri olsa da, replikatör dinamiğinde Nash dengeleri olmayan dengeler de bulunabilir (Taylor ve Jonker 1978).

(ii) Belli koşullarda, replikatör dinamiği işbirliğine dayalı dengeyle sonuçlanır.

Bu son nokta özellikle karşılıklı işbirliğini inceleyen, geyik avı oyunu gibi modellerde kullanılır. Geyik avı oyununun gitgide artan zenginlikteki modülasyonlarının sonuçlarının oldukça erişilebilir bir sunumunu, aynı zamanda onların sosyal bilim için taşıdıkları önemi tartışan Skyrms (2004) getiriyor.

Biyolojik evrimdeki olumsallıkların önemine dikkat eden bazı modeller, dinamik dengelerde olumsal rahatsızlıkların etkisini incelemek üzere (aynı zamanda gürültü de denen) rastgele mutasyonu ortaya atar. Küçük karışıklıklara (gürültü) dirençli olan dengelere genellikle asimptotik denge denir.

Evrimci oyun kuramından elde edilen sonuçlar hem bilişsel kaynakların (öğrenme, işaretleşme) zenginleşmesinin hem de uzamsal yakınlığın, dengeli karşılıklı işbirliği ihtimalini artırdığını gösterir. Buraya dek, sonuçlar kurumsal düzenlerin denge seçimi için kendiliğinden düzenlerin sunduğundan daha iyi mekanizmalar sunduğunu, ya da *vice versa*, göstermez gibidir.

Fakat bir uyarı yararlı olabilir. Evrimci oyun kuramında kullanılan bütün stratejiler insanların davranışını olduğu kadar bakteri ve robotların davranışını da modelleyebilecek olan algoritmalardır; bu da buraya dek dayatma ya da taklit yoluyla öğrenmenin çeşitleri olan "öğrenme" mekanizmalarını içerir. Buna rağmen, EOK yaklaşımı fail-yönelimli bir yaklaşımı temsil eder, çünkü sosyal yapılar bireylerin davranış kalıpları tarafından oluşturulmuş olarak görülür. Fakat fail-yapı tartışması ve

22 Standart model P. Taylor ve Jonker tarafından geliştirildi. Kolayca anlaşılan bir sunumu Hargreaves Heap ve Varoufakis'te yer alıyor (2004: 6. bl.); daha biçimsel bir sunum için bkz. Weibull (1995).

YB (yöntembilimsel bireyselcilik) paradigmasını düşünürsek, EOK'nın sonuçları bireysel stratejilerle sosyal ortam arasında bir karşılıklı bağımlılık olduğu ve yapıların bireysel davranışı sınırlamakla kalmayıp aynı zamanda faillik için güdüler de sağladığı tezini güçlü bir şekilde destekler gibidir (Hargreaves Heap ve Varoufakis 2004: 264).

Aslında, EOK'yla birlikte, Bayesci RSK (rasyonel seçim kuramı) paradigmasını geride bırakırız. Çünkü evrimci oyun kuramı faillerin seçimini modellemez, farklı algoritmalar kullanarak değişen koşullar altında seçim için farklı stratejilerin elde ettiği başarıyı modeller. Elbette, algoritmalar faillerden çok farklıdır, sadece psikolojik özelliklerden yoksun oldukları için değil, aynı zamanda bir bakıma belirlenimci oldukları için. Öğrenebiliyor olsalar bile önceden programlanırlar. Böylece, dinamik evrimci modellerin daha sonraki aşamaları modern yararlılık kuramının özgün modelinden çok uzaktır. Bakterilerin davranışını belirleyen algoritmaların bize, insan davranış kalıpları için, *a priori* olarak onaylanamayan ya da dışlanamayan yeni ufuklar sunup sunmayacağı açık bir soru olsa bile, bu tür algoritmalar kuram gelişmesinin nasıl ilerleyebileceği konusunda aydınlatıcı bir örnek sağlarlar.

Fakat daha başka kuramsal incelemeler için bir sonuç özellikle önemli görünüyor. Evrimci oyunlar rasyonel failliğin rasyonel seçim kavramının temel varsayımlarının gözden geçirilmesi gerektiğini güçlü bir şekilde gösteriyor. Eğer sosyal çevre sadece sınırlamalar değil aynı zamanda faillik için nedenler getiriyorsa, Bayesci rasyonel seçim kuramının temel varsayımlarının değiştirilmesi gerekir. Hargreaves Heap ve Varoufakis'in (2004: 264) çıkarımında olduğu gibi: "Araçsal olarak kazançlara yönelmiş olan öğrenme modeli, daha gerçekçi olabilir ama ikirciksiz olarak bir tür denge sonucuna götürmek yeterli olmaz. Bunun yerine, eğer fiili sonuçları açıklayacaksak, bireylerin sosyal ve tarihsel olarak, araçsal modelde olmadıkları bir şekilde konumlanmış olmaları gerekir. 'Sosyal' demek çok basit şekilde *bireylerin içinde yaşadıkları ve özgül normlar yaratan sosyal ilişkiler bağlamı içinde incelenmesi gerektiği* anlamına gelir." (Bkz. Keating, 6. bl. ve Steinmo, 7. bl.)

Bugünkü aşamada, sosyal bilimcinin EOK'dan öğrenip öğrenemeyeceğini değerlendirmek kolay değildir. Ama bu, insani faillik için olmasa da, Bayesci RSK için akademik tartışmayı kesinlikle yeniden şekillendirecektir.

9.

Rasyonellik ve Tanıma

Alessandro Pizzorno

Shylock: Soracaksın bana, neden
üç bin düka almak yerine
ağır leş taşıyorum diye: Yanıt vermem:
Ama diyelim, mizacımdan: yanıt oldu mu bu?

(William Shakespeare, *Venedik Tüccarı*)

Giriş

Sosyal bilimlerin temel bir sorunu, bireyle daha büyük sosyal kümelenmeler arasındaki ilişkidir (bkz. della Porta ve Keaning, 1. bl.). Etkili bir yaklaşım, bireylerin kendi özçıkarlarının rasyonel bir tartımıyla harekete geçtiği varsayımını barındıran yöntembilimsel bireyciliğe dayanır: Daha büyük sosyal süreçler sadece bireysel eylemlerin toplamıdır. Bu yaklaşımın bazı güçlüklerini Christine Chwaszcza ele alıyor (8. bl.) ve kendisiyle ilgilenen bireylerin bile başka insanların eylemlerini dikkate alması gerektiğini gösteriyor.

Farklı bir yaklaşım da (Durkheim'dan Lazarfeld ve Merton'a uzanan), yöntembilimsel bireyciliğin ortaya atılmasından öncesinde yer alan, klasik sosyoloji yaklaşımı sayılabilir. Burada böyle bir yaklaşımın, rasyonel seçim kuramının getirdiği bazı konumlara yanıt verme zorunluluğunu da dikkate alan bir yeniden tarifi yapılmaktadır.

Bu bölüm klasik sosyolojideki bazı önemli katkıları tartışırken, sosyalliğin, yararlılığı (ya da özçıkarı) azamileştiren bir aktörün sosyal eylemine değil, birbirlerine bir sosyal isim ya da sosyal kimlik atfeden aktörler arasındaki bir ilişkiye dayandığı gibi genel bir anlayışı benimseyecek. Başka deyişle, sosyal bilimin nesnesi sosyal konumların kurulması ve sosyal aktörlerin buluşmaları sırasında oluşan karşılıklı tanıma aracılığıyla bunların biçimlenmesidir.

Bu konumu rasyonel seçim kuramının alternatif konumuyla karşı karşıya getirmek için, "rasyonelliğin" farklı anlamlarıyla ilgili terminolojik bir temizlik zorunlu görünüyor. Bu fikir sosyal bilimlerde görece yeni bir dönemde, iki temel gelişmeye tepki olarak geliştirilmişti. Bunların ilki mantıksal pozitivizmin nedensel açıklamaya dayalı sosyal bilimler görüşünü onaylamada başarısız olması, bu yüzden alternatif bir açıklama tipinin geliştirilmesini gerektirmesiydi. Bu da bir eylemin onun *nedenlerine* başvurarak yeterince açıklanabileceği görüşünde bulunuyordu. X neden P eylemini yaptı? Çünkü bunu yapmak için nedenleri vardı. Bir şeyi yapmak için *sebeplere sahip olmak bir şeyi yapmaya neden olmaktan* çok farklı bir sosyal eylem görüşüdür. Nedenlerden bahsedilmesi eylemi açıklarken nedenler için yeterli bir vekil sayıldığı zaman, *öznel rasyonellik* nosyonunu kullanacağım.

İkinci gelişme de kuram konstrüksiyonunda mikro-ekonominin etkisinin gitgide artmasıydı. 1949 yılında yazan von Mises'e göre "[ekonomi biliminde] klasik değer kuramından öznel değer kuramına geçiş [yani marjinal yararlılık ilkesini ortaya atma] ... insan davranışının 'ekonomik yanının' ve insanın mal arayışının bir kuramı değildir sadece. Her tür insan eyleminin bilimidir." Von Mises'in yorumuyla, tercihi yerine getirme seçimi diye anlaşılan insan eyleminin rasyonelliği *a priori* bir doğrudur; onun bir öncül olarak kabul edilmesi, ampirik doğrulamaya tabi tutulmaması gerekir. Araştırma pratiğinde, bir gözlemci belli bir eylemin rasyonelliğini sadece failin niyetini bilirse yargılayabilir. Ama failin niyetlerini ampirik olarak bilmesi imkansız olan gözlemcinin, ya failin niyetlerinin onun kendisinin, yani gözlemcinin benzer durumlarda ifade edeceği niyetlerle aynı olduğunu, ya da bir eylemi gözleyen kişinin aktörün aklına nüfuz etme gibi özel bir yeteneğe sahip olduğunu varsaymak zorundadır.

Öznel rasyonelliği uygulamanın tipik bir güçlüğü de, (Davidson'ın *Problems of Rationality*'sinden [2004: 18] veciz bir tarif kullanacak olursak), "fail ne yaptığını biliyor, onun yararına olmadığını biliyor ve niye olduğunu biliyorken" irade zayıflığı vakalarında (*akrasia*) ortaya çıkar. Bu durumda, asıl niyeti nasıl ayırt ederiz? Benzer güçlükler ritüellerin söz konusu olduğu davranışta da yaşanır. Ayine gitme eylemini nasıl anlamalıyız? Ayine gitme tercihini yerine getirmek olarak mı? Pek aydınlatıcı değil. Daha başka bir amaca giden bir araç olarak mı? Hangi amaç olduğunu kim söyleyebilir?

Sosyal eylemi analiz ederken öznel rasyonelliği kullanmanın daha önemli bir yetersizliği de, mahkum ikileminin gösterdiği gibi kamu mallarının üretimini ve bu yüzden de kolektif eylemin varlığını açıklamanın olanaksızlığıdır (bkz. Chwaszcza, 8. bl.). Buradan, normalde rasyonel saydığımız davranış tiplerini –oy verme, dinsel törenlere gitme, değerli davalar için para verme ya da failin çok yararına gibi sınıflandırmanın zor olacağı, en azından mantıksal çevrimselliğe düşmeden yapmanın zor olacağı diğer eylemleri– irrasyonel saymamız (ya da açıklanamaz olarak bırakmamız) gerektiği anlaşılır.

Rasyonelliği düşünmenin alternatif bir yolu da onu bir eylemin öznesinin niyetine değil, bir eylemin içinde gerçekleştiği kültürde nasıl kabul edilip yorumlandığına (ya da basitçe kültürel duruma) bağlamaktır. Rasyonelliği bu tanımı sosyal bilimlerde yaygın olarak benimsenen tanımdır. Hukuk filozofu Neil MacCormick'e (2007: 11) göre, "insan davranışının ayrıntılı bir kalıplar kümesinin düzene sokulmuş bir sahadaki bütün kişileri bağladığı ve düzenin söz konusu kişiler arasında kendi davranışlarını madde madde kalıba uydurmayı başaracakları ölçüde hakim olduğu kabul edilir. Bu tür kalıplara uyum göstermeden doğan düzenlilik olasılığı elbette, *rasyonel olarak anlaşılabilir bir bütünselliğe* karşılık gelen bir kalıplar kümesine dayanır" (vurguyu ben ekledim). Başka deyişle, davranış, belli bir durumdaki katılımcıların tanımladığı bir "düzenlilik kalıbına" karşılık gelirse rasyoneldir. Bütün sosyoloji geleneği (Weber de dahil) analizlerinde örtük bir şekilde bu "rasyonellik" kavramını kullandı bence, en azından mekroekonomi ve eylemin öznel kuramı nüfuz etmeden önce.

Bu nokta araştırma sürecini biri şöyle gerçekçi bir şekilde tarif edersе açıkça ortaya çıkar. Bir grup insanın (bunlara "dinleyiciler" diyelim),

ellerindeki mevcut kurama rağmen, anlayamadığı bir olay gerçekleşir. Olayı analiz etmesi istenen bir gözlemci, olayın katılımcılar tarafından nasıl *kabul edilmiş* olduğunu; ve onun başka hangi pratiklerle bağlantılı olduğunu tarif etmeye çalışacaktır. Bu işi başardıktan sonra, gözlemci analizini ilk dinleyicisine götürür, böylece onun olayı açıklamasına bunları da katmaları için rasyonellik fikirlerini değiştirebilmesini sağlar.

Bu araştırma prosedürü bizim kişiler arası ya da kültürel öncüllerin içine bireysel eylemi yerleştirebilecek olan kuramlar geliştirmemiz, böylece başka insanların (bunlara *tanıma çevreleri* diyelim) katılımının bireysel eylemin gelişimi üzerindeki etkisini sergileyebilmemiz gerektiğini kabul eder (bkz. Keating, 6. bl. ve Bray 15. bl.). Bunu unutmadan, açık ya da örtük biçimde, bu sosyal eylem modelini kullanmış olan bir dizi yazarı yeniden analiz etmeyi deneyeceğim. Ele alacağım ilk düşünürler, Adam Smith ve Jean-Jacques Rousseau, ilk bakışta farklı düşünce ekollerine aitmiş gibi görünüyor. Fakat beklenmedik benzerlikler sergiliyorlar.

Smith ve Rousseau: Seyirci Olarak Başkası

Bireysel eylem için motivasyonlar biçimlendirmede başkalarının yargısının önemine ışık tutan ilk modern düşünürün, modern ekonominin, yani yanlış bir şekilde *Homo economicus* fikrini getirmiş olduğu düşünülen disiplinin kurucusu Adam Smith olması ilk bakışta tuhaf görünebilir. Ama Adam Smith'in yapıtındaki önemli bir sav, insanların öncelikle kendi kişisel ihtiyaçlarını tatmin etmek üzere değil, çevrelerindekilerden olumlu yargılar elde etmek üzere eyleme geçtikleridir. Bu fikir İskoç Aydınlanması sırasında ortaya çıktı, Hutcheson başkalarından ahlaki onay alma arayışının insanlara yaygın "doğuştan gelen temel bir his" olduğunu onaylamıştı. Smith de failin seçimlerini yaparken nasıl bir yargı verdiğini aklından hiç çıkarmayacağı "tarafsız seyirci" kavramına dayalı bir "ahlaki his" sistemini formülleştirmişti. Bunun bir etkisi güçlü bir "kendi kendine hakimiyet" olanağının elde edilmesi olacaktı – Smith bunu mikro-ekonomi terimleriyle, bir kişinin gelecekteki kazançlara bugünkü kazançlardan daha büyük önem verme olanağı olarak tanımlamıştı.[1] Bu

1 Daha büyük bir gelecek kazanç için düşük bir mevcut kazancı tercih ederken, aktörün ikisi arasında kazançlarını azamileştirmediğini, bu yüzden toplam kazançlarını➡

bireysel davranışın zaman içindeki örgütlenmesini etkiler, yani eylemlerimizi ancak eğer onları başkalarının gözünden görebilirsek; onların yargısını tahmin edebilirsek; ve övgü elde edip eleştiriden kaçınacak şekilde davranırsak yargılayabiliriz. Övgü kaçınılmaz olarak özgüveninimizi artıracaktır, eleştiri de onu kaçınılmaz olarak azaltır. Smith sadece kişiler toplum içinde eyleme geçerse, kendilerini yargılayabilecek ayna bulabilirler sonucuna varır.

Fakat Smith "heteronominin genel reddedilmesi" diye nitelenebilecek olan bir fenomeni açıklamakta başarısız kaldı, bir kişinin eylemlerinin başkalarının görüş ve yargılarının rehberliğinde olduğu fikrini taşıması normal sayılıyordu. Doğru, bu itiraz örtük bir şekilde ele alınır Smith tarafından: Eylemlerimizi gözleyen ve onlara rehberlik eden kişinin *tarafsız* olması, bu yüzden de günün her vakti bize gözlerini dikmiş olan gündelik seyirciler olmaması gerektiğini söyler. Bu soyut ve tarafsız figürü eylemlerimizin yargı kaynağı olarak, bizim erdemlerimiz ya da erdemsizliğimiz konusunda inandırıcı yargılar yaydığını hayal edebileceğimiz gerçek bir süper-ego olarak görmeliyiz. Fakat kendi içimizde konumlanmış sayılan ve bu yüzden de bizim otonomi özlemlerimizi geçersizleştirmesi imkansız olan Freudcu süper-egodan farklıdır bu. Smithci süper-ego bizim dışımızda konumlanmıştır, başkalarının gözündedir, böylece bizim otonomi iddiamızı potansiyel olarak zayıflatır.

Otonomi yoksunluğumuz konusundaki kaygımızı aşmak üzere, yargısı bizi etkileyebilecek olan "başkalarını" iki kategoriye ayırmalıyız. İlki "başlıca sosyalleştiricilerdir", gelişmemizin neredeyse başından beri vardırlar (ebeveynler, öğretmenler, sınıf arkadaşları..) ve seçime bağlı değildirler. İkinci kategori de "ikincil sosyalleştiricilerdir", yani yaşam süresince karşılaştığımız ve bizim seçimimize bağlı olan (ya da olmayan) (gerçek ya da hayali) kişiler. Bu ikincil sosyalleştiriciler birincil sosyalleştiricilerin etrafında toplanırlar ve birincillerin yargısının benliğimize olan dışsallığını hafifletirler, böylece kişisel bir ideoloji dile getirebilir, onun sayesinde kendimizi gerçekten otonom olduğumuza ikna edebiliriz. Sonra bu hayali otonomiyi korur, dışsal etki fikrini dışlar ve kendi se-

---

azamileştirmeyi başaramadığını belirtmeliyiz. Smith analizinde bu sorunu ele almıyor.

çimlerimizin tek yazarları olduğumuzu varsayarız. Bu da bizi *kendimiz olduğumuza* inanmaya sürükler.

Jean-Jacques Rousseau başkalarının görüşlerini daha az Olimposvari bir tarzda yorumlar gibidir: "Eğer insanlar beni benden farklı görüyorsa, bana ne? Varlığımın özü onların bakışlarında mı saklı?" (Rousseau 1959: 985). Ama Rousseau'nun "başkalarıyla" olan ilişkisi önemli ölçüde daha karmaşıktı. Yoksa neden "Jean-Jacques yargılıyor Rousseau'yu" adlı, başkalarının bakışlarına, Rousseau'nun onu günlük hayatında takip eden ve sosyal olabilmek için onun olanağını mahveden bakışlara karşı gösterişsiz bir savunmayı yazmak zorunda kalsın? Bu şekilde, Rousseau kendi benliğini, "ölümsüz" bir kavram haline getirdiği benliği kurmaya çalışıyordu. Fakat bunu yaparken, eserini okuduğu salonlarda bulunan[2] ve yargıları onun davranışı üzerinde ağırlık yapan birkaç kişiyle etkileşim halindeydi ("Varlığımın özü onların bakışlarında" diye yakınıyordu); bu seyircilerin dışında onun düşmanlarının uğursuz bakışlarını, onun kendisi olmasını güçleştiren bakışları kırmasını sağlayacak farklı bir tanınmayı hedefliyordu. Onun yerine, aklında gerçek bakışlardan oluşan tarihsel bir seyirci topluluğu vardı. Ama, başkalarının varlığının yasal *amour de soi*'yı bir *amour propre*'a dönüştürdüğünü kuramsallaştıran Rousseau'nun kendisi de o küçük ama önemli düşman-dostlar topluluğuna gömülmüş, böylece özgüvenini zayıflatmıştı.[3]

Başkalarının eylemlerimiz hakkındaki yargısındaki belirsizlik ve seçimlerimizin otonomisindeki çelişkiler, olayların kolayca uzlaştırılabilir halleri değildir. Antikler başkalarının yargısının seçimlerimizde etkili olmadığı kişiler arası ilişkileri düşünüyordu, buna karşılık erdem otonomimizi tanımlayan ilkeydi. Kendimiz olma arzusuyla başkalarının tanımasına olan ihtiyaç, insanların başkalarının yargısına aldırmadan hareket etmesi *gerektiğini* ve *doğru şeyi yapmanın* yeterli bir teselli olması gerektiğini vaaz eden (Seneca'dan Schopenhauer'e dek) birçok ahlakçı tarafından onaylanmıştı. Fakat bu ahlakçı konumlara, insanların

2 Rousseau *İtiraflar*'ının elyazmasının bir kısmını birkaç oturumda (1771-2), hem soylulara (aralarında İsviçre prensi de vardı), hem de Parisli entelektüellere okudu (Rousseau 1959: 1611).

3 "Kabul" kavramının Rousseau'nun eserinde oynadığı diğer roller hakkında bkz. Carnevalli (2004).

nasıl davranması *gerektiğini* amaç *gütmeyen*, ahlaki yargıların bireysel davranışı nasıl etkilediğini anlamak için yollar araması gereken sosyal bilimlerin merceğinin altında bakınca, nasıl yanıtlar verilebilir? Belki de ahlakçıların kişisel güdülenmelerini aydınlatmaktan öteye gitmez. Ya da belki kendi kendine hakverenlerin, kendilerini sadece gerçeği peçesiz görmeyi başaramadıkları için haklı görenlerin önyargılarındaki peçeyi kaldırmaktan öteye gitmez. Bu mütevazı ama önemli başarı bütün sosyal bilimlerin ahlaki düzeni destekleyebileceği ve desteklemesi gerektiğidir.

Hegel: Öznelliğin Yapısı Olarak Kişiler Arası İlişkiler

Tanınma sorunu örtük bir şekilde Hobbes'un yapıtında da vardı, ama "tanınma" metaforunun modern kullanımını Hegel'e atfetmemiz gerekiyor. Bu fikri ilk yazılarında, Tübingen'de Hoelderling'le yaptığı tartışmaların sonucunda geliştirdi (Pinkard 2000: 170-1), daha sonra *Sittlichkeit* kavramına bunu kattı (Honneth 1992).

Hegel'in efendi ve köle diyalektiği (EKD) çok farklı biçimlerde kullanılmıştır. *Fenomenoloji'de Hegel'in tam olarak ne dediğini* yorumlamaya yönelik herhangi bir çabaya kalkışmadan, bu metaforu tanınma fikrini yeniden yapılandırmak üzere, onu ampirik sosyal bilimler için yararlı olabileceği terimlerle dile getirerek hatırlayabiliriz.

"Tanınma" fikrini aydınlatmak için önerdiğim şey basitleştirilmiş bir EKD modeliyle şu durumu tarif etmektir: A ve B buluşacak olan iki kişidir. İkisi de hayati arzularıyla harekete geçer ama bunların ancak bir ilişkiye girerken, öteki onların arzusunu sadece hayvani bir içgüdü olarak değil, yasal bir insani istek olarak da tanıdığı zaman yasal görüneceğini anlar. A da B de bunu yaparken bir risk olduğunu, çünkü ikisinin de çiğnenmesi imkansız bir ilkeye, yani benliklerin korunması ilkesine sahip olduğunu bilir (Hobbes'un "kendi kendini koruma" ve Rousseau'nun "*l'amour de soi*" dediği şey budur). Ama ikisi de bu benlik sevgisinin, A ve B tek başına kalırsa, kendi kendini korumaları için yeterli olmayacağını, çünkü sadece bir başkasıyla ilişkinin bu kesinliği sağlayabileceğini bilir. Bu yüzden de kendilerini birbirlerine vermeye hazırdırlar ama *tümüyle değil*, çünkü kendi kendini koruma koşulu kendi hayatlarını feda etmemelerini gerektirir. Otonomi elde etmek için öteki tarafından oldukları gibi tanınmalarını anlamışlardır, ama paradoksal bir şekilde bunu an-

cak eğer ötekine bu tanımaya ihtiyaç duymadıklarını gösterirlerse elde edebileceklerdir. Kazanan (ya da Efendi) öteki olmadan yaşayabileceğini ispatlayan, ama aynı zamanda tanınmış olmanın büyük önemini kabul eden olur.

Sosyolojik Düşünmede Tanınmaya Referanslar

Alman Romantizminin ve İskoç sözleşmecilik karşıtlığının politik düşüncesi öznelci ortodoksluğu aşmanın zeminini sağlasa da, sosyolojik kuram içinde öznelciliğe karşı çıkmaya çalışan farklı yollar ortaya çıktı. Bu amaçla, burada Durkheim ile Weber arasındaki klasik ayrıma değineceğim. Bu ayrımda ilki sosyal gerçekliğin holistik bir kuramının başta gelen yandaşı ve diğeri de yöntembilimsel bireyciliğin bir destekçisi olarak sunulmaktadır. Bu kısım bu nitelemenin doğru olup olmadığını araştıracak.

Max Weber

Weber'in yaptığı açık ifadeler temelinde, onun bireyciliğinin kuşku barındırmadığı anlaşılıyor. Weber sadece bireysel eylemlerin, öznel niyetlere atfedilebilir olanların gözlemci tarafından anlaşılabilir olduğunu dile getiriyor. Ama ona göre, bir bireyin eylemleri, eğer cansız nesnelere yönelmişse sosyal sayılamaz. Sosyal olmak için, başkalarının eylemlerine atfedeceği anlamın beklentisinin rehberlik ettiği bir aktörler çokluğu olmalıdır.[4] Eğer biri egzersiz yapmak için odun keserse, bu sosyal bir eylem sayılamaz; eğer odunu geceleyin ısınması için bir arkadaşa vereceklerse, bu sosyal eylemdir. Aynı çerçevede, dindarlık sadece tefekkür ya da tek başına dua söz konusuysa sosyal değildir. Sosyal bir eylemin rasyonel olması için, onun sadece failin niyetini ifade etmesinin dışında, aynı zamanda failden başka öznelerden anlayış beklentisi yaratması da önemlidir.

Bir eylemin ancak ona karışanlar tarafından olduğu gibi kabul edilirse rasyonel sayılabileceği, bu yüzden de rasyonelliğin niyet kadar *kabul*

4 Bu tanıma göre bir klasik araştırmacının, örneğin intihar konusunda Durkheim'ın, sosyolojik sayılıp sayılmayacağı bilinmez. Weberci sosyal eylem nosyonundaki güçsüzlük ve çelişkilerin ciddi bir analizi için bkz. Gilbert (1989: 24-55).

ile bağlantılı olduğu fikri, Weber tarafından açıkça önerilmemiştir. Ama Weber'in rasyonellik kavrayışının mikro-ekonomik ya da bireyci olmadığı ve onun eylem kuramının basitçe bir karar kuramı olmadığı dikkatimizden kaçmamalı. Weber sosyal kurumları yapılandırırken bireysel eylemlerin, yukarıda ana hatları çizilen sınırlar içinde de olsa, merkeziliği üzerinde durdu; ama tarihsel yorumlar geliştirdiği ya da araştırmasının sonuçlarını açıklamaya çalıştığı zaman öznelci odağı terk etti. Aktörler her sosyallikten azade, sadece bireysel yararlılığa göre hareket eden bireyler gibi değil, içine sosyalleştirildikleri ve seçimlerini yapılandıran değer ve sosyal işlevleri aldıkları bir topluluğun üyeleri olarak betimlenir. Sözgelimi, bir sistemden diğerine geçişte (kapitalizmin doğuşunda olduğu gibi), Weber sadece sosyal ve kurumsal konumlarına dayalı olarak hareket eden kolektif aktörlerin katılımına ışık tutar (Poggi 1983: 37).

Dahası, din kavramı sadece üyeleri aynı inancı uygulayan, böylece ortak bir kimlik sergileyen başkalarının davranışını dikkate alan bir grup tarafından paylaşılırsa önemli sayılır. Weber'in yöntembilimsel bireycilikle ilgili açıklamalarıyla tarihsel olayları yorumlaması arasında güçlü çelişkiler vardır. Bunlardan biri de İÖ ikinci ve dördüncü yüzyıllar arasında Mitra kültünün bütün Roma İmparatorluğu'na yayılması konusundaki açıklamasıdır.[5] Weber şöyle bir akıl yürütmeyi benimser: İmparatorluk Roma'sında, bürokrasi ve ordunun önemi (her ikisi de *kolektif* varlıklar olarak sunuluyordu) üyeleri arasında güçlü bir dinsellik duygusu esinleyecek derecedeydi. Weber burada bürokrat ve askerlerin tercih ettiği dinin doğasının içinde her gün kullandıkları (bu arada olduğu gibi kabul edilemeyecek olan) yapılara benzeyeceğini varsayar, Mitra kültünün başarısını ordu ya da bürokrasinin *esprit de corps*'una benzer bir dinsel dayanışma duygusu yaratan tektanrıcı bir hiyerarşiye atfeder. Weber'in bu fenomeni açıklaması hem mikro-sosyolojik bir açıklama olmaktan çok uzaktır –insani niyetlerin "karakutusunu" açmaya çalışan bireyselci bir yöntemden esinlenen birinden de bu beklenir zaten– hem de (Marksist bir ifade kullanırsak) *kaba kolektivizmin* bir biçimini temsil eder. Mitra kültünün özgül analizi çerçevesinde şunu not etmek gerekir:

5 Birçokları arasından bu örneği, yakın tarihli metinlerde (özellikle Boudon tarafından) Weberci yöntembilimsel bireyciliğin bir örneği olarak kullanıldığı, ama benim buna karşı verdiğim örneğin aslında tam tersini ispat ettiği için veriyorum.

1. Bütün asker ve kamu görevlileri Mitra kültüne katılmadı, o yüzden katılanların kamusal konumlarından farklı bir nedene sahip olması gerekir.
2. Günlük hiyerarşik deneyim nosyonu *a priori* olarak dışlanamayacak olan bir hiyerarşik dinsel inanç tercih etmeye yöneltmiş olsa bile, aynı zamanda tam tersini, yani katı disiplinli bir gündelik hayat süren kişilerin dinsel inançlarında mistik uzaklaşma arayışı içinde olacağını savunmak da kolay olacaktır.
3. Dinsel bir hareket düzenlemek için insanların buluşması, iletişim kurması, ortak bir kimlik geliştirmesi ve bunu kalıcı sosyal bağlarda dışavurması, böylece ortak inancın kabul edilmesini eylemlerinin temeli haline getirmesi gerekir. Bu açıdan, dinsel bir hareket bir dizi bireysel niyetle değil, ortak birçok kolektif sınırlarla nitelenir.

Sosyal bilimlerde bireysel niyetlerin ve onların tartışmalı rasyonelliklerini, "karakutusunun" analizini aşmaya çalışmalı, bunun yerine insanların kendilerini yeni kılıklarda tanımalarını sağlayan kimliklerin atfedilmesini ve etkileşim süreciyle ifade bulan rasyonelliği yeniden yapılandırmalıyız. Weber bu tür süreçlerin bir analizini geliştirmekten kaçındıysa, bu büyük olasılıkla onun bireyselci önkavrayışları nedeniyledir. Hatta onun aklından geçen aktör en azından iki normatif sınırın içinde yer almaktadır: Dinsel bir harekete erişimi mümkün kılan askeri işlevlerin ve normların sosyalleştirilmesi.

Emil Durkheim

Durkheim'a dönersek, onun perspektifini Weber'inkinden nasıl ayırt edebiliriz? Onun intihar üzerine olan araştırmasının yöntembilimi şu akıl yürütmeye dayanır: Sosyal kurumlar (dinsel, ailevi, sahasal, kentsel-kırsal kurumlar) birbirlerinden anomi düzeyleri aracılığıyla, yani bireysel üzerinde uyguladıkları normatif baskıların boyutuyla ayırt edilebilirler. Birkaç yerde Durkheim bireysel üzerinde etkili olan "sosyal kuvvetlerden" bahseder. Bireyselin eylemlerine bağlı olan trans-öznel bir gerçeklik olarak nitelenebilecek olan şey (bazen "kolektif vicdan" diye de anılan) bu sosyal kuvvetler kavramıdır, bu da birçok gözlemciyi Durkheim'ın birey-

selin eylemlerini tümüyle toplum tarafından koşullanmış olarak gördüğü sonucuna yöneltti. Fakat eğer bu metaforun ötesine bakarsak, "sosyal kuvvet" kavramı aslında biraz bulanıktır ve Durkheim'ın kullandığı açıklamalar için can alıcı önemde değildir.

Durkheim'ın intihar üzerine yaptığı araştırmanın sonuçlarını nasıl formülleştirdiğine bakalım. Katolikler arasındaki intihar oranı Protestanlar arasındakinden daha azdır. Bunun nedeni Katolikliğin bireyi başkalarıyla kalıcı ilişkiler kurmaya zorlayan bir ritüelliği teşvik eden bir din olmasıdır, ortak bir kimlik paylaşmaya sevk etmesidir. Başka deyişle, Durkheim için asıl açıklayıcı değişken *ahlaki yoğunluk* düzeyidir, bu değişken belli bir topluluk içindeki kişiler arası anlamlı ilişkilerin yoğunluğunu ölçer. Başka bir bulgu da intihar oranının evli kişiler arasında bekarlardan daha düşük olmasıdır. Burada da, bunun nedeni Durkheim'ın evli insanlara daha büyük bir ahlaki yoğunluk atfetmesidir. İntihar oranı çocuklu kadınlar arasında çocuksuz kadınlar arasında olduğundan daha düşüktür, bu da yine evli kadınların daha büyük ahlaki yoğunluk bağlamı içinde yaşamasıdır. Son olarak, Durkheim intiharın savaş sırasında barış sırasında olduğundan daha düşük olduğunu belirtir ve ahlaki yoğunluğun (işbirliği, dayanışma ya da karşılıklı yardım biçiminde) savaş sırasında da daha yüksek olduğunu düşündüren hatırısayılır kanıt vardır. Fakat ahlaki yoğunluk, insanların buluşmalarını ve böylece ortak bir kimliğin varlığını kabul etmelerini sağlayan sosyal durumların yoğunluğu ve kalıcılığı değilse, nedir?

Durkheim aynı zamanda intihar oranındaki çeşitliliği açıklayacak başka bir korelasyona da ışık tutar, bu korelasyon ilk bakışta ahlaki yoğunluktan farklı bir kuramı akla getirir. İntihar oranının ekonomik çevrimle çok yakından bağlantılı olduğunu, sadece (beklendiği gibi) resesyonlar sırasında değil, aynı zamanda düzelmenin ilk aşamalarında da (sezgilere ters düşecek şekilde) arttığını saptar. Bu nasıl açıklanabilir? Resesyonlar sırasında iflas ve başarısızlıklarda da artış yaşandığını, ama bir düzelme sırasında arkasından bazıları için hayalkırıklığı yaratacak olan bir beklenti yükselişi yaşandığını gözleyerek. Bu da daha çok intihara yol açacaktır. Bu açıklamayla, ahlaki yoğunluk bağımsız bir değişken olarak sunulmaz ve her şey daha çok yalıtılmış bireyin aklında olup biter gibidir. Fakat bu durumu daha yakından analiz edersek, burada söz

konusu olanın bir bireyin mevcut benliğinin gelecekteki benliğiyle olan ilişkisi olduğunu görebiliriz. Sanki ahlaki yoğunluk yoksunluğu bu iki benliğin bir kişi olarak birliğini önlemektedir, yani bugünde seçtiği kişiyle gelecekte yargılayacağı kişinin birliğini. Bu durumda ilki ikincisi tarafından başarısızlığa uğratılır ve bu yüzden de yaşamayı sürdürme hevesini kaybeder.

Bu karşılaştırmadan çıkan şey modern sosyolojinin, her ikisi de bireyle toplum arasında sonsuza dek tekrarlanan ikiliği aşmaya çalışan kurucusunun analizlerinde güçlü bir yakınsama olduğudur. İkisi de sosyalleşme süreçlerini farklı rollerin kaynaşıp karşıtlaştığı, kabul edip reddettiği, çekip ittiği ve örtük ya da açık bir şekilde *kalıcı ve anlaşılabilir sosyallik biçimleri* oluşturduğu örnekler olarak değerlendirir.

Bir kabul kuramına en yaklaşmış olan çağdaş kuramcı herhalde Habermas'tır. Klasik sosyologların konumlarını yeniden yapılandırarak, özellikle de Herbert Mead'a önemli bir rol atayarak, Habermas araçsal eyleme antinomik olan, ama onu içine alan bir şey olarak iletişimsel eylem fikrini geliştirir. Fakat kaçınılmaz bir şekilde konsensusu hedefleyen diyaloğa dayalı dilsel iletişimin normatif merkeziliği, Habermas için analizinin içine kabulün ikili anlamıyla, yani kendisinin bu terimi (Almancada *Verstandigung*) anladığı şekliyle, hem kavrama hem de örtük anlaşma anlamına gelen anlayışa yönelik olmayan durumları da katmasını güçleştirir. Eğer, bunun yerine, kabul durumlarını sadece "karşılıklı kimlik atfetme" ve böylece sosyalliğin her biçiminin inşa taşları olarak tanımlarsak, o zaman kabul, aktörlerin (Hegelci metafora uygun olarak, eğer başkaları tarafından kabul edilmemişlerse, eksik aktörlerin), işbirliğine de çatışmaya da dayalı olabilecek bir ilişkiler sistemi içindeki varlığını yansıtacaktır. Bu tür kabul sistemleri oluşumunun makro-sosyolojik bir örneği Avrupa ulus-devlet sistemi, yani Westphalia Barışı'nda (kesin olarak değilse de) simgesel olarak doruk noktasına varan bir süreçle ortaya çıkan sistemdir. Bunun ulus-devletin egemen olarak, yani, rasyonel olarak anlaşılabilir bir eylemin öznesi olarak kabul edilmesini gerektiren iki sürecin sonucu olduğunu belirtmeliyiz: Devlet otoritesinin yerel soyluluk tarafından dikey kabulü; ve bireysel devletin çiğnenmez egemenliğinin uluslararası bir sistemdeki başka devletler tarafından yatay kabulü. Özgül bir politik birlik tipi aracılığıyla karşılıklı kabule ulaşmaya yönelik

bu çaba, bu sistemi bozan ya da dengeleyen, fakat genel olarak karşılıklı kabul ilkesini koruyan anlaşma ve çatışmaların sonucuydu.

Bitirirken

Bu bölümden şu sonuçlar çıkarılabilir:

Sosyal eylem kuramının öznelci öncüllerden uzağa doğru gelişmesi, yekpare seçici özneyi bir rol icra eden aktörler çokluğuna dönüştüren bir kişiler arası boyut kattı. Dahası, zamanlar arası bir boyutu devreye sokmak bizim mevcut benliklerimizin seçimlerini ancak gelecekteki benliklerimiz tarafından yargılanacak diye varsayılabilecek eylemler olarak düşünmemize izin verdi. Gelecekteki benliklerimizin bir kabul çevresi tarafından kalıcı şekilde kabul edilmiş benliklerle kaynaşması bizi değer belirsizliğinden korur. Hatta kaynaşma, özne kendi seçimlerini daha en baştan yapıldıkları sırada taşıdıkları değerle kabul etmeyi sürdüren başka bireylerin çevreleri içinde eyleme geçtiği zaman çok etkili olur.

Öznenin kişiler arası görüşmelere girdiği zaman yaptığı yargılama etkinliği iki ayrı işleve karşılık gelir. İlk işlevi, başka kişiyle bir yakınlık yargısına ulaşmamızı, Rousseau ve Hobbes'un bizim doğa (ya da yalıtılmışlık) halimiz diye betimlediği şeyden çıkmamızı sağlayan bir yakınlık yargısına ulaşmamızı sağlamaktır. İkinci işlevi de kendi seçim ve eylemlerimizi yargılamak için ahlaki ölçütlerle donatmaktır. Yakınlık yargıları ve ahlaki yargı her zaman değilse de, genellikle örtüşme eğilimindedir.

Kabul kavramı, niyete karşıt olarak, katılımcıların kendi kültürlerinde kabul edilebilir olarak onayladığı eylemi rasyonel olarak tanımlamak üzere ortaya atılmıştır. Dışsal gözlemci değil, ama bir sosyal eylemdeki katılımcılar (kabul çevreleri) onun rasyonelliğinin yargıçlarıdır.

Bu yüzden izleyici (ya da kamu) fikri merkeze gelir. Önce araştırma sorusunu ortaya atan ve sonra da onun sonuçlarıyla işlem yapıp orijinal kuramı dönüştürmenin onların anlayışını zorlamasını sağlayan varlığı temsil eder. Buna bağlı olarak, rasyonellik yargısı peşpeşe iki düzeyde gerçekleşir: Yargıları lokal ve zorunlu olarak göreceli olan, tanımlı bir bağlam içinde eyleme geçen katılımcılar arasındaki ilişkilere dayanan katılımcı aktörlerin düzeyi; ve daha evrensel bir rasyonellik nosyonu getirmeye çalışan izleyicinin ardışık yargısı. Bu kapsamlı ama aynı zaman-

da geçici olacaktır, çünkü her zaman izleyicinin yeni bilgi elde etmesiyle birlikte ortaya çıkan yeni kuramlara açık olacaktır.

Bu (meta-)kuramsal hedefleri elde etmemiz, rasyonel seçim kuramının yaklaşımı açısından, sadece muamma sayılan durumları açıklamak için temel yanıtların kullanılmasını gerekçelendirir gibi görünmektedir. Rasyonel seçim kuramı bireysel eylemi sadece kazançları azamileştirme çabasında tutarlı olarak görme eğiliminde olur. Fakat bunu yaparken, böyle bir kuram iki temel noktayı gözardı eder. Birincisi, katılımcıların da gözlemcilerin de bir olaya ancak onu kalıcı bazı sosyal süreçlerin bir bileşeni saydıkları zaman anlam verdiğini. İkincisi, bir bireyin özçıkarının eylemden önce gelen ve onu harekete geçiren bir gerçeklik sayılamayacağını. O tam içeriği özne tarafından bilinmeyen, bu yüzden de aktör sosyal eyleme girdiği zaman bilgi sahibi olamayan gözlemci tarafından da bilinmeyen bir sürecin sonucudur. Özçıkar, hem aktör hem gözlemci tarafından tanımlandığı haliyle, öncüllerinden çok eylemin sonucunu temsil eder.

II. KISIM

ARAŞTIRMA TASARIMI

10.

Kavramlar ve Kavram Oluşumu*

Peter Mair

Siyaset bilimi ve sosyal bilim araştırmasının büyük kısmı, açıkça ya da örtük olarak, karşılaştırmalı araştırmadır. Yani, birçok araştırma doğruca ülkeler ya da vakalar arasında kıyaslanmış olan, ya da ülke ve vakaların bu tür bir kıyasından türetilmiş kuram ve çıkarımlarla sınanabilecek olan bulgularla ilgilenir. Kıyas aynı zamanda açıklamayı içerir; kıyaslamalardan bahsetmemizin başlıca nedenlerinden biri de kökten farklı etkenlerin nasıl benzer sonuçlara, kökten benzer durumların nasıl farklı sonuçlara yol açtığını açıklamaktır. Sözgelimi, ulusal seçimlerdeki katılım oranı niçin Birleşik Devletler ve İsviçre gibi çok farklı iki ülkede %50'nin altına düşer (Franklin 2004)? Ve neden Vlaams Belang gibi aşırı sağcı popülist bir parti, Belçika'nın Flemenkçe konuşan bölgesinde önemli bir seçim başarısı elde ederken, onun eşdeğeri olan Ulusal Cephe Partisi Fransızca konuşulan bölgede ağır bir şekilde başarısız olmuştur (Coffé 2005)?

Bu kıyasları geliştirip anlamadaki ilk ve birçok açıdan en önemli ders, benzer şeylerin kıyaslanıp kıyaslanmadığını bilmektir. Kıyaslanan nesneler –ulusal seçim çekişmeleri, aşırı sağ popülist partiler– birbirine benziyor mu? Aynı şeyler mi, yoksa işlevsel eşdeğerler mi? Yoksa araların-

* Jorgen Moller, Cas Mudde ve Karin Tilmans'a bu bölümü hazırlarken getirdikleri öneriler için Rainer Bauböck, Christine Chwaszcza ve iki editörün eski bir versiyon için yaptıkları yorumlara minnettarım. Her zamanki gibi hata bana aittir.

daki bütün kıyasların anlamsız kalaçağı kadar farklılar mı? İngiltere'de, benzer şeyler kıyaslanamazken ve bu yüzden de söz konusu nesneler çarpıcı bir farklılık sergilerken, insanlar havadan sudan konuşmaya eğilim gösterir. Bu aslında zorlu bir kıyastır, çünkü iki nesnenin neredeyse bütün temel özelliklerinde –tat, olanak vb.– birini diğerinin yerine koymak imkansızdır. Havadan sandviçler, ya da suyun havaya yazmak için kullanıldığını düşünün. Hollanda'da, en çarpıcı farklara elma ve armut misali analog gibi davranılıyor. Burada tezat çok keskin görünmez. İkisi de tatlı mevsimlik meyvelerdir, az çok aynı zamanda olgunlaşır ve diyetimizde benzer bir rol oynarlar. Her ikisi de suyla yenir (ama havayla yenmez) ve ikisi arasında seçim yaparken genellikle zorlanırız. Başka deyişle, elmalarla armutlar arasındaki mesafe havayla su arasındakinden çok daha sınırlıdır. Sartori'nin (1970) terimleriyle, daha sonra göreceğimiz üzere, hem elma hem armutları içine alan bir kavram bulmadan önce soyutlama merdivenini tırmanmanız pek gerekmez, ama hem hava hem suyu kapsayacak genel bir kavram buluncaya kadar o merdivenin neredeyse tepesine dek tırmanmanız gerekir.

Bu bölümde, araştırma sürecinin, ilk fikirler ve hipotezlerin işlemsel bir araştırma tasarımına ve gerçek bir araştırma pratiğine çevrildiği önemli aşamasına odaklanacağım: Kavramların tanımlanma aşamasına. Büyük ölçüde Sartori'nin klasik, kavram oluşumu kurallarıyla ve onun soyutlama merdivenine göndermeyle çalışacağım. Kısaca, Sartori kavramları –yüksek, orta, düşük– üç düzeye ayırdı ve burada kavramın genellik ya da soyutluk derecesi kapsadığı vakaların menziline bağlıdır. Kavram ne kadar soyut olursa vakaların menzili o kadar geniş olur; kavram ne kadar somut olursa vakaların menzili o kadar dar olur. Bu oldukça âşikardır. Fakat bunun ardından gelen şey, en azından araştırma pratiğinde, pek o kadar kolay kabul edilmez: Dar bir vaka menzilinden geniş bir menzile geçtiğimiz zaman, kavramları da daha soyut kılmamız gerekir – daha çok yolculuk edebilsinler diye hafifletmemiz gerekir onları. Bunu yapamazsak Sartori'nin "kavram esnetme" dediği riski yaşarız, yani özgün kavramı, yeni vaka menziline uysun ya da yerleşsin diye anlamlı sınırların ötesine doğru esnetmeye başlarız. Aynı şekilde, geniş menzilli bir kıyastan daha sınırlı bir kıyasa geçmek istediğimizde, kavramlarımızı daha sağlam tartmak ve onları daha tam olarak somut-

laştırmak önemlidir genellikle. Sartori'nin kavram oluşumu kurallarını izleyerek, soyutlama merdiveninin neresinde durduğumuzu ve ne zaman yukarı çıkıp aşağı inmemiz gerektiğini anlarız.

Bu çeşitli kuralların ana hatlarını çıkardıktan sonra, kavramların nasıl yolculuk ettiği ve bazen nasıl esnetildikleri konusunda karşılaştırmalı siyaset alanındaki en son araştırmalardan örnekler vererek devam edeceğim. Bu örneklerden kavramları doğru elde etmenin zor olduğunu, ama önemli olduğunu öğreneceğiz. Sartori'nin yaklaşımı bazen zorlu ve talepkar olduğu için, aynı zamanda bazı seçeneklere bakacağız, özellikle de Collier ve Mahon'un (1993) Wittgenstein'ın aile benzerliği nosyonlarından yaptığı değerli uyarlamaya, ayrıca onların sözde "radikal" kavramlar tartışmasına bakacağız.[1]

"Nedir" Sorusu

Sartori'nin ilk sözü çok açıktır: Araştırmamıza başladığımızda, her zaman kavramlarımızı belirleyip tanımlamamız gerekir. Sartori'ye göre (1984: 74), bir kavram "temel düşünme birimi" olarak tanımlanabilir, "A'yı A olmayandan ayırt edebileceğimiz zaman bir A (ya da A olmak) kavramına sahip oluruz." Bazen gözleme dayanan kavramlarımızı belirleriz, bu da ampirik kavramlarla ilgilendiğimiz zaman olur. Sartori bu anlamdaki kuramsal bir kavramın bir örneği olarak "yapı" örneğini verir (1984: 84), "yasama organı" ampirik kavrama bir örnek olmalıdır. Fakat her şekilde, ister ampirik ister kuramsal olsun, kavramlarımız hep kuramla şekillenir ve anlamlı şekilde aktarılır (ayrıca bkz. Kratchowil, 5. bl.).

Belirtildiği gibi, araştırmamıza "nedir" sorusunu ele alarak başlamalıyız; ancak ondan sonra, eğer gerekirse "ne kadar" sorusunu ele almamız gerekir. Yani, ölçüm ve kıyasa geçmeden önce neyi ölçüp kıyaslayacağımızı bilmemiz gerekir. Bu mantık herhangi bir kuramsal modeldeki hem bağımlı hem bağımsız değişkenler için geçerlidir. Klasik yaklaşımdan

1 Collier ve Mahon (1993) makalesi yakın zamanlarda yayımlanmış olan, kavramları ve kavram oluşumunu tartışan temel bir dizi yayının ilkidir; bunların arasında Collier ve Levitsky (1997), Collier ve Adcock (1999), Gerring (1999), Adcock (2005) ve Goertz (2006) var. Bunlar bu bölümde tartışılan temaları daha kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde ele alıyorlar.

Lazarsfeld ve Barton'un geliştirdiği nitel analize ilerlerken (1951; ayrıca bkz. aşağıda), Sartori (1970: 1038-40) niceleştirmenin, ya da ölçmenin, ya da kıyasın kavram oluşumu aşamasından *sonra* gelmesi gerektiğini, bu yüzden de "az ve çok " mantığının da "ya o ya bu" mantığından sonra gelmesi gerektiğini söyler.

Sözgelimi, eğer araştırmacı, 1970 sonu ve 1980'lerde özellikle önemli bir araştırma konusu olan bir konuyu, Batı Avrupa rejimlerindeki çeşitli şirketçilik derecelerini değerlendirmek istiyorsa, o zaman önce, burada bağımlı değişken olan "şirketçilik" terimiyle ne kastedildiğini tanımlamalıdır. Daha çağdaş bir araştırmacı Avrupa'daki farklı rejim sektörlerindeki değişen Avrupalılaştırma düzeylerinin etkisini açıklamak istiyorsa, o zaman önce Avrupalılaştırma kavramının peşinden gelen şeyi, buradaki bağımsız değişkeni açık kılmalıdır. Eğer bir araştırmacı Avrupalılaştırmanın şirketçilik ve onunla bağlantılı çıkar aracılık biçimlerinin etkisini araştırmak istiyorsa (sözgelimi Falkner 2000 gibi), o zaman hem bağımlı hem bağımsız değişkenler konusunda açık bir kavramsal anlayışa sahip olması gerekir. Başka deyişle, herhangi bir araştırmacının ilk görevi araştırma nesnelerinin doğasını belirlemek ve bunun için de ilgilendiği birincil kavramları tanımlamaktır. Bu da âşikar görünüyor.

Ama âşikar olmasına rağmen, pratikte bu her zaman kolay olmaz. 1970 ve 1980'lerde şirketçilik tartışmalarının böylesine ateşli bir şekilde yükselmesinin bir nedeni de, uzmanların kavramın kendisinin farklı tanımları ve anlayışlarıyla hareket etmesiydi (Molina ve Rhodes 2002); ve uzmanların bugün Avrupalılaştırmanın etkisini kabul etmekte bu kadar güçlük çekmelerinin bir nedeni de, beraberinde getirdiği şeyin çok farklı versiyonlarıyla iş görmeleridir (Featherstone 2003). Elbette araştırma nesnesinin açık bir tanımı olmadan ilerlemek, böylece de "Araştırdığım şey nedir?" sorusuna açık bir ilk yanıt vermekten kaçınmak mümkündür. Ama bu yaklaşım projenin başlangıcında kavram oluşumu ve tanımının güçlüğünden kaçabilirse de, araştırma sürecinde, hatta sonunda daha ağır sorunlarla karşılaşılabilir. Dahası, projenin başlangıcında açık hatta çalışabilir bir kavramsal tanımın olmaması başkalarına araştırmanın neyi içerdiğini açıklamayı daha güç kılabilir. Bu nedenle de "nedir" sorusunu yanıtlamaya çalışarak başlamak en iyisidir ve bu da kavramsallaştırmanın başlıca amaçlarından biridir.

Bazen kolay bir yanıt yoktur ve açık tanımlar mümkün de görünmez, yani kavramla tartışılmaz bir biçimde ilişkilendirilebilen tek bir özgül özellik ya da sıfat bile yoktur (Gallie 1956; ayrıca bkz. aşağıda). Hatta bazen kavramın ne olmadığını söylemek ne olduğunu söylemekten daha kolaydır. Bu da Sartori'nin (1970: 1042), "olumsuz özdeşleşme" diye bahsettiği şeydir, kavram burada olumsuzlamayla tanımlanır. Sözgelimi Suudi Arabistan rejiminin doğasını belirlemek güç olabilir, ama onun bir demokrasi olmadığını biliyoruz.

Buna karşılık, eğer kesin bir tanım çıkmıyorsa, ya da alternatif tanımlar arasında bir çelişki varsa, o zaman ilk kavramın anlamının daha açık bir manası "Bu neyin bir örneğidir?" diye sorarak türetilebilir. Tartışmalı tanımı olan kavram daha açık tanımlanmış ve daha genel olarak uygulanabilen bir kavramın bir altkategorisi mi? Eğer öyleyse, hangisinin? Sözgelimi, Avrupalılaştırmanın anlam ve tanımı yaygın olarak tartışmalıysa, onun büyük olasılıkla bir örneği olduğu daha geniş en az iki kavram vardır: Bir yanda (kendisi de tartışmalı bir terim olan) "küreselleştirme", diğer yanda "ulusallaştırma". Aynı zamanda, onu küreselleştirmenin bir örneği ya da altkategorisi olarak görmekle onu ulusallaştırma ya da devlet-inşasının bir örneği olarak görmek arasında açık kuramsal bir fark vardır; bu nedenle insanın bağ kurduğu geniş kavramın aynı zamanda özenle ve kişinin hangi kuramla çalıştığı göz önünde bulundurularak seçilmelidir. Küreselleştirme genellikle dünyanın her yerinde devletin ve diğer sınırların çözülmesini kasteder, ulusallaştırmaysa sınırların inşa edilmesini ve yeni bölünmelerin yaratılmasını kasteder. Bir yanda, Avrupalılaştırmanın beraberinde ne getirdiğini imparatorlukla ya da Westphalia öncesi düzenle ilgili kavramlara ve literatüre dönerek anlamayı umabiliriz; diğer yanda, ulus-inşası ve devlet oluşumuyla ilgili literatür ve kavramlara bakmamız gerekir (sözgelimi Bartolini 2006 ve Zielonka 2006'yı karşılaştırın).

Araştırma nesnesinin ve bu yüzden de nesnenin başka bir şeyin örneği olup olmadığını sorgulamak her koşulda, etkili bir araştırma stratejisi geliştirmekte yararlı bir adımdır. Aynı zamanda vaka kıyaslamalarındansa vaka incelemeleri için apaçık bir başlangıç noktasıdır (bkz. della Porta, 11. bl. ve Vennesson 12. bl.). Çoklu vaka karşılaştırmasında, inceleme

nesnesinin –örneğin, şirketçiliğin– farklı vakalarda hep aynı ya da işlevsel olarak eşdeğer olup olmadığını bilmek önemlidir. Bu anlamda, "nedir" sorusu açıkça öncelik almalıdır. Tekli vaka incelemesindeyse, daha iyi bir anlayışa "Bu neyin örneği?" sorusuna odaklanarak ulaşılabilir. Sözgelimi, Paola Mattei (2007), araştırdığı rejim değişikliğinin bir apolitikleşme örneği olup olmadığını sorgularken, İtalya'daki refah reformları incelemesine yeni ve yararlı yaklaşımlar getirme ve araştırmasını İtalya'da olduğu gibi saha dışında da ele alınan daha geniş sorularla bağlantılı olacak bir şekilde çerçeveleme imkanı buldu. Kısacası, insanın araştırdığı şeyi bilmesi, ya da onun neyin örneği olduğunu bilmesi, herhangi bir araştırma tasarımında önemli bir ilk adımdır. Kavramları doğru saptayarak başlarız.

Ama bu kavramları nereden alırız? Bazen, Gerring'in (1999) ana hatlarını çizdiği gibi, gerçek dünya fenomenleriyle başlarız, sonra bunları az çok kesin terimlerle tanımlamaya çabalarız. Sözgelimi, "delegasyon" nosyonundan, gelişmiş sanayi sonrası demokrasilerde önemi gitgide artan bu fenomenden etkilenebiliriz (Thatcher ve Stone Sweet 2002; Strom, Müller ve Bergman 2003); sonra da delegasyonun ne olduğunu, ne olmadığını ve yeni yönetişim biçimlerini daha yaygın anlamak açısından nerede durduğunu belirlemeye çalışırız. Ya da bir kavrama onun popüler söylemdeki kullanım sıklığı yüzünden yakınlık duyabiliriz; Tony Blair'in "Üçüncü Yol" nosyonunda ya da onun "kaynaşma hükümeti" savunmasında böyle olmuştu. Bu fikirlerin çağdaş politik stratejiler ve politika oluşturmayla bağlantısını da incelemek isteyebiliriz. Kuramsal tartışmalardan bir kavram da çıkabilir, "yönetişim" kavramı için böyle olmuştur (Peters 2000; Goetz 2008). Onun özelliklerini belirleyip daha geleneksel yönetim nosyonlarıyla olan ilişkisini araştırmak da isteyebiliriz. Bu aynı zamanda bir fenomeni başka bir şeyin örneği olarak tanımlamaya çalıştığımız süreç için geçerlidir, çünkü seçtiğimiz daha yüksek düzeydeki kategori bir dizi farklı seçenek arasından alınabilir. Bazen, elbette, bu farklı kaynaklar aynı kavram gibi görünen şeyin farklı versiyonlarını sunabilir ve bu da bir karışıklık kaynağı olabilir. Özellikle etrografik araştırmada (bkz. Bray, 15. bl.), ama daha genel olarak karşılaştırmalı sosyal araştırmada da bu yüzden bir kavramın gözlemci/uzman versiyonunu incelenen aktörlerin versiyonundan ayırt etmek mümkündür.

Sınıflar ve Karşılaştırmalar

Sartori'nin üzerinde durduğu, buradan çıktığı halde daha çok tartışmalı olan ikinci bir nokta da "az ve çok" kıyaslamalarının sadece aynı *sınıf* ya da kategoriler içinde yapılması gerektiğidir: "Nicelleştirme kavramı biçimlendirdikten sonra ve ancak ondan sonra girer" (1970: 1038). Başka deyişle, kavram nitel olarak, dile ve kurama göre tanımlanıp sınıflandırılır ve nicelleştirme ya da ölçüm kavram tarafından belirlenen referans ya da sınıf çerçevesinde gerçekleşir.

Per genus et differentiam ilkesi budur, buna göre her nesne *genus*'uyla –ait olduğu nesneler sınıfıyla– ve onun *differentiam*'ıyla –onu aynı sınıftaki bütün diğer nesnelerden farklı kılan belli sıfatlarla– tanımlanabilir. Bu sınıflandırma tarzına taksonomi denir. Pratikte bu, sözgelimi, gelişmesini hesaba katmadan önce şirketçiliğin ne demek olduğunu tanımlamak zorundayız anlamına gelir, tıpkı etkisini açıklamaya çalışmadan önce Avrupalılaştırmanın ne demek olduğunu bilmemiz gerektiği gibi. Eğer bir konferans ya da akademik dergi için, Avrupalılaştırmayla ilgili son araştırma bulgularını ele aldığım ve sonra da yeni bir yorum ya da kendi bulgularımı öne sürdüğüm bir makale yazıyorsam, benim Avrupalılaştırma kavramımın destekçilerim arasında paylaşılması ya da en azından kabul görmesi gerekir.[2] Bu açıdan –ki bu noktaya daha sonra döneceğim– anlamların bütünüyle paylaşılması gerekmez, hatta araştırmada ilerlemenin büyük kısmı başka açılardan daha tartışmalı görünmeyecek olan kavramları hassaslaştırıp yeniden belirleyerek yapılır.

Sınıflandırmaların iki önemli karakteristiği vardır (bkz. Lazarsfeld ve Barton 1951). Birincisi, her sınıflandırmanın *dışlayıcı* olması gerekir. Yani, aynı madde ya da fenomen birden fazla sınıfa ait olamaz. İkincisi, sınıflandırmanın *kapsayıcı* olması gerekir. Hiçbir madde ya da fenomen sınıflardan hiçbirine uymadığı söylenerek sınıflandırma dışında bırakılamaz. Sözgelimi, Modern Avrupa'daki hükümet kabinelerinin biçimlerinin sınıflandırmasında, çoğunluğa sahip tek parti hükümetleri, çoğunluğa sahip koalisyon hükümetleri, azınlıkta olan tek parti hükümetleri ve

2 Bu aynı zamanda Gunnar Sjöblom'un siyaset bilimi -ve sosyal bilimde- "yığılma" sorunu diye tanımladığı şeyle ilişkilidir: bkz. Sjöblom (1977) ve Anckar (1997).

azınlık koalisyonları arasında bir ayrım yapabiliriz. Hiçbir hükümet bu kategorilerin birinden fazlasına ait olamaz, yani her biri dışlayıcıdır ve hiçbir hükümet dört kategori dışında kalamaz, yani birlikte kapsayıcı bir liste sağlarlar. Eğer bu tanımlardan hiçbirine uymayan bir hükümet bulmak mümkün olsaydı, o zaman ek bir kategorinin yaratılması gerekirdi.

İki ya da daha çok kategori birleştirildiği zaman, kategoriler tek boyutlu olmaktan çıkıp iki ya da çok boyutlu olmaya geçerken, sonuç bir *tipoloji* olur – ve yine, sınıflandırmalarla aynı kurallar geçerli olur: Tiplerin hem dışlayıcı hem kapsayıcı olması gerekir. Her maddenin sadece bir tipe ait olması gerekir; ve hiçbir madde içe katılamayacak durumda olmamalıdır. Dahası, tipolojilerde de, sınıflandırmalarda olduğu gibi, "nedir" sorusunun yanıtını bilmek önemlidir; yani, herhangi bir tipoloji ya da sınıflamada belli tip ve sınıfların neye gönderme yaptığını bilmek gereklidir. Sınıflar ve tipler etiketlere ihtiyaç duyar. Bunun iyi bir örneği neredeyse kırk yıl önce Arend Lijphart'ın geliştirdiği demokrasiler tipolojisidir, o bu tipolojiyi politik kültürlerin sınıflandırmasını elit davranışı biçimlerinin sınıflandırmasıyla birleştirerek hazırlamıştı (Lijphart 1968). Etiketler bu örnekte çok açıktır: Lijphart demokrasi tiplerini birbirinden ayırt ediyordu ve elit davranışı biçimleriyle politik kültür biçimlerini sınıflandırıyordu. Ayrıca tipolojiler inşa ederken basit sınıflandırmadan açıklamaya doğru gittiğimizi de belirtmek gerekiyor (bkz. Héritier, 4. bl.). Liphart hem elit davranışını hem de politik kültürü kendi demokratik rejimler tipolojisini ortaya koymak üzere sınıflandırır ve bunu yaparken aynı zamanda incelediği farklı rejim tipleri için bir açıklama getirir. Onun akıl yürütmesini izlersek, ortaklıkçı (*consociational*) demokrasilerin merkezkaç demokrasilerden farklı elit davranışı kalıplarına sahip olmaları *nedeniyle* farklı olduğunu savunabiliriz.[3]

Fakat sınıflandırma ve tipleştirme kuralları sosyal bilimlerde genel olarak kabul edilse de, Sartori'nin ölçmeyi ya da karşılaştırmayı sadece sınıfların *içinde* yapmamız gerektiği şeklindeki savı genellikle itiraz görmüş ya da gözardı edilmiştir. Sözgelimi, DeFelice'ye (1980) göre, ma-

3 Tipolojik analizin Komünizm sonrası rejimlerdeki çeşitlemelere daha kapsamlı ve başarılı bir uygulanmasını görmek için bkz. Moller (2007a).

kalesinin başlığını kullanırsak, bu "yaygın bir saçmalıktır". Sartori'nin 1970 makalesinden, ayrıca Kalleberg'in (1966) daha eski bir savından alıntı yapan DeFelice bu yaklaşımın "aslında genel bir siyaset bilimi için işlevsiz olan prosedürleri" önerdiğini savunuyor (1980: 120), çünkü bunlar evrensel ya da yarı evrensel kıyasları önlemektedir. Eğer benzerler sadece benzerlerle kıyaslanabilirse, demektedir ve eğer sadece belli sınıf ya da türlerin içindeki derece farklarını *–per genus et differentiam–* ölçebiliyorsak, o zaman kıyaslarımızın menzilinde sınırlıyız demektir. Bu kuralları takip etmek demek, sözgelimi, demokrasi-olmayanların politik kültürünün demokrasilerinkilerle kıyaslanamayacağı anlamına gelir ve bu yüzden de siyaset bilimi sorgulamasının hedef ve ilerleyişi gereksiz yere kısıtlanır. Jackman (1985: 167-9) benzer bir eleştiri dile getirir: Nesneler birbirinden farklı olsa bile yine de kıyaslanabilirler ve bu da kavram oluşturmanın ölçme ya da kıyastan önce gelmesi gerekmediğini gösterir. Dahası, bazı kavramları "içkin olarak sürekli" ve üst ya da alt sınırlardan yoksun sayar, bu da onların nitel değil nicel olarak belirlenmesi gerektiğini gösterir. Bu vakalarda, araştırdığımız şeyi "nedir" yerine "ne kadar" diye sorarak buluruz, bu yüzden de "ya-ya da" yerine "az ve çok" açısından tanımlanmış olan kavramlarla iş görürüz. Örnek olarak "ulusal servet" ya da "kültürel çoğulculuk" gibi kavramları önerir.

Her iki eleştiri de ikna edici değil. DeFelice'in örneğinde, kıyas menzilinin *per genus et differentiam* yoluyla daraldığını önermek bu kavramların hiyerarşik bir düzende durduğunu, bir düzeydeki iki farklı sınıfın daha yüksek bir düzeyde tek bir daha büyük sınıfın parçası haline geldiğini yanlış anlamak demektir. Sartori bu fikri, öne sürdüğü "soyutlama merdivenine" göndermeyle çok kesin olarak geliştirir ve bunu da ele alacağız (bkz. Tablo 10.1). Şimdilik şunu vurgulamak önemlidir: Sınıflar arasındaki kıyas –sözgelimi demokrasileri demokrasi-olmayanlarla kıyaslayınca ortaya çıkan kıyas– aynı zamanda Sartori'nin yaklaşımında mükemmelen mümkündür ve basitçe kavramsal hiyerarşiyi daha soyut ve daha geniş kapsayıcı bir kategoriye taşıyarak elde edilebilir. Demokrasiler birbirleriyle verili bir soyutlama düzeyinde kıyaslanabilir; demokrasi-olmayanlar da birbirleriyle verili bir soyutlama düzeyinde kıyaslanabilir; ve

daha yüksek soyutlama düzeyinde işleyen ve her iki yönetim biçimini de kucaklayan kavramlara başvurduğumuz zaman demokrasiler demokrasi-olmayanlarla kıyaslanabilir. Bu tür bir kavram "rejimdir", hem demokrasiler hem de demokrasi-olmayanlar bunun örnekleridir. DeFelice kıyas menzilinin verili herhangi bir kavramsal soyutlama ve sınıflandırma düzeyinde kısıtlandığını savunurken haklıdır, ama menzilin *per se* [tam da o şekilde] kısıtlandığını savunmakta haklı değildir. Tam tersine, daha evrensel kıyaslar kavramsal hiyerarşide daha yukarıda olan daha soyut ve kapsayıcı bir nosyonun benimsenmesiyle elde edilebilir.

Jackman'ın eleştirileri de ikna edici değildir. Bazı kavramların içkin olarak sürekli olduğunu söylemek, birbirinden farklı iki şey olan kavramın doğasıyla ölçümünü birbirine karıştırmaktır. "Ulusal servet" 0'dan *N*'ye uzanan değerlere sahip olabilir, ama aynı zamanda tanımlanabilir bir kavram olması gerekir, çünkü ulusal servetin ne olduğunu bilmediğimizde onu ölçmeye çalışmak amaçsız görünür. Jackman aynı zamanda bazı kavramların, *şemsiye kavramlar* denenlerin çokboyutlu olabilmesinden kaygılıdır. Bunlar "tek bir tekboyutlu değişkene indirgenemeyecek kadar çok yük taşıyan" kavramlardır ve politik kültür, demokratik denge ve siyasal kurumsalcılık gibi örnekler içerir (Jackman 1985: 169). Ama bu kavramların her birinin kesinlikle bir dizi farklı sıfatı olsa da, açık tanım ya da belirlemeye direnip direnmedikleri çok açık değildir. Hatta her koşulda, bu tekil kavramların herhangi birine "nedir" sorusunu sormak ve bu yüzden de onları diğer kategori ve altkategorilerin hiyerarşisine yerleştirmeye çalışmak, onların içkin ikirciklilliklerini indirgemeye eğilimlidir. Demokratik denge demokratik olan bir politik denge biçimi midir, yoksa dengeli olan bir demokrasi biçimi midir? Politik kültür daha genel tanımlanmış kültürün bir altkültürü müdür, yoksa basitçe bireysel-düzeydeki politik tutum ve politik davranışın bir kümelenmesi midir? Kesin olarak, kavramları bazen tanımlamak ve belirlemek güç olur, birbirinden ayırması güç olan farklı boyutlar da olabilir, ama daha en baştan tanımlama ve belirlemeye yönelik her çaba iptal edilirse araştırma çabası da kötü bir şekilde çökertilebilir. Hatta karmaşık fenomenler ve şemsiye ya da çokboyutlu kavramlar denen kavramlar özellikle açık tanımlara

ihtiyaç duyan kavramlardır, çünkü bunlar özellikle en büyük akademik karışıklığın kaynağı olan kavramlar bu kavramlardır.[4]

Sık sık sosyal ve seçim davranışı akademisyenleri arasında tartışılan bu türden bir şemsiye kavram da "çatlak (*cleavage*)"tır. Bartolini ve Mair tarafından geliştirilen analizde (1990: 212-49; ayrıca bkz. Bartolini 2000: 15-24; Mair 2006), bir çatlağın üç ayrı bileşeni olduğu ve bu anlamda çokboyutlu bir kavramla ilgilendiğimiz öne sürülmüştür. Bu öğelerin ilki statü, din, etnik vb. şeylere dayalı olarak yurttaş grupları arasını birbirinden ayıran ve bütün çatlakların temelinde yer alan sosyal ayrımdır. İkinci öğe de kolektif kimlik duygusudur, çatlağın dayalı olduğu gruplar Katolikler, işçiler çiftçiler vb. olarak ortak kimliklerinin farkında olurlar. Üçüncü öğeyse çatlağın örgütsel ifadesidir, bu da bir sendika, bir kilise, bir parti ya da o tür bir medyum aracılığıyla gerçekleştirilebilir. Bu üç öğenin her biri çatlak diye tanımlanabilecek şeyin temel bir bileşenidir. Buna karşılık, literatürün başka bir yerinde, üç farklı öğe bazen üç farklı çatlak tipini tanımlamak üzere kullanılır; akademisyenler ayrı ve uzak "politik", "sosyal" ve "değer" çatlaklarından bahseder. Aslında, bu basitçe kavramsal karışıklığa yol açar, çünkü "politik çatlak" denen şeyi geleneksel politik çatışma ya da ayrımdan ayırt etmek olanaksızdır, ayrıca "sosyal çatlak" denen şeyi sosyal katmanlaşma nosyonundan da ayırt etmek olanaksızdır. Öyleyse, her iki örnekte de, çatlak kavramıyla önerilen bir değer eklenmemiştir (bkz. Bartolini ve Mair 1990: 211-20). Diğer yandan, çatlak kavramı içinde sosyal gerçeklik, kimlik ve örgütlenme bileşenlerinin bir araya geldiği fenomenleri kasteden bir kavram olarak tanımlandığı zaman, çağdaş Avrupa'nın partilerini ve parti sistemini şekillendirmiş olan temel ayrımlarla ilgili bir kavram elde ederiz (bkz. Lipset ve Rokkan 1967). O zaman, bu durumda, kavramın çokboyutluluğunu kabul etmek onu fiilen daha kesin olarak sabitler ve karışıklıktan kaçınmaya yardımcı olur.

4 Politik kültür kavramıyla durum açıkça budur: Sözgelimi, bkz. Formisano (2001) ve Keating (6. bl.).

Tablo 10.1. Sartori'nin soyutlama merdiveni

Soyutlama düzeyleri	Başlıca karşılaştırmalı kapsam ve amaç	Kavramın mantıksal özellikleri
Yüksek düzey kategoriler	*Global kuram*:	Maksimal yayılma,
Evrensel kavramlaştırmalar	Heterojen bağlamlar arasında alan ölçeğinde kıyaslar	minimal daralma
Orta düzey kategoriler	*Orta-menzilli kuram:*	Dengede yayılma
Genel kavramlaştırmalar ve taksonomiler	Görece homojen bağlamlar arasında alan içi kıyaslar	ve daralma
Düşük düzey kategoriler	*Dar ölçü kuramı*:	Minimal yayılma,
Düzenleyici kavramlaştırmalar	Ülke ülke analiz	maksimal daralma

Kaynak: Sartori (1970: 1044)

Soyutlama Merdiveni

Sartori'nin üçüncü temel noktası soyutlama merdiveniyle, ya da Collier ve Mahon'un (1993) daha sonra genellik merdiveni olarak belirttiği şeyi ele alır (Tablo 10.1). Çok sayıda özellikle tanımlanan ve böylece daha sınırlı bir uygulama menziline sahip olan kavramlar, merdivenin en alt kısımlarında yer alır. Sadece bir ya da iki özellikle tanımlanan ve bu yüzden de çok soyut olup çok geniş bir uygulama menzili olan kavramlar, merdivenin tepesinde yer alır. Bu aynı zamanda yukarıda tartışılan kavram ve kategori hiyerarşisine gönderme yapar. Bu yüzden, sözgelimi "rejim" "demokrasi" ya da "demokrasi-olmayan"dan daha az özelliği olan soyut bir kategoridir, bu yüzden de soyutlama merdivenindeki diğer iki kavramdan daha yukarıda oturur (ve böylece onları kucaklar). Soyutlama merdiveninin daha yüksek ve alçak düzeyleri arasındaki farkları kavramanın bir yolu da bir kavramı sıcak hava balonu gibi düşünmektir. Eğer daha yüksek olmak ve böylece kırları daha geniş manzarayla görmek istiyorsanız, daha hafif bir balon sepetiniz olmalı – kavramsal terimlerle, bazı özellikleri aşağı atıp daha soyut hale gelirsiniz. Eğer daha alçak ol-

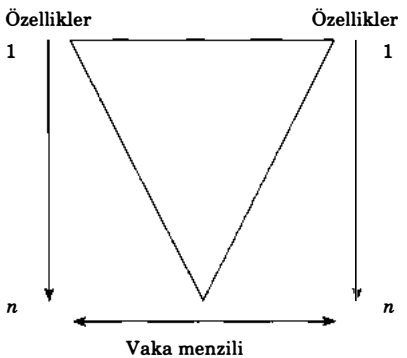
mak, yerdeki bir şeye daha yakından bakmak istiyorsanız daha ağır bir sepete itiyacınız olur, bu yüzden de daha çok özelliğe sahip olursunuz.

En önemlisi, soyutlama merdiveni matris biçiminde de görülebilir, araştırılacak vaka sayısıyla her vakaya ait olan nitelik ya da sıfat sayısı arasında bir takas vardır. Ne kadar çok vaka olursa bakılabilecek olanların her birinin özellikleri o kadar az olur, bu yüzden de kavram daha soyut olur; vaka ne kadar azsa o kadar özellik vardır ve kavram bu yüzden daha somut olur. Mantıktan çıkarsama yapan Sartori, kavramın bu boyutları için "yayılma" ve "daralma" terimlerini kullanır, bu yüzden de matrise de yer verir. Bir kavramın yayılması kapsadığı vakaların menzilini ya da *belirtecini* kasteder; bir kavramın daralması sahip olduğu sıfat ya da özelliklerin sayısını, ya da *yananlamını* kasteder.

Soyutlama merdivenindeki farklı düzeylerin (ya da basamakların) pratikte nasıl işlev gördüğünün iyi bir örneğini de "siyasi parti" kavramı verir. Merdivenin en tepesinde ve onun en soyut biçiminde, partinin minimal tanımını elde ederiz – başka bir yerde Sartori tarafından belirlenmiştir (1976: 63): "Seçimlerde görünen ve (serbest olan ya da olmayan) seçimler aracılığıyla, resmi makamlar için aday gösterebilen resmi bir etiketle tanımlanan herhangi bir politik grup." Bu elde edilebilecek en minimal tanımdır ve bu yüzden de en kabataslak partileri bile, demokratik olsun olmasın, neredeyse akla gelebilecek her rejimde kucaklar. Başka deyişle, tanım minimaldir, soyuttur –sadece bir özellik ya da sıfat– ve ulus ölçeğinde ya da sistem ölçeğinde çok geniş ölçekli bir uygulaması vardır. Minimal daralması vardır ve bu yüzden de maksimal yayılması vardır ve büyük ölçüde siyasi partileri (resmi makam için aday göstermeyle uğraşan grupları) ve (bununla uğraşmayan) çıkar gruplarını birbirinden ayırt etmek için kullanılır.[5] Merdivenin daha aşağısında, partinin altkategorilerinin tanımları daha çok özellik elde eder ve daha az genel olarak geçerli olur – daha az dar ve daha çok yaygın olurlar. Sözgelimi, daha aşağılarda, kitle partisini buluruz; bir kitle ve görece homojen üyelikle, seçimler arasında işlev göstermeyi sürdüren hiyerarşik bir örgütlenmeyle, üyeliğe bağlı olan bir kolektif liderlikle vb. nitelenen belli bir

5 Bu aynı zamanda seçimler aracılığıyla aday yerleştirebilecek olan grupların –artık yasadışı olmuş eski partiler, ya da demokratik olmayan rejimlerdeki muhalefet gruplar– parti olarak değil, "grup", "hareket" vb. olarak düşünülmelidir.

parti tipi ya da sınıfıdır bu. Merdivenin tepesindeki siyasi partinin bir altkategorisidir bu, ama çok daha sınırlı uygulaması vardır – sözgelimi, bunun Batı Avrupa'da 1950 ve 1960'larda görece yaygın olarak görülen bir parti tipi olduğu söylenebilir (Scarrow 2000). Son olarak, merdivenin en dibine doğru çok daha özgül parti modelleri bulabiliriz. Bunlar arasında, sözgelimi, Hopkin ve Paolucci'nin (1999) "ticaret firması modelindeki" parti diye tanımladığı, seçim açısından dengesiz, politik açıdan tutarsız, özel çıkarlara hizmet etmeye niyetli olan belli bir parti tipi bulunabilir; bunun bir örneği İspanya'da 1970 sonlarında ve bir başkası da İtalya'da 1990'larda gözlenmişti. Başka deyişle, bu sınırlı uygulaması olan, çok aşırı belirlenmiş bir kavramdır. Maksimal daralması ve görece küçük yayılması vardır.

Şekil 10.1. Vakalar ve özellikler arasındaki takas

Vakalarla özellikler arasındaki bu takas ters çevrilmiş bir piramid gibi anlaşılabilir (bkz. Şekil 10.1). Burada vakaların yatay eksende soldan sağa uzanan menzili, (dikey eksende gösterilen) özellik sayısı artıkça daralır. Sonunda, yani, ters çevrilmiş piramidin zirvesinde, sadece bir vaka ve maksimum sayıda sıfat olacaktır; ters çevrilmiş piramidin zemininde bir küme vaka vardır, ama sadece bir-iki sıfat vardır.

Fakat ne zaman aşırı uçlardan uzaklaşsak ve orta katmanlarda çalışmaya başlasak, hem ampirik hem kuramsal anlamda en ilginç kavram-

ları buluruz. Merdivenin tepesinde, kavramın sadece minimal tanıma sahip olduğu ve yayılmanın maksimum olduğu yerde, soruşturma kapsamını kuramsal açıdan sınırsızlaşmaya niyetlenen şeyin ötesinde pek bir şey söylenemez. Merdivenin dibinde, daralmanın maksimum ve yayılmanın görece sınırlı olduğu yerde, tartışma ve analiz genellikle betimleyici ve oldukça kuramdışı olabilir, ama bu düzeydeki çalışma daha sonra "hafifletilebilecek" ve böylece daha yaygın olarak uygulanacak olan kavramları saptamak için önemli olabilir. Buna karşılık, merdivenin orta düzeyinde, kavramların orta yayılmaya ve orta daralmaya sahip olduğu ve makul bir vaka menzili üzerinde gidip gelebileceği yerde, sosyal bilimlerdeki kuram inşası ve analiz genellikle en ilginç ve çekişmeli halini alır (bunun *locus classicus*, klasikleşmiş eseri Merton 1968).

Orta düzeyin değerinin iyi bir örneği de parti literatüründen gelir ve o zamanlar yeni olan Komünizm sonrası demokrasilerde partilerin rolüyle ilgili bir tartışmayı içerir. Philippe Schmitter (2001), Doğu Avrupa'daki demokrasinin ilk on yıllık deneyimine dönüp bakan, kışkırtıcı bir denemede çeşitli nedenlerle, siyasi partilerin büyük ölçüde yeni demokrasilerde temel işlevlerini yerine getiremez hale geldiklerini ve bu yüzden de Komünizm sonrası politikanın gelecekte izleyeceği rota açısından büyük ölçüde önemsiz kalma riski taşıdıklarını savundu. Siyasi partiler geçişin ilk dalgalarında demokrasiyi tesis etmekte öncü rol oynamış olabilir, dedi, "ama şimdi ya da gelecekte de bunu yapmaları zorunlu değil" (Schmitter 2001: 72).

Bir düzeyde, bu sav açıkça çürüktü. Aynı kitabın başka bir yerinde tartışıldığı gibi (Bartolini ve Mair 2001: 331), Schmitter partinin belli bir tanımını 1950 ve 1960'ların klasik kitle partisi tanımını –bir parti kavramını– ışığa tutuyor ve bu tür partinin çağdaş Komünizm sonrası politikada nadiren görüldüğünü gösteriyordu. Partilerin geçersiz olduğunu bu temelde savunuyordu. Elbette, buna karşı apaçık bir itiraz geldi, Komünizm sonrası demokratik konsolidasyonda bu tür kitle partileri geçerli olmasa da, diğer türden partilerin, hatta daha az talepkar terimlerle tanımlanabilecek olan partilerin de önemli bir rol oynayabileceği şeklindeki itiraz geldi. Başka deyişle, Schmitter'in tartıştığı geleneksel kitle partisi önemsiz değildi belki, ama diğer parti tipleri de kolayca gözardı edilemezdi. Hatta Sartori'nin minimal tanımını rehber olarak kabul edip, eski ya da yeni her demokrasinin hep birtakım partileri içereceği savunulabilir.

Fakat başka bir düzeyde, daha da ilginç olan şey Schmitter'ın savıydı. Soyutlama merdiveninin en tepesinde durmak ve partinin minimal tanımına dayanarak, partilerin hep mevcut olacağını söylemek kendi içinde doğrudur, ama (tanımsalın tersine) çok az kuramsal öneme sahiptir. Diğer yandan, kitle tipi partilerin hiç var olmayacağını söylemek ve merdivenin orta-menzilinde çalışmaksa, bu tür partilerin ortaya çıkış ve başarısı için gerekli koşullar hakkında ve onların çağdaş politik düzendeki aracılık rolleri hakkında ilginç bir kuramsal sav getirmektir. Öyleyse bu durumda, orta düzey analizler için genellikle geçerli olduğu üzere, sorulabilecek olan sorular merdivenin tepesinde ya da dibinde ortaya atılan sorulardan daha verimlidir.

Son olarak, soyutlama merdiveni aynı zamanda kavramların çokboyutluluğu sorunuyla da ilgilidir, özellikle de bu *kavramlar tarihi* ve onların zaman içindeki anlam değişiklikleri üzerine olan çalışmayla bağlantılı olduğu ölçüde bu böyledir (Hampsher-Monk, Tilmans ve van Vree 1998; ayrıca yukarıya bkz.). Sözgelimi, bu alanda çalışan en önemli siyaset kuramcılarından biri olan Terence Ball'a göre (2002), ampirik sosyal bilimcilerin çalışmasıyla kendisi gibi siyaset kuramcılarının çalışması arasındaki temel farklardan biri de ilk grubun kavramlara sanki tek bir anlamı varmış gibi davranması, diğer grubunsa kavramlara ifade zaman ve yerlerine bağlı olarak birçok anlam sahibi olarak davranmasıdır. Fakat eğer Sartori'nin yaklaşımını izlersek burada ciddi bir soruna gerek yok gibidir. Yani, aynı kavramın, soyutlama merdiveninin tepesindeyken bir anlama sahip olduğunu ve soyutlama merdiveninden indikten sonra birçok anlama sahip olduğunu söyleyebiliriz. Asıl soru burada kaç anlam olduğu değil, merdivenin neresinde durduğumuzu bilmektir.

Her kavramın, kavramın bütün kullanıcılarının paylaştığı, çekirdek ya da minimal bir tanıma sahip olması gerekir. Yoksa, Ball'ın Hobbescu doğa haline benzer diye tanımladığı, "her bireyin bir monad olduğu, diğer bireylerden kökten kopuk olduğu, kendi uydurduğu özel bir dile sahip olduğu" bir hale benzer bir durumla karşılaşırız. "Bu bireysel dilleri oluşturan kavramlar çevrilemeyeceği ya da başka şekilde anlaşılamayacağı için, her konuşmacı başka herkes için bir yabancı ve düşmandır" (Ball 2002: 24). Ama aynı zamanda, bu minimal tanım genişletilebilir –kap ek

özelliklerle doldurulabilir– ve sonra, her biri belli bir zaman ve yere uygun olan farklı anlamlar geliştirilir. Bunun çok iyi bir örneği Hollandalı *burgher* ya da yurttaş kavramının anlamının gelişmesinde görülebilir, on altıncı yüzyılda ilk kez kullanıldığından beri çok değişmiştir (Tilmans 2004). *Burgher* örneğinde, hem *bir* anlam vardır, soyutlama merdiveninin tepesine yerleştirilebilir, hem de *birçok* anlam vardır, bunlar da merdivenden inerken, ek özellikler olarak ve *burgher*'e yüzyıllar boyunca farklı insanlar tarafından verilen anlamı dikkate alarak geliştirdiğimiz anlamlardır. Fakat kaçınılması gereken şey, kavramın istediği *herhangi bir* anlamın tadını çıkarabileceği fikridir. Herhangi bir anlama sahip olabiliyorsak, o zaman bir kavram kim ne isterse o anlama gelir ve bu da Ball'ın bizi uyardığı kaotik duruma girmemiz demektir.

Bu yüzden, Ball'ın kaygılarına rağmen, kavram ikisine de sahip olmalı, soyutlama merdiveninin neresinde olduğumuza bağlı olarak hem "bir" hem "birçok" anlam devreye sokulmalı. Bunun yerine, çatışma "bir" ya da "birçok" anlamla çalışmak ile "herhangi bir" anlamla çalışmak arasındadır. Dahası, "bir", çekirdek ya da minimal –en soyut– anlam konusunda uzlaşmadığımız sürece, asla neden "birçok" anlamın ortaya çıktığını doğru dürüst anlayamayız ve aynı zamanda bu birçok anlamı birbirleriyle asla doğru dürüst karşılaştıramayız. Önce "yurttaş", "ulus" ya da "devletin" ya da başka bir şeyin ne anlama geldiğini –çekirdek anlamı– anlamadan asla "yurttaş", "ulus" ya da "devletin" belli bir anlamının başka bir özel anlamından nasıl ve neden farklı olduğunu da anlayamayız. Başka deyişle, soyutlama merdiveninin tepesinde, "bir" anlamla başlamalı ve sonra daha alt düzeylerdeki ve özel bağlamlardaki "birçok" anlama inmeliyiz. Ve merdivenden tümden düşüp "herhangi bir" anlamın kabul edilebilir hale geldiği bir duruma düşmemeye dikkat etmeliyiz.[6]

Soyutlama merdiveninden inmek

Sartori'nin soyutlama merdiveninden özellikle üç ders alınabilir. Birincisi, yukarıda tartışıldığı gibi, sınıflar arasında kıyas hep soyutlama mer-

6 Lewis Carroll'ın *Aynanın Öte Yanında*'sında olduğu gibi: "Humpty Dumpty, 'Ben ne zaman bir sözcük kullansam,' dedi biraz küskün bir sesle, 'sadece ne demek istersem o anlama geliyor, ne az ne çok.'"

diveninden yukarı çıkmaktan etkilenebilir. Demokrasiler bir düzeydeki demokrasilerle kıyaslanabilir, sonra da daha yüksek düzeyin referans terimleri içinde demokrasi olmayanlarla kıyaslanabilir, bu yüzden de rejim gibi daha soyut bir kavram vardır. Bu açıdan, DeFelice'in (1980) ve Jackman'ın (1985) nicelleştirmenin kavram oluşumundan önce gelmesi ihtiyacının kıyasa engel olduğu gibi bir kaygı duyması görece temelsiz görünmektedir. Sorun merdivenden yukarı tırmanarak çözülür (ayrıca bkz. O'Kane 1993).

İkincisi, kavramlar "veri kapları" olarak görülebilir. Bu kaplar bir dizi farklı sıfat ya da özellik içerir. Kavram oluşumu için en yararlı pratik rehberlerden birini sunarken, Gerring (1999: 357-8) kavramların üç ayrı özelliği olduğunu öne sürer: (a) tanımlanacak olaylar ya da fenomenler, yani yayılma; (b) bu fenomenleri tanımlayan özellikler ya da sıfatlar, yani daralma; ve (c) hem daralmayı hem yayılmayı kapsayan etiket. "Kavram oluşumu bir üçgen işlemdir" diye ekler ve "iyi kavramlar *a*, *b* ve *c* arasında düzgün bir düzenlenme elde eder" (Gerring 1999: 358).[7] Kavram değiştirilirken. Ve daha soyut yapılırken özellikler de sayıca azaltılır; daha somut hale getirilirken özelliklerin sayısı artar. Elbette, her iki durumda da etiketin de değiştirilmesi gerekir. Siyasi parti fikrinden kitle partisi fikrine geçmek ve sonra da ticari şirket modelindeki partiye geçmek çok daha büyük sayıda sıfat ya da özellik eklemek olur bu yüzden.

Goertz (2006: 5-7), kapsamlı bir şekilde yaptığı sosyal bilimlerdeki kavram oluşumu ve kavram analizinde, bu özellikleri, "üçüncü düzeyi" oluşturan özellikleri ölçmek üzere seçilen belirteçlerle birlikte kavramın "ikinci düzeyini" oluşturan özellikler olarak ele alır. Sözgelimi Goertz'in de bir örnek olarak ele aldığı, Hadenius'un (1992) demokrasiyi ele alışında, "demokrasinin" kendisi onun *temel düzey* kavram dediği şeydir

7 Gerring'in savı burada da Roland Barthes'ın semiyoloji ve miti üç boyutlu ele alışının, gösterilen ve gösterenin gösterge (kavram) aracılığıyla birleşmesinin ilginç bir yankısı oluyor (1972: 111-17). Bu özel yankı aynı zamanda başka bir anlamda da önemlidir, çünkü Barthes şunu belirtir: Gösterge birçok potansiyel anlam sahibi olabilirse de, belli bir gösterene ve gösterilene bağlandıktan sonra anlamı sabitleşir. Aynı şekilde, bir kavram belli bir özellik kümesiyle ilişki kurunca, anlamı sabitlenir ve başka anlamları kastedecek şekilde uzatılmamalıdır. Fakat aynı zamanda, farklı bağlamlarda gösteren farklı bir gösterilenle ve bu yüzden de farklı bir anlam kazanan bir göstergeyle birleşir. Ayrıca bkz. Sartori (1984).

– bir bakıma, çekirdek kavram; demokrasinin *ikinci düzeyde* saptanan iki özelliği "seçimler" ve "siyasal özgürlüklerdir"; ve *üçüncü düzeyde* bu özellikleri ölçmek ya da işlerleştirmek için kullanılan çeşitli belirteçler ya da veri kaynakları da bir yandan "eşit oy hakkı", "seçimle elde edilen makamlar" ve "anlamlı seçimler", diğer yandan "örgütlenme özgürlüğü", "ifade özgürlüğü" ve "zorlamadan özgürlük"tür. Sartori'nin yaklaşımı için bu çok yararlı bir tamamlayıcıdır, çünkü sadece kavramları tanımlayıp onların özelliklerini saptamaya değil, aynı zamanda onları işlerleştirilip ölçülebilecek olan belirteçlerin seçimini kolaylaştıracak bir şekilde saptamaya da ihtiyaç duyduğumuzu gösterir.

Üçüncüsü, belli bir kavramın uygulanma menzilini genişletmek istersek, özelliklerinden birini atarak onu daha soyut ya da hafif yapmamız zorunludur. Bu çok önemli bir derstir. Merdiven üzerindeki hareket çapraz değil yukarı aşağıdır. Belli bir vaka menzilinde uygulanabilir olan bir kavramı alıp sonra da onu aynı düzeyde ve *aynı özelliklerle* daha geniş bir vaka menziline yaymak kavramı *esnetmektir* ve bu da sorunlu bir şeydir. Bu yüzden kavramı belli özellik ya da sıfatlarını düşürerek ve böylece kapsamını genişleterek daha soyutlaştırmak tavsiye edilir. Elbette, kavramlar yolculuk edebilir ve karşılaştırmalı politik ve sosyal araştırmada etmeleri gerekir; ama, sıcak hava balonları gibi, onların da çok uzağa taşınmadan önce hafifletilmeleri gerekir.

Kavram Oluşumuna Yaklaşımlar

Sartori'nin kavram oluşumuna yaklaşımını Collier ve Mahon (1993: 845) "klasik" yaklaşım diye betimlemiştir, bu yaklaşımda kavramlar arasındaki ilişki "taksonomik bir hiyerarşi açısından görülür. Her kategori [ya da kavram] açık sınırlara sahiptir ve tanımlayıcı özellikler de bütün üyeler tarafından paylaşılır." Fakat Collier ve Mahon bütün kavramların bu yaklaşıma kolayca uymadığını savunur. Bazen belli bir kavramla tam olarak ne kastedildiğini ya da onun özelliklerinin tam olarak ne olduğunu saptamak zordur; ve bazen kavramlar birbirleriyle açık bir hiyerarşi içinde durmaz, özellikle de soyutlama merdiveni açısından böyledir bu; bu merdivende daha düşük bir genellik düzeyinde olan bazı kavramların daha yüksek genellik düzeyindekilerden daha az özelliğe sahip olduğu görülür. Başka deyişle, daralma ve yayılma her zaman ters oranlı çeşitlenmez.

Sözgelimi, "demokrasi" kavramı örneğinde, özellikle de 1990'larda yaşanan Üçüncü Dalga geçişleri patlamasından bu yana demokrasinin aldığı biçim çeşitliliği düşünülürse, tanım ve kategorilerin açık bir hiyerarşisini oluşturmak çok zordur. Sartori'nin soyutlama merdiveni azami bir tanımla başlar, bunlar arasında söz konusu kavramı tanımlamak üzere kullanılan *zorunlu ve yeterli* koşullar da vardır. Ama bu düzeyi "demokrasi" örneğinde saptamak çok sorunludur. Eğer biri demokrasinin çok partili seçimleri içerdiğini ve bunun Berlin Duvarı'nın 1989'da yıkılmasından önce kabul edildiği şekliyle azami tanım özelliği olduğunu söylerse, o zaman "demokrasiler" kategorisi de temel hak ve özgürlüklerin birçok yurttaşa verilmediği sistemler inşa etmekle sonuçlanacaktır. Bunlar Diamond, O'Donnell ve Zakaria gibi akademisyenler tarafından analiz edilmiş olan "dargörüşlü" demokrasi ya da "seçim" demokrasileridir.[8] Diğer yandan, eğer "demokrasileri" hak ve özgürlük güvencesiyle nitelenen şeyler olarak tanımlar ve seçim süreçlerini bazen güvensiz oldukları için gözardı edersek, herhangi bir demokratik süreçteki çok önemli bir öğeyi ihmal etmiş oluruz: Oy verenlerin kendi hükümetlerini ayıplama hakkı. Ve son olarak, eğer her iki ölçütü de demokrasinin minimal koşulu olarak talep eder ve böylece Dahl'ın (1971) poliarşi kavramını geliştirirken kullandığı mücadele ve katılım boyutlarını tahminileştirmeye başlarsak, o zaman etkili demokrasi ya da liberal demokrasi denebilecek görece az sayıda rejim kalır elimizde, çünkü (bireysel hak ve özgürlük için yetersiz güvenceleriyle liberal demokrasiler olarak tanımlanan) "seçime dayalı demokrasiler" liberal demokrasinin bir altkategorisi olarak görülemez. O zaman demokrasinin tanımında bir başlangıç noktası bulmak için mücadele ederiz.

Bu soruna yönelik, Collier ve Mahon'un (1993: 848-52) önerdiği bir çözüm bilişsel bilimden ödünç alır ve *radyal kategoriler* denen şeyin benimsenmesini içerir. Aslında, bu çok karmaşık bir kavram geliştirme yoludur ve gerçek dünya durumlarına uydurmak kolay değildir. Kısacası, radikal kategoriler tek bir birincil kategoriyle başlar, bu da kavramın olası bütün tanımlayıcı sıfatlarını içermesi açısından bir ideal tipe[9] eşdeğerdir. Collier ve Mahon'un önerdiği örneklerden biri olan demokrasi söz konusu olduğunda, birincil kategori genel olarak demokrasiyle ilişkilendirilen ana sı-

8 Bkz. Moller (2007b); ayrıca bkz. Mair'deki genel bakış (2008).

9 İdeal tipler için bkz. Goertz (2006: 82-8).

fatları içerir, oysa pratikte herhangi bir gerçek dünya örneğinde hepsi bir arada bulunmayabilir: Etkili politik katılım, devlet gücünün sınırlanması ve sosyal ve ekonomik eşitliği vurgulamaya bağlılık. Daha sonra gerçek dünya örneklerine uygulanan ikincil kategori dizilerinin her biri birincil (ideal-tip) kategorisinin tek bir çekirdek-tanımlayıcı özelliğini alır ve onu diğer olası sıfatların bir ya da başkasıyla (ya da hiçbiriyle) birleştirir. Yani, eğer etkili politik katılımı demokrasinin çekirdek-tanımlayıcı bir özelliği –demokrasiyi tanımlamak için zorunlu ama yeterli değil– sayarsak, o zaman ikincil gerçek-dünya kategorileri katılımcı demokrasidir, o da kendi başına bu öğeyi üstlenir; bu öğeyi devlet gücünün sınırlanmasıyla birlikte alan liberal demokrasi; ve bu öğeyi eşitlik arayışıyla birlikte alan halk demokrasisi (Collier ve Mahon 1993: 850).

Klasik yaklaşımın ortaya attığı biraz farklı bir soruna getirilen alternatif bir çözüm de Wittgenstein'ın *aile benzerliği kategorileridir*. Bu yaklaşım dilbilim kuramından ödünç alınmıştır (Collier ve Mahon 1993: 846-8) ve bu da birbirleriyle, tıpkı aile üyelerinin genetik bağa sahip olması, ama hiçbirinin ilgili sıfat kümesinin *hepsi* tarafından nitelenemiyor olması gibi açıkça bağlantılı ya da ilişkili olan nesneleri ele alma sorununu çözmek üzere düşünülmüştü. Başka deyişle, her nesnenin paylaştığı tek bir çekirdek yok, bu yüzden de Sartori'nin terime verdiği anlamla aynı sınıfın bir parçası olmayacaklar. Sözgelimi, altı vaka olduğunu ve toplam altı sıfat olduğunu, vakaların her birinin beş sıfatı olduğunu ve hiçbir iki vakanın aynı beşlik sete sahip olmadığını varsayalım. Bu vakalar kıyaslanabilir sanki, çünkü hepsi de aynı örnek ailesinin bir parçası gibi görünür, ama aynı sınıfa ait değildirler. Onları tanımlayan ve neyin içlenip neyin içlenemeyeceği konusunda sınırları çizen kavramsal kategori, "zorunlu *ve* yeterli" bir tanıma sahip olmayacaktır.

Goertz'in (2006: 74-5) açıkça gösterdiği gibi, kavram oluşumuna aile benzerliği yaklaşımı Sartori'nin bir kavramın yayılma ve daralması savını başaşağı çevirir. Sartori'nin soyutlama merdiveni ve kavram oluşumuna klasik yaklaşımı açıkça zorunlu ve yeterli koşula dayanır, yani özelliklerin sayısı (daralma) arttığı zaman –VE, VE, VE mantıksal sürecinde– kapsanan vakaların menzili (yayılma) zorunlu olarak düşüşe geçer (bkz. yukarıda Şekil 10.1). Diğer yandan, aile benzerlikleri vakasında, tanımlayıcı özellikler "zorunlu ya da yeterlidir", bu yüzden de özelliklerin

sayısı ne kadar büyükse –bir mantıksal süreçte YA DA, YA DA, YA DA olarak eklenir– vaka menzili o kadar büyük olur.

Özet olarak, aile benzerliği yaklaşımını izlemek daha çok sıfatın daha az vaka yerine daha çok vaka demek anlamına geldiğini öğrenmektir ve bu yüzden de daralma ve genişleme birlikte çeşitlenir, tersi söz konusu olmaz. Karşılaştığımız sorun, bu sürecin nerede duracağını ortaya koymaktır. Karşılaştırmalı bir sosyal bilim perspektifinden, son noktaya, hem bir vaka evreni hem de özellikler evrenine sahip olunca varacağız, yani çeşitlemenin tam ortadan kaldırılmasını elde edince varacağız. Bu açıkça çalışamaz, bu yüzden de kavramsal sınırların çok erken bir aşamada konması gerekir. Vakaların kolektif olarak paylaştığı özellikleri tanımlamak üzere gözlediğimiz vakaların sayısı örtüşeceği için, daralma ve yayılma için işleyen bir kural bulmak zordur. Karşılaştırmalı bir sosyal bilim perspektifinden, son noktaya hem bir vakalar evrenine hem de bir özellikler evrenine sahip olduğumuz, bu yüzden de çeşitlemenin tam bir ortadan kaldırılmasına sahip olduğumuz zaman erişilir. Bu açıkça işlemez, bu yüzden de kavramsal sınırların çok erken bir aşamada kurulmuş olması gerekli. Gözlediğimiz vaka sayısı vakaların kolektif olarak paylaştığı özellikleri tanımlamaya yaradığından, hem daralmayı hem yayılmayı içeren bir kural bulmak güç. *Wedding Crashers* adlı filmde olduğu gibi, herhangi bir kimse ya da herhangi bir şeyin eylemin merkezinde olanlarla birtakım aile bağlantıları olduğu öne sürülebilir, bu yüzden de düğün davetiyesi gibi sınırlar işe yarar olmaktan çıkarlar.

Sonuç

Elli yıl kadar önce, W. B. Gallie (1956) "özünde itiraz edilen kavramlar" fikrini ortaya attı. Bunlar işlemsel anlamları sürekli tartışma ve çekişme konusu olmuş, büyük olasılıkla hep sağlam ve kolay bir tanımdan yoksun kalacak olan kavramlardı. Gallie'nin belirlediği bu tür kavramlar arasında sanat, din, bilim, demokrasi ve sosyal adalet vardı, başka kişiler bu ilk listeye iktidar, hukuk ve liderliği de ekledi. Bu kavramları öne çıkartan şey onların iki ya da üç çekişmeli anlama sahip olması değil, birçok kullanıcı tarafından kabul edilen bir adet, çok soyut anlama sahip olması, buna karşılık bu anlamın uygulanmasının hep itirazla karşılanmasıdır. Soyut olarak sanatın ne olduğunu hepimiz biliyoruz, ama bazı nesnele-

rin sanat sınıfına sokulup sokulamayacağını tartışıyoruz; hepimiz –az çok– demokrasinin ne olduğunu biliyoruz, ama belli rejimlerin demokratik diye tanımlanıp tanımlanamayacağı konusunda anlaşamıyoruz. Hatta sosyal bilimlerde özünde itiraz edilen kavramların bu kadar çok sayıda çıkmasının nedeninin onların özünde normatif bir karaktere sahip olması olduğu söylenebilir; adalet ve ahlaklılık, adillik, yasallık, otorite ve terörizm gibi terimlerin gerçek dünyadaki durumlara uygulanması da kaçınılmaz olarak çekişme ve gözden geçirmelere yol açmaktadır.[10] Ball'ın (2002: 21) belirttiği gibi, "politik düşüncenin tarihi büyük ölçüde kavramsal çekişme ve değişim tarihidir."

Ama bir kavramın tekil bir uygulanmasına karşı çıkılabileceğini kabul etsek bile, her akademisyenin hangi tanımı isterse kullanabileceği ve bu yüzden iletişimin ve birikimin çökeceği bir herkese-serbest durumu kabul edeceğimizi göstermez. Eğer akademik disiplinle çalışıyorsak yine ortak bir zemine ihtiyacımız vardır –yoksa zaten tam anlamıyla akademik disiplin diye bir şey olmaz– ve bu yüzden aynı zamanda kavramlarımızın tutarlı tanımlarını geliştirip gerekçelendirmemiz ve bu tanımları potansiyel itirazlara karşı savunmamız gerekir. Yukarıda belirtildiği gibi, her zaman araştırmamıza "nedir" sorusuyla başlamamız gerekir; bu soruya verdiğimiz yanıtı, hep disiplinin içinde başka bir yerde verilebilecek alternatif bir yanıta karşı savunmaya hazır olmamız da gerekir.

Fakat tartışmasız tanımlara sahip kavramlar önermeliyiz demek değildir bu; bu da diğer aşırı uç olur. Araştırma pratikte bundan daha çok pragmatizm ve esneklik gerektirir. Bu yüzden de bireysel araştırma projeleri işlemselleştirme ve ölçümü geliştirmek üzere genellikle bir kavramın anlamını kesip biçer. Collier ve Adcock (1999: 546) şunu savunur: "Akademisyenlerin bir kavramın anlamının nihai bir yorumuna ulaştıklarını iddia ederken dikkatli olmaları gerekir. En azından kısmen doğrudan araştırma hedeflerine ve içinde çalıştıkları belli araştırma geleneğine uygun olup olmadığı belirlenmiş olan bir yorum ortaya koymak daha verimli olur." Ama diye ekleyebiliriz, bu her zaman makul bir menzil içinde yapılmalıdır. Kişinin tanımında çok dar olması araştırabilirliği riske sokabilir; ama fazla pragmatik ve fazla esnek olmak da kavramı çok fazla esnetme riskine yol açar. Kavramlar aynı zamanda bir çekirdek anlama

10 Bu savı işaret ettiği için Rainer Bauböck'e minnettarım.

ihtiyaç duyar ve o anlamı pratik araştırma amaçları için genişletir, ya da onu nitelleştirirken atılacak adımların özenle tartışılıp belirlenmesi gerekir. Anlamlar ve uygulamalar çeşitlilik gösterebilir, ama açıklanıp gerekçelendirilmeleri gerekir. Görüşün bitip karşılaştırmalı sosyal bilimin başladığı yer budur.

11.

Karşılaştırmalı Analiz: Vaka-Yönelimliye Karşı Değişken-Yönelimli Araştırma*

Donatella della Porta

Karşılaştırmalı analiz sosyal bilim araştırmasında temel bir yer tutar. Sosyal bilimlerde bu analizin değişkenlere dayalı olması gerektiği gibi yerleşmiş bir görüş vardır (bkz. Héritier, 4. bl. ve Schmitter, 14. bl.). Fakat birçok araştırma –özellikle de siyaset bilimi araştırmaları, ama aynı zamanda sosyolojinin bazı dalları– vaka-yönelimlidir; yani, belli bir fenomenin birkaç örneğinin zengin betimlemelerini hedefler. Bu bölüm her iki yaklaşımın da yasal olduğunu savunuyor. Değişken-yönelimli incelemeler büyük ölçüde değişkenler arasında genelleştirilmiş ilişkiler kurmayı hedefler, buna karşılık vaka-yönelimli araştırma karmaşık birimleri anlamaya çalışır. Bazı kişiler vakaya-dayalı kıyasların farklı bir araştırma mantığı izlediğini savunacaktır, buna karşılık diğerleri kuralların özünde aynı olduğunda ısrar eder.

Bu bölüm karşılaştırmalı analiz tartışmasını ortaya atarak, deneysel, istatistik ve "karşılaştırmalı" yöntemleri birbirinden ayırt ederek başlı-

* Bu bölümün ilk versiyonlarına getirdikleri yararlı yorumlar için Marco Giugni, Michael Keating, Leonardo Morlino, Philippe Schmitter, Pascal Vennesson ve Claudius Wagemann'a minnettarım.

yor. Sonra iki ana araştırma stratejisini öne çıkartıyor, onların Durkheim ve Weber'deki yöntembilimsel yansımalarındaki kökenlerini sunuyor ve değişken-yönelimli ve vaka-yönelimli yaklaşımlara bağlı olan varsayımlara, sırasıyla odaklanıyoruz. Her ikisinin de üstün olduğu ve olmadığı yanlar demokratikleşme, politik şiddet ve politik katılımla ilgili sosyal bilim çalışmalarından örnekler temelinde, büyük-N istatistik araştırma tasarımlarından örneklere bakıp onları küçük-N kıyaslarla, özellikle de tarihsel sosyoloji geleneğinde, karşıtlaştırarak tartışılacak. Bu bölümde ayrıca iki yaklaşım arasındaki uçurumu, özellikle de nitel karşılaştırmalı analiz (NKA) ve vaka-yönelimli stratejideki son düşünceler arasındaki uçurumu kapatmak için yapılan en son çabalar tartışılıyor. Şu ya da bu mantığın seçilmesini etkileyebilecek koşullar arasında çevre koşulları (sözgelimi mevcut veri tiplerindeki ya da bir araştırma çevrimindeki aşamalar gibi koşullar) ve araştırmacıların yaklaşım ve yöntembilimsel beceriler açısından epistemolojik tercihleri. Ardından karşılaştırmalı analiz stratejilerini ve temel yöntembilimsel seçimlerin bir kısmını ele alıyoruz: İlgili analiz birimi; vaka sayısı; çok benzer ve çok farklı tasarımlar arasındaki takas; ve zaman boyutunu ele alma tarzları.

Bir ya da İki Mantık: Karşılaştırmalı Siyaset Tartışması

Karşılaştırmalı analiz

Sosyoloji ve siyaset biliminde, bütün sosyal bilimleri bir ve aynı mantığın devamı olarak görmeye yönelik güçlü bir eğilim vardır (bkz. della Porta ve Keating, 1. ve 2. bl.; King, Keohane ve Verba 1994). Geçerlilik bir bilimsel çıkarım kuralları kümesini izlemeye bağlıdır, bu kuralların amacı dolaysız verinin ötesinde doğrudan gözlenemeyen daha büyük bir şeyi çıkarsamaya çalışmaktır.[1] Bunu kabul edersek, araştırma projeleri arasındaki farklar verinin matrisine gönderme yapacak: Büyük-N (istatistik) araştırma tasarımları birçok vakayı kapsar, buna karşılık küçük-N (karşılaştırmalı) incelemeler sadece birkaç tanesini kapsar. Bu perspektiften bakılırsa, büyük-N projeler geçerli ve anlamlı çıkarımlar sağlamak için daha güçlü sayılır. 1970'lerde, sosyoloji ve siyaset biliminde, bu konumu

1 Sosyolojik girişimin temeli olarak benzer bir çıkarım kavrayışı için bkz. Goldthorpe (2000, özellikle 3. bl.).

Neil Smelser ve Arendt Lijphart'ın etkili çalışmaları destekliyordu, her ikisi de karşılaştırmalı analizle ilgileniyordu.

Karşılaştırmalı analiz teritoryal ufku ve siyaset bilgisinin derinliğini genişletmeye olan bu ihtiyaca yanıt verir (Lasswell 1968). Karşılaştırmalı siyaset bilimciler ilgi alanlarını Batı demokrasilerinden ikinci- ve üçüncü- dünya ülkelerine dek genişlettiler, ilgilerini resmi kurumlardan politik sürece kaydırdılar. Önce, gelişme kuramları hakimdi alana, global karşılaştırmaya ve gelişmemiş ülkelere Batı tarzı ekonomik ve politik gelişmenin getirilmesi gibi normatif bir hedefe güçlü vurgu yapılıyordu. Vietnam Savaşı bu tür müdahalelerin dramatik etkilerine ışık tuttu, gelişen ülkelere yardım etme amacını haklı çıkardı. 1970'lerde, Batılı deneyime dayanan tek bir politik ve ekonomik gelişme kalıbıyla ilgili varsayımlar eleştirildi ve gelişme yaklaşımına "Soğuk Savaş kökenleri ve abartılı tonları" (Wiarda 1991: 21) yüzünden saldırıldı. 1980'lerdeki ulusları çaprazlayarak karşılaştırmaya ilginin yenilenmesiyle birlikte, global kuramlara yönelik umutlar da, gelişme yaklaşımıyla birlikte bırakıldı, disiplinin çeşitli altalanlarındaki çeşitli *orta-menzilli kuramlara* (yani, belli toplumlar için geçerli olacağı düşünülenlere) yer açıldı. Karşılaştırmalı siyaset aslında orta bir düzeyde kavramlar ve genellemeler geliştirmeyi hedefleyen bir şey, bütün toplumlar için doğru olanla zaman içinde tek bir noktadaki tek bir toplum için doğru olan arasında bir şeyi hedefleyen bir politika olarak betimlenmiştir (Bendix 1963: 532).

Karşılaştırmalı yaklaşımın özgüllüğüyle ilgili düşünce yine de merkezde kaldı. Daha en başından iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkilerle ilgili hipotezleri denetlemeye açık, potansiyel olarak rahatsız edici olan bütün öğeleri sabit tutan (ya da parametreleyen) bilimsel yöntemlerden biri olarak tanımlandı. Hipotezlerin ampirik kontrolü, koşullar olarak ele alınan (varsayılan ya da çeşitlenmemesi sağlanan) *parametreler* ile özgül bir araştırmada etkilerini değerlendirmek üzere çeşitlenmesine izin verilen (ya da buna zorlanan) *operatif değişkenler* olarak ele alınan nedensel koşullar arasındaki bir ayrımı gerektirir (Smelser 1976). Karşılaştırmalı analizin içinde üç temel yaklaşım vardır: Deneysel yöntem, istatistik yöntem ve karşılaştırmalı yöntem. Hepsi de, azalan güçlerle, değişkenlerin büyük kısmını geriye kalan değişkenlerin etkilerini yalıtmak üzere parametreler haline dönüştürme görevini yeri-

ne getirir. Sosyal bilimlerde sıkça olduğu gibi, burada belli bir terminoloji karışıklığı yaşanır. Bazen "karşılaştırmalı yöntem" terimi bütün bu üç yaklaşımı da kapsayacak şekilde kullanılır; başka yerde, sadece bir tanesiyle sınırlanır. Berraklık için, üçünü de kapsamak üzere "karşılaştırmalı analiz" gibi şemsiye bir terimi ve üçüncüsü için "karşılaştırmalı yöntem"i kullanacağız.[2]

Deneysel yöntemde, değişkenlerin parametrelere çevrilmesi veri yaratımıyla sağlanır. Yapay bir ortamda, başka işlemsel değişkenlerin değerleri üzerindeki operatif bir değişkenin değerlerinde yaşanan değişimlerin etkisini, bütün diğer potensiyel etkileri dengede tutarak kontrol ederiz. Deneysel bir durumda (doğa bilimleri ve bazı sosyal bilimler, özellikle de psikolojide kullanıldığı gibi), sadece dikkatimizi odakladığımız değişkendeki değişimlere, tipik olarak, iki özdeş grubu alıp sadece bir tanesinde bir uyaran ortaya atarak izin vermek mümkündür. İki grup arasındaki bütün farklar bu yüzden o tek uyarana atfedilebilir. Bu açıdan yöntem çok güçlüdür, rakip kuramlar arasında seçim yapmak için sağlam ölçütler önerir (Lijphart 1971). Ne yazık ki, sadece sınırlı sayıda sosyal fenomen deneyler aracılığıyla soruşturulabilir.

İstatistik yöntem –ampirik açıdan ilgili verinin matematiksel ele alınmasına dayanır (Lijphart 1971; ayrıca bkz. Franklin 13. bl.)– veri yaratıldıktan sonra müdahale ederek deneysel yönteme yaklaşır. Zaten çıkarım yapma aracı olarak deneysel yöntemden daha zayıftır, parametreleştirme ampirik kanıtın matematiksel geliştirilmesiyle elde edilir (Smelser 1976: 157), tipik olarak da potansiyel olarak rahatsız edici olan değişkenlerin sabit tutulduğu alt örnekler yaratarak elde edilir. İstatistik yöntem deneysel yöntemden daha zayıf olsa da, yine de rakip kuramları ortadan kaldırmak için iyi testler sağlar. İstatistik yöntemin asıl sorunu büyük örneklere ihtiyaç olmasıdır: Bir korelasyon katsayısını ölçmeyi potansiyel olarak "rahatsız eden" değişkenlerin sayısı ne kadar yüksek olursa, istatistik açıdan anlamlı olmaya yetecek kadar büyük alt örnekler inşa etmek üzere gereken vaka sayısı o kadar daha büyük olur. Bu da sadece

2 Aynı şekilde, "karşılaştırmalı siyaset" de farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Bazen ülkelerin tek tek incelenmesini kasteder; bazen kurumların ve davranışların çapraz-ulusal ve tematik incelenmesinde ısrar eder; bazen de değişken-yönelimli bir yaklaşımın kullanılmasına karşılık gelir.

çok pahalı değildir, aynı zamanda genellikle belli özelliklerle donanmış homojen makro-birimlerin sınırlı sayısı yüzünden olanaksızdır.

Karşılaştırmalı yöntem terimi, biraz akıl karıştırıcı biçimde, istatistik yönteme alternatif sağlayan karşılaştırmalı analizin içindeki bir yaklaşım için kullanılır. Vaka sayısı istatistik manipülasyon için çok düşük olduğu zaman, araştırmacı onu "aynı derecede güvenle olmasa da, sistemli karşılaştırmalı örneklemeyle" yaklaşıklaştırır (Smelser 1976: 157). Karşılaştırmalı yöntem sistemli testler için yeterli sayıda vaka olmamasını kısmi korelasyonlar aracılığıyla *mantıksal akıl yürütme* ile tamamlar. Smelser ve Lijphart gibi uzmanlar için, karşılaştırmalı yöntemin mantığı diğer yöntemlerinkiyle özdeştir, "parametrelerin ve operatif değişkenlerin sistemli manipülasyonu aracılığıyla açıklamalar geliştirmeye çalışır" (Smelser 1976: 158). Diğer yöntemler gibi, bu da iki değişken arasında genel, ampirik ilişkiler kurmayı ve onları diğer değişkenleri sabit tutarak kontrol etmeyi hedefler (Lijphart 1971). Bu açıdan, karşılaştırmalı yöntem istatistik yöntemle aynı mantığı benimser, onu istatistik analiz için zorunlu olan çok sayıda vaka olmadığı halde karmaşık fenomenlerle ilgilendiğimiz durumlara uyarlar: O ünlü "birçok değişken, küçük-N" durumlarına (Lijphart 1971: 686). Timothy McKeown (2004) bütün ampirik sosyal bilimsel araştırmalar için tek bir nitel mantık olduğu inancının bütün ampirik araştırmaların nitel araştırmanın karşılaştığı nedensel çıkarım sorunlarıyla karşılaştığı fikrini yansıttığını öne sürüyor. Bu da hipotezlerin oluşumuyla test edilmesi arasında açık bir ayrım olması, kuramda (cimrilik değilse de) basitlik arayışı ve her vakanın bir vaka sınıfı içine önceden atanması gibi varsayımları gerektirir. Değişken-yönelimli araştırma tasarısında, vaka sayısı ne kadar az olursa, açıklayıcı değişkenler o kadar az olmalıdır, çünkü sorunların özgürlük derecesi araştırma tasarısını belirlenemez kılar. Fakat mantık aynıdır: "Karşılaştırmalı yöntem biri dışında her açıdan istatistik yöntemi andırır. Önemli fark ele aldığı vaka sayısının kısmi korelasyon aracılığıyla sistemli denetlemeye izin veremeyecek kadar küçük olmasıdır" (Lijphart 1971: 684). Buna karşılık, "birimlerin sayısı istatistik teknik kullanmaya izin verecek kadar büyük olduğu zaman da, ikisi arasındaki hat aşılır" (Smelser 1976: 161).

Az sayıda vakayla –genellikle iki ila yirmi arasında vakayla– ilgilenirken karşılaştırmalı yöntem kurumları ya da başka makropolitik fenomenleri sorgulayan siyaset ve sosyal bilimciler için tercih edilen bir

stratejidir. Aslında, karşılaştırmalı yöntem istatistik analiz için çok az olan büyük birimler için geçerli olan hipotezleri kontrol etmek için tek seçenek sayılır. Bu yaklaşımda değişkenler arasındaki ilişkinin denetlenmesinin niteliği düşük olsa da, makroboyutlu, boyutlararası ve kurumsal süreçleri incelemek için eldeki tek bilimsel yöntemdir (Eisenstadt 1968).

Vaka-yönelimliye karşı değişken-yönelimli: Farklı aletler, ortak standartlar?

Fakat istatistik ve karşılaştırmalı yöntemlerin "bir ve aynı mantık" içine asimilasyonu itirazsız durmaktadır. Bazı uzmanlar, ortak standartlar arayışını kabullenirken, farklı aletlerin kullanımının yöntembilimsel içerimlerini de unutmamak gerektiği konusunda uyardı (Brady ve Collier 2004).

Hatta birkaç karakteristik üzerinde çok sayıda vakayı analiz edenlerle birkaç vakayı derinlemesine inceleyenler (yani çok sayıda boyuta, genellikle tarihsel perspektif içinde bakmak) arasındaki ayrım sosyal bilimlerin uzmanlaşmasıyla birlikte artmaktadır. Yaklaşımların bu çoğulluğuna bakarak, King, Keohane ve Verba'nın (1994) tek bir mantık konusunda ısrar etmesi, sosyal bilimcilerin insani gözlemcilere açık olan farklı "doğruların" ne ölçüde açık olduğu, "doğruların" formülleştirileceği soyutlama düzeyi ve bu "doğruların" ne ölçüde bağlamlar arasında genelleştirilebileceği" konusunda ontolojik inançları temelinde takip edebilecekleri birçok hedef arasındaki farkları gözardı ettiği için eleştirilmiştir (Sil 2004: 314; ayrıca bkz. della Porta ve Keating, 2. bl.).[3]

Fakat birçok araştırma tasarısında, karşılaştırmalı yöntem seçeneği sadece verinin elde bulunmasıyla dayatılan ikinci en iyi seçenek değildir; daha çok, onun betimleyici istatistik önlemlerin ötesine, tarihsel süreçlerin ve bireysel niyetlerin derinlikli bir anlayışına doğru gitme yeteneğiyle geçerlilik kazanır. Ragin ve Zaret (1983) yirmi yıl önce karşılaştırmalı siyasette (ya da genel olarak sosyal bilimlerde) *iki* farklı mantık olduğunu, genellikle Durkheim ve Weber'in araştırma yaklaşımlarını karşı karşıya getirerek ele alındıklarını öne sürmüştü. Ben de aşağıda *ortak*

3 Uzmanlar istatistik yöntemlerin, verinin matematiksel yönlendirilmesi aracılığıyla deneysel tasarımı karşılama olanağında da anlaşmazlık içindedir.

standartlara olan ihtiyaca itiraz etmeyip *yöntembilimsel standartların* reçetesini verirken, *farklı aletlerin* özgünlüğünü değerlendirmeye alarak tartışmanın provasını yapmanın yararlı olacağını savunuyorum (Tablo 11.1; ayrıca bkz. della Porta ve Keating, 2. bl.).

Tablo 11.1. Durkheim'a karşı Weber: "Mantıklar"

	Durkheim	Weber
Hedefi:	Genelleme: tarihüstü, kalıcı nedenler (tarihsel olumsallıklardan farklı)	Karmaşıklık: Tarihsel sapma hakkında sınırlı genellemeler ve özgül süreçler hakkında somut bilgi
Dayandıkları tarz (Mill'de):	Analiz mantığı olarak eşlik eden çeşitlilik	Anlaşma yöntemleri ve farklar
Analiz aracı:	İstatistik korelasyon, regresyon	Anlatı
Açıklamayı şöyle anlıyor:	Soyut değişkenler arasındaki ilişki kalıpları hakkında işlevsel önerme olan açıklama (dışsal) nedenleri saptama	Tarihsel çeşitliliğin genetik (birleştirici) anlaşılması olarak açıklama; (içsel) nedenleri saptama
Şunu inşa ederek:	Toplumların karışık kalabalığı ile tek ama ideal insanlık kavramı arasındaki aracı olarak sosyal tür (ayrı toplum tipleri)	İdeal tipler (açıklamalara yardım olarak geliştirilmiş hipotetik modeller: tarihsel farklılık hakkında genellemeyi sağlar)

Öncelikle, birçok uzman bilimsel bir girişimde mevcut olan *farklı hedefleri* işaret etmiştir. İstatistik kıyasta, yasa benzeri önermeler inşa etmeyi hedefleriz. Durkheim'a göre, bilim olarak sosyoloji ayrıntılara karşı genellemeleri tercih etmelidir: "Sosyolojik açıklama büyük ölçüde nedensellik ilişkilerini kurmaktan ibarettir, bir fenomen sebebiyle ya da tersine, bir neden onun yararlı etkilerine kaynaştırılmalıdır" (Durkheim

1982: 147).[4] Aşağıda yer alanlarda, politik katılım üzerine ankete-dayalı araştırma kolektif eylemin farklı biçimlerinin kullanılması durumunda (eğitim seviyesi ya da politikaya olan ilgi gibi) bazı değişkenlerin ortalama etkilerini öne çıkarmayı hedeflemektedir. Mahoney ve Goertz'in (2006) son zamanlarda ortaya koyduğu gibi, bu araştırma mantığında hedef bağımsız değişkenlerin ortalama etkilerini tahmin etmek, yani "nedenlerin-etkilerini" sorgulamaktır. Weber tarzı bir tarihsel karşılaştırmada, hedef bir bağlamın derinlemesine anlaşılmasıdır (ya da "nedenlerin-etkilerinin" araştırılması, *a.g.e.*). Vaka-yönelimli strateji görece az sayıdaki vakaya, her biri onu yorumlanabilir bir bütün olarak ele almış olan (Ragin 2000: 22), değişkenler arasında ilişkiler kurmak yerine karmaşık bir birimi anlamaya çalışan bir analizden geçirilen vakalara odaklanır. Sözgelimi İtalyan Komünist Partisi'nin gücünün ya da İrlanda'daki milliyetçi politik şiddetin nedenlerini anlamaya yönelik incelemeler bu yaklaşım tiplerinin örnekleridir.

Bununla bağlantılı bir konu da açıklama için kullanılan *mantıksal aletlerdir*. John Stuart Mill'in çalışmasından (1843) bahseder yöntembilimciler değişken-yönelimli ve vaka-yönelimli yaklaşımların farklı mantıksal "kanonlar" kullandığını gözlemiştir. İstatistik analizler *birbirini şart koşan varyasyonlar* (yani bağımsız ve bağımlı değişkenlerin birlikte çeşitlenip çeşitlenmediğine bakan, regresyonu nedensel çıkarımı ölçmek için ana araç olarak gören çeşitlemeler) arayışına dayalı olsa da, karşılaştırmalı analizler benzerlikler ve farklar yöntemlerini kullanır. Durkheimcı yaklaşımda, birbirini şart koşan varyasyon "sosyolojik araştırmanın başlıca aracı" sayılır (Durkheim 1982: 153). Olasılıkçı bir mantığa dayanan istatistik teknikler, açıklama tek tek her vaka için geçerli olmasa bile, genellemelere izin verir. *Anlaşma* yöntemine göre, eğer incelenen bir fenomenin iki ya da daha çok örneği sadece olası nedensel koşullardan sadece bir tanesine ortak olarak sahipse fenomenin nedeni analiz edilen bütün örneklerde mevcut olan tek koşuldur (Ragin 1987: 36). Bu anlamda, değişmez kalıplar arayarak, birimlerin farklı değerlere sahip olduğu bütün değişkenleri potansiyel nedenler olarak sile sile ilerleriz. Mill'in

4 John Stuart Mill'i eleştiren Durkheim (1982: 148) onun "sözde nedenlerin çokluğu aksiyomunun nedensellik ilkesinin bir olumsuzlaması olduğunu" söyler.

farklılık yöntemi, açıklamak istediğimiz belli bir fenomen üzerinde iki ya da daha çok vakanın farklı değerleri varsa, farklılık gösterdikleri bir koşulu aramamız gerekir. Zorunlu neden arayışının belirlenimciliği sosyal bilimler için gerçekçilikten uzak diye eleştirilmiş olsa da (Lieberson 1994), zorunlu koşul arayışı sosyal kuram için temel önemde sayılmıştır (Goertz 2003). Bir küçük-N'ye odaklanan vaka-yönelimli karşılaştırma genellikle benzerlikleri ve farklılıkları yoğun *anlatılar* aracılığıyla, çok sayıda karakteristiğin dikkate alınmasıyla ve genellikle de onların uzunsüren süreçler içindeki etkileşimiyle birlikte işaret eder.

Fakat ayrıca değişken-yönelimli ve vaka-yönelimli araştırma arasında daha derin bir fark vardır ve bu da *açıklama* kavramının kendisine karşılık gelir. Neil Smelser (1976: 204) "kavrama tarzlarındaki" farkları "ideografik-nomotetik ikilemle" kabul eder. Kümelenen vakalara bakarken, araştırmacı tipik olarak birbirini nedensel olarak etkileyen değişkenlerle ilgilenir. Fakat tek tek vakalara odaklanırken, karmaşık bir birimi anlamayı, onu oluşturan parçalar arasındaki ilişkileri kavrayarak hedefleyebilir. Bir nedensel açıklama aramıyordur, Fakat Smelser'in sözleriyle, "işlem bir 'beğenme' ya da 'estetik' eyleme, parçaların tutarlı bir şekilde içiçe geçtiği ilkeleri anlama çabasına daha çok benzeyebilir." Smelser ikinci bilgi tipini biraz kalıntısal olarak kabul ediyormuş gibi görünse de, daha dengeli değerlendirmeler daha sonra gelişmiştir. Son zamanlarda, Ferejohn (2004: 150) dışsal, daha çok ya da az nedensel açıklamalar ve içsel ya da kasıtlı açıklamalar ayırt etmiştir. *Dışsal* açıklamalar bir şeyleri nedensel etkinin belli bir konfigürasyonu yüzünden yapan failler sunar, ama *içsel* açıklama bir eylemin nedenlerini saptar. Bu yüzden "Bir eylem, içinde bir failin belli bir nedenle eyleme geçtiği varsayılan kasıtlı bir sürecin sonucu olarak, içeriden açıklanır ... Bu anlamda 'açıklamak' 'gerekçelendirmek'tir" (Ferejohn 2004: 154; ayrıca bkz. Pizzorno, 9. bl.).[5] Politik şiddetin büyük-N vakalarının istatistik analizi onların gelişmelerini kolaylaştıran bağlamsal koşulları değerlendirmeye çalışır. Son zamanlarda, (kent isyanlarının yoğunluğunun belirtileri olan) araba yakmaların belediye başına dağılımı 2005 sonbaharındaki

5 İçsel açıklamalara teleolojik de (hedefler temelinde anlaşılabilir) denmiştir; dışsal açıklamalar da nedensel (ya da mekanik) olanlardır.

Fransız kent isyanlarını, isyanların daha çok hakim olduğu (yani daha çok arabaların yakıldığı) alanların bazı özellikleri temelinde açıklamaya yönelmiştir. Bu şekilde, uzamsal ayırma, yoksulluk düzeyi ya da işsizlik oranları gibi özellikler isyan etmenin nedenleri olarak saptanmıştır (Lagrange ve Oberti 2006). Farklı bir perspektifle, etnografik araştırma isyancıların güdülerini, yani eylemlerinin geçerlileştirilmesini, adaletsizlik çerçevelerindeki gelişmeyi saptadı (Auyero 2007).

Çeşitli *höristik araçlar** bu farklı hedeflere doğru çabalamak üzere geliştirilmiştir. Durkheim'ın yapıtında, ampirik veriye dayanan tümevarımsal akıl yürütme farklı sosyal türü yeniden inşa etmeyi hedefler – o bunu "tarihsel toplumun karışık çokluğu ve insanlığın biricik, ama ideal kavramı" arasında saptar (Durkheim 1982: 109). Sosyal bir türün özellikleri onların içinde gelişen sosyal fenomenlerin rotasını etkiler, çünkü "sosyal fenomenlerin nedenleri topluma içseldir" *(a.g.e.*: 114). Kalıcı neden arayışı doğası gereği trans-tarihsel olan soyut değişkenler arasındaki ilişkilerin kalıplarını işaret eden açıklamalara yönelik bir odak gerektirir *(a.g.e.*: 739). Birbirini şart koşan varyasyon genellikle kalıcı neden arayışına yöneldiği için (Ragin ve Zaret 1983: 737), çoğul nedensellik için yer yoktur: Bir etki farklı bağlamlarda farklı nedenlere sahip olamaz.

Bu yaklaşımda, belli sistemlerde politik şiddete başvurmayı anlamak, sözgelimi, politik şiddetin yayılmasının belirtileriyle potansiyel bağlamsal önkoşulların (örneğin demokratikleşme derecesi ve kişi başı gelir) çeşitli belirtilerinin (politik olaylarda ya da politik nedenlerle yaralanan-öldürülen insan sayısının ve protesto olayları sırasındaki maddi zarar miktarının) korelasyon katsayılarını bulmayı gerektirir.

Buna karşılık, vaka-yönelimli yaklaşımda, az sayıda vakanın derinlikli bilgisi incelenen vakalarla sınırlı kalan ve daha büyük önemleri daha fazla araştırma aracılığıyla denetlenecek olan vakalarla geçici olarak sınırlıdır. Makro-birimler (örneğin ülkeler) bu yüzden eşsiz ve karmaşık

---

* Höristik [bulgulayıcı] yöntem (*heuristic devices*): Toplumsal fenomenlerin irdelenmesine yardımcı olmak üzere suni bir kurgunun kullanılmasını gerektiren bir prosedür. Bu prosedürde genellikle mevcut ampirik araştırmalardan türetilen varsayımlara yer verilir. (Çev.)

sosyal konfigürasyonlar sayılır (Skocpol ve Somers 1980), oysa bireysel vakaların geçerliliğini aşan kavramlar inşa edilmiştir (bkz. Goldthorpe 2000: 3. bl.). Bir vaka stratejisine dayanan nitel, tarihsel karşılaştırmada açıklamalar genetiktir (yani belli bir olayın kökenlerinin rekonstrüksiyonlarına dayanır) ve genellemeler tarihsel açıdan somuttur (Ragin ve Zaret 1983: 740). Kuramlaştırma ve genelleme, bu gelenekte, istatistik düzenliliklerle değil *ideal tipler* ile sağlanır. Bunlar bir iç mantıkları olan, bununla gerçek, karmaşık vakaların ölçülebilmesi mümkün olan soyut modellerdir. İdeal bir tip, diye açıklar Weber (1949: 90), "'hipotez' değildir hipotezlerin konstrüksiyonuna rehberlik sunar. Gerçekliğin bir betimlemesi değildir ama böyle bir betimlemeye ikirciksiz bir ifade adacı vermeyi hedefler"; o bir "fikirdir", bir "birleşmiş ideal yapıdır", "bazı özelliklerden soyutlanmıştır" ve temel özellikleri" korur *(a.g.e.*: 91). Bu analitik yapı "hayalgücümüzün makul bir şekilde harekete geçmiş ve 'nesnel olarak mümkün' kabul ettiği" ilişkileri ayırt etmeyi sağlar *(a.g.e.*: 91-92). Ampirik analizi, etik bir şartı ya da tarihsel gerçekliği düşünmeden kolaylaştırmaya yöneliktir. Ragin ve Zaret'in (1983: 731-2) belirttiği gibi, ideal tipler onun tarihsel sapmasıyla ilgili sınırlı genelleme sağlar, tarihteki farklı süreç ve yapı kalıplarını işaret eder. Bu tür genellemeler tarihsel olayların eşsizliğinin ötesine geçer, ama doğal bilimsel yasaların genellik derecesine yaklaşmaz.

Bu yaklaşımda, politik şiddeti anlamak, içinde şiddetin geliştiği bağlamların derinlemesine betimlenmesini, daha geniş ortamlarındaki şiddetli politik aktörlerin evriminin özgül sürecini saptanmasını gerektirecekti. Aynı sonuca giden birkaç farklı yolun varlığı büyük ölçüde kabul edilir ve beklenir; sözgelimi, farklı ülke ya da zamanlardaki politik şiddetin benzer dereceleri farklı nedenler (ya da neden bileşimleri) tarafından üretilebilir. İşsizliğin varlığı bazı tarihsel bağlamlarda şiddeti açıklamak için çok önemli olabilir, çünkü başka öğelerle birleşmiştir (sözgelimi, silahlı milislerin varlığı); ama başka bağlamlarda tümüyle geçersiz olabilir.

Özetlersek, vaka-yönelimli bir yaklaşımı değer-yönelimli bir yaklaşımdan farklı "anlama" kavramları temelinde ayırt edebiliriz: Değişkenler arasındaki ilişkilerin (genellemeyi hedefleyen) genellenebilir bilgisine ya da yoğun vaka bilgisine bağlı olanlar. Bazı karşılaştırmacılar özgül

vakaları anlamak ya da yorumlamak için vaka-yönelimli stratejileri içkin değerlerinden dolayı kullanır; fakat birçoğu, aynı zamanda neden-analitik bir amaca sahiptir (Ragin 1987). Vaka-yönelimli yaklaşımın değerli bir özelliği de araştırmacının fikirleriyle veri arasında her vakanın incelenmesi sırasında karmaşık bir ilişkiler kümesi olan yoğun bir ilişki geliştirmesi, bunun da nedensel karmaşıklığın ele alınmasını sağlamasıdır.

Aşağıda öne süreceğim gibi (bkz. Tablo 11.2), bu farklar araştırma tasarısını etkiler. Özellikle, analiz altındaki birimlerin tarihsel özgüllüğüne saygı gösteren bir yöntem olarak karşılaştırmanın karakteristiği istatistik bir örnekleme ait olan vakaların "anonimliğiyle" tezat oluşturur. Değişkene-dayalı projeler istatistik kuralları izlemeye (ya da taklit etmeye) eğilim gösterir: Yüksek bir N tercih edilebilir sayılır; özellikle, değişkene-dayalı araştırma tasarısının mantığı az sayıdaki vakayla, sadece az sayıda değişkenle başedebileceğimizi ima eder. Açıklama farklı değişkenlerin belli bir fenomene neden olmaya katkılarını (bağımsız değişkenlerin bağımsız her değişkenle nasıl örtüştüğünü) ölçmek olarak anlaşılmaktadır. Analiz birimlerinin homojenliği varsayımı (bkz. Héritier, 4. bl.) araştırmanın başında yapılır. Burada, "genelliğe karmaşıklık üzerinde öncelik verilir" ve bu yüzden de "nüfus ne kadar büyük olursa o kadar iyi olur" (Ragin 1987: 54). Zaman daha çok altbirimler inşa ederek, dönemselleştirme aracılığıyla ya da boylamsal incelemeler içindeki gözlem noktaları olarak vaka sayısını artırmak için kullanılmaktadır.

Buna karşılık, vakaya-dayalı mantık çeşitliliği (ve türev vakaları) bir ya da az sayıdaki, genellikle birkaç boyutta karşıtlaşan vakaların kaba bir betimlemesi aracılığıyla araştırmaya eğilim gösterir. Bu da birkaç vakanın çok sayıda karakteristiğe dayalı olarak analiz edildiği anlamına gelir. Açıklamalar genellemeleri sınırlı ilgiyle anlatısal değerlendirmelerdir. Seçilen vakaların aynı kategoriye ne ölçüde ait olduğu ve bu yüzden de karşılaştırılabilir olduğu, araştırmanın kendisi sürecinde değerlendirilir (Ragin 1994). Yöntem frekans dağılımına hassas değildir ve tek bir vaka birçok gözlem temelinde kurulan neden-etki sonucuna kuşku düşürebilir (Ragin 1987). Zaman süreçlerin anlatılarını inşa etmek üzere burada özellikle yararlıdır.

Tablo 11.2. Değişkene-dayalı ve vakaya-dayalı karşılaştırmalarda araştırma tasarımı

	Değişkene-dayalı	Vakaya-dayalı
Vakalar	Anonim (değişkenlere dönüştürülmüş)	Büyük harfli isimler (karmaşık birimler)
Kavramlar	Önceden belirlenmiş ve işlemselleştirilmiş	Araştırma sırasında inşa edilmiş
Vakaların bağımsızlığı:	Vakaların birbirinden bağımsız olduğunu varsayar	Sistemli süreç analizi yapar
Vaka sayısı:	Mümkün olan her yerde N'yi artır	N'yi düşük tut
Değişken sayısı:	Belirlenmemiş araştırma tasarımından (özgürlük sorununun dereceleri) kaçınmak için değişken sayısını azalt	Betimlemeyi daha sağlam yapmak için değişken sayısını artır (tam hikayeler; vaka bilgisi)
Vaka seçimi:	Rastgele ya da bağımsız değişkene dayanarak seçmeye yönel	Paradigmalı vakaları seçmeye yönel
Çeşitliliği şöyle görür:	Parametreleştirme – saha incelemelerindeki genelleme arayışı ya da altsistem araştırma projesi	Farklılıklar aracılığıyla anlamak – çeşitliliği araştırmak
Zaman kullanımı	Dönemselleştirme	Süreçler ve zamansal dizilimler; olaylı zamansallık

Not: Bu öğeleri aşağıda daha ayrıntılı tartışacağız.

Vakanın Tanımı ve Vaka Seçimi

Araştırma mantığında (ya da aletlerinde) araştırma tasarısının adımlarıyla uğraşırken bütün bu farkların dikkate alınması gerekir; önemli bir tanesi de vakaların seçimidir.

Bir vaka nedir?

Öncelikle, vakaları tanımlamak (*vakalamak*) süreci farklıdır. Değişken-yönelimli araştırmada, analizin birimlerinin homojenliği daha en baştan, ampirik olarak verili sayılan vakaların nüfusu tanımlanırken belirtilir (Ragin 2000). Vaka-yönelimli araştırmada, vakalar bir araştırma projesinin başlangıcında belirlenmemiş görünme eğiliminde olur – onun yerine, "genellikle araştırma sürecinde fikir ve kanıtların sistemli bir diyaloğu aracılığıyla birleşmek" (Ragin 2004: 127). Vakalama sürecinde, vakalardaki homojenlik derecesini ("Bu neyin bir vakasıdır?" sorusuna yanıt vererek) öne çıkarmak, araştırma sürecinin parçası ve paketidir, bu süreç genellikle tiplerin konstrüksiyonu ve onlar vakaların atanmasıyla sona erer.

Bu fark kavramsallaştırmanın farklı işlevi ve zamanlamasıyla bağlantılıdır (bkz. Mair, 10. bl. Ve Kratochwil, 5. bl.): Kavramlar önceden tanımlanır ve sonra da araştırmanın başında değişken-yönelimli bir tasarıda işlemselleştirilir; ve vaka-yönelimli tasarımdaki araştırma sürecinde (sosyolojik anlamlarında) yapılandırılır. Ek olarak, analiz birimindeki tartımda bulunan farkları yansıtır: Değişken-yönelimli yaklaşımlar, özgün vakaları değişkenler üzerine değerler halinde ayıran istatistik yordamlar özgün vakaları değişkenler üzerine değerler halinde dağıtır, bu arada vaka-yönelimli yaklaşımlarda birleşik karakterlerini korurlar; yani, değişkenler belirtildiği zaman bile, tek tek vakalara hâlâ karmaşık birimler olarak yaklaşılmaktadır (Corbetta 2003: 18; ayrıca bkz. della Porta ve Keating, 1. bl.). Değişken-yönelimli yaklaşımlarda vakalar anonim olur; vaka-yönelimli yaklaşımlarda, büyük harfli etiketler verilen karmaşık birimler olurlar.

Vaka sayısı

İki "mantık" aynı zamanda *vaka sayısı* için farklı içerimlere sahiptir. Belirtildiği gibi, değişkene göre karşılaştırma büyük-N'ye ayrıcalık vermeye eğilim gösterir: "Karşılaştırmalı yöntem daha zayıf yöntem sayılması gerektiği için, eğer soruşturma için yeterince vaka varsa istatistik yönteme kaymak tavsiye edilir" (Lijphart 1975: 165). Benzer bir şekilde, Giovanni Sartori'ye göre (1971: 8, vurgu eklenmiştir) "karşılaştırma, genellemele-

rin, gözden geçirmelerin ya da 'eğer öyleyse ... o zaman' biçimindeki yasaların bir kontrol yöntemidir, bu yöntem içinde *daha güçlü yöntemlerin hazır olmadığı vakalarda* kullanılabilir."

Vakaların sayısı konusu özgürlük derecesi konusunu ele almaya yönelik bazı özgül kurallar tarafından değişken-yönelimli araştırma tasarılarında ele alınmıştır (bkz. Franklin, 13. bl.). Vakaların sayısı bir araştırma tasarısına katılan değişken sayısına göre değişecektir: Sayı ne kadar büyük olursa, regresyon katsayılarının istatistik açıdan anlamlı olması o kadar muhtemeldir. Belirsiz araştırma tasarıları –işlemsel değişkenlerin sayısı tarafından talep edilenden daha az sayıda vakası olan tasarılar– "neden hipotezi hakkında tam olarak hiçbir şey öğrenilemeyecek olan" tasarılar olarak tanımlanır, çünkü araştırmacının "gözlenen içerimlerden daha çok çıkarım yapması" gerekmektedir (King, Keohane ve Verba 1994: 118-19). Değişkenlerin sayısındaki bir artış vakaların sayısındaki bir artışı gerektirir, ya da bu olacak gibi değilse, incelemenin odağını belli bir etkiler kümesinin nedenlerinden çekip belli açıklayıcı değişkenlerin etkilerine kaydırması gerekir.

Bu yaklaşım içinde, vaka incelemeleri asıl olarak hipotezlerin yanlışlanması ya da onların *türev* vakaların analizi aracılığıyla belirlenmesi için yararlı sayılır.[6] Lijphart'ın (1975) görüşüne göre vaka incelemesi, ampirik genellemeler üretememesi, ya da hipotezleri test etmek için kullanılamaması açısından diğer yöntemlerden ayrı durur. Vaka incelemesi "bir sorgulama sistemidir, yanıtlama değil" (Stretton 1969: 247) ve onun bağlam-bağımlı, ideografik bilgisi sosyal bilimler için büyük-N, değişken-yönelimli incelemelerden türetilen genel bilgiden daha az yararlı olur.

Diğer yandan, vaka-yönelimli araştırmacılar, vaka sayısını artırmanın "daha iyi-belirlenen" araştırma tasarıları ürettiği varsayımına karşı çıkar. Öncelikle, söz konusu olan yöntembilimsel kayıplar üzerinde dururlar, özellikle de *N*'nin artırılmasıyla çıkan çapraz-ulusal karşılaştırmada. Birincisi, vaka sayısındaki artış normalde *üçüncü değişkenlerin* sayısındaki bir artışı getirir –yani denetlemek istediğimiz hipoteze dışsal olan değişkenlerin sayısında– bu yüzden bizim çıkarımımızın güvenilirli-

6 Bu anlayışa göre, "bir vaka, üzerinde sadece tek bir temel gözlemin yapılabileceği bir varlıktır ve burada bağımlı ve bağımsız değişkenler gözlem döneminde değişmez" (Lijphart 1975).

ğini azaltır ya da N'de başka bir artışı dayatır (bu konu için bkz. Morlino 1990: 387-8). Özellikle çapraz-ulusal araştırma projelerinde, yeni ülkeler katmak kavram-esnetme sorununu getirir (Munck 2004; Mair, 10. bl.) ayrıca ulusal deneyimleri karşılaştırılabilir işlemsel kategoriler haline çevirmek için kullanılan ölçü ve belirtilerin güvenilirliği ve karşılaştırılabilirliği söz konusu olur (Mair 1996). Birçok ülkeyle ya da uzun tarihsel dönemlerde, birkaç güvenilebilir ve karşılaştırmalı "katı verinin" mevcut olduğu bir alanda çalışmak, her bir ülke hakkında yetersiz miktardaki derin bilgiye dayanma riskini artırır. Daha genel olarak, büyük-N, deneysel olmayan araştırma tasarılarında bile, rakip açıklamalar arasında karar vermeye yetecek gözleme sahip olma yeteneği konusunda da belli bir kuşku dile getirilmiştir. Bu açıdan, deneysel tasarılarla istatistik tasarılar arasındaki farklar belirtilmiş olabilir – o kadar ki bazıları "herhangi bir gözlemsel incelemenin 'belirli' olabileceğini öne sürmeyi sorunlu" bulmaktadır (Collier, Brady ve Seawright 2004b: 236). Deneyler aslında üçüncü değişkeni sabit tutabilse de, nedensellik ancak gözlem incelemelerinde, eğer araştırmacı "test etmesi hatta savunması güç olabilecek olan birkaç sınırlayıcı varsayım" dayatıyorsa çıkarılabilir (Collier, Seawright ve Munck 2004: 48). Belirlenemezlik aynı zamanda çoklu bağlantılılıktan türeyebilir, iki ya da daha çok bağımsız değişken birlikte hareket eder.

Bazı uzmanlar yorumlayıcı çalışmanın ve diğer nitel yaklaşımların regresyon-yönelimli çerçevenin çok başarılı ele alamadığı hedeflere, kavram oluşumu ve hassas betimleme gibi hedeflere olan katkısı üzerinde durur (Brady ve Collier 2004; Collier, Seawright ve Munck 2004). Vaka-yönelimli incelemelerin bu iki amaç için daha güçlü olduğu söylenir, aktörlerin durumu tanımlamalarını yakalayan bilişsel protokolleri anlamaya yönelik araştırma programlarında da öyle (McKeown 2004: 153). Ayrıca neden süreçlerini saptama ve böylece kuram geliştirmede de özellikle etkili sayılırlar. Yani "bu açıdan bakıldığında, bir hipotezin testi –alışılmış nitel araştırmanın bakış açısından merkezdeki kuramsal etkinlik– yeni fenomenlerden anlam çıkarabilme gibi uzun, katılımlı bir sürecin sadece bir safhasıdır" (McKeown 2004: 167).

Vaka incelemeleri ve küçük-N karşılaştırmasıyla ilgili son tartışmalar –Dietrich Rueschemeyer'in (2003: 305) belirttiği gibi– çok sayıda ilgili etkenin ve koşulun sadece birkaç vakadaki etkisini araştırmanın kuramsal

açıdan önemli olan herhangi bir şey öğrenmeyi sağlamadığı fikrine karşı koymuştur. Vaka incelemeleri süreçlerin ayrıntılı bilgisini verdikleri için övülmüştür (farklı anlarda, ya da Rueschemeyer'in tanımıyla "veri noktalarında"), sosyal mekanizmaların keşfi için özellikle yararlı sayılmıştır (bkz. Héritier, 4. bl). Bu anlamda, bir vaka incelemesi tekil bir gözlemin ötesine geçer ve birçok veri noktası olan analitik önermelerle karşı karşıya gelmek sadece kuram inşası için değil kuram sınaması için de yararlı olabilir.[7]

Vakaların seçimi

Vaka sayısının seçimi vakaların tiplerinin seçimiyle bağlantılıdır. Değişken-yönelimli tasarılarda, örneklem seçimi yöntemleri genellikle istatistik kurallarla sınırlanır. Tesadüfi örneklemler (ya da katmanlaşmış olanlar) ana hedef istenmeyen çeşitlenme kaynaklarını tesadüfi hale getirmek istendiğinde tercih edilir (Smelser 1976: 211). King, Keohane ve Verba'nın belirttiği gibi, "eğer tesadüfiliği bırakmamız gerekseydi, ki *genellikle siyaset bilimi araştırmasında durum böyle olur*, bunu dikkatle yapmamız gerekir" (1994: 124, vurgu sonradan). Yani tesadüfi örneklemleme vaka seçmenin olası yollarından biri sadece, bazı âşikar üstünlükleri vardır ama uygulanabilirlik için zor önkoşulları bulunur. Sadece nitel araştırmada değil, nicel araştırmada da, tesadüfi seçim kullanışlı olmayabilir, çünkü vaka evreni açıkça belirlenmemiştir. Kullanışlı olduğu zaman bile, her zaman en iyi strateji olmaz, çünkü önemli vakaları kaybetme riski vardır. Bu durumlarda, açıklayıcı değişkendeki ve kontrol değişkenlerindeki çeşitlenmeyi sağlayacak gözlemleri seçmeyi önerirler. King, Keohane ve Verba, aslında, bizim bağımlı değişken üzerinde örneklemleme yapamayacağımızda ısrar etme geleneğine uyar. Bu şekilde, kuramımıza uyan gözlemler aramak çekici olabilir, ama sadece bağımlı değişkende aynı değere sahip (ya da sınırlı bir değer menziline sahip) vakaları seçmek bizim bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiler hakkında herhangi bir nedensel (istatistik) çıkarım yapmamızı önleyecektir. Bunun nedeni de bağımsız değişken üzerinde farklı değerlere

7 Eleştirmenler vaka incelemelerinin doğrulamaya karşı taraflı olduğu suçlamasıyla karşılaşmıştır, onun yerine (olasılıkçı olmayan) hipotezlerin yanlışlanması açısından taşıdıkları önem üzerinde dururlar.

sahip vakaların, bildiğimiz kadarıyla, aynı bağımsız değişkenle korelasyona sokulabilecek olmasıdır. Sözgelimi, isyan yaşamış bir grup şehri ele alabilir ve onların hepsinin yüksek işsizlik derecelerine sahip olduğunu bulabiliriz. Fakat isyan yaşamamış ve bu yüzden de aklımıza gelmemiş olan başka şehirlerin de yüksek işsizlik oranlarına sahip olması mümkündür; bu yüzden işsizlik eleştirel değişken olamaz.

Vaka-yönelimli araştırma vaka seçimi için farklı bir strateji izler. Küçük-N araştırması için vaka seçimi, bu perspektife göre, istatistik (özellikle de regresyon) analizindeki seçim eğilimlerinden kaçınmaya yönelik klasik kurallar temelinde değerlendirilemez. Özellikle de, bağımlı değişkene dayanarak seçim yapmak çok yaygın ve yasal bir pratiktir. Vaka-yönelimli araştırmacılar kasıtlı olarak soruşturma altındaki sonuç açısından çok büyük farklılıklar göstermeyen vakaları seçebilir (Ragin 2004), özellikle pozitif vakalara, yani bir fenomenin (örneğin devrim) mevcut olduğu vakalara odaklanabilir. Devrim gibi bir fenomenin pozitif vakalarının derinlemesine analizinden elde edilecek analitik kazançlar vardır, özellikle de onun hakkında çok az şey biliniyorsa (Collier, Seawright ve Munck 2004: 48), ya da hem bağımlı hem bağımsız değişkenler üzerinde yüksek rakamları olan vakalara odaklanarak temel bir nedensel değişkenin etkisini değerlendirmek için daha yüksek kapasiteden de analitik kazançlar elde edilebilir (Collier, Mahoney ve Seawright 2004: 102). Tipik bir şekilde, köylü isyanlarının ya da devrimlerin ya da DTÖ karşıtı isyanların araştırılması bu fenomenlerin geliştiği vakalara, sonuçtaki bütün o çeşitlenme menzilini dikkate almadan odaklanır. Değişken-yönelimli analizin tersine, vaka-yönelimli araştırmadaki vakaların seçimi onların belli bir hipotez kümesi için önemlerinin takdir edilmesini gerektirir. Ek olarak, bazı vakalar temelde daha önemli sayılır ve uygunluk göstermeyen vakalar ayrıntılı olarak değerlendirilir. O yüzden, Fransa'daki 1789 devrimini değerlendiremeyen bir devrimler kuramı aşırı sorunlu sayılacaktır.

Her iki stratejiye uygun araştırma için, vaka seçimi ölçütleri önerilmiştir. Smelser (1976: 174) seçimlerimize rehberlik edebilecek beş ölçüt listeliyor: Analiz birimleri "(1) soruşturmacının ortaya attığı kuramsal sorun türüne uygun olmalı... (2) incelenen fenomenle ilgili olmalı... (3) on-

ların sınıflandırma ölçütüne göre ampirik açıdan sabit olmalı... (4) bu birime gönderme yapan verilerin elde edilebilirlik derecesini yansıtmalı..." ve "(5) analiz birimlerini seçme ve sınıflandırma kararları standartlaşmış ve tekrarlanabilir yordamlara dayandırılmalı." Fakat bütün vaka seçimleri, Gerring'in (2001) şu adları verdiği şeyler arasında takas gerektirir:

- *Bolluk*, vaka sayısını kasteder: Bir nedensel ilişki koyutlamak için kullanılan vaka sayısı ne kadar büyük olursa, sonuçlara olan güven de o kadar yüksek olur; ayrıca, büyük örneklemler önermeleri belirlemekte yardımcı olur;
- *Sınırlanmışlık*, genellenebilirlik menzilini ve bu çerçevede ilgili vakaların katılmasını kasteder, aynı zamanda ilgisiz olanların dışlanmasını da kasteder *(a.g.e.*: 172);
- *Karşılaştırılabilirlik*, bazı ilgili boyutlarda vakalar arasındaki benzerliği kasteder;[8]
- *Bağımsızlık*, birimlerin otonomisini kasteder; eğer bir birim bir başkasına kesin şekilde bağlıysa, kişi aynı birimi iki kez inceleme riski yaşar;
- *Temsilcilik*, örneklemin bütün nüfusun özelliklerini yansıtma olanağını kasteder;
- *Çeşitlenme*, ilgili değişkenlere kaydedilen değerler menzilini kasteder;
- *Analitik yararlılık*, test edilecek kuram ya da seçilen bilimsel yaklaşım açısından;
- *Çoğaltılabilirlik*, incelemeyi çoğaltma olasılığını kasteder.

Bu belirlemelerle bile, karşılaştırmalı sosyal bilim birçok karşılaştırma stratejisi olan geniş bir saha olarak durur ve uzmanların vaka seçimi tercihleri zaman üzerinde çeşitlilik göstermiştir. 1960'larda, büyük ölçekli karşılaştırmalar karşılaştırmalı siyasete ilginin artmasının temelinde yer alıyordu. 1970'lerden sonra, az sayıda, genellikle uzun dönemlerle analiz edilmiş olan ülkenin karşılaştırılmasında bir yükseliş oldu (Collier 1990). Yorumlayıcı sosyal bilimlere ilginin artması birkaç vakanın "kaba

8 Birimler genellikle benzer uyaranlara benzer şekillerde yanıt verdikleri zaman homojen kabul edilir (Gerring 2001: 176).

betimlemelerinin" önemini öne çıkardı (Geertz 1973).[9] 1990'ların başında, çalışmanın büyük kısmı sınırlı bir genellenebilirliği hedefliyordu, tarihsel bağlamın özgül yanlarının önemli bir rol oynadığı orta-menzilli, hatta düşük-seviyeli kuramlar öne çıktı (Mair 1996). Daha yakın zamanlarda, tercih edilen vaka sayısı yine, çok-vakalı karşılaştırma için yeni istatistik yöntembilimlerinin geliştirilmesi ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi gibi dış baskılar nedeniyle arttı.

Charles Ragin (1987, 1994, 2000) *nitel karşılaştırmalı analiziyle* orta karar bir stratejiyi öneriyor. Boole cebirine dayanan bu öneri, zorunlu ve yeterli koşulları ararken benzerlikler ve farklılıklar analizine dayanan orta-N karşılaştırmasını içeriyor. *Nedensel konfigürasyonları* karşılaştırıyor – yani bir etkenler bileşiminin zamandaş varlığının/yokluğunun etkilerini araştırıyor, onların her birinin varlığını ya da yokluğunu değil. Yine determinist bir mantık izlese de, nedenlerin birkaç farklı bileşiminin analizi aracılığıyla çoklu neden-sonuç ilişkisine izin veriyor.

Özellikle de neokurumsalcı yaklaşımlarda, tarihsel sosyoloji ya da uluslararası ilişkilerde, vaka incelemelerinin kullanılması sürüyor, Fakat karmaşık tarihsel fenomenleri ele almak üzere temel bir strateji sayılıyor (bkz. Vennesson, 12. bl. ve Steinmo, 7. bl.).

Benzer ve Farklı Vakalar

Tercihler sadece vaka sayısında değil, aynı zamanda onlar arasındaki doğru benzerlik/farklılık dengesinde de çeşitlilik gösterir. İki farklı strateji saptanmıştır: *En benzer sistemler* tasarımı, burada benzer vakaları karşılaştırırız; ve *en farklı sistemler* tasarımı, burada benzemeyenleri karşılaştırırız.

Benzer sistemler ile (örneğin benzer ülkelerle) çalışmak *ceteris paribus* kuralını kolaylaştırır – yani denetim altında tutulacak "rahatsız edici" değişkenlerin sayısını azaltır. Lijphart'a göre (1975), karşılaştırmalı analiz vakaları bağımsız değişkenlerin çeşitliliğini azamileştirecek ama denetleme değişkenlerinin çeşitliliğini asgarileştirecek şekilde seçilmelidir.

9 Bu eğilime karşılaştırmalı siyasetin (küçük-N'li) analizine daha uygun olan istatistik tekniklerinden yardım alır, çünkü sapma vakaların sayısını da azaltırlar (Collier 1990: 495).

Bir en benzer sistemler tasarımı içinde, örneklemlenen ülkelere yaygın olan etkenlerin gözlenen bazı farkları açıklamakta ilgisiz olduğunu varsayarız, onun yerine farklı olan değişkenlere odaklanırız. Eğer 1970'lerde sol kanat terörizmin neden İtalya'da yayıldığını, Fransa'da yayılmadığını açıklamak istersek, ne bir Komünist partinin ne de sanayi ilişkilerinin çoğulcu sisteminden bahsedebiliriz, çünkü bunlar ikisinde de vardı.

Sosyoloji ve siyaset biliminin birçok sahasında, çapraz-ulusal karşılaştırmalar genellikle ortak bir coğrafi alana ait olan (örneğin güney Avrupa ya da doğu Avrupa) ve tarihsel gelenekleri, kültür özelliklerini ya da ekonomik gelişmeyi paylaşan ülkeleri ele alır. Buradaki avantaj birçok değişkenin "parametreleştirilmiş" olmasıdır: Eğer az çok aynı ekonomik gelişme derecesine, benzer kültüre ve bu tür şeylere sahipsek, bu özellikleri sabit olarak kabul edip başka etkenlerin etkisini araştırabiliriz. Alan incelemelerinde, durumların göreceli benzerliği marjinal farkın ve onun nedenlerinin dikkate alınmasını sağlar (Dogan ve Pelassy 1990: 134).

Fakat bir dezavantaj da, benzer sistemleri karşılaştırırken, orta-menzilli kuramlar denen şeyden, yani sadece sınırlı bir alanda geçerli olan kuramlardan öteye geçemeyişimizdir. Buna ek bir sorun da benzer vakaların karşılaştırmasının yine bir aşırı belirlenme riski için kapıyı açık bırakmasıdır (Przworski ve Teune 1970); burada birçok değişken içiçe geçebilir ve biz onların etkisini kontrol edemeyiz. Karşılaştırmalı durumların bağlamları asla ortamın etkisini hiç saymaya izin verecek kadar benzer olmaz; buna göre, araştırmacı asla çıkarımlarından sabit tutmayacağı bağlamsal değişkenleri dışlayamayacaktır (Dogan ve Pelassy 1990).

Vakalar arasındaki *farkları azamileştirerek*, sınırlı bir alanın ötesinde genelleme yapmamız da mümkündür, ama bu da denetim altında tutulması gereken bağımsız değişkenlerin sayısında bir artış pahasına olur. Przeworski ve Teune'nin (1970: 35) öne sürdüğü gibi, en farklı sistemler tasarımında, aslında seçenek "sistemlerin içinde gözlenen, toplam nüfusun homojenliği varsayımını ihlal etmeyen o bağımsız değişkenleri saptamak" üzere *farklı* ülkeleri örneklemlemektir. En farklı sistemler tasarımı bir korelasyonun hangi ülkede olduğundan bağımsız olarak doğru olup olmadığını sınamayı sağlar. Bu analiz tipi sistem analizinden daha düşük bir düzeye odaklanır – genellikle de bireysel aktörler düzeyine (Przeworski ve Teune 1970). Bu da bireylerin aynı uyaranla karşılaştıkları zaman

aynı şekilde davranacağı varsayımına dayanır; bu yüzden araştırmacılar evrensel olarak doğru olan genel ifadeler ararlar.[10] Onları üretebilecek olan araştırma stratejisi dünya nüfusundan, birey, grup ya da altsistemlerin ait oldukları sosyal sistemlere aldırmaksızın yapılan tesadüfi örneklemlere dayanır. Yani sosyal bilim kuramları fenomenleri özgül tarihsel koşullarında olabildiğince kesin bir şekilde açıklamayı değil, fenomenleri ortaya çıktıkları yerde ve zamanda açıklamayı hedefleyecektir (Przeworski ve Teune 1970).

Bireysel olana gönderme yapan değişkenleri sisteme has olan değişkenlerden daha öne çıkarmak için, Przeworski ve Teune (1970: 7) bu tür bir varsayıma dayanan sosyal bilimin, "*a priori* tarihsellikdışı" olacağını kabul ediyor. Yani bireysel politik katılım araştırması farklı ülkelerden bireyleri ortak kalıplar bulma hedefiyle örneklemlemiştir – sözgelimi Verba, Nie ve Kim (1978) sosyal eşitsizliklerin politik katılım üzerindeki etkilerini "birinci", "ikinci" ve "üçüncü" dünyalardan yedi ülkede araştırdı. Çok sayıda ülkenin konu edildiği daha yeni araştırmalar, bireysel davranışın farklı ülkelerdeki tarihsel kendine özgülüklerin ötesindeki ortak bir açıklamasını araştırmaktadır (Norris 2002). *Dynamics of Contention* adlı çalışmalarında, Doug McAdam, Sidney Tarrow ve Charles Tilly (2001) eşleştirilen karşılaştırmalara bir en farklı strateji tasarımını uygular, değişkenler arasındaki korelasyonu aramaya değil, ortak mekanizmaları saptamaya yönelir. "En farklı" ülkelerin ve tarihsel dönemlerin analizi, eşleştirilen karşılaştırmaları, "ülkeler arasındaki benzerliği azamileştirmek hatta farkları saptamak için değil, ayrı dönemlerde, yerlerde ve rejimlerde değişimleri harekete geçiren şeyin benzer mekanizmalar ve süreçler olup olmadığını keşfetmek üzere kullanarak yaygın temel geleneğinden ayrılmayı hedefler (McAdam, Tarrow ve Tilly 2001: 82).

Katılımın bazı mikrodinamiklerini araştırmak için yararlı olan en farklı sistemler tasarımının bazı yetersizlikleri vardır. Dünya ölçeğindeki fenomenleri açıklamayı hedefleyen en tutkulu projeler, sonunda dönüp dolaşıp çok az şey açıklayan hipotezlere varma riski taşır. Geçmiş çabaların da gösterdiği gibi, global kuramlara yönelik umutlar hayalkırıklığına

10 "Eğer ilgili bütün etkenler bilinseydi, o zaman bu aynı çok çeşitlemeli bir ifade zaman ve yerden bağımsız olarak belirlenimci bir açıklama ortaya çıkaracaktı" (Przeworski ve Teune 1970: 7).

uğrayacak gibidir. Sözgelimi, gelişmeyi bir kere toptan açıklama arayışı hassas ampirik çalışma için çok büyük olan açıklamalar doğurdu (Verba 1991). Aynı şekilde, çok sayıda ülkenin makro-karşılaştırmasına dayanan göreceli azaltma kuramı da (Gurr 1971), derinlemesine vaka incelemeleri zarar görmenin bir toplumda her zaman mevcut olduğunu, ama sadece kaynaklar zarar görmüş gruplar için hazır olduğu zaman mobilleştirilebildiklerini belirttiği zaman güçlü bir şekilde eleştirilmişti (Oberschall 1973).

En benzer ve en farklı sistem tasarımlarının tanımı analiz birimlerine gönderme yapar, ama aynı zamanda aradığımız bilgi tipi için de içerimleri vardır. Sıklıkla, en farklı tasarımı genellenebilir sonuçlar elde etmek üzere kullanılır – yani, tarihsel açıdan değişmez korelasyonlar aramak için. En benzer tasarım genellikle tek bir ülkede geliştirilmiş bir hipotezin onaylanması için başka ülkelere bakar. Fakat başka seçeneklerimiz de olabilir. Benzemeyen ülkeler arasındaki farklar bağlamları karşıtlaştırmak için kullanılabilir; ya da benzer ülkeler arasındaki farklar hipotezleri belirlemeyi hedefleyebilir. Tarihsel sosyolojide, makrotarihsel analiz farklı tarzlarda yürütülmüştür ve yürütülmektedir: Bir fenomenin tek ya da çok biçimini aramak, ya da bir ya da tüm vakaları açıklamaya çalışmak (Tilly 1984). Tek bir biçim arayışına ayrıcalık veren incelemeler arasında, *bireyselleştirici* karşılaştırmalar her vakayı biricik gibi ele alır, buna karşılık *evrenselleştirici* karşılaştırmalar bir fenomenin bütün örnekleri arasındaki ortak özellikleri saptar *(a.g.e.)*. Diğer incelemeler bir fenomenin çoklu biçimlerini saptar, bunu da ya kapsayıcı bir tarzla, tek bir örneği açıklamak, ya da tüm vakalar arasında çeşitlemeler bulmak için yapar. Tilly'nin kabul ettiği gibi, ampirik araştırma genellikle eşzamanlı olarak, ideal tiplerin karıştırılmasını, farklı karşılaştırma tiplerini içerir; ama genellikle şu ya da bu tasarım için örtük ya da açık bir tercih söz konusudur. Fakat bunun dışında, en farklı sistemler de sapan ya da paradigmatik vakaları araştırmak üzere seçilebilir. Bu anlamda, iyi vakalar en tipik olanlar değil, en açıklayıcı olanlardır, çünkü kuramsal sorunları berraklaştırmaya yardımcı olurlar. Özel olarak, nitel analistler genellikle araştırmanın sonuçlarının ortaya çıkacağı vakaları seçerler (pozitif vakaları). Bağımlı değişkeni seçmesi nedeniyle genellikle eleştirilen bu strateji, belli sonuçlara giden farklı yolları ayırt etmede özellikle yararlı olduğu için savunulmuştur (Mahoney ve Goertz 2006). Ek olarak,

"pozitif vakaların" seçilmesi bazı fenomenlerin zorunlu nedenlerini bulmaya yönelik bir seçim olarak kabul edilebilir, özellikle de devrimler gibi nadir fenomenlerin. Bu açıdan, bir "bağımsız değişkeninkinden" çok nüfusun tanımıyla bağlantılıdır.

Araştırmacının bireysel tercihlerinin yanısıra, çeşitli araştırma tasarımları belli bir fenomenin bilgisinin biriktirilmesinde belli bir düzeni takip etme eğiliminde olur. Skocpol ve Somers (1980) karşılaştırmalı yöntemin yöneldiği bir "araştırma çevrimini" öne sürmüştür: (a) *makro-nedensel analiz*, burada tarihsel vakalar makro-düzey yapıları ve süreçleri hakkında nedensel çıkarımlar yapmak amacıyla karşılaştırılır; (b) kuramların *paralel ispatı*, eski kuramları yeni vakalara uygulamak; (c) *bağlamların karşıtlaştırılması*, onun yerine araştırmaya katılan "tekil vakaların biricik özelliğini öne çıkartmaya" ağırlık vermek. Skocpol ve Somers'e göre (1980: 196), üç mantık bilginin biriktirilmesi için tamamlayıcıdır:

> Paralel karşılaştırmalı tarih, aşırı genelleştirilmiş bir sosyal-bilimsel kuramın iddialarına ya da kapsamına sınır koymak ihtiyacı doğduğu zaman Karşıtlık-yönelimli savları ortaya atar. Karşıtlık-yönelimli karşılaştırmalı tarih tarihsel yörüngelerin yanyanalıkları sınanabilir neden hipotezleri ima etmeye başladığı zaman Makro-analitik savlara yol açabilir. Son olarak da, Makro-analitik tarih bir Paralel karşılaştırmalı analizin inşasını önceleyen genel kuramsallaştırma türü için bir talep yaratabilir.

Karşılaştırmalı Siyasette Zaman ve Tarih

Analiz birimlerinin tanımı ve vaka seçimi de başka bir stratejik seçimi içerir: Zamanın kullanılması. Tarihsel yaklaşım tanım gereği bağlama-bağlı olan vaka-yönelimli araştırma tasarımları için özellikle önemlidir. Uzun-vadeli süreçler "içsel" yorum için özellikle önemlidir (buna genellikle *erklären* değil *verstehem* denir). Değişken-yönelimli analiz genel bilgiyi hedefler, o kadar tarihsel derinlik ihtiyacında değildir. Fakat özellikle de karşılaştırmalı siyaset alanında, değişken-yönelimli yaklaşımın da zaman kullanımına özel bir ilgisi vardır, özellikle de analizin (alt)birimlerinin çoğaltılmasına izin veren dönemselleştirmeler biçiminde; yani aynı

ülke farklı zaman dönemlerinde ayrı vakalar kümesi olarak ele alınabilir. Bu sosyal bilimlerde az ilgi görmüştür (Bartolini 1993: 131).

Tarihe göndermeler otomatik olarak bir *artsüremli* araştırma tasarımı getirmez – yani zaman içinde en az iki noktanın derlenmesini içeren bir veri matrisi içermez. Sözgelimi, Theda Skocpol'un devrimlerle ilgili klasik eseri (1979) Mill'in anlaşma ve farklar yöntemlerinden bahseder, ama zamanı değişken olarak öne sürmez. Stefano Bartolini'ye göre (1993: 135), onunki çapraz-vaka *eşsüremli* çeşitliliğin gözlenmesine dayanan bir araştırma tasarımının örneğidir: "Tarih uzak geçmişte bulunan olayların tartışılmaz 'tarihselliğinde' mevcuttur; ama bu şemada zaman yoktur, ele alınan değişkenlerdeki zamansal değişim boyunca çeşitlenme yoktur ve bu yüzden de özellikle tarihsel olan bir yöntem yoktur."

Bartolini *açıkça artsüremli* olan araştırma tasarımlarında zamanın kullanılmasını ister – yani, tarihteki birkaç noktadaki veri derlemesine dayanan tasarımlarda. Çok sık olarak, vaka incelemeleri bazı özelliklerin, tek bir birimde, belli bir zaman aralığı boyunca geliştirilmesini analiz eder; karşılaştırma sonra dönemler arasında geliştirilmiştir. Birçok değişkenin parametreleştirilmesi ve bir derinlemesine tarihsel bilgi, *tek bir birim içindeki çapraz-zaman karşılaştırması* hipotez inşası için birçok avantaj sağlar. Tek bir ülkenin tarihsel analizleri yeni alanlardaki hipotezlerin geliştirilmesi için yararlıdır, yeter ki bir hipotezin denetimini "bozmak" üzere müdahale edebilecek olan bağımsız değişkenler menzilini denetim altında tutulabilsinler – ya da en azından hakkında bilgi sahibi olsunlar. Tek bir ülkenin derinlemesine analizine dayanarak, ayrıca bazı olayların zamanlamasını da dikkate alarak, tarihsel vaka incelemeleri yeni hipotezler geliştirmeye yardımcı olabilir (bkz. Vennesson, 12. bl.).

Belli bir ülkede (kendine özgü kültürü, sosyal yapısı, ekonomik gelişme modeli ve özellikle de farklı değişkenlerin hepsinin konfigürasyonu olan bir ülkede) doğru olan şeyin diğerlerinde de doğru olması kaçınılmaz değildir. *Çapraz-ulusal artsüremli incelemeler* daha yüksek genelleme düzeylerine ulaşma ve A ülkesinin X zamanındaki vakasını *B* ülkesinin Y ve Z zamanlarındaki vakasıyla karşılaştırmayı hedefleyen tarihsel vaka incelemelerinde geliştirilmiş hipotezler belirleme eğilimi gösterir. Değişken-yönelimli bir stratejide, ülke sayılarını artırmanın denetim altında

tutulan değişkenlerin sayısını artırmak gibi bir dezavantajı olsa da, zaman aralığını genişletmek riski azaltır, analiz altındaki vakaların derinlemesine tarihsel bilgisini sağlar (ama vakalar arasındaki bağımsızlık varsayımını da zorlar).

Artsüremli araştırma tasarımlarının kullanılması t zamanı ve t+n zamanı arasındaki bazı boyutlarda ilgili değişiklikleri beklediğimiz zaman özellikle yaygın olur. Sözgelimi, bu, adımlar ya da eşiklere, kriz ve geçiş safhalarına ya da eğilimlere ve dizilimlere ilgi içeren gelişme süreçleri üzerine araştırmada yapılır. Büyük gelişme kuramlarında zaman merkezdedir, bunlar genellikle teleolojik bir şema varsayar, bu şemada "'ilkel' bir aşamanın betimlemesinin genellikle gelişmenin saptanmasının bir dizi etkenini sağlar, sonra da belli bir gelecek yönünü gösterir" (Bartolini 1993: 143). Rokkan'ın (1970) araştırmasında, farklı ulus inşası ve sanayileştirme süreçlerinin *zamanlaması* günümüzde varlığını sürdüren temel sosyal yarılmaların evrimini etkilemişti. Aynı şekilde, Robert Dahl (1971) itiraz/muhalefet haklarını genişletmeye karşı bu haklardan yararlanan insanların sayısını genişletmeye uzanan demokratikleştirme süreçlerinde verilen öncelikle bağlantılı farklı sonuçlara dikkat çekti. Bu analizler tarihsel sosyolog William H. Sewell'in (1996) olayları soyut tarihötesi "azdan çoğa" süreçleriyle (sözgelimi, kentlileşme ya da sanayileşme) açıklayan *teleolojik zamansallık* ve farklı tarihsel yolları karşılaştıran *deneysel zamansallığın* bir kısmını paylaşır gibidir (sözgelimi, devrime karşı devrim değil, demokrasiye karşı demokrasi değil).

Skocpol'un çalışmasına gönderme yapan Mahoney, nedensel çıkarıma ulaşmak için bir stratejiye odaklandı, buna nominal ve ordinal görünümlerle tezat oluşturacak şekilde, *anlatı* diyor. Nominal strateji (nominal değişkenlerin kullanarak) Mill'in benzerlik ve farklar mantığına yaslansa ve bu yüzden de belirlenimci olsa da, ordinal strateji bitişik çeşitlenmenin (olasılıkçı) analizlerine izin verir; anlatısal strateji de devrimler gibi fenomenleri "eşsizin ürünü, zamansal açıdan düzenli ve ardışık olarak ortaya çıkan, vakaların içinde görünen" şeyler olarak ele alır (Mahoney 1999: 1164). Anlatısal stratejide, "bir nedensel savı yargılamak için gerekli bir ölçüt bir analistin vakaların tarihleriyle ilgili özgül enformasyonu anlamlı şekilde tutarlı süreçler halinde düzene sokma yeteneğine

dayanır" *(a.g.e.*: 1168). Bu anlamda, kişinin, kümelenmemiş bir düzeyde, koyutlanan nedensel mekanizmaların özgül bir sonucu olan açıklayıcı değişkenlerle makul şekilde bağlantı kurup kurmadığını denetlemesine izin verir.

İlk iki strateji değişkenleri ortadan kaldırarak cimri kuramlar üretmekte yararlıyken, anlatısal yöntem derinliğine ideografik bilgide daha iyi sonuç verir. Sözgelimi, eğer terörizmin neden bazı ülkelerde var olup diğerlerinde olmadığını örnekleyerek, nominal bir mantık temelinde onları karşıtlaştırarak ilerleyebiliriz. Eğer terörist olayların istatistiklerine güvenirsek, farklı ülkelerdeki terörizmin varlığını da ölçüp onları dizisel bir tarzda sıralayabiliriz. Fakat bu veriler genellikle statiktir: Bizim neden olması zorunlu olmayan ya da düşük ya da istatistik açıdan önemsiz korelasyon katsayılarına sahip olan değişkenleri ortadan kaldırmamızı sağlarlar, ama terörizmin gelişme süreçlerine bakmamızı sağlamazlar. Bu da terörizmin içinde geliştiği bir ya da birkaç vakanın derinlemesine anlatısı aracılığıyla yapılabilir, bunu yaparken radikalleştirmenin çeşitli adımlarının zamansal evrimini geriye doğru izlemeye de özel önem gösterilir bu sırada (della Porta 1995; ayrıca bkz. Vennesson, 12. bl.).

Sewell (1996) zamanı ele almanın başka bir tarzı üzerinde düşünür: Tarihteki olayların gücünü kabul eden araştırma için *olaylı zamansallık* fikrini kullanarak. Olaylar "yapıyı önemli ölçüde dönüştüren oluşumların görece nadir bir altsınıfı" olarak tanımlanır; ve zamansallığın olaylı bir kavranışı olayların *yapılar tarafından dönüştürülmesini* dikkate alır. Olaylar tarihsel değişimleri büyük ölçüde "insan eylemini şekillendiren ve sınırlayan kültürel kategorileri dönüştürerek" üretir. "Sosyal ilişkilerde işleyen nedensellikler en azından kısmen kültürel kategorilerin içerik ve ilişkilerine bağlı olduğundan, olayların sosyal nedenselliği dönüştürme gücü vardır" (Sewell 1996: 263). "Olaylı zamansallığa" gösterilen ilgi konjonktür ve stratejik eylemin dönüştürücü olayları mümkün kıldığı varsayımını yansıtır. "Olaylı bir sosyoloji" düşüncesi "içkin olarak olumsal, süreksiz ve açık uçlu olan" sosyal süreçleri ima eder. " 'Yapılar' sosyal eylemle inşa edilir ve 'toplum' ya da 'sosyal oluşum' ya da 'sosyal sistemler' sürekli olarak insan yaratıcıların yaratıcılığı ve inatçılığı tarafından şekillenir ve yeniden şekillenir" (Sewell 1996: 272). Bastille'in alınması

ya da onun kadar dramatik olmayan, (Dünya Ticaret Örgütü'nün Milenyum Toplantısı'na yönelik itirazlar sırasında yaşanan) "Seattle Savaşları" hem onlara katılan kişilerin yaşamlarında dönüştürücü bir etki bırakmıştır, hem de simgesel önemleri olaya doğrudan katılmayanlara yayılır, rutinleri değiştirir ve kurumları rahatsız eder (bkz. Steinmo 7. bl. ve Keating 6. bl.).

Hem artsüremli vaka incelemesi hem de artsüremli çapraz-ulusal karşılaştırmalar için *dönemselleştirme* hassas bir adımdır, çünkü zamansal çeşitliliği saptamak için öncelikle bu tür çeşitlenmeyi belirleyen zamansal birimleri tanımlamak gerekir (Bartolini 1993). Uzamsal birimleri ayırt etmek, jeopolitik sınırlarla tanımlandıkları için, genellikle kolay olsa da, zamansal birimlerde böyle değildir. Aslında, zamansal çeşitlilik (az çok düzenli aralıklarla ayrılan) farklı zaman noktalarının ya da birbirini izleyen *dönemlerin* genel karakterinin gözlemleriyle değerlendirilir. Bir değişkenin zaman içinde nasıl değiştiğini anlamak için, zaman içinde önemli noktalar seçmemiz gerekir – yani, zaman 1, zaman 2, vb. tanımlamamız gerekir. Çeşitli dönemselleştirmeler yasal görülebilir: İhtiyacımız olan kuramsal modelimize göre önemli olan bir dönemselleştirmedir. Bağımlı değişkendeki ana değişiklikleri dikkate alması gerekir, ama başka işlemsel değişkenlerin evrimini de gözardı edemez.[11] Zaten tek-ülke tasarımında bile, farklı bir zamanlamayla çeşitlenen değişkenleri dikkate alma ihtiyacı farklı dönemselleştirmeler arasında güç seçimleri gerektirebilir. Çapraz-ulusal tasarımlarda, çeşitli ülkelerdeki karşılaştırılabilir dönemselleştirmeleri bulmak gibi bir sorunu da ele almamız gerekir: Benzer safhalar farklı tarihsel dönemlerde gelişebilir.

Bazı projeler araştırmayı tarihsel bir perspektife yerleştirir, yapılara "gerçekliklerle sosyal kitleler arasındaki tutarlı ve oldukça sabit ilişki dizisine" (Braudel 1980: 31) ilgi gösteren uzun sürenin ya da *longue durée*'nin değerini kabul eder. Tarihsel sosyoloji sahası bu konuda özellikle hassas olmuştur. Charles Tilly'nin (1986) ulus-devletlerin evrimindeki kolektif eylem repertuarlarındaki değişim konulu, Fransız tarihinin uzun yüzyıllarını kapsayan araştırması bu tipin bir örneğidir.

11 Dönemselleştirme tümdengelimci olabilir, kuramsal varsayımlardan türetilebilir, ya da tümevarımcı olabilir, ampirik gözlemlere dayalı olur.

Sonuç

Sosyal bilimlerdeki karşılaştırmalı analizin iki ana tipini ve bunların çeşitli ayrıntılarını gözden geçirdik. Bir tip çok sayıda vakaya, davranıştaki düzenliliklere ve evrensel kalıplara odaklanır. Diğeri bağlam, karmaşıklık ve farka odaklanır. Bazı uzmanlar bunların, bu kitabın 2. Bölüm'ünde belirtildiği gibi, iki farklı mantığı izlediğini savunur. Diğerleri tek bir mantık olduğunu ve ikisinin de farklı teknik ve malzeme kullansalar bile, aynı temel kuralları izlemesi gerektiğini savunur. Buna verilen yanıt belli ki (hâlâ bulanık olan) "mantık" kavramsallaştırmalarıyla bağlantılı olacaktır: Henry E. Brady ve David Collier (2004) yakın bir tarihte, hazırladıkları kitabın başlığında bile, *sosyal soruşturmanın ortak standartları* izlemesi, bu arada *farklı aletlere* izin vermesi gerektiğini belirttiler. Fakat, sosyal bilimlerdeki tartışma, yani nelerin "ortak standartlar" olacağı ve "farklı aletlerin" varlığının bir araştırma tasarımının çeşitli adımlarını ne kadar etkilediğiyle ilgili tartışma hâlâ kapanmamıştır. Bu bölümde, araştırma tasarımındaki birçok seçimin, örneğin kavramsallaştırmadan, vaka seçiminden ve açıklama ve çıkarım kavrayışından bahseden seçimin aslında vakalara ya da değişken-yönelimli tasarıma odaklanmakla ilgili (az çok ontolojik) tercihlerden etkilendiğini savunduk. Fakat ampirik araştırmanın, her iki mantıkta da yüksek tutulması gereken standartların etkisi üzerinde bir etki sahibi değildir bu.

12.

Vaka İncelemeleri ve Süreç Takibi: Kuramlar ve Pratikler*

Pascal Vennesson

Giriş

Sosyal ve politik dünya hakkında bildiğimizin önemli bir kısmı vaka incelemelerinden gelir. Vaka incelemeleri, sözgelimi, siyasi partilerdeki oligarşi eğilimini, demokrasilerdeki güç kullanımının iç işleyişini, uluslararası krizlerin dinamiğini, örgütlerdeki otorite ve kontrolün mantığını, Hint kast sistemindeki değerler ve kurumlar arasındaki etkileşimi, taraf-sızlığın başarısının ve başarısızlığının kaynaklarını ve sosyal devrimlerin nedenlerini ortaya çıkarmaya katkı yapmakla ünlüdür (Michels 1911; Dahl 1961; Crozier 1964; Dumont 1970; Allison 1971; George ve Smoke 1974; Skocpol 1979). Bu klasik ve etkili çalışmaların dışında, araştırmacılar imparatorluk Almanya'sındaki politik gelişmeyi karşılaştırmalı perspektifle, nükleer kazaların nedenlerini ve özelliklerini, 1986 Challenger fırlatma felaketini, kurumların evrimini, yabancı dış politika yapma ya da refah devletinin kökenini araştırdıkça, vaka incelemesi araştırma ge-

* İlk versiyon için getirdikleri derin yorumlar ve öneriler için Zoe Bray, Donatella della Porta, Mikael Eriksson, Jörg Friedrichs, Dorith Geva, Michael Keating, Thomas Lindemann, Christine Reh ve Thomas Teichler'e, ayrıca European University Enstitüsü'nün 3-4 Mayıs 2007'de düzenlediği "Sosyal Bilimlere Yaklaşımlar" seminerindeki katılımcılara teşekkür ederim.

leneği popülerliğini sürdürür (Esping-Andersen 1990; Sagan 1993; Mercer 1996; Vaughan 1996; Berman 2001; Thelen 2004; daha fazla örnek için bkz. Feagin, Orum ve Sjoberg 1991; George ve Bennett 2005: 287-325; Gerring 2007: 2-5). Uluslararası ilişkilerde, vaka incelemeleri hem uluslararası güvenliğe hem de uluslararası ekonomi-politik altsahalarına temel bir katkıda bulunmuştur (Synder 1989; Kacowicz 2004; Odell 2004).

Bir vaka incelemesi nedir ve hangi amaca hizmet eder? Epistemolojik bakış açısıyla, vaka incelemesi araştırmasının yeri ve katkısı nedir? Vaka incelemeleri ampirik olarak, özellikle de süreç takibi gibi ilk koşulları sonuç haline çevrilen süreçleri araştırmaya niyetlenmiş bir araştırma prosedürünü kullanarak nasıl yapılabilir? Bu bölüm bu sorulara yanıt veriyor ve mevcut vaka incelemesi tartışmalarına iki yerden ekleniyor. Birincisi, vaka incelemesi araştırmasını yapanların sıkça karşılaştığı bir güçlüğü ele alıyor, yani başka yaklaşımlardan farklı olarak, kendi epistemolojik ve yöntembilimsel katkılarını, özellikle de nicel olanları dile getirmede yaşanan güçlüğü ele alıyor (Gerring 2007: 5-8). Sözgelimi, Eckstein'ın nitel yöntemlerin rönesansında bir dönüm noktası sayılan klasik çalışması bile biraz sınırlayıcıydı ve sadece belli vaka incelemesi tipleri için uygundu (Eckstein 1975; 1992: 118). Vaka incelemelerinin sosyal bilimsel katkılarının yeterince takdir edilmediğini, bunun nedeninin de vaka incelemesi yaklaşımının kendisinden değil, tartışmanın ortak epistemolojik çerçevesinin genellikle veri toplama ve test etmeye odaklanmasından kaynaklandığını savunuyorum. Vaka incelemelerinin sosyal bilimsel katkılarını daha tam anlamak için, araştırmacıların Gaston Bachelard'ın birleştirici epistemolojik kavrayışından yararlanmaları gerekir; kavramsallaştırmadan sorguya dek farklı araştırma öğelerini birbirinden ayrılmaz öğeler olarak ele alır (Bachelard 1938, 1949).

İkincisi, bu bölüm vaka incelemelerinin ampirik olarak nasıl yapıldığını araştırır, özellikle de süreç takibi gibi bir ilk koşullar kümesinin belli bir sonuca bağlanmasına yol açan süreçleri saptamak üzere tasarlanmış bir yöntemdir bu. Süreç takibi vaka incelemesi araştırmasının önemli, belki de vazgeçilmez bir parçasıdır (George ve Smoke 1974, 1979; George ve McKeown, 1985). Yine de süreç takibinin en yeni ve sistemli formülleştirilmesi, George ve Bennett tarafından, belli vaka incelemesi türlerine

çok uygun olan pozitivist bir perspektifte şekillenmiş ama başka şeyler için o kadar uyumlanmamış olabilir (George ve Bennett 2005: 205-32). Süreç takibi hem pozitivist hem de yorumcu araştırma tasarımlarında kullanılabilir, araştırmacıların vaka incelemesi araştırmasında yorumcu ve pozitivist bir bakışı birleştirmesine izin verir. Fakat süreç takibi aynı zamanda çukurlarla örülüdür ve sınırları vardır. Bu sınırları tartışıp başlıca engelleri aşmak üzere öneriler getiriyorum. Özet olarak, bu bölüm vaka incelemesi araştırmasının kuramsal konularıyla fiili deneyimleri arasındaki iç ilişkileri araştırmaya çalışan külliyatın içinde yer almaktadır (Davis 2005; George ve Bennett 2005; Trachtenberg 2006; Gerring 2007). Bu bölüm hem tekil vakalar hem az sayıda vakanın (genel olarak bir ila on vakanın) karşılaştırması için önemli olsa da, ben, araştırmacının, etkenler arasındaki nedensel ve kurucu özellikleri değerlendirmek üzere her vakanın çoklu özelliğini incelediği vaka-içi analiz üzerinde duruyorum (karşılaştırmalı araştırma stratejilerini della Porta, 11. bl.'de ele alıyor; vaka içi analiz için: Mahoney 2000a: 409-17; George ve Bennett 2005: 18).

Savım üç adımda ilerliyor. Vaka incelemesi fikrini tanımlayarak ve vaka incelemesi araştırmasının ana özelliklerini ve amacını ele alarak başlıyorum. Gaston Bachelard'ın epistemolojisinden yararlanarak, vaka incelemelerinin sosyal bilimsel katkılarını saptamaya ve daha iyi anlamaya çalışıyorum. Son olarak, ampirik pratiğe, özellikle de süreç takibini hayal edip yürütmenin farklı yollarına yöneliyorum. Ayrıca süreç takibinin bazı sınırlarını saptayıp bunları aşmak için yollar öneriyorum.

Vaka İncelemesi: Nedir? Neye yarar?

Bir vaka incelemesi nedir?

Frederic Le Play'in on dokuzuncu yüzyıl sonunda ve Chicago sosyoloji ekolünün 1920 ve 1930'larda yaptığı öncü çalışmasından beri, vaka incelemeleri tartışmasız bir konu olmuştur. Fakat onların önemi ve etkisi zayıflamış, anlam ve özellikleri de değişmiştir (Platt 1992a, 1992b). Her disiplinde farklı ülkelerde, hatta alt alanlarda (sözgelimi dışişleri incelemelerinde, karşılaştırmalı siyaset, kamu idaresi ya da siyaset sosyolojisinde), vaka incelemesi araştırmasına olan coşku ve hayalkırıklığı ara-

sında gidip gelen çevrimi görmek mümkündür. Vaka incelemeleri hedef, özellik ve sonuçlarında çeşitlidir. Sosyal bilimsel bilgiye katkıları, kuram inşasındaki rolleri, ampirik katma değerleri ve idare edilme tarzları sürekli olarak tartışılır (della Porta, 11. bl.).

Kişi belli bir sınırı aştığı anda, araştırmacıların tercihleri vaka incelemelerinin temel özellikleri konusunda farklılık gösterir: Vakaların ideal sayısı, toplanan verinin doğası ve zenginliği, verinin derlenebileceği ve derlenmesi gereken yollar, genelleme mantığı, tümevarımsal ve tümdengelimsel yaklaşımların rolü, zaman aralığı ve tarihsel derinliğin önemi, aktörlere ve onların algılarına erişim, analiz birimleri, saha çalışmasıyla bağlantı ve katılımcı gözlemi. Bu kuramsal ve yöntembilimsel tartışmalar hem her disiplinin kısmen otonom mantığıyla, hem de kökleri derin olan, ama genellikle gözardı edilen ulusal entelektüel geleneklerle şekillenir (Galtung 1981). Bu tartışmalar aynı zamanda genellikle Birleşik Devletler'den gelen, o ülkenin sosyal disiplinlerinin evriminden kaynaklanan o ulusötesi fikir yayılımından da etkilenmektedir (Monroe 2005).

Aslında herkes epistemolojik orta noktada bulunduğunu öne sürse de, vaka incelemelerinin kavrayışları en pozitivist olandan (King, Keohane ve Verba 1994; Maoz 2002) en yorumcu olana dek uzanır (Burawoy 1998; Passeron ve Revel 2005); bir de ara konum kümesi vardır (Ragin ve Becker 1992; McKeown 1999; Brady ve Collier 2004; George ve Bennett 2005; Gerring 2007). Hangi vaka incelemelerinin var olacağı ve olması gerektiği konusunda farklı kavrayışlar olduğu gibi, aynı zamanda vaka incelemesi kuramlaştırmasıyla vaka incelemesi pratikleri arasındaki rahatsız edici uyumsuzluklar vardır (Platt 1992b; Rogowski 1995).

"Vaka" sözcüğünün sıradan anlamları ve kullanımları ve tarihi onun sosyal bilimsel anlamlarını ve bunların evrimlerini daha iyi kavramak için iyi bir başlangıç noktasıdır. Latince *casus*'tan türetilen "*case* (vaka)" sözcüğü, bir olay, olan bir şey, genellikle tatsız bir yan anlamı olan bir şey anlamına gelir: Bir kaza, bir talihsizlik. Hukuk sözlüğünde bir skandal ya da davayı belirtmek üzere yer alır, pedagojik açıdan da hukukta ve ticarette bir öğrenme yöntemini belirtir. "Vaka", aynı zamanda dini terminolojiye ait bir sözcüktür ve zorlu bir etik tartışmaya yol açan belli,

utanç verici, ahlaki bir soruna karşılık gelir (*casuistry*) (Jansen ve Toulmin 1988; Passeron ve Revel 2005). Son olarak, "vaka" aynı zamanda matematikte (limit vakası) ve tıpta, bir hastanın durumunu ve tarihçesini belirtmek üzere kullanılır. Bu yaygın anlamlar bize "vakanın" sosyal bilimlerdeki kullanılma tarzlarının bazı temel özelliklerini gösterir. Bir yandan, vaka yerleşmiş tarif ya da akıl yürütmelere tuhaf ve özgül bir meydan okuma olarak görünür. Bu yüzden bir vaka rahatsız edicidir: Düşünmeye kışkırtır ve kuramsal bir çerçevenin uyarlanması ihtiyacını gösterir (Platt 1992: 24; Passeron ve Revel 2005: 10, 16). Diğer yandan, vaka bir çözüm gerektirir, anlamı kuramsal çerçevelerle ilişki içinde tanımlanır ve ne kadar eşsiz olursa olsun, diğer vakalarla ilişkiye sokulabilir (Bradshaw ve Wallace 1991; Abbott 1992: 53-82; Passeron ve Revel 2005: 10-11). Özet olarak, vakayla karşılaşınca, yapılacak şey onun özgül anlamını kabul edip açığa çıkarmak, bu arada başka vakalarla fiil ya da kuvve olarak bağlantılı olan genellenebilir bilgiyi çıkartmaktır.

Bir vaka daha geniş bir fenomenler ya da olaylar sınıfının dışavurumu olarak seçilen, kavramsallaştırılan ve ampirik olarak analiz edilen bir fenomen ya da bir olaydır (tanımlar için: Eckstein 1975: 85; Jervis 1990; Ragin 1992: 1-17; King, Keohane ve Verba 1994: 51-3; 1995; Yin 1994; George ve Bennett 2005: 17-19). Bir vaka incelemesi bir ya da az sayıdaki fenomenin, her vakanın konfigürasyonunu araştırmak ve daha büyük bir (benzer) fenomenler sınıfının özelliklerini, kuramsal açıklamaları geliştirip değerlendirerek aydınlatmak üzere derinlemesine yapılan ampirik soruşturmaya dayalı bir araştırma stratejisidir (Ragin 2000: 64-87). Bu tanımlarla bağlantılı dört noktanın üzerinde durulabilir. Birincisi, vaka bir veri parçası olarak anlaşılan, bir analiz birimi ya da bir gözlem değildir sadece. Bir veri kategorisi değildir, bir kuramsal kategoridir (Ragin 1992: 1; Hall 2003: 396-7). İkincisi, vaka *a priori* olarak uzamsal sınırlandırılmış değildir. Vakanın, uzamsal ya da başka türlü sınırlanması, araştırmacı tarafından kullanılan kuramsal kavramsallaştırmanın ürünüdür. Bu sınırlar hiçbir şekilde açık ya da varsayılmış değildir; bunlar kuramsal seçimlerden kaynaklanır (Rueschemeyer 2003: 320). Üçüncüsü, incelenen fenomenin çağdaş olması gerekmez; geçmişten gelebilir. Dördüncüsü, vaka incelemesi araştırmasında, veri çeşitli şekillerde derlenebilir ve hem nitel hem nicel olabilir.

Vaka incelemelerinin çeşitleri

Vaka incelemeleri hangi amaca hizmet eder? Vaka incelemeleri farklı şekil ve biçimlerde gelirler ve çok çeşitli amaçlara, genellikle eşzamanlı olarak hizmet edebilirler (Lijphart 1971; Eckstein 1975; Levy 2002). Araştırmacılar vaka incelemelerinden kuramları geliştirip değerlendirmek için, ayrıca hipotezleri formülleştirmek ya da belli fenomenleri kuramları ve nedensel mekanizmaları kullanarak açıklamak için faydalanabilirler (Bennett 2004: 21). Dahası, bazı çalışmalar, yazarları onları açıkça öyle tanımlamasa bile vaka incelemesi olarak tanımlanabilir (Allen 1965; Dore 1973). Vaka incelemeleri aynı zamanda istatistik analiz ve bilgisayar simülasyonu gibi başka yöntemlerle de birleşir (Voss 1993; Biddle 2004). Her biri farklı amaca karşılık gelen, dört ana vaka incelemesi tipi saptıyorum (farklı tipolojiler için bkz. Lijphart 1971; Eckstein 1975; Levy 2002; Bennett 2004: 21-2; George ve Bennett 2005: 74-6).

Birincisi, betimleyici vaka incelemesi (konfigüratif-ideografik) açık seçik kuramsal niyeti olmayan fenomenlerin sistemli bir betimlemesidir. Bu tür araştırmayı basitçe imalı diye etiketlemek ve onun sosyal bilimsel katkısını gözardı etmek yaygındır. Betimleyici bir vaka incelemesi fikrinin bizim, kuramsal bir çerçeve gerektiren tanımımıza kolayca oturmadığı doğrudur. Yine de, birçok tarihçi ve antropoloğun çalışması hâlâ açık seçik bir kuramsal çerçeveden yoksun olsa da, bu bir kuramın toptan yok olduğu anlamına gelmez. Dahası, herhangi bir vaka incelemesi tipinde kaçınılmaz olarak betimleyici bir boyut vardır. Vaka incelemeleri bazen hakkında daha önce çok az şey bilinen konuları ya da bilinen verilere yeni ışık tutan bir yoruma ihtiyaç duyan fenomenleri araştırır ve onların betimleyici yönleri paha biçilmezdir.

İkincisi, yorumlayıcı vaka incelemesi (disiplinli konfigüratif) belli vakaların bir açıklamasını sunmak üzere kuramsal çerçeveleri kullanır, bunlar kuramların bir değerlendirmesine ve iyileştirilmesine de yol açabilirler. Üçüncüsü, hipotez-oluşturan ve iyileştiren vaka incelemesi (höristik) tümevarımsal olarak yeni hipotezler yaratmaya çalışır ve/veya mevcut hipotezleri iyileştirmeye çalışır. Araştırmacı belli değişkenlerin anlamını ve ampirik belirtilerin geçerliliğini berraklaştırabilir, alternatif nedensel mekanizmalar önerebilir ve gözardı edilmiş etkileşim etkileri saptayabilir. Sapkın bir vaka yeni hipotezler türetmek ve-veya kuramsal

önermeleri uyarlamak için özellikle yararlıdır. Dördüncüsü, kuram-değerlendiren vaka incelemeleri mevcut kuramların seçilen vakaların süreçleri ve sonuçları için geçerli olup olmadığını değerlendirmek üzere kullanılır.

Vaka İncelemelerinin Sosyal Bilimsel Katkıları

Bachelard'ın uygulamalı rasyonalizmi ve vaka incelemesi araştırması

Vaka incelemesi araştırması uygulayıcıları ne yaptıklarını, epistemolojik ve metodolojik açıdan konuşursak nasıl daha iyi ifade edebilirler? Vaka incelemesi araştırmasının özgül sosyal bilimsel katkıları nelerdir? Gaston Bachelard'ın bilim epistemolojisinden ödünç alarak, vaka incelemesi araştırmasının farklı sosyal bilimsel boyutlarını tutarlı bir bütün olarak aydınlanmanın bir yolunu öneriyorum. Vaka incelemesi yöntemiyle Bachelard'ın epistemolojisi arasındaki bu bağlantıya iki nedenle ihtiyaç duyulur. Birincisi, kullandığımız epistemolojik kategoriler, açık ya da örtük olarak, araştırma stratejisi ve yöntembilimlerin, vaka incelemeleri de dahil olmak üzere sosyal bilimsel katkılarını nasıl değerlendirdiğimizi etkiler. Vaka incelemeleri hakkındaki tartışmalarda kullanmak üzere, bilim felsefesindeki analitik gelenek tarafından şekillenmiş, sözgelimi Popper, Kuhn ve Lakatos'un yapıtında cisimlenmiş olandan farklı bir epistemolojik gelenek getiriyorum (Davis 2005; George ve Bennett 2005: 127-49). Vaka incelemesi araştırmasıyla sınırlı olmasa da, Bachelard'ın epistemolojisi bizim onun katkıları üzerine daha tam ve daha tutarlı bir perspektif elde etmemizi sağlar.

İkincisi, Bachelard'ın epistemolojisi bilimsel pratiklerin farklı boyutlarını birbirinden ayrılmaz olarak ele aldığı ve tek başına bir tanesine odaklanmadığı için yararlıdır. Veri derlemeye, kuram test etme ve nedensel çıkarıma her zamanki gibi odaklanma yanlış değildir, ama bunun sosyal bilimsel sorgulamanın sadece bir yönü olduğunu da unutmamak gerekir. Bu işlemler ayrı olarak değil bütün olarak değerlendirilmesi gereken başka epistemolojik eylemlere bağlıdır. Fakat veri derlemeye ve kuram test etmeye odaklanmış bir epistemoloji kavrayışının hakim olduğu bir entelektüel bağlamda, başka epistemolojik eylemlere tam epistemolojik anlamlarını ve değerlerini veren ketagorileri ve nedenleri bulmak zordur.

Epistemolojik çerçeveyi uyarladığımız zaman, vaka incelemesi araştırmasının sadece bir nedensel fikir üreticisi olmadığı ve kuram gelişimiyle sınırlı olmadığı daha açık hale gelir.

Fransız bilim filozofu Gaston Bachelard (1884-1962) kimya, biyoloji ve fizikteki bilimsel pratiklerin, özellikle de görecelik kuramı ve kuantum fiziğindeki dönüşümünün epistemolojik içerimlerini sorguladı (Bachelard 1934, 1938, 1949, 1971). Bilimsel düşünceyi, bilimsel kuramların statik biçimi içinde değil, bilimin deneysel ve kuramsal pratiklerinin dinamik sürecini vurgulayarak inceledi (Tiles 1984: 9). Asıl ilgisi bilimsel kuramların yaratılması, gözden geçirilmesi ve reddedilmesiydi. Bilim tarihiyle bilim felsefesini yakından birbirine bağlayarak bilimcilerin pratiğinde örtük olan felsefeyi onarmaya ve uygulamalı rasyonalizm dediği şeyi saptamaya çalıştı (Tiles 1984; Gayon ve Wunenburger 2000; Wunenburger 2003; Bachelard'ın epistemolojisinin sosyal bilimlere uygulanması için: Bourdieu, Chamboredon ve Passeron 1968).

Bachelard'ın uygulamalı rasyonalizminin merkez noktası bilimcinin pratiğinin özündeki farklı epistemolojik eylemlerin birbirinden ayrılamayacak olmasıdır. Bir veri derlemesi ancak onun test ettiği kuramsal yapı kadar iyidir; buna karşılık, bu kuramsal yapının değeri onun sağduyudan kopma ve yeni bir epistemolojik kopuşa yol açma yeteneğine bağlıdır. Böylece, bir yandan, Bachelard bilimsel etkinliğin gözlemsel yönlerine odaklanan ampirist yaklaşımı, özellikle de test etme ve veri derlemeyi, bulguları genellemek için reddeder. Diğer yandan, araçsallaştırılmış deneyi tümden gözardı eden ve kuramların sistemli ampirist test edilmesine yönelik talebi tanımayan idealist kavrayışı reddeder (Tiles 1984: 52-3). Kısacası, Bachelard'a göre bilimsel bir olgu fethedilir, yapılır ve gözlenir (*conquis*, *construit*, *constaté*; Bourdieu Chamboredon ve Passeron 1968: 24, 81; Kratochwil, 5. bl.).

Bu temelde, vaka incelemelerinin bu üç epistemolojik eylemin her birine, sadece tek tek birine ya da ötekine değil her birine katkıda bulunduğunun kabul edilmesi gerektiğini savunuyorum. Birincisi, bir araştırma stratejisi olarak, vaka incelemeleri şu soruyla öne çıkan dolayımsız deneyimden kopuşu gerektirir: "Bu neyin bir vakası?" Araştırmacılar edilgen değildir; "vakalaştırmaya" kalkışırlar, bunu yaparak geçici kategorileştirmelerden kaynaklanan epistemolojik engelleri aşmayı umut ederler.

İkincisi, vaka incelemelerini açık seçik bir kuram inşa etme çabası şekillendirmektedir. Üçünüsü, vaka incelemeleri sadece aktörlerin hedef ve tercihleriyle ilgili varsayımlara dayanmaz. Farklı tipte veri toplama yöntemleri ve prosedürleri kullanarak derinlemesine ampirik soruşturma yapmak, tıpkı süreç takibi gibi, vaka incelemesi araştırmasında temel bir bileşendir.

Vaka İncelemesi araştırmasında epistemolojik kopuş, kavramsallaştırma ve gözlem

"Vakalaştırma" Bachelard'ın ilk epistemolojik eylemine karşılık gelir: Alışılmış bilgiyle olan kopuş. Vakalar orada incelemeyi beklemez. Araştırmacıların vakaları sınırladığı, tanımladığı ve betimlediği süreç gerçekliğin, fenomenin ya da olayın kabul edilme tarzlarından farklı olan bir yönünü ortaya çıkarmaya katkıda bulunur. Araştırmacılar bir şeyi bir vakaya dönüştürür: "Vakalaştırırlar" (Ragin 1992: 218). Vakalaştırma araştırmanın çeşitli aşamalarında gerçekleşir, ama özellikle de başlangıçta ve sonra olur. Bir vaka incelemesi görece sınırlı bir fenomeni önvarsaymaz, böyle bir fenomen seçme ihtiyacına da dayanmaz. Fenomenin sınırları soruşturmacı tarafından tanımlanır. Sıklıkla "vakalaştırma" süreci araştırmacıyı analiz birimlerini gelenekler, yasal, bürokratik vb. şeylerden dışarıda olmayı aramaya sevk ediyor. Vaka çerçevesinde düşünmek demek fikirlerle kanıt arasındaki ilişkileri sorunlu kılmak demektir. Geleneksel vakalaştırmayı bazı sorunlu ilişkileri kuramla veri arasındaki sorunlu bazı ilişkileri basitleştirmek için seçmek mümkünken, bu seçimin kendisi de kavramsallaştırmanın bir yönüdür. Bu yararlı bir başlangıç noktası olabilir, ama soruşturma sürecinde araştırmacı kategoriler ve zaman çerçeveleri inşa edip yeni ilişkiler oraya çıkarabilir. Eğer böyleyse, "vakalaştırma" sosyal ve politik dünyanın alışılmış imgelerinden kopmanın bir yolu olur.

Vaka inceleme nesnesini tanımlamaya yönelik bir başlangıç ve sonra da süregiden çabanın ürünüdür. İncelenen nüfus tipi verili değildir; araştırma sırasında gözden geçirilen kullanışlı bir hipotezdir (Ragin 2000: 14, 43-63). Kısacası, "vakalaştırma" alışılmış sınırlar ve yaygın olarak kabul edilen sosyal ve politik fenomen kategorileri üzerinde eleştirel düşünmeyi gerektirir. Dahası, "Bu neyin bir vakasıdır?" diye sorduğumuz zaman,

deneyimin ya da gözlemin bir temsilini inşa ederiz (Davis 2005: 81). Araştırmacı tarihsel bir sürecin sağduyusal temsilinden kopmakta ve bir sorunu kavramsallaştırmaktadır. Epistemolojik kopuş ve kavramsallaştırma elele yürür. Vaka ampirik verilerin çeşitli yönlerini taramaya yönelik hipotezlerin bir çerçevesini sunan bir kuramsal yaklaşımla tanımlanır ve inşa edilir.

Vaka incelemesi araştırmasının altında yatan kuramsal çerçeve Bachelard'ın ikinci epistemolojik eylemine karşılık gelir: Kuram inşası. Vaka incelemesi araştırması yeni bir sözlüğe çevrilen kuramsal bir niyeti ima eder. Saf tarihsel bir betimleme bir vakaya bir sosyalbilim yaklaşımından farklıdır, tarihsel enformasyonu başka vakalara da uygulanabilecek makul bir analitik sözlüğe dönüştürür (George 1979; George ve McKeown 1985; Walton 1992). Ampirik analiz bu kuramsal niyete dayanır, bu niyet hem hipotezleri hem de gerekli verileri tanımlamaya yardımcı olur. Karşılaştırmalar; ideal tipler ve tipolojiler aynı zamanda bu kavramsallaştırmada bir rol oynar. Bu kuramsal inşa soruşturmanın başlangıcıyla sınırlı değildir. Araştırmacı ana kavramlarını gözden geçirir çünkü incelemeye karar verdiği vakalardan bir şeyler öğrenmektedir (Ragin 2000: 31-2). Özet olarak, ampirik kategorinin tanımı ve ilgili kuramsal kavramların berraklaştırılması vaka incelemesi araştırmasının kuramsal ve ampirik katkılarının bir öğesidir, yaratılan verilerden, yorumlayıcı anlayışlardan ve kuramları ampirik açıdan değerlendirme olanağından çok ayrıdır.

Süreç takibi Bachelard'ın üçüncü epistemolojik eylemini, ampirik gözlemi pratiğe çevirmenin olası yollarından biridir. Ampirik soruşturmada, araştırmacılar çapraz-vaka karşılaştırmalarını ve vaka-içi gözlem ve yöntemleri kullanır ve genellikle de birleştirir. Vaka-içi analiz için birkaç seçenek mümkündür: Uygunluk yöntemi, süreç takibi ve karşılaştırmalıyla vaka-içi analizi birleştiren tipolojik kuram (Elman 2005; George ve Bennett 2005: 179, 181-204, 235; ayrıca bkz. Mahoney 2000). İlk olarak Alexander George'un dile getirdiği süreç takibi fikri de vaka incelemesi araştırmasında gitgide yaygınlaşmıştır (George 1979; George ve Bennett 2005: 205-6). George istatistik yöntemler aracılığıyla keşfedilen değişkenler arasındaki korelasyonların nedensel olup olmadığını değerlendirmek için bir araştırma stratejisinin gerekli olduğunu savundu (George 1979:

46). Süreç takibi, "belli bir tarihsel bağlamdaki belli bir vakanın verili bağımlı değişkeninin sonucuna giden bir neden sürecindeki adımları saptamaya yönelik bir prosedürdür" (George ve Bennett 2005: 176; Steinmo, 7. bl.; eylem dizilimlerine odaklanmanın epistemolojik içerimleri için Favre 2005). Rasyonel bir seçim perspektifinde kullanılan analitik anlatılar (Bates, Greif, Levi vd. 1998; Rodrick 2003), ya da sistemli süreç analizi (Hall 2003; ayrıca bkz. Héritier, 4. bl.) gibi fikirler, süreç takibi fikrine tam olarak özdeş olmasa da, yakındır. Süreç takibini kullanan araştırmacı bir kuramı bağımlı ve bağımsız değişkenleri birbirine bağlayan nedensel zincirleri saptayarak değerlendirir. Onun hedefi olası nedenlerle gözlenen sonuçlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkartmaktır. Bu prosedür kuram gelişmesinde olduğu gibi kuram test etmede de kullanılabilir.

Süreç takibi fikri artık siyaset biliminde çok yayıldığı için, uzmanlar onu çok değişik biçimlerde kullanıyorlar: Bir nedensel mekanizmayı keşfetmek ve nedensel ve bağımlı değişkenleri birbirine bağlayan, koyutlanmış bir mekanizmanın var olduğunu göstermek; değişkenlerin kesişimini ve zamansal ardışıklığını ispatlamak; bir kuramın öngördüğü gözlenebilir içerimlerin sayısını artırmak; ya da bağımsız ve bağımlı değişkenleri ölçerek, ilgili kanıt arayışı için karar verme sürecine bakarak, değişkenleri işlemselleştirmek (Elman 1996: 17-18). Süreç takibinin nasıl çalıştırılabileceğini ve hem pozitivist hem de yorumcu arama tasarımlarına katkıda bulunabileceği sorusunu ele alacağım şimdi.

Süreç Takibiyle Pozitivist ve Yorumcu Yaklaşımlar Arasında Köprü Kurmak

Süreç takibi eylemde

Case Studies and Theory Development in the Social Sciences adlı kitaplarında, George ve Bennett; George'un daha önceki çalışmasına (1979) ve onun ortak katkılarına (George ve Smoke 1974; George ve McKeown 1985) dayanarak, süreç takibinin sistemli ve kapsamlı bir değerlendirmesini sunuyorlar. Yaptıkları formüllendirme önemli, çünkü o zamana dek, fikir dağınık bir şekilde sunuluyordu. Artık, süreç takibinin en yaygın kavrayışları ilk formüle göre daha standartlaşmış durumda ve onlar bağımlı ve bağımsız değişkenleri birbirine bağlayan bir nedensel meka-

nizmanın özdeşleşmesi üzerinde duruyorlar (Mahoney 2000: 412-15; Bennett ve Elman 2006: 459). Vurgu nedensellik, tümdengelim ve nedensel mekanizmalar üzerinde. Fakat süreç takibinin daha yeni formüllerinde bir şey kaybolmuş gibidir. Bu da talihsiz bir durum, çünkü süreç takibi hem pozitivist hem de yorumcu bir ampirik yaklaşıma, vaka incelemesi araştırması için çok şey katabilir (Adler 2002: 109; Kacowitz 2004: 108-11; Davis 2005: 176-7; ayrıca bkz. Dessler 1999; Finnemore 2003; Checkel 2006). Politik fenomenlerin saat benzeri (düzenli, sıralı, öngörülebilir), bulut benzeri (düzensiz, dağınık, öngörülemez) ve etkileşen (yaratıcı, uyumcu, sorun çözücü) özellikleri vardır; süreç takibi bunların üçünü birden ortaya çıkarmaya yardımcı olabilir (Almond ve Genco 1977; Jervis 1997). Süreç takibi aynı zamanda bir vaka incelemesini yaratmadaki pozitivist ve yorumcu yaklaşımları birleştirmek için bir fırsat yaratır (Lin 1998: 166-9), araştırmacının hem nedensel "ne"yi hem de nedensel "nasıl"ı araştırmasına izin verir.

Pozitivist bir perspektifte, süreç takibinin ana hedefi farklı etkenler arasındaki bağlantıyı (ya da bağlantı yokluğunu) ortaya koyup değerlendirmektir (bkz. Héritier, 4. bl.). Tarihlerin, arşiv belgelerinin, mülakat kayıtlarının ve başka kaynakların kullanılması yoluyla, soruşturmacı kullandığı kuramın neden sürecinin müdahale eden değişkenlerin ardışıklığı ve değerlerinde de gözlenip gözlenemeyeceğini inceler (Mahoney 2003; George ve Bennett 2005: 6). Böylece, araştırmacı bağımlı ve bağımsız değişkenleri ölçmek üzere kullanılan belirtilerin iyi seçilip seçilmediğini, aktörlerin inanç ve temsilleriyle uyum içinde olup olmadıklarını da kontrol edebilir. Ayrıca verinin güvenilirliğini ve onun temsil edilebilirliğini de, makul neden etkenlerinin göreceli önemini değerlendirmek üzere eleştirel olarak inceler. Araştırmacının odağı, belli bir etkenin izinin sürülüp başka bir etkenle bağlanıp bağlanamayacağını öğrenmektir.

Yorumcu bir perspektifle, süreç takibi araştırmacının bu bağlantının hangi tarzlarda kendini dışavuracağını ve hangi bağlamda olacağını bulmasını da sağlar. Odak noktası sadece ne olduğu değil, nasıl olduğudur. Süreç takibini aktörlerin eylemleri için verdikleri nedenleri incelemek ve inançlarla davranış arasındaki ilişkileri sorgulamak için kullanmak mümkün olur (Jervis 2006). Süreç takibi ampirik vaka incelemesi araştırmasının temel bir öğesidir, çünkü aktörlerin tercihlerini ve algılarını,

onların amaçlarını, hedeflerini, değerlerini ve karşılaştıkları durumları nasıl belirlediklerini ampirik açıdan değerlendirmek ve öğrenmek fırsatı verir. Süreç takibi araştırmacının doğrudan ve dolaylı olarak, aktörlerin ne istediğini, bildiğini, hesapladığını ortaya çıkarmaya yardımcı olur (Simon 1985: 295).

İnsan algılarının, tercihlerinin ve motivasyonlarının çeşitliliği ve karmaşıklığı sorunuyla karşılaşınca iki tip çözüm mümkündür (Simon 1985, 1986, 1995; Frieden 1999: 53-66; Scharpf 2006). Bir seçenek aktörlerin tercih ve algıları hakkında varsayımlar yapmaktır. Araştırmacı sağduyu sezgisine ya da tümevarımsal akıl yürütmeye yaslanır ve onların makul ve kabul edilebilir karakterine bir yargı çağrısı yapar (Simon 1985: 297). Bu yüzden, süreç takibinin anlamı yoktur. Diğer seçenek de, tercihlerin ve algıların sadece acı verici bir ampirik soruşturmanın ortaya çıkarabileceği ampirik sorular olduğunu kabul etmektir (Simon 1985: 298, 300). Bu perspektiften bakılırsa, yararlılık işlevinin şekli hakkında, aktörlerin beklentileri ya da onların ortama ilgisi hakkında kuramsal varsayımlar eklemek yeterli değildir. Sosyal bilimlerde, bu varsayımların özenli bir ampirik teste sokulması gerekir.

Süreç takibini bu şekilde kullanınca, sadece makul gibi görünen, ya da *ad hoc* görünen bir bağlantı daha tutarlı bir toplam mantıkla geniş bir çerçeve içine katılabilir. Bu daha zengin değerlendirme aktörlerin referans çerçeveleriyle tutarlı görünür, bu çerçevenin dışından çok daha az tutarlı görünse bile. Süreç takibinin güçlerinden biri de araştırmacıya nedensel mekanizmaları ete kemiğe büründürmekte yardımcı olmasıdır. Sözgelimi, önceki iş deneyimi bazı insanların Birleşik Devletler'de refahtan çıkmasında önemli bir etkendir (Lin 1998: 165). Bu önceki deneyim işe alınabilirlikle bağlantılıdır. Ama nasıl? Önceki iş deneyimiyle refahtan çıkma olasılığı arasındaki ilişkide birçok makul mekanizma yerleşmiş olabilir. Lin'in de açıkladığı gibi, önceki iş deneyimi işverenlere kişinin işyeriyle ilgili bazı eğitimlere ya da bilgiye sahip olduğunu düşündürebilir. Ayrıca bu deneyimi işçinin motivasyonunun bir işareti olarak görebilirler. Ayrıca, işverenler hiç de iş deneyimine aldırmıyor olabilirler, ama bu yine de önemli saydıkları başka bir şeyle bağlantılı olduğu için önemli olabilir: Eski işverenlerin tavsiyeleri. Ve en baştan saptanmamış olan başka olasılıklar da olabilir. Hangi makul mekanizmaların işbaşın-

da olduğunu bilmek için süreç takibi paha biçilmezdir. Daha en baştan varsayılan nedensel mekanizmaların ampirik gözlemlere uymadığını ortaya çıkarabilir. Bu yeni bilgi de sonra kuram gelişmesine katılacak, süreç takibinin tümevarımsal potansiyelini gösterecektir.

Sözgelimi, normların incelenmesi için kullanılan bazı vaka incelemesi tipleri için, aktörlerin eylemleri için getirdiği nedenleri ortaya çıkarmak ampirik soruşturmanın temel bir özelliğidir (Amenta 1991: 179-80; Davis 2005: 179). Araştırmacılar aktörlerin çözmeye çalıştığı türden sorunları ve onların çözümleri nasıl kavradığını, onların kendi profesyonel etkinlikleri için varsayımlarını ve onların eylemlerinin makul ve anlamlı olma nedenlerini açıklama çabalarını ortaya çıkarmaya çalışırken de benzer bir çekişme vardır. Sözgelimi, Amerikan Hava Kuvvetleri'nde, nükleer silahların etkisinin değerlendirilmesi sırasında, yüksek patlama gücü olan konvansiyonel bombaların verdiği zarara odaklanan "patlama zararı çerçevesi"nin, ikincil bombalardan gelen zararı belirten "yangın zararı çerçevesi"ne baskın olmaya başlamasının nedenini ve nasılını açıklarken Lynn Eden bunu yapmaktadır (Eden 2004; ayrıca bkz. Evangelista 1999; Homer-Dixon 1999). Bu yüzden, süreç takibi araştırmacının aktörlerin inançlarının ve perspektiflerinin yeniden kurulmasına ve onların sınırlı sayıda kategori içinde, daha geniş kuramsal savların değerlendirilmesini de unutmadan yeniden gruplandırılmasına yardımcı olur.

Yoğun, açık uçlu görüşmelere, katılımcı gözlemine ve belge analizine dayalı süreç takibi yerleşik düzenliliklerin anlamının ve rolünün anlaşılmasına yardımcı olur ve etkenler arasında daha önce bilinmeyen ilişkilerin ortaya çıkarılması için yollar önerebilir. Süreç takibinin ilk formüllendirilmesinde, George iki perspektifin birleştirilmesine yönelik bu ihtiyacın farkındaydı. Süreç takibi, diyordu, aktörlerin durumun özelliklerini belirleme tarzlarını yeniden inşa etmeyi de, bir eylem kuramı geliştirmeyi de içeriyordu (George ve McKeown 1985: 35). Dahası, ortaya çıkarılan sürecin nedensel olması gerekmez, kurucu da olabilir – yani, fenomenin niteliğini onun yapılarına gönderme yaparak ve araştırmacıya onun olasılık koşullarını açıklamak için fırsat vererek hesaba kadar (Davis 2005: 175, 176). İlk formülünde, George sadece bir nedensel mekanizmadan bahsetmedi, aynı zamanda bir müdahale sürecinden, bir nedensel bağdan da bahsediyordu (George 1979: 46). Son olarak, kuram gelişiminde süreç

takibinin tümevarımsal kuramından bahsetmek yaygın olarak görülür. Fakat orijinal formülde, tümevarıma başvuru çok daha genişti. George tarihçinin terimlerini (ya da aktörün terimlerini) çevirmek ve bağımsız, müdahaleci ve bağımlı değişkenlerin değerlerindeki çeşitlenmeyi değerlendirmenin hassas bir işlem olduğunu vurguladı. Enformasyon kaybı ve basitleştirme kuramın geçerliliğini ve onun yararlılığını çökertebilirdi. Buna bağlı olarak, her değişkendeki çeşitlilik tümevarımsal olarak belli bir değişkenin farklı vakalarda çeşitlenip çeşitlenmediğini ve bunu ne ölçüde yaptığını kontrol etmek üzere betimlenebilirdi (George 1979: 47). Süreç takibi belli değişkenlerin göreceli etkisini değerlendirmek için kullanılabilir, ama aynı zamanda aktörlerin algılarını daha iyi anlamak için de kullanılabilir.

Fakat süreç takibi bir hikaye anlatmaktan farklı mıdır? Süreç takibinin farklı çeşitleri var; bazıları ayrıntılı bir anlatıya yakın durur –tarihçi ve antropologların çalışmalarında bulunan türden anlatı tipine benzer– başkalarıysa daha çok geniş nedensel açıklamalara yaslanır (Bennett ve George 2001). Genel olarak, süreç takibi saf bir anlatıdan üç açıdan farklılık gösterir (ayrıca bkz. Flyvbjerg 2006: 237-41). Birincisi, süreç takibi odaktadır; seçmeci bir şekilde fenomenin sadece belli yönleriyle ilgilenir. Bu yüzden, araştırmacı fenomenin eşsiz bazı özellikleriyle birlikte bazı enformasyonun da kaybolduğunun farkındadır. İkincisi, süreç takibi araştırmacının araştırma tasarımında saptanan bir kuramsal çerçeveye dayanan analitik bir açıklamayı geliştirmesi biçiminde yapılanmıştır (bunlar karşılaştırmanın özellikleridir, ama süreç takibi için de geçerlidirler: George 1979: 61). Üçüncüsü, süreç takibinin hedefi son aşamada özgül bir sonuca giden bir neden yolunun anlatısal açıklamasını yapmaktır.

Süreç takibinde bir pozitivist ve yorumcu perspektifi birleştirmek hem kuramsal hem ampirik açıdan heyecan verici bir fırsattır. Ama politika nedenleri açısından da önemlidir. Yirminci yüzyılın başından beri, vaka incelemesi araştırması önemli bir politika bileşeni oldu. Amerikan dış politikasındaki tarafsızlığın klasik değerlendirmesini yapan George ve Smoke, uluslararası ilişkilerdeki kuram ve politika arasında açık bir bağlantı kurdular (1974: 616-42). Süreç takibinin iki boyutunu kabul etmek neden kalıplarının tanınmasından çözümlerin keşfine geçişe yardımcı olur. Sözgelimi, değişkenler arasındaki bir korelasyon önemli olabilir

ama politika yapıcılar tarafından manipülasyona tabi olmazlar. Nedenetki bağlantısını ne kadar iyi saptamış olursa olsun, bir politikanın istenmeyen sonuçlardan kaçınmak ve uygulamayı kolaylaştırmak üzere, hisse sahiplerinin desteğini ve işbirliğini alması gerekir (Lin 1998: 168). Bir politikanın maddi yararlarını ya da masraflarını değerlendirmek masraf ve yararları saptamanın referans çerçevelerinin kendilerinin de saptanıp bilindiği anlamına gelir. Son olarak, vaka incelemesi araştırması, süreç takibiyle birlikte, uygulamacıların analojik akıl yürütmesini artırabilir ve iyileştirebilir (May 1973; Neustüadt ve May 1986; George 1993).

Özet olarak, süreç takibinin pozitivist bir perspektifi nedensel ilişkilerin varlığını saptamaya, korelasyonun ötesine geçip nedenselliği ampirik olarak değerlendirmeye yardımcı olur (Dessler 1991). Fakat süreç takibine pozitivist yaklaşım nedensel ilişkide içerilen mekanizmanın gerçekten nasıl çalıştığını açıklamakta güçlükle karşılaşır. Süreç takibinin yorumcu perspektifi nedensel mekanizmanın ayrıntılı bir incelenmesine yol açar ve özgül değişkenlerin nasıl etkileşime girdiğini açıklar. Fakat bu perspektif farklı etkenlerin göreceli önemini tartmakta güçlüklerle karşılaşır.

Vaka incelemesi araştırmasında ve süreç takibindeki güçlükler ve sınırlar

Süreç takibi birinin başarılı bir şekilde ampirik soruşturma yürütmesinin güvencesi değildir. Vaka incelemesi araştırması genel olarak ve süreç takibi özel olarak dört ana güçlükle karşılaşır: Önceden var olan kuramlara yaslanmak; her vakanın otonom olarak ele alınabileceği ve vakaların birbirlerinden ayrı olduğu varsayımı; ampirik veri ihtiyacı; ve bilişsel tarafların çukurları (ayrıca bkz. Collier ve Mahoney 2006; Checkel 2006: 367-9). Bu limitlerin hepsi vaka incelemesi ve süreç takibine özgü olmasa da, vaka-içi analiz ve ampirik soruşturmanın hepsi kurama-bağımlıdır. Vaka incelemesi araştırması ve süreç takibi kuramsal çerçevelerin varlığını önvarsayar. Bu çerçevelerin tıpkı ampirik çalışmasında olduğu gibi, yaklaşımında da araştırmacıya rehberlik ettiği varsayılır. Ama zaman zaman, vaka incelemesi uzmanları ya bu kuramsal çerçevelerin eksik olduğunu, ya da uygunsuz olduğunu, araştırmacıyı bir etnosentrik tarafa açık bıraktığını ya da kötü uyarlanmış bir kuram kullanmaya mecbur bıraktığını kabul eder. Bir kuram var olduğu zaman, genellikle özellik-

leri yetersiz belirtilmiştir ve eldeki soruna nadiren uygun biçilir. İlkel bir formülle dağılmış ya da mevcut olan kuramların öğeleri olabilir, ama bunların yeniden düşünülüp yeniden tasarlanması gerekir. Oldukça yaygın olan böyle durumlarda, araştırmacılar kuram geliştirmeye girerler ve onların vaka incelemesine ve süreç takibine katkısı önemli kalır.

Bunlar bazen değerlendirilmeye hazır raftan-alınmış kuramlar olmadığından –ya da durum alt sahaları ve araştırma alanlarına bağlı olarak dengesiz olduğundan– vaka incelemesi yapanların büyük kısmının sözde-sistemli bir şekilde kuram geliştirmeyle ilgilenmesi gerekir. Dahası, kuram geliştirmeyle kuram değerlendirme arasındaki hat genellikle bulanıktır. Birçok araştırmacı ikisini de yapmak ister: Bir kuramın geliştirilmesine katkıda bulunmak, ama aynı zamanda bir ilk değerlendirmeyi öne sürmek. Hatta George ve Smoke'un *Deterrence in American Foreign Policy*'de (1974; ayrıca bkz: Vaughan 1992) yaptığı şey tam da budur. Bu tür çalışmaya "kuram geliştirme" demek ihtiyatlılık olur, ama etiket yanıltıcıdır, çünkü araştırmacı aynı zamanda kuramları değerlendirir. Özet olarak, vaka incelemesi araştırması ve süreç takibi büyük ölçüde bir hipotezler kümesi sağlayan orta-menzilli kuramların varlığına bağımlıdır – hatta bazen açıkça formüllendirilmiş hipotezler yerine, araştırmanın yürütülmesi için rehber hizmeti gören geniş rehber çizgiler bile olabilir. Yine de, birçok durumda, araştırmacıların bu kuramsal çabaya kendilerinin katkıda bulunması gerekeceğini unutmaması gerekir. Raftan-alınma kuramlar ya tümüyle eksik olur, ya da hedef için yetersiz olur.

İkinci güçlük de her vakanın otonomluğuyla ilgilidir. Vaka incelemesi araştırmasının kökündeki varsayıma göre, vakalar, araştırmacı tarafından tanımlansa bile, bir şeyin otonom örnekleridir. Birbirlerinden ayrıdırlar ve analizin ayrı birimleri olarak ele alınabilirler. Fakat bazı büyük sosyal ve politik eğilimler, örneğin Avrupa Birliği ya da uluslararası sistemin gitgide artan içbağlantılılığı gibi eğilimler, bu varsayımı tartışmalı hale getirebilir. Vakalar sıklıkla birbirleriyle derinden bağlantılıdır, hatta birbirine iliştirilmiştir ve araştırmacının görevi vakaların hem ayırt edici hem ortak boyutlarını hesaplamaktır.

Üçüncü güçlük de ampirik kaynaklar ve onların ele alınmasıyla bağlantılıdır. Vaka incelemeleri ampirik kaynakların varlığına ve erişilebilirliğine bağlımlıdır. Süreç takibi ancak özgül süreç ve olaylar üzerinde

yeterince yüksek bir kesinlik ve güvenilirlik derecesine ulaşılmışsa işe yarayabilir. Bu verili değildir, özellikle de gizlilik ve saklılık söz konusu olan, bir dış politika kararı ya da terörizme karşı politika gibi konular için böyledir. Ampirik kaynakların çeşitliliğinin önemine ışık tutabilir ve araştırma sürecinde ampirik verinin derlenmesi ve ele alınması için yeterli vakte ve kaynaklara izin verme ihtiyacı üzerinde durabiliriz. Ayrıca bu noktada çeşitli soruşturma tekniklerinin –içerik analizi, katılımcı gözlemi, görüşmeler, istatistik yöntemler vb.– bilgi ve pratiği de önem kazanır (bkz. Bray, 15. bl.; Checkel 2006: 366-7).

Dördüncü güçlük –herhangi bir sosyal bilim araştırması tipi için ortak olan güçlük– bilişsel önyargıyla ilgilidir, bu araştırmacının akıl yürütmesini değiştirebilir ve sonuçlarını çarpıtabilir (Tetlock 2005). Özellikle üç önyargıyı vaka incelemesi araştırması ve süreç takibi konusunda anmaya değer. Birincisi, onay önyargısıdır: Süreç takibi sırasında, araştırmacı onun inançlarını onaylayan enformasyon da isteyebilir ve onlarla çelişecek olan şeyin üzerini örter (George ve Bennett 2005: 217). Bu önyargı araştırmacının enformasyonu toplama planıyla ilgili tarzları, neye ilgi gösterdiği, neyi bildirip neyi bildirmediğiyle ilgili yolları da değiştirebilir. İkincisi, süreç takibinin sonuçları birçok kuramla tutarlı olabilir. Sonra alternatif açıklamaların tamamlayıcı mı yoksa yüzeysel mi olduğu bilinmez (Njolstad 1990). Üçüncüsü, negatif kanıt gözardı edilebilir. Pozitif kanıt daha çarpıcı ve onun yokluğunda canlı olduğu için, araştırmacı süreci takip ederken olmayan şeyleri gözardı eder.

Onay önyargısı konusunda, en iyi strateji söz konusu sonucu çıkar sürecinden geçirebilecek olan alternatif hipotezleri düşünmektir. Yardımcı olabilecek diğer kuram ve hipotezlere, ayrıca daha önceden var olan kuramlarımızla boy ölçüşebilecek güçlü bir alet olabilecek olan karşı olgulara odaklanmak (Weber 1996: 270; Davis 2005: 168-75); ve daha genel olarak Tetlock ve Belkin 1996). Burada temel soru şudur: "Başka ne olabilir?" Yanıt vermek için, araştırmacı literatürde, katılımcıların hatıratlarında ya da sözgelimi görüşmelerde belirtilen anlayışları kullanabilir. Savı gözden geçirmek üzere, süreç takibinin karşılaştırmalı analizi de yararlı olabilir. Belki de araştırmacının beklenen sonuçları yarattığını düşündüğü etkenler sonuçların olmadığı vakalarda mevcuttu.

Bu aşırı belirleme sorunu konusunda, hedef açıklamaların sayısını azaltacak yollar bulmaktır. Araştırmacının yorumuyla tutarlı olan bazı

kanıtlar başka yorumlarla da tutarlı olabilir. Böyle bir durumu ele almak için birkaç öneri var: Kanıt hakkında potansiyel yorum çelişkisini aydınlat; çekişen açıklamaların bir vakanın farklı yönlerini ele alıp almadığını aydınlat; çeşitli vakaları karşılaştır; ve bir vakanın açıklamaları için kapsam koşullarını sapta.

Son olarak, olumsuz kanıt konusunda, vaka incelemesi araştırması ve süreç takibi içinde belirli bir davranışın ortaya çıkmadığı, ya da kanıtın yok olduğu durumları saptamaya yardımcı olmakta yararlı olabilir. Bu eğer önemli bir önerme ya da sav bazı kanıt tiplerinin mevcut olması gerektiğini ima ederse önemlidir. Bir önermeyi değerlendirmenin bir yolu da eğer bu sav ya da açıklama doğruysa hangi olayların ortaya çıkacağı ve hangi kanıtların gözlenebilir olacağını sormaktır (Jervis 2006: 26). Derinlemesine vaka incelemeleri olay olmayanları ve onların özelliklerini ortaya çıkarabilir, sözgelimi demokrasiyle barış arasındaki ilişkilerde, ya da caydırıcılık başarısında ortaya çıkarabilir (Maoz 2002: 457).

Özet olarak, vaka incelemesi yapan ve süreç takibi kullanan araştırmacıların şu soruların yanıtlarını düşünmesinde yarar var (George ve Benett 2005; 105-6): Okurlarıma beğendiğim kuramı açıklama olarak sunmadığımı nasıl açıklayabilirim/ Alternatif kuramları dikkate alıyor muyum ve bunu yaptığım belli mi? Seçtiğim vakaların kuram için kolay ya da zor bir test oluşturduğunu nasıl açıklayabilirim? Vaka bulguları gerçekten söz konusu kuramı destekliyor mu? Okurlarım nasıl biliyor? Bulgular başka kuramları da destekliyor mu? Bu bir sorun mu ve eğer öyleyse onunla nasıl başa çıkıyorum?

Sonuç: Sorun Çözme ve Vaka İncelemeleri

Siyaset bilimci Richard Neustadt'la Beyaz Saray'da karşılaşan eski Devlet Sekreteri Dean Acheson'ın şöyle homurdandığı söylenir: "Kuramınızı biliyorum, Başkanların uyarılması gerektiğini düşünüyorsunuz. Yanılıyorsunuz. Başkanlara güven vermek gerekir" (aktaran Steinbruner 1974: 332). Aynı şekilde, araştırmacılara vaka incelemesi araştırmasının epistemolojik ve yöntembilimsel katkıları konusunda güven vermek gerekiyor. Güven her şey gider demek değildir, aşırı güven de iyi değildir (Rueschemeyer 2003). Başka herhangi bir araştırma stratejisi gibi, vaka incelemelerinin de sınırları vardır ve iyi ya da kötü yapılabilirler. Araş-

tırmacıların bir vaka incelemesi yapma fikrindeki kuramsal ve yöntembilimsel varsayımların farkında olması ve bu yöntembilimden tam olarak yararlanmaları gerekir.

Vaka incelemesi araştırmasının ve süreç takibinin bu incelemesi vaka incelemesi kuramsallaştırmasıyla vaka incelemesi pratikleri arasındaki uyuşmazlıkları da gösterdi. Uygulamacılar epistemolojik ve yöntembilimsel pratiklerini kodlamaya çalıştıkları, onu anlamlı hale getirmek ve/veya onu öğretmek istedikleri zaman, genellikle pratiklerinin alameti farikası olan yaratıcılık, dehalık ve esneklikten bir şeyler kaybeder gibi olurlar. Dahası, herhangi bir epistemolojik ve yöntembilimsel tartışmada olduğu gibi, amaçla aracı birbirine karıştırmamalıyız. Yöntemler önemlidir ve araştırmacılara çeşitli şekillerde yardımcı olurlar. Fakat son aşamada, "büyük bir sorun hakkındaki tutkulu merağın, aklı herhangi bir yere, herhangi bir yolla gitmeye, *bulmak* için gerekirse kendini bile yeniden yapmaya zorlayan o merağın" (Mills 1959: 105) yerine geçemezler.

13.

Nicel Analiz

Mark Franklin

Nicelleştirme dünya hakkındaki şeyleri keşfetmek üzere bilimsel yöntemi kullanmanın bir yoludur. Sosyal bilimlerde sosyal dünya hakkındaki şeyleri keşfetmeye çalışıyoruz, ama kullandığımız yaklaşım hâlâ bilimsel olarak görülebilir. Bilimsel yaklaşım bir hikayenin ayrıntılarından ve nüanslarından kuramsal bir ifade (ya da ifadeler), aynı soyutlamalar çerçevesinde tanımlanabilecek olan herhangi bir durum için geçerli olacak ifadeler haline getirilebilecek olan belirgin özelliklerini soyutlamaya çalışır. Eğer bu tür bir kuramsal ifade bazı özgül durumlarda geçerli olmazsa, bunun ya kuram yanlış olduğu için ya da yeterince ele alınmamış olduğu için böyle olduğu varsayılır. Dünyanın, tam bir açıklama için gerekli olan ek özelliklerini katmak üzere sosyal kuramları geliştirmek, bilimsel yaklaşımın önemli bir özelliğidir; ama çok uzağa ilerlemek üzere geliştirmek için nicel analiz kullanmamız gerekir ve bu bölümde bunu göstermeye çalışacağız.

Vaka incelemelerinden nicel analize geçmek büyük ölçüde vakaların sayısına bağlıdır. Eğer bir vakanız varsa herhangi bir nedensel çıkarım yapılamaz. Eğer iki vakanız varsa bir şeyi başka bir şeyin zorunlu koşulu olarak belirleyebilirsiniz. Eğer üç vakanız varsa iki şey çıkarabilirsiniz, ya da nicel ifadeler yapmaya başlayabilirsiniz (sözgelimi, bir şeyin zama-

nın üçte ikisini aldığı saptanabilir). "Zamanın üçte ikisinde bu olur" gibi şeyler söylemeye başladığınız anda nicel analiz yapıyorsunuzdur. Ama bu tür ifadeler yapmak için, birçok vakaya ortak olan genel özellikleri soyutlamanız gerekir, bu da nicel inceleme için bir vaka incelemesindekinden çok daha gelişmiş bir kuramsal zemin gerektirir. Ayrıca oldukça büyük sayıda vakaya ihtiyacınız vardır.

Yukarıdaki ifadede "oldukça büyüğü" neyin oluşturduğu pek açık değildir ve pratikte bir araştırmacı "çoklu vaka incelemesi"nden bahsederken, bir başkasının "küçük-N incelemesi"nden bahsettiği büyük bir örtüşme alanı vardır (N harfi nicel gelenekte "vaka sayısı" demektir; vakaların bu şekilde anıldığını görmeye başladığınız zaman, nicel gelenekte yazılmış bir şey okuduğunuzu bilirsiniz).

Tablo 13.1. Yönetişim ve sosyal şebekeler

	Geçmişte C12'ye kadar uzanan çoklu sosyal şebekeler	Bugün bile sosyal şebekelerin yokluğu
Yüksek nitelikli demokratik yönetişim	Kuzey İtalya	
Zayıf yönetişim		Güney İtalya

Kaynak: Putnam'dan uyarlama (1993)

Tablo 13.2. Yönetişim ve sosyal şebekeler (ek incelemelerin ardından)

	Geçmişte C12'ye kadar uzanan çoklu sosyal şebekeler	Bugün bile sosyal şebekelerin yokluğu
Yüksek nitelikli demokratik yönetişim	2	0
Zayıf yönetişim	1	3

Yani vaka incelemesi ya da nicel inceleme yapmanız, büyük bir örtüşme alanında, ne yaptığınızdan çok hangi gelenekte çalıştığınıza bağladır. Robert Putnam'ın (1993) İtalya'daki demokrasi incelemesinden

bir örneği ele alalım (Tablo 13.1). Bu biraz ünlü örnek,[1] sadece birkaç yıl sonra Fransız bölgelerini ele alan ve uzun süreli sosyal şebekelerin olduğu yerlerde bile kötü yönetişim vakası saptayan bir Harvard Doktora tezinde tartışmaya açıldı. Ne yapmalı? Bir olasılık Fransız ya da İtalyan bulguların üstünkörü olduğunu keşfetmek umuduyla ek incelemeler yapmaktır – çok sıradışı oldukları için kaygılanacak şeyler değillerdir. Bir sürü çabanın ardından, Tablo 13.2'yi ortaya çıkartabilir biri, burada iki yüksek nitelikli yönetişim vakası ve üç kötü yönetişim vakası Putnam'ın bulgularıyla örtüşür, ama az önce bahsedilen tezde bulunan istisnanın tek istisna olduğu anlaşılır.

Bu da oldukça kesin görünüyor: Putnam'ın bulguları genellikle geçerlidir. Dahası, bulguları iyi yönetişim için gerekli görünen bir koşul çerçevesinde de ifade edebiliriz (Tablo 13.2'deki hiçbir yüksek nitelikli yönetişim örneği o olmaksızın gerçekleşemez), o koşul iyi yönetişimi sağlamaya yeterli olmasa bile.

Elbette, istisnanın *neden* ortaya çıktığını keşfetmek çok daha ilginç olurdu, bu da istisna için başka koşulların da geçerli olup olmadığını görmek üzere ek vakalar kullanmak anlamına gelir. Eğer farkı açıklayacak büyülü bir bileşen (diyelim ki girişimcilik) bulabilseydik, Tablo 13.3'ü hazırlayabilirdik. Bu daha ayrıntılı test bizim aslında iki koşul olduğunu görmemizi sağlar, ikisinin de yüksek nitelikli demokratik yönetişim için de mevcut olması gerekir: Putnam tarafından zorunlu bulunan ve onun hiç bilmediği, bu istisnai Fransız vakasından sorumluymuş gibi görünen bir ek koşul. Bu ek koşulun yüksek nitelikli yönetişim için ikinci bir zorunlu koşul olduğu anlaşılır; çoklu şebekeler olmadan yapılan girişimcilik, girişimcilik olmadan kurulan çoklu şebekeler gibi yüksek nitelikli yönetişim ortaya çıkarmaz.

Söz konusu bölgelerin gerçek isimlerini daha basit bir tabloya koyayım, burada iki koşullayıcı değişken her bölgenin tabloda nerede görüne-

1 Robert Putnam'ın *Making Democracy Work* adlı kitabı çağdaş siyaset bilimi edebiyatına "sosyal sermaye" kavramını yerleştirdi (bu kavram sosyolog James Coleman'ın eserinde ortaya çıkmıştı). Putnam bunu daha sonraki *Bowling Alone* adlı kitabında geliştirdi, ama *Making Democracy Work* adlı kitaptaki fikirler diğer siyaset bilimciler tarafından da benimsendiği için sosyal sermaye incelemeleri son yıllarda büyüyen bir sanayi haline geldi.

ceğini belirler ve her bölgedeki yönetişim niteliği bir tik ya da çarpı işaretiyle belirtilir (Tablo 13.4). Her iki tablo da bizim aynı çıkarım mantığını kullanmamıza izin verse de, Tablo 13.4 bizim çoklu vaka incelemesinde görmeyi umut edeceğimiz türden bir tablodur, buna karşılık Tablo 13.3 nicel analizde görmeyi umut edebileceğimiz türden bir tablodur. (Tablo 13.4'te tezin yazarının terminolojisini kullanıyorum.)

Tablo 13.3. Girişimcilik ve şebekeler

	Girişimcilik var		Girişimcilik yok	
	Şebekeler var	Şebekeler yok	Şebekeler var	Şebekeler yok
Yüksek nitelikli yönetişim	2	0	0	0
Zayıf yönetişim	0	1	1	2

Tablo 13.4. Bölgesel politika toplulukları

	Çoklu sosyal şebeke			
	Evet		Hayır	
Politik girişimcilik	Britanya	✓	Languedoc	✗
	Toskana	✓		
Girişimcilik yok	Aquitaine	✗	Provence	✗
			Liguria	✗

Kaynak: Smyrl (1997)

Elbette, sadece altı vaka olunca, olasılıkları tükettiğimizden emin olmak zordur. Ek istisnalar hemen köşenin ardında olabilir ve ek koşulların da dikkate alınması gerekebilir. Ama daha çok keşfetmek için ek birçok vakaya ihtiyaç duyduğumuz apaçıktır ve Tablo 13.3'te kullanılan formatla birçok ek vaka Tablo 13.4'tekinden daha yararlı hale gelir. Eğer Tablo 13.4'te sadece altı yerine düzinelerce isme sahip olsaydık, enformasyon o formatla sunulduğu zaman çok yararlı olmayacaktı. Ondan fazla vaka olunca, öğrendiğiniz şeyi özetlemek üzere sayıları kullanmak

yararlı olur, genellik yerine özgüllük öne çıkar. Ama küçük-N incelemelerinde, sayılarla söyleyebileceğiniz şey hâlâ sınırlıdır. Bu perspektiften bakılırsa, bir sonraki önemli dönüm noktası "büyük-N incelemelere" geçişle belirir, orada "çokdeğişkenli analiz" denen şeyi tam gücüyle kullanmak mümkündür. Ayrıca, sabit sınır da yoktur. Küçük-N incelemeler 30 ila 3000 vaka arasında bir yerde büyük-N incelemeleri haline gelir, N arttıkça gitgide ilerleyen daha güçlü analizler yapılabilir.

Peki vaka incelemeleriyle yapılamayan ne yapılabilir küçük-N incelemeleriyle ve küçük-N incelemeleriyle yapılamayan ne yapılabilir büyük-N incelemeleriyle? Özünde, vaka sayısı arttıkça, araştırmacının da daha iyi bir şekilde şunları yapabileceğini söyleyebiliriz:

(a) Nedensel etkilerin hissedildiği koşulları belirlemek (ne kadar yaygın görülüyorlar);

(b) Nedensel etkilerin doğasını belirlemek (ne kadar güçlüler);

(c) Etkilerin rastgele değil de ne kadar gerçek olduğunu (ne kadar önemli olduğunu) belirlemek.

Nicel Araştırmanın Sözlüğü

Getirmiş olduğum ayrımlar (yaygın, güçlü ve önemli nedensel etkiler arasındaki ayrımlar) bizi nicel analizde söz konusu olan asıl güçlüğe getiriyor. Nicel olarak konuşabilmek için, birçok insana doğal gelmeyen ayrımlar yapabilmemiz gerekiyor. Bu ayrımların birçoğu ve onları yapmak üzere kullanılan sözcükler biraz keyfi görünebilir. Sıradan İngilizcede, güçlü, yaygın ve önemli arasındaki ayrımlar apaçık değildir. Hepsi de "önemli" sözcüğünün çeşitlemeleri olarak görünür. Bu doğrudur, ama İnuitlerin "kar" için sahip olduğu (belki anlaşılmaz olan) elli farklı sözcükte olduğu gibi, bazı bakış açılarından önemsiz görünen ayrımlar başka bakış açılarından çok önemli görünebilir.

Kısacası, varsayılan bir nedensel etki eğer yaygın etkileri olacak gibiyse güçlüdür. Eğer birçok farklı koşul ve durumda görünüyorsa yaygındır ve eğer üstünkörü ya da tesadüfi gibi olmayacaksa önemlidir. Tesadüflerden bahsettiğimiz zaman aynı sözlüğü kullanırız, büyük olasılıkla bir daha asla olmayacak bir saçma tesadüfle öngörülebilir bir kalıbın bir par-

çası olduğu için önemli olan arasında ayrım yapabiliriz. Ama önemli bir tesadüfün bile küçük ya da sınırlı sonuçları olabilir. Buna karşılık, onun sonuçları büyük ve/veya yaygın olabilir. Nicel sosyal araştırma bulguları hakkında anlamlı şekilde konuşabilmek için, ya da bu sözlüğü kullanan literatürden bir anlam çıkarabilmek için öğrenilmesi gereken çok geniş bir sözlük var. Bu bölümün geri kalan kısmında, söz konusu daha önemli sözcüklerin bir kısmını elden geçireceğim. Açıkça, nicel sosyal araştırma yapmayı öğrenmek sadece sözlüğü öğrenmekten biraz daha ötesini gerektirir. Buna karşılık gelen bazı beceriler vardır, ama genellikle insanları becerilerin değil sözlüğün zorladığını gördüm. Bir parça kağıt alıp aşağıda tırnak içinde verilen sözcükleri yazmak, ilerlerken bir karalama kağıdı kullanmak yararlı olabilir.

Nicel Enformasyonun Kaynakları

Nicel enformasyon tam da diğer enformasyonla aynı şekilde derlenebilir: Görüşmeler aracılığıyla (genellikle "anket" denen nicel gelenekte) ya da çeşitli türden araçlarda (ya da internette) arayarak. Bunun her zaman doğru olması için mantıksal bir neden olmasa da, anketler genellikle "örnekleme"yi içerir (görüşmek için bir altgrup seçeriz çünkü hepsiyle görüşülemeyecek kadar çok kişi vardır), buna karşılık aradığımız enformasyon genellikle yorucu olur (bizi ilgilendiren bütün o vakalar "evreni" için veri elde edebiliriz). Enformasyonun bir evrenden değil de bir örneklemden derlenip derlenmediğini bilmek de önemlidir, çünkü örneklemler örneklemin ötesinde genelleme yapmaya çalıştığımız zaman hataya tabi olurlar. Bu da elbette, birçok vaka incelemesi için aynı ölçüde doğrudur, onlarda da "temsil edici olmayan bir vaka" olasılığı bir "kötü örneklemle" eşanlamlıdır; ama belli bazı örneklem tipleri vardır ("olasılık örneklemleri"), onlar için genellemenin doğru olacağı bilinen bir olasılığa sahip olan örneklemin de ötesinde genelleme yapmak için istatistik yöntemleri kullanmak mümkündür. Bu da vakalarını başka şekillerde seçenler için elde edilemez olan "tesadüfi örneklemlerin" çok güçlü bir özelliğidir; vaka incelemesi geleneğinde, kesin olarak söylenirse, bir vakanın ne kadar belirtici olabileceğini söylemek olanaksızdır. Birçok anket tesadüfi örneklemeye dayanır. Pratikte birbirinden ayırt edilmesi gereken farklı

tesadüfi örneklem tipi varsa da, bu tür ayrımlar bu giriş yazısının ufkunun dışında kalır.

Veri Kümesi ve Veri Matrisi

Nicel enformasyondan bahsetmeye başladığımız anda, veriden bahsetmek zorunda kalırız. Veri (data - sözcük çoğuldur, veriyi kolektif bir isim gibi ele almak sık yapılır ama yanlıştır) standartlaştırılmış enformasyondan çıkar. Bu anlamda, biyografik bir kompendiyum veri içerir, çünkü her bir bireyin özellikleri standart bir biçimde sunulur: Cinsiyet doğum tarihi, gittiği okullar vb. Bir veri kümesi standartlaştırılmış veriyi şifrelemekte daha da ileri gider, genellikle bunu sayısal terimlerle yapar (örneğin, 1= dişi, 2= erkek) ve şifreleri yorumlamak için bir sözlük ya da "şifre kitabı" tedarik eder. Bu şekilde örgütlendiği zaman, şifre kitabı kavramsal açıdan "veri matrisinden" ayrıdır, bu matris farklı sıralardaki farklı vakalarla düzenlenmiş bir masadır. Masa üzerinde sütunlar vardır, her sütun (cinsiyet, yaş, gelir, oy verilen parti gibi özellikler) belli bir özelliği içerir. Bunlar "değişken" olarak bilinir. Belli bir sıranın belli bir sütunla kesişimine bakarak, belli bir vakayla ilişkilendirilen belli bir özelliği ya da "değeri" okuyabiliriz. Böylece eğer Avrupa Parlamentosu seçimindeki bir oy kullanımı masanın üçüncü sütunundaki bir değişken olsaydı (Tablo 13.5) ve Fransa da dördüncü sıradaki vaka olsaydı, o zaman dördüncü sıradan üçüncü sütuna bakınca Fransız oy kullanımının o seçimde %60.7 olduğunu anlardık.

Değişkenler ve Ölçme Düzeyleri

Değişkenler hakkında konuşmak değişkenin farklı tiplerinin olması gerçeğiyle karmaşıklaşmıştır. Örtük olarak zaten iki tipi belirttik: Atfedilen değerlerin oldukça keyfi olduğu yerde, değişkenler cinsiyeti sever ve atfedilen değerlerin içkin bir anlama sahip olduğu yerde değişkenler yaşı sever (yaş genellikle yılla ölçülür). Cinsiyet gibi "nominal" değişken söz konusu olduğunda erkekler kolayca "1" diye, kadınlar da "2" diye şifrelenebilir – ya da iki olası değer "E" ve "K" diye şifrelenebilir. Nominal bir değişkenle tek yaptığımız o değişken çerçevesinde farklı vakalara uy-

gulanabilecek özellikleri ayırt etmektir – kullandığımız değerler özelliklerin ismini anmaktan öteye geçmez ("isim"in Latincesi olan "nominal" buradan gelir). Ama "aralık"la birlikte değişkenler yaşı sever, değerler arasındaki aralıklar anlamlı olur (bir yıl ya da bir dolar, ya da bazı başka "ölçme birimleri").

Sosyal bilim araştırmacıları için iki ölçme düzeyi daha önemlidir. Eğer değişkenler rakamsal değerleri tarafından ima edilen bir değere sahipse (5 4'ten büyüktür), değişkenler herhangi bir ölçüm birimi olmasa bile "ordinal" olabilir; ve tek yaptıkları bazı özelliklerin varlığını ya da yokluğunu belirtmek olsa bile (sözgelimi, 0 = İngiliz değil, 1 = İngiliz) "kukla değişkenler" de olabilirler. Veriler bireysel insanlar arasında yapılmış bir anketten geldiği zaman, en yaygın değişkenler nominal ve ordinaldir, buna karşılık çok değişkenli analizler yürütebilmek için gerçekten istediğimiz değişkenler (aşağıya bakınız) aralıklıdır. Araştırmacılar bu sorunu aşmak için verilerini "dönüştürmek" için bir sürü vakit ve çaba harcarlar. Siyaset biliminde genellikle benimsenen çözüm ordinal değişkenleri aralık olarak ele almak (eğer yeterli kategorileri varsa) ve nominal değişkenleri yeniden kukla karşılıklarına şifrelemektir, bunlar da söz konusu sıfatın varlığına ya da yokluğu olan bir ölçme birimine sahip olan temsili aralık değişkenleri olarak görülebilir. Bu büyük hüner gerektirir ama düzgün yapılırsa veriye zarar vermez.[2]

2 Nominal-düzeydeki değişkenlerin karşılıklı dışlayıcılığı (aşağıya bkz.) bilmekten çok yararlandığımız bir şey değildir, o yüzden bu bilgiyi kaybetmek bize pek pahalıya mal olmaz. Ordinal-düzeydeki değişken için bir ölçüm birimi varmış gibi yapmanın da bize pratikte çok pahalıya mal olmaması gerekir.

Tablo 13.5. Avrupa seçim oy kullanımı (1)

Veri matrisi

Ülke	Seçim	AB oy kullanımı	Ulusal oy kullanımı	Kalan Yıl	Mecburi	Birinci
Britanya	1979	32.2	76	4	0	1
Danimarka	1979	47.8	86	0.36	0	1
Belçika	1979	90.4	95	2.4	1	1
Fransa	1979	60.7	83	2	0	1
Almanya	1979	65.7	91	1.3	0	1
Yunanistan	1981	82.2	82	0	1	1
İrlanda	1979	63.6	76	2	0	1
İtalya	1979	84.9	91	4	1	1
Lüksemburg	1979	88.9	89	0	1	1
Hollanda	1979	57.8	88	2	0	1
Britanya	1984	32.6	73	3	0	0
Danimarka	1984	52.4	88	3.2	0	0
Belçika	1984	92.2	95	1.3	1	0
Fransa	1984	56.7	71	1.7	0	0
Almanya	1984	56.8	89	2.6	0	0
Yunanistan	1984	82.2	82	0.96	1	0
İrlanda	1984	47.6	73	2.7	0	0
İtalya	1984	83.4	89	3	1	0
Lüksemburg	1984	88.8	89	0	1	0
Hollanda	1984	50.6	81	1.9	0	0
Portekiz	1984	72.4	73	0	0	1
İspanya	1984	68.9	70	2.4	0	1

Veri matrisi

Değişkenler	Anlam (ve değerler)
Ülke	Üç karakterli ülke kimliği
Seçim	Seçim tarihi (yıl)*
AB oy kullanımı	Avrupa Parlamentosu seçimindeki oy kullanımı (%)
Ulusal oy kullanımı	Önceki ulusal seçimdeki oy kullanımı (%)
Kalan yıl	Bir sonraki ulusal seçime kalan yıl (yıl ve yılın kısmı)
Mecburi	AB seçimi sırasındaki mecburi oylama (0= hayır, 1= evet)
Birinci	Ülkede yapılan birinci AB seçimi (0= hayır, 1= evet)

*1981 yılında ilk AB seçimini yapan Yunanistan'ın 1979 seçim ülkelerinden genel olarak ayrı durmadığına dikkat edin.

Tablo 13.6. Değişken Türleri

Ölçüm düzeyi	Örnek	Ek enformasyon
Aralık değişkeni	%43 İşçi; %10 Lib. Dem.; %47 Muh.	Miktar (Muh., İşçi'den %4 daha fazla)
Ordinal değişken	1= İşçi, 2= Lib. Dem., 3= Muh.	Düzen (sol–sağ göreceli konum
Nominal değişken	1=İşçi, 2= Muh., 3 Lib. Dem.	Karşılıklı dışlayıcılık
Kukla değişken	0= İşçi değil; 1= İşçi	mevcut değil

Tablo 13.6'da, sadece farklı tipten değişkenleri görmekle kalmıyoruz, aynı zamanda bir değişkeni tabloda onun bir altında olan düzeyden daha yüksek düzeydeki bir değişkenle şifrelemek için gerekli ek enformasyonun da bir özetini görüyoruz; bu aynı zamanda böyle bir şifrelemeyle parçalanan ek bilgidir. Kukla değişkenlerin en düşük düzey enformasyona sahip olduğu düşünülebilir – bir sıfatın varlığı ya da yokluğu. Gündelik dilde yapılan betimlemeler genellikle bir dizi sıfat içerir ("adamın mavi gözleri var"). Sıfatlardan bahsetmek bizim aynı tipten farklı sıfatları bir araya getirmemizi sağlar ("adamın bir mavi gözü bir de yeşil gözü var"). Nominal düzeye çıktığımız anda, sıfatların karşılıklı olarak birbirini dışladığını öne süreriz; bir kişinin sadece tek bir siyasi partiye oy vermesine izin verilir, yani bir Muhafazakar şifresi İşçi Partili ve Liberal Demokrat için geçerli değildir. Ordinal düzeye doğru ek bir adım atarak, bizim değerleri düzene sokmamızı sağlayan bir ek kavram getiririz – aynı zamanda değişkeni bu kavrama göre, tabloda olduğu gibi, yanlış şifreleme olasılığını da getiririz, tabloda yorumcular İşçi Partisi ve Liberal Demokratların son zamanlarda sol-sağ açıdan yer değiştirip değiştirmediğini tartışmaktadır.

Değişkenlerden bahsetmek bizim, açıklamaya çalıştığımız değişkenlerle (bağımlı değişkenler) onları açıklamak için kullandığımız değişkenler (bağımsız değişkenler) arasında bir ayrım daha yapmamızı gerektirir. Daha önce kullandığımız örnekte, demokratik yönetişimin niteliği bağımlı değişkendi, çünkü "Yönetişimin niteliği neye dayanır?" sorusunu

yanıtlamaya çalışıyorduk. Şebekelerin yaygınlığın ve girişim yeteneğinin var olması bağımsız değişkenlerdi, çünkü bizler (o analizde) neye bağımlı olduklarını sormuyorduk. (Başka bir araştırmada bu değişkenlerin bir ya da ikisinin, eğer, sözgelimi, girişimci yeteneğin var olmasının neye dayandığını bilmek isteseydik bu değişkenlerin birinin ya da bir başkasının çok iyi ele alınamayacağına dikkat edin.)

Analiz Birimleri ve Düzeyleri

Nitel kadar nicel analiz de bir mevcudiyetin birçok farklı tipine odaklanabilir. Biri ülkeleri, yılları, bölgeleri, şehirleri, okulları, insanları ya da olayları ve çok daha fazlasını analiz edebilir. Analiz ettiğimiz varlıklara analiz birimleri ya da vakalar denir. Vakaların sayısı, daha önce belirtildiği gibi, *N* simgesiyle gösterilir. Analiz birimleri düştükleri analiz düzeyiyle ayırt edilebilir: Ulusal birim şehir biriminden daha yüksek düzeydedir, o da o şehir ve ülkede yaşayan bireyden daha yüksek düzeydedir. Tablo 13.6'da, bir aralık değişkeniyle ilgili verilen örnek daha yüksek düzeyde ölçülen bir değişkenindir, sadece ölçümün değil aynı zamanda analizindir. İşçi Partisi'nin oyların %43'ünü aldığını söyleyebilmek için, belli bir bireyden çok bir birey kümelenmesinden bahsediyor olmak lazımdır (büyük olasılıkla da belli bir ülkedeki belli bir seçimde oy verenlerin hepsinden). Yüksek analiz düzeyleri genellikle çok sayıda birey hakkında enformasyon içerdiği için, söz konusu veriden de genellikle "kümelenme verisi" diye bahsedilir. Masadaki diğer örnekler analiz düzeyi açısından ikircikliidir (bireyleri olduğu gibi siyasi partileri de kastedebilirler), ama onların bireysel analiz düzeyinde ölçülmüş olan değişkenler olmaları muhtemeldir.

Analizin farklı düzeylerindeki birimleri içeren araştırma sorularını soruşturmak mümkün olsa da, bu birimlerin birbirleriyle nasıl bağlantılı olduğu konusunda açık olmak da önemlidir. Bu nitel olduğu kadar nicel incelemelerde de doğrudur, ama büyük-N incelemeleriyle incelemenin farklı bileşenlerinin analiz düzeyi hakkında akıl karışıklığı yaşamak daha kolaydır. Analiz düzeyi hakkında fark etmemiz gereken en önemli şey farklı düzeylerde bulduğumuz değişken tiplerinin farklı olma eğilimidir. Bireysel-düzey verisiyle çok az aralık değişkeni elde ettiğimizi

belirtmiştim; taraflarla ilgili aralık-düzey değişkeni örneği bulmak için, analizin bir kümelenme düzeyine çıkmam gerekti. Ek olarak, bireysel-düzey verisi genellikle büyük sayıda hata ya da "gürültü" içerir. İnsanlar sorulan soruları ya da verdikleri yanıtların anlamını anlamakta başarısız olur. En önemlisi, her zaman soruları tasarlayan kişiyle (ve bu yüzden de bu sorular için şifreleme şemasıyla) onlara yanıt veren kişi (yani örtük biçimde şifrelenecek değerleri bulan kişi) arasında bir yol ayrımı olur. Bu nedenle sorular genellikle tam olarak kastedilen anlamı iletmekte başarısız olur. Bütün bunlar da hatayla sonuçlanır. Genellikle daha yüksek-düzey verisinde daha az hata olur çünkü bireysel-düzey hatası kümelenme süreci sırasında ortalanır. Bizler de küme verisinde aralık değişkenleri bulmaya daha eğilimli oluruz çünkü kümelenme eyleminin kendisi bile farklı kategorilerdeki ya da farklı özellikleri olan bireylerin sayısını (ya da oranını ya da yüzdesini) hesaplayan değişkenler ortaya çıkarır. Muhafazakar oy veren yüzde (bir kümelenme fenomeni) çok kesin olarak bir aralık değişkenidir, buna karşılık aynı değişken bireysel düzeyde (oy alan Muhafazakar) nominal bir değişkendir, tıpkı gördüğümüz gibi.

Bu bireysel-düzeydeki veri yerine kümelenmeye odaklanmak için iyi bir neden gibi gelebilir, ama kümelenme-düzeyindeki veriden bireysel-düzeydeki davranışı türetmekte ya da tam tersinde bir sorun vardır. Sözgelimi, Birleşik Devletler eyaletleri arasında, siyah nüfus oranı yüksek eyaletlerin aynı zamanda okuma-yazma oranı düşük eyaletler olduğunu keşfetmek, siyahların okuma yazma bilmeme olasılığının daha yüksek olduğunu çıkarsamamızı sağlamaz. Ünlü bir makalede (Robinson 1950) böyle eyaletlerde beyazlarla siyahlar arasındaki okuryazarlık oranlarında fark olmadığı saptanmıştı. Yüksek siyah orana sahip eyaletlerde ikisi de daha az okuryazar oluyordu. Kümelenme-düzeyi bulgularından bireysel-düzey ilişkilerini çıkarsama hatasına "ekolojik yanılgı" denir. "Bireyselci yanılgı" ise, bireysel-düzeydeki ilişkilerden kümelenme-düzeyindeki ilişkileri çıkarmaya karşılık gelir. Sözgelimi, bireysel düzeyde eğitimle oy verme arasındaki güçlü pozitif ilişkiler ulusal düzeyde buna karşılık gelen bir pozitif ilişkiye çevrilmez. Tam tersine, dünyanın en iyi eğitim sistemlerine sahip iki ülke (Birleşik Devletler ve İsviçre) en düşük oy verme katılım oranına sahiptir (Franklin 2004).

O yüzden sorulan araştırma sorusuna uygun analiz düzeyinde verinin derlenmesi ve analiz edilmesi gerekir ve analistler de bulgulara yol

açan veri düzeyinden farklı bir analiz düzeyinde genellemeler yapmaktan kaçınmalıdır. Bu ihtiyaç, bütün (nicel ya da nitel) soruşturma tiplerine ortak olan daha genel bir ihtiyacın, değişkenlerin nasıl ölçüldüğü konusunda ve farklı biçimlerde kullanılan farklı değişken tiplerinden yapılabilecek çıkarımlar hakkında dikkatle düşünmenin bir örneğidir. Ölçüm hatası çıkarım için hep bir tehdittir, ister nicel ister nitel çalışmada olsun (bkz. King, Keohane ve Verba 1994).

İstatistik

Nicel araştırma bulgularından bahsetmek için istatistik kullanmak gerekir. Teknik olarak söylersek, istatistik, veri hakkında önemli yönleri olan "katsayılardır." İstatistik aynı zamanda insanın bu tür katsayılara varmasını sağlayan, genellikle onu "istatistik analiz" olarak yapanların başvurduğu prosedürlerdir. Bir yüzde ya da bir ortalama istatistik bir katsayıdır (genellikle "betimleyici istatistik" diye anılır çünkü bir veri toplamını betimler), ama sosyal bilimciler için çok daha ilginç olan şeyler daha önceden özetlenen soruları ele alan katsayılardır: Ne kadar yaygın? Ne kadar güçlü? Ne kadar önemli? Bunların en sonuncusundan başlayacağız.

Ne Kadar Önemli?

"Önem" bazı savlar getirirken hatalı olma olasılığıyla ilgilidir. İstatistik yöntemler bizim tesadüfi bir örneklemden elde edilen sonuçlar hakkında hatalı olma olasılığımızı belirler. Bunun uzantısı olarak, birçok araştırmacı bu yöntemleri onun temsil etme özelliğinden kuşkulanmaya gerek olmayan herhangi bir veri kümesine uygular. Önem soruları "noktasal tahminler" denen şeye de uygulanabilir (sözgelimi, istatistikler bize Demokratların bir sonraki ABD başkanlık seçiminde iki partili oylamada %53 oy kazanacağını tahmin ettiğimiz zaman ne kadar yanılmış olacağımızı söyler); ama sosyal bilimciler için daha da önemli olan şey değişkenler arasındaki bir ilişkinin önemiyle ilgili sorulardır. Eğer daha önce kullanılan örneği, politika şebekelerinin boyutuyla yönetişim niteliği arasındaki ilişki örneğini ele alırsak, Putnam ve Smyrl'in bulduğu ilişkilerin önemli olması olasılığını bilmek değerli olur – yani, onların bir tesadüf sonucu bulunmasının imkansız olduğunu ve bu yüzden de başka ülkelere ve bölgelere baktığımız zaman tekrar tekrar bulunmalarının muhtemel olduğunu öğrenmek değerlidir.

Bir ilişkinin önemli olup olmaması üç şeye bağlıdır:

(1) İlişkinin gücü;

(2) İlişkiyi kurarken soruşturulacak olan vaka sayısı;

(3) Biz bir ifadeyi doğru olarak kabul etmeyi istemeden önce gerekli olan kesinlik derecesi.

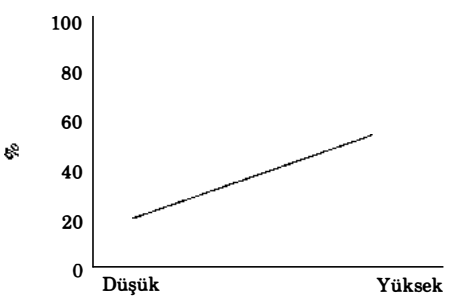
Bunların sonuncusuyla başlayarak, eğer %100 kesinliğe ihtiyaç duyuyorsak (genellikle buna "itimat" denir), hiçbir ilişkinin önemli olmadığı ortaya çıkacak. Tam olarak bütün sosyal bilim ifadeleri doğası gereği olasılıkçıdır (ister nicel ister nitel yöntemle elde edilmiş olsun). Nicel sosyal bilimlerdeki sanayi standardı bir ifadeyi eğer genellenebileceği örneklerin %95'inde doğru gibi görünüyorsa, doğru kabul etmektir; bu da ifadenin bu örneklerin %5'inde yanlış olacağını söylemektir – bu yüzden de ondan "0.05 düzeyindeki önem" diye bahsedilir. Bunun çok katı bir test olmadığına da dikkat edin. Eğer bir bulgunun genelleştirilebileceği durumların %5'i söz konusu ilişkiyi göstermekte başarısız olursa, bu yirmi durumda bir tanesinin bunu gösteremeyeceği anlamına gelir. Aynı şekilde, eğer 0.05 önem düzeyine sahip bir bulgu ortaya koyamazsak, o zaman söz konusu ilişkinin her şeye rağmen gerçek olması için yirmide bir şans vardır. Eğer daha büyük bir kesinlik istersek daha katı bir test yapmamız gerekir; sözgelimi, 0.01 düzeyinde önem gerekirse, bulgudan genelleme yaparken yüz kerede sadece bir kere yanlış olması gerekir anlamına gelecektir. Ama bunun için de, şimdi açıklayacağımız üzere daha çok vakaya ihtiyacımız var.

Eğer sosyal ya da politik şebekelerin yaygınlığı ve demokratik yönetişimin niteliği arasında bir ilişki olduğunu öne sürebilmek istiyorsak, bu iddiaya varmak için soruşturduğumuz vaka sayısı ne kadar çok olursa o kadar iyi olur. Eğer tek tek ilgili her vakayı incelemiş ve hepsinin de aynı ilişkiyi gösterdiğini saptamışsak iddiamız hakkında çok güvenli olacağız. Vakaların düzgün bir tesadüfi örneklemiyle, bütün incelenmemiş vakaların soruşturulan vakalar arasında bulunan ilişkinin aynısını göstereceğinden ne kadar emin olduğumuzu söyleyebiliriz. Yeterince vaka, sıfır-olmayan önem düzeyindeki herhangi bir ilişkiyi aktarabilir, o yüzden yeterince vaka olursa önem sorusu ilginç olmaktan çıkar; ama genel olarak ne kadar çok vaka olursa o kadar iyidir.

Fakat aynı zamanda görece küçük bir N ile bile olsa, eğer yeterince güçlüyseler, ilişkilerin önemli olduğunu göstereceğini anlamak önemlidir, güçlülük önem için gereken üçüncü şeydir (yukarıdaki listede ilk sırada yer alır). Zaten açık olması gerektiği üzere, zayıf bir ilişkinin önemli olduğunu göstermek için birçok vaka gerekir, buna karşılık çok güçlü bir ilişki görece çok az vakayla bile kurulabilir. "Bütün X'ler Y'dir" ya da "hiçbir X asla bir Y değildir" türünden kesin ilişkiler beklediğimiz sıradışı bir durumda, sadece ölçüm hatasını ortadan kaldıracak kadar vakaya ihtiyaç duyarız. Eğer daha az determinist olan bir ilişki bulmayı umut edersek (ve belirttiğimiz üzere, sosyal bilimlerdeki birçok ilişki determinist olmaktan çok olasılıkçıdır), o zaman bulgularımız hakkında güvenli olmak için daha çok vakaya ihtiyaç duyarız.

Ne Kadar Güçlü?

Bir ilişkinin ne kadar güçlü olduğunu belirlemek için, bağımsız değişken(ler)deki değişiklik(ler)in yol açtığı bağımlı değişkendeki değişim miktarını belirlemeliyiz. Küçük bir değişim büyük bir değişimden daha tesadüfi görünür, ama daha da önemlisi, küçük bir değişim önemli olduğu kanıtlansa bile çok ilginç değildir. İlişkilerin gücünden bahsettiğimiz zaman, bağımlı değişkenin dikey eksende yukarı ve aşağı yerleştirildiği ve bağımsız değişkenin yatay eksende yerleştirildiği bir grafik düşünmekte yarar var. Yatay eksendeki belli bir hareket için dikey eksende buna karşılık gelen bir hareketi, Şekil 13.1'de gösterildiği gibi okuyabiliriz.

Şekil 13.1. Muhafazakar bir seçim zaferinin olasılıkları

Bu grafikte, Muhafazakar liderin popülerliği düşükten yükseğe doğru artarken Muhafazakar bir zafer şansının sadece %20'den %60'a arttığını görüyoruz. Bu da %40'lık bir farka karşılık gelir (%60 - %20, ya da 0.4'lük bir "etki", çünkü etkiler genellikle oran olarak ifade edilir). Çizginin eğimini bağımlı değişken üzerinde bağımsız değişkeni gösteren kaldıraç gibi düşünebiliriz. Neredeyse düz bir çizgi çok az kaldıraça karşılık gelir. Güçlü bir eğimi olan çizgi çok daha büyük kaldıraca karşılık gelir. 0.4'lük bir etki çok büyük bir kaldıraç verir. Buna karşılık, 0.04'lük (%4) bir etkinin neredeyse düz olan bir çizgi ortaya çıkaracağı açıktır – hemen hiç kaldıracı olmayan bir çizgi. Aşağı giden bir eğim de mümkündür ve bu da negatif bir ilişkiyi gösterir: Bağımsız değişkenin artan değerleri bağımlı değişkenin azalan değerlerine karşılık gelir.

Bir tabloda gösterilen ilişki, tabloyu bağımlı değişkenin yönünde oranlayarak, (daha önce kullandığımız tablodaki şekilde) Şekil 13.1'deki gibi bir grafiğe dönüştürülebilir. Böylece, yukarıdaki Tablo 13.2'de (Putnam'ın kuramıyla bağlantılı, herhangi bir sayı içeren tabloların ilki) bağımlı değişken (yönetişim niteliği) azalır; yani yüzdeyi aşağıya çekeriz ve yaygın sosyal şebekeleri olan bölgelerin %67'sinin (3'te 2) yüksek-nitelikli yönetişim gördüklerini, yaygın şebekesi olmayan bölgelerin %0'ının da yüksek-nitelikli yönetişim gördüğünü saptarız. Çıkarma yaparak, sosyal şebekelerin yönetişim niteliğinde 67 – 0 = %67'lik bir fark yarattığını saptarız (yani sosyal şebekelerin yönetişim üzerinde 0.67'lik bir etkisi vardır). 0'dan 1'e giden ve bir grafiğe dönüştürülecek olsa, Şekil 13.1'de tasvir edilenden de dik bir eğim ortaya çıkaracak olan bir skala üzerinde oldukça güçlü bir etkidir bu. Eğimin diktiği bu örnekte Putnam'ın öne sürülen kuralının bir istisnasının bile çok fazla etkisinin olmadığı şeklindeki sezgimize karşılık gelir; ama az sayıda vaka olması, vakalar rastgele seçilse bile çok güçlü bir etkinin dahi istatistik açıdan önemli olmasını önler.

Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Bu noktada, koralesyonlar hakkında konuşmak için kısa bir tur atmamız gerekiyor. Sosyal bilimciler, sadece iki değişkeni ele alırken, bir değişkenin diğerine etki etmesinden bahsetmek yerine, onlar arasındaki bir korelasyondan bahsederler, bunu da genellikle *r* simgesiyle belirtirler (ya da bazen *R*). *R* "ilişkiye - *relationship*" karşılık gelir ve değişkenler arasındaki ilişkilerden bahsetmek bizim bağımlı ve bağımsız değişken-

leri birbirinden ayırt etmemizi gerektirmez. Eğer değerleri birlikte hareket etme eğilimindeyse iki değişken birbiriyle ilişkilidir (uzun insanlar daha ağır olma eğilimi gösterir bu yüzden boyla uzunluk arasında bir ilişki vardır). Ayrıca eğer iki değişken daha ters hareket etme eğilimindeyse bir ilişkiden –negatif bir ilişkiden– bahsedilir (bulutlar ne kadar yoğunsa, günışığı o kadar loş olur). Eğer iki değişken de 0 ile 1 arasında ölçekleniyorsa (ya da genel olarak, ikisi de aynı ölçekte ölçülüyorsa), o zaman korelasyon ölçümleri bahsettiğimiz etkiler gibi yaklaşık olarak aynı değeri alacaktır. Bahsettiğimiz 0.4 ile 0.67'nin etkileri 0.4 ile 0.67 korelasyonlarına ya da buna çok yakın bir şeye karşılık gelecektir. Fakat korelasyonlar bazı amaçlar için tercih edilebilir olur, çünkü bir korelasyon katsayısının değeri söz konusu değişkenlerin ölçüm ölçeğine bağlı değildir. Eğer yıl olarak yaş ve avro olarak gelir arasındaki ilişkiyi ele alıyorsak, yaşın gelire etkisi kesinlikle 1.0'dan büyük olacaktır (yaştaki bir yıllık artış genellikle gelirdeki birkaç yüz avroluk artışla sonuçlanır) ve bunu yorumlamak da güç olur, çünkü korelasyon katsayısı -1.0 ila +1.0 menzili arasında bir yerde olur, tıpkı tartıştığımız katsayıları gibi. Tablo 13.7 bireysel-düzey ve kümelenmiş veri kullanırken farklı büyüklüklerin korelasyon katsayılarına atfedilir (sınırlar katı ve hızlı değildir ve bazı analistler tarafından tartışılacaktır).

Tablo 13.7. Korelasyonun gücü

Korelasyonun gücü	Bireysel-düzey verisiyle yorum	Küme verisiyle yorum
r/R=0.00–0.06	Önemsiz	Önemsiz
r/R=0.07–0.19	Hafif	Önemsiz
r/R=0.20–0.34	Orta	Hafif
r/R=0.35–0.49	Güçlü	Orta
r/R=0.50–0.65	Dikkat çekici	Güçlü
r/R=0.66–0.80	Aşırı dikkat çekici	Çok güçlü
r/R=0.81–0.95	Kuşku verici	Dikkat çekici
r/R=0.96–1.00	Çok kuşku verici	Kuşku verici

Not: Yorumlar çift değişkenli analiz için r'ye, çok değişkenli analiz için R^2'ye uygulanır (bkz. aşağıda).

Daha önce belirtildiği gibi, bireysel-düzey verisi kullanarak güçlü ilişkiler bulmak zordur, çünkü soru kategorilerini tasarlayanlar genellikle sorulara yanıt verenler olmaz, o yüzden her sayıda yanlış anlama ortaya çıkabilir. Ayrıca, bireyler genellikle doğru olarak anladıkları soruları bile nasıl yanıtlayacakları konusunda çok kararsızdır ve genellikle yanıtlarını dikkatle düşünmeye kalkışamazlar. Bu da küme verisinden büyük ölçüde eksik olan çok sayıda hata demektir, ya da bireysel-düzey enformasyon kümelendiği zaman ortalanan hata demektir. Bu yüzden, bireysel-düzey verisinden çok küme verisiyle daha güçlü korelasyonlar (ve daha güçlü etkiler) bekleriz. Hatta, 0.8'den yüksek bireysel-düzey korelasyonları o kadar tuhaftır ki genellikle analizde bir şeyin yanlış yapıldığını düşündürür, ya da veri hakkında bir şeyin pek doğru olmadığını düşündürür. Sıklıkla bu tür vakalarda analist gerçekte aynı şeyin farklı ölçümleri olan iki değişken kullanmıştır, yani bulgu totolojiktir. Kümelenmiş veriyle birlikte, 0.9'un üstündeki korelasyonlar oldukça elde edilebilir korelasyonlardır (ama tuhaftır) ve ancak 0.95'in üstündeki korelasyonlar totolojik ilişkilerin test edilmesini düşündürür.

Ne Kadar Yaygın?

Bir ilişkinin ne ölçüde yaygın olduğu içinde bulunduğu durumların sayısıyla ilgilidir. Sadece yaygın sosyal şebekelerin bulunduğu yerde bulunan bir ilişki aynı zamanda sosyal şebekelerin olmadığı yerde de bulunan kadar yaygın değildir. Bir ilişkinin ne kadar yaygın olduğunu ortaya koymak o ilişkinin içinde geçerli olduğu ya da olmadığı farklı koşulları belirlemek üzere çoklu bağımsız değişkenlerin kullanılmasını gerektirir. Başlarken ele aldığımız Putnam örneğinde şebekelerle yönetişim arasındaki ilişki sadece girişimciliğin olduğu yerde geçerliydi, yani bu ilişki başlangıçta Putnam'ın sandığı kadar yaygın değildi. Sadece bazı koşullarda geçerli olan bir ilişkinin bir "etkileşime" tabi olduğu söylenir. Bu durumda girişimcilikle sosyal şebekelerin boyutu arasında bir etkileşim vardı, her birinin etkisi ancak ötekinin varlığında görünüyordu. Etkileşim etkilerini test etmek için çok sayıda bağımsız değişken kullanmak, içinde bir etkinin doğru olduğunun saptanabileceği ya da saptanamayacağı koşullar için birer değişken kullanmak gereklidir. Ama başka bir nedenle de çoklu bağımsız değişkene ihtiyacımız vardır, şimdi buna döneceğiz.

Çok Değişkenli Analiz

Buraya dek, Putnam tezini incelediğimiz zamanın dışında, "çift değişkenli" denen ilişkilerden bahsediyoruz: Tek bir bağımlı değişken tek bir bağımsız değişkenle bağlantılı olarak incelenir. Dünya hakkında çift değişkenli ilişkilerle birçok şey açıklamak tuhaf olabilir, kısmen de verimizde (özellikle de bireysel-düzeydeki verimizde) çok fazla hata –ilgili değişkenlerin etkilerini doğru şekilde tahmin etmek için genellikle ölçülmesi ve belirlenmesi gereken hata– olduğu için böyledir bu.[3] Daha da önemlisi, sosyal dünya karmaşık bir yerdir. Bir ilişkinin ne kadar yaygın olduğunu etkileyebilecek olan bütün koşullar (şimdi açıklandığı üzere) aynı zamanda bağımlı değişkenin bir açıklamasına katkı yapabilir. Bu şekilde yeni bağımsız değişkenler getirdiğimiz zaman, bu bölümün ilk paragrafında belirtildiği gibi, açıklamamızı "geliştirdiğimiz" söylenebilir. Hatta, bir bağımlı değişken üzerinde çoklu eşzamanlı etkilerini dikkate alma ihtiyacı pratikte etkileşim etkilerini dikkate alma ihtiyacından daha sık görülür. Ama çift değişkenli analizin ötesine geçtiğimiz zaman ilişkileri düşünmek için yeni aletlere ihtiyaç duyarız ve bu tür aletler kullandığımız zaman da "çoklu değişken analizi" yaptığımız söylenir.

Kesin olarak söylenirse, Tablo 13.3 ve 13.4'te yapılan analizler çok değişkenli analizlerdi, çünkü tek bir bağımsız değişkenden fazlası söz konusuydu. Fakat kullandığımız aletler (tablolar, yüzdeler, yüzde farkları) çift değişkenli analizin aletleriydi. Çok değişkenli analize geçtiğimiz zaman etkileri denklemler olarak düşünmemiz gerekir ve bu da birçok sosyal bilimcinin ürkütücü bulduğu bir başka adımdır – denklemlerin herkesin bir sonraki cep telefonu faturalarında gelecek hesabı yaparken örtük bir şekilde kullandığı apaçık aletler olduğu onlara açıklanmadığı sürece.

---

3 Bu başka koşullarda nicel bulguların güvenilirliğini tehdit edecek çeşitli bulaşmaları ölçmek çerçevesinde düşünülebilir. Doğal bilimlerin bazılarında, bulaşma bilimsel araçların özenle temizlenmesi sayesinde ortadan kaldırılabilir. Sosyal bilimlerde, bulaşmaların ölçülmesi gerekir ve doğru (ekonometrisyenlerin "tarafsız" dediği) sonuçlara varmayı umut eden bir analize katılan ilgili belirteçlerin de ölçülmesi gerekir. Çokdeğişkenli analizlere katılan değişkenlerin birçoğu kendi başlarına önem taşımaz ama bağımlı değişkeni etkiledikleri bilindiği için ve onları dışarıda bırakmak "ihmal edilmiş değişken tarafı"na yol açacağı için katılırlar. Bulaşmayı ölçmek ve katmak, eğer hata kaynakları yeterince yaygın bir şekilde belirtilirse düzgün tesadüfi örneklemlerin yerine bile geçebilir.

Tipik bir cep telefonu faturası bir aylık yüklemeyi alıp onu belli bir maksimumu aşan çağrıların toplamına, belki bir dolaşım (*roaming*) toplamına, belki vergi toplamına vb. ekleyerek elde edilen toplamdır. Sonuç da şöyle bir denklem olarak söylenebilen bir toplam olur:

Toplam = sabit ücret + dakikalık* ücret dakika başına
+ dolaşım* ücreti dolaşım dakikası başına

(Belki de vergiler için başka bir bileşenle birlikte.) Denklemde, artı işareti toplamayı ve asteriks de çarpmayı ifade eder. İnsanlar dakika sayısını dakika ücretiyle çarpmayı ve dolaşım dakikası sayısını dolaşım dakika ücretiyle çarpmayı ve bu ikisini sabit ücretle toplamayı oldukça kolay bulurlar. Onlara sıkıntı veren şey yukarıdaki denklemde kullanılan sözcüklerin şu şekilde simgelerle değiştirilmesidir:

$$Y = a + b_1X_1 + b_2X_2$$

Burada toplamın yerini Y simgesi alır, sabit ücret a simgesi olur, fazla dakikalar altında 1 olan X simgesiyle, dolaşım dakikaların sayısı da altında 2 olan X ile gösterilir. Her b karşılık gelen dakikaların sayısına karşılık dakika başı ücrettir (yine uygun bir alt sayıyla).

Sözcük yerine simgelerin kullanılması oldukça hantal görünür ama aslında çok güçlüdür. Gelenek olarak bağımlı değişkene karşılık Y simgesini ve (farklı altyazılarla) çeşitli bağımsız değişkenlere karşılık X'i kullanırız. Bir sabiti belirtmek üzere hep a simgesi kullanılır, bu da, eğer telefon faturası gibi bir örnekte, sabit ücret yoksa sıfır olabilir. Anlaşılan satırda yer olduğu sürece denklemi başka X'lerle uzatabiliriz ve yaptığımız şey hakkında asıl değişkenlerden özgül örnekler kullanmak zorunda kalmadan konuşabiliriz. Putnam örneğinde, örtük bir şekilde değerlendirdiğimiz denklemi tam olarak yukarıdaki gibi yazabiliriz, Y demokratik yönetişimin niteliğine karşılık gelir, X_1 sosyal-politik şebekelerin boyutuna ve X_2 de girişimciliğin halihazırdalığına karşılık gelir. Pratikte, bu örnekte sabit (a) terim örtük bir şekilde sıfırdır çünkü yönetişimin niteliği iki zorunlu koşulun yokluğunda çok zayıftır.[4] Tablo 13.2'de içkin

4 Aslında, bu doğru olmayabilir. Bir denklemdeki sabit bir terimi belirleme ihtiyacı Putnam'ın bulgularının ortak bir karakter belirlemesinde yoktur. Herhalde ➡

olan etkileri hatırı sayılır sapmalar yapmadan tahmin edemeyeceğimize dikkat edin. Hesapladığımız tek etki –girişimciliğin mevcut olduğu vakadaki nitelik şebekelerinin 0.67 etkisi– bir "kısmi etki" denen şey, sadece belirli bir koşulda geçerli olan bir etkidir.

Bağımsız değişkenlerin çok değişkenli bir analizdeki bağımlı değişkenler üzerindeki etkilerini hesaplamak için birkaç yöntem mevcuttur, ama en yaygın kullanılanına "regresyon analizi" denir.

Regresyon Analizi

Bu analiz tipi adını, hiç beklenmedik bir şekilde, anne babasından daha uzun ya da kısa olan çocukların da boyu "ortalamaya doğru gerileyen" çocuklara sahip olma eğilimi göstermesini incelemek üzere genetikçiler tarafından geliştirilmesinden almaktadır. Bu kısa girişte bizim bu hesaplamaların nasıl yapıldığını açıklamamıza gerek yok. Tek gereken, herhangi bağımlı Y değişkeni için, regresyon analizinin söz konusu ilişkileri soruşturmakta kullanılan her b için ve sabit a için değerler ürettiğini bilmektir. Analist Y için ve X'lerin her biri için veri tedarik etmelidir, bu da genellikle daha önce sunulana benzer bir veri matrisinde saklanacaktır. Tablo 13.5'teki veriyi kullanarak farklı ülkeler için Avrupa Parlamentosu seçimlerindeki katılım oranının her ülkenin en son ulusal seçime katılım oranıyla birlikte bir sonraki ulusal seçimlere dek kalan sürenin uzunluğuyla bağlantılı olduğunu, ayrıca bir de zorunlu oy vermedeki bir düzeltmenin var olduğunu anlayabiliriz (zorunlu oy verme yükümlülüğü olan ülkeler Avrupa Parlamentosu seçimlerinde diğer ülkelerden daha az katılım oranı elde edecektir). Sonuçlar bu denklemle ifade edilebilir:

AB katılım oranı = 24.7 + 0.30*Ulusal oy kullanımı + 3.29*Mecburi + 7.2*Birinci

yönetişimin Güney İtalya'daki niteliği sıfır değildi ve belki de farklı güney bölgelerinde farklı farklıydı, Putnam'ın kuramını geliştirme ihtiyacını işaret ediyordu. Bazen özgül ampirik bulgular bulmaya çalışmak bir vaka incelemesi hakkındaki apaçık soruların bir kısmını sormakta başarısız olduğumuz gerçeğini rahatlatabilir. Aynı şekilde, bir vaka incelemesine başvurmak bir nicel analizdeki ek (ya da farklı) değişkenler için olan ihtiyacı düşündürebilir. İki tip soruşturma bir arada yürütülmelidir, çünkü her tip diğerini aydınlatabilir. Franklin (2004) her iki yaklaşımı peşpeşe bu şekilde kullanır (ayrıca 7. nolu dipnota da bakın).

Bu denklem bize Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %25'lik katılma oranı zemininin olduğunu, buna bir önceki ulusal seçimdeki katılma oranının küçük bir oranının (0.30) katılabileceğini söyler, ama zorunlu oy vermenin olduğu ülkelerdeki yaklaşık %33 de buna eklenir ve söz konusu ülkede yapılan ilk Avrupa Parlamentosu seçimleri de %7.2 eklettirir.

Elbette, o enformasyonu istatistik bir paketin çıktısından almak tümüyle düz bir iş değildir. Tablo 13.8 o çıktının tipik bir yazılım paketinden olan bir kısmını veriyor – çıktı yukarıdaki denkleme yol açıyor. Değişkenlerin isimleri sol tarafta görünüyor (tepedeki bağımlı değişken). Bir sonraki sütundaki katsayılar denklemde kullanılanlardır. Diğer katsayılar daha sonra betimleniyor ya da bu bölümün sınırını aşıyor, ama Olasılık başlıklı sütun (bazen *O* diye kısaltılır) her etkinin önem düzeyini veriyor. Ulusal oy kullanmanın 0.10 olasılığa sahip olmasının önemsiz olması bize Avrupa Parlamentosu'nun oy kullanmasının büyük olasılıkla bir önceki ulusal seçimdeki oy kullanmadan etkilenmediğini, bu yüzden denklemin bu bileşeninin pratikte ortadan kaldırılması gerektiğini gösterir (hikayemiz ilerledikçe, Tablo 13.9'da da ortadan kalkacaktır).

Tablo 13.8. Avrupa seçim oy kullanımı (2)

AB	Katsayı	s.h.	t	Olasılık
Ulusal	0.30	0.18	1.66	0.10
Mecburi	32.90	3.30	9.95	0.00
Birinci	7.16	2.90	2.47	0.02
(Sabit)	24.67	14.02	1.76	0.08
Gözlem sayısı				64
F(3, 60)				66.38
Olasılık > *F*				0,00
R^2				0.77
Değiştirilen R^2				0.76

Regresyon programının sonucu aynı zamanda bize başka birçok istatistikle birlikte, analizimizle ilişkili olan R^2'yi de anlatır. R^2, şaşırtıcı

olmayan bir şekilde, R'nin (ya da r'nin) karesidir – daha önce tartışılan çift değişkenli ilişkileri tarif etmek üzere kullanılan katsayı. Değerin çok değişkenli analizde karesinin alınmasının nedeni, daha çok bağımsız değişken olduğu zaman, çok değişkenli analizde kullanmaya uygun daha küçük bir katsayıya ulaşmanın kolay olması, çok değişkenli analizde kullanmaya daha uygun daha küçük bir katsayıya ulaşmamızdır (bir oranın oranı daha küçük bir orandır – sözgelimi, bir yarımın yarısı bir çeyrektir). R^2'nin değerlerini değerlendirmek için, r'nin farklı değerlerini yorumlamak üzere Tablo 13.7'yi kullanabiliriz. Dikkat çekici bir bireysel düzeydeki çok değişkenli bulgu da 0.5'in üzerinde bir R^2 çıkartan çok değişkenlidir, buna karşılık kümelenme verisiyle birlikte R^2'nin dikkat çekici olması için 0.8'den yüksek olması gerekir vb. Tablo 13.8 aynı zamanda yer değiştirmiş bir R^2 listeler, bu da genel olarak rapor edilen değerdir.

Tablo 13.9. Avrupa seçim oy kullanımı (3)

Bağımsız değişkenler	Model A		Model B		Model C		Model D	
	b	(s.h.)	b	(s.h.)	b	(s.h.)	b	(s.h.)
Ulusal	0.30	(0.18)						
Mecburi	32.90	(3.30)**	36.22	(2.66)**	38.30	(2.98)**	38.62	(2.74)**
Birinci	7.15	(2.90)*	8.30	(3.86)*	1.51	(5.38)		
Birinci* Mecburi değil					9.41	(6.34)	10.92	(3.31)**
(Sabit)	24.67	(14.02)	47.80	(1.62)**	47.15	(1.66)**	47.14	(1.65)**
Değiştirilen R^2	0.76		0.75		0.75		0.76	
N	64		64		64		64	

Not: Bağımlı değişken AB oy kullanımı ise; O*0.05, **0.01

Bu bölümün geri kalan kısmında, Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerindeki oylama sonuçlarından çıkan (Tablo 13.8'de gösterilen) keşfin, yani her ülke için daha önceki ulusal seçimdeki oylama sonucundan önemli ölçüde etkilenmemiş olduğu keşfinin ardından gelen analizi tarif edeceğiz. Bu bulgu büyük bir sürpriz oldu, çünkü AP seçimlerinin *ulusal*

seçimlere göre ikincil olması (Reif ve Schmitt 1980), AP seçiminin kendisine ait özelliklerden çok ulusal durumun özelliklerini ortaya koyması beklenir. Bu yüzden, AP seçimi sonucunun başlıca belirleyeninin ulusal seçim sonucu olduğunu kuramsallaştırmak doğal olsa da, ilgili katsayı Tablo 13.8'de önemli değildir.

Tablo 13.9 bir dizi farklı regresyon analizi bulgularını sunuyor (tabloda "modeller" diye belirtiliyorlar), her biri de, okuru sezgisel olarak daha çekici olan kuramı reddetmeye ve (ki bu bazılarını şaşırtabilir) ulusal seçim sonucunu bağımsız bir değişken olarak kullanmayan bir modeli kabul etmeye sürükleyen bulguların arasına sokmak için biraz farklı bağımlı değişken kullanır. Tablo çağdaş dergi makalelerinde alışkanlık olduğu şekilde hazırlandı, bağımlı değişkenlerin isimleri sol sütunda uzanıyor, sonra her model için değişken olan bir katsayı çifti geliyor. Her katsayı çiftindeki ilk katsayı birincil ilgi katsayısıdır – (Tablo 13.8'de gösterildiği gibi) bir bilgisayar programının çıktısından alınabilecek ve (daha önce sunulandaki gibi) bir denkleme aktarılabilecek olan *b* katsayısı. Her çiftteki ikinci katsayı s.h. başlığını taşır (s.h. "standart hata" demektir – Tablo 13.8'de de bulunabilecek olan katsayılar), bu da her *b* katsayısında ne kadar hata olduğunu ölçer; bazen paranteze alınan standart hata ona karşılık gelen *b* katsayısının altında görünür. Bu bölümde anlatılanlar için bu katsayıları anlamak önemli değil, ama bunlar etkinin önem düzeyini belirlemek üzere kullanılır (Tablo 13.8'deki olasılık katsayıları), yayınlanan Tablo 13.9'a benzeyen tablolarda bunlar genellikle katsayıyı takip eden bir ya da daha fazla yıldızla belirtilir. Bu katsayıların yanıtladığı önemli soru "*b* katsayısında büyüklüğüne göre ne kadar hata vardır?" sorusudur; hata miktarı katsayı büyüklüğüne yaklaşır ya da onu aşarsa, önem de azalır. Tablo 13.9'da, katsayılara 0.05 düzeyinde önemli olduklarını göstermek üzere bir yıldız ve onların 0.01 düzeyinde önemli olduğunu göstermek için iki yıldız verilir, ama diğer gelenekler de görülebilir.[5] Yıldızların ne anlama geldiği hep tablonun bir dipnotunda verilmektedir. Veri tesadüfi bir örneklemden geldiği zaman, iki yıldızlı etkilerin gerçek olduğunu

5 Her katsayının standart hatasına oranı Tablo 13.8'de t başlıklı sütunda verilmiştir. Bu oran her etkinin önem düzeyini belirler – Tablo 13.8'deki "Olasılık" ya da Tablo 13.9'daki yıldız sayısı.

öne sürünce yanılma şansımız 100'de 1 olur. Son iki sırada, her modelin alt kısmında analize (N) alınan vaka sayısı ve analizle ilişkilendirilen, Tablo 13.8'le bağlantılı olarak daha önce anlattığımız R^2 verilmektedir.

Bu biraz minimal girişe dayanarak, sezgisel olarak daha çekici olan fikrin (AP seçimlerindeki sonucun ulusal seçimlerdeki sonuca bağlı olması) ulusal seçimlerden hiç bahsetmeyen bir açıklama uğruna neden reddedildiğini açıklamaya geçebiliriz. Model A zaten Tablo 13.8'de belirtilen modeldir, referans amaçlı olarak tekrarlandı. Fakat bu da kuramsal olarak beklenen modeldir, burada ulusal sonucun önemli olmadığı görülür (0.30 etkisi için yıldız yoktur). Model B'de ulusal sonucu modelden çıkardığımız zaman ne olduğunu görürüz. Diğer değişkenler etkilerini biraz artırır, ama ilk seçimin etkisi hâlâ 0.05 düzeyinde etkilidir ve açıklanan çeşitlenme de (değiştirilen R^2) biraz aşağı iner. İlk seçim değişkenimizi yanlış belirlediğimiz düşünülebilir, çünkü kuramsal olarak bir seçimin özel bir yanı olduğu gerçeği oy kullanmanın zorunlu olduğu bir ülkedeki sonucu etkilemeyecektir. İlk seçimle zorunlu oy kullanma arasında uygun bir etkileşim belirlemek, ilk seçimle birlikte, bu iki değişkenin de önemli olmadığı, ama etkileşim etkisinin iki etkiden çok daha güçlü olduğu bir model (Model C) ortaya çıkarır. İlk seçim (Model B'de) kavramın tek ölçüsü zaman önemli olduğundan, yeni değişkeniyle birlikte olunca (Model C'de) anlamlı olamayışının nedeni iki değişkenin büyük ölçüde aynı şeyi ölçüyor olmasından kaynaklanmalı (buna "çoklu bağlantılılık" denir). Çoklu bağlantılılıkla başetmenin birkaç yolu vardır, ama bu örnekte en basitçe iki alternatif ölçümden daha güçsüz olanını ortadan kaldırarak ele alacağız. Sonuç da D modelidir. Bu modelde bütün etkiler aşırı anlamlıdır ve açıklanan çeşitlenme de Model A'da olduğu yere çıkmıştır.[6] (Bu fikirlerin daha ayrıntılı bir sunumu için bkz. Franklin 2001.)

6 Kesin olarak söylersek, bir etkileşim terimine onu oluşturan iki değişkenin de eşlik etmesi gerekir ve etkileşim terimi önemli çıksaydı ilk seçim değişkenini korumuş olurduk. Ama küçük-N incelemelerinde, bu genellikle uygun olmaz. Etkileşimin bir bileşinini etkileşimin etkisinin ortadan kaldırılan bileşen miktarınca yukarı çıkması (Model C'deki 9.41'den Model D'deki 10.92'ye) temelinde gerekçelendirebiliriz (1.51). Teknik olarak, Model D'yi bu nedenle tercih ederiz, onun daha yüksek değişkenliği açıklandığı için değil. Model B (alternatif) iki etki için de geçerli değildir (Bkz. Bramber, Clark ve Golder, 2006).

İleriye Giden Yol

Nicel analiz hakkında öğrenecek çok şey var hâlâ. Özellikle, çoklu değişken analizinin birçok tipi vardır, birçoğu da özel araştırma durumları için tasarlanmıştır, aralarındaki seçim büyük ölçüde analizi yapılan verinin doğası tarafından dayatılır. Sözgelimi, vakaların zaman içinde farklı noktaları oluşturduğu veri bir özel prosedürler kümesi gerektirir, farklı yığılma düzeylerinde ölçülen veri de öyle.

Buna rağmen, regresyon analizi çoklu değişken analizi için bir tür "sanayi standartıdır." Yayınlanan araştırma makalelerinde sunulan katsayıları anlayabilmek (bu katsayıları betimlemek için kullanılan sözlük ve onları ortaya çıkaran analizlerle birlikte) sosyal bilimcilere çok mesafe aldıracaktır. Kendi araştırmalarında regresyon analizi "yapabilmek" onların bu tür araştırma bulgularının eleştirel tüketicileri olmalarına yardımcı olur. Bu tür görece doğrudan beceriler aynı zamanda onların nicel araştırma dünyasında karşılaşmaya yatkın oldukları durumların büyük kısmını karşılayacaktır.

Bu bölüm aynı zamanda sıkça gözardı edilen nicel analizin bir özelliğini ortaya koydu. Bilimsel yöntemin tümdengelimsel olarak başka yerlerden gelen kuramlardan türetilen önermeleri test ederek ilerlediği sıkça söylenir (bkz. Héritier, 4. bl.). Fakat bilimsel araştırma için (sadece sosyal bilimlerde değil) daha da tipik olan bir şey, Avrupa Parlamentosu seçimlerindeki sonuçla ilgili anlayışımızın nasıl geliştirilmediğine dair bir önceki bölümde verilen örnekti. Bilimciler veriyi sadece kuramlarını test etmek için kullanmaz. Aynı zamanda veriyi kuramlarını gözden geçirmek ve/veya yenilerine ulaşmak için kullanırlar. Arşimet kendi İlkesini banyodaki suyun taşmasını gözleyerek keşfetti ve hemen her bilimsel keşif sonuçta gözleme dayalıdır. Bazen gözlemler doğrudan olur (Arşimet ya da Puntam'da olduğu gibi) ve bazen de dolaylı olurlar, başka amaçlarla toplanan verinin analizine dayanırlar, Tablo 13.9'da bildirilen örnekte olduğu gibi. Bu çok önemli ayrıma bu kitabın başka yerlerinde de değinilmiştir.

Dünya hakkında bildiğimiz şeylerin büyük kısmı veri analizine dayanır ve bu sosyal bilimlerde özellikle doğrudur. Bu disiplinlerde ilişki-

ler genellikle o kadar karmaşık olur ki birçok değişkenin gözlenmesi ve eşzamanlı olarak yönlendirilmesi gerekir; böylece dünyada olan, başlıca ilgi konusu olmayıp bulgularımızı etkileyebilecek olan her şeyin kontrol edilmesi sağlanır. Genellikle, düzgün bir görüş genellikle yüksek bir soyutlama düzeyinde olur ama, soyut olsa bile, belli yerlerdeki özgül gelişmelerin anlaşılmasına büyük ölçüde yardımcı olabilir: Vaka incelemeleri yapanların neye odaklanacaklarına karar vermelerine yardımcı olabilir,[7] tıpkı vaka incelemelerinin nicel araştırmacıların neyi ölçeceklerine karar vermelerine yardımcı olması gibi.

7 İsviçre'yi inceleyenler ülkenin koalisyon anlaşmalarının sonuçtaki düşüşün bir kaynağı olduğunu, nicel bir inceleme (4. notta bahsedilen Oy Veren Sonucu incelemesi) onların dikkatlerini "Altın Kural" denen şeyin önemine çekinceye kadar düşünmemişti.

14.

Sosyal ve Politik Araştırma Tasarımı

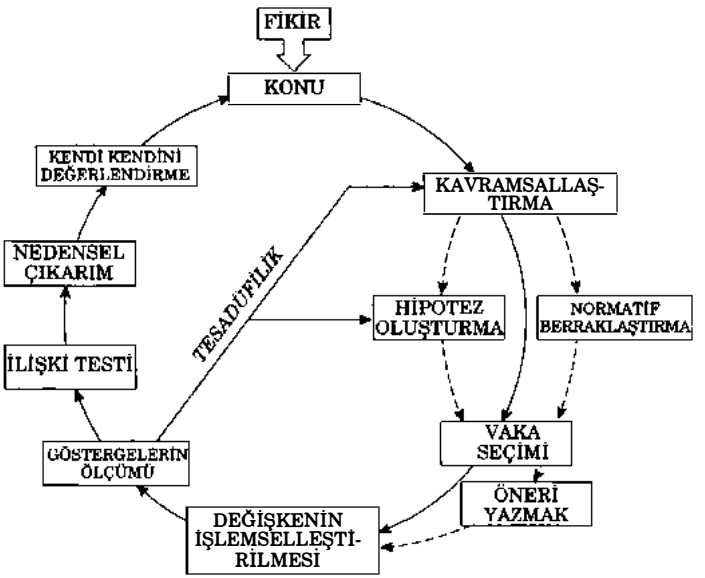
Philippe Schmitter

Varsayalım ki bir *fikriniz* var ve bu fikir sizi yeterince önemli olduğuna ve üzerinde araştırma yapmaya uygun olduğuna inandığınız bir *konu* saptamaya sürüklüyor. Bu bir doktora tezi olabilir, bir ders çalışması olabilir, ama uzunluğu ve karmaşıklığı ne olursa olsun hiçbir konu "kendi kendini araştıramaz." Onu –stratejik birtakım projeler aracılığıyla– bir *projeye* çevirmeniz gerekir. Sizin *araştırma tasarımınızı* oluşturan şey, sorunlu ya da akıl karıştırıcı olan bir şeyi, hakkında geçerli veriler toplayabileceğiniz ve önemli çıkarımlar yapabileceğiniz bir şey haline çevirme sürecidir.

Birçok sosyal bilimsel araştırmanın özbilinçli olarak tasarlanmadığını düşünürsek – onun bileşenlerini seçmek ve toplam konfigürasyonunu savunmak kasıtlı ve eleştirel bir sürece tabi değildir. Birçok soruşturma alanında, tasarım tam anlamıyla konuyla birlikte verilir. O yüzden bu konuda zaten birçok araştırma yürütülmüştür ve ona bir vaka daha eklemek ya da onu başka bir zaman dönemine taşımak yeni bir çeviri çalışması gerektirmez. Hatta, bütün bilimlerin evrensel arzusu olan kümülatif bilgi üretme arzusu araştırma yapmanın standart tarzını sürekli olarak zorlamakta ve değiştirmekte gibidir. Eğer tasarımda bir değişiklik önerirseniz –sözgelimi, konunun yeniden kavramsallaştırılmasını önerirseniz, çeşitlenmeyi ölçmek için gözden geçirilmiş bir araç, ilgili vakaları

seçmenin farklı bir yolunu ya da ilişkiyi test etmenin yeni bir yöntemini önerirseniz– okurunuzu eleştirmenle karıştırma riski yaşarsınız. O da verideki ya da çıkarımdaki nihai farklar "gerçekten" konunun kendisinden mi kaynaklanıyor yoksa "sadece" onu araştırmanın yerleşik tarzıyla oynadığınız için mi oluyor, ayırt etmekte güçlük çeker.

Fakat birçok sosyal bilimci araştırma tasarımları verilen konuları seçmeyecek. Uygun bir tasarım bulmaları ya da icat etmeleri gerekecektir – ve söz konusu seçimleri anlamaya ve savunmaya hazırlıklı olmaları da gerekecektir. Dahası, eğer dolaysız ya da nihai niyetleri karşılaştırmalıysa –eğer birden fazla vaka ya da gözlem kümesini katmayı ve onlar arasında çıkarımlar yapmayı öngörüyorlarsa– o zaman onların seçeceği tasarım daha da hayati olacaktır. Doğru stratejik seçimleri yapmak bir araya topladıkları verinin ve onlardan çıkarabilecekleri çıkarımların değerini artırır; bu seçimleri ihmal etmek ve onları olduğu gibi kabul etmek özel durumlara ait enformasyon parçalarına ve bilimsel bilgiye güvenilir ya da kümülatif bir katkı yapmayan sıradışı koşullardan kaynaklanan çıkarımlara yol açabilir.

Şekil 14.1. Sosyal ve politik araştırma çevrimi

Şekil 14.1 "sosyal ve politik araştırma çevriminin" şematik ve ideal bir temsilidir. Kutuların her biri birbirine bağlı stratejik seçimlerden önemli bir küme içerir ve ima ettiği şey bunların sergilenen dizilimle yapılacağı, öğlen saat 12 konumunda bir konu tanımlayıp araştırmacı bulguları hakkında, bu ilk konuyu geceyarısı yeniden tanımlayacak olan ya da olmayan bir değerlendirmeye varıncaya kadar devam edeceğidir. Bunları gözardı eder ve önemlerini kavramakta başarısız olursanız, her aşamada ciddi yanılgıları kabul etme riski yaşarsınız.

Bütün bu çevrimi katederken akılda tutulması gereken en önemli mesaj bütün konuları araştırmak için tek bir en iyi strateji ya da stratejiler kümesinin olmadığıdır. Her şey sizin başlangıç noktanıza bağlıdır, araştırmaya karar verdiğiniz ilk konuya bağlıdır. Şekil 14.1'deki çevrimin başlangıcında seçenekler menzili çok geniş görünür – bu yüzden de çok akıl karıştırıcıdır. İlginç konular eşit ilgi ister; farklı kuram ve kavramlar da aynı ölçüde çekici görünebilir. Saat yönünde ilerlerken, peşpeşe gelen seçimler gitgide birbiriyle bağlantılı olur ve seçenekler de gitgide sınırlı hale gelir. Belli bir noktada, "yerleşik bir disiplin rutinini" benimseyebilir ya da ona kapılabilirsiniz. Bunu yaparak birçok vakit ya da kaygıdan kurtarabilirsiniz kendinizi, ama bu size ancak eğer konunun ve özellikle de onun kavramsallaştırılması orijinalle yeterince izomorfsa yararlı olur – yani daha önce başkaları tarafından başarıyla incelenmiş olan konunun temel özelliklerine uyuyorsa. En sağlam ve/veya en moda tasarımı yanlış konuya uygulamak, özellikle de çıkarım yapma aşamasında, felakete davetiye olabilir.

Şekil 14.1'e öğle vakti girip oradan gece yarısı çıkabilen araştırmacı sayısı çok azdır. Birçoğu sürece başlamak için kısa yollara sapar. Birçok sosyal bilimci araştırma kariyerine zaten hangi vaka ya da vakalar üzerinde çalışmayacağını bilerek başlar. Birçok kez, geldikleri ya da eğitim aldıkları ülke olur bu. "Saha uzmanları" denen kişiler genellikle tarih, kültür ya da dil bilgilerini içeren bazı kişisel bağlara sahiptirler önceden ve bu da seçtikleri konuları etkiler. Başkaları göstermek istedikleri yeni bir istatistik tekniğini ya da ölçme cihazını seçmiş olabilir – ve bunu uygulayacak uygun bir konu aramaktadırlar. Belki de en yaygın (ve bana göre zararlı) çıkış noktası sosyoloji ya da siyaset biliminde şu anda moda olan kuram ya da yaklaşımlarla ilgili olur. Sadece böyle bir

"paradigma"yı kullananların sonunda iş bulabileceği inancına sahip olan genç araştırmacılar, sırf onun varsayım ve postulatlarına sadakatlerini göstermek üzere –ne kadar önemsiz ya da bulanık olursa olsun– onun herhangi bir konusunu almaya hazır olurlar.

Çevrime girdiğiniz zaman tam bir tur atmanız gerektiğini sanmayın. Sonuçta göreceğimiz üzere, bilgiye özgün ve anlamlı katkı yapmanıza izin verecek birçok çıkış noktası vardır.

Araştırmanıza gerçekten nerede başlarsanız başlayın ve bunu yapmanızın nedenleri ne olursa olsun, benim size tavsiyem, sırf kasıtlı olarak yapmış olmanız gereken ya da zaten örtük bir şekilde yaptığınız tasarım seçimlerini *ex post* berraklığa kavuşturmanızı sağlamak için bile olsa, Şekil 14.1'in tepesindeki başlangıç noktasındaymış gibi davranın. Her şeyin sizin için önemli olan temel bir konuyla ilgili bir fikirle başladığını ve sonra onu açık seçik kavramsal bir bağlama yerleştirdiğinizi düşünün, onun ortaya çıkışıyla ilgili özgül hipotezler geliştirin, incelenecek vakaları seçin vb.

Şimdi, Şekil 14.1'deki "küçük karakutuları" peşpeşe ziyaret edebiliriz. Okur onların her birinin yanında aynı zamanda "İyileştirebilecek seçenekler" ve "Zarar verebilecek yanılgılar" listesi bulacaktır.

Konu Seçimi

Kimse fikirlerin nerede ve ne zaman ortaya çıkacağını öngöremez. Fakat araştırmacının kişisel ve mesleki arkaplanını belli ölçüde bilirsek, bir fikrin bir konu haline gelmesini sağlayan koşulları öngörmek biraz daha kolay olabilir – yani birinin belli bir düşünceye yeterli önemi verdiği, onun nasıl ortaya çıktığını ya da sonuçlarının ne olabileceğini açıklamak üzere enerjisini harcamaya değer kılmak için anlamlı sınırlar koyduğu zamanı öngörmek kolaylaşır. Bu aşırı kişisel olan seçme çabası tasarımın geri kalan kısmında ve özellikle de, konu, yaratılan veri dağıtımlarından ya da çağrışımlardan çıkarımlar yapmaya geldiği zaman önemli bir çarpıtma kaynağı da olabilir. Bir konuyu seçecek kadar özen gösteriyor olmanız, büyük olasılıkla aynı zamanda onun kattığı şeye ya da sahip olduğu etkiye değer verdiğinizi gösterir. Düşünce ne kadar bilinçaltına gelse de, değerleriniz konuya iliştirilmiş hale gelir ve araştırma çevriminin geri

kalan kısmında ilerlerken yaptığınız seçimler üzerinde ısrarla etki bırakabilir. Çevrimden bir "erken" çıkış yapmaya karar verdiğiniz zaman bile etki yapmış olabilirler.

Birçok kez kişi bir konuya toplum ya da politika da ona ilgi gösterdiği için ilgi duyar. Seçilen konu kriz halinde ya da moda olduğu zaman bu çok açık görünür. Sosyal bilimciler olarak, kendisine dikkat çeken fenomenlere bağlanırız – ister bunu başka sorunlar yaratarak ister yeni çözümler önererek yapsınlar, durum böyledir. Bu da konularımızın ya yararlı varlıklarının sonunda başarısız deneyimler haline geldiğini, ya da tam etkilerini ortaya çıkarmak için hâlâ bekleyen yeni başarılar haline geldiğini söylemek demektir. Ortalama olan ya da etki yaratmamış olan sosyal ya da politik fenomenleri açıklamaya açıkça odaklanmış tasarımlarla çok sık karşılaşmayız.

Grosso modo, araştırma konuları iki kılıkla gelir: (1) *projeksiyonlar* – burada araştırmacı mevcut yaklaşım ve yöntemlerin yeterli olduğuna ve büyük bir hassasiyetle sadece istisnaiymiş gibi görünen vakalara ya da daha önce ele alınmamış olan birimlere ya da zaman dönemlerine uygulanmayı hak ettiğine emindir; ve (2) *bulmacalar* – araştırmacı burada konunun daha önce yetersiz bir şekilde ele alındığı ve incelenecek birimlerin ya da zaman dönemlerinin anomalilerin varlığını göstereceği varsayımıyla başlar. Hem projeksiyonlar hem de bulmacalar aynı "eleştirel rasyonel" tavırla ele alınmalıdır, ama araştırmacının perspektifi farklılık gösterir. Eğer seçilen konuya bir projeksiyon olarak bakılırsa, (en azından başlangıçta) kişinin yerleşik bilgiyi onaylama niyeti vardır ve özgül bir disiplin ya da paradigmanın içindeki bilgiye kümülatif bir katkı yapma yükümlülüğünü daha ciddiye alacaktır. Bir bulmacayı ele alırken perspektif kişinin konunun kavramsallaştırılma, ölçülme ya da raporlaştırılma tarzındaki yetersizlikleri ortaya çıkarabilecek gibi duran anomalileri yakalamaya –genellikle de bunu başka disiplinlerden yararlanarak yapmaya– götürür. Apaçık bir şekilde, ikisi de geçerli katkılar yapabilecektir; ikisine de bütün sosyal bilim disiplinleri ihtiyaç duyar.

İyileştirebilecek seçenekler

1. Projeyi tamamlamak için vakit harcamaya istekli olacak kadar ilgi duyduğunuz bir konu seçin.

2. Diğer sosyal bilimcileri (sizin sahanızda çalışmayanları bile) ilgilendiren bir konu seçin (ya da bir sav ortaya atın); daha da iyisi, daha çok komşu saha ve disiplinlerde çalışanların ilgisini çekecek bir şey olsun.
3. Bir konunun zamansal, uzamsal ve gerekirse kültürel sınırlarını araştırmayı mümkün kılacak, ama onu önemsiz ya da "biricik" kılmayacak şekilde belirleyin.
4. Konu için başlıca esin kaynağınızı ve sonucuyla ilgili kişisel tercihinizi, onlar için özür dilemeden bildirin.
5. Asla seçiminizi "yeterince araştırılmamış" olmasından yola çıkarak geçerli kılmayın ve özellikle de konu üzerinde yazılmış olan şeyleri gözardı etmeyin, önemsizleştirmeyin, bir kenara bırakmayın.
6. Sosyal kuram ve siyaset kuramında konunuzla ilgili ne kadar çok şey bulabilirseniz bulmaya çalışın ve akademik heves ve modanın yönlendirmesine kapılmaktan kaçının.
7. Her koşulda, danışmanınızı ve gözetmenlerinizi dinleyin, ama ilk kez kimin önerdiğinden bağımsız olarak, konunun size "ait olduğundan" kesinlikle emin olun.

Zarar verebilecek yanılgılar

1. "Heves-cilik": Konunuz (ya da yönteminiz ya da kuramınız) sahanızda artık çok fazla ve çok beğeniyle tartışılıyor; bu yüzden onu benimserseniz çalışmanız daha az eleştirilecektir ve bir iş bulmanız daha muhtemel olacaktır.
2. "Fazla umut bağlama": Konunuz toplum ya da politika için zaten çok iyi tanıtılmış ve umut veren sonuçlar üretti; bu yüzden, eğer o konuda araştırma yürütürseniz, bulgularınız daha çok ciddiye alınacak ve beğenilecektir.
3. "Ambulans kovalama": Araştırma konunuz şu anda kriz içinde olduğundan, daha çok veriye ulaşabileceksiniz ve kamuoyu bulduklarınızla daha çok ilgilenecek.
4. "Günümüzcülük": Günümüzde bir konuyla bağlantılı olarak bulduğunuz her şeyin geçmişte yine orada olduğu ve gelecekte de orada olacağı varsayımı.

5. "Geçmiş devlerin omuzlarında yükselmek": Bu sizin daha uzakları görmenizi ve çağdaş pigmeler arasında yaşanan çekişmelerden etkilenmemenizi sağlayacakmış gibi görünebilir – fakat o devler aynı şeye ya da aynı yöne bakmıyor olabilir.

Kavramsallaştırma

Neredeyse bütün temel konular "ön-kavramsallaştırılmış" olarak ortaya çıkar, yani potansiyel araştırmacının onları fark edip başkalarıyla paylaşması için anlaşılır bir dilde ifade edilmeleri gerekir. Fikir başlangıçta bir şekil, bir renk, bir duygu olarak gelebilir, ama *sözcükler* olgusal özgüllük ve ortak önem kazanmaları çerçevesinde vazgeçilmezdir. Araştırmanın karmaşıklaşması başlangıçta söz konusu olan sözcüklerin büyük olasılıkla işe karışan sosyal ya da politik aktörlerin sözcükleri olacak olmasında yatar – bu da onların sözcüklerinin birçok farklı anlam taşıyabilmesi ve birbiriyle çelişkili geniş bir varsayım menziline bağlı olması anlamına gelir.

Bir konuyu kavramsallaştırmak "gerçekten-mevcut" toplumlarda ya da politikalarda onu çevreleyen sözcüklerin *değişkenler* haline çevrilmesini içerir (ama bkz. Della Porta 11. bl. ve Bray 15. bl.). Bunlar özgül bir olaya ya da sürece uygulanan şık akademik etiketler değildir sadece. Belirgin bir olay ya da süreç kümesi tarafından paylaşılan köken koşulları, analojileri saptamaları gerekir ve zaman içinde farklı değerler alabilirler – bunlar ister nicel ister nitel olarak gözlenmiş olsun. Neden ya da etki olarak kendi özel statülerini kuramlar aracılığıyla başka değişkenlerle bağlantı kurma tarzlarına göre elde ederler. Bu değişkenler, ister aynı ister değişik kuramlardan derlendiği zaman, açıklamak üzere seçtiğiniz konuyla ilgili geçici *savınızı* oluştururlar.

Bu da bizi "Odadaki-Fil" denebilecek, nadiren anılan ama sık sık araştırma tasarlamanın her aşamasında karışıklık kaynağı olan bir şeye getirir. En temel ve sık kullanılan kavramlar bile –oy veren davranışını açıklamaya yönelik sınıf, statü, cinsiyet, yaş, bölge ve dindarlık kavramları gibi– anlamlarını daha kapsamlı (ve herhalde tutarlı) bir kavram matrisi içine yerleştirilmekten türetir (bkz. Kratochwill, 5. bl. ve Mair, 10. bl.). Tanımları aynı gibi görünebilir ve daha sonra göreceğimiz üzere, bu değişkenlerin işleme sokulması özdeş olabilir, ama rolleri uygulanan

kurama, paradigmaya, yaklaşıma ya da çerçeveye göre farklılık gösteren önceki varsayımlara ve olumsal ilişkilere dayanır. Ve hiçbir araştırma bunların ne olduğunu büyük olasılıkla belirleyemez. Eğer bunu yapmaya çalıştıysanız, analiz için zaman ya da yeriniz kalmaz. Başka deyişle, bütün sosyal ve politik araştırmalar yapıldıkları anda hakim olan "kuram durumu"nun temel bir parçasıdır. Hiçbir araştırma o ve bağlantılı konularda zaten yapılmış olanlara referans yapmaksızın *ex novo* kavramsallaştırılamaz. Bu da bulmacaları çözmeye çalışanlar için olduğu kadar "sadece" projeksiyon yapmaya çalışanlar için de geçerlidir.

Kişinin kavramlarını seçmesi sadece ilk adımdır. Onları değişkenler haline getirmek onlara bir statü atfetmek anlamına gelir ve bu da onların kurama iliştirilmiş olma hallerinin en belirgin şekilde araştırma tasarımına girdiği noktadır. En önemli hedef, seçilen konu açısından *operatif* görülenlerle *operatif olmayanları* birbirinden ayırmaktır. İlkinin sonuçların açıklanmasında ayırt edilebilir bir rol oynaması beklenir – ya *explicans* (yani açıklamayı yapan) olarak ya da *explicandum* (yani açıklanacak şey) olarak. İlk kuram ve bu yüzden de ondan türetilen kavramsallaştırma, ne kadar ayrıntılı olursa, operatif değişkenlere, sözgelimi birincil ve ikincil olanları (açıklayıcı güçlerine bağlı olarak), doğrudan olanlarla müdahale edenleri (etkinin nedene ne kadar yakın olduğuna bağlı olarak), sürekli ve dönemsel olanları (zaman içinde etkilerinin ne kadar sabit olduğuna bağlı olarak) vb. birbirinden ayırmak, farklı statüler atfetmek o kadar mümkün olur. Hiç söylemeye gerek yok ki, başlangıçta atanmış olan bütün bu roller tersine çevrilebilir, özellikle de sosyal ya da politik süreçlerin görece uzun-vadeli diziliminin açıklanması hedeflendiğinde. *Operatif olmayanlar*, mevcut olan ve konu araştırılırken farklı değerler alması beklenebilecek olan, ama etkilerinin ayırt edilebilir ya da önemli bir fark yaratması beklenmeyen değişkenlerdir. Elbette, önemli çıkarımlar yapmak söz konusu olunca, sözde operatif olmayan değişkenler önemli bir aldatıcılık kaynağı olarak görünebilir. *Sabitler*, yani mevcut olan ama araştırma döneminde değişeceği düşünülmeyen ve bu yüzden de *a priori* sonuçtaki çeşitlenmeye katkı yapabilecek sayılmayan değişkenler bile, zaman içinde önem kazanabilir – özellikle de operatif değişkenlerin etkisinin küçük değişikliklere ya da bu tür arkaplan etkenlerinin basit yeniden yorumlarına dayanarak olumsal olduğu ortaya çıktığı zaman durum böyle olur. Neyse ki, *ilgisiz* değişkenler –yani çeşitlenmeleri man-

tıksal ya da ampirik olarak araştırılan konuyla bağlantılı sayılamayacak olanlar– bu şekilde kalabilir.

İyileştirebilecek seçenekler

1. Savınızda belli kişilere, ülkelere ya da kültürlere "büyük harfli" isimlerle referans yapıp onları ve gelecekteki etkilerini tarif etmek için "küçük harfli" değişkenleri kullanmaktan olabildiğince kaçının.
2. Kavramsallaştırma sırasında başlangıç noktası olarak bir "önsezi" kullanmakta bir sorun yok –birçok ilginç konunun çevresindeki dünya genellikle onlarla doludur– ama bu önsezinin ilişik olduğu asıl kuramı olabildiğince çabuk saptamaya çalışın, onun diline geçin ve daha fazla ilerlemeden önce onun aksiyomlarını ve önyargılarını araştırın.
3. "Çokdoğrultululuk"tan –birbiriyle çok yakın ilişki içinde olan değişken kümelenmelerinden– kaçınmaya çalışın ve sadece bu tür kümelenmeler içindeki başat değişkeni kullanarak ya da onu kümelenmenin doğasını olabildiğince kesin şekilde yakalayan bir ideal-tip yananlamı ekleyerek basitleştirin.
4. Savınızda bulunan, sadece operatif değil aynı zamanda operatif olmayan değişkenleri ve sabitleri, değişmeyen o özellikleri olabildiğince açık seçik yapın – ve araştırmayı yürütme sırasında onların statüsünü değiştirmeye hazır olun.
5. Sınıflandırma sistemlerini kullanırken (bkz. Mair, 10. bl.), kategorilerin hem bütün gözlemleri içermesine hem de tek tek her gözleme atanırken dışlayıcı olmasına dikkat edin; onların hepsinin –o anda boşta olanlar dahil– potansiyel olarak sonuçları açıklamayla ilişkili olduğuna dikkat edin.
6. Kavramsallaştırmanızın hem zaman hem uzamda geçerli olmasını düşündüğünüz evreni olabildiğince erken ve açık seçik şekilde belirleyin.
7. Kavramları ve değişkenleri uzun zaman dönemleri ya da farklı kültürel bağlamlarda kullanırken dikkatli olun, çünkü onların aktörler için anlamları ve bu yüzden de etkileri değişebilir.
8. Çifte-anlaşmalı ya da yüzeysel değişkenleri ortadan kaldırarak tutumlu olmaya çalışın, ama aşırı basitleştirmeye de kaçmayın.

Bunu yapmanın bir yolu savınızı birkaç kez yeniden dile getirmek ve onu her seferinde daha özlü hale getirmektir.

Zarar verebilecek yanılgılar

1. "Bilinmezcilik": Eğer kavramsallaştırmanızı aşırı soyut terimlerle örter ya da bütün gözlemlerinizi karmaşık birtakım sınıflandırma şemalarına sokarsanız, kimse yaptığınız şeyin olanları betimlemek olduğunu anlamayacaktır.
2. "Sıfat-çılık": Belli bir kavrama ne kadar çok tanımsal sıfatlar ya da analog özellikler atarsanız, anlamak istediğiniz sonuçları açıklamakta o kadar önemli hale gelir.
3. "Kavram uzatma": Bir zaman ve yerdeki olaylar arasında bir analoji saptamak üzere başarıyla kullanılmış olan bir kavram, başka zaman ve yerlerde uygulandığı zaman da aynı ölçüde geçerli olmalıdır.
4. "Yalıtılma": Tercih ettiğiniz değişken konunuzu açıklarken o kadar önemli bir rol oynar ki, onu çevreleyen başka değişkenler şebekesinden ve üzerinde durduğu daha önceki aksiyomlardan bağımsız olarak kavramsallaştırılabilir, ölçülebilir ve yönlendirilebilir.
5. "Bedeli ne olursa olsun yenilik": Mevcut kavramlar (eski) kuramlara o kadar ilişmiştir ki, yenilerini icat edip kullandığınız zaman, araştırmanıza daha büyük orijinallik verilecektir.
6. "Keyfilik": Bütün kavramlar temelde keyfi olduğundan –keyfilik öngörülemez pratik kullanımların ve/veya kuramsal modaların bir işlevidir– hangisini kullandığınız, kamuoyunuz ve destekçileriniz onları kabul ettiği sürece fark etmeyecektir.
7. "Konsensus-çuluk": Eğer sizin disiplininizdeki herkes belli bir kavramı kullanıyor ve anlamını, ayrıca açıklama açısından ilişkisini kabul ediyor gibiyse, siz de bunu rahatça yapabilirsiniz.

Hipotezlerin oluşumu

Bütün araştırma tasarımları açık seçik hipotezlerin oluşumunu (ya da test edilmesini) içermez. Orada bir açıklamaya katkı yapabilecek olan de-

ğişkenleri kavramsallaştırmak için mümkün olan çok geniş bir sosyal ve politik konular menzili vardır, ama bunları onların ilişkileriyle herhangi bir geçici "eğer... öyleyse..." statüsüne atamak mümkün değildir. Bu konular için uygun araştırma mantığı bir *keşif* mantığıdır, *kanıt* mantığı değildir. Amaç kişinin bir konuyu kavramsallaştırmasını geliştirmek, onun bir veri menzili içinde makul olup olmadığını yoklamak ve sonunda da onun çıkarımları arasında hipotezler yaratmaktır, ama onları araştırmanın kendisini yürütmenin bir önkoşulu olarak kabul etmek olgun bir durum olmayacaktır.

Belirleyici etken yine o "Odadaki Fil"dir, yani belli bir konudaki kuramın hakim hali. Yakın tarihli olan, sadece az sayıda vakaya özgü olan, güçlü duygulara ya da politik çekişmelere yol açan ya da farklı sosyal disiplinlerin arasına düşen temel konular "keşif" statüsü için apaçık adaylardır. Potansiyel araştırmacı bunun bir düşüklük işareti olarak kabul edilmemesi gerektiğini hatırlamalıdır. Günümüzde rutin olarak kanıt mantığını izleyen bütün sosyal bilimsel araştırmaların arkasında bir yerde, geçmişte, birinin bir keşif yolculuğuna çıktığı görkemli bir an olmuş olmalı. Ne yazık ki, gitgide artan profesyonellik ve tekniklerin standartlaşmasının arkasında bu mesaj kaybolup gitmiştir. Sadece çok hevesli genç uzmanlar aynı konunun alternatif kavramsallaştırmalarından bir anlam çıkarma güçlüğünü kabul eder; ya da politik açıdan tutarlı ve genel savları özgül vakalar temelinde "süreç takibi" yoluyla bir araya getirmeyi; ya da aşırı karşılıklı bağımlılığı olan ve karmaşık sosyal ve politik sistem örneklerinde, bağımsız ve bağımlı değişkenleri birbirinden ayırt etmenin asla mümkün olmayacağını, üstelik onları sonlu bir çift değişkenli ilişkiler kümesi çerçevesinde ifade etme olanağının hiç olmayacağını onlar kabul eder.

İyileştirebilecek seçenekler

1. Herhangi bir "eğer... öyleyse..." ilişkisi varsayımının kendi "mikro-temelini", işlevsel bağımlılığını, yapısal mekanizmasını ya da kendi değişkenlerini bağladığı varsayılan niyet mantığını belirlediğinden ve nerede mümkünse, varlığının bağımsız bir ölçümünü koyduğundan emin olun.

2. Sadece insanların "mikro-temeller" atabildiğini *ex ante* varsaymayın, "gerçekten-var olan", tarihsel dünya bireysel niyet ve seçimlere indirgenemeyecek olan şekillerde kolektif olarak eyleme geçme olanağını elde etmiş olan sosyal ve politik birimlerle dolup taşıyor.
3. Öngörülen nedenin öngörülen etkiden bağımsız olduğundan ve aynı politik ya da sosyal sürecin paralel ya da yakınsak dışavurumları olmadığından emin olun.
4. Mümkün olan her yerde, hipotez olarak getirilen ilişkinin etkisini yaratması için hep var olması gereken müdahale eden koşulların ya da sabitlerin varlığını açık seçik belirleyin – bu bağlamsal etkenler araştırma sırasında çeşitlenmiyor olsa bile.
5. Kendinizi "iki arenalı bir sirkte" bulduğunuz zaman, yani hipotez edilen aynı ilişkinin iki rakip versiyonu kabul edilebilir olup farklı kuramsal varsayımlara dayanan çaprazlamasına farklı sonuçları açıklayabildiği zaman, ideal bir araştırma durumu ortaya çıkabilir.
6. "Eşitsonlulukları", yani farklı dizilim ya da mekanizmalarla üretilen aynı sonuçları da ortaya çıktıkları zaman kabul edip uğraşmaya ve bu yüzden farklı kümeleri ya da daha iyisi, sadece yalıtılmış örnekleri değil, hipotez "bağlarını" da test etmeye hazır olun.
7. Her zaman test edilecek üç hipoteziniz olduğunu hatırlayın, yani bir pozitif ya da bir negatif ilişki ima eden hipotezler ve herhangi bir "eğer... öyleyse..." ilişkisinin var olmadığı bir boş hipotez. Bu sonuncu karmaşık ortamımızdaki başka her şeyle bağlantılı olabilir, ama bu her zaman öngörülebilir bir yönde ya da önemli ölçüde olmaz.
8. "Zorunlu" (sonuç mevcutken hep var gibi görünen), "yeterli" (hep ve tek var olan) ve sadece "yardımcı" (bazen var, bazen yok olan) olduğuna inandığınız değişkenleri birbirinden ayırmak üzere hipotezler geliştirirken *ex ante* deneyin. Değişkenler kümenizin "hem zorunlu hem yeterli" olacağını asla varsaymayın ve bu yüzden de kaçınılmaz "hata terimine" yer açın.
9. Birçok araştırma projesinin, seçilmiş bir sonucu açıklamaya katkıda bulunan birbirine bağlı hipotez "kümeleri" ve "zincirlerinden" oluşması nedeniyle, bu eşzamanlı ve ardışık ilişkilerin bir modelini zaman ve uzamı koordinat olarak kullanarak çıkartmakta yarar vardır.

Zarar verebilecek yanılgılar

1. "Bilimcilik": Eğer değişkenleriniz açıkça farklılaşmış bağımlı ve bağımsız değişkenlerle düzene sokulmamışsa, araştırmanız bilimsel olmaz.
2. "Başarısızlık korkusu": Eğer hipotezleriniz ya da hipoteziniz çürütülürse, bilgiye katkı yapmamış olacaksınız.
3. "Sonsuz gerileme": Sosyal bilimlerdeki değişken ilişkileri hakkındaki bütün hipotezlerden önce potansiyel olarak sonsuz bir tarihsel nedensellik ve sonuç zinciri gelir; bu yüzden o zincire katılmayı seçip seçmemeniz fark etmez.

Vakaların Seçimi

Birkaç proje dışında seçilen konudan etkilenen toplumların ya da politikaların potansiyel sayısı araştırmacının veri toplama, ilişkileri test etme ve çıkarımlar yapma olanağını aşacaktır. Bu yüzden, bu birimlerin sadece bir alt kümesinin analizinize girmesi normaldir. Yapmanız gereken en önemli stratejik seçimlerden biri de katılacak olanların sayısı ve kimliği ile onları seçmek için kullandığınız ölçütlerdir. Bu da bir birimden (tek bir vaka ya da kişi) uygun olan en çok sayıya (etkilenenlerin evrenine) kadar değişir; ama sizin konuyla ilgili ilk kavrayışınıza katılan değişkenlerin niceliğiyle hakkında veri toplayabileceğiniz birim sayısı arasında fazlasıyla kaçınılmaz bir takas yaşanacaktır. Daha fazla vaka katmak büyük olasılıkla daha zayıf veri niteliği, daha kayıp gözlemler ve daha büyük kavramsal eşdeğerlik sorunları demektir. Buna karşılık, bu değişkenleri ne kadar dar tanımlar ve işlemselleştirirseniz –yani onlar soyutlama merdiveninde ne kadar alçakta yer alırsa– geniş bir vaka menzili içinde o kadar önemli olma eğilimi gösterirler.

Vaka seçimi veri toplama söz konusu olduğu zaman ve özellikle de kişi kendi ayrıntılı gözlemlerini yaparken pratik bir yöne sahip olabilir; ama onun asıl ödülü analitiktir. Vakaların kimliğini yönlendirmek birçok sosyolog ve siyaset bilimciye onların deney yapmaya en yakın eşdeğerini sunar. Kontrol değişkenlerinin devreye sokulmasını "harekete geçirir." Örneklem üzerinden kültürel kimlik, coğrafi konum, gelişme düzeyi ve zamansal yakınlık gibi potansiyel olarak ilgili koşulları "sabit tutan" araştırmacı, en azından onlardaki çeşitlenmenin kişinin baktığı sonucu üretemezmiş gibi

yapabilir. Kontrollerin biraz yaklaşık olabileceği ve örneklemdeki birimler arasındaki farklılaşmayı "kirleten" potansiyel birçok kaynak kalacağı düşünülürse, yine de bu onun sahip olabileceği en iyi tasarım aracıdır. Bu yüzden de kasıtlı ve dikkatli bir şekilde kullanılmalıdır.

Kesin olarak söylersek, araştırmacı bireysel vakaları seçmez, aynı birim içinde birlikte barınan ve hatta o birim içinde biricik ya da belirgin bir şekilde birlikte çeşitlenen "değişken konfigürasyonlarını" seçer. Ama olduğu gibi "Fransa"yı analiz edip onu sözgelimi "İspanya" ya da "İtalya" ile karşılaştıramayız. Basitçe bu ülkelerin her birinin içinde üzerinde çalışmayı seçeceğiniz hemen her konuda çok fazla (ve potansiyel olarak ilgili) koşul vardır. Bu aynı ülke içindeki mikro-birimleri karşılaştırırken bile geçerlidir, orada değişken sayısı daha güvenli bir şekilde kontrol edilebilir, çünkü ulus-devlet düzeyinde ortak sınırlamalar vardır. Bu yüzden "holistik" denen araştırma, büyük ölçüde sosyal ve politik araştırmada bir illüzyondur ve denendiği zaman, genellikle bir vakanın (ya da eğer daha çok birim kapsanıyorsa paralel vakaların) ayrıntılı ya da "kaba" tarifinden biraz daha fazla bir şeyden fazlasını vermez (ama farklı bir görüş için bkz. Bray, 15. bl.).

Bu, az sayıda değişkeni yalıtmak ve özellikle onların başka değişkenlerle olan ilişkilerini çok sayıda birim için test etmek çabasıyla yola çıkan tasarımlar ile bir ülkede çok sayıda birbirine bağlı değişkenle yola çıkan (genellikle ideal tip inşalarıyla birleşmiş) tasarımlar arasında çok önemli farklar olmadığını söylemek ve sonra da özenle seçilmiş birkaç sözde karşılaştıralabilir doğaya sahip birimler arasında anlamlı ve kalıcı bağlantılar bulmaya çalışmak demek değildir. Ama her iki stratejide de, genellikle karşılaştırdığınız şey değişkenler olur –bir ya da birçok, tek ya da kümeler halinde– birimler değil.

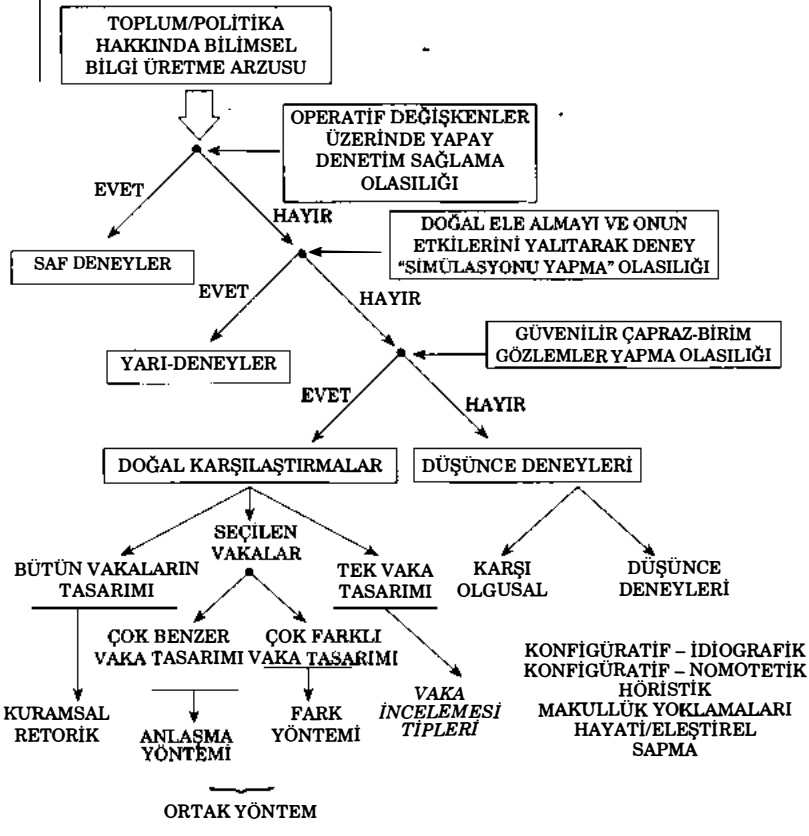
Bu da bizi vaka seçiminin, uzun zamandır olduğu gibi kabul edilen ve son zamanlarda gitgide ilgi konusu olan ikinci yönüne getirir. Bir gözlem biriminin analiz için geçerli vaka olabilmesi için, onun soruşturma altındaki konu açısından özdeş ya da en azından karşılaştırılabilir özgürlük derecelerine sahip olması gerekir. Brezilya belediyeleri, Moğolistan taşrası, İspanyol *comunidades autónomas*'ı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin kalıcı üyelerinden oluşan bir birimler örnekleminden vergi-

lendirme sistemlerinin verimliliği konusunda –betimleyici ya da nedene dayalı– çıkarımlar yapan bir tasarım çok ilgi çekmez. Kendi yazarı (doğru bir şekilde) bu "örneklemin" bir "en çok farklı tasarım" cisimlendirdiğini söyleyerek itiraz etse de, eleştirmenler (haklı olarak) bu birimlerdeki aktörlerin vergilendirmeye kendi kararlarını dayatacak ya da karar verecek eşit güçlere uzaktan bile sahip olmadığı gibi bir itiraz getirebilirler.

Bu sorunu dolanmak için bilinen formül sadece kümelenmeyle aynı düzeyde olan ve dünya sosyal ve politik sistemi içinde aynı resmi statüden yararlanan birimleri seçmekti. Bu herhalde neden bu kadar çok araştırma projesinin ulus-devlet birimlerine, ya da daha az ölçüde de olsa, federal ya da konfederal sistemler içindeki görece otonom ulusaltı birimlere yaslandığını açıklamaktadır. Bu stratejinin *reductio ad absurdum*'una BM'nin haklarında veri elde edilebilecek olan bütün üyelerini içeren büyük-*N* karşılaştırmalarla varıldı – üstelik bu sözde bağımsız olan devletlerin kendi halklarını yönetmekte ya da onların en temel ihtiyaçlarını karşılamakta radikal bir şekilde farklı olanaklara sahip olmasına rağmen böyle oldu.

Donatella della Porta bu kitapta bütün bir bölümü (11. bl.) vaka seçimiyle ilgili konulara ayırmış olduğu için benim buna ekleyebileceğim çok şey yok. Fakat öğrencilere araştırma çevriminin bu noktasında seçeneklerinin neler olduğunu açıklamak için yararlı bulduğum bir pedagojik araç sunacağım (Şekil 14.2).

Araştırmacıların bilimsel bilgi (burada nedensel çıkarım diye tanımlanmıştır) üretmeye yöneldiği yerde, tercih edilen vaka seçme stratejisi genellikle deneysel bir strateji olmalı, gözlem birimlerini rastgele seçip onların bir alt kümesinde belli bir değişiklik öğesini katarken diğerlerinde çeşitlenmeyi sabit tutmaya dayalı bir strateji olmalı. Ne yazık ki, birçok sosyal ve siyaset bilimcinin "gerçekten var olan" ortamlarda iş yapması gerekir, yani bunun mümkün olmadığı yerlerde. Deney yapmalarına fırsat olduğu zaman bile, konular çok eften püften ve ortamlar çok yapay olur ve bu tür bulgulara dayanarak daha "gerçekçi" bağlamlara yönelik çıkarımlar yapmak tehlikeli olabilir.

Şekil 14.2. Vakaların seçimi için bir şema

Yarı-deneyler en iyi ikinci seçenek olabilir, ama hem araştırmanın verimliliği hem de çıkarımların güvenilirliği açısından bazı ilginç avantajlar sunarlar. Vaka-zemini bir kadar az olabilir, ama yarı-deneyi birkaç başka ortamda, mümkünse, aynı zaman çerçevesinde tekrar etmek daha iyidir. Fakat bunlar gerçek-dünya durumlarıyla sınırlıdır, orada da bağımsız değişken aşırı soyuttur ve zamansal olarak sınırlıdır ve veri toplama da yeterli bir zaman döneminde tutarlı ve güvenilir olmuştur. Yeni bir kamu

politikasının etkisini ya da beklenmedik bir sosyal ya da doğal olayın etkisini değerlendirmek bu dar listeye uyma eğilimi sergiler, ama aynı sırada birime ya da birimlere başka bir şey olmuyorsa yapar bunu. Bu da vaka seçiminin, eğer söz konusu birimler birbirlerinin davranışını biliyorsa, dağılma ya da bulaşma etkilerine özellikle açık olan bir stratejisidir.

Birçok sosyolog ve siyaset bilimcinin, ister tek bir vakada ister bir dizi vakada "doğal olarak" ortaya çıkan konularındaki çeşitlenmelerin incelenmesi için işe koyulması gerekir. Della Porta (11. bl.) bu seçimleri yapmanın sonuçlarını araştırıyor.

Araştırma yöntemi ya da tasarımı metinlerine genellikle –herhalde bilimsel karakterleri şüpheli olduğu için– alınmayan bazı alternatif stratejilere de yer vermek istiyorum. Bunlar tipik bir şekilde "gerçekten var olan" sosyal ya da politik birimlerin davranışını gözleyip kayda geçirmenin riskli ya da olanaksız olduğu bağlamlarda ortaya çıkarlar. Hepsi de Max Weber'in geçmişte "düşünce deneyleri" dediği şeyi içerir. Bunların en iyi bilineni *karşı olgusalcılık* başlığına girer ve araştırmacının eğer bazı koşullar, kişiler, olaylar ya da süreç var olmasaydı konuya ne olmuş olacağını hayal etme çabasına girmesini gerektirir. Genellikle, bu tek bir ülkeye odaklanır – sözgelimi: "1930'ların başında Hitler 'müsait' olmasaydı Almanya politik açıdan nasıl evrilirdi?" Ayrıca vakaların bir örneklemine ya da evrenine de uygulanabilir – sözgelimi: "AB var olmasaydı bugün Avrupa'daki uluslararası güvensizlik düzeyi ne olurdu?" Ya da: "Amerikalılar Devrim Savaşı'nı kaybetmiş olsaydı, yeryüzünde kaç kişi İngilizce konuşurdu bugün?" Eğer bunlar "egzotik" ve biraz "dallı budaklı" görünüyorsa, şunu unutmayın ki ne zaman bir hipotez öne sürmeden önce Latince *ceteris paribus* sözünü söylüyorsanız, bir karşı olgusalcı oluyorsunuz.

Sosyal bilimsel ortodoksluktan iyice uzaklaşan kişi çok büyük sayıda özünde retorik, kuramsal ya da normatif olan ders alıştırmaları, yüksek lisans sunumları ve doktora tezleriyle karşılaşır. Bunlar kesinlikle konuları ele alır –genellikle daha önemli olanları "gerçekten var olan" toplumlar ve politikalar için olur, ampirist olan pozitivistler tarafından seçilmiş olmazlar– ama onların amacı kavramların ya da söylemlerin zaman içindeki gelişimini takip etmek, ya da belli savların mantıksal tutarlılığını incelemek, ya da insan davranışının özgül biçimlerinin etik kabul edilme-

sini teşvik etmektir. Bu tür projeler aslında araştırma içerir. "Höristik" ve "nomotetik" bir şekilde ampirik soruşturmayı etkilemişlerdir. John Rawls, Jürgen Habermas ve Jon Elster'in son çalışmalarının en *'hardcore'* ampiristlerin bile geniş bir konu dağılımını seçip kavramsallaştırmasına nasıl etki ettiğini düşünün (bkz. Bauböck 3. bl.).

İyileştirebilecek seçenekler

1. Eğer bütün evreni kapsamaya çalışmıyorsanız, rastgele bir vaka örneklemi seçme olasılığını ve bunun projenizi nasıl etkileyeceğini düşünün.
2. Kural olarak, rastgeleleştirme dışlandığı ve sizin amaç açısından seçici olmanız gerektiği zaman, vakalarınızı bağımlı değişken ya da değişkenler değil bağımsız değişken ya da değişkenlerle olan ilişkilerine göre seçin.
3. Ve bu seçimi yaptığınız zaman, seçilen vakaların o bağımsız değişkenler üzerindeki olabildiğince geniş bir menzili "temsil etmesini" sağlayın.
4. Konunuz buna izin vermediği zaman, kesin bir şeyi sırf çekici, sürükleyici ya da aşırı bir sonucu olduğu için araştırmak istediğiniz ve bu yüzden de bağımlı değişkene dayanarak seçim yapmanız gerektiği zaman, çıkarım yapma vakti geldiğinde bunu potansiyel bir taraf kaynağı olarak hatırlayın.
5. Tek bir vaka seçme stratejisi kullanmak zorunda olmadığınızı ve "içiçe geçmiş stratejiler" denen, büyük-N sayıda vakayla ve görece az sayıda kabaca ölçülmüş değişkenlerle başlayıp daha sonra çok daha ayrıntılı bir değişken "bataryasına" sahip bir küçük-N'ye geçtiğiniz stratejilerin çıkarım yapma vakti geldiği zaman size her iki stratejinin de avantajını sağlayacağını unutmayın.
6. Her zaman kavramsallaştırmanızın tahmin ettiği aktör davranışına uyumlu olan en düşük düzeydeki uzamsal ya da işlevsel kümelenmeyi tercih edin, çünkü daha sonra araştırmanızı skalada yukarı doğru yeniden düzenleyebilirsiniz, ama aşağı doğru düzenleyemezsiniz.

7. Başlangıçta hangi vakayı ya da kaç vaka seçerseniz seçin, bazıları "ayrıltırılamaz" çıkabilir, yani ilk vakaları bölerek ek vakalar yaratabilirsiniz, ama bunu ancak bu altbirimlerin belli ve aynı derecede otonomi sahibi olması sayesinde yapabilirsiniz.
8. Hakkında veri toplamaya niyetlendiğiniz vakaların sayısını ve kimliğini seçmeden önce, konunuzu sınıflandırmak için başlangıçta kullandığınız ölçütlerin farkında olduğunuzdan emin olun ve önce şunu sorun: "Bu neyin bir vakası?" Ancak o talebi karşıladıktan sonra hangi birimlerin katmaya "uygun" olduğunu bilirsiniz ve makul nedenlerle onların bazılarını dışlamaya kalkışabilirsiniz.

Zarar verebilecek yanılgılar

1. "Şöhret": Sırf belli bir vaka kamuoyu tartışmalarında öne çıktı diye onu araştırmak daha ilginç olur ve başkaları sizin araştırmanıza daha çok ilgi gösterir.
2. "Sayılar": Daha çok sayıda vakaya sahip olmak, onları toplayınca konuyla ilişkilerini uyuma sokmak ya da daha az geçerli göstergeler kullanmak zorunda kalsanız bile yararlıdır.
3. "Hayatilik": Belli bir birim sizin vaka seçme ölçütlerinize göre dışarıda kalıyorsa, kimin uymasının ya da uymamasının kesinlikle önemli bir nedensel ilişki testi sağladığı hayati olacaktır.
4. "Kontrol yanılsaması": Vakaları belli bir genel kültürel, konumsal ya da yapısal özelliği paylaşıyormuş gibi göründükleri için seçmek, kaçınılmaz olarak onların önemini denetler – "kontrol edilen değişkenlerdeki" o küçük ya da nitel çeşitlilikler açıklamaya çalıştığınız şeydeki çeşitlenmeyi etkiliyor olabilir.
5. "Çağdaşçılık": Aynı zaman çerçevesi içinde karşılaştırma için seçilen birimlerde, aktörlerin ortak değişkenlerin önemi konusunda benzer (en azından yeterli) farkındalığa sahip olması ve onlar için eşzamanlı olarak, bu birimler daha uzun çevrimlerde farklı noktalarda ya da basitçe farklı zaman takvimlerindeyken harekete geçebilmesi gerekir.
6. "Taklit": Seçilen birimlerdeki aktörler belli bir konuyu aynı zaman çerçevesi içinde ele almaları gerektiğinin akut şekilde farkındayken,

aynı zamanda onun için başkalarının ne yaptığına da hassas olacak ve birbirlerinin başarı ve başarısızlıklarından öğreneceklerdir – aslında başkalarının ne yaptığı konusunda çok cahil de olabilirler.

Taslak Yazmak

Araştırma çevrimindeki bir aşama "tercihe bağlıdır" ama çok arzulanır. Farklı mezuniyet programları resmi bir taslağı savunmaya çok farklı önem verir. Bazıları onu adayın "sahaya çıkmasına" izin vermeden önce talep eder. Benim kişisel deneyimime göre belli bir konuyu çevreleyen yaklaşımlar ya da paradigmalar ne kadar çok olursa ve belli bir kurumda mevcut olursa, taslağınızı yazıp savunmaya verilen önem o kadar büyük olacaktır. Tek bir kuramsal ya da disipliner yönün hakim olduğu skolastik bağlamlarda, çaba tümüyle çiğnenebilir. Hakim olan ortodoksluk bulmacalardan çok sorunları tercih eder ve hatta konuların nasıl kavramsallaştırılıp işleme sokulacağını da hatırı sayılır bir ayrıntıyla dikta ettirebilir. En aşırı uçta, içine girilecek bir "saha" yoktur, seçilecek özgül vakalar yoktur ve tartışılacak ölçüm ayrıntıları yoktur. Bu aşamada önemli olan şey "savın" normatif ya da mantıksal tutarlılığıdır, kişinin konuyu kavramsallaştırması ve bunun hakim ortodokslukla uyumluluğudur. Vakaların sayısı ve kimliği hem ilk aksiyomların hem de sonraki beklentilerin evrensel olduğuna inanıldığı ölçüde, ilgisiz değilse de, görece önemsizdir. Veri her zamanki kaynaklardan sergileme amacıyla canlandırılabilir ya da derlenebilir. Nihai çıkarımlar genellikle öngörülebilir ve ilk beklentilerle aynı çizgide olur. "Araştırma kulübünüzün" tanıdık üyeleri bilgiye yaptığınız kümülatif katkı için sizi coşkuyla kutlar. Başka disiplinlerin çalışanları ve sizin disiplininiz içindeki başka kulüplerin üyeleri esneyip "tekerleği yeniden keşfettiğinizi" ya da tümüyle önemsiz bir şey ürettiğinizi söyler. Başka deyişle, yerleşik bir araştırma geleneğine ait olmanın yararları olduğu gibi bedelleri de vardır.

Taslak yazmanın yararını etkileyen bir başka koşul da araştırma fonu elde etmedeki potansiyel olarak önemli rolüdür. Bu tür destek güvenceye alınmış ya da rekabetçi baskılara tabi değilse, araştırmacı kısa bir niyet açıklamasıyla yetinebilir. Yoksa, o noktaya dek yaptığınız tasarım seçimlerini tutarlı bir şekilde özetleyip ikna edici bir şekilde gerekçelendirme yeteneğiniz projeyi devam ettirip ettiremeyeceğinizi belirlemek açısından

büyük önem taşır. Bu çok sık açıkça tartışılmasa da, taslak yazmanın bu "ticari" yönü, sponsorun tercihleri taslağın kendisinde beklenilir hale gelir ve araştırmacı kendisini, konuyu uyarlar, onun kavramsallaştırılmasını değiştirir, hipotezlerin menzilini sınırlar ve hatta olası sponsoru memnun etmek üzere farklı vakalar seçerken bulursa, bu durum bir çarpıklık nedeni olabilir. Daha deneyimli araştırmacılar bağışçılardan destek almak ve sonra da en çekici çıkarımlara götüreceklerine inandıkları soruşturma yönünde ilerlemek üzere taslaklarının "ince ayarını yapmayı" kısa sürede öğrenir. Neyse ki, ulusal ya da ulusüstü sponsorlar taslaklarla fiilen yapılan araştırma arasındaki uyumu pek denetlemez. En fazlası,bu tür araştırmalardan çıkarılan politika içerimlerinin onların tercihlerine uyup uymadığıyla ilgilenirler.

Bir taslak yazmanın "asıl" amacı araştırmacıya arkasına yaslanıp yaptığı stratejik seçimler konusunda eleştirel olarak düşünme; ve bu düşünceleri veri toplama sürecinin karmaşık ve alıp götürücü sürecine dalıp onlardan mana çıkarmaya çalışmadan önce gözetmenler ve destekçilerle paylaşma fırsatı vermesi olmalıdır. Daha sonra özeleştiri ve değişiklik anları yaşanabilir –*tesadüfiliğin* önemi üzerine aşağıya bakın– ama bir taslağı bu aşamada yazmak ve savunmak bir eylem yönünde dönüşsüz şekilde takılıp kalmadan önce "yeniden yazma" ve "yeniden gönderme" fırsatı verir.

Değişkenlerin İşlemselleştirilmesi

İlke olarak, değişkenlerin kavramsallaştırılması önceden yapılmalı ve göstergelere nasıl dönüştürülecekleri ve sonra da nasıl ölçülecekleri düşünülmeden yapılmalıdır. Bunun iyi bir nedeni vardır. Burada büyük önem taşıyan şey, beklenen bir etki elde etmek üzere var olması gerektiğine inanılan koşul ya da etkeni açıkça belirlemektir – tek başına ya da başka değişkenlerle kesişim halinde. Projeksiyonu ya da bulmacayı daha önceden ve bağımsız olarak bu şekilde kavramsallaştırmak o değişkenin varlığını, büyüklüğünü, yönünü ya da kalıcılığını doğrulamak üzere yapılması gerçken gözlemleri belirlemek üzere güçlü bir teşvik sağlar. Araştırmanın ilk aşamalarında bu bütün sosyal ve politik değişkenlerin potansiyel olarak işlemselleştirilebileceği gibi bir tutum benimsemeniz

gerektiği anlamına gelir – ve daha sonra da gerçek dünyadaki göstergeleri aramaya başladığınız zaman uzlaşmalara hazır olmalısınız.

Ne yazık ki, pratikte, bu tür güçlüklerin beklentisi araya girer ve uzmanların işlemselleştirilmesinin "olanaksız" olduğu bilinen kavramları kullanmasını engeller. İktidar, otorite ve yasallık gibi vazgeçilmez politik özellikleri düşünün; ya da itibar, saygı ve güven gibi sosyal özellikleri. Hiçbiri için standart ve kolayca erişilebilir bir ölçü kümesi yoktur. Onları kamuoyu anketlerinden alınma "itibar" ölçütlerine dayalı bir şekilde işlemselleştirmeye dönük ayrıntılı (ve pahalı) çabalar bile sorunlu olmuştur. Bu çabaların eleştirileri de bu tür göstergeler ülkelere ve zamanlara yayıldıkça daha da ısrarcı olur.

Bu ikilemi ortaya koymanın bir yolu da, araştırma çevriminin bu aşamasında yapılması gereken *takasların* olması gerekmesidir. Kişinin kavramları soyutlama merdiveninde ne kadar yüksek olursa –ve herhalde, olası uygulanma menzilleri ne kadar geniş olursa– onların özgül bir vaka ya da vaka kümesindeki varlıkları hakkında ikna edici gözlemler yapmak o kadar güçleşecektir. Çalışmanızdaki birimlerin sayısını artırın –ya kişilerin ya da örgütlerin sayısını– ve kayıp veri ve yanıltıcı göstergelerle sorunlara sürüklenmeye başlarsınız. Bu takasları yapmaktan korkmayın, ama bunu bilerek yapın. Okur olan eleştirmeninize ne zaman daha az tatmin edici bir belirti ya da daha az özgül bir gözlem düzeyine geçtiğinizi söyleyin. Vakaları elemek gerektiği zaman bile hazır olun, ama bunun çıkarım yapmak için nihai olanağınızı çarpıtabileceğini de unutmayın. İşlemsel ihtiyaçların en zor karşılanacağı yerler, genellikle sosyal ve politik davranışın en az "normal" olduğu ve onların tasarımdan dışlanmalarının büyük olasılıkla çeşitlenme menzilini daraltıp çağrışımın nihai gücünü azaltacağı yerler alacaktır.

Araştırma çevriminin bu aşamasının bütün yönlerine musallat olan tema *geçerliliktir*. Yapmayı önerdiğiniz gözlemler, açıklamanın yükünü taşımak üzere seçtiğiniz kavramların anlamını hassas şekilde yansıtıyor ve böylece yakalıyor mu? Gözlemler ne kadar hassas olursa olsun, birimler arasında ne kadar karşılaştırılabilir olurlarsa olsunlar, başka bir uzman onları yaptığı zaman ne kadar kopyalanabilir oldukları ortaya çıkarsa çıksın, eğer geçerli değillerse, araştırmanız en hassas noktalarından birinde kırılmış olur. Önemli bir şey keşfetmiş olabilirsiniz ve göstergelerinizin ortaya

çıkardığı ilişkiler karşı çıkılması imkansız olabilir, ama başladığınız şeyi kanıtlamamışsınız (ya da çürütmüşsünüz). Bulgularınız en kesin anlamıyla geçersiz. Size üzerinde çalışmaya niyet ettiğiniz konuda hiçbir şey söylemiyorlar – eğer tesadüfiliğe güvenmeye (aşağıya bakınız) ve bütün projeyi ta kökünden itibaren yeniden kavramsallaştırmaya hazır değilseniz.

İyileştirebilecek seçenekler

1. İlk kavramlarınızla onların önerilen gösterge ya da değerlendirmeleri arasındaki karşılıklı ilişkiye yakın ve eleştirel özen gösterin; onları başkalarının aynı ya da bağlantılı konularda yaptığı araştırmayla karşılaştırın.
2. Farklı kavramları ölçmek üzere, zaman içinde rutin olarak uygulanmış olan değişken özelliklerine ve ampirik göstergelere dikkat edin.
3. Kavramın ve göstergelerinin aynı analiz düzeyinde uygulandığından ve soyutlama düzeyinde olabildiğince yakın olduğundan emin olun.
4. Mümkün olduğu zaman, alternatif işlemselleştirmeler ve çoklu potansiyel göstergeler kullanın ve gerektiği yerde, uyuşmazlıkları çözmek ve geçerliliği artırmak üzere aralarında "çeşitlendirme" yapın.
5. Her şey eşit olursa (ama asla olmazlar), engel olan göstergeler yerine engel olmayan göstergeler kullanmanız daha iyidir, çünkü davranışları gözlenen aktörler enformasyon talebinize stratejik, etik ve duygusal olarak yanıt verme fırsatına daha az sahiptir.
6. Bağımsız yanıt verenler arasındaki konsensustan farklı "iç" ölçüler arasındaki karşılıklı çeşitlenmeye ve en güvenilmez şekilde, diğer hipotezi yapılan "dış" sonuçlarla korelasyona dek uzanan göstergelerin geçerliliğini değerlendirmenin çeşitli yolları olduğunu unutmayın.

Zarar verebilecek yanılgılar

1. "Bulunabilirlik": Bu belirti vardır ve başkaları tarafından başarıyla kullanılmıştır; bu yüzden konunuza uygulandığı zaman geçerli olmalıdır.
2. "İşlemselcilik": Analizinize sadece geçerli (ya da konsensus olarak kabul edilmiş) bir belirtiye zaten sahip olduğunu bildiğiniz değişkenleri katmaya karar verirsiniz.

3. "Mimetizm": "X" bu konudaki veriyi sizinkine benzer bir kavramı belirtmek üzere kullandı, hem de farklı bir kuramdan yararlandı; bu yüzden onu siz de aynı amaçla rahatça kullanabilirsiniz.
4. "Belirsizlik ilkesini bilmemek": Eğer bir değişkeni size yanıt veren kişinin "gerçekten varolan" dünyasına müdahale ederek işlemselleştirirseniz, yine de vereceği yanıtın hakim doğruluk normları ya da stratejik çıkar hesaplarıyla kirleneceğini, ya da çeşitlenmeyi ölçmekten çok yaratmış olacağınızı gözardı edebilirsiniz.

Ölçme

Çevrimin bu noktasında, seçimleriniz az çok daha önce yaptığınız seçimler tarafından dikte edilecektir – bunu ister sorununuzun ya da bulmacanızın özgüllüğüyle bağlantılı olarak bilinçli bir şekilde yapmış olun (umarım böyle olmuştur), ister mevcut bir araştırma geleneğine yerleşmiş ve uysalca onun dikte ettiklerini dinlemiş olun, durum böyledir. Dahası, bu noktada kendinizi "akışa bırakmamanız" için de iyi bir neden vardır. Değişkenler için mevcut gözlem ve belirti tekniklerini kullanarak sadece bir sürü zaman ve kaygı tasarrufu yapmakla kalmazsınız, aynı zamanda kendinize bir iç "nitelik kontrolü" öğesi bulabilirsiniz – yeter ki kullanılan ölçümler geçerli olsun, yani nihai bir açıklama için güvendiğiniz değişkenin özelliklerini yakalasınlar. Bu olduğu zaman, daha önceki araştırmanın başarılı bir şekilde çoğaltılması çok arzu edilen bir sonuç olacaktır – ve bu sonuç kişisel olarak çok ikna edici olabilir. Yeni bir belirti ya da daha da kötüsü, bir belirti bataryası icat edip uygulamaya –özellikle de sıkça kullanılan bir değişkeni ölçmek üzere– karar verirseniz, gerekçelendirmek için özellikle çok çaba harcamanız gerekir. Yoksa çıkarım aşamasında okuru şaşırtma riski alırsınız: "Bu çekici görünen bulgu sahiden yeni mi, yoksa sadece ölçmedeki bazı değişiklikler yüzünden mi böyle?"

Ölçme konulu tartışmaya nicel ve nitel göstergeler arasındaki ayrım hakimdir – ve ilki açıkça tercih edilmektedir. Bu şaşırtıcı bir şey değil, çünkü birçok yöntem metni nicelikçiler tarafından yazılmıştır ve onların da bunun için ikna edici savları vardır. Sayısal verilerin daha *güvenilir* olduğu söylenir, yani bağımsız gözlemciler arasında anlaşma sağlamaya daha uygundurlar, daha *kesindirler*, yani birimler arasında anlaşma üretmeye daha açıktırlar ve daha *yararlıdırlar*, yani ilişkiyi test etmenin fark-

lı yollarıyla daha uyumludurlar. Elbette, sosyal bilim disiplinleri nitel araştırmadan çok nicel araştırmaya daha fazla "bilimsel statü" atfetmeye eğilim gösterir – ve uygulayıcıları da buna uygun şekilde ödüllendirir.

Bu en azından üç nedenle talihsiz bir durumdur: (1) araştırmacıları belirlenen kavramla bağlantılarının geçerliliği kuşkulu olduğu halde değişkenlere sayılar eklemeye yöneltmiştir; (2) çoklu bileşenleri genellikle kuramsal açıdan tartışmalı olan ve ağırlıklı bileşimleri onları kullananlar tarafından yeterince anlaşılmamış olan standart sayısal göstergelerin aşırı kullanımına yol açmıştır; ve (3) daha doğrudan ve hayali gözlem tekniklerinin yenilikçi kullanımında tereddütlere yol açmıştır – sırf karmaşık ve olumsal ilişkilerde içkin olan nitelikleri yakalamak için. Herhangi birine ve bir şeye bir sayı atfedebilirsiniz; ama hiçbir şey bu atamanın uygun bilgi üreteceğini güvenceye almaz. Eğer bu nitelikler büyüklükte (kardinal ya da ordinal) değil, türde (nominal) farklarsa, o zaman –atanma kuralları ne olursa olsun– sayı değersiz bir dezenformasyon örneği olabilir. Önemli olan, konunuzu artık kavramsallaştırmış olmanızdır, bir ölçme biçiminin bir başka biçime sözde üstünlükleri değil.

Muhtemelen çevrimdeki aşamalar arasında *tesadüfiliğe* en uygun olanı budur; çünkü daha önceki tercihlerinizi pekiştirebilecek ve "yol bağımlılığı" tümüyle galip gelmeden önce, geliştirmeler yapabilmeniz için size yol gösterecek bir araştırma sürecinden kaynaklanan bir öğrenme bütünüyle hakim hale gelir. Sonunda, konunuzun "gerçekten var olan" özneleri/aracılarıyla temasa geçersiniz – soyut "disiplin" kararları yaparak ortalıkta dolandıktan sonra. Eğer talihiniz varsa size açıkça niyetlerini ve algılarını anlatırlar, hatta onlara sorduğunuz şey konusunda görüşleri olabilir, yanıt vererek bunları dile getirirler. Araştırmanız büyük ölçüde ikincil ya da kamuya açık kaynaklara dayansa bile, bu tür belgelerde hiç beklemediğiniz şekillerde konuşabilen "sesler" olabilir. Elbette, topladığınız verinin yarattığı bir sürü halis "gürültü" olacaktır ve konuya uyguladığınız görece tutumlu yaklaşımla karşı karşıya geldiğinde bu çok akıl karıştırıcı olabilir. Yine de incelikler ve sürprizler için gözlerinizi, kulaklarınızı ve aklınızı açık tutun ve "rota düzeltmeleri" getirmeye hazır olun – hatta başlangıçtaki savınızın temel özelliklerinin ya da konunun çevresine daha en başta koyduğunuz sınırların bile ötesine gidebilir bu düzeltmeler.

İyileştirebilecek seçenekler

1. Rutin olarak göstergelerin güvenilirliğini test edin, eğer mümkünse bunu alternatif veri kaynakları ve/veya veriyi kaydedebilecek alternatif kişiler kullanarak yapın.
2. Eğer geçerlilik talepleri karşılanabilirse, nitel ölçme yerine nicel olanı yeğleyin, çünkü teknik üstünlükler önemlidir ve ilkinden ikincisine daha kolayca geçebilirsiniz.
3. Her zaman (değişkenin doğasına bağlı olarak) olası en yüksek, en bilgilendirici ölçme düzeyini yeğleyin, çünkü daha sonra daha düşük bir düzeye geçmek mümkün olur. Kardinal veri her zaman ordinal yapılabilir ve tam olarak her şey daha sonra nominal kategorilerle ikili karşıtlığa sokulabilir ya da dosyalanabilir – ama ters yönde ilerleyemezsiniz.
4. Talimatlarınızı –sadece kendiniz kullanmak için bile olsa– nicel kayıtları ya da nitel etiketlerin atanmasını olabildiğince saydam ve tam düşünerek yapın, böylece ölçme işlemleri gelecekte siz ya da başkası tarafından çoğaltılabilsin.
5. Özellikle de karmaşık bir toplumun ya da rejimin makro-düzeyinde çalışırken, birçok değişken çoklu bileşenler içerecektir ve bileşik ölçümlerle belirtilecektir –bu da araştırmacıyı bu tür "skalaların" nasıl kümelendiği konusuna daha yoğun ilgi göstermeye mecbur bırakır.
6. Özellikle de zaman içinde sosyal ya da politik süreçler hakkında enformasyon toplarken, değişikliklerin fiili davranıştaki değişiklikler yüzünden değil gözlem araçlarındaki değişiklikler yüzünden olduğuna dikkat edin.
7. Birçok ölçüm aracı sadece değişkenlerdeki görece büyük ölçekli ve önemli değişiklikleri yakalamaya ayarlanmıştır, yani daha ılımlı ve aşamalı değişiklikleri yakalamakta sistemli bir şekilde başarısız olabilirler. Sosyal ve politik "devrimler" her zaman kabul edilir; "reformlar" sıklıkla yetersiz rapor edilir, onlara ilgi çekilecek kadar etkilerinin birikmiş olması beklenir.
8. Fiilen veri toplamadan önce hatanın kaynaklarının nereden gelebileceğini ve bulgularınızı nasıl etkileyeceğini tahmin etmeye

çalışın. Rastgele hatalar için (olası yakınlıklara uyum sağlarlar) sistemli hatalardan (bulgularınızın yönüne taraf olurlar) daha az kaygılanın.

9. Veriyi ayarlamadan ya da onlardaki hataları bu verilerin genel beklentilere ya da başlangıçtaki özgül hipotezlerinize daha iyi uymasını sağlayacak şekilde düzeltmeden önce kendinize hakim olun.

Zarar verebilecek yanılgılar

1. "Bileşik-lik": Birçok kavramın doğası karmaşık ve çokboyutludur, bu yüzden de –iç yapılarındaki çeşitlilik ne olursa olsun– sadece aynı şekilde karmaşık ve çokboyutlu göstergelerle ölçülebilirler, bu yüzden de çok farklı çeşitlenme kümelerine özdeş kayıtlar atfedilmesi olasılığı vardır.
2. "Kalıcılık": Her zaman bir süredir etrafta olan, çeşitli araştırma ortamlarında kullanılmış olan ve araştırmacıya daha uzun bir zaman perspektifi sağlayabilecek olan bir gösterge kullanmak daha iyidir – bu dönem içinde ölçme teknikleri değişmiş olsa ve aktörler için maddelerin anlamı aynı kalmasa bile.
3. "Berraklık": Her değişkene özgül ve ikirciksiz bir kayıt verilmesi her zaman tercih edilen bir şeydir – onun kavramsallaştırılmasının ve kuramsal statüsünün doğası hesaplı bir şekilde "bulanık" ya da "aydınlık" olsa bile.
4. "Şeyleştirme": Ölçtüğünüz şey kavramlaştırdığınız şeyle özdeştir ve o da aktörlerin "onu" algılama tarzıyla özdeştir – araştırmacı bir alandan diğerine geçerken çeviride ne çok şey kaybolsa bile durum böyledir.

İlişkilendirme Testi

Şu noktada, araştırmacı geçici olarak kendi projesi üzerindeki bütün stratejik kontrolünü kaybetmiş olabilir ve en iyisi birçok yöntembilim metnine başvurup derlediği veriye, mevcut olan bütün o dilsel ya da matematiksel, simgesel ya da sayısal, parametrik olan ya da olmayan, determinist ya da olasılıkçı araçlar arasında en iyi şekilde hangi ilişkinin uyduğunu test etmelidir.

Değişkenler birbirleriyle farklı şekillerde ilişkilendirilebilir. Genellikle, sosyal bilimci *yönle* ya da uyumun pozitif mi, negatif mi, nötr mü olduğuyla ilgilenir; *güçle*, ya da bir değişkenin bir başkasını ne kadar etkilediğiyle; *önemle*, ya da uygunluğun basitçe tesadüf eseri olup olmadığıyla ilgilenir. Kendi araştırması kaçınılmaz olarak "tarihsel" olacağından, birbirlerine nasıl uyduklarının *zamanı, zamanlaması* ve *ardışıklığı* da önemli olmalıdır – hatta bu kronolojik boyutlar genellikle kişinin bulgularının sunulma ve savunulmasının temel yönünü belirler.

Bunun nedeni değişkenler arasında uygun olanın test edilmesinin ve bu yüzden de, kişinin bulgularını sunmasının en güçlü aracının inanılabilir bir hikayeyi kronolojik bir sırayla anlatması olmasıdır. Belki de sosyoloji ve siyaset bilimlerinin aşırı profesyonelleşmiş nişlerinde, hikaye anlatma artık kabul edilebilir sayılmamaktadır. Bu nişlere yerleşmiş olanlar –genellikle Amerikalılar ya da Amerika'da eğitim almış olanlar– disiplinlerinin derin ve geri dönüşsüz bir şekilde tarihsel olduğunu unutmuştur. Önemli olan şey ne olduğu değil, ne zaman olduğu ve zaten olmuş olan ya da eşzamanlı olan başka şeyle nasıl ilişki içinde olduğudur. Dahası, aktörlerin kendileri de kayıtların edilgen alıcıları değildir, kaydın etkin ve düşünen saklayıcılarıdır. Geçmişte kendilerinin ve atalarının neler yaptığını hatırlarlar ve şimdideki tercihleri bu bilgiyle koşullanmıştır. Bana göre, bu tür ilişkileri test etmek üzere zaman ve zamanlamanın bu inceliklerini yakalamak için ve birçok sosyal ve politik fenomenin saf karmaşıklığında söz konusu olan değişkenlerin çokluğunu eşzamanlı olarak odağa getirmek için kronolojik anlatıyı bastırabilecek, hatta geçebilecek bir şey daha icat edilmemiştir. Bulgularınızın anlatısı, hiç kuşkusuz, temel anlatıya özgül ilişkiler hakkında nicel testler yerleştirerek güvenilirlik açısından önemli ölçüde perçinlenebilir. Çapraz-cetveller, rütbe-sıralamaları, regresyon denklemleri, etken- ya da küçük-uzam analizleri, hatta matematiksel modeller genellikle yardımcı olabilir; ama öncelikle zaman ve mekanda aşırı kısaltılmış ve görece basit ve yinelenebilir bileşenler halinde ayrılabilecek olan konuları analiz ederken yardımcı olabilirler.

Büyük ölçüde nicel veriye yaslanan sosyal ve siyaset bilimciler bile, hesapladıkları ilişkileri ve yaptıkları çıkarımları belli bir kronolojik düzene sokan makul bir hikaye anlatmayı yararlı bulabilirler. Anlatı aynı

zamanda nedenle etki arasındaki boşlukları, söz konusu mekanizmaların dilsel bir betimlemesini sağlayarak doldurmaya hizmet edebilir – özellikle de matematiksel formüller ve biçimsel modeller bu tür alışverişlere, içine nüfuz edilemeyen "karakutuların" içinde gerçekleşiyormuş gibi davrandığı zaman (bkz. Héritier, 4. bl. ve Vennesson, 12. bl.). Kararlı nicelikçilerin bulguları sadece küçük *cognoscenti* (uzman) grupları arasında dolaşır ve dışarıdakiler için anlaşılmazdır; ama ne zaman sosyologlar ya da siyaset bilimciler daha geniş toplulukları aydınlatıp etkilemeye heves ederse, o zaman ya bulgularını nasıl anlatacaklarını öğrenmeleri ya da testlerinin ezoterik sonuçlarını daha anlaşılır hikayeler haline getirmesi için birini kiralamaları gerekir.

İyileştirebilecek seçenekler

1. Basitçe veriyi gözden geçirmekten –serpilme diyagramları bunun için özellikle yararlıdır– ve değişkenler ve vakalar arasında neler olup bittiğine dair kendi görsel izleniminizi oluşturmaktan ibaret olan "gözler arası etki testini" unutmayın.
2. Her zaman farklı uydurma testleri uygulayın ve basit olanlarla deney yaptıktan sonra sadece daha talepkar olanları deneyin.
3. Eğer mümkünse (ve nicel tasarımlarda bu daha da mümkün olacaktır) sayıyı bir ya da ikiyi ortadan kaldırarak; ve/veya örneklemi alt örneklemlere bölerek –sözgelimi, büyüklük ya da mekana göre bölerek– yönlendirin ve eğer bu onların uygunluğunu bozarsa cesaretinizi kaybetmeyin; bu tür farklı sonuçlar üretmek üzere hangi değişkenlerin müdahale etmiş olabileceğini keşfetmeye çalışın.
4. İlişkiye yönelik birçok testin –elbette nicel, bazıları için de nitel testlerin– aşırı vakalara çok hassas olduğunu unutmayın, bu yüzden analize sadece daha "normal" birimler katıldığı zaman değişkenler arasındaki ilişkinin nasıl kalıcı ya da önemli olduğunu bulmak üzere onları ortadan kaldırmaya hazır olabilin.
5. Kendinize zaman boyutunu hatırlatın ve veri içinden geçen ardışık çapraz kesitlerin –diyelim, on yıllık aralıkların– eşit ölçüde güçlü ilişkiler üretip üretmediğini test edin. Eğer üretmiyorlarsa, hangi

müdahale eden ya da bağlamsal değişkenlerin yeni bulgulardan sorumlu olabileceğini düşünün.

6. Başlangıçtaki hipotezleri yanlışlamaya ne kadar çaba harcarsanız, en uygun veri dağılımlarını ele alarak onları doğrulamaya çalışmakla yetinmezseniz, ilişkiye yönelik testleriniz o kadar ikna edici olur.
7. İlişkinin genel kalıbına uymayan "sapma" vakaların ele alınması genellikle araştırmacının yanlışlama işini ne kadar ciddiye aldığının bir belirtisi sayılmaktadır. Onları gözardı etmek (ya da kayıtlarını dönüştürmek) sizin doğrulamayla aşırı ilgilendiğinizi düşündürür; onları kucaklayın, karşıtlıklarından yararlanın ve hipotezi ne ölçüde tartışmalı hale getirdiklerini belirlemeye çalışın. O zaman bir "yanlışlamacı" olarak beğeni görürsünüz.

Zarar verebilecek yanılgılar

1. "Tutumluluk": İki değişken arasında yakın bir ilişki buldunuz ve bu bulguyu, üçüncü bir değişken ortaya atmış olsaydınız, iki orijinal değişkendeki çeşitlenmeyi açıklayabileceğini düşünmeden rapor ediyorsunuz.
2. "Olumsallık": Bulduğunuz ilişkiler güçlü ve önemli, ama ancak belli, genellikle belirlenmemiş, bağlamsal değişkenler mevcut olduğu zaman.
3. "Eğriye uygunluk": Veride hep "gürültü" ve "hata" olacağı için, ham veriyi dönüştürerek ya da dış hatlarını ortadan kaldırarak "pürüzsüz" dağılımlar yapmaya izin vardır ve bu genellikle daha "tatmin edici" bir uygunlukla sonuçlanır.
4. "Anakronizm": Test kriterlerinizi karşılayan ilişkilerin ve araştırmanızın kapsadığı zaman diliminin ortaya koyduğu bulgular, o zaman dilimi için geçerli olacaktır.
5. "Ad-hokrasi": Belli bir soyutlama ve ölçme düzeyinde, her vaka eşsiz olarak saptanabilir ve incelemeye katılan değişkenlerin öngördüğü sonuçtan gözlenen bütün sapmaları "açıklamak" üzere kullanılabilir.

Nedensel Çıkarım

Araştırma çevrimindeki aşamaların en tehlikeli –ve en ödüllendirici– olanıdır bu. Disiplinin ya da akademik rehberliğin en az görüldüğü yerdir ve bu yüzden de en geniş keyfi seçimler yapmak mümkündür.

Birçok araştırmacı süreci buraya varmadan önce terk etmiş olacaktır. Kesin gözlemler yapmış, ampirik betimlemelerini yayınlamış ve eve gitmiş olacaklardır. Diğerleri daha da önce, veri toplamadan önce durmuş ve bir savın kabul edilebilirliğini daha da artırmış ya da onun uygulanabileceği evreni belirlemeye yardımcı olmuş olduklarından hoşnut bir halde gitmiş olacaktır. Bazıları daha da ileri giderek değişkenlerin birbiriyle ne kadar sık ve güçlü ilişkiler kurduğunu gösteren –sayısal ve anlatısal– testler önermiş olacaktır. Ama iki soruyu daha yanıtlamaya çalışmaktan ısrarla kaçınacaklar: (1) geriye dönük bir soru olan, bu değişkenlerin *neden* ve *nasıl* daha en baştan araştırma konusu olan sonucu üretmek üzere birleşmiş olduğu sorusu; ve (2) ileriye dönük olan, bunun gelecekteki sonuçlarının *ne* olacağı ve bu sonuçların *ne zaman* olacağı sorusu.

Örnek olarak, iklim araştırmaları üzerine yaşanan güncel tartışmaları düşünün. İklimbilimciler ve diğer bilimciler raporlarını gezegenin her yerinde sıcaklıkların arttığını ve atmosferde çeşitli kimyasal maddelerin biriktiğini ispatlayan raporlar doldurmakla yetinseydi, bir tepki ortaya çıkar mıydı? Bildiğim kadarıyla, bu olgular herkes tarafından tartışmasız olarak kabul edilmişti. Ancak bu araştırmacılar bu göstergeleri korelasyona sokup da bu artışların bir tesadüfe ya da kadere bağlı olmadığını gösteren bir nedensel ilişkinin maskesi olduğu çıkarımına vardıkları zaman olaylar tartışmaya yol açtı. Birincil nedeni insan müdahalesine bağlı etkenlere atfettikleri ve dahası, gelecekte neler olacağına dair tehdit edici projeksiyonlar yapmaya başladıkları zaman ortalık karıştı!

Bütün sosyal bilimcilerin, böyle bir tartışma yaratma sorumluluğu olmasa bile, verilerini mümkün olan en büyük ölçekte kullanmakta çok daha ılımlı bir sorumluluk hissetmeleri gerekir; bu neredeyse kaçınılmaz olarak onları geriye ve (bazen) ileriye dönük çıkarımlar yapmaya götürmektedir. Yaygın ve pahalı araştırma hakkında bir rapor okuduğunuz ve kendinizi sonunda yine de "neden" ve "nasıl" sorusunu sorarken yakaladığınız zamanları hatırlayın. Bu genç araştırmacılar tarafından beğeniyle

karşılanabilir, çünkü orada düşük maliyetle "ikincil analizi" bekleyen hatırı sayılır miktarda araştırılmamış veri bulunduğunu gösterir. Yine de, başlangıçta konuyu seçen, onu kavramsallaştıran, vakaları seçen ve veriyi toplayan uzmanların onun ortaya çıkarabileceği nedensellik hakkında "temeli olan" çıkarımlar yapabilecek kadar ileri gitmemesi üzücüdür. Sosyoloji ve siyaset bilimi kitapçıkları bunu yapmanın sınırlarıyla ilgili bilgece tavsiyelerle doludur. Sık sık, lisans öğretmenleri ve tez danışmanları öğrenciye verilerinin sınırlarını aşan ya da başka değişkenlerin katkısını gözardı eden ve nedensellik ya da sonuç hakkında hatalı ifadeler olduğu ortaya çıkan ifadelerde bulunan araştırmacıları kötü örnek olarak gösterir.

Çıkarım hakkındaki birçok tartışmaya rehberlik eden tartışma *genellenebilirliktir*. Soruşturulan vakalarla ve ele aldığı zaman dönemiyle sınırlı olan kendi bulgularından çıkarımlar yapan dikkatli bir araştırmacı çok fazla eleştiriyle karşılaşmaz ya da çok dikkat çekmez. Kuşkusuz, konunun uzmanları göstergelerin geçerliliği, ölçümlerin hassaslığı ve testlerin ilişki için uygunluğu konusunda bir şey söyleyecektir – ama bu zamansal, uzamsal ya da kültürel bağlamlarda genelleme yapmaya cesaret etmedikçe, başkasının sahasına girmedikçe, ciddi bir şekilde karşı konulmaz size. Kimse kendi konusunun ona başka bir kuram ya da disiplin perspektifinden müdahale eden biri tarafından farklı şekilde açıklanmasını sevmez. Bunun da iyi nedenleri vardır. Bunlar keyfi ya da anakronik görünse bile (bazıları kuşkusuz öyledir), farklı sosyal bilim disiplinlerinin içine yerleşen uzmanlaşma hatları profesyonel standartları dayatmaya ve bilginin birikimine yön vermeye hizmet etmiştir. Alternatif kavramsallaştırmalara ve/veya yeni yöntemlere dayalı genellemeler özellikle dikkatle ele alınmalıdır. Buna rağmen, burası tam da uzmanlık heyecanının yattığı yerdir –burası "çığır açıcı" katkıların yapıldığı yerdir– yeter ki araştırmacı eleştirmenlerinin karşısına çıkmaya iyi hazırlanmış olsun.

Vaka seçimi stratejisi özellikle önemli bir rol oynayacaktır. Tek vakalı incelemeler genelleme için ikna edici bir temel oluşturmaz pek – "hayati önemde" olduğu söylenenler bile. Büyük-N incelemeleri daha az itiraz görecektir, ama onların vakalarının birçoğu (sözde) ortak olan eylem olanakları ve bütün evrende bulunan ilişkilerin arkasında uygun olanın önemli ölçüde farklılık gösterdiği, hatta kendisine ters düşebileceği vaka altkümelerinin olması gibi bir olasılık da vardır. Orta büyüklükteki "ola-

ğan şüphelileri" (coğrafi konum, gelişme, büyüklük, din, kültürel alan) kontrol etmeye dayalı örneklemler doğaları gereği genellemeyi barındırır, farklı örneklemler için çoğaltılmadıkları sürece. Hatta çoğaltma güçlü bir silah olabilir – ve sadece diğer vaka ya da dönemlerin ilişkinin aynı yönünü, büyüklüğünü ve ilişkisini üretmesi ölçüsünde de değildir bu. Eğer güvenilir bir kalıbın aynı örneklem içindeki farklı kümelenme düzeylerinde geçerli olduğunu gösterebilirseniz, onun büyük ölçüde daha çekici olan başka bir yerde de geçerli olabileceği çıkarımını yapmış olursunuz.

Diğer eleştirel etken araştırmacı tarafın suçlamalarından gelir, araştırmacının içinde çalıştığı ulus ya da disiplin bağlamının bir ürünü olduğu söylenir. Daha en baştan orada ne olduğunu keşfetmeyi tercih etmek ve sonra bu bulguyu hakkında daha az şey bildiğiniz yerlere yaymak insancadır. Genellikle bu, görmeyi beklediğiniz şeyi "aşırı gözlemek" ve karşılaşmaya daha az hazır olduğunuz çeşitlemeyi "az gözlemeye" yönelik doğal bir eğilime atfedilebilir. Bu "tip I onay tarafıyla" birlikte, tip II hatalarının da var olduğunu belirtmek gerekli. Bu örnekte, sapkın bir nedenle, araştırmacı kendi ilk hipotezini reddetmeyi tercih eder ve böylece, fiilen var olan ilişki derecesini hafifser. Ulusal kültürlerin ya da akademik disiplinlerin kendine özgülüklerinin bu tipik hatalardan herhangi biriyle ilgisi olup olmadığı bana ikircikli görünüyor, ama hiç kuşku yok ki ikisi de vardır.

Araştırmanızdan yaptığınız çıkarımlar için saygı elde etmeyi –ve Önemli Sosyal Bilimciler Panteonundaki yerinizi– güvenceye almanın en kesin yolu onları kapsayıcı bir yasanın korumasına yerleştirmektir. Bu tür bir yasa sosyal ya da politik fenomenlerin çok daha geniş bir menzili için açıklama getirir, sözgelimi Darwinci "En Uygun Yasası" böyledir. Bunun sizden önceki Önemliler tarafından, evrensel değilse de, geniş kabul görmüş olması gerekir ve idealde, başlangıçtaki kuramdan türetilmemelidir. Ama Panteon'a kadar ulaşamazsanız kaygılanmayın. Bilgiye yaptığınız katkı yine de önemli olabilir ve sosyal bilimci kariyeriniz hâlâ çok yararlı olacaktır.

İyileştirebilecek seçenekler

1. Başka vakalar ya da deneyimlerin önerdiği alternatif açıklayıcı değişkenleri ekleyip (mümkünse tümüyle yeni bir araştırma yapmadan) örnekleminizdeki ilk uygunluk korunuyor mu diye keşfedin.

2. İlk örneklemden vaka altkümeleri çıkartarak ona dayalı bulguların ne kadar sağlam olduğunu görmek üzere verinizi elden geçirin; özellikle de bütün evrenle ilgilendiğinizi ama "bölgesel" çeşitlemelerden kuşkulanmaya niyetiniz olduğunu düşündüğünüz zaman.
3. Çıkarımlarınızı değişkenler arasındaki tek bir önemli ilişkiye daha az önemli (ve daha az beklenen) örnekleri bir kenara bırakarak güvenerek "savurmamaya" dikkat edin.
4. Bir araştırma projesinden bir çıkarımlar demeti derlerken, belgelemesi kolay olan ya da kendi deneyiminize yakın olan bulgulara daha büyük önem atfetmeyin ya da ayrıcalık vermeyin.
5. Riskli olacaktır, ama belli bir örneklemden yaptığınız çıkarımlar temelinde, hakkında bir şey bilmediğiniz yerler ve insanların farklı bir örnekleminde benzer davranışların nasıl olabileceğini öngörmeye çalışın; ve (daha riskli olsa da) yaptığınız çıkarımları incelediğiniz birimlerin gelecekteki performansını öngörmek için kullanın.

Zarar verebilecek yanılgılar

1. "Zafercilik": Önemli bir bulgu yaptınız; bu yüzden çalışmanız sona erdi – katmayı unuttuğunuz ve başka vaka ya da örneklemlerde çok önemli olabilecek bir değişkenin sonucu olsa bile.
2. "Pago-Pago-culuk": Ne zaman her yerde geçerli olduğunu sandığınız bir şey bulsanız, hep bulgunuzun uymadığı bilmediğiniz (ya da hiç duymadığınız) bir yer olacaktır – ve hep orayı bilip size hatanızı söyleyecek bir uzman bulunur.
3. "İstisnacılık": Belli bir konuyu sadece belli bir ülkede çalışmayı seçiyorsunuz çünkü bağlamın istisnai olduğunu düşündünüz ve sonra da, dönüp bulgularınızın evrensel olduğunu öne sürüyorsunuz.
4. "Çapraz-düzey çoğaltılabilirlik": Yönde tutarlı, büyüklükte güçlü ve bir analiz düzeyinde önemli oldukları anlaşılan değişkenler arasındaki ilişkiler kendilerini aynı örneklem içindeki –daha yüksek ya da alçak– başka kümelenme düzeylerinde çoğaltırlar.
5. "Bilişsel muhalefet": Eğer basitçe bir arada "gitmeyecek" olan değişkenler hâlâ ilişkili görünüyorsa, bunun nedeni saptanmamış bir

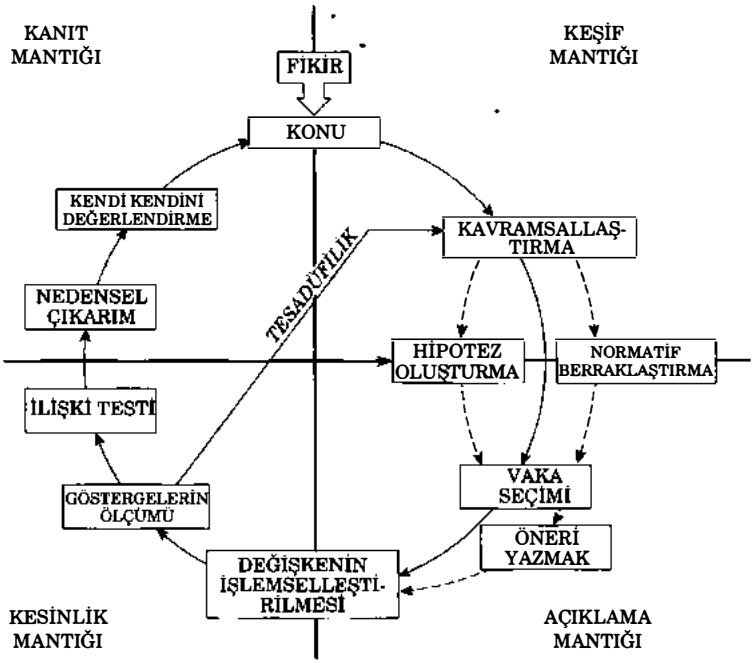
ölçüm hatası ya da kavramsal karışıklık olmalıdır; o yüzden vakayı dışlayarak ya da değişkeni analizden çekerek herhangi bir çıkarım yapmakta haklı olursunuz.

6. "Zamansal yakınlık": Yakın zamanda gerçekleşmiş değişkenlerin ilişkilerine daha büyük önem atfetmeyi ve daha çok önem vermeyi, eski ilişkilerin de (ya da ilişkisizliklerin de) "önemsizleştirilmesi" gerektiğini varsaymayı tercih edersiniz.

Kendi Kendini Değerlendirme

Araştırma çevriminde dışarı çıkma noktanız olarak seçtiğiniz aşamaya vardığınız zaman, hedefiniz çok basit olmalı: Kendinizi kendi çalışmanızın olası en iyi eleştirmeni kılmak. Önceki aşamaların her birindeki potansiyel itirazların hepsini öngörün. Mümkün olan her yerde, dönüp uygun düzeltmeleri girin. Bu genellikle, araştırma çevrimine yerleşmiş sayılı ve tersinmez "yol bağımlılıkları" nedeniyle olanaksız olduğundan, eleştirmen-okurunuza kusurun farkında olduğunuzu ve onun tarafından yanıltılmamaya ya da etkisini büyütmemeye çalıştığınızı işaret edin. Her şeyin ötesinde, kendinize daha en baştan hiçbir araştırmanın kusursuz olmadığını ve bütün araştırmacıların hata yaptığını hatırlatın. Masanızın üstüne (ya da ekran koruyucunuza) Latince *Errare est humanum* ("hata yapmak insan olmaktır") sözünü asın ve insan davranışını inceleyerek insan olmanın bu düstura iki kat maruz kalmak olduğunu kabul edin.

Bu bölümü yazmaktaki asıl amacım size kendinizin en iyi eleştirmeni olmanızda yardımcı olmaktı.

Şekil 14.3. Sosyal ve politik araştırmanın çevrimi ve onun dört mantığı

Sonuç

Sosyal ve politik araştırma, kavramlarının, kuramlarının, tasarımlarının ve mantıklarının çeşitliliğiyle tanımlanır. Sadece birkaç kişi Şekil 14.1'deki "saati turlayacak" ve değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler hakkında ampirik temeli olan çıkarımlarla sonuca varacaktır. Birçok kişi, disiplininin mevcut hali ya da belli bir konuyu seçmekteki amacı açısından, prematür ya da uygunsuz sayılacak bir konu seçer. Çevrimi görece erkenden, öğleden sonra 1 ile 3 arasında bir yerde terk edebilirler – neyse ki söz konusu köken ilişkilerinin gelişmiş bir anlayışıyla ve olasılıkla da, gelecekteki araştırmaları için daha ayrıntılı bir hipotez kü-

mesiyle çıkarlar. Ama başkaları bu ilişkilerden etik ve normatif içerimler çıkarmakla ilgilenir, belki de daha önceki deneyimlerle ya da eski felsefi varsayımlarla analojiler arayarak yaparlar. Şekil 14.3'te bu çıkış noktasına "keşif mantığı" dedim, buradaki fikir, onu alanların daha önce gözardı edilen ya da mevcut bilgelikle çarpıtılan ampirik ya da normatif ilişkileri keşfederek orijinal katkılarını yapmış olacaklarıdır. Bu kitapta Zoe Bray, Alessandro Pizzorno, Sven Steinmo ve Rainer Bauböck çevrimi bu noktada terk etmeyi seçenler için özellikle yararlı olacaktır.

Saat 3'ten 6'ya dek daha az sosyal ve politik araştırmacı çevrimi terk eder.[1] Onların belirgin katkısı seçilen konuları çevreleyen uygun dünyayı tanımlamak, temel değişkenlerin özgül dağılımlarını temsil eden vakalar seçmek ve bu değişkenleri tanımlamanın yeni yollarını icat edip onları daha kapsamlı kuramların içine iliştirmektir. En önemlisi, bunlar konularını çevreleyen ilişkilerin mevcut kavramsallaştırılmasını daha büyük ayrıntıyla ve daha da ileri taşıyacaktır – onların bir "açıklama mantığını" izledikleri fikri buradan gelir. Donatella della Porta, Peter Mair, Christine Chwaszcza ve Friedrich Kratochwil onlar için özel ilgiye sahip bölümlere katkıda bulunmuştur, ama hepsi de açıklamanın kendi başına bir amaç olmadığı, göstergelerin belirlenmesi ve verilerin derlenmesini içeren bir sonraki aşamaya geçmenin bir zorunlu önkoşulu olduğunu önvarsayar.

Birçok sosyal ve siyaset bilimci öğleden sonra 6'da ve saat 9'dan önce çevrimi terk eder. Temelde betimleyici bir doğası olan bir araştırma üretmiş olacaklardır. Burada, ilgi noktası ölçümlerinin geçerliliği ve gözlemlerinin kesinliğidir. Sahaya girmiş –kendi arka bahçeleri olsa bile girmiş– ve sosyal ve politik fenomenler hakkında yeni veri üretmiş olurlar. Daha iyi gözlem araçlarının ve daha güvenilir göstergelerin geliştirilmesine katkıda bulundukları kesin gibidir. Mark Franklin'in bölümü büyük ölçüde bu "betimleme mantığıyla" ilgilidir.

Adrienne Héritier "kanıt mantığında" söz konusu tasarıları doğrudan ele almaya en yakın kişidir, ama yazarların hemen tamamı en azından dolaylı olarak siyaset bilimi ve sosyal bilimlerdeki nedensel ilişkiler hak-

1 Ne yazık ki bunların birçoğu, daha önceden kavramsallaştırılmış bir araştırma için bir tasarımla gelen tezlerden ibaret olacak; bir taslak yazıp hatta değişkenleri işlemselleştirme üzerinde biraz düşünebilirler, ama asla ilgili veriyi toplamak için gerekli zaman, kaynak ve enerjiyi bulamamışlardır – kaldı ki bir de bunları yazmak.

kında ampirik temeli olan çıkarımlar yapma gibi çok tartışmalı bir hedefe uzanır. Bu da son neticenin olduğu yer olabilir –ve kesinlikle en yüksek disiplin statüsünün ödüllendirildiği yerdir– ama sadece birkaç seçilmiş çevrimde bu aşamaya dek ulaşabilir, ama onların sonuçları bile her zaman diğer uzmanlar tarafından nihai çoğaltmaya açıktır.

Okur bunun karşısında cesaretini yitirmemeli. Önem verdiğiniz bir konuda özgün araştırma yapmak bir maceradır. Sizi farklı yönlere götürüp farklı yerlerde sonlanabilir. Birçok şey çıkış noktanıza bağlıdır, ama aynı zamanda her virajda profesör ve destekçilerinizin etkisinde kalacaksınız – ayrıca disiplininizdeki hevesler ve modalar da etkileyecek sizi. En önemli şey, yapacağınız seçimlerin bilincinde olup emin olmak, sonra da çevrimden ne zaman, nerede çıkacağını bilmek. Neyse ki kitabın bu ve diğer bölümleri sizin yolculuğunuzu kolaylaştıracak ve sonuçta daha verimli kılacaktır.

15.

Etnografik Yaklaşımlar*

Zoe Bray

Giriş

Sosyal bilimlerdeki öğrencilerin, kişisel araştırma ilgilerini saptadıktan sonra, en uygun yöntembilimi de bulması gerekir. Bu bölümde, sosyal bilimdeki nitel yaklaşımın merkezinde yer alan bir yöntembilimi araştıracağız: Etnografinin yöntembilimini. Onun değeri onun gerçekleşmesini sağlayan esnek süreçte yatar, ampirik bulguları kuramsal formülleştirmeye önceliğini verir. Ana veri toplama ve analiz tekniklerinde katılımcı gözlemi ve açık uçlu görüşme yer alan doğalcı bir yaklaşım olarak tarif edilir. Etnografi aynı zamanda nitel yaklaşımın merkezindeki araştırma felsefesini kucaklayan katılımcı gözlemini içerir. Etnografi sosyal bilimlere farklı nicel ve nitel eğilimlere sahip araştırmacılar tarafından dikkate alınabilecek bir katkı sağlar.

Vinyet 1

Küçük bir İspanyol kasabasında, yanlarında birkaç erkek ve çocuklar olan bir yerde kadınlar sessizce ana caddeyi, bölgedeki seyircilerin ara-

* Michael Keating ve Donatella della Porta'ya bu bölümün son yazılmasından önceki ve sonraki derin yorumları için teşekkür ederim. Andrea Calderaro'ya bölümde ele alınan konuların birçoğuyla ilgili canlandırıcı tartışmalar için özellikle teşekkürler. Ayrıca Philippe Schmitter'ın yapıcı eleştirileri için de minnettarım. Ayrıca anonim hakemlere de teşekkürler. Metinde açıklıktan uzak ya da akıl karıştırıcı olan bütün konular tümüyle benim sorumluluğumdadır.

sından geçerek yürür. Akşam yavaş yavaş gelirken, taşıdıkları lambalar renkli bir ortaçağ tarzı giysilerini aydınlatır. Onlar gibi tören giysileri giymiş bir sosyolog geniş bir beton boşluğa çıktıkları sırada yanlarında yürür. Bu mekanda toplanmış olan grubun üyeleri, büyük bir odun ve çer-çöp yığınının çevresinde geniş bir daire oluşturur. Yaşlı bir kadın gruptan ayrılıp yığını ateşe verir. Bir süre sonra büyük bir ateş yanmaktadır. Grup üyeleri bir süre, yine fenerleriyle orada durur, sonra kasabaya doğru yürüme törenlerine devam ederler. Usulca bu grubun diğer üyelerinin yanında duran araştırmacı olaya büyük ilgi gösterir, katılımcıların aralarında kullandığı dile dikkat eder ve yüzlerindeki ciddiyeti izler, katılımcıların birbirlerine söylediği sözlere kulak kesilir ve fenerlerin ve ateşin altın alevleriyle aydınlanan yüzlerindeki ciddi ifadeleri gözler. Aklından, tanık olduğu şeyleri kayda geçirir. Daha sonra, akşamleyin odasına çekilince bütün bunları defterine yazar.

Vinyet 2

Mexico City'nin isimsiz bir banliyösündeki küçük bir apartman dairesinde, bir araştırmacı evsahiplerinin sunduğu kahveyi yudumlar, evsahipleri ülkenin taşrasından buraya yeni taşınmış orta yaşlı bir çifttir. Çantasından kayıt cihazını çıkaran araştırmacı onu masaya koyar. Çalıştığından emin olduktan sonra, kadından hayat hikayesini anlatmasını, istediği yerden başlayabileceğini söyler. Kadın şaşırır ve biraz huzursuz olarak, "Bana ciddi sorular sormayacak mısınız?!" diye sorar. Araştırmacı ondan *onun* neyi önemli bulduğunu ve yeni evindeki hayatında onun için neyin önemli olduğunu duymak istediğini söyler. Kocasına göz ucuyla bakan kadın ikna olmuş gibidir, hikayesine başlar. Konuşurken, yavaş yavaş söylediklerinin kayda alındığını unutur, daha serbest konuşur. Araştırmacı başını sallayarak kadını dinlerken, kadının dilsel olmayan iletişimine dair notlar tutar aklında.

Vinyet 3

Yine Avrupa'da, Fransa'nın bir taşra şehrinde, bir grup grevci ve sendika temsilcisi bir fabrikayı işgal eder. Farklı ülkelerden işçi sendikalarının amblemlerini taşıyan bayraklar dalgalanır kalabalığın üzerinde. İn-

sanlar değişik ulusal dillerde sohbet ederken bir beklenti havası hakimdir. İşverenlerle yapılan görüşmeleri tartışmak ve işçi hakları ve işe alma politikalarıyla ilgili tartışmanın sonuçlarını değerlendirmek üzere buradadırlar. Maviler içindeki bir kadın kapıda belirince kalabalık sessizleşir. Oradakileri Fransızca ve İngilizce selamlayan kadın odanın diğer ucuna yürür. Karşılarına geçip fabrikanın işçi sendikasının temsilcisi olarak yönetim kuruluyla yaptıkları görüşmeleri daha çok Fransızca konuşarak anlatır. Kurulun belli koşullar altında uzlaşmayı kabul ettiğini söyler. Sorular gelir, Fransızca dışındaki soruları yine mavi giyinmiş, odanın köşesindeki bir mikrofonun başında duran bir bıyıklı adam çevirir. Aralarında oturan bir araştırmacı not tutmaktadır. Tartışmayı dinlerken, etkileşimi, beden dilini, yüz ifadelerini ve dil seçimlerini gözler. Daha sonra, araştırmacı bazı katılımcıları seçip onlara hem grup halinde hem de tek tek sorular sorar, toplantıyla ilgili izlenimlerini açıklamalarını ister.

Bu vinyetler etnografik araştırmanın temel veri toplama tekniklerini anlatır: Katılımcı gözlemi ve açık uçlu, sohbet havasında ve yarı yönlendirmeli görüşmeler. Saha çalışmasında hepsi de kullanılmaktadır, sonra yazıya geçirilir ve etnografya olarak analiz edilirler. Sosyal topluluğun ve bireyin derin bilgisini elde etmeyi hedefleyen saha çalışması genelde beraberinde lokal bir sahayı ve kültürü benimsemeyi, açık uçlu görüşmeler yapmayı ve topluluğun üyeleriyle vakit geçirmeyi içerir. Bir özne karmaşık bağlantıları bağlamında incelendiği zaman bilgi "derin" sayılır.

Geleneksel olarak antropologlarla birlikte düşünülse de, etnografya başka disiplinlerden sosyal bilimciler için de yararlı olabilir. Bu kitabın girişinde sosyal bilimlerdeki nicel ve nitel yaklaşımların karşılıklı olarak dışlayıcı kategorileştirilmesine karşı koyduğumuz gibi, diğer sosyal ve siyaset bilimcilerin de, araştırmaları ne kadar nicel olursa olsun, belli bir noktada etnografik yaklaşımdan yararlanmalarını savunuyoruz – en azından çalışmalarındaki farklı noktalara yer vermekte ve bulgularının bazı yönlerini daha berraklaştırıp örneklemekte bunun bir yararı olabilir. Bu bölümde, bir etnografın klasik araştırma yaklaşımını açıklayacağız. Ondan sonra ondan ne kadar yararlanacağını öğrenci bilir (ayrıca bkz. Tarrow 2004).

Etnografya, içkin olarak holistik ve doğalcı karakteri nedeniyle sosyal bilimlerin kalbinde yer alır. Derinlemesine, holistik ve doğalcı bir inceleme aracılığıyla, bir konuyu doğal bağlamı içinde incelemeyi kastederiz. Bu ister toplumu örgütleyen ve etkileyen, ırk, etnik, cinsiyet ve sınıf katmanlaşması gibi makro-yapılar ve süreçlerin incelenmesi olsun; ister sosyal, dinsel, politik ya da ticari doğası olan kurumların incelenmesi olsun; ister kişiler arası etkileşimler ve bireylerin sosyalleşmesi gibi mikro-süreçler olsun, etnografyanın önemli bir rolü vardır. Sosyal ve siyaset bilimcilerin hepsi insanlar arasındaki etkileşimin dinamiğiyle ilgilenir; gücün resmi ve gayriresmi, görünen ve görünmeyen, doğrudan ve dolaylı biçimlerde kullanılmasıyla ilgilenir; ve bu dinamiklerin kültür, ekonomi ve politika sahasındaki ilişkileri nasıl belirlediğiyle ilgilenir. Etnografya araştırmacının soruşturmayı yaparken karşılaşacağı insani sosyal dünyanın dinamiklerini anlamaya yardımcı olabilecek esnek bir şekilde veri kaydetme ve analiz etme yaklaşımı sağlar (Campelli 1996).

Bu bölümde, etnografik yaklaşımla ne kastettiğimizi, onun başlıca veri toplama tekniklerinin bazı özelliklerini açıklayarak gözden geçiriyoruz: Katılımcı gözlemi ve açık uçlu görüşmeler, ayrıca sohbet havasında olan ve yarı yönlendirmeli görüşmeler. Etnografya araştırmayı yazıya geçirme sürecini de içerir. Verinin araştırılması ve ele alınmasına yönelik belli bir felsefi yaklaşım da onun içindedir.

Etnografi Nedir?

Etnografi sosyal bilimlerdeki nicel yöntemlerin kalbinde yer alır, betimleyici ve yorumcu yaklaşımla bağlantı içindedir. Nitel araştırma istatistik prosedürlerden farklı bir tarzda ulaşılmış olan bulguları içeren bir araştırma olarak tanımlanmıştır. Bu kitabın giriş bölümünde açıklandığı gibi, nitel araştırma araştırmaya dayanır, nicel araştırma ise sonuca. Nicel araştırma "ne, nerede ve ne zaman" gibi soruları ele alır. Nitel araştırmaysa, sosyal eylemin "neden ve nasılını" soruşturur.

Fakat "neden ve nasıl" tarzı araştırmada nicel olabilecek çeşitli teknikler var. "Ne, nerede ve ne zaman" sorusu bazen tahmin edilenden daha karmaşık ve açık uçlu yanıtlar üretebilir. Bu yüzden, yine della Porta ve Keating tarafından da belirtildiği gibi (2. bl.), nicel ve nitel araştırmayı karşılıklı olarak birbirini dışlayan kategoriler olarak sunmak yanıltıcı-

dır. Aslında, onlar öncelikle biri ya da ötekiyle ilişkilendirilen teknikleri karşılıklı değişim içinde kullanabilirler.

Yöntemler sadece veri elde etmenin yollarıyken, yöntembilim yöntemlerin nasıl epistemolojik ve kuramsal konuları çözmek üzere kullanılacağıyla ilgilenir. Belli bir sistemin tam anlayışına ulaşmak için, araştırma ilgisinin fikirlerle birlikte davranışa da gösterilmesi gerekir, hem "katı" hem de "yumuşak" bir doğası olan bilgiden yararlanılır. Sosyal bir özne hem makro hem mikro bakış açılarından, nicel ve nitel ampirik veri kullanılarak bakıldığı zaman daha iyi anlaşılır. Sözgelimi, çocukların farklı sosyal ve ekonomik arkaplanlarının profesyonel geleceklerini nasıl etkilediğine bakan bir araştırmacı, çok yüksek sayıda çocuğu kapsayan bir istatistik derleyebilir, onların ebeveynlerinin mesleklerini ve gelirlerini, onların kendi eğitim yollarını derleyen bir istatistik çıkartabilir, ayrıca onların kültürel ve sosyal etkinliklerini ve mobilliklerini sistemli bir şekilde incelemeye alır. Araştırmacı ayrıca belli birkaç çocuğu seçebilir ve katılımcı gözlemi ve görüşme yoluyla, bu çocukların ve belki ailelerinin de hangi sosyal dinamiklerde hareket ettiğini araştırabilir. İkinci tarz aracılığıyla, araştırmacı ilk tarz aracılığıyla derlenen verinin daha bağlamsallaşmış bir anlayışını elde etmeyi başarabilir. Aynı şekilde, sözgelimi, internetin sağladığı yeni politik katılım olasılıklarına ilgi duyan bir araştırmacı, bir politik karakterin olduğu söylenen site sayısını ve bunların kaç kez ve kim tarafından kullanıldığını sayabilir; ya da interneti belli politik eylemleri için kullanan birkaç kullanıcı vakasını inceleyebilir. İlki fenomenin genel kapsamlı bir gözden geçirmesini sağlarken, ikincisi böyle bir sürecin nasıl gerçekleştiği konusunda derinlemesine bir anlayış sağlar. Her iki yaklaşım da birbirine ışık tutar ve herhangi bir araştırma projesinde tam analize katkıda bulunabilir.

Etnografik yaklaşım içkin olarak insan yaşamının inceliğine ve karmaşıklığına nicel bir yaklaşımın olamayacağı şekilde hassastır. Çalışmasını nicel yöntemlere yaslayan bir araştırmacı insan ifadesinin inceliklerinin birçoğunu kaçırır, çünkü bulgularını amaca-göre-inşa-edilen kategorilere yerleştirir, bunlar ne kadar sağlam temellenmiş olursa olsun. Bilgi verenlerin nüansları, ifade yüklü sessizlikleri ve imaları nicel araştırmacı tarafından gözardı edilir, soft veri olarak yorumlanır ve bu yüzden de bilimsel olarak güvenilmez diye bir kenara bırakılır. Fakat insanların, kül-

türlerinin ve iletişim kurmalarını sağlayan karmaşık anlam konstrüksiyonlarının incelenmesi olan sosyal bilimler kendilerini nicelleştirilebilir yöntemlerle sınırlayamaz (Klandermans ve Staggenborg 2002).

Aşağıdaki kısımda, etnografiye bir yaklaşım olarak bakıp onun temel karakteristiklerini doğalcı ve holistik olarak, üç karşılıklı değiştirilebilir adımlık bir araştırma süreci içeren karakteristikler olarak açıklayacağız. Sonra da etnografik yöntem ve bulgular üzerinde durup etnografi disiplininin bütünleşik bir parçası olan etiğin tartışılmasıyla bitireceğiz.

Fakat etnografiden yararlanan araştırmanın, geleneksel olarak sanıldığı gibi, antropologların ve kültür incelemesi uzmanlarının çalışmasıyla sınırlı kalmak zorunda olmadığını vurgulamak gereklidir. Etnografi sosyal bilimlerdeki bütün disiplinlerin öğrencileri için yararlıdır; onlar başka sistemli yöntemler kullanarak yaptıkları araştırmaları boyunca, çalışmalarını etnografiyle desteklemek ya da zenginleştirmek ihtiyacı duyarlar, özellikle de bulgularının bir kısmı sistemli bir çerçevede kanıtlaması güç olan önseziler ya da izlenimlerden oluştuğu zaman (bkz. Schmitter, 14. bl, Franklin, 13. bl., Vennesson, 12. bl ve Héritier, 4. bl.). Etnografi geleneksel olarak mikro-incelemelerle, küçük ölçekli ve marjinal sosyal gruplarla ve tek-vakalı incelemelerle ilişkili sayılsa da, onun bir dizi farklı bağlamlarda ve farklı kıyas düzeylerinde, başka yöntemlerle birlikte kullanılabileceğini vurguluyoruz.

Bir Yaklaşım Olarak Etnografi

Doğalcı

Etnografik yaklaşım, toplumla, olduğu gibi, onu etkilemeye ya da kontrol etmeye kalkışmadan çalıştığı için doğalcıdır. Hedef davranışı, soyut ya da laboratuar ortamında değil de, alışkanlık bağlamında anlamak ve insanların deneyimlerine nasıl anlam verdiğini yorumlamaktır. Bilimsel olarak hareket etse de, etnografik araştırma hümanist bir vurguyla, kültürün karmaşıklığına ve insanların politik dünyasına duygu yakınlığıyla girerek yürütülür.

Bu yüzden, ilk vinyetteki araştırmacının gözlediği tören bu toplumun dinamiğini anlamak için hayati önem taşıyan davranış kodlarına ışık tutar. Bu törenin, İspanyol Bask Bölgesinde, Fransa'yla olan sını-

ra yakın bir kasabanın yıllık fiestalarında, uzun bir zaman sonra ikinci kez sahnelendiği anlaşılır. Bölge erkeklerinin asker kıyafetleriyle geçit töreni yapmasını da içeren ve kadınların sadece askeri topluluklar için birer hemşire ve maskot olarak katıldığı bir törenin geleneksel canlandırılmasını savunan bir grup bölge sakini tarafından düşünülüp sahnelenmiştir. Bu geleneksel yaklaşımın muhalifleri günümüz dünyasındaki kadınların askeri törenlerde erkeklerle eşit yer almayıp güzel-yardımcı figürü gibi küçültücü bir role girmeyi kabul edemeyeceğini savunmuştur. Geleneksel töreni savunanlar da geleneğin, bugün yaşanan bütün o modernlik ve cinsiyet eşitliğine rağmen değiştirilemeyeceğini söylemiştir. Eğer kadınların daha fazla katılımı gerekirse, o zaman bunun geleneğe saygı gösteren başka yollarla yapılması gerekiyordu. Bu yüzden de kadınların baş kahramanlar olabildiği yeni bir tören yarattılar, araştırmacımız da buna tanık oldu. Bu törende, katılanlar kasaba sakinlerinin kutladığıyla aynı tarihsel dönemde yaşandığı söylenen başka bir sahneyi yeniden canlandırırlar – kasabayı kuşatan yabancı düşmana saldırıyı. Yerel erkekler silah kuşanırken, kadınlar da düşmanı fenerlerle şaşırtmış, onları kasabanın içinden geçirip dışarı götürmüştü. Ama bu çözüm yerel muhalifleri tatmin etmedi ve yıllar içinde siyasi partiler tartışmada taraf tuttu. Türlü yönlerden suçlamalar geldi, geleneği savunanlara aşırı-muhafazakar diye saldırıldı, muhalifleri de dışarlıklı, solcu aşırılıkçı ve terörist sempatizanı olmakla suçlandı. İçinde sadece cinsiyet konularının değil aynı zamanda yerel ve ulusal kimlik politikalarının ve küreselleşmenin çarpıcı deneyimlerinin de söz konusu olduğu böyle karmaşık bir çatışmadan anlam çıkarmak için, araştırmacının kendisini de onun içine sokması gerekir. Böylece yaşanan gerginlikleri ve sahnelenen gücü daha kolay gözleyebilir.

Etnografik araştırma bir toplumun kozmogonisinin, insanların içinde yaşadıkları dünyadan anlam çıkarma tarzının ve kendi inançları temelinde eyleme geçerken birbirleriyle ve kendilerinden farklı kişilerle nasıl bağlantı kurduklarının araştırılmasını içerir. Toplumların, belli bağlamlarda ve zaman aralıklarında nasıl çalıştığıyla ilgili betimleyici genellemeler ve açıklayıcı yorumların geliştirilmesi aracılığıyla, araştırmacı toplumlar arasındaki ortak yanları ve çeşitlenmeleri ve bunların zaman içindeki rotalarını değerlendirmeye çabalar. Nesnel olarak gözlenenle

ona verilen öznel yorum arasında içkin bir bağlantı olduğunu varsayan araştırmacı, insanların nesnelere ve eylemlere inançlarına ve toplumun alışkanlıklarına uygun olarak nasıl anlam verdiğini açıklar. Gerçeklik bu açıdan insan deneyiminden ayrılmaz bir şey olarak değerlendirilir, bilgi sadece sosyal bir bağlamda mevcut sayılır.

Holistik

Etnografik çalışma, bir şeyin ancak onun "bütün" sisteminin bir parçası olarak görüldüğü zaman ve bir "bütünün" parçalarının toplamından daha fazla olduğu varsayıldığı zaman daha tam şekilde anlaşılabileceği fikrine dayandığı zaman holistiktir. "Bütün"-lük fikri elbette yanıltıcıdır (ayrıca bkz. Schmitter, 14. bl.), ama etnografik araştırmanın genel fikri, bir fenomeni kendi dinamik bağlamı içinde inceleyerek, onun basitçe yalıtılmış olarak incelenmesinden –çünkü her şey başka şeylerle bağlantı içinde var olur– ve onun sistemli bir şekilde bir soyut formüller listesine indirgenmesinden elde edilenden daha içkin olarak anlaşılabileceği yolundadır.

Etnograflar kendilerini inceledikleri fenomenlerin bağlamına sokar. Sözgelimi, futbol fanatiklerinin davranışı hakkında inceleme yapan birisi, bir maça gidip oradakilere davranış bağlamını anlamayı gözeterek açık uçlu sorular soracaktır. Bu sorulara verilen yanıtlar, bir maç bağlamında, futbol fanatiklerinin kendilerini ifade etmesini ateşleyen duygudan yoksun bir nötr ortamda farklı olacaktır. Aynı şekilde, ikinci vinyetimizde, araştırmacı incelemesini kadını içinde alışkanlıkla yer değiştirdiği ve bu yüzden kadının sosyal, kültürel ve politik bir gerçekliğin bir üyesi olarak daha iyi anlaşılması için önemli olan çeşitli farklı bağlamlarda gözleyerek de sürdürebilir. Bu gözlemler ve "arkaplan bilgisi" (Cicourel 1991) araştırmacının kadınla yapacağı görüşmelerden elde edilen veriyi tamamlayacaktır. Bu arada, anketler ya da kapalı-uçlu sorular gibi daha nicel görüşme tekniklerini kullanan bir araştırmacı, kadının ve ailesinin mobilliği ve eylemleri üzerine efektif veri elde edecektir, ama genellikle açık olmayan yanıtlar, ikircikli ifadeler ya da yine anlamlı olabilecek sessizlikleri değerlendirmeye alamayacaktır. Bu durumlarda, araştırmacı bunların anlamı hakkında önseziler sahibi olacaktır ama onları katı bir nicel çerçevede seslendirmeye fırsat bulamayacaktır.

Kuramsal açıklık ve özdüşünümsellik

Biçimsel kuramları test etmek için çok araştırma yapılmaktadır (bkz. Schmitter, 14. bl ve Héritier, 4. bl.). Bu, araştırmacının inceleme nesnesine bulacağı şeyle ilgili beklentilerle ve zaten tanımlanmış kavramlar kümesiyle yaklaştığı anlamına gelir. Buna karşılık, etnografik araştırma açıkça açık-uçlu bir duruş benimsemeye çalışır. Bu da araştırmacının özgül dışavurumlar aramadığı, sözgelimi "kimliğin" ne olduğu konusunda, önceden biçimlenmiş fikirleri takip ettiği anlamına gelir (Bray 2004, 2006). Kimliğin bu önceden düşünülmüş ele alınışı onu özgül bir karakteristikler dizilimi sayan, kavramın gerçeklik olarak kristalleşmesini sağlayan mekanizmaları düşünmeyen araştırmacılar arasında çok yaygındır. Brubaker ve Cooper'ın sözleriyle, onlar pratiğin bir kategorisi olan kimlikle analizin bir kategorisi olan kimliği birbirine karıştırırlar (2000: 5). Bu önkavrayış da birçok araştırmanın tonunu belirler, araştırmacılara sahte bir başlangıç verir.

Etnografik çalışmada, araştırmacının araştırmaya başlamadan önce kendi öz-farkındalığını ve kültürel makyajını ve bu arada da kendisine yabancı ortamlarda yorum yapma yeteneğini düşünmesi önemlidir. Sahaya bir *tabula rasa* olarak, bulduğu her şeye açık olmaya ve olguları onun kendi terimleriyle değil de onların kendi terimleriyle ele almaya açık olma hevesiyle girer. Ancak sosyal ortamla yakınlık elde etmekle geçirilen yeterli bir vakitten sonra araştırmacı hangi soruşturma yönlerinden gidilmeye değdiğini ve bilgi verenlerin hangilerinin daha fazla analizi hak ettiğini saptayabilir. Aynı şekilde, araştırmacının onu sadece kendi değerler kümesini dayatmaya değil aynı zamanda başkalarınınkini ihmal ederken belli bir insan grubunun bakış açısını ve yaşam tarzını tercih etmeye sürüklemekle kalmayıp belli bir grup insanın bakış açısı ve yaşam tarzını benimsemeye, buna kaşılık başkalarını gözardı edip oynanan iktidar oyunlarına da hassas davranması, öndüşünülmüş ideolojik fikirleri de harmanlaması gerekir. Böyle bir yaklaşım yorumun kapsamını daraltacak ve taraflı sonuçlar doğuracaktır.

Üç adımda bir süreç

Etnografik araştırma yaklaşımı üç temel adım içerir: Araştırma öznesinin başlangıçtaki fomüllendirmesi ve araştırma nesnesinin saptanması;

veri toplama; ve ampirik malzemenin yazılması ve analizi. İlki sonrakine yol açsa da, her biri araştırmacının yaklaşımını geriye dönük düşünüp değerlendirmesini, böylece incelemenin son iyileştirilmesine katkıda bulunmasını gerektirir (ayrıca bkz. Pizzorno, 9. bl.).

İlk adımda, araştırmacı "anlamlılaştıran kavramlar" denen şeylere odaklanır. Bunlar "kesin kavramlar" ile tezat halindedir. Kesin kavramlarda söz konusu olacağı gibi neye bakılması gerektiğinin reçetesini yapmak yerine, anlamlılaştıran kavramlar araştırmacının bakabileceği yönü belirtir.

Veri toplama safhasında, etnograf inceleme nesnesini olabildiğince tanımaya çalışır, bunu önce önemli miktarda bir zamanı çeşitli durumlara maruz kalarak geçirmeye çalışarak yapar. Araştırmacının nesneyle ilgili sahip olabileceği herhangi bir önkavrayış buna uygun olarak yeniden değerlendirilir ve katılımcı gözlemi ve görüşme yapma süreçleri benimsenir. Cardano etnografik araştırmanın bu özelliğini saha çalışması dönemi sırasında "nesneye teslim olma" diye adlandırır (2003: 19). Bu tam içine girme biraz yoğun olabileceği için, araştırmacıya düzenli aralıklarla sahaya girip çıkması, böylece geri çekilip inceleme altındaki durum üzerinde verimli bir şekilde düşünmesi tavsiye edilir.

Etnografik yaklaşım, aynı zamanda araştırmacının veri toplama ve analitik süreçteki varlığına sürekli dikkat edilmesini bekler. Araştırmacı, saha çalışmasına kalkışırken, aslında, ele alınan incelemedeki bağımsız bir değişken olduğunun farkında olmalıdır. İnsanlar araştırmacının varlığının farkındadır. Bu yüzden, doğalcı *démarche* içinde devam etmek üzere, araştırmacının bu etkeni düşünmesi gerekir. Bazı vakalarda araştırmacının varlığı sonuçta unutulabilir ya da fark edilmeyebilir –bu da özneye bağlı olarak, onun incelemesi için araştırmacının yararına olabilir– ayrıca insanların araştırmacının varlığına nasıl tepki verdiğini gözlemek de ilginç olabilir.

Araştırmacının kültürü ve yetişmesi aynı zamanda onun bilgi verenleriyle olan ilişkisini de etkileyecektir (Touraine 1981: 37). Ait olduğu grupların kültürel, sosyal ve tarihsel bağlamlarıyla özdeşleştirilmeye tabi olmaktan kaçınamaz, incelediği bireyler de kendilerini gruplarından ayıramazlar. "Anlamak," diye yazıyordu Gadamer (1979: 158), "her zaman bir ön-anlamayı gerektirir, o da yorumcunun içinde yaşadığı ve onun

önyargılarını şekillendiren belirli gelenek tarafından önceden şekillendirilir." "Bireyin tarihi," Bourdieu'ya göre (1977: 86) "asla onun grup ya da sınıfının kolektif tarihinin belli bir belirlemesinden başka bir şey olmaz." Bu yüzden verisini toplar ve analiz ederken, onun sahadaki çabaları sayesinde ne kadar duygudaş olursa olsun, onun yorumunun da kendi kültürel arkaplanı ve kişisel eğilimlerine dayanacağını unutmaması gerekir.

Bu da, üçüncü safhada, etnografik yazının devreye girdiği noktadır. Bu süreç özünde hem saha çalışması sırasında not almayı içerir hem de son elyazması için analitik yazmanın bir biçimini içerir. Araştırmacı bulgularını kaydeder ve onları analiz eder, bunu her zaman açıklayıcı ve özdüşünümsel bir şekilde yapar. Araştırmacının deneyimi araştırmanın başlangıçtaki açıklayıcı safhasına dayanan not alma ve gözlemler sürecinde nesnelleşir. Bu aşamada, araştırmacının inceleme altındaki toplumdaki konumunu ve kendi kimlik duygusunun ve çevresindeki dünyayı yorumlama yeteneğinin çalışmasında bir rol oynadığını her daim aklında tutması şarttır. Bu yazılardan yeni sorular ortaya çıkar ve araştırmacı kendi çalışmasını buna göre düşünecek ve yönlendirecektir. Bu esneklik, söz konusu özdüşünümsellikle birlikte, etnografik araştırmanın değerini karakterize eden başlıca özelliklerden biridir.

Etnografik Yöntemler

Araştırmaya yönelik etnografik yaklaşım özünde doğalcı olduğundan, yöntemleri de öyledir. Doğalcı gözlem öznelere doğal habitatlarında, dış müdahale olmadan evrildikleri sırada bakmayı içerir. Katılımcı gözlemi ve görüşme günlük yaşamlarının bağlamı içinde insanların perspektifini anlamayı sağlar. Verimli etnografik araştırma hassas insani ifadelerin farkındalığını elde etmek için vakit ayırmayı gerektirir (Wolcott 1999). Yani bu aynı zamanda boylam araştırması olarak da bilinir, bir alanın ya da insan grubunun sürekli uzun vadeli incelenmesi veri toplamanın temelini oluşturur. Araştırmacı aynı zamanda yanıt verenlerin kendi sözcüklerini seçerek yanıt vermesini sağlayan geniş sorular sorduğu için, saha çalışmasına yönelik bir boylam yaklaşımı araştırmacının araştırma süreci sırasındaki kendi anlayışını başka derinleştirici sorular aracılığıyla nitelemesini sağlar.

Katılımcı gözlemi

Katılımcı gözlemi etnografik araştırmadaki temel veri-toplama tekniğidir. Araştırmacının incelediği insan topluluğuyla, onların doğal ortamında ve uzun bir süre için ilişki kurmasını gerektirir (DeWalt ve DeWalt 2002). Araştırmacı insanları kendi zaman ve mekanında inceler, böylece onlarla ve onların pratikleriyle yakın ve samimi bir aşinalık oluşturur (Rabinow ve Sullivan 1987). Bir araştırmacı aynı zamanda yerel dili öğrenmeyi de insanları kendi terimleriyle anlamak ve onların akıl çerçevesine daha verimli şekilde girmek üzere zorunlu bulabilir.

Başlangıçta Malinowski ve Boas gibi antropologlar ve Chicago Sosyoloji Okulu'ndan kent incelemelerindeki araştırmacılar tarafından bir saha çalışması tekniği olarak geliştirilen bu teknik, artık sosyal bilimlerdeki diğer disiplinler tarafından da yaygın olarak, insan yaşamının karmaşık ifadelerine nicelikleştirilemeyen bir şekilde dalma yeteneği nedeniyle kullanılmaktadır. Sözgelimi, sosyolog Lichterman katılımcı gözlemini çevre eylemlerinde bireyselcilik soruşturması için önemli saymıştır; bu yöntem sayesinde, "insanların günlük ortamda bu kimlikleri nasıl inşa ettiğini ve nasıl politik topluluk bağlar yarattığını ortaya çıkarabilmişti" (1995: 240). Bilgi verenin kendisini nasıl politik bir aktör olarak açıklayacağını bilememesi yüzünden görüşmelerde sık sık bulanık veri toplandığına dikkat çekerek, "eğer bağlılıkların nasıl grup dayanışmalarına çevrildiğini görmek istiyorsak sözü günlük eylem ve etkileşim bağlamında anlama ihtiyacı" olduğunu belirtmişti *(a.g.e.)*.

Katılımcı gözlemi, bir topluluğun bazı üyeleriyle düzenli resmi temastan uzun süreli tam içine girmeye dek çeşitli derecelerde yapılabilir. Bunu yapmanın standart bir yolu yoktur, çünkü bu araştırmacının sahadaki deneyimlerine dayanır, onun araştırma güzergâhının aldığı kararlarla ve sahaya çıktığı zamanki tesadüfi karşılaşmalarla ve olaylarla belirlenmesine dayanır. Katılımcı gözleminin yöntemleri bu yüzden kaçınılmaz olarak çoğuldur (Dal Lago ve De Biasi 2002: xvii) ve kendi saha çalışmasında araştırmacı kaçınılmaz olarak, çıkar etkenlerini hassas bir şekilde saptamak için esnek bir yaklaşım benimsemelidir.

İncelenen insanlarla geçirilen bu uzun dönemler araştırmacının onlar hakkında ayrıntılı ve kesin bilgi sahibi olmasını sağlar. Araştırmacının önceden edinilmiş, bilinçdışı kalmış olabilecek fikir ve önyargıları ortadan

kaldırmasına izin verir ve onun ona bilgi verenlerin zihinlerine verimli bir şekilde girip onların eylemlerini, eylemsizliklerini ve düşünme tarzını anlamasını sağlarlar. Gözlenebilir ayrıntılar daha uzun bir dönemde daha iyi anlaşılır, tıpkı daha saklı, tabu davranışı ve bazı karmaşıklıkların çözülmesi gibi ayrıntıların da ancak zamanla keşfedilebilmesi gibi.

Sosyal etkileşimde rol alan araştırmacı, ondan daha çok anlam çıkarabilir. Araştırmacı aynı zamanda katılımcıların söylediği ve olması gerektiğine inandığı şeylerle fiilen olan şey arasındaki, ya da biçimsel sistemin farklı yönleri arasındaki uyuşmazlıkları keşfedebilir. Bu da insanların bir soru kümesine verdiği yanıtların bir kerelik anketlerini yürütmek gibi nitel bir yöntemle tezat içindedir. Bunlar zaman içinde belli bir anla tutarlı olabilir, ama gerçekliğin sadece kısmi bir görünümünü verecektir, çünkü sosyal sistemin farklı yönleri arasındaki ya da daha fazla araştırmada bilinçli temsillerle daha az bilinçli davranış arasındaki çatışmayı içerebilirler.

Öyleyse, ilk vinyete dönersek, törene katılan araştırmacı katılımcıların bir kısmıyla yürütmüş olabileceği görüşmelerden daha çok anlam çıkarabilir. Daha sonra yapacağı görüşmeler, törene katılmamış olsa, olduğundan daha iyi formüllendirilmiş olacaktır. Katılımcı gözlemiyle, incelenen toplumla ilgili konularda daha derin bilgi edinmiş, bu da onun araştırma çalışmasının köküne yaklaşmasını sağlamıştır. Aynı şekilde, üçüncü vinyette, araştırmacı bir takım halinde ortak kaygı konularını tartışan bir grup insanı gözler. Onları tek tek gözler, bu arada onların etkileşiminin nasıl grubun dinamiğini ve onların kolektif fikir-alışverişini ve karar-vermesini biçimlendirdiğine dikkat eder. Sosyal hareketleri içeriden tanımakla ilgilenen bir araştırmacı böyle bir açıklıktan önemli ölçüde kazançlı çıkacaktır. Bu tür bağlamların dinamiklerinin bazı indisleri ek olarak bu durumda farklı dillerin kullanılmasıyla sergilenir. Toplantıdan sonra bireylerin bir kısmını takip ederek, daha fazla katılımcı gözlemi çalışmasına ve görüymeye girerek, bu etkileşime giden kalıplar daha iyi anlaşılabilir.

Katılımcı gözlemi sürecinde, araştırmacı kaçınılmaz olarak inceleme nesnesiyle belli derecede bir yakınlık geliştirir. Bu çaba, araştırmacının "topluluğun bir parçası" olması, onu sadece bir "başka" inceleme nesnesi olarak görmeyip daha iyi anlaması içindir. Fakat bu konu kolayca araş-

tırmacı için kişisel bir ikilem yaratabilir: Bir topluluğun parçası olmak fiilen ne getirir beraberinde? Araştırmacı hangi ölçüde buraya uyar ve "yerli hale gelir"? Sosyolog Bertaux şu basit ama çok değerli tavsiyeyi verir: "Kendiniz olun" (1999: 76). Araştırmacının bütünsel mimesise girmesi ve bilgi verenleri gibi olmaya çalışması gerekmez, bu anlamda katılım araştırmacının kendi kimliğini ve bu yüzden de inceleme nesnesini rasyonel biçimde analiz etme yeteneğini kaybetme riskini getirir. Bu nedenle, araştırmacının, kendisi, kim olduğu ve kendisini bilgi verenleriyle nasıl karşı karşıya getireceği hakkında, onları daha verimli şekilde, yakınlık ve hassaslıkla, bağımsız düşünmeyi feda etmeden takdir edebilmek için güçlü ama açık bir anlayışa sahip olması gerektiğini ısrarla söylemek gerekir. Araştırmacının belli ölçüde mesafeyi koruyup tarafsız bir bilimsel analiz üretebilmesi önemlidir (Hastrup ve Hervik 1994).

Etnografın perspektifi sonuçta hem bir "yakının" (*emic*) hem de bir "yabancının" (*etic*) perspektifi olacaktır (Agar 1996; Roper ve Shapira 2000). Bu *emic* ve *etic* perspektifi benimseyerek, öznellikle nesnellik arasında bir denge aranır (Bourdieu 1977), böylece inceleme nesnesinin holistik bir anlayışı geliştirilir. Araştırmacının konuları içeriden anlayabilmesi ve insanların deneyimleri ve bakış açılarıyla yakınlık kurabilmesi gerekir, aynı zamanda da onları eleştirel ve tarafsız olarak dışarıdan analiz etmesi gerekir.

Saha çalışması sırasında, araştırmacı kaçınılmaz olarak, kişisel yakınlıkları çerçevesinde, belli kişilerle başkalarından daha yakın arkadaşlıklar geliştirecektir. Böyle durumlarda dışarıdan tavsiye vermek güçtür; çeşitli bilgi verenlerle belli ilişkileri idare ederken potansiyel etik ve profesyonel sonuçları değerlendirmek araştırmacıya kalır. Sözgelimi, belli kişilerle arkadaşlıklar kurulması nedeniyle daha çok zaman harcarken, bir araştırmacının eşit ölçüde erişim kurmak isteyeceği başka bilgi verenlerin artık onunla onun istediği kadar iletişim kurmaya hevesli olmadığını görerek şaşırmaması gerekir (bkz. ayrıca Whyte 1994). Bütün bu durumlar bu yüzden araştırmacının bulgularına değil aynı zamanda projenin nihai yönüne ve odağına etkide bulunacaktır (Adler ve Adler 1987).

Araştırmacı için bazen uzun saha çalışması dönemlerinden uzaklaşıp akademik bir ortama dönmek yararlı olabilir. Bu ayrılık onun bir perspektif duygusunu tekrar elde etmesini ve konuyla olan duygusal yakın-

lığını azaltmasını sağlar. Pratikten kurama geçmek, araştırmacının her ikisini de uygun şekilde yeniden değerlendirmesini (Briggs 1986), saha çalışması sırasında yapılan gözlemleri uygun bir nesnel-öznel tarzıyla düşünmesini ve kendi kuramsal çerçevelerini onları hassaslaştırma hedefiyle düşünmesini sağlar. Düzenli aralıklarla sahaya dönmek, aynı zamanda araştırmacının inceleme nesnesini taze bir gözle görmesini, daha önce farkına varmadığı yönleri fark etmesini ve neredeyse kesinlikle olacak olan değişiklikleri fark etmesini sağlar (Wengle 1988).

Katılımcı gözleminin bir çeşitlemesi, yani gözlemci katılımı da genellikle araştırmacının kendi doğrudan akademik çalışmasının dışında kişisel olarak katıldığı bağlamlardaki saha çalışmasını tarif etmek üzere kullanılır. Sözgelimi, araştırmayla bağlantılı olarak araştırmacının yakınlık bağları kurduğu bir azınlık topluluğuyla bağlantı kurmak böyle bir durum olabilir. Araştırma nesnesi olan topluluğa ya da alt kültüre tam ya da kısmi bir üyelik hem topluluğa farklı bir erişim sağlar hem de araştırmacının algılarını dışarıdan birininkinden farklı olarak değiştirir. Kuzey Amerikalı ve Filistinli anne babaya sahip olan ve günümüz dünyasındaki Müslüman kadınların farklı deneyimlerini ele alan sosyal antropolog Lila Abu-Lughod örneği böyledir. Onun Ortadoğu'yla bağlantısı olan bir kadın olarak statüsü hem konunun özüne daha rahat ulaşmasını sağladı, hem de onun dünyasına daha hızla kabul edilmesini ve o dünyanın üyelerinin güvenini kazanmasını sağladı (Abu-Lughod 1988). Burada, böyle bir statü üstünlüktür. Fakat bunun tarafsız bir araştırma üretme olanağı açısından üstünlük olmaktan çıktığı durumlar vardır. Sözgelimi, bir azınlık topluluğundaki kimlik ve politika konularını ya da vatanındaki göçmenlik konularını ulusalcı yakınlıklarla inceleyen bir araştırmacı için bu geçerlidir. İlk örnekte, araştırmacı topluluğun bazı ifadelerine ve kötü durumlarına anlayışlı olabilir, ama belki de araştırmacının bu şekilde tanımamış olabileceği diğer topluluk üyeleri için daha önemli olan ifadelere karşı hassas olmayabilir. İkinci durumda, basitçe normatif ve bencil bir proje üretme tehlikesi yaşar.

Araştırma yapmanın bu fazlasıyla kişisel olan katılım tarzında etnograf için önemli olan şey, hassaslık ve rasyonelliğin geliştirilmesidir; her ikisi de durumları tarafsız şekilde okuma yeteneği için gereklidir. Sosyal yaşamın birçok yönü, ideal bir niceliksel dünyadaki gibi parçalara ayrıla-

madığı için, onları olası en bilimsel şekilde seçmek etnografın işidir. Araştırmacının hem sahadaki hem de akademik ortamdaki deneyiminden geliştirmiş olabileceği duygusal-olmayan sezgiler bilimsel değerlendirmeye layık bir değer elde edecektir. Son olarak, kendisi de insani bir varlık olduğu için, araştırmacı ancak (yine Bertaux'nun sözleriyle) olabildiğince dikkatli ve açık görüşlü olmak için "elinden geleni" yapabilir.

Sahadayken, aynı zamanda araştırmacının akademik literatür okumasına ara verip incelediği dünyaya kapsamlı bir şekilde girmesi ve kuramsal değerlendirmelerden etkilenmemesi tavsiye edilir. Yanında hep bir defter taşıması, gözlemlerini ve izlenimlerini oraya yazması da tavsiye edilir.

Görüşme

Görüşmeler incelenen topluluğun iç bilgisini derinleştirmeye hizmet eder. Araştırmacının sosyal bir aktör olan bireyin rolünü daha kapsamlı kavramasına yardımcı olurlar (Spradley 1979; Crapanzano 1992; Fowler ve Hardesty 1994). Görüşmeler araştırmacının insanların neler söylediğini fiilen ne yaptıklarına karşı kontrol etmesini sağlamaları açısından katılımcı gözlemini tamamlarlar (Spradley 1980; Burawoy, Burton, Ferguson vd. 1991: 20).

Görüşmeler saha çalışması süresince, farklı zamanlarda yapılır ve araştırmacının ihtiyaçlarına göre farklı türler kullanılabilir. Etnografik araştırmada, asıl görüşme biçimi açık uçludur, ya da söyleşisel ya da yarı yönetilen türden olur. Söyleşisel derken, ikinci vinyetteki gibi görüşmeleri kastediyoruz, orada kadın kişisel hikayesine istediği gibi başlar, kendisinin önemli saydığı şeyi serbestçe seçer. Bu teknik en çok biyografik hikayelerden yararlanan ya da kişisel tarihle ilgilenen araştırmacılar tarafından kullanılır. Ayrıca bir bilgi vereni rahat ettirmek ve tanıdık referansların yardımıyla serbestçe konuşmak üzere de kullanılabilir. Böyle bir görüşme araştırmacının daha kesin sorular sormaya başlamasıyla, onları incelemesi için önemli konulara yönlendirmesiyle yarı yönetilen bir görüşme olabilir. Görüşmeyi yapanın, anket tipi görüşmelerde olduğu gibi sınırlı bir çerçeve içinde yanıt vermesini gerektirmemesi açısından açık uçlu kalırlar.

Soruların şekillendirilmesi, düzene sokulup ölçeklenmesi açık uçlu ve yarı yönetilen görüşmelerde başarıları açısından önemlidir. Görüşmecilerin arkaplanının da soruların yorumlanmasında etkili olabileceğini unutmamak gerekir. Sorular beklenen sonuç açısından tarafsız olmalıdır. Taraflı bir soru yanıt verenleri bir şekilde değil başka bir şekilde yanıt vermeye cesaretlendirir; tarafsız sorular bile yanıt verenleri beklenti içinde bırakabilir. Soruların düzeni ya da "doğal" gruplandırılması genellikle önemlidir, çünkü bir önceki sorunun doğası sonrakinin yanıtını etkileyebilir. Sorular basitçe ifade edilebilmeli, teknik ya da uzmanlaşmış bir jargonla hazırlanmamalı ve anlamları da açık olmalıdır. İkircikli sözcükler, iki anlamlı cümle yapıları ve olumsuzlar yanlış anlamaya yol açabilir ve görüşme sonuçlarını geçersizleştirir. Çifte olumsuzlar da olumlu olarak yeniden ifade edilmelidir. Tesadüfi ya da takip soruları, eğer bir önceki soruya belli bir yanıt verildiyse ortaya konabilir, bu da araştırmacının ilgisiz sorular sormaktan kaçınmasını sağlar. Araştırmacının aynı zamanda doğaçlama olanağını da geliştirmesi ve daha önceki gözlemlerinden, bazı sorularının belli bir görüşme için daha geçerli olacağını görebilmesi gerekir.

Açık uçlu görüşmeler etnografik araştırmanın başlıca tekniğidir, çünkü görüşülen kişilerin, kendileri için neyin önemli ve geçerli olduğunu söylemelerini sağlar. Açık uçlu sorular bir seçenek ya da önceden tanımlanmış kategori getirmez. Yanıt verenler kendi yanıtlarını sabit bir olası yanıtlar kümesiyle sınırlanmadan verirler. Bu esnek format içinde, yine de etnografçının topladığı bütün bilgiye, bilgi yükünü idare edebilmek için belli bir düzen vermesi zorunludur, bu bilginin önemini daha sonra, saha çalışmasında ilerlerken tartabilecektir.

Açık uçlu sorunun çeşitli tipleri vardır. Sözgelimi, tümüyle yapısız sorular, görüşülen birinin belli bir konudaki görüşünü sormayı ya da bir karar verme anında önemli değerlendirmesinin ne olduğunu araştırmayı içerebilir. Araştırmacı bilgi verenlerin söyledikleri doğrultusunda, tartışmayı daha fazla araştırılmasını ve derinleştirilmesini istediği alanlara yönelterek çalışır. Bu yönlendirme çeşitli şekillerde, açık uçlu soruları kullanıp şu tip bir deneyimi çoğaltan bir kalıp izleyebilir: "Varınca ne yaptınız?" "O zaman ne hissettiniz?" Sözgelimi, bölge politikacılarının Avrupalı söylemini araştırmakla ilgilenen bir araştırmacı şu şekilde başla-

yabilir: "Avrupa fikri sizin için ne ifade ediyor?" "Sizin çalışmanız için ne kadar önemli?" "Size göre, Avrupa referansını kıymetli yapan, yapmayan şey nedir?" Alınan yanıtlara göre, araştırmacı daha özgül örneklere ve açıklamalara geçebilir.

Bilgi verenlerin seçimi araştırma hedefine bağlı olacaktır, ama menzil geniş olur. Sözgelimi, yerel bir çatışmayı anlamak için, sadece ona doğrudan katılanları değil aynı zamanda katılmayan insanları da gözlemek, böylece bir yabancının deneyimini katmak mümkün olur. Araştırmacı görüşülen kişileri cinsiyet, yaş, ekonomik sınıf, sosyal grup ve arkaplan gibi kategorilere göre, incelenen konuyla ilgilerine bağlı olarak seçmeye de karar vermelidir. İkinci vinyette, göçmen politikası, özellikle de şehre göç etmiş taşralı ailelerin deneyimi üzerine bir incelemede, araştırmacının bilgi veren olarak kadına ve/veya adama odaklanmasının önemine karar vermelidir. Sonuçta, bu konuların birçoğu sahayı araştırırken araştırmacının havasına bağlı olarak çözülecektir. Onun üslubunun ve aksaklıklarının bilimsel değeri sahadaki eylemlerini ne kadar gerekçelendirebildiğine ve gözlediği durumları ve izlenimlerini ne kadar açıklayabildiğine göre yargılanacaktır. Bunlar da daha sonra açıklayacağımız etnografik edebiyat biçiminde ortaya çıkar.

Görüşmeyi yaparken, araştırmacı duruma uyum sağlar, farklı insanların koşullara göre nasıl rahatladığını ve açıldığını değerlendirir. Yani, araştırmacının görüşme tekniği enformel sohbetten uzun ve daha çok yönetilen, *in situ* [yerinde] kaydedilen görüşmelere dek değişebilir. Vinyette araştırmacı, kadından hikayeyi kocası verken anlatmasını istemişti. Buna karşılık, kadını tek başına konuşmaya da davet edebilir, eğer kadının kocası yokken daha rahat konuşacağını varsayıyorsa. Araştırmacının, alacağı yanıtın mülakatın bağlamına göre değişebileceğini unutmaması gerekir. Görüşülen kişinin kendisini daha rahat hissedebilmesi için, araştırmacı ona en uygun durumu bulmalı ve enformel ortamlarda enformel görüşmeler yapmaya hazır olmalıdır (Kvale 1996).

Görüşmeleri kaydetmek önemlidir, ama kesinlikle her şeyi kaydetmenin ne kadar zorunlu olduğuna karar veren araştırmacı olacaktır. Bir görüşmenin yapıldığı koşulları ve durumu ve görüşme sırasındaki hisleri not etmek çok önemlidir. Fakat söylem ya da ses analizi yapmayacaksa bilimsellik, bilgi verenlerin görüşlerinden çok onların söylediklerinin özü-

ne, fikirlerini dile getirme biçimlerine, sözcük seçimi ve yüz ifadelerine bağlı olacaktır. Aynı şey görüşmelerin yazıya geçirilmesi için de geçerlidir. Benim deneyimime göre, bir kayıt cihazı genellikle bilgi verenlerle dilsel alışverişin kendiliğindenliğini engeller, sonuçta onun varlığını unutmuş olsalar bile. Bilgiyi ve alıntıları olabildiğince hızlı bir şekilde, *in situ* [kelimesi kelimesine] not etmeyi ya da sonra veciz bir şekilde bilgisayarıma yazmak üzere aklıma kazımayı başarabilmek için kendi disiplinime güvenmeyi öğrendim. Elbette bu bazen kişilerden yaptığım alıntıların tam olarak *ad verbum* [kelimesi kelimesine] verilmesi anlamına gelmiyordu; ama bilgi verenlerin söylediklerinin özü kaldı ve benim bilgi verenle ilgili kaba tariflerimde, onların kişisel ve sosyal arkaplanlarında ve onlarla hangi bağlamda karşılaştığımda yer etti. Böylece alıntıların son analizim için veri olarak geçerli ve meşru kalmasını sağladı.

Son olarak, etnografın her şeyi hızlı ve veciz bir şekilde not etme, notlarının üzerinden geçme, tam anlamıyla "onlarla yatıp kalkma" disiplini geliştirmesi şarttır (Demaziere ve Dubar 2000: 296). Bu veriyi titiz bir şekilde gözden geçirerek, sürekli onu başka bilgilerle karşılaştırarak ve olabildiğince onu bilgi verenlerle doğrulayarak, etnograf veriyi bilimsel bir tarzda verimli bir şekilde ele almış olur.

Etnografik Edebiyat ve Analiz

Etnografi sözcüğü Antik Yunancada "insanlar üzerine yazmak" anlamına gelen sözcüklerden türetilmiştir – ama aynı zamanda film belgeselleri ve diğer sesli-görseller biçimini de alabilir. Öyleyse, etnoloji etnografik bilginin karşılaştırmalı sentezidir. Etnografi araştırmacının, saha çalışması sırasında toplanan veriyi kaydetmek ve analiz etmek için başlıca tarzıdır. Başlangıçta içinde bilgi verenlerden alıntıların karışık bir halde bulunduğu saha notlarından, olay betimlemelerinden ve bilgi verenlerin davranışı ve kişisel izlenimlerinden ve sorularından oluşmaktadır (Sperber 1984: 13); hepsi de özdüşünümsel bir şekilde geliştirilmiştir. Bu düşünümsel değerlendirme araştırmacının veri toplama sürecini bilimsel olarak geçerli kılan şeydir (Altheide ve Johnson 1994). Etnografik notlar ayrıca günlük biçimini de alabilir. Bilgi verenlerden alıntı yaparken, araştırmacının onların hangi bağlamda konuştuğunu da açıklaması şarttır. Etnografik notlar ayrıca araştırmacının sahadayken önemli sayabileceği diğer

malzemeleri de, istatistik gibi nicel verileri de, ama aynı zamanda insan yapımı eşyaları, fotoğrafları ve filmleri de içerir.

Sahadan çıkıp akademik ortama dönen araştırmacı etnografik malzemesini "temizlemeye", betimlemelerini ve yorumlarını yeniden tutarlı bir üslupla, özdüşünümsel referanslara dayanarak ve araştırmacının izlenimlerinin kişisel olduğunu kendine hep hatırlatarak yazmaya başlar. Bu araştırmacının göreceleştirme yeteneğini ve bu özdüşünümselliğe ve sahada geçirilen uzun döneme dayanarak, adil bir değerlendirme yapma yeteneğini ortaya çıkarır (Altheide ve Johnson 1994; Richardson 1994). Bir metnin yorumunu yaparken, böyle bir yorumun neden uygun olduğunu, neden diğer alternatif yorumların bir kenara bırakıldığını açıklamak, ya da Gadamer'in sözleriyle (1979), "doğru olmayanı gerekçelendirmek" zorunludur. Araştırmacı betimlemelerine analizin bir parçası olarak düzen vermeye devam ederken, bunu anlamlandırıcı kavramlar temelinde, onları temalara, aktörlere, durumlara ve sahadan ortaya çıkan şeylere göre yerleştirerek yapacaktır.

Etnografik taslak, ayrıntılı bir gözden geçirme ve üslup açısından uyumlandırmanın ardından, onunla bağlantılı incelenen kültürün, toplumun ya da topluluğun eleştirel ve analitik bir değerlendirmesi olarak ortaya çıkar. Bu son etnografik değerlendirme, araştırmacının incelediği topluluğun hem kalın hem ince betimlemelerinden oluşacaktır – yani, genelden özele giden, incelenen konuyu bağlamı içinde betimleyen bir süreç olacaktır.

Bunu yapmanın, araştırmacının benimsediği yazma üslubuna göre, onun anlatısal mı (hikayeyi araştırmacı anlatır), söyleşisel mi (hikayeyi bilgi veren anlatır), yoksa örnek vinyetler ya da hikayeler ve buna karşılık gelen analizlerle bezenmiş mi olduğuna göre, farklı yolları var. Vinyetler belli olayları, araştırmacının ele aldığı konuları sergileyen anları yeniden anlatır. Bireylerin belli durumlara verdiği tepkiler ve davranışlarla ve onların başka insan ve fikirlerle olan ilişkileri hakkında olabilirler. Bu betimlemelerde, araştırmacının ortaya çıkan bütün bu ayrıntıları belirtmesi gerekir. Yüzeysel ayrıntıların çıkarılması gerekir. Yani kadının mavi elbise giydiği ve farklı diller konuştuğu, ancak bu ayrıntılar okurun analizdeki kişiyi bir yere konumlamasına yardım ediyorsa, araştırmacı simgelerle onların belli bir kültür ortamındaki rolüyle ilgileniyorsa ve

eğer onlar bir araya gelen çeşitli insanlar arasında gerçekleşen etkileşimi ortaya çıkarıyorsa belirtilmelidir. Son olarak, yazma üslubu sadece genel okuru değil, aynı zamanda inceleme öznesi olan insanları da aklından çıkarmamalıdır.

Etik

Etik, etnografya disiplininin önemli bir yönüdür. İncelediği insanların hayatlarına dahil olan araştırmacı, onlara karşı önemli bir sorumluluk sahibidir. Araştırması ve bilgi verenleriyle ilişkisi açısından saydam çalışması önemlidir. Onların yaşamlarının özel yönlerine girer ya da bazı bulgularını kamuya açıklarken, araştırmacının hep izin alması gerekir. Ayrıca inceleme konusunu ve toplulukla neden vakit harcaması gerektiğini olabildiğince açıklayabilmesi gerekir. Genellikle, bilhassa çatışma durumlarında, araştırmacı bilgi verenler tarafından taraf tutmaya teşvik edilebilir, ya da ondan lokal durumdan sahanın bir tür "uzmanı" olarak görüş belirtmesi istenebilir. Tarafsız şekilde, eldeki durumun karmaşıklığı ve kendi çabası çerçevesinde, sadece bu özel vakanın etkileşimindeki farklı dinamikleri ve bunların farklı koşullardaki insan ilişkilerine nasıl ışık tuttuğu konusuna yanıt verebilmesi gerekir.

Görüşmelerde sorular çok yakın ya da yersiz olmamalıdır; ama araştırmacı yanıt verenle geliştirilen güven düzeyini nasıl değerlendirdiğine bağlı olarak derinlere inebilir. Araştırmacı aynı zamanda güvenilirliği sağlama sorumluluğuna sahiptir. Bilgi verenlerin bazılarının özel, samimi yaşamını betimlerken, uydurma isimlerle onların anonimliğini korumak gerekebilir. Bu isimler yine de kişinin kültürel yönünü yansıtıp en son yapılacak etnografik rapor için fikir sağlayabilir.

Sonuç

Etnografyayı bir yaklaşım ve bir yöntem olarak betimledik. Sosyal topluluk ve toplumun bir üyesi olan birey hakkında daha derin bilgiye sahip olmayı hedefleyen etnografya, bunu saha çalışması aracılığıyla, açık uçlu görüşmeler yapıp topluluğun üyeleriyle etkileşime girerek yapar. Etnografya aynı zamanda araştırmanın en son yazılma aşamasını da kasteder.

Etnografya sosyal bilim ve siyaset biliminde merkezde yer alır, çünkü içkin olarak holistik ve doğalcı bir karakteri vardır, bu da sosyal bir özne

olan insanın kapsamlı bir şekilde anlaşılması için temeldir. Veri toplama ve veri analizi için araştırmacının soruşturmasını yaparken karşılaşacağı insani sosyal dünyanın karmaşık dinamiğini ve ele gelmezliğini açıklayabilmesi gibi esnek bir şekilde bir yöntembilim sağlar.

Geleneksel olarak antropologlarla ilişkilendirilse de, etnografya başka disiplinlerden sosyal ve siyaset bilimcilerin dikkate almasının yararlı olacağı bir araştırma yaklaşımı ve yöntemdir. Temel araştırma yöntemlerinin yanısıra, bulgularına daha fazla ışık tutmalarına ve çalışmalarını daha canlı bir şekilde örnekleyebilmelerine yardımcı olabilir.

Günümüzde, sosyal bir olgunun temsilinin belli bir bakış açısından bir temsil olduğunu kabul ederiz. Etnografyanın araştırma aracı olarak üstünlüğü açıktır. Bağlam ve özdüşünümselliğe yaptığı vurgu sayesinde, etnografya araştırmacının yorumunu yaptığı bakış açısını açıklar. Bir araştırmacının araştırması sırasında topladığı tereddütleri ve nüansları başka araştırma yöntemlerinde geçerli değildir ya da kolayca onlarla bütünleşemez. Diğer yandan, etnografik bir yaklaşımla, bu bulgulara, beraberinde getirdikleriyle birlikte –yakın anlayışlı gözlem ve özdüşünümsellikle birlikte– hak ettikleri bilimsel ağırlık verilir.

16.

Yaklaşımları, Yöntembilimleri ve Yöntemleri Karşılaştırmak: Bazı Sonuç Gözlemleri

Donatella della Porta ve Michael Keating

Yaklaşımlardaki Farkları Gözden Geçirmek

Giriş'te de belirtildiği gibi, bu derleme yaklaşımlar arasında aşılmaz engeller inşa edilmesine karşı bir çağrı. Sosyal bilim bilgisinin kolektif bir iş olduğuna, çeşitli teknikler, yöntembilimler ve yöntemler kullanılarak inşa edildiğine inanıyoruz.

Sosyal bilim araştırması farklı hedefler ve farklı anlardan oluşur – analiz için bir problem seçmekten, makul kuram ve kavramların geliştirilmesinden, analiz için vaka ve birimlerin seçilmesi, veri derlenmesi ve veri analizine dek. Her araştırma projesinin bu hedeflerin her biri üzerinde ciddi bir şekilde düşünmesi gerekse de, tek tek araştırma parçaları genellikle onların bir kısmına ayrıcalık yapar. Bazıları daha çok yeni kavramların geliştirilmesine yöneliktir; bazıları açıkça kuramsallaştırmayı hedefler; bazıları saha yönelimlidir, yeni veriler üretirler; bazıları da veri analizi için gelişmiş teknikler kullanırlar; ve bazıları normatif sorulara ayarlanmıştır.

Çok iyi araştırma parçaları bile genellikle bu hedeflerden birine (ya da birkaçına) özellikle orijinal bir katkı yaptıkları için hatırlanırlar. Bazı

katkılar sık sık yeni kavramların sistemleştirilmesi yüzünden anılır (sözgelimi, Charles Tilly'nin kolektif bir eylem repertuvarı kavramı), bazıları da bir makro-fenomen hakkında yeni bir kuram öne sürdükleri için anılır (Barrington Moore Jr'ın demokrasinin kökenleri üzerine çalışması gibi). Bazı araştırma parçaları yeni veritabanları derlemeleri yüzünden özellikle değerli sayılır (sözgelimi değer anketleri ya da seçim incelemeleri), bazıları da mevcut veritabanlarını kullanır ama veri analizi için yeni aletler geliştirmeyi hedefler.

Altdisiplinler araştırmanın farklı adımlarına gösterdikleri ilgi açısından farklılık gösterir. Siyaset kuramcıları ve sosyal kuramcılar kavram gelişimi ve tümevarımsal kuramsallaştırma üzerine çok düşünür, yöntembilimciler de veri derleme ve veri analizinin önemi üzerinde durur. 1950'lerden bu yana Amerikan etkisi sosyoloji ve siyaset bilimi üzerinde homojenleştirici bir etki bırakmış olsa da, yine de Anglo-Sakson kültüründeki ampirik araştırmaya ve Avrupa kıtasında da kuram inşasına ilgi gösterildiği gibi basmakalıp bir bakışta da belli bir doğruluk payı vardır. Ulusal düzeyde, sosyoloji ve siyaset bilimi gibi bu tür görece genç disiplinler hâlâ onları besleyen farklı disiplinlerin etkisini yansıtır: Sözgelimi, İtalya'da felsefeye karşı hukuk varken Fransa'da bu siyaset bilimidir (Favre 1985; Morlino 1989). Geçmişten gelen yol bağımlılığının ötesinde, öteki "kardeş" disiplinlere olan disiplin yakınlığı aynı zamanda bazı uzmanların genel tercihler geliştirme tarzlarını açıklar. Yöntembilimsel bireycilik ekonomiye yakından benzeyen modelleme aracılığıyla kuramsallaştırmanın bir temelidir. Kurumlara ve kültüre yönelik ilgi (sırasıyla bkz. Steinmo ve Keating'in bölümleri) daha çok tarihsel yaklaşımların etkisindedir. "Değiştirmek için dünyayı anlamak gerekir" gibi epistemolojik bir varsayım –Fransız siyaset bilimci Pierre Favre böyle dile getirdi (2005)– normatif kuramcılar arasında destek görür ama aynı zamanda genellikle daha çok sosyal bilimlerin rejim (ya da politik) önemiyle ilgilenen idari bilimcilerden de destek görür. Nitel uzmanlar genellikle kavramsallaştırmaya "sistemleştirilmiş kavramların" geliştirilmesi biçiminde ilgi gösterir, nicelcilerse ilgilerini işlemselleştirmeye odaklar (yani belirteçlerin seçiminc) (Adcock ve Collier 2001).

Bu aynı zamanda bütün iyi araştırma projelerinin başka uzmanların çalışmalarına borçlu olduğu anlamına gelir. Başka insanların kuramla-

rına gönderme yaparız; başkaları tarafından (tümevarımsal ya da tümdengelimsel yolla) geliştirilmiş kavramları ödünç alırız; veri derlemedeki sorun ve çözümlerle ilgili daha önceki tartışmalardan yararlanırız; uzun deneme ve yanılma tarihleri olan analiz teknikleri kullanırız. Her araştırma parçası genellikle sadece marjinal biçimde kuramsal berraklık ve ampirik bilgi konularında gelişir.

Özet olarak, sosyal bilim, içinde çeşitli beceriler ve uzmanlar arasında büyük ölçüde iletişimin gerekli olduğu kolektif bir çabadır. Bu göründüğü kadar apaçık bir önerme değildir. Yöntemden yola çıkan araştırmanın yöntembilimsel yansımaları geliştirmek gibi bir özelliği vardır, ama farklı yöntemler kullanan uzmanlar arasındaki karşılıklı anlayışı üretmek gibi bir şeyden uzaktır. Yöntemlerle daha açıkça ilgilenen ("yöntem-bilinçli") uzmanlar genellikle muhaliflerinin radikal ve yanıltıcı eleştirilerine meyil gösterir. Yani bir yandan, "yorumcu" yaklaşımlar bilimsel olmayan öznel anlatılar olarak tarif edilir, diğer yandan "pozitivist" yaklaşımlar doğal bilimlerin yanılsamacı taklidi olarak bir kenara bırakılır. Klasik yazarların basitleştirmeci yorumlarını sunmak gibi tekrar görülen bir eğilim vardır (Van Langenhove 2007). Ara sıra bu tür yanlış sunumlar kasıtlı yapılır. Daha sık olarak, başka bir dalın gelişimi, onun işlenmesi ve daha önceki yetersizliklerini aşma başarısı hakkındaki cehaletten kaynaklanır. "Kuram" sözcüğü bile farklı şekillerde kullanılmıştır. Bazılarına göre, sosyal davranışı bilimsel açıklama ve öngörü görüşüyle modelleme anlamına gelir. Başkaları için, felsefe ve insan bilimlerinde kökenleri olan normatif yansıtmaya karşılık gelir. Buna karşılık "eleştirel kuram" ikisiyle de çatıştırılır.

Bu kitapla, buna yapmak yerine, iletişimi kolaylaştırmak ve sosyal bilimlerdeki yaklaşımların çoğulluğuna yönelik bir saygı aracılığıyla basmakalıpları aşmak istedik. Çoğulculuk öncelikle bölümlerin bileşiminden geliyor, bölümler farklı epistemolojik yaklaşımlara göre araştırmanın çeşitli adımlarını kapsamaya çalışıyor. Bu çabada, belirttiğimiz gibi, farklı perspektiflerle çalışan ve yaklaşımlarla ve yöntemlerle olan kendi deneyimlerini "içeriden" sunan uzmanların katılımı yardımcı oldu. İkincisi, bu kitabın yazılması sırasında (başka sosyal girişimlerdeki gibi), sosyal bir sermaye ya da karşılıklı güven geliştirmeyi kolaylaştıracak şekilde harekete geçildi, hep tam bir uzlaşmayla olmasa da, en azından başka

yaklaşımlardan gelen ilgi ve güçlüklerin karşılıklı anlayışıyla oldu bu. Yeniden tasarlamanın çeşitli süreçlerinde bölümler birbirleriyle daha çok konuşur hale geldiler.

Bu kitaptaki katkılar sosyal bilimlerin pratiğinin ve mantığının anlaşılmasındaki gediklerin varlığını çürütmekten uzak. Önemli farklar genelleme arzusu ve karmaşıklığın kabulü arasındaki gerilimlerde görülebiliyor. Héritier (muhtemelen) yasa-benzeri ifadelerin inşasında tıpkı Kratochwil'in onların yanılsamasına karşı uyarmasında olduğu kadar kararlı. Anlatı üslubunda bile, Kratocwil'in "konstrüksiyonizmin ne olduğu (ve olmadığı)" sunumu sosyal bilim bilgisiyle (az çok) kolayca yakalanan bir ontolojik gerçeklik vizyonunun felsefi eleştirisi olur. Bu sosyal bilimin amacının anlamak olduğunu reddetmez, ama sosyal bilimlere has açıklamanın mantığını (ve sınırlarını) bazı doğal bilimlerde hakim olandan farklı olarak kavramsallaştırır. Sosyal bilimin amacının kavranmasındaki benzer bir farklılık da eğer Chwaszcza'nın bölümünde sunulan oyun kuramındaki modelleme mantığını Pizzorno'nun sosyolojik analizindeki tanıma arayışına dayalı bir bireysel davranış anlayışıyla karşı karşıya getirirsek görünür. Eğer insan aracılığının rolünün tanınması her iki yaklaşımda da varsa, insanları motive eden şeyin ne olduğuyla ilgili varsayımlar (ayrıca bu motivasyonların ne kadarının ampirik hassaslığa tabii olacağıyla ilgili varsayımlar da) büyük ölçüde farklılık gösterir. Bilimin normatif yönelimli değil nötr olarak kavranması da, Bauböck'ün kendi bölümünde sosyal bilim düşüncesi ve pratiklerinde önemli bir fark olduğunu söyleyerek sunuluyor.

Farklı nüanslar farklı geleneklerde çalışan uzmanların bir araştırma tasarımının inşasındaki adımları nasıl ele aldığında görülüyor. Kratochwil de Maer de kavramsallaştırma hedefinin ne kadar önemli olduğunu kabul ederken, ilki kavramları dünyayla bizim ona dair bilgimiz arasındaki zorunlu filtreler olarak tanımlıyor, onların normatif yükünü kabul ediyor (bunu Bauböck de belirtmektedir); diğeriyse kavramların kökeniyla daha az ilgilenerek bilgiyi kümülatif kılacak ortak bir sözlük inşasıyla ilgileniyor. Ampirik araştırmaya rehberlik edecek açıklayıcı modellerin geliştirilmesinde, nedenselliğin kavrayışı bile değişiyor. Héritier'in sunduğu değişkenler arasındaki ilişkilere (cimri bir şekilde) odaklanmayla Vennesson'ın kullandığı tarihsel olarak yoğun süreç takibi arasında de-

ğişiyor. Bu farklı vurgularda, söz konusu olan şey, aynı zamanda belli (bazen "tekil-N" diye tanımlanan) olayların sosyal bilimler için meşru bir nesne olarak anlaşılmasının kabulü ve betimleyici analizin her zaman nedensel çıkarıma hiyerarşik olarak tabi olup olmayacağıdır. Vurgudaki buna benzer bir fark da Schmitter ve della Porta'nın vaka seçimi ve özellikle de "vakalama" (yani vakaların nasıl kavramsallaştırılacağı) konularını ele almasıdır. Genellemeye daha çok güvenen Schmitter, vakaların sayısını mümkün olduğunca artırmayı ve özellikle de "özel isimlerin yerine değişkenleri koymayı" önerir. Buna karşılık, della Porta değişkenlerle kıyas ile vakalarla kıyas arasındaki geleneksel ayrımı savunur, iki stratejiye eşlik eden farklı (meşru) varsayımları ele alır. Son olarak, karşıtlaştırma yöntemleri açısından, Franklin'in nicel teknikler üzerine ve Bray'in nicel teknikler üzerine yazdığı bölümlerdeki farkları açıkça gösterir, hem de sadece ampirik kanıtın nasıl ele alınacağı konusunda değil, aynı zamanda saha çalışmasının nasıl kavranacağını ve onun kuramsallaştırmayla nasıl bağlantı kurduğunu açıkça gösterir.

Bu farklar sürse de, aynı zamanda yaklaşımlar ve yöntembilimler arasında diyalog potansiyelini de gördük. Mair ve Kratochwil kavramsallaştırmayı araştırma ve kuramda temel bir adım olarak görür; oyun kuramı ve tanıma kuramı bölümlerinin ikisi de bireysel güdülenmeler üzerinde durur; nedensel analiz ve vaka incelemeleri de süreç takibini yöntembilimsel bir alet olarak geliştirir; Schmitter ve della Porta "araştırma saatinin" farklı anlarında başlayıp durmanın meşruluğunu kabul eder; Franklin ve Bray de yöntem-bilinçli çalışmanın önemi üzerinde durur.

Aynı zamanda çeşitli yaklaşımlar arasındaki buluşma noktalarını saptayabiliriz, saha üzerinde tamamlayıcı olmasalar bile. Chwaszcza bizi rasyonel seçim ve oyun kuramından geçirir ve kurumların önemini işaret ederek sona erdirir, böylece Steinmo ile Héritier'in kaygılarına bağlanır. Bray, bağlamdaki bireylerin algılarına ve güdülenmelerine bakarak, Héritier'in "karakutusunun" açılmasına yardımcı olur, ama Héritier'in kendisi rasyonel seçim varsayımlarından daha haberdardır. Keatings kültür ve değerleri güdülenmede bir etken olarak getirir, rasyonel seçim ve oyun kuramının kendilerinin ele almadığı soruları, yani neden insanlar belli şeyler yapmak ister sorularını yanıtlamaya yardımcı olur. Venesson ve Héritier de "süreç takibini" olayları bağlamanın ve nedensel bağlar

inşa etmenin bir yolu olarak görür. Bauböck ampirik araştırma sırasında normatif soruların nasıl ortaya çıktığını gösterir ve bazı sosyal bilimciler onların dışlanması gerektiğinde ısrar ederken, onların araştırma tasarımına nasıl katılabileceğini gösterir. Genellikle kuramlarla yaklaşımlar arasındaki bu buluşma noktalarında sosyal bilimin en ilginç ve zorlu çalışması yapılır.

Nereye Gidiyoruz ve Nasıl?

Önemli bir konu kalıyor geriye. Yukarıdaki farkların hepsini kabul edip yine de farklı yaklaşımlardan yararlanan kümülatif bir girişim olasılığına inanmak mümkün mü; ya da bir tür "yığılmaya" dayanan barışçı bir arada var olma hedefi gerçekçi tek hedef midir? Tek olasılık, Bauböck'ün önerdiği gibi, sosyal bilime kümülatif bakmak, ama bunu çizgisel bir tarzda yapmamaktır. Yöntembilimsel çeşitlendirme de başka bir ileri yol gösterebilir (bkz. della Porta ve Keating, 2. bl.). Bazı uzmanlar hâlâ bir tür yöntembilimsel tekçiliği daha sağlıklı sayıyor, genle kuramcıların ve (etnograflardan tarihsel sosyologlara dek) nitel yöntembilimcilerin "pozitivizme" yönelik saldırılarına pişmanlık duyuyor (Goldthorpe 2000: 5). Bu perspektifle, farklı görüşler uyumsuz sayılır ve çoğulculuğa seslenen üçüncü yıllar da yanıltıcı retorik olarak görülür *(a.g.e.*, özellikle 4. bl.). Genellikle bu, bilimsel kuramları düzenli ve iyi yapılanmış bir sürece bağımlı olarak mı yoksa olumsal bir "karmaşa" olarak mı (Law 2004); "evren hakkında tek gerçek kuramın" arayışının sonucu olarak mı, yoksa "dünyayla ilgili korunan kuramlarımızın birbirine bu kadar uyuşukça uyum sağlamalarının nedeninin dünyanın nasıl olduğunu keşfetmemiz değil hepsini birbirine uydurmamız" olduğunu tasvip etmek olarak mı kabul edilir (Hacking 1992: 3)?

Bu sorunları ele almak için, farklı yaklaşım ve yöntemlerin savunucuları arasındaki ayrımı yoğunlaştıran bazı eğilimleri de düşünmekte yarar var. Biri her yaklaşım içindeki artan yöntembilimsel gelişmişlik, temel teknik becerileri öğrenmeye yönelik yatırımı gitgide zorunlu hale getiren ve her alandaki kuram ve ampirik bilgi büyümesiyle birlikte artan gelişmişlik. Profesyonel bilgi üssel olarak artıyor. Bu da belli bir uzmanlaşma derecesi gerektiriyor. Siyaset bilimcilerin ve sosyologların kabul edeceği gibi, kendi mesleklerini bir sosyal sistem olarak düşündüklerinde, politi-

ka (ya da iktidar oyunları) o zaman ortaya çıkan "sosyal çatlakları" dondurma hizmeti görür. Zaten profesyonelleşmeye yönelik bazı eğilimleri, dergilerde, kurumlarda, yaz okulları ve uzmanlaşmış bölümlerde yaşanan bu değişimi belirttik. Bütün bunlar her bir yaklaşımın desteklenmesi için sahalar yaratıyor, ama onlar arasındaki çapraz-döllenmeye mekan vermiyor. Çatışma dinamiği bu "kimlikleri" kıt kaynaklar için rekabette güçlendiriyor ve yöntembilimsel tartışmalar bölümler, dergiler ve meslek birlikleri arasında ve içinde kutsal savaşlara yol açıyor. "Ötekinin" basmakalıplaştırılması onun damgalanmasına ve bazen de kriminologların "ikincil sapkınlık" dediği şeye yol açıyor. Uzmanlaşma başkasının çalışmasını anlama yeteneğini daraltıyorsa, çatışma dinamiği iletişime olan ilgiyi bile azaltıyor.

Neyse ki bu karanlık görüntü sosyal bilimlerdeki tartışmanın sadece bir yüzü, çünkü çapraz-döllenmeye doğru iten bazı ters eğilimler de var. Avrupalılaşmayla birlikte "kültürel globalleşme" etiketi altına giren bir dizi fenomen ulusötesi iletişimi güçlendirdi, bazı sınır ötesi entelektüel merak arttı. Bu da özellikle Avrupa Birliği'nde, akademik gücün ulusal yapıya sahip olduğu, uluslararası görünme fırsatları akademik bir kariyerin her aşamasında arttı. Kuşkucular bile yeni teknolojilerin mekan kavrayışımızı değiştirdiğini kabul ediyor. Küreselleşme yeni bir sosyal gerçeklik temsil etse de, sadece eski olanlar için yeni bir anlayış getirse de, (siyaset bilimi ve sosyolojiden sadece iki kavram alırsak) elde edilmiş bilgiyi ve devletler ya da sosyal sınıflar gibi mevcut kategorilerin olanağını zorluyor. Bu da farklı disiplinlerden gelen çabaların örtüşüp demografi değişimleri, temsili demokrasilerin ekonomik şirketlerin büyüyen gücüyle mücadelesi ya da ulus devletlerin çoklu düzeylerdeki yeni güç düzenlemelerini ele alma sorunlarına karşı koymasına çağrıda bulunuyor. Son olarak, *per amore o per forza*, bu yeni güçlükler –sorun yönelimli uzmanlar özellikle hassastır bunlara– daha ulusötesi araştırmaları öne çıkarmıştır, genellikle de uluslararası örgütlerin sponsorluğunda olmuştur bu, böylece etkileşim ve iletişim için fırsat sağlamıştır.

Geçerliliği artırmak ve her yaklaşımın önyargılarını aşmak üzere (özellikle de nicel ve nitel) farklı yöntemlerin birleşmesi, "çeşitli kuramlar ve yöntemlerle ilişkilendirilen farklı ve ortak ölçülemez ontolojik ve epistemolojik varsayımlar" (Blaikie 1991: 115) çerçevesinde, naif sayılarak

bir kenara bırakılmıştır. Sadece eklektizmin bir hata olduğu ve çok farklı epistemolojik varsayımlara dayanarak kanıt biriktirmenin sonuçlara olan güveni artırmadığı doğrudur. Fakat daha önce vurguladığımız gibi (2. Bölüm), sentez, çeşitlendirme, çoklu perspektifler ve çapraz-döllenmenin kapsamı vardır. Orada ve Giriş kısmında (1. Bölüm) ortaya attığımız sorulara dönersek, farklı yöntemler eşit şekilde geçerli olabilir, bu hangi soruyu sorduğumuza bağlıdır. Yani "nicel-nitel ayrımını kapatmak" (Tarrow 2004) üzere gerekli olan şey, bu tür farklı soruların öneminin, sözgelimi yapısal etkiler ve onlarla ilgili bireysel algılar, süreklilikler ya da değişikliklerin öneminin kabul edilmesidir. James Mahoney ve Gary Goertz (2006) aynı şekilde açıklamaya iki temel yaklaşımın meşruluğunu kabul eder: Nitel yaklaşım, çeşitli sonuçların açıklamasını tek tek örneklerde aramak (açıklamaya bir "sonuçların nedenleri" yaklaşımı) – ve nicel yaklaşım, yani çeşitli nedenlerin genel etkilerini aramak (açıklamaya bir "nedenlerin sonuçları" yaklaşımı. Bu temel farktan diğerleri türer. Genellemelerin kapsamı sınırlıdır (bazen az önce analizi yapılan davalara varabilir konu) ilk yaklaşımda ve ikincisinde de mümkün olduğunca geniştir. Vurguladığımız gibi, sosyal bilimler birçok hedefe sahip olabilir. Bizce sosyal bilimciler, bir ilke konusu ya da dogma yaparak kendilerini bir metodolojiye adamak yerine, sordukları sorulara uygun bir yaklaşım, bir metodoloji ve özgül yöntemler seçmelidir.

Kaynakça

Abbott, Andrew (1992), "What Do Cases Do? Some Notes on Activity in Sociological Analysis", Ragin ve Becker (ed.), s. 53-82.

Abel, Peter (ed.) (1991), *Rational Choice Theory*, Aldershot: Edward Elgar.

Abélès, Marc (1989), *Jours tranquilles en 89: ethnologie politique d'un département français*, Paris: Éditions O. Jacob.

Abu-Lughod, Lila (1988), "Fieldwork of a Dutiful Daughter", S. Altorki, C. F. El-Solh (ed.), *Arab Women in the Field: Studying Your Own Society*, Syracuse, N.Y.: Syracuse University Press, s. 139-61.

Ackerman, Bruce ve J. Fishkin (2004), *Deliberation Day*, New Haven: Yale University Press.

Adcock, Robert (2005), "What is a Concept?", Working Paper no. 1, Committee on Concepts and Methods, International Political Science Association.

Adcock, Robert ve D. Collier (2001), "Measurement Validity: A Shared Standard for Qualitative and Quantitative Research", *American Political Science Review* 95: 529-47.

Adler, Emmanuel (1997), "Seizing the Middle Ground", *European Journal of International Relations* 3(3): 319-63.

Adler, Patricia A. ve P. Adler (1987), *Membership Roles Field Research*, Newbury Park, Calif.: Sage.

Agar, Michael H. (1996), *The Professional Stranger: An Informal Introduction to Ethnography*, San Diego, Calif.: Academic Press.

Allais, Maurice (1953), "Le comportement de l'homme rationnel devant le risque: critique des postulats et axiomes de l'école américaine", *Econometrica* 21: 503-46.

Allen, W. Sheridan (1984), *The Nazi Seizure of Power: The Experience of a Single German Town 1922-1945* (1. bs. 1965), New York: Franklin Watts.

Allingham, Michael (ed.) (2006), *Rational Choice Theory*, 5 cilt, Londra: Routledge.

Allison, Graham T. (1971), *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston: Little, Brown.

Almond, Gabriel A. (1990), *A Discipline Divided: Schools and Sects in Political Science*, Newbury Park, Calif.: Sage.

Almond, Gabriel A. ve S. J. Genco (1977), "Clouds, Clocks, and the Study of Politics", *World Politics* 4 (Temmuz): 489-522.

Almond, Gabriel A. ve S. Verba (1965), *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Boston: Little, Brown.

Almond, Gabriel A. ve S. Verba (ed.) (1980), *The Civic Culture Revisited*, Boston: Little, Brown.

Altheide, David L. ve J. M. Johnson (1994), "Criteria for Assessing Interpretive Validity in Qualitative Research", N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (ed.), *Handbook of Qualitative Research*, Londra: Sage, s. 485-99.

Amenta, Edwin (1991), "Making the Most of a Case Study: Theories of the Welfare State and the American Experience", C. C. Ragin (ed.), *Issues and Alternatives in Comparative Social Research,* Leiden: E. J. Brill, s. 172-94.

Amin, Ash (1999), "An Institutionalist Perspective on Regional Economic Development", *International Journal of Urban and Regional Research* 23(2): 365-78.

Anckar, Dag (1997), "Nomination: A Note on the Cumulation Problem", *European Journal of Political Research* 31(1): 73-81.

Anderson, Benedict (1983), *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Londra: Verso.

Aoki, Masahiko (2001), *Towards a Comparative Institutional Analysis*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

Arendt Hannah (1970), *Macht und Gewalt*, Munich: Piper.

Aristotle (1999), *The Politics and the Constitution of Athens*, Stephen Everson (ed.), Cambridge University Press.

Arneson, Richard ve I. Shapiro (1996), "Democratic Autonomy and Religious Freedom: A Critique of Wisconsin v. Yoder", R. Hardin, I. Shapiro (ed.), *Political Order* (NOMOS XXXVIII), New York University Press, s. 365-411.

Auyero, Javier (2007), *Routine Politics and Violence in Argentina*, Cambridge University Press.

Axelrod, Robert (1984), *The Evolution of Cooperation*, New York: Basic Books.

Bachelard, Gaston (1971) (Textes choisis par Dominique Lecourt), *Epistémologie: Textes choisis*, Paris: Presses universitaires de France.

— (1986), *Le rationalisme appliqué* (1.bs. 1949), Paris: Presses universitaires de France.

— (1991), *Le nouvel esprit scientifique* (1. bs. 1934), Paris: Presses universitaires de France.

— (1993), *La formation de l'esprit scientifique: Contribution à une psychanalyse de la connaissance* (1. bs 1938), Paris: Vrin.

Bader, Veit (2005), "The Ethics of Immigration", *Constellations* 12(3): 331-61.

Bagnasco, Arnaldo ve C. Trigilia (1993), *La construction sociale du marché: Le défi de la troisième Italie*, Cachan: Éditions de l'Ecole Normale Supérieur de Cachan.

Ball, Terence (2002), "Confessions of a Conceptual Historian", *Redescriptions: Yearbook of Political Thought and Conceptual History* 6: 11-31.

Banfield, Edward C. (Laura Fasano ile) (1958), *The Moral Basis of a Backward Society*, Glencoe, Ill.: The Free Press.

Banting, Keith ve W. Kymlicka (ed.) (2007), *Multiculturalism and the Welfare State: Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies*, Oxford University Press.

Barry, Brian (1989), *A Treatise on Social Justice*, c. I: *Theories of Justice*, Londra: Harvester Wheatsheaf.

Barthes, Roland (1972), *Mythologies*, Londra: Jonathan Cape.

Bartolini, Stefano (1993), "On Time and Comparative Research", *Journal of Theoretical Politics* 5: 131-67.

— (2000), *The Political Mobilization of the European Left, 1860-1980: The Class Cleavage*, Cambridge University Press.

— (2006), *Restructuring Europe: Centre Formation, System Building, and Political Structuring between the Nation State and the European Union*, Oxford University Press.

Bartolini, Stefano ve P. Mair (1990), *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates, 1885-1985*, Cambridge University Press.

— (2001), "Challenges to Contemporary Political Parties", L. Diamond, R. Gunther (ed.), *Political Parties and Democracy*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, s. 327-43.

Bates, Robert; A. Greif, M. Levi, J.-L. Rosenthal ve B. Weingast (1998), *Analytic Narratives*, Princeton University Press.

Bauböck, Rainer (1997), "Notwendige Öffnung und legitime Schließung liberaler Demokratien", *Archives Européennes de Sociologie*, no. 1: 71-103.

Beitz, Charles (1979), *Political Theory and International Relation*, Princeton University Press.

Belkin, Aaron ve P. Tetlock (ed.) (1996), *Counterfactual Thought Experiment in World Politics*, Princeton University Press.

Bellah, Robert (1985), *Habits of the Heart: Individualism and Commitment in American Life*, Berkeley: University of California Press.

Bendix, Reinhard (1963), "Concepts and Generalizations in Comparative Sociological Studies", *American Sociological Review* 28: 532-9.

Benhabib, Seyla (ed.) (1996), *Democracy and Difference*, Princeton University Press.

Bennett, Andrew (2004), "Case Study Methods: Design, Use, and Comparative Advantages", D. F. Sprinz, Y. Nahmias-Wolinsky (ed.), *Models, Numbers and Cases: Methods for Studying International Relations*, Ann Arbor: University of Michigan Press, s. 19-55.

Bennett, Andrew ve C. Elman (2006), "Qualitative Research: Recent Developments in Case Study Methods", *Annual Review of Political Science* 9: 455-76.

Bennett, Andrew ve A. L. George (2001), "Case Studies and Process Tracing in History and Political Science: Similar Strokes for Different Foci", C.

Elman, M. F. Elman (ed.), *Bridges and Boundaries*, Cambridge, Mass.: MIT Press, s. 137-66.

Beran, Harry (1984), "A Liberal Theory of Secession", *Political Studies* 32: 21-31.

Berger, Peter ve T. Luckmann (1967), *The Social Construction of Reality*, Garden City, N.J.: Doubleday.

Berlin, Isaiah (1969/1979), *Four Essays on Liberty*, Oxford University Press.

— (2002), "Two Concepts of Freedom", Isiah Berlin, *Liberty* (ed. Henry Hardy), Oxford University Press, s. 188-217.

Berman, Sheri E. (2001), "Modernization in Historical Perspective: The Case of Imperial Germany", *World Politics* 53: 431-62.

Bertaux, Daniel (1999), "L'approche biographique: sa validité méthodologique, ses potentialités", *Cahiers internationaux de sociologie* 64: 197-225.

Berthet, Thierry ve J. Palard (1997), "Culture politique réfractaire et décollage Économique: L'exemple de la Vendée du Nord-Est", *Revue française de science politique* 47(1): 29-48.

Bevir, Mark ve R. A. W. Rhodes (2003), *Interpreting British Governance*, Londra: Routledge.

Bicchieri, Cristina (2006), *The Grammar of Society: The Nature and Dynamics of Social Norms*, Cambridge University Press.

Biddle, Stephen (2006), *Military Power: Explaining Victory and Defeat in Modern Battle* (1. bs. 2004), Princeton University Press.

Blaikie, Norman W. H. (1991), "A Critique of the Use of Triangulation in Social Research", *Quality and Quantity* 25: 115-36.

Blyth, Mark (1997) "Any More Bright Ideas? The Ideal Turn of Comparative Political Economy", *Comparative Politics* 29: 229-50.

— (2002), *Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century*, Cambridge University Press.

— (2003), "Structures Do Not Come with an Instruction Sheet: Interests, Ideas and Progress in Political Science", *Perspectives on Politics* 1(4): 695-706.

— (2006), "Great Punctuations: Prediction, Randomness, and the Evolution of Comparative Political Research", *American Political Science Review* 100(4): 493-8.

Bohman, James (1996), *Public Deliberation, Pluralism, Complexity, and Democracy*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

Boudon, Raymond (1976), "A Theory of Justice", *Contemporary Sociology* 5: 102-9.

Bourdieu, Pierre (1977), *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge University Press.

— (2004), *Science of Science and Reflexivity*, Cambridge: Polity.

Bourdieu, Pierre; J.-C. Chamboredon ve J.-C. Passeron (1983), *Le métier de sociologue* (1. bs. 1968), Paris: Mouton.

Bradshaw, York ve M. Wallace (1991), "Informing Generality and Explaining Uniqueness: The Place of Case Studies in Comparative Research", C. C. Ragin (ed.), *Issues and Alternatives in Comparative Social Research*, Leiden: E. J. Brill, s. 154-71.

Brady, Henry E. ve D. Collier (ed.) (2004), *Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards*, Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.

Brady, Henry E.; D. Collier ve J. Seawright (2004), "Refocusing the Discussion of Methodology", Brady ve Collier (ed.), s. 3-21.

Bramber, Thomas; W. Clark ve M. Golder (2006), "Understanding Interaction Models: Improving Political Analysis", *Political Analysis* 14: 63-82.

Brams, Steven J. (1990), *Negotiation Games: Applying Game Theory to Bargaining and Arbitration*, gözden geçirilmiş bs., Londra: Routledge.

Brams, Steven J. ve A. D. Taylor (1996), *Fair Division: From Cake-cutting to Dispute Resolution*, Cambridge University Press.

Braudel, Fernand (1980), "History and the Social Sciences: The *Longue Durée*", F. Braudel, *On History*, University of Chicago Press, s. 25-54.

Bray, Zoe (2004), *Living Boundaries: Identity and Frontier in the Basque Country*, Brussels: Peter Lang.

— (2006), "Basque Militant Youths in France: New Experiences of Ethnonational Identity in the European Context", *Nationalism and Ethnic Politics* 12(3-4): 533-53.

Brennan, Geoffrey ve A. Hamlin (2000), *Democratic Devices and Desires: Theories of Institutional Design*, Cambridge University Press.

Briggs, Charles L. (1986), *Learning How To Ask: A Sociolinguistic Appraisal of the Role of the Interview in Social Science Research*, Cambridge University Press.

Brubaker, Rogers ve F. Cooper (2000), "Beyond 'Identity'", *Theory and Society* 29: 1-47.

Buchanan, Allen (1991), *Secession: The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec*, Boulder, Colo.: Westview.

— (2004), *Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law*, Oxford University Press.

Buchanan, James ve G. Tullock (1965), *The Calculus of Consent: Logical Foundations of Constitutional Democracy*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Burawoy, Michael (1998), "The Extended Case Method", *Sociological Theory* 16(1): 4-33.

Burawoy, Michael; A. Burton, vd. (1991), *Ethnography Unbound: Power and Resistance in the Modern Metropolis*, Berkeley: University of California Press.

Campbell, Donald T. ve J. C. Stanley (1963), *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Research*, Boston: Houghton Mifflin.

Campbell, John (2002), "Ideas, Politics and Public Policy", *Annual Review of Sociology* 28: 21-38.

— (2004), *Institutional Change and Globalization*, Princeton University Press.

Campelli, E. (1996), "Metodi qualitativi e teoria sociale", C. Cipolla, A. De Lillo (ed.), *Il sociologo e le sirene: La sfida dei metodi qualitativi*, Milan: Franco Angeli.

Cardano, Mario (2003), *Techniche di ricerca qualitativa*, Rome: Carocci.

Carens, Joseph H. (1987), "Aliens and Citizens: The Case for Open Borders", *Review of Politics* 49(2): 251-73.

— (1996), "Realistic and Idealistic Approaches to the Ethics of Migration", *International Migration Review* 30(1): 156-70.

— (2000), *Culture, Citizenship, and Community: A Contextual Exploration of Justice as Evenhandedness*, Oxford University Press.

Carnevali, Barbara (2004), *Romanticismo e riconoscimento: Figure della coscienza in Rousseau*, Bologna: Il Mulino.

Cassese, Antonio (1995), *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press.

Chauvel, L. (1995), "Valeurs régionales et nationales en Europe", *Futuribles* 200: 167-201.

Checkel, Jeffrey T. (2006), "Tracing Causal Mechanisms", *International Studies Review* 8(2): 362-70.

Cicourel, Aaron V. (1991), "Semantics, Pragmatics, and Situated Meaning", Jef Verschueren (ed.), *Pragmatics at Issue*, c. I, Amsterdam: John Benjamins.

Coffé, Hilde (2005), "Do Individual Factors Explain the Different Success of the Two Belgian Extreme Right Parties?", *Acta Politica* 40(1): 74-93.

Coleman, James (1986), "Social Theory, Social Research, and a Theory of Action", *American Journal of Sociology* 91: 1309-35.

— (1988), "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Journal of Sociology* 94 (Ek): 95-120.

— (1990), *Foundations of Social Theory*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Collier, David (1990), "Il metodo comparato: due decenni di mutamento", *Rivista Italiana di Scienza Politica* 20: 477-504.

Collier, David ve R. Adcock (1999), "Democracy and Dichotomies", *Annual Review of Political Science* 2: 537-65.

Collier, David ve S. Levitsky (1997), "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research", *World Politics* 49(3): 430-51.

Collier, David ve J. E. Mahon (1993), "Conceptual 'Stretching' Revisited: Adapting ategories in Comparative Analysis", *American Political Science Review* 87(4): 845-55.

Collier, David ve J. Mahoney (1996), "Insights and Pitfalls: Selection Bias in Qualitativ Research", *World Politics* 49: 56-91.

Collier, David; H. E. Brady ve J. Seawright (2004a), "Critique, Responses, and Tradeoffs: Drawing Together the Debate", Brady ve Collier (ed.), s. 195-228.

— (2004b), "Sources of Leverage in Causal Inference: Toward an Alternative View of Methodology", Brady ve Collier (ed.), s. 229-65.

Collier, David; J. Mahoney ve J. Seawright (2004), "Claiming Too Much: Warnings about Selection Bias", Brady ve Collier (ed.), s. 85-101.

Collier, David; J. Seawright ve G. L. Munck (2004), "The Quest for Standard: King, Kehoane and Verba's *Designing Social Inquiry*", Brady ve Collier (ed.), s. 21-50.

Congleton, Roger D. ve B. Swedenborg (ed.) (2006), *Democratic Constitutional Design and Public Policy*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

Connolly, William E. (2004), "Method, Problem, Faith", Shapiro, Smith ve Masoud (ed.), s. 332-49.

Conolly, John (1983), *The Terms of Political Discourse*, 2. bs., Princeton University Press.

Cooke, Philip ve K. Morgan (1998), *The Associational Economy: Firms, Regions, and Innovation*, Oxford University Press.

Corbetta, Piergiorgio (2003), *Social Research: Theory, Methods and Techniques*, Londra: Sage.

Crapanzano, Vincent (1992), *Hermes' Dilemma and Hamlet's Desire: On the Epistemology of Interpretation*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Creswell, John W. (1994), *Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches*, Londra: Sage.

Crouch, Colin; P. Le Galès, C. Trigilia ve H. Voelzkow (2001), *Local Production Systems in Europe: Rise or Demise?*, Oxford University Press.

Crozier, Michel (1964), *The Bureaucratic Phenomenon* (1. bs. 1963), University of Chicago Press.

Dahl, Robert (1961), *Who Governs? Democracy and Power in an American City*, New Haven: Yale University Press.

— (1967), *Pluralist Democracy in the United States: Conflict and Consent*, Chicago: Rand McNally.

— (1971), *Polyarchy: Participation and Opposition*, New Haven: Yale University Press.

Dahrendorf, Ralf (1959), *Class and Class Conflict in Industrial Society*, Stanford University Press.

— (1995), "Preserving Prosperity", *New Statesman and Society*, 13/29 Aralık: 36-40.

— (2000), "La sconfitta della vecchia democrazia", *La Repubblica*, 12 Ocak.

Dal Lago, Alessandro ve R. De Biasi (ed.) (2002), *Un certo sguardo: Introduzione all'etnografia sociale*, Rome: Laterza.

Davis, James W. (2005), *Terms of Inquiry: On the Theory and Practice of Political Science*, Baltimore: Johns Hopkins University Press.

DeFelice, E. Gene (1980), "Comparison Misconceived: Common Nonsense in Comparative Politics", *Comparative Politics* 13(1): 119-26.

Delanty, Gerald (1999), *Social Theory in a Changing World*, Cambridge: Polity.

della Porta, Donatella (1995), *Social Movements, Political Violence and the State*, Cambridge University Press.

Demazière, Didier ve C. Dubar (2000), *Dentro le storie: Analizzare le interviste biografiche*, Milan: Raffaello Cortina.

Denzin, Norman K. ve Y. S. Lincoln (2000), "Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research", N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (ed.), *Handbook of Qualitative Research*, 2. bs., Thousand Oaks, Calif.: Sage, s. 1-29.

Derrida, Jacques (1982), *Margins of Philosophy*, çev. Alan Bass, University of Chicago Press.

Descartes, René (1980), *Discourse on Method and Meditations on First Philosophy*, Indianapolis, Ind.: Hackett.

Dessler, David (1991), "Beyond Correlations: Toward a Causal Theory of War", *International Studies Quarterly* 35: 337-55.

— (1999), "Constructivism within a Positivist Social Science", *Review of International Studies* 25: 123-37.

DeWalt, Kathleen M. ve B. R. DeWalt (2002), *Participant Observation*, Walnut Creek, Calif.: AltaMira.

DiMaggio, Paul J. ve W. W. Powell (1991), "Introduction", W. W. Powell, P. J. DiMaggio (ed.), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, University of Chicago Press, s. 1-38.

Dodd, Lawrence C. ve L. R. Schott (1979), *Congress and the Administrative State*, New York: Wiley.

Dogan, Mattei ve D. Pelassy (1990), *How to Compare Nations*, 2. bs., Chatham, N.J.: Chatham House Publishers.

Dore, Ronald (1973), *British Factory-Japanese Factory: The Origins of National Diversity in Industrial Relations*, Berkeley: University of California Press.

Downs, Anthony (1957), *An Economic Theory of Democracy*, New York: Harper.

Dryzek, John (2000), *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*, Oxford University Press.

Dumont, Louis (1970), *Homo Hierarchicus: The Caste System and Its Implications*, University of Chicago Press.

Duncan, Otis D. (1975), *Introduction to Structural Equation Models*, New York: Academic Press.

Durkheim, Emil (1982), *The Rules of Sociological Method*, New York: The Free Press.

Dworkin, Ronald (2000), *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Eatwell, Roger (1997), "Introduction: The Importance of the Political Culture Approach", R. Eatwell (ed.), *European Political Cultures: Conflict or Convergence?* Londra: Routledge.

Eckstein, Harry (1960), *Pressure Group Politics: The Case of the Medical Association*, Stanford University Press.

— (1975), "Case Study and Theory in Political Science", F. I. Greenstein, N. W. Polsby (ed.), *Handbook of Political Science*, Reading, Mass.: Addison-Wesley, s. 79-138.

— (1992), "Case Study and Theory in Political Science" (1975 baskısına bir girişle birlikte), Harry Eckstein, *Regarding Politics, Essays on Political Theory, Stability, and Change*, Berkeley: University of California Press, s. 117-76.

Eden, Lynn (2004), *Whole World on Fire: Organizations, Knowledge, Nuclear Weapons Devastation*, Ithaca: Cornell University Press.

Eisenstadt, S. N. (1968), "Comparative Study", David L. Sills (ed.), *International Encyclopedia of the Social Sciences*, c. XIV, New York: Macmillan, s. 421-9.

Eisenstadt, S. N. ve S. Rokkan (1973), *Building States and Nations*, Beverly Hills, Calif.: Sage.

Elman, Colin (1996), "Horses for Courses: Why Not Neorealist Theories of Foreign Policy?", *Security Studies* 6(1): 7-53.

— (2005), "Explanatory Typologies in Qualitative Studies of International Politics", *International Organization* 59 (Bahar): 293-326.

Elster, Jon (1979), *Ulysses and the Sirens*, Cambridge University Press.

— (1983), *Sour Grapes*, Cambridge University Press.

— (1989), *Nuts and Bolts for the Social Sciences*, Cambridge University Press.

— (1998), "A Plea for Mechanisms", Hedström ve Swedberg (ed.), s. 45-73.

— (2000), *Ulysses Unbound*, Cambridge University Press.

Esping-Andersen, Gøsta (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge: Polity.

Esping-Andersen, Gøsta ve W. Korpi (1983), "From Poor Relief to Institutional Welfare States: The Development of Scandinavian Social Policy", Paper read at ECPR workshop on the Comparative Study of Distribution and Social Policy, Freiburg, 20-25 Mart.

Evangelista, Matthew (1999), *Unarmed Forces, The Transnational Movement to End the Cold War*, Ithaca: Cornell University Press.

Falkner, Gerda (2000), "Policy Networks in a Multi-Level System: Convergence towards Moderate Diversity?", *West European Politics* 23(4): 94-120.

Farrell, Henry ve A. Héritier (2003), "Formal and Informal Institutions under Codecision: Continuous Constitution Building in Europe", *Governance* 16: 577-600.

Favell, Adrian ve T. Modood (2003), "The Philosophy of Multiculturalism: The Theory and Practice of Normative Political Theory", A. Finlayson (ed.), *Contemporary Political Philosophy: A Reader and Guide*, Edinburgh University Press, s. 484-95.

Favre, Pierre (1985), "L'histoire de la science politique", M. Grawitz, J. Leca (ed.), *Traité de science politique*, Paris: Puf.

— (2005), *Comprendre le monde pour le changer: Epistémologie du politique*, Paris: Presses de Sciences Po-Références.

Feagin, Joe R., A. M. Orum ve G. Sjoberg (ed.) (1991), *A Case for the Case Study*, Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Featherstone, Kevin (2003), "Introduction: In the Name of 'Europe'", K. Featherstone, M. Radaelli (ed.), *The Politics of Europeanization*, Oxford University Press, s. 3-26.

Ferejohn, John (2004), "External and Internal Explanations", Shapiro, Smith ve Masoud (ed.), s. 144-65.

Ferguson, Adam (1966), *An Essay on the History of Civil Society* [1767], Edinburgh University Press.

Feyerabend, Paul K. (1975), *Against Methods: Outline of an Anarchist Theory of Knowledge*, Atlantic Highlands, N.J.: Humanities Press.

Finnemore, Martha (2003), *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs about the Use of Force*, Ithaca: Cornell University Press.

Fiorina, Morris (1995), "Rational Choice and the New(?) Institutionalism", *Polity* 28(1): 107-15.

Fischer, Frank (2003), *Reframing Public Policy: Discursive Politics and Deliberative Practices*, Oxford University Press.

Flyvbjerg, Brent (2001), *Making Social Science Matter*, Cambridge University Press.

— (2006), "Five Misunderstandings about Case-Study Research", *Qualitative Inquiry* 12(2): 219-45.

Formisano, Ronald P. (2001), "The Concept of Political Culture", *Journal of Interdisciplinary History* 31(3): 393-426.

Fowler, Don D. ve D. L. Hardesty (ed.) (1994), *Others Knowing Others: Perspectives on Ethnographic Careers*, Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.

Franklin, Mark (2001), "How Structural Factors Explain Turnout Variations at European Parliament Elections", *European Union Politics* 2(3): 309-28.

— (2004), *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition*, Cambridge University Press.

Frieden, Jeffry A. (1999), "Actors and Preferences in International Relations", D. A. Lake, R. Powell (ed.), *Strategic Choice and International Relations*, Princeton University Press, s. 39-76.

Friedman, Jeffrey (ed.) (1996), *The Rational Choice Controversy*, New Haven: Yale University Press.

Frohlich, Norman ve J. A. Oppenheimer (1992), *Choosing Justice: An Experimental Approach to Ethical Theory*, Berkeley: University of California Press.

Fukuyama, Francis (1992), *The End of History and the Last Man*, New York: The Free Press.

Fuller, Steve (1991), *Social Epistemology*, Bloomington: Indiana University Press.

Gadamer, Hans-Georg (1979), *Truth and Method*, Londra: Sheed & Ward.

Gagnon, Alain-G. ve J. Tully (ed.) (2001), *Multinational Democracies*, Cambridge University Press.

Gallie, W. B. (1956), "Essentially Contested Concepts", *Proceedings of the Aristotelian Society* 56: 167-98.

Galston, William A. (2002), *Liberal Pluralism: The Implications of Value Pluralism for Political Theory and Practice*, Cambridge University Press.

Galtung, Johan (1981), "Structure, Culture, and Intellectual Style: An Essay Comparing Saxonic, Teutonic, Gallic and Nipponic Approaches", *Social Science Information* 20(6): 817-56.

— (1988), *Methodology and Development*, Copenhagen: Christin Ejlers.

Gambetta, Diego (1988), "Can We Trust in Trust?", D. Gambetta (ed.), *Trust Making and Breaking Cooperative Relations*, New York: Blackwell, s. 213-37.

Gans, Chaim (2003), *The Limits of Nationalism*, Cambridge University Press.

Gauthier, David (1986), *Morals by Agreement*, Oxford University Press.

— (1994), "Breaking Up: An Essay on Secession", *Canadian Journal of Philosophy* 24(3): 357-72.

Gayon, Jean ve J.-J. Wunenburger (ed.) (2000), *Bachelard dans le monde*, Paris: Presses universitaires de France.

Geertz, Clifford (1973), *The Interpretation of Cultures*, New York: Basic Books.

Gellner, Ernest (1991), *Nationalism*, New York University Press.

George, Alexander (1979), "Case Studies and Theory Development: The Method of Structured, Focused Comparison", P. G. Lauren (ed.), *Diplomacy: New Approaches in History, Theory, and Policy*, New York: The Free Press, s. 43-68.

George, Alexander L. (1993), *Bridging the Gap, Theory and Practice in Foreign Policy*, Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press.

George, Alexander L. ve A. Bennett (2005), *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

George, Alexander L. ve T. J. McKeown (1985), "Case Studies and Theories of Organizational Decision Making", *Advances in Information Processing*

in Organizations: A Research Annual, Greenwich, Conn.: JAI Press, s. 21-58.

George, Alexander L. ve R. Smoke (1974), *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*, New York: Columbia University Press.

Gerring, John (1999), "What Makes a Concept Good? A Criterial Framework for Understanding Concept Formation in the Social Sciences", *Polity* 31(3): 357-93.

— (2001), *Social Science Methodology: A Criterial Framework*, Cambridge University Press.

— (2005), "Causation: A Unified Framework for the Social Sciences", *Journal of Theoretical Politics* 17: 162-98.

— (2007), *Case Study Research: Principles and Practices*, Cambridge University Press.

Gerring, John ve J. Yesnowitz (2006), "A Normative Turn in Political Science?", *Polity* 38(1): 101-33.

Giddens, Anthony (1976), *The New Rules of Sociological Method*, Londra: Hutchinson.

Gilbert, Margaret (1989), *On Social Facts*, Londra: Routledge.

Gilligan, Carol (1982), *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Giner, Salvador; L. Flaquer, J. Busquet ve N. Bultà (1996), *La cultura catalana: el sagrat i el profà*, Barcelona: Edicions 62.

Glaser, Barney G. ve A. L. Strauss (1967), *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, Chicago: Aldine.

Goertz, Gary (2004), "The Substantive Importance of Necessary Condition Hypotheses", G. Goertz, H. Starr (ed.), *Necessary Conditions: Theory, Methodology and Applications*, Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, s. 65-94.

— (2006), *Social Science Concepts: A User's Guide*, Princeton University Press.

Goetz, Klaus H. (2008), "Government and Governance", *West European Politics* 31(1-2): 258-79.

Goffman, Erving (1971), *The Presentation of Self in Everyday Life*, Harmondsworth: Penguin.

— (1980), *Behavior in Public Places*, Westport, Conn.: Greenwood.

— (1990), *Asylums*, New York: Doubleday.

Goldthorpe, John H. (2000), *On Sociology: Numbers, Narratives and the Integration of Research and Theory*, Oxford University Press.

Goodin, Robert (1992), "If People Were Money...", B. Barry, R. E. Goodin (ed.), *Free Movement: Ethical Issues in the Transnational Migration of People and of Money*, State College: Pennsylvania State University Press, s. 6-21.

Gourevitch, Peter (1986), *Politics in Hard Times: Comparative Responses to International Economic Crises*, Ithaca: Cornell University Press.

— (1999), "The Governance Problem in International Relations", D.A. Lake, R. Powell (ed.), *Strategic Choice and International Relations*, Princeton University Press, s. 137-64.

Granovetter, Mark (1978), "Threshold Models of Collective Behavior", *American Journal of Sociology* 83: 1420-43.

Green, Donald P. ve I. Shapiro (1994), *Pathologies of Rational Choice Theory: A Critique of Applications in Political Science*, New Haven: Yale University Press.

Gurr, Ted R. (1971), "A Causal Model of Civil Strife: A Comparative Analysis Using New Indices", J. V. Gillespie, B. A. Nesvold (ed.), *Macro-Quantitative Analysis: Conflict, Development and Democratization*, Beverly Hills, Calif.: Sage, s. 217-26.

Gutmann, Amy ve D. Thompson (1996), *Democracy and Disagreement*, Cambridge, Mass.: Belknap Press.

Guzzini, Stefano (2000), "A Reconstruction of Constructivism in International Relations", *European Journal of International Relations* 6(2): 147-82.

Habermas, Jürgen (1981), *Theorie des kommunikativen Handelns*, 2 cilt, Frankfurt: Suhrkamp.

— (1983), *Moralbewußtsein und kommunikatives Handeln*, Frankfurt: Suhrkamp.

— (1992), *Faktizität und Geltung, Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaates*, Frankfurt: Suhrkamp.

Hacking, Ian (1992), "The Self-vindication of Laboratory Science", A. Pickering (ed.), *Science as Practice and Culture*, University of Chicago Press, s. 29-64.

— (1999), *The Social Construction of What?*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Hadenius, Axel (1992), *Democracy and Development*, Cambridge University Press.

Hall, Peter A. (1989), *The Political Power of Economic Ideas*, Princeton University Press.

— (2003), "Aligning Ontology and Methodology in Comparative Research", Mahoney ve Rueschemeyer (ed.), s. 373-404.

Hall, Peter A. ve R. C. R. Taylor (1996), "Political Science and the Three New Institutionalisms", *Political Studies* 44(5): 936-57.

Hampsher-Monk, Ian; K. Tilmans ve F. van Vree (ed.) (1998), *History of Concepts: Comparative Perspectives*, Amsterdam University Press.

Hardin, Garrett (1968), "The Tragedy of the Commons", *Science* 162/3859: 1243-8.

Hardin, Russell (1985), "Individual Sanctions, Collective Benefits", R. Campbell, L. Sowden (ed.), *Paradoxes of Rationality and Cooperation*, Vancouver: University of British Columbia Press, s. 339-54.

Hargreaves Heap, S. P. ve Y. Varoufakis (2004), *Game Theory: A Critical Text*, 2. bs., Londra: Routledge.

Hargreaves Heap, Shaun *vd.* (1992), *The Theory of Choice*, Oxford: Blackwell.

Hastrup, Kirsten ve P. Hervik (ed.) (1994), *Social Experience and Anthropological Knowledge*, Londra: Routledge.

Hattam, V. Charlotte (1993), *Labor Visions and State Power: The Origins of Business Unionism in the United States*, Princeton University Press.

Hay, Colin (2002), *Political Analysis: A Critical Introduction*, Basingstoke: Palgrave.

Hedström, Peter ve R. Swedberg (ed.) (1998), *Social Mechanisms: An Analytical Approach to Social Theory*, Cambridge University Press.

Held, David (1995), *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*, Stanford University Press.

Held, David ve D. Archibugi (ed.) (1995), *Cosmopolitan Democracy: An Agenda for a New World Order*, Londra: Polity.

Hempel, Carl (1965), *Aspects of Scientific Explanations and Other Essays*, New York: The Free Press.

Héritier, Adrienne (2007), *Explaining Institutional Change in Europe*, Oxford University Press.

Hobsbawm, Eric (1983), "Introduction: Inventing Traditions", E. Hobsbawm, T. Ranger (ed.), *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, s. 1-14.

Höffe, Ottmar (1994), *Immanuel Kant*, Albany: State University of New York Press.

Hollis, Martin ve R. Sugden (1993), "Rationality in Action", *Mind* 102(405): 1-35.

Homer-Dixon, Thomas F. (1999), *Environment, Scarcity, and Violence*, Princeton University Press.

Honneth, Axel (1992), *Kampf um Anerkennung*, Frankfurt: Suhrkamp.

Hopkin, Jonathan ve C. Paolucci (1999) "The Business Firm Model of Party Organisation: Cases from Spain and Italy", *European Journal of Political Research* 35(3): 307-39.

Huntington, Samuel (1982), "American Ideals versus American Institutions", *Political Science Quarterly* 97(1): 1-37.

— (1996), *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York: Simon & Schuster.

— (2004), *Who Are We?: The Challenges to America's Identity*, New York: Simon & Schuster.

Immergut, Ellen (1992), *Health Politics: Interests and Institutions in Western Europe*, Cambridge University Press.

Inglehart, Ronald (1988), "The Renaissance of Political Culture", *American Political Science Review* 82(4): 1203-30.

— (1990), *Culture Shift in Advanced Industrial Society*, Princeton University Press.

Jackman, Robert W. (1985), "Cross-national Statistical Research and the Study of Comparative Politics", *American Journal of Political Science* 29(1): 161-82.

Jackson, Robert (1990), *Quasi States: Sovereignty, International Relations and the Third World*, Cambridge University Press.

Jervis, Robert (1990), "Models and Cases in the Study of International Conflict", *Journal of International Affairs* 44(1): 81-101.

— (1997), *System Effects: Complexity in Political and Social Life*, Princeton University Press.

— (2006), "Understanding Beliefs", *Political Psychology* 27(5): 641-63.

Johnston, David (1986), *The Rhetoric of the Leviathan*, Princeton University Press.

Jonsen, Albert R. ve S. Toulmin (1988), *The Abuse of Casuistry, A History of Moral Reasoning*, Berkeley: University of California Press.

Jupille, Joseph H.; J. A. Caporaso ve J. T. Checkel (2003), *Integrating Institutions: Rationalism, Constructivism, and the Study of the European Union*, Oslo: ARENA.

Kaase, Max ve K. Newton (1998), *Beliefs in Government*, Oxford University Press.

Kacowicz, Arie M. (2004), "Case Study Methods in International Security Studies", D. F. Sprinz, Y. Nahmias-Wolinsky (ed.), *Models, Numbers and Cases: Methods for Studying International Relations*, Ann Arbor: University of Michigan Press, s. 107-25.

Kahneman, Daniel ve A. Tverski (1981), "The Framing of Decisions and the Psychology of Choice", *Science* 211: 453-8.

Kalleberg, Arthur L. (1966), "The Logic of Comparison: A Methodological Note on the Comparative Study of Political Systems", *World Politics* 19(1): 69-82.

Kant, Immanuel (1787), *Critique of Pure Reason*, Riga: Preussische Akademie Ausgabe.

Karagiannis, Yannis (2007), *Economic Theories and the Science of Inter-Branch Relations*, Florence: European University Institute.

Katzenstein, Peter J. (1978), *Between Power and Plenty: Foreign Economic Policies of Advanced Industrial States*, Madison: University of Wisconsin Press.

Katznelson, Ira ve B. Weingast (2005), "Intersections between Historical and Rational Choice Institutionalism", I. Katznelson, B. Weingast (ed.), *Preferences and Situations*, Cambridge University Press, s. 1-26.

Katznelson, Ira ve M. Weir (1985), *Schooling for All: Class, Race and the Decline of the Democratic Ideal*, New York: Basic Books.

Keating, Michael (2001), *Plurinational Democracy*, Oxford University Press.

Keating, Michael; J. Loughlin ve K. Deschouwer (2003), *Culture, Institutions and Economic Development: A Study of Eight European Regions*, Cheltenham: Edward Elgar.

Keohane, Robert (1988), "International Institutions: Two Approaches", *International Studies Quarterly* 32: 379-96.

Keohane, Robert O. ve E. Ostrom (ed.) (1995), *Local Commons and Global Interdependence: Heterogeneity and Cooperation in Two Domains*, Londra: Sage.

King, Gary; R. O. Keohane ve S. Verba (1994), *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*, Princeton University Press.

— (1995), "The Importance of Research Design in Political Science", *American Political Science Review* 89(2): 475-81.

Kiser, Edgar ve S. Bauldry (2005), "Rational-Choice Theories in Political Sociology", Thomas Janoski *vd.* (ed.), *The Handbook of Political Sociology*, Cambridge University Press, s. 172-86.

Klandermans, Bert ve S. Staggenborg (ed.) (2002), *Methods of Social Movement Research*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Klein, Peter D. (2005), "Epistemology", *Routledge Encyclopaedia of Philosophy Online*, www.rep.routledge.com/article/P059 (erişim 18 Mayıs 2005).

Knorr-Cetina, Karin (1981), *The Manufacture of Knowledge*, Oxford: Pergamon.

Kratochwil, Friedrich (2007), "Of False Promises and Safe Bets", *Journal of International Relations and Development* 10(1): 1-15.

Kuhn, T. S. (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press.

Kukathas, Chandran (1992), "Are There Any Cultural Rights?", *Political Theory* 20(1): 105-39.

Kymlicka, Will (1995), *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford University Press.

— (2007), *Multicultural Odysseys: Navigating the International Politics of Diversity*, Oxford University Press.

Lagrange, Hugues ve M. Oberti (ed.) (2006), *La rivolta delle periferie*, Milan: Bruno Mondatori.

Laitin, David (2003), "The Perestroikan Challenge to Political Science", *Politics and Society* 31(1): 163-84.

Lake, David A. ve R. Powell (ed.) (1999), *Strategic Choice in International Relations*, Princeton University Press.

Lakoff, George (1987), *Women, Fire and Dangerous Things*, University of Chicago Press.

Lane, Jan-Erik ve S. Ersson (2005), *Culture and Politics: A Comparative Approach*, 2. bs., Aldershot: Gower.

Lasswell, Harold D. (1968), "The Future of the Comparative Method", *Comparative Politics* 1: 3-18.

Law, John (2004), *After Methods: Mess in Social Science Research*, New York: Routledge.

Lazarsfeld, Paul F. (1972), *Qualitative Analysis: Historical and Critical Essays*, Boston: Allyn &Bacon.

Lazarsfeld, Paul F. ve A. H. Barton (1951), "Qualitative Measurement in the Social Sciences: Classification, Typologies, and Indices", D. Lerner, H. D. Lasswell (ed.), *The Policy Sciences*, Stanford University Press, s. 155-93.

Le Grand, Julian (1982), *The Strategy of Equality: Redistribution and the Social Services*, Londra: Unwin Hyman.

Lehmbruch, Gehrhard (1967), *Proporzdemokratie: Politisches System und Politische Kultur in der Schweiz und in Oesterreich*, Tubingen: Mohr.

— (1974), "A Non-Competitive Pattern of Conflict Management in Liberal Democracies: The Case of Switzerland, Austria and Lebanon", K. D. McRae (ed.), *Consociational Democracy: Political Accommodation in Segmented Societies*, Toronto: McClelland & Stewart, s. 90-7.

Lewis, David K. (1969), *Convention*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Lewis, Orion ve S. Steinmo (2007), "Taking Evolution Seriously", European University Institute, Florence.

Lichbach, M. Irving (1997), "Social Theory and Comparative Politics", M. I. Lichbach, A. S. Zuckerman (ed.), *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, Cambridge University Press, s. 239-76.

Lichterman, Paul (1995), *The Search for Political Community*, Cambridge University Press.

— (2002), "Seeing Structure Happen: Theory-Driven Participant Observation", B. Klandermans, S. Staggenborg (ed.), *Methods of Social Movement Research*, Minneapolis: University of Minnesota Press, s. 118-45.

Lieberman, Robert (2002), "Ideas, Institutions, and Political Order: Explaining Political Change", *American Political Science Review* 96(4): 697-712.

Lieberson, Stanley (1994), "More on the Uneasy Case for Using Mill-Type Methods in Small-*N* Comparative Studies", *Social Forces* 72(4): 1225-37.

Lijphart, Arend (1968), "Typologies of Democratic Systems", *Comparative Political Studies* 1(1): 3-44.

— (1971), "Comparative Politics and the Comparative Method", *American Political Science Review* 65: 682-93.

— (1975), "The Comparable-Case Strategy in Comparative Research", *Comparative Political Studies* 8: 158-77.

— (1977), *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, New Haven: Yale University Press.

Lin, Ann Chih (1998), "Bridging Positivist and Interpretivist Approaches to Qualitative Methods", *Policy Studies Journal* 26(1): 162-80.

Lipset, S. M. ve S. Rokkan (1967), "Introduction", S. M. Lipset, S. Rokkan (ed.), *Party Systems and Voter Alignments*, New York: The Free Press.

Little, Daniel (1991), *Varieties of Social Explanation: An Introduction to the Philosophy of Social Science*, Boulder, Colo.: Westview.

Luce, R. Duncan ve H. Raiffa (1957), *Games and Decisions*, New York: Dover.

Luhmann, Niklas (1997), *Die Gesellschaft der Gesellschaft*, Frankfurt: Suhrkamp.

MacCormick, Neil (2007), *Institutions of Law: An Essay in Legal Theory*, Oxford University Press.

Macedo, Stephen (2005), "What Self-Governing Peoples Owe to One Another: Universalism, Diversity, and the 'Law of Peoples'", C. Eisgruber, A. Sajó (ed.), *Global Justice and the Bulwarks of Localism: Human Rights in Context*, Leiden: Martinus Nijhoff, s. 143-60.

MacIntyre, Alasdair (1971), *Against the Self-Images of the Age: Essays on Ideology and Philosophy*, Londra: Duckworth.

Mackie, John L. (1976), "Causes and Conditions", M. Brandt (ed.), *The Nature of Causation*, Urbana: University of Illinois Press.

Mahoney, James (1999), "Nominal, Ordinal and Narrative Appraisal in Macrocausal Analysis", *American Journal of Sociology* 104(4): 1154-96.

— (2000a), "Path Dependence in Historical Sociology", *Theory and Society* 29: 507-48.

— (2000b), "Strategies of Causal Inference in Small-*N* Analysis", *Sociological Methods and Research* 28(4): 387-424.

— (2003), "Strategies of Causal Assessment in Comparative Historical Analysis", Mahoney ve Rueschemeyer (ed.), s. 337-72.

Mahoney, James ve G. Goertz (2006), "A Tale of Two Cultures: Contrasting Quantitative and Qualitative Research", *Political Analysis* 14(3): 227-49.

Mahoney, James ve D. Rueschemeyer (ed.) (2003), *Comparative Historical Analysis in the Social Sciences*, Cambridge University Press.

Mair, Peter (1996), "Comparative Politics: An Overview", R. E. Goodin, H.-D. Klingemann (ed.), *A New Handbook of Political Science*, OxfordUniversity Press, s. 309-35.

— (2006), "Cleavages", R. S. Katz, W. J. Crotty (ed.), *Handbook of Political Parties:* Londra: Sage, s. 371-5.

— (2008), "Democracies", D. Caramani (ed.), *Comparative Politics*, Oxford University Press.

Mansbridge, Jane J. (1990), "The Rise and Fall of Self-Interest in the Explanation of Political Life", J. J. Mansbridge (ed.), *Beyond Self-Interest*, University of Chicago Press, s. 3-22.

Maoz, Zeev (2002), "Case Study Methodology in International Studies. From Storytelling to Hypothesis Testing", M. Brecher, F. P. Harvey (ed.), *Millenial Reflections on International Studies*, Ann Arbor: University of Michigan Press, s. 455-75.

March, James G. ve J. P. Olsen (1984), "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life", *American Political Science Review* 78: 734-48.

— (1989), *Rediscovering Institutions*, New York: The Free Press.

Marcussen, Martin (2000), *Ideas and Elites: The Social Construction of Economic and Monetary Union*, Aalborg University Press.

Mattei, Paola (2007), "From Politics to Good Management? Transforming the Local Welfare State in Italy", *West European Politics* 30(3): 593-620.

Maturana, Humberto ve F. Varela (1992), *The Tree of Knowledge: The Biological Roots of Human Understanding*, Londra: Shambhala.

May, Ernest R. (1973), *'Lessons' of the Past: The Use and Misuse of History in American Foreign Policy*, Oxford University Press.

Maynard Smith, John ve G. R. Price (1973), "The Logic of Animal Conflict", *Nature* 246: 15-18.

Mayntz, Renate (2002), "Zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen", R. Mayntz (ed.), *Akteure - Mechanismen - Modelle: Zur Theoriefähigkeit makro-sozialer Analysen*, Frankfurt: Campus, s. 7-43.

Mayr, Ernst (2004), *What Makes Biology Unique? Considerations on the Autonomy of a Scientific Discipline*, Cambridge University Press.

McAdam, Doug; S. Tarrow ve C. Tilly (2001), *Dynamics of Contention*, Cambridge University Press.

McConnell, Grant (1966), *Private Power and American Democracy*, New York: Knopf.

McKeown, Timothy J. (1999), "Case Studies and the Statistical Worldview: Review of King, Keohane, and Verba's *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*", *International Organization* 53(1): 161-90.

— (2004), "Case Studies and the Limits of the Quantitative World View", Brady ve Collier (ed.), s. 139-67.

McNamara, Kathleen (1998), *The Currency of Ideas: Monetary Policy In the European Union*, Ithaca: Cornell University Press.

Mead, George Herbert (1934), *Mind, Self and Society*, University of Chicago Press.

Mercer, Jonathan (1996), *Reputation and International Politics*, Ithaca: Cornell University Press.

— (2005), "Rationality and Psychology in International Politics", *International Organization* 59: 77-106.

Merton, Robert K. (1968), *Social Theory and Social Structure*, New York: The Free Press.

Meyer, John W. ve B. Rowan (1983), "Institutionalized Organizations: Formal Structure as Myth and Ceremony", J. W. Meyer, W. R. Scott (ed.),

Organizational Environments: Ritual and Rationality, Londra: Sage, s. 21-44.

Michels, Robert (1999), *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy* (1. bs. 1911), New Brunswick, N.J.: Transaction.

Mill, John Stuart (1843), *A System of Logic*, New York: The Free Press.

— (1972), *On Liberty, Utilitarianism, and Considerations on Representative Government*, Londra: Dent.

— (1974), *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive: Being a Connected View of the Principles of Evidence and the Methods of Scientific Investigation*, J. M. Robson (ed.) (R. F. McRae'nin girişiyle), Londra: Routledge & Kegan Paul.

Miller, David (1995), *On Nationality*, Oxford University Press.

Mills, C. Wright (2000), *The Sociological Imagination* (1. bs. 1959), Oxford University Press.

Molina, Oscar ve M. Rhodes (2002), "Corporatism: The Past, Present and Future of a Concept", *Annual Review of Political Science* 5: 305-31.

Møller, Jørgen (2007a), "The Post-Communist Tripartition 1990-2005: Contrasting Actor-Centered and Structural Explanations", doktora tezi, European University Institute, Florence.

— (2007b), "The Gap between Electoral Democracy and Liberal Democracy Revisited: Some Conceptual and Empirical Clarifications", *Acta Politica*, 42(4): 380-400.

Monroe, K. Renwick (2001), "Paradigm Shift: From Rational Choice to Perspective", *International Political Science Review* 22(2): 151-72.

Monroe, K. Renwick (ed.) (2005), *Perestroika! The Raucous Rebellion in Political Science*, New Haven: Yale University Press.

Moravcsik, Andrew (1993), "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmental Approach", *Journal of Common Market Studies* 31: 473-524.

Morlino, Leonardo (ed.) (1989), *La scienza politica in Italia*, Turin: Edizioni della Fondazione Agnelli.

Morlino, Leonardo (1990), "Problemi e scelte nella comparazione", *Rivista Italiana di Scienza Politica* 20: 381-96.

Mueller, Dennis (1989), *Public Choice II*, Cambridge University Press.

Munck, Gerardo L. (2004), "Tools for Qualitative Research", Brady ve Collier (ed.), s. 105-22.

Myrdal, Gunnar (1944), *The American Dilemma*, New York: Harper.

Nachmias, David ve C. Frankfort-Nachmias (1976), *Research Methods in the Social Sciences*, Londra: Arnold.

Nagel, Thomas (2005), "The Problem of Global Justice", *Philosophy and Public Affairs* 3(2): 113-47.

Neurath, Otto (1913), "Die Verirrten des Cartesius und das Auxiliarmotiv", *Jahrbuch der Philosophischen Gesellschaft an der Universität zu Wien*, (yeniden basım) Karl-Peter Markl (ed.), *Analytische Politikphilosophie und ökonomische Rationalität*, c. II, Opladen: Westdeutscher Verlag, s. 186-99 (1984).

Neustadt, Richard E. ve E. R. May (1986), *Thinking in Time: The Uses of History for Decision Makers*, New York: The Free Press.

Nida-Rumelin, Julian (1993), *Kritik des Konsequentialismus*, Munich: Oldenbourg.

Njolstad, Olav (1990), "Learning from History? Case Studies and the Limits to Theory-Building", N. P. Gleditsch, O. Njolstad (ed.), *Arms Races*, Londra: Sage, s. 220-46.

Norris, Pippa (2002), *Democratic Phoenix: Reinventing Political Activism*, Cambridge University Press.

North, Douglass C. (2005), *Understanding the Process of Economic Change*, Princeton University Press.

— (2006), "What's Missing from Politicial Economy?", B. R. Weingast, D. Wittman (ed.), *The Oxford Handbook of Political Economy*, Oxford University Press, s. 1003-9.

Nozick, Robert (1974), *Anarchy, State, and Utopia*, New York: Basic Books.

O'Kane, Rosemary H. T. (1993), "The Ladder of Abstraction: The Purpose of Comparison and the Practice of Comparing African Coups d'État", *Journal of Theoretical Politics* 5(2): 169-93.

Oberschall, Anthony (1973), *Social Conflict and Social Movements*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

Odell, John S. (2004), "Case Study Methods in International Political Economy", D. F. Sprinz, Y. Nahmias-Wolinsky (ed.), *Models, Numbers and Cases: Methods for Studying International Relations*, Ann Arbor: University of Michigan Press, s. 56-80.

Okin, Susan Moller (1989), *Justice, Gender, and the Family*, New York: Basic Books.

Olson, Mancur (1971), *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

— (1982), *The Rise and Decline of Nations: Economic Growth, Stagflation, and Social Rigidities*, New Haven: Yale University Press.

Osborn, Martin J. ve A. Rubinstein (1994), *A Course in Game Theory*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

Ostrom, Elinor (1990), *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press.

— (1996), "Incentives, Rules of the Game, and Development", *Annual World Bank Conference on Development Economics 1995*, Washington, D.C.: World Bank, s. 207-34.

— (1998) "A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action: Presidential Address, American Political Science Association, 1997", *American Political Science Review* 92(1): 1-22.

Palonen, Kari (2002), "A History of Concepts as a Style of Political Theorizing: Quentin Skinner's and Reinhard Kosselleck's subversion of normative political theory", *European Journal of Political Theory* 1(7): 91-106.

Parisi, Arturo ve G. Pasquino (1985), "Relazioni partiti-elettori e tipi di voto", G. Pasquino (ed.), *Il sistema politico italiano*, Rome: Laterza.

Parsons, Talcott (1968), *The Structure of Social Action*, New York: The Free Press.

Parsons, Talcott ve N. J. Smelser (1956), *Economy and Society: A Study in the Integration of Economic and Social Theory*, Londra: Routledge & Kegan Paul.

Pasotti, Elanora ve Bo Rothstein (2002), "In the Market for Ideas: A Quest For a Unified Conceptual Approach in Political Science", American Political Science Association'un yıllık toplantısında sunulan tebliğ, Boston, 28 Ağustos.

Passeron, Jean-Claude ve J. Revel (2005), "Penser par cas: Raisonner à partir des singularités", J.-C. Passeron, J. Revel (ed.), *Penser par cas*, Paris: École des Hautes Études en Sciences Sociales-Enquête, s. 9-44.

Pateman, Carole (1970), *Participation and Democratic Theory*, Oxford University Press.

Patomäki, Heikki (1996), "How to Tell Better Stories about World Politics", *European Journal of International Relations* 2(1): 105-33.

Peters, B. Guy (2000), "Governance and Comparative Politics", Jon Pierre (ed.), *Debating Governance*, Oxford University Press.

— (2005), *Institutional Theory in Political Science: The New Institutionalism*, 2. bs., Londra: Continuum.

Pierson, Paul (1993), "When Effect Becomes Cause: Policy Feedback and Political Change", *World Politics* 45: 595-628.

— (2000), "Increasing Returns, Path Dependence and the Study of Politics", *American Political Science Review* 94(2): 251-68.

— (2004), *Politics in Time: History, Institutions, and Social Analysis*, Princeton University Press.

Pinkard, Terry (2000), *Hegel: A Biography*, Cambridge University Press.

Platt, Jennifer (1992a), " 'Case Study' in American Methodological Thought", *Current Sociology - La sociologie contemporaine* 40(1): 17-48.

— (1992b), "Cases of cases ... of cases", Ragin ve Becker (ed.), s. 21-52.

Pogge, Thomas (1988), *Realizing Rawls*, Ithaca: Cornell University Press.

Poggi, Gianfranco (1983), *Calvinism and the Capitalist Spirit: Max Weber's Protestant Ethic*, Londra: Palgrave Macmillan.

— (2000), *Durkheim*, Oxford University Press.

Polanyi, Karl (1944), *The Great Transformation*, New York: Farrar & Rinehart.

Polsby, Nelson (1968), "The Institutionalization of the House of Representatives", *American Political Science Review* 62(1): 144-68.

Popper, Karl (1961), *The Logic of Scientific Discovery*, New York: Science Editions.

— (1965), *The Logic of Scientific Discovery*, New York: Harper.

— (1972), "Epistemology without a Knowing Subject", K. Popper, *Objective Knowledge*, Oxford University Press, 3. Bölüm.

Portes, Alejandro (2001), "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology", *Annual Review of Sociology* 24: 1-24.

Przeworski, Adam (2004), "Institutions Matter?", *Government and Opposition* 39: 527-40.

Przeworski, Adam ve H. Teune (1970), *The Logic of Comparative Social Inquiry*, New York: Wiley-Interscience.

Putnam, Robert (1988), "Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games", *International Organization* 42: 427-60.

— (1993), *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton, N.J.: Princeton University Press.

Quine, W. Van Orman (1953), "Two Dogmas of Empiricism", W. V. O. Quine, *From a Logical Point of View*, Cambridge,Mass.: Harvard University Press, s. 20-46.

Rabinow, Paul ve W. M. Sullivan (1987), *Interpretive Social Science: A Second Look*, Berkeley: University of California Press.

Ragin, Charles (1987), *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*, Berkeley: University of California Press.

— (1992), " 'Casing' and the Process of Social Inquiry", Ragin ve Becker (ed.), s. 217-26.

— (1994), *Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Methods*, Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge.

— (2000), *Fuzzy Set Social Science*, Chicago: University of Chicago Press.

— (2004), "Turning the Tables: How Case-Oriented Research Challenges Variable-Oriented Research", Brady ve Collier (ed.), s. 123-38.

Ragin, Charles ve H. Becker (ed.) (1992), *What Is a Case? Exploring the Foundations of Social Inquiry*, Cambridge University Press.

Ragin, Charles ve D. Zaret (1983), "Theory and Method in Comparative Research: Two Strategies", *Social Forces* 61(3): 731-54.

Raiffa, Howard; J. Richardson ve D. Metcalfe (2002), *Negotiation Analysis: The Science and Art of Collaborative Decision Making*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Rapoport, Anatol ve A. M. Chammah (1965), *Prisoner's Dilemma: A Study in Conflict and Cooperation*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Ratner, Steven R. (1996), "Drawing a Better Line: *Uti Possidetis* and the Borders of New States", *American Journal of International Law* 90(4): 590-624.

Rawls, John (1971), *A Theory of Justice*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

— (1993), *Political Liberalism*, New York: Columbia University Press.

— (1999), *The Law of Peoples*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Reiff, Karlheinz ve H. Schmitt (1980), "Nine Second-order National Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results", *European Journal of Political Research* 8(1): 3-44.

Richardson, Laurel (1994), "Writing: a Method of Inquiry", N. K. Denzin, Y. S. Lincoln (ed.), *Handbook of Qualitative Research*, Londra: Sage, s. 516-29.

Riker, William H. (1962), *The Theory of Political Coalitions*, New Haven: Yale University Press.

— (1997), "The Ferment of the 1950s and the Development of Rational Choice Theory", K. R. Monroe (ed.), *Contemporary Empirical Political Theory*, Berkeley: University of California Press, s. 191-201.

Riker, William H. ve P. Ordeshook (1973), *An Introduction to Positive Political Theory*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

Robinson, W. S. (1950), "Ecological Correlations and the Behavior of Individuals", *American Sociological Review* 15(3): 351-7.

Rodrik, Dani (ed.) (2003), *In Search of Prosperity: Analytic Narratives on Economic Growth*, Princeton University Press.

Rogowski, Ronald (1995), "The Role of Theory and Anomaly in Social-Scientific Inference", *American Political Science Review* 89(2): 467-70.

— (2004), "How Inference in the Social (but Not the Physical) Sciences Neglects Theoretical Anomaly", Brady ve Collier (ed.), s. 75-84.

Rokkan, Stein (1970), *Citizens, Elections, Parties*, Oslo: Universitetsforlaget.

Rokkan, Stein *vd.* (1988), *Centre-Periphery Structures in Europe 1880-1978: An International Social Science Council (ISSC) Workbook in Compara-*

tive Analysis, Ann Arbor: Institute for Social Research, University of Michigan.

Roper, Janice M. ve J. Shapira (2000), *Ethnography in Nursing Research*, Thousand Oaks, Calif.: Sage.

Rorty, Richard (1980), *Philosophy and the Mirror of Nature*, Oxford: Blackwell.

— (1994), "Method, Social Science and Social Hope", S. Seidman (ed.), *The Postmodern Turn: New Perspective on Social Theory*, Cambridge University Press, s. 46-64.

Ross, M. Howard (1997), "Culture and Identity in Comparative Political Analysis", M. I. Lichbach, A. S. Zuckerman (ed.), *Comparative Politics: Rationality, Culture, and Structure*, Cambridge University Press, s. 42-80.

Roth, Philip (2004), *The Plot against America*, Londra: Jonathan Cape.

Rothstein, Bo (1982), "Den Svenska byrakratins uppgang och fall [The rise and fall of the Swedish bureaucracy]", *Haften for Kritiska Studier* 15(5): 26-46.

— (1992), "Labor Market Institutions and Working Class Strength", Steinmo, Thelen ve Longstreth (ed.), s. 33-56.

Rousseau, Jean-Jacques (1959), *Oeuvres, Pleiade, I*. Paris: Gallimard.

Rueschemeyer, Dietrich (2003), "Can One or a Few Cases Yield Theoretical Gains?", Mahoney ve Rueschemeyer (ed.), s. 305-36.

Ruggie, John (1998), *Constructing the World Polity: Essays On International Institutionalization*, Londra: Routledge.

Rustow, Dankwart (1955), *The Politics of Compromise*, Princeton University Press.

Sabatier, Paul A. ve H. C. Jenkins-Smith (1999), "The Advocacy Coalition Framework: An Assessment", P. A. Sabatier (ed.), *Theories of the Policy Process*, Boulder, Colo.: Westview.

Sagan, Scott D. (1993), *The Limits of Safety: Organizations, Accidents, and Nuclear Weapons*, Princeton University Press.

Sandel, Michael (1982), *Liberalism and the Limits of Justice*, Cambridge University Press.

Sangrador García, J. L. (1996), *Identidades, actitudes y estereotipos en la España de las Autonomías*, Opiniones y Actitudes, no. 10, Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicos.

Sartori, Giovanni (1970), "Concept Misformation in Comparative Politics", *American Political Science Review* 64: 1033-53.

— (1971), "La politica comparata: premesse e problemi", *Rivista italiana di scienza politica* 1: 7-66.

— (1976), *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, Cambridge University Press.

— (1984), "Guidelines for Concept Analysis", G. Sartori (ed.), *Social Science Concepts: A Systematic Analysis*, Londra: Sage, s. 15-85.

Satz, Debra ve J. Ferejohn (1994), "Rational Choice and Social Theory", *Journal of Philosophy* 91(2): 71-87.

Savage, Leonard J. (1954), *The Foundations of Statistics*, New York: Wiley.

Scarrow, Susan E. (2000), "Parties without Members: Party Organization in a Changing Electoral Environment", R. J. Dalton, M. P. Wattenberg (ed.), *Parties without Partisans*, Oxford University Press, s. 79-101.

Scharpf, Fritz W. (1988), "The Joint Decision Trap: Lessons from German Federalism and European Integration", *Public Administration Review* 66: 239-78.

— (1991), "Political Institutions, Decision Styles, and Policy Choices", R. M. Czada, A. Windhoff-Héritier, *Political Choice: Institutions, Rules and the Limits of Rationality*, Boulder, Colo.: Westview.

Scharpf, Fritz W. (ed.) (1993), *Games in Hierarchies and Networks: Analytical and Empirical Approaches to the Study of Governance Institutions*, Boulder, Colo.: Westview.

Scharpf, Fritz W. (1997), *Games Real Actors Play: Actor-Centered Institutionalism in Policy Research*, Boulder, Colo.: Westview.

— (2006), "Social Science as a Vocation - Are Max Weber's Warnings Still Valid?", Açılış Konuşması, Max Weber Programme, European University Institute, Florence.

Scharpf, Fritz W.; B. Reissert ve F. Schnabel (1976), *Politikverflechtung: Theorie und Empirie des kooperativen Föderalismus in der Bundesrepublik*, Kronberg: Scriptor Verlag.

Schelling, Thomas C. (1960), *The Strategy of Conflict*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Schmitter, Philippe C. (1974), "Still the Century of Corporatism?", *Review of Politics* 36.

— (2001), "Parties Are Not What They Once Were", L. Diamond, R. Gunther (ed.), *Political Parties and Democracy*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, s. 67-89.

Schmitter, Philippe C. ve G. Lehmbruch (ed.) (1979), *Trends toward Corporatist Intermediation*, Beverly Hills, Calif.: Sage.

Schumpeter, Joseph (1908), *Das Wesen und der Hauptinhalt der theoretischen Nationalökonomie*, Munich: Duncker & Humblot.

— (1942), *Capitalism, Socialism, and Democracy*, New York: Harper.

Scott, Allen (1998), *Regions and the World Economy: The Coming Shape of Global Production, Competition, and Political Order*, Oxford University Press.

Searle, John (2001), *Rationality in Action*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

Seligson, Mitchell (2002), "The Renaissance of Political Culture, or the Renaissance of the Ecological Fallacy?", *Comparative Politics* 34: 273-92.

Selznick, Philip (1949), *TVA and the Grass Roots: A Study in the Sociology of Formal Organization*, Berkeley: University of California Press.

Sen, Amartya (1977), "Rational Fools: A Critique of the Behavioral Foundations of Economic Theory", *Philosophy and Public Affairs* 6: 317-44.

— (1990), "Rational Fools", Jane J. Mansbridge (ed.), *Beyond Self-Interest*, University of Chicago Press, s. 25-43.

Sewell, William H. (1996), "Three Temporalities: Toward an Eventful Sociology", T. J. McDonald (ed.), *The Historic Turn in the Human Science*, Ann Arbor: University of Michigan Press, s. 245-80.

Shapiro, Ian (2002), "The State of Democratic Theory", I. Katznelson, H. V. Milner (ed.), *Political Science: State of the Discipline*, New York: Norton, s. 235-65.

— (2004), "Problems, Methods and Theories in the Study of Politics, or: What's Wrong with Political Science and What to Do About it", Shapiro, Smith ve Masoud (ed.), s. 19-41.

Shapiro, Ian; R. M. Smith ve T. E. Masoud (2004a), "Introduction: Problems and Methods in the Study of Politics", Shapiro, Smith ve Masoud (ed.), s. 1-18.

Shapiro, Ian; R. M. Smith ve T. E. Masoud (ed.) (2004b), *Problems and Methods in the Study of Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.

Shue, Henry (1980), *Basic Rights: Subsistence, Affluence, and U.S. Foreign Policy*, Princeton University Press.

Sil, Rudra (2004), "Problems Chasing Methods or Methods Chasing Problems? Research Communities, Constrained Pluralism and the Role of Ecleticism", Shapiro, Smith ve Masoud (ed.), s. 307-31.

Simon, Herbert A. (1982), *Models of Bounded Rationality*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

— (1985), "Human Nature in Politics: The Dialogue of Psychology with Political Science", *American Political Science Review* 79: 293-304.

— (1986), "Rationality in Psychology and Economics", *Journal of Business* 59(4): S209-S224.

— (1995), "Rationality in Political Behavior", *Political Psychology* 16(1): 45-62.

Sjöblom, Gunnar (1977), "The Cumulation Problem in Political Science: An Essay on Research Strategies", *European Journal of Political Research* 5(1): 1-32.

Skinner, Quentin (2002), *Visions of Politics*, c. III: *Hobbes and Civil Science*, Cambridge University Press.

Skocpol, Theda (1979), *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China*, Cambridge University Press.

Skocpol, Theda ve E. Amenta (1986), "States and Social Policies", *Annual Review of Sociology* 12: 131-57.

Skocpol, Theda ve J. Ikenberry (1983), "The Political Formation of the American Welfare State in Historical and Comparative Perspective", *Comparative Social Research* 6: 87-148.

Skocpol, Theda ve M. Somers (1980), "The Uses of Comparative History in Macrosocial Inquiry", *Comparative Studies in Society and History* 22(2): 174-97.

Skowronek, Stephen (1982), *Building a New American State: The Expansion of National Administrative Capacities 1877-1920*, Cambridge University Press.

Skyrms, Brian (2004), *The Stag Hunt and the Evolution of Social Structure*, Cambridge University Press.

Smelser, Neil J. (1976), *Comparative Methods in the Social Sciences*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.

Smith, Rogers M. (2004), "The Politics of Identity and the Tasks of Political Science", Shapiro, Smith ve Masoud (ed.), s. 42-66.

Smyrl, Marc (1997), "European Policies, Regional Programs, Local Politics", doktora tezi, Harvard University.

Snyder, Jack (1989), "Richness, Rigor, and Relevance in the Study of Soviet Foreign Policy", Sean M. Lynn-Jones *vd.* (ed.), *Soviet Military Policy*, Cambridge, Mass.: MIT Press, s. 3-22.

Sperber, Dan (1984), *Il sapere degli antropologi*, Milan: Feltrinelli.

Spohn, Wolfgang (1982), "How to Make Sense of Game Theory?", Wolfgang Stegmüller *vd.* (ed.), *Philosophy of Economics: Proceedings, Munich, July 1981*, Berlin: Springer-Verlag, s. 239-70.

Spradley, James P. (1979), *The Ethnographic Interview*, Belmont, Calif.: Wadsworth/ Thomson Learning.

— (1980), *Participant Observation*, New York: Holt, Rinehart and Winston.

Steinbruner, John D. (1974), *The Cybernetic Theory of Decision: New Dimensions of Political Analysis*, Princeton University Press.

Steinmo, Sven (1993), *Taxation and Democracy: Swedish, British and American Approaches to Financing the Modern State*, New Haven: Yale University Press.

— (2003), "The Evolution of Policy Ideas: Tax Policy in the 20th Century", *British Journal of Politics and International Relations* 5(2): 206-36.

Steinmo, Sven; K. Thelen ve F. Longstreth (ed.) (1992), *Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Analysis*, Cambridge University Press.

Storper, Michael (1997), *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*, New York: Guildford.

Streeck, Wolfgang ve K. Thelen (2005), "Introduction: Institutional Change in Advanced Political Economies", W. Streeck, K. Thelen (ed.), *Beyond Continuity*, Oxford University Press, s. 1-39.

Stretton, Hugh (1969), *The Political Sciences: General Principles of Selection in Social Sciences and History*, Londra: Routledge & Kegan Paul.

Strøm, Kaare; W. C. Müller ve T. Bergman (ed.) (2003), *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Oxford University Press.

Tamir, Yael (1993), *Liberal Nationalism*, Princeton University Press.

Tarrow, Sidney (2004), "Bridging the Quantitative-Qualitative Divide", Brady ve Collier (ed.), s. 171-80.

Taylor, Michael (1987), *The Possibility of Cooperation*, Cambridge University Press.

Taylor, Peter D. ve L. B. Jonker (1978), "Evolutionary Stable Strategies and Game Dynamics", *Mathematical Biosciences* 40: 145-56.

Tetlock, Philip E. (2005), *Expert Political Judgment: How Good Is It? How Can We Know?*, Princeton University Press.

Tetlock, Philip E. ve A. Belkin (1996), *Counterfactual Thought Experiments in World Politics*, Princeton University Press.

Tetlock, Philip E.; R. N. Lebow ve G. Parker (2006), *Unmaking the West: 'What-if' Scenarios that Rewrite World History*, Ann Arbor: University of Michigan Press.

Thatcher, Mark ve A. S. Sweet (ed.) (2002), *The Politics of Delegation: Non-Majoritarian Institutions in Europe*, özel sayı, *West European Politics* 25(1): 1-219.

Thelen, Kathleen (2004), *How Institutions Evolve: The Political Economy of Skills in Germany, Britain, the United States, and Japan*, Cambridge University Press.

Thomas, George; J. Boliez, F. Ramirez *vd.* (1987), *Institutional Structure: Constituting State, Society and the Individual*, Beverly Hills, Calif.: Sage.

Thompson, E. P. (1980), *The Making of the English Working Class*, Londra: Penguin.

Tiles, Mary (1984), *Bachelard: Science and Objectivity*, Cambridge University Press.

Tilly, Charles (1984), *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*, New York: Russell Sage Foundation.

— (1986), *The Contentious French*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Tilly, Charles ve G. Ardant (1975), *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton University Press.

Tilmans, Karin (2004), "The Concept of the Dutch Citizen", *Redescriptions: Yearbook of Political Thought and Conceptual History* 8: 146-71.

Tocqueville, Alexis de (1999), *Souvenirs*, Paris: Gallimard.

Todd, Emmanuel (1990), *L'invention de l'Europe*, Paris: Seuil.

Toulmin, Stephen (1950), *An Examination of Reason in Ethics*, Cambridge University Press.

— (2001), *Return to Reason*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Touraine, Alain (1981), *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements*, Cambridge University Press.

Trachtenberg, Marc (2006), *The Craft of International History: A Guide to Method*, Princeton University Press.

Truman, David (1951), *The Governmental Process*, New York: Knopf.

Tsebelis, George (1990), *Nested Games: Rational Choice in Comparative Politics*, Berkeley: University of California Press.

Ullmann-Margalit, Edna (1977), *The Emergence of Norms*, Oxford: Clarendon.

Van Langenhove, Luk (2007), *Innovating the Social Sciences: Towards More Useable Knowledge for Society*, Vienna: Passagen Verlag.

Vaughan, Diane (1992), "Theory Elaboration: The Heuristics of Case Analysis", Ragin ve Becker (ed.), s. 173-202.

— (1996), *The Challenger Launch Decision: Risky Technology, Culture, and Deviance at NASA*, University of Chicago Press.

Verba, Sidney (1991), "Comparative Politics: Where Have We Been, Where Are We Going", H. J. Wiarda (ed.), *New Directions in Comparative Politics*, Boulder, Colo.: Westview, s. 31-42.

Verba, Sidney; N. H. Nie ve J. Kim (1978), *Participation and Political Equality*, Cambridge University Press.

Vico, Giambattista (1999), *The New Science 1744*, çev. David Marsh, Londra: Penguin.

Vincent, Andrew (2004), *The Nature of Political Theory*, Oxford University Press.

Von Neumann, John ve O. Morgenstern (1944), *Theory of Games and Economic Behavior*, Princeton University Press.

Von Wright, G. Henrik (1971), *Explanation and Understanding*, Ithaca: Cornell University Press.

Voss, Kim (1993), *The Making of American Exceptionalism: The Knights of Labor and Class Formation in the Nineteenth Century*, Ithaca: Cornell University Press.

Wallerstein, Michael (2001), "Does Political Science Need a 'Theory of Everything'?", *Newsletter of the American Political Science Association Comparative Politics Section*, Kış 2001, 1-2, 31.

Walton, John (1992), "Making the Theoretical Case", Ragin ve Becker (ed.), s. 121-37.

Waltz, Kenneth (1959), *Man, the State and War*, New York: Columbia University Press.

— (1979), *Theory of International Politics*, Reading, Mass.: Addison-Wesley.

Weber, Max (1949), *The Methodology of the Social Sciences*, New York: The Free Press.

Weber, Steven (1996), "Counterfactuals, Past and Future", Tetlock ve Belkin (ed.), s. 268-88.

Weibull, Jörgen W. (1995), *Evolutionary Game Theory*, Cambridge, Mass.: MIT Press.

Weingast, Barry (1996), "Political Institutions: Rational Choice Perspectives", R. E. Goodin, H.-D. Klingemann (ed.), *A New Handbook of Political Science*, Oxford University Press, s. 167-90.

Wendt, Alexander (1999), *Social Theory of International Relations*, Cambridge University Press.

Wengle, John L. (1988), *Ethnographers in the Field: The Psychology of Research*, Tuscaloosa: University of Alabama Press.

Whyte, W. Foote (1994), *Street Corner Society*, University of Chicago Press.

Wiarda, Howard J. (1991), "Comparative Politics: Past and Present", H. J. Wiarda (ed.), *New Directions in Comparative Politics*, Boulder, Colo.: Westview, s. 3-30.

Willms, Johannes ve U. Beck (2004), *Conversations with Ulrich Beck*, Cambridge: Polity.

Wilson, Graham K. (1994), "The Westminster Model in Comparative Politics", I. Budge, D. McKay, *Developing Democracy: Comparative Research in Honour of J. F. P. Blondel*, Londra: Sage.

Wilson, Woodrow (1891), *Congressional Government: A Study In American Politics*, 8. bs., Boston: Houghton.

Wolcott, Harry F. (1999), *Ethnography: A Way of Seeing*, Walnut Creek, Calif.: AltaMira.

Wunenburger, Jean-Jacques (ed.) (2003), *Bachelard et l'épistémologie française*, Paris: Presses universitaires de France.

Yin, Robert K. (1994), *Case Study Research: Design and Methods* (1. bs. 1984), Beverly Hills, Calif.: Sage.

Zielonka, Jan (2006), *Europe as Empire: The Nature of the Enlarged European Union*, Oxford University Press.

Ziman, John (1978), *Reliable Knowledge*, Cambridge University Press.

Zintl, Reinhard (2001), "Rational Choice as a Tool in Political Science", *Associations* 5(1): 35-50.

Zysman, John (1977), *Political Strategies for Industrial Order: State, Market, and Industry in France*, Berkeley: University of California Press.

Sözlük

Açıklanacak şey/açıklamayı yapan şey (*Explanandum/explanans*): Explanandum açıklanacak olan şeydir (ayrıca bazı yaklaşımlarda "bağımlı" değişken olarak tanımlanmıştır). Explanans açıklamayı yapan şeydir (ayrıca "bağımsız" ya da "müdahaleci" değişkendir).

***Ad hoc*'culuk** (*Adhocery*): Bir olgudan sonra, belli bir olayı açıklamak ya da özgül bir normatif iddiayı, kuram kullanmaksızın gerekçelendirmek için icat edilen bir açıklamadır. Sosyal bilimciler bu tür açıklamaları beğenmez, çünkü açıklamanın genel olması ve en azından aynı kategori içindeki bütün vakalar için uygulanabilir olması gerekir.

Aldatıcılık (*Spuriousness*): Aldatıcı bir ilişki geçerli gibi görünen ama olmayan bir ilişkidir. Bu değişkenlerin kötü belirlenmesinden, kötü ölçümden ya da ekolojik yanılgı gibi analitik hatalardan kaynaklanabilir.

Amprisizm (*Empiricism*): Ampiristler dünyanın gözlem ya da ölçüm aracılığıyla keşfedilip açıklanabileceğine inanır. Olguları kuramsal tanımla değil sıradan dil aracılığıyla saptarlar. Daha genel olarak, ampirik araştırma genellikle, veriler, kayıtlar ve görüşmeler de dahil olmak üzere, özgün kaynakların kullanımına gönderme olarak anlaşılır; saf kuramsal soruşturmayla karşıtlaştırılır. Başkaları ampirik/kuramsal ayrımın araştırma nesnesinin tanımıyla ilgili olacağını savunacaktır. Pratikte, sosyal bilim araştırmasının büyük kısmı kuramsal ve ampirik yaklaşımları içiçe geçirir.

Anlaşma yöntemi (*Method of agreement*): Çağdaş yöntembilimciler genellikle John Stuart Mill'in anlaşma yöntemiyle anlaşmazlık yöntemi arasında yaptığı ayrıma değinir. Anlaşma yönteminde, aynı sonuca sahip olan, bir tane dışında başka her yönden farklı olan iki vaka seçilir. Buna çok benzeyen sistem tasarımıyla aynı mantığı izleyen bu etken, öyleyse sonuçtaki herhangi bir farktan sorumlu olmalıdır. Anlaşmazlık yönteminde (*method of dissagreement*), farklı sonuçları olan ve bir tanesi dışında her açıdan aynı olan iki vaka seçilir. Yine, bu etkenin sonuçtaki herhangi bir farktan sorumlu olması gerekir. Bu da en benzemeyen sistemler tasarımı yaklaşımıydı. Mill bunun, sosyal bilimlerde bu talepkar koşullara karşılık gelen durumlar bulmanın pratikte zor olduğunu kabul ediyordu.

Anlayış (*Understanding*): Anlayış, ya da *verstehen*, sosyal değişimi, doğal bilimlerde olduğu gibi, nedensel süreçlere başvurarak (bkz. Nedensellik) açıklayamayacağımızı savunanlar tarafından kullanılan bir terimdir. Bunun yerine, sosyal bilimler sosyal süreçleri, aktörlerin motivasyonları ve olumsallık öğeleri de dahil olmak üzere, anlamakla ilgilenmelidir.

Artsüremli analiz (*Diachronic analysis*): Zaman içinde bir ya da daha çok vakanın incelenmesidir. Eşzamanlı (*synchronic*) analiz, aynı anda birkaç vakanın incelenmesidir.

Belirlemecilik (*Determinism*): Felsefede, sosyal olayların öncül nedenler tarafından belirlendiği, bu nedenlerin tümüyle keşfedilip belirtilebileceği inancıdır. Geleneksel olarak özgür iradeye karşıdır; özgür irade insanların kendi seçimlerini yapma yeteneği üzerinde durur. Bazı sosyal bilimciler kendilerini belirlenimci sayar, ama hepsi de dünyada bir belirsizlik öğesi olduğunu kabul eder; ama insanın failliğine ne ölçüde bir rol verdikleri farklılık gösterir.

Belirsiz araştırma tasarımı (*Indeterminate research design*): Sonucun birkaç farklı açıklamaya açık olduğu bir tasarımdır, çünkü eldeki vaka sayısıyla bağımlı değişken üzerinde bütün işlemsel değişkenlerin yapacağı etkiyi denetleyemeyiz.

Bilimsel yöntem (*Scientific method*): Çok sayıda bilimsel yöntem vardır ve sosyal bilimcilerin büyük kısmı bunların bilimsel katılık, mantık ve bilimsel kanonlara uyduğunda ısrar eder. Fakat "bilimsel yöntem"

terimi genellikle doğal bilimlerin yöntemlerini sahiplenmeye çalışan pozitivist sosyal bilim yandaşları tarafından kullanılmaktadır.

Birlikte değişme (*Concomitant variation*): Eğer iki değişken birlikte değişme eğilimi gösterirse, o zaman birlikte değişmeyle karşılaşırız. İstatistik analizde, bu ayrıca korelasyon olarak da bilinir.

Çok benzer sistemler tasarımı (*Most-similar systems design*): Vakaları olabildiğince çok açıdan benzer olmalarını sağlayacak şekilde seçmenin, böylece onları farklı kılan temel etkenleri yalıtmanın bir yoludur. Benzer olan yönler denetlenir ya da parametre olur. Farklı olan yönler değişkenlerdir. Çok benzemez sistemler tasarımı (*most-dissimilar systems design*), ilgilenilen konuda benzer sonuçlar doğurmuş olan vakaları ele alır. Sonra hedef, sonucu üreten ortak böleni bulmaktır. Çok benzer ve çok benzemez araştırma tasarımları, sırasıyla, Mill'in anlaşmazlık yöntemiyle anlaşma yöntemini hatırlatır.

Çoklu bağlantılılık (*Multicollinearity*): İki değişken birlikte değişiklik gösterdiği, bu yüzden de hangisinin etkiye neden olduğunu anlayamadığımız zaman regresyon analizinde görülür. Mükemmel çoklu bağlantılılığa genellikle değişkenlerin birbirlerinden bağımsız olmaması ya da aynı şeyi ölçüyor olmaları yol açar.

Davranışsalcılık (*Behaviouralism*): Psikoloji ve felsefede çeşitli anlamlara sahiptir. Siyaset biliminde önce Avrupa'da başlatılan, sonra 1940'larda Birleşik Devletler'de devam eden bir yaklaşımı belirtir; anaakıma daha sonraki yirmi yılda girdi. Vurguyu da kurumların incelenmesinden bireylerin (ve bazen grupların) ve onların davranışlarının incelenmesine kaydırdı. Davranışsalcılar bireylerin aynı koşullarda aynı şekilde davranıp evrensel bilgi ve yasaları hedeflediği görüşünü benimsemeye meyillidir. Yaklaşımları açısından pozitivisttirler ve genellikle büyük veri kümeleriyle çalışırlar. Davranışsalcılığa rasyonel seçim kuramı, yeni kurumsalcılık, kültüre yönelik canlanan ilgi ve sosyal bilimlerdeki normatif sapma meydan okumuştur.

Değişken (*Variable*): Bir değişken, vakadan vakaya tekrar ortaya çıkarken değişiklik gösteren bir özelliktir. Değişkenler nedensel analizde hangi etkenlerin sistemli olarak diğerlerine neden olduğunu ortaya koymaya çalışmak için kullanılır. Kukla (*dummy*) değişkenler sadece özgül bir özelliğin varlığı ya da yokluğunu belirtir. Sırasal (*ordinal*) değişkenle-

rin artan bir sırayla değişken değeri olur. İçsel (*interval*) değişkenler eşit büyüklükteki basamaklarla bir değerler dizisine sahip olur.

Ekolojik yanılgı (*Ecological fallacy*): Kümelenme düzeyinde geçerli olan ilişkilerin bireysel düzeyde de geçerli olacağı varsayımını içerir. Bireyselci yanılgı bireysel düzeyde geçerli olan ilişkilerin daha yüksek bir analiz düzeyinde de geçerli olduğu varsayımını içerir.

Endojenlik (*Endogeneity*): İstatistikte, hem bağımlı hem bağımsız değişkenlerde aynı belirtece sahip olma hatasıdır.

Epistemoloji (*Epistemology*): Bilginin ve gerekçelendirmenin incelenmesidir. Sosyal bilimlerde felsefenin karmaşık bir dalı olarak, şeyleri nasıl bildiğimizi ele alır. Genellikle iki temel epistemolojik konum öne çıkar. Pozitivistler sosyal dünyayı doğrudan bilebileceğimize inanır. Konstrüktivistlerse bilgimizin kavramlardan oluştuğunu savunur – yani dünyanın, değeri gerçeklikle örtüşmelerine değil de yararlılıklarına bağlı olan, soyut temsilleri.

Eşitsonluluk (*Equifinality*): Farklı neden ya da neden kümelerinin aynı sonucu üretebildiği koşuldur.

Eşsüremli (*Synchronic*): Bkz. Artsüremli

Etnografik yöntemler (*Ethnographic methods*): Sosyal bilimlerdeki etnografik yaklaşımlar önceden oluşturulmuş kuramsal fikirleri öne çıkarmak yerine aktörleri kendi terimleriyle anlamaya çalışır. Bağlama ve eylemlerin sahip olabileceği çeşitli anlamlara hassastırlar. Etnografik yöntemler tipik olarak yapılanmamış görüşmeleri ve katılımcı gözlemi içerir.

Geçerlilik (*Validity*): Geçerlilik kuralı içsel ve dışsal genellemeyle ilgilidir. İçsel geçerlilik değişkenlerin ampirik değerlerini ölçmek üzere kullanılan belirteçlerin ölçmeye niyetlendikleri şeyi ölçüp ölçmediğiyle ilgilidir. Dışsal geçerlilik bir vaka için getirilen savların başka vakalara da genellenip genellenemeyeciğiyle ve bunun ne ölçüde olacağıyla ilgilenir.

Geriçıkarım (*Abduction*): Bkz. Tümdengelim

Hermenötik (*Hermeneutics*): Yorum bilimidir. Terim genellikle sosyal bilimlerde paylaşılan bilgi standartlarına karşı öznel yorumu öne çıkaran yaklaşımları kastetmek üzere kullanılmaktadır.

Hipotez (*Hypothesis*): Bir hipotez olaylarının beklenen halidir, genellikle etkenler arasında "eğer x ise o zaman y" şeklinde ifade edilen bir ilişkidir. Genellikle nedensel analizde (bkz. Nedensellik) iki etken arasında belirli bir bağlantı koyutlamak üzere kullanılır. Bağlantı ampirik olarak sınanabilir. Eğer bağlantı geçerliyse hipotez onaylanır. Eğer geçerli değilse reddedilir. Popper'a göre, bir hipotez tek bir uygunluk eksikliği örneği olduğu zaman bile yanlışlanır; asla bir hipotezi doğruladığımızı söyleyemeyiz. Pratikte, ampirik araştırma genellikle bir hipotezi değiştirmeye yarar, bu da sonra yeni biçimiyle doğrulanır. Bazı sosyal bilimciler bütün doktora tezlerinin hipoteze sahip olması gerektiğini ısrarla söyler; ama bu da çok katıdır, çünkü bütün tezler nedensel ilişkileri sınamaya çalışmaz.

Holistik yaklaşım (*Holistic approach*) : Bu yaklaşım bireyleri ve toplumları bütün mevcudiyetler olarak görür, onları değişkenlere ya da karakteristiklere bölmez.

İdeografik yaklaşım (*Ideographich approach*): Bu yaklaşım sadece söz konusu vakayı açıklamaya çalışır, genellemeler yapmaya çalışmaz.

İşlemselleştirme (*Operationalization*): Bir kavramı alıp onu ampirik olarak çalışılabilecek bir şey haline çevirmektir. Bu daha somut bir tanımı ve onun varlığı ve boyutu için belirteçler aramayı içerebilir.

Kapsama (*Subsumption*): Bir kuramsal değerlendirme mantıken bir başka, daha büyük olanın içine katılabildiği (kapsanabildiği) zaman ortaya çıkar.

Karakutu (*Black box*): Bir etken ya da değişken kümesi bir başkasına neden olurmuş gibi göründüğü ama bunun nasıl olduğunu bilmediğimiz zaman, bu açıklamadaki boşluğa bir "karakutu" denir. Karakutuyu açmak için çeşitli araştırma yöntemleri kullanılır.

Karşı olgular (*Counterfactuals*): Olmamış ama koşullar farklı olsaydı gerçekleşme ihtimali olan olaylardır. Hipotez inşa ederken akıl yürütmemizde sıkça karşı olgular kullanırız, örneğin bir *ceteris paribus* ("diğer şeyler eşit kalmak üzere") koşuluna başvururuz. Daha açık bir şekilde, bunlar tarihsel analizde özgül etkenlerin etkisini, onlar olmasa ne olacağını ya da (yok oldukları yerde) varken ne olacağını sorarak takip etmek üzere kullanılır.

Karşılaştırmalı İstatistik (*Comparative statics*): Seçilen vakaların diğer özelliklerini sabit tutarken bir özelliği incelemeyi ve bu çeşitlendirmenin sonucu nasıl etkilediğini değerlendirmeyi içerir.

Karşılaştırmalı yöntem (*Comparative method*): Geniş anlamıyla, vakaların karşılaştırılmasına dayanan yöntemi kasteder. Bu da değişkene-dayalı ve vakaya-dayalı yaklaşımları içerir. Bazen "karşılaştırmalı yöntem" terimi sonuncusuyla sınırlıdır. "Karşılaştırmalı siyaset" sıkça ülkelerin karşılaştırılmasıyla sınırlı kalır, ama ilke olarak herhangi bir sosyal mevcudiyet karşılaştırmalı olarak analiz edilebilir.

Kavramlar (*Concepts*): Sosyal bilimlerin inşaat taşlarıdır. Sosyal dünyayı kategorilere sınıflandırmak için kullanılan terimlerden oluşurlar. Gerçekçiler (pozitivistler de dahildir buna) kavramların gerçek kategorilere karşılık geldiğine inanma eğilimindedir. Nominalistler ve belli ölçüde konstrüktivistler, bunların sadece gerçekliği temsil etmenin uygun yolları olduğunu savunur; onların yararlılıkları gerçekliğe karşılık gelmelerinden değil, sonuçları açıklama yeteneklerinden gelir.

Konstrüktivizm (*Constructivism*): Birçok çeşidi vardır. Ortak özellikleri, bir "somut gerçekliğe" değil, dünyaya dair kavramsal konstrüksiyonumuza odaklanmalarıdır. Uluslararası ilişkilerde, konstrüktivistler, devletlere, çıkarlara ve güce yönelik "gerçekçi" vurguya kıyasla, normların rolü üzerinde dururlar.

Konstroller (*Controls*): Karşılaştırmalı analizdeki temel değişkenlerin etkisini yalıtmak üzere, başka değişkenler kontrol edilebilir. Yani, onlar sabit tutulur; sadece onların değerlerinin değişmediği vakalar katılır.

Korelasyon (*Correlation*): İki nicel değişken arasında değerleri birlikte hareket ettiği zaman ortaya çıkar (ayrıca bkz. Regresyon). Bu aralarında bir nedensel ilişki olduğunu düşündürebilir, ama bir korelasyon nedenselliği ispat etmek için kendi başına kullanılamaz.

Koşullar (*Conditions*): Nedensel analiz sık sık zorunlu ve yeterli koşulları kullanır. A hep B'yle ilişkilendiriliyorsa (bütün A'ların diğer etkenlerden ayrı olarak bir B'si varsa), o zaman A B için bir yeterli koşuldur. Zorunlu ve yeterli koşullar bizim nedenleri kesin olarak belirlememizi sağlar. GYGY koşulu daha karmaşık ve daha az belirlidir, burada sapta-

nan neden ya da nedenler kendisi bir sonucun üretimi için gereksiz ama yeterli olan bir kompleksin geçersiz olmayan ama yetersiz bir öğesidir.

Kuram (*Theory*): Kuramlar tekil vakaların ötesine geçip bizim genelleme yapmamıza izin veren önerme kümeleridir. Ampirik kuramlar vakaların incelenmesine dayanır ve değişkenler arasında nedensel ilişkiler kurmaya çalışır. Geçerlilikleri bu nedensel ilişkileri somut vakalarda sınama yeteneğine bağlıdır. Bu sınamalar genelde kuramı işlemselleştirmeyi ve "eğer *x* ise o zaman *y*" biçiminde bir hipotez önermeyi içerir. Bu ilişki geçerliyse kuram geçerli sayılır (bkz. Héritier, 4. bl.). Daha soyut ya da analitik kuramlar büyük ölçekli süreçleri genel kavram ve süreçlere referansla açıklar. Geçerlilikleri onların sosyal dünyada olan şeyden bir yorum şeması sunarak anlam çıkarma yeteneklerine bağlıdır (bkz. ayrıca orta-menzilli kuramlar).

Tümdengelimsel kuramlar, matematikte olduğu gibi, biçimsel mantığın örnekleridir. Geçerlilikleri içsel tutarlılıklarına bağlıdır, olgular dünyasıyla örtüşmelerine değil. Sosyal bilimde genellikle hipotetik bir dünya hakkında belli varsayımlar yapma ve sonra da ardından gelene göre mantıksal akıl yürütme biçimini alırlar. Oyun kuramı bunun bir örneğidir (bkz. Chwaszcza, 8. bl.). Tümdengelimsel kuram genellikle özünde ampirik kuramdan farklı görünür, ama sık sık birleşik olurlar.

Normatif kuramlar, daha sonra sosyal süreç ve kurumları eleştirmek ya da daha iyilerini işaret etmek üzere kullanılan değerlerin dile getirilmesini içerir. Son on yıllarda, "siyaset kuramı" ve "sosyal kuram" terimleri gitgide artan bir şekilde, daha önce felsefenin yedeği olan normatif kurama karşılık gelecek şekilde kullanılıyor. Bunun da genellikle ampirik kuramdan ayrı olduğu kabul edilir, ama bazı sosyal bilimciler ampirik ya da analitik olanın normatif olandan ayrılmasının çok katı olduğunu savunur (bkz. Bauböck, 3. bl.).

Kurumsalcılık (*Institutionalism*): Kurumların sosyal ve politik davranış üzerinde bağımsız bir etki bıraktığı inancıdır. Eski kurumsalcılık davranışsalcı devrimden önce kurumların incelenmesine odaklanırdı, kurumların resmi ve hukuki yönlerini vurgulardı. Yeni kurumsalcılık geniş olarak kurumları tanımlar, devletin ötesine geçer. Kurumlar aktörlere inisiyatif sağlayan; bireyleri davranış kalıpları içine sokup sosyalleştiren; kolektif eylem sorunlarına çözümler sağlayan; ve tarih boyunca sürek-

liliği sağlayan şeyler olarak görülür. Yeni kurumsalcılık siyaset bilimi, sosyoloji ve ekonomide etkili olmuştur – ama kullanılan terimler bazen farklılık gösterir ve fikirler de genellikle bağımsız olarak türetilmiştir.

Meta-kuram (*Meta-theory*): Kuramlar hakkında bir kuram, ya da belli bir kuramın önemi için önkoşulları belirleyen bir kuramdır.

Modeller (*Models*): Bir model bir fenomenin soyut bir temsilidir, sadece araştırmacıyı ilgilendiren yönleri içerir. Betimleyici modeller ampirik fenomeni olabildiğince yakından çoğaltmaya çalışır. İdeal tip modelleri gerçek dünya örneklerinin ölçülebilmesini sağlayan özgül bir fenomenin saf biçimini temsil eder. Reçeteci modeller dünyanın nasıl olabileceğini göstererek eyleme rehberlik sağlar.

Müdahale değişkeni (*Intervening variable*): Bağımsız ve bağımlı değişken arasındaki ilişkiye, aralarındaki normal ilişkiyi değiştirecek şekilde müdahale eden bir etkendir.

Nedensellik (*Causation*): Sosyal ve siyasal olayların, doğal bilimlere benzer bir şekilde, daha önceki nedenlere atfedilebileceği fikrini ifade eder. Katı bir nedensel açıklama koşulların belli bir bileşiminin aynı sonucu üretmesini ve özgül bir olayın her ortaya çıkışının aynı nedenlere sahip olmasını gerektirir. Sosyal bilimlerde daha yaygın olmak üzere, nedensel ilişkilerin olasılıkçı olduğu söylenir. Nedensellik genellikle korelasyonla sağlanır, aynı nedenlerin aynı etkilerle ilişkili olduğunu gösterir; ama bu da katı bir şekilde birinin diğerine neden olduğunu kanıtlamaz. Bağlantı rasyonel seçim varsayımıyla (insanların kendileri için hep en iyi seçeneği seçeceği varsayımıyla) ya da süreç takibiyle kurulabilir. Birçok sosyal bilimci nedenlerin çeşitli bileşimleriyle özgül bir olayın ortaya çıkarılabileceğini kabul eder. Eleştirmenler sosyal dünyanın doğal dünyaya benzemediğini ve sosyal olayların nedenli olmadığını, insan iradesinin ve öğrenmenin ya da şansın ürünü olduğunu savunur.

Nicel yöntemler (*Quantitative methods*): Nicel bir yöntem katı bir şekilde sayıların yer aldığı herhangi bir yöntemdir. Genellikle, bu terim çok sayıda vakaya sahip incelemeler için (büyük-N incelemeleri) kullanılır.

Nitel yöntemler (*Qualitative methods*): Nitel bir yöntem nicel olmayan herhangi bir yöntemdir. Bazen bu terim açıklama arayan yöntemle-

rin tersine –etnografik yaklaşımlar da dahil olmak üzere– yoruma dayalı yöntemler için kullanılır.

Nomotetik yaklaşım (*Nomothetic approach*): Basitçe tekil olayları açıklamak yerine genel yasalar üretmeyi hedefler. Genellikle ideografik bir yaklaşımla karşı karşıya gelir.

Ontoloji (*Ontology*): Felsefede, belli bir fenomenin özünün (yani özgül çeşitliliği dikkate alınmadan) incelenmesine karşılık gelir. Sosyal bilimlerde, ne bilebileceğimize karşılık gelir. Pozitivistler ve konstrüktivistler bu konuda farklı görüşlere sahiptir. Ontoloji aynı zamanda sosyal dünyayı birleştiren birimlere de karşılık gelir. Bazılarına göre, tek gerçeklik bireylerdir; diğerleri daha büyük sosyal birimlerle çalışırlar.

Orta-menzilli kuram (*Middle-range theory*): Sınırlı sayıda bağlamlarda işleyen ya da bir fenomenin sadece belli yönlerini açıklamaya çalışan kuramdır. Her yerde değişkenler arasında aynı ilişki olduğunu söyleyen evrensel kuramdan ayrılmalıdır; ve dünyayı kuramsal çerçeveden yoksun olarak inceleyen saf amprisizmden de. Orta-menzilli kuram sosyal bilimlerde yaygın olarak, ya pragmatik nedenlerle ya da sosyal bilim bilgisinin hep bağlama bağlı olduğu inancıyla kullanılır.

Özgürlük dereceleri (*Degrees of freedom*): İstatistikte, vaka sayısıyla bir modele katılan değişkenlerin sayısı arasındaki ilişkiye dayalı olarak hesaplanır. Nicel araştırmada, özgürlük derecelerinin yeterince belirlenmemiş bir araştırma tasarımından –yani, bütün ilgili değişkenlerin etkisini sınamak için çok az sayıda vakaya sahip olan bir tasarımdan– kaçınmak için sınırlanması gerekir. Karşılaştırmalı vaka incelemelerinde, çok sayıda değişkeni birkaç vakayla incelemek pek sorun olmaz.

Öznelerarasılık (*Inter-subjectivity*): Nesnel bir perspektif, sosyal dünyayı verili ve bireylere dışsal olarak kabul eder. Öznel bir perspektif, bireyle ve onun dünya kavrayışıyla başlar. Öznelerarasılık bireylerin anlamlarının ve yorumlarının başka bireyleri hem etkileyip hem de onlardan etkilendiğini, ayrıca kurumlar ve sosyal pratiklerden de etkilendiğini göstererek bu yaklaşımları birleştirmeye çalışır.

Parametreler (*Parameters*): Bir karşılaştırmalı araştırma projesinin değişmeyen yönleridir. Parametreleştirme en benzer sistemleri seçerek

ya da ilgilenilenlerden başka değişkenler için kontrol yaparak elde edilebilir.

Postmodernizm (*Post-modernism*): Çok sayıda post-modernist konum bulunmaktadır. Genel olarak, modern çağın tarihsel ilerlemenin doruk noktasını temsil ettiği fikrini reddeder, onu birçoğunun arasında sosyal modellerden sadece biri sayarlar. Post-modernistler büyük anlatılar ve kuramlar konusunda kuşkucudur, öznel yorum üzerinde dururlar. Ayrıca, Batılı liberalizm ve demokrasi kavrayışlarının üstünlüğünü ve evrenselliğini de, değerden bağımsız sosyal bilimin mümkün olduğunu da reddederler.

Pozitivizm (*Positivism*): Felsefede, dünya hakkındaki önermelerden sadece doğrulanıp yanlışlanabilenlerin kabul edilebilmesi öğretisidir. Mantıksal pozitivistlere göre iki tip doğruluk vardır: Ampirik sorguyla ortaya çıkan olumsal doğrular; ve analitik ve *a priori* olan (matematiksel doğrular gibi) zorunlu doğrular. Başka her şey gerçeklik hakkında bilimsel olmayan önermeler ya da metafiziktir. Özellikle normatif kavramlar bireylerin psikoloji hallerinin/tutumlarının ifadesinden başka bir şey sayılmaz; bu açıdan, "nesnel" ya da "kamusal" değil de "öznel" olarak görülürler. Ampirik sorgu konusunda ısrar etmenin klasik güçlüğü sadece doğrudan farkında olduğumuz şeylerin kendi duyusal algılarımız olmasıdır. Sosyal bilimlerdeki pozitivistler sosyal bilimleri doğal bilimlere benzer olarak görme eğiliminde olurlar. Doğal dünyayı ve sosyal dünyanın büyük kısımlarını verili ve gerçekten var olarak kabul edip ampirik soruşturmaya odaklanırlar. Konstrüktivistler ve yorumcular onlara karşı çıkar (bkz. Yorum), bizim sadece kavramlarla ilgilendiğimizi, onların da amaca göre inşa edildiğini söylerler. Çok az mantıksal pozitivist kaldı geriye, ama sosyal bilimciler yönelimleri açısından az çok pozitivisttir.

Rasyonel seçim (*Rational choice*): Sosyal davranışın rasyonel seçim modelleri genellikle yöntembilimsel bireyciliğe dayanır. Bireylerin kendi çıkarlarını bildiği ve sosyal etkileşimde onları azamiye çıkarmaya çalıştığı varsayılır. Bu yüzden sonuçlar da kendi kendini arayan bireylerin bileşik eylemleri aracılığıyla açıklanır. Başlıca itiraz rasyonellik ve öz-çıkar varsayımlarının yanlış olmasıdır. Bireyler rasyonel hareket etmeyebilir; ve öz-çıkarla hareket etmiyor olabilirler. Öz-çıkarın özgeci davranışı içerebileceğini söyleyerek kuramı kurtarma çabaları (çünkü bu bireyi yü-

celtir) sadece kuramı totolojik hale getirir, çünkü öz-çıkar sahibi olmama olasılığı ortadan kalkmamıştır. Son yıllarda, rasyonel seçim kuramcıları bu varsayımları gevşetip modellerine başka motivasyon biçimleri katmıştır – sözgelimi, oyun kuramı diğer aktörlerin eylemlerini de hesaba katar. Rasyonel seçim, kamu hizmetlerini, bireylerin olabildiğince kendi hizmet karışımını seçmelerine izin vererek, yarı-piyasaya dayalı bir şekilde yeniden örgütlemek isteyen kamusal seçim ekolü aracılığıyla kamu politikasının incelenmesinde etkili olmuştur (ayrıca bkz. Yararcılık).

Regresyon (*Regression*): İstatistikteki regresyon analizi bağımsız bir değişkenin bağımlı bir değişken üzerindeki derecelendirilmiş etkisinin nicelleştirilmesini sağlar. Çoklu regresyon analizi bağımlı bir değişken üzerinde birkaç bağımsız değişkenin etkilerini ölçer.

Sadelik (*Parsimony*): Sonuçların olası en az değişken (ya da karakteristik) kullanılarak açıklanması gerektiği ilkesidir. Genellikle sadelikle açıklamanın tamlığı arasında bir takas yaşanır. Sosyal bilimciler ağırlığı birine ya da diğerine vermeleri açısından farklılık gösterir.

Sibernetik (*Cybernetics*): Doğal bilimlerde, sıvıların akışkanlığının incelenmesine karşılık gelir. Sosyal bilimlerde, kendi kendini düzenleyen sistemlerin ve kendiliğinden ve düzene sokulmamış sosyal iletişim biçimlerinin incelenmesine karşılık gelir.

Sonuççuluk (*Consequentialism*): Bir eylem rotasının onun içkin özelliklerine göre değil onun muhtemel sonuçlarına göre seçileceği fikridir (bkz. Yararcılık).

Süreç takibi (*Process tracing*): Nedensel analizde, bir değişkenin başka biriyle ilişkilendirildiği noktada açıklamanın karakutusu olarak kullanılır. Neden sürecinde yer alan ve belli bir tarihsel bağlamdaki sonuca giden adımları saptamak üzere olayların incelenmesini içerir. Yorumcu yaklaşımlarda, aktörlerin motivasyonlarını saptamaya yönelmiştir. Analitik anlatılar ve sistemli süreç takibi benzer nosyonları ifade eder.

Taksonomi (*Taxonomy*): Bkz. Tipoloji

Teleoloji (*Teleology*): Teleolojik amaçların incelenmesidir. Tarihte, olayları belli bir sonuca doğru gidiyor olarak gören bir yorum tarzıdır bu; yorum için bir çerçeve sağlar. Felsefede, insan etkinliğinin hedef yönelimli olduğu inancıdır. Teleolojik etik eylemleri, eylemleri içkin değerle-

rine göre yargılayan deontolojik gerekçelendirmenin tersine, etkileriyle yargılamanın bir yoludur (bkz. Sonuççuluk). Sosyal bilimlerde, teleoloji olayları nedenleriyle değil de sonuçlarıyla açıklamanın bir yoludur. Bazen işlevselcilik biçimini alır – yani bir süreç belli bir sosyal işlevi yerine getiriyorsa, o yüzden ortaya çıkmış olmalıdır diyen savın biçimini. Bu da yaygın olarak yanıltıcı bir akıl yürütme biçimi sayılır.

Temelselcilik (*Foundationalism*): Felsefede iki tip bilgi olduğu fikridir: Bütün bilginin temelinde olan temelsel bilgi; ve temelsel bilgiden türetilmiş olan temelsel olmayan bilgi. Temelselcilik aynı zamanda dünyayı anlamak üzere hep bilginin temellerine dönmek gerektiği savına gönderme yapar; fikirleri paylaşmak için, aynı ontolojik ve epistemolojik varsayımları paylaşmamız gerekir. Birçok sosyal bilimci sosyal bilimler girişiminin eğer bu doğru olsa olanaksız hale geleceğini kabul eder; temellere dönmeden de büyük ilerleme kaydedilir.

Tesadüfilik (*Serendipity*): Belli bir araştırma tasarımına dayanarak değil tesadüfen keşif yapmaktır.

Tipoloji (*Typology*): Vakaları ya da kavramları sınırlı sayıda başlık ve çeşitli boyutlar altında sınıflandırmak için bir şemadır. Betimleyici tipolojiler vakaların ayırt edici özelliklerine ve ortak olarak paylaşılanlarına ışık tutmaya yarar. İdeal tipler fenomenlerin soyut temsilleridir, onların tanımlayıcı özelliklerini saptar; gerçek vakalar da ardından bunlara yakınlıkları için incelenebilir. Tipolojiler hipotezlerle birleştikleri zaman, özelliklerin özgül bileşimlerinin etkileri konusunda açıklayıcı olabilir.

Bir taksonomi şeylerin ya da kavramların kapsayıcı bir sınıflandırmasıdır. Sözcük doğal bilimlerden alınmıştır, orada sözgelimi türlerin sınıflandırmasını göstermek üzere kullanılır. Sosyal bilimlerde, taksonomiler başlık altındaki vakaları sınıflandırmak üzere kullanılır genellikle. Taksonomik bir kategori betimleyici tipolojinin bir biçimidir ve bu yüzden de ideal bir tipten ayırt edilmelidir.

Tümdengelim/tümevarım (*Deduction / induction*): Tümdengelim sadece mantık aracılığıyla doğrudan öncüllerinden çıkarım türetme sürecidir. Matematiğin karakteristik yöntemidir ve ayrıca felsefede de kullanılır. Tümevarım gerçek vakalara bakıp genel çıkarımlar yapmayı içerir. "Tümdengelim" terimi sosyal bilimlerde sık sık hipotetik-tümdengelimsel yaklaşımı kastetmek üzere kullanılır: Bir hipotez tümdengelimsel bir

şekilde kuramdan türetilir ve sonra da ampirik olarak sınanır. "Geriçıkarım" terimi bazen tümdengelimle tümevarım arasında gidip gelen bir süreç için kullanılır.

Tümevarım (*Induction*): Bkz. Tümdengelim

Vaka (*Case*): Bir vaka bir gözlem birimi ya da bir anabirimi olarak tanımlanabilir. Vakalar büyük-N incelemelerinde yer alır, bir değişkenin değerini ölçmek için çok sayıda vaka vardır bu incelemede. "Vaka incelemesi" tek bir birime –bir olay, bir ülke ya da tarihsel bir sürece– odaklanan bir araştırma stratejisidir. Vakalar kendilerini tanımlamaz. Bir vakanın sınırlanması, araştırmacının kavramsallaştırma eylemiyle olur. Vaka incelemeleri genellikle hipotez sınamaktan çok hipotez inşa etmede ve de kuram sınamanın mantığından çok keşfin mantığında daha güçlü sayılır. Etnografik araştırmada önemlidirler, bu araştırma açıklamadan çok anlayış bekler. Önemli vakalar ya da sapkın vakalar kuram değerlendirmesi için özellikle verimli olur.

Yararcılık (*Utilitarianism*): Sosyal pratiklerin ve kamu politikalarının kendi başlarına değerlendirilemeyeceğini, insanın iyiliğine ne kattıklarına (yararlılık) göre değerlendirileceğini söyleyen bir sosyal felsefedir (bkz. Sonuççuluk). Genellikle iyi hazcı terimlerle tanımlanır. Jeremy Bentham en büyük sayının en büyük mutluluğunu pratiğin ölçütü olarak formülleştirdi. Eleştirmenler iyinin farklı kavrayışları olabileceğini, bunların bazılarında, çoğunluk üzerindeki etkileriyle ilgisiz bir şekilde, mutlak değerler olabileceğini belirtmiştir. Yararlılığın azamileştirilmesi konusundaki yararlıkçı varsayımlar rasyonel seçim kuramında yaygındır.

Yorum (*Interpretation*): Bütün sosyal bilimcilerin enformasyonlarını yorumlaması gerekir, ama bu özelliğe yapılan vurgu farklılık gösterir. Ampirisistler olgulara oduklanma eğilimindedir, olgular verili ve sabit bir anlama sahiptir. Tarihçiler çalışmalarının kronolojik deneyimin dağınık olgularından seçim yapıp onlara zaman içinde anlam vermeyi içerdiğini vurgular. Sosyal bilimlerdeki yorumsalcılar sosyal olgulara anlam verirken yaptığımız kavramların önemi üzerinde durur. Bazı postmodern yorumsalcılar gerçekliği olduğu gibi bilemeyeceğimizde ısrar eder ve bu yüzden de ortak bilgi ya da anlam olasılığını reddederler.

Yöntembilimsel bireyselcilik (*Methodological individualism*): Sosyal analizin tek geçerli biriminin bireysel insan olduğu varsayımına da-

yanır. Makro-süreçler bireysel kararların yığılmasına dayanır. Ontolojik bireyselcilik sadece bireylerin var olduğunu ve aktör olarak kolektiflerden bahsetmenin anlamsız olduğunu savunur. İki konum apayrıdır ve uzman birini zorunlu olarak diğerini benimsemeden savunabilir.

Yüksek lisans ve doktora öğrencilerini sosyal bilimlerdeki başlıca araştırma yaklaşımları ve metodolojilerle tanıştıran çarpıcı bir ders kitabı. Seçkin bir akademisyen topluluğu tarafından yazılmış olan bu çalışma, öğrencilere kendi araştırma yaklaşımlarını seçme, bu yaklaşımı temellendirme ve onu disiplinin içinde bir yere oturtma gücü verecektir.

Kitap, sosyal bilimin ontolojisi, epistemolojisi ve felsefesi gibi sorunları ele alıyor ve sonra iyi bir araştırma önerisi üretmek için gerekli olan metodoloji ve araştırma tasarımı konularına geçiyor. Aynı zamanda araştırmacılara sosyal bilim metodolojisindeki başlıca tartışma ve inanç konularını tanıtıyor, ortak yanları, tarihsel süreklilikleri ve benzersiz farkları saptıyor.

"Bu kitap sosyal bilime çoğulcu bir yaklaşım için güçlü ve ikna edici bir örnek oluşturuyor. Çok çeşitli yaklaşımlar önde gelen savunucuları tarafından, okurun ne şekilde, ne ölçüde piyasa, siyaset ve toplum incelemesine katılabileceğini ölçüp biçebilmesini sağlayacak şekilde açıklanıyor. Çok geniş, bilgilendirici ve entelektüel açıdan kışkırtıcı bir yolculuk."

John Gerring, *Siyaset Bilimi profesörü*

"Farklı epistemolojik ve metodolojik yaklaşımların verimli bir şekilde, 'makul çoğulculuk' mantığı içinde birbiriyle konuşabileceğini ispatlayan enfes bir kitap. Sosyal bilimlerde eğitim alan bütün araştırmacılar için mutlaka okunması gereken bir çalışma."

Maurizio Ferrera, *Karşılaştırmalı Kamu Siyaseti profesörü*

9 786059 125109